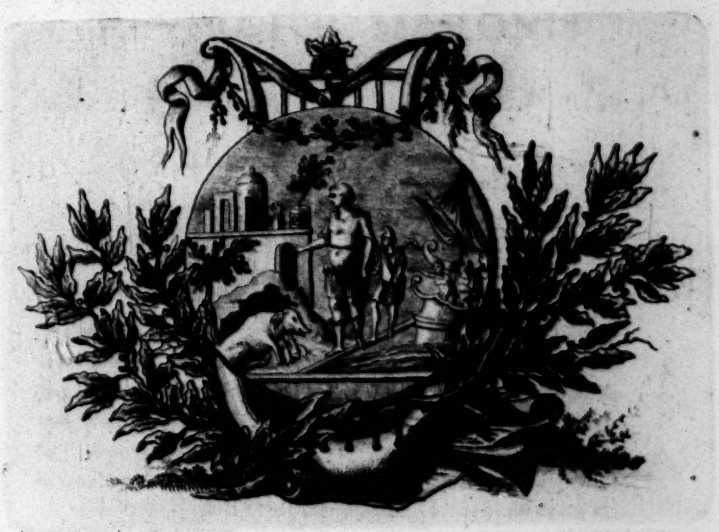
P. VIRGILII MARONIS
OPERA,

VARIETATE LECTIONIS
ET
PERPETUA ADNOTATIONE
ILLUSTRATA,

A

CHR. GOTTL. HEYNE,
GEORGIÆ AUGUSTÆ PROF. ET BIBLIOTHECARIO M. BRITANN.
REGIA CONSIL. AUL.

ACCEDIT
INDEX UBERRIMUS
EDITIO TERTIA EMENDATIOR ET AUCTIOR.

TOMUS III.——PARS II.
ÆNEIDOS, Lib. X.——XII.

Londini:
TYPIS T. RICKABY;
IMPENSIS T. PAYNE, B. ET J. WHITE, R. FAULDER,
ET J. EDWARDS.

1793.

P. VIRGILII MARONIS

O P E R A,

VARIETATE LECTIONIS

ET

PERPETUA ADNOTATIONE

ILLUSTRATA,

A

CHR. GOTTL. HEYNE,

GEORGII AUGUSTI PRINC. ET BIBLIOTHECARIO M. BRITANN.
REGIA CONSIL. AUL.

ACCEDIT

INDEX UBERRIMUS

EDITIO TERTIA EMENDATIOR ET AUCTIOR.

TOMUS III.—PARS II.

ÆNEIDOS, LIB. X.—XII.

Londini:

TYPIS T. RICKABY;

IMPENSIS T. PAYNE, B. ET J. WHITE, B. VAUGHAN,
ET J. EDWARDS.

1793.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS,
LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

JUPITER, convocato Deorum concilio, ad concordiam ipſos adhortatur—15. Ibi Venus de Trojanorum periculo inſatiabilique Junonis odio conqueritur, aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit—62. Juno contra malorum omnium cauſſam in Trojanos, veluti primos belli auctores, atque adeo in Venerem ipſam rejicit—95. Fruſtra itaque tentata reconciliatione Jupiter, ubi nullum videt eſſe contentionum finem, ne aut uxorem aut filiam læderet, ſe neutrarum partium ſtudia ſequuturum pronuntiat, ſed pro ſua æquitate omnia fatis eſſe permiſſurum—117. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt, non minore animo obſeſſi ſe ad defenſionem parant—145. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi ſententia confectis, mul-

torumque ſibi populorum auxiliis adjunctis, triginta navium claſſe ad ſuos revehitur—214. Ibi Nymphas, paullo ante in eam formam ex navibus ſuis transformatas, obvias habet: ex his et de claſſis amiſſione et de ſuorum periculo certior redditur—255. Inde in hoſtium uſque conſpectum profectus, copias ſuas exponit. Rutuli oppugnatione deſiſtunt, occurrenteſque ad littus terra hoſtem prohibere conantur. Magno utrimque detrimento pugnatur —364. Ibi Pallas, magna prius edita hoſtium ſtrage, tandem a Turno occiditur—509. Cujus rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum acervos amico inferias mittit—601: Aſcanius quoque eruptione facta ſuas cum patre copias conjungit—605. Quibus permota Juno et pro Turno ſollicita, impetrata a Jove venia, præſenti eum periculo eripit, objecta illi falſa Æneæ imagine, quam dum in navim quandam fugientem inſequitur, vinculis a Junone ruptis, vi tempeſtatis ad littora Ardeæ proxima devehitur—688. Interim Mezentius, Jovis monitu pugnæ ſuccedens, magnum tam Trojanorum quam Etruſcorum numerum proſternit—761; donec ab Ænea haſtæ ictu vulneratus, et a Lauſo filio protectus, ægre ſe ad obligandum vulnus ex acie recipit—795. Ibi Lauſus quoque, dum patrem ulciſci conatur, ab Ænea interficitur—832: ejus rei nuntio accepto Mezentius conſcenſo equo in prælium redit: ubi, dum filii mortem vindicare parat, eadem qua filius dextra concidit—ad fin.

In hoc tandem libro Æneas ad pugnam procedit: quod multis nimis ſero factum viſum eſt, quoniam ex ſua opinione, non ex argumenti et materiæ natura, judicium faciebant. Aliis diſplicuiſſe video, quod Æneas militis magis, quam ducis partes explet, dum veterem heroum pugnandi morem parum meminere, nec illud reputant, quam parum materiæ narrationi epicæ præbitura ſit ducis ſagacitas et prudentia, qualem noſtri ævi res militaris poſtulat. Si phantaſmatibus magnis rebuſque, quæ ſenſus impellant, epica vis continetur: ſtrenua facinora, animi audacia, manus fortitudo ac robur requiruntur. Mihi quidem in ſeqq. libris haud pauca ex iis, quæ in reprehenſionem incurrere videntur, ingenii admirationem facere ſolent: quandoquidem argumentum belli ac præliorum, et quidem ejuſdem vitæ heroicæ, incredibili cum varietate ac copia ab Homero tractatum, Maro tamen per tres libros variatis rerum generibus nec omnino ſine novitatis commendatione detexuit. Artem et ingenium aliquis

aliquis tum demum rite perſpiciat, quum argumenti naturam paullo curioſius animo verſaverit, quæque ipſe aliter vel melius in eo tractando conſtitui poſſe putet expenderit. Inter ea, quæ ingenioſe et callide inventa ſunt, primo loco eminet hoc, quod præliorum narratio variata eſt per diverſa genera; habemus hoc libro navium appulſum, deſcenſum in littus et pedeſtrem pugnam, in lib. XI equeſtrem, in XII pugnam tumultuariam tum certamen ſingulare. Porro, ne tædium faceret continuata præliorum narratio, interpoſita ſunt plura, etiam de pace conſilia, tum orationes, magno cum acumine factæ, interdum, ut equidem cenſebo, nimia cum arte. Hinc apud Macrob. IV tam multa de rhetorica Virgiliana memorantur. Tragicos tamen noſter, Euripidem inprimis, ante oculos habuit, ut jam monui Diſquiſ. I, pag. XXXV, To II. Inter illas artes et inventa poëtæ referendum et hoc eſt, quod hoc libro Arcades, libro XI Etruſci, et XII Trojani maxime virtutis ſuæ ſpecimina edunt; quæ et ipſa res ad varietatem facit. In ipſa autem pugnarum commemoratione difficultatibus implicitum ſe ſentire debuit non paucis nec levibus: inprimis quod, quoquo ſe verteret, in ea ſemper incidebat, quæ ab Homero jam erant tractata; hæc igitur ut variaret, mutaret, alia ratione nec minus commode tractaret, perpetuo poëtæ fuit allaborandum. Facit autem tædium ſerius ocyus omnis imitatio, quæ cum ſtudio ac contentione variandi ea, quæ jam ab alio *proprie* expoſita erant, conjuncta eſt. Atque hoc illud eſt, quod reprehenſioni poëtæ interdum locum facere poteſt: etſi cauſſa rei parum animadverſa iis, qui quod reprehendendum eſſet, videbant, qua de cauſſa reprehenſionem haberet, minus pervidebant. Nec tamen, inprimis cum ejus lectione animum imbutum haberet, in diverſa ab Homero abire, aut aliam viam ſibi patefacere, aut aliter res tradere poterat, niſi a veritate naturæ recedere volebat. Quod igitur ab homine ſollerti et prudenti fieri poterat, id fecit poëta, ut ex argumenti natura pugnas perſequeretur et locorum et hominum naturæ convenienter, nec tamen ſine reſpectu popularium, quibus placere carmen volebat, varios præliorum caſus exponeret: utque, quoties in ea incideret, quæ ab Homero ea cum copia eſſent tradita, ut deterrerent omnes, qui eadem aggredi vellent, ea omitteret aut breviter attingeret; ſin talia eſſent, ut, quo ipſe Mæonium poëtam ſuperabat, ornatum admitterent, ea et ſitu et adjunctis et aliis rebus variata ornaret et amplificaret, aut cultu, elegantia, ac ſuavitate phantaſmatum et verborum expoliret. Hæc quidem animo tenere debet is, qui de his libris judicium facere ſibi ſumit. Ut vero aliquis cum Guveto tres poſtremos libros Virgilio abjudicet, graviores, quam quas ipſe in promtu habuit, afferre debet cauſſas.

1. Dum

ÆNEIDOS, LIBER DECIMUS.

PANDITUR interea domus omnipotentis Olympi,

1. Vexata ſtatim in ipſa fronte occurrit lectio *omnipotentis Olympi*. Librorum ea fere omnium auctoritate, etiam Quinctiliani I. O. IX, 4, 49 (Leid. *omnipudentis*, ut fere ſemper, addit Burm.), firmata eſt: nec tamen ſatis accommodatum videtur Olympo hoc epitheton, quod proprie Jovis eſt. Fuere itaque olim, qui Olympum pro Jove dictum acciperent; alii qui *Olympia* emendarent, alii qui *OlympI* pro Olympii ſcriptum vellent, hoc utique non male: niſi alter locus eſſet XII, 791 *rex omnipotentis Olympi*. Inde emendari cœptum eſt: *omnipatentis*. Egnatii ea eſt emendatio; idque ab Aſcenſio notatum video, qui eam amplexus eſt: adeoque ita legitur in Edd. Aſcenſianis. In iis tamen exemplaribus, quæ ab Egnatio emendatæ feruntur (habemus in manibus ipſam principem editionem 1507), ea lectio non reperitur. Notata tamen eſt illa in præfat. Habet eam Hamb. ſec. a ſec. m., eamque in ſimili loco vidimus ſup. VI, 595. Verum a poëta vix videtur adoptari potuiſſe hoc quidem in loco, cum *panditur* præceſſerit: Panditur domus *omnipatentis O.*, et mox v. 5 de eadem domo: *tectis bipatentibus*. Aliter res ſe habet inf. XII, 791 *Junonem interea rex omnipotentis Olympi*; ubi conveniret *omnipatentis*. Habent tamen ibi libri alterum conſtanter. Reſtat *omniparentis*, quod alii conjectarunt, quodque jam Jovian. Pontanus agnoviſſe dicitur et N. Heinſius probabat. *Omniparens terra* Lucretianum epitheton eſt, quod ſupra lib. VI, 595 Maro adoptaverat; deſidero ſimile exemplum de cælo. Uranum omnium deorum auctorem et parentem ſi ſic dictum invenero, non mirabor: Sicque παγγενέτωρ ille in Hymnis Orphicis; ſed aliud quid eſt Olympus. Quæ cum ita ſe habeant, *omnipotentis O.* tenendum eſt, quod altero loco recurrit XII, 791, ut tribuerit poëta Olympo, quod diis convenit, qui in eo continentur: etſi parum placet hoc, nec aſſequor, cur Maro non maluerit Nævianum verſum totum ſervare: *Panditur interea domus altitonantis Olympi*. Etſi enim et hoc alias Jovis eſt elogium, tamen et Olympo, e quo prodeunt fulmina, convenire poterat. Servaſſe hunc Nævii verſum narratur Cæcilius Minutianus Apuleius. Eſt is vetus ille Grammaticus, cujus libri duo (aut potius fragmenta) de Orthographia adhuc in bibliothecis latent, quem tamen evolvit, præter Gyraldum de poëtis Dial. IV, pag. 204, Cæl. Rhodiginus VII, 4, et XXII, 13 Ant. Lect., a quo hoc ipſum de Virgiliano loco prolatum eſt. Idem Grammaticus Olympum de Jove interpretatus erat.

1. Dum hæc geruntur, dii ad concilium habendum convocantur. Eſt poëtis, jam inde ab Homero, Olympus accommodatus ad formam ædium priſcæ vitæ: cf. ſup. ad Ge. III, 261 adeoque in eo ſunt *portæ*: ingens atrium, quo nego-

Conciliumque vocat divom pater atque hominum rex
Sideream in ſedem: terras unde arduus omnes,
Caſtraque Dardanidum adſpectat, populoſque Latinos.
Conſidunt tectis bipatentibus. Incipit ipſe:

2. *Conſiliumqut* alii ap. Pier. *divom pater atque hominum rex* Ennianum eſt: Macrob. VI, 1.——4. *ſpectat* tres Heinſ. cum uno Burmanni, minus docte. v. inf. XII, 136.——5. *portis b.* ſec. Moret.

negotia vitæ et conventus adeuntium aguntur; ab utraque parte thalami ſeu minora cubicula ſingulis, qui domum inhabitant, parata ſunt. Conf. de Priami regia Iliad. ζ, 242 ſqq. Eodem modo in Olympo ab utraque parte duodecim majorum deorum ſunt cubicula, in media autem domus parte, quam μέγαρον, δῶμα, δόμον, appellare ſolet Homerus, conventus ac conſeſſus deorum fit, ſive ad deliberandum de rebus communibus, ſive ad epulandum. Eandem fere rerum ſpeciem Virgilius animis exhibet, niſi quod de cubiculis ſilet. Potuit autem hoc tanto magis ſequi, quando Homerus multis in locis faciem ac ſitum Olympi variavit. Ita Jovis ſedes aliqua in parte Olympi altiore vel interiore memoratur, cæterorum deorum domus in aliis Olympi jugis ſitæ ſunt, unde ad Jovis ædes confluunt. Cf. Iliad. υ, 4 ſqq. Cum ad conventum admittendi ſunt dii: *panditur domus*, atrium, δῶμα. Ita hoc ſimpliciter accipiendum, nec cum Servio et inde cum aliis Intpp. de die orto cogitandum. Etſi enim verum eſt, noctu cælum claudi, mane aperiri dici: tamen huc ea res trahi nequit; neque rerum ordo admittit, ut nunc de matutino tempore cogitemus; inclinatur enim nunc dies, quo pugnatum erat (IX, 459 ſqq.), ad veſperam: comparet modo aliquis infra 146. 147. 215. 216. Concilia autem deorum ſimilia apud Homerum occurrunt plura, quæ ante oculos Maroni fuiſſe probabile ſit; inprimis Iliad. δ, 1—4, ſed ibi inter deliberandum potant dii, ex priſcorum hominum more, Iliad. θ, 2 et 51. υ, 4 ſqq. *omnipotentis Olympi:* inſolentior paullo tranſlatio epitheti a diis ad ipſum Olympum: antiquiore forte auctoritate. v. Var. Lect. 3. *ἰὸς οὐρανὸν ἀστερόεντα* Homericum. Ad reliqua conf. Iliad. θ, 51. 52. 5. *tectis bipatentibus.* Si *tectum bipatens* audias, ſeu domum bipatentem, non aliter accipies, quam ut ſit, quod *ab antica et a poſtica parte aditum habet*, templorum more, quæ ναοὶ ἀμφιπρόστυλοι dicuntur. Hactenus non male ad ortum

et

Cœlicolæ magni, quia nam ſententia vobis
Verſa retro, tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus aut hos

6. *quia nam*, antiquam vocem, adſtruxit ſatis Pierius. cf. ſup V, 13, etſi non pauci ejuſdem et ap. Burman., bini quoque Gothani cum Erf., *quænam* exhibent. *quæ jam* Dorvill. a pr. m.——7. *retro eſt* Goth. ſec. *annis* pr. *perſtatis* tert. *certatur* alter Menag.——9. *Quis deus aut bos* Jo. Schraderus in ſchedis: ut inf. 73 *Quis deus in fraudem—egit*. Ingenioſe, quis neget? Verum bella fiunt aut cupiditate, aut metu mali ac periculi nobis vel aliis imminentis, quod depulſum imus. Vetuerat Jupiter bellum inter Italos et Trojanos fieri. Quid igitur metuendum erat? ut nunc bello vis depelleretur.

et occaſum ap. Serv. refertur. Pergit idem: "eſt autem ſermo Ennianus" hoc bene; ſed reliqua, quæ ſubjiciuntur, parum ſunt perſpicua. Scilicet alii tectum bipatens eſſe putarunt, quod habet fores binis valvis apertas. Ad v. 6 idem Servius: "*quianam*, cur, quare: ſermo Ennianus, *quianam legiones cædimus ferro?*" ſup. V, 13 *Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?*

6. Oratio Jovis majeſtatis plena, ipſa brevitate et antiquæ orationis ſtudio; ſic *verſa retro* pro mutata. *animis iniquis* pro infeſtis. 8. ſqq. Nuſquam, ſi bene meminimus, poëta commemoravit in ſuperioribus, Jovem interdixiſſe, ne dii bellum inter Trojanos et Latinos foverent. Nec præter Venerem et Junonem alii dii eam rem curaſſe videntur. Quin potius Jovis verba parum caute præmiſſa videri poſſunt lib. I, 263 *Bellum ingens geret Italia* etc. Nec Servius ad h. l. rem expedit. Refero hunc, et fere omnia loca, in quibus deorum interventus exponitur (cf. Excurſ. I ad lib. IX), inter ea quæ Æneidem nondum abſolutam arguunt. Voluit, puto, hæc præſtruere, ut debebat, in ſuperioribus, et deorum conſilia omnino attemperare paullo diligentius rebus in Latio geſtis; ſed mors incidit conatus. Interea poſſunt hæc et alia videri ex eo genere, quæ tacite a poëta, tamquam facta, poni potuerunt; adeoque res hoc modo procedunt: Juno nimis cupide faverat Turno; ut etiam Jupiter conſultum duceret, avocare eam a pugna ſup. IX, 802 ſqq. Eadem Junonis impotentia motus Jupiter concilium deorum indicit, ut deorum ſtudia, Junonis inprimis, reprimat.

9. Quis metus, cujuſnam mali aut periculi depellendi, adduxit, ut utraque pars bellum moveret? Docta oratio. *ferrum laceſſere*, poëtæ idem eſt, quod alias movere, Lucretii exemplo: *Namque alias aliud res commovet atque laceſſit* lib. IV, 1033. Sic noſter dixit

Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit? 10
Adveniet juſtum pugnæ, ne arceſſite, tempus,
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes inmittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit. 14

11. *Advenist* Gud. *Advenit* alter Mentel. a m. pr. *At veniet quondam* Goth. tert. *arceſſite* emendata lectio, non *accerſite*. vid. Pier.—— 13. *immittat* pr. Menag. *inmittit* alter. *inmittere* Goth. pr. *invitet* ſec. *inmiſcet* tert.

dixit *laceſſere pugnas* (V, 429), *bella* (XI, 254), et alii *laceſſere mare, arva*, etc., unde tandem poëtis ſimpliciter eſt, incedere, accedere; ut in illo Horatii: *Quicunque Bithyna laceſſit Carpathium pelagus carina*, navigat per mare, quia remis movet: adeoque ad eundem pæne morem ad ea deflectitur, quæ omnino geruntur, fiunt; itidem Lucretii exemplo: v. c. IV, 348 *ſimulacra, Quæ ſita ſunt in luce, laceſſuntque, ut videamus*. Latet notio τῦ impellere, ut toties Lucretius, *viſum, aures, laceſſere*, uti etiam *movere viſum, aures*, eodem ſenſu dictum occurrit. Duxerat hinc Virgilius, quod ſupra VII, 526 vidimus: *Æra ſole laceſſita*; et inf. XII, 85 *manibuſque laceſſunt Pectora plauſa cavis*.

11. Egregie inſtructa oratio! *Alpes immittet apertas*; magnifice: quandoquidem Alpibus pateſactis Annibal ingreſſus eſt Italiam. cf. h. l. Serv. *exitium et Alpes apertas* junxit; hæc enim omnis calamitatis et tot cladium acceptarum cauſſa et origo fuit, quod Alpes perviæ erant factæ. Ad vulgarem morem oratio fuiſſet hæc: cum Carthago immittet exercitum, qui Alpes trajiciet cum exitio Romanorum. Poterat poëta hoc ipſi trajectui tribuere, doctiuſque ipſas Alpes commemoravit tranſitas. 14. *res rapuiſſe*. Apud Servium: "clarigationem exercere, hoc eſt, per Feciales bellum indicere (atqui hoc eſſet, *res repetere*. Pergit): nam veteres lædere (hæc vox expungenda) *res rapere* dicebant, etiamſi rapinæ nullum crimen exiſteret; ſimiliter ſatisfacere *res reddere* dicebant." Aſſentior Servio hactenus, ut dicam, ex formula antiqua hoc petitum, hoſtilemque omnino vim a poëta eſſe declaratam per rapinas, quæ in bello fiunt. Reſtat tamen alia ratio: *rapere res* eſt raptim, turbate, agere, exequi. Sic *conſilia rapta*. Quid ſi h. l. accipias: tum licebit præcipitare res, temere ex odiis, non conſilio, agere. Dictum fere quomodo *iter, curſum, rapere*, raptim agere. cf. ad VI, 8. Porro *placitum fœdus*. Placita ſunt omnia pacta, in quæ conſenſere plures, h. e. quod iis placuit.

Nunc ſinite; et placitum læti componite fœdus.
Juppiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O Pater, o hominum divomque æterna poteſtas!
(Namque aliud quid ſit, quod jam inplorare queamus?)
Cernis ut inſultent Rutuli; Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? Non clauſa tegunt jam mœnia Teucros;
Quin intra portas atque ipſis prœlia miſcent
Aggeribus mœrorum; et inundant ſanguine foſſæ.

15. *placitum* Heinſ. recte tuetur e Pier. et parte ſuorum ac Servio. Alii *placidum*, etiam Medic. *læti placidum*. Nec tamen *placitum* cum Servio accipiendum, mihi, Jovi: ſed *placita* ſunt omnia pacta, in quæ conſenſerunt plures, h. quod iis placuit.——16. *anxia* conj. Waddel. Animadverſſ. crit. p. 33, perperam.——18. *o que hominum* Parrhaſ., quam Apronianam eſſe lectionem Jul. Sab. tradit. *hominum rerumque* præſtantiores Pierii et Heinſii codd. omnes (*omnium rerumque* Rom.) cum Valer. Probo; idque ſequendum eſſe ait Heinſius, nec tamen recepit; puto caſu. Variaſſe videtur poëta verſum 2 hujus libri. Cæterum Jul. Sabinus ſubjicit: *Totus iſte locus eſt ex primo Lucilii, apud quem introducitur concilium deorum de interitu Lupi* (eſt is notus ex Horat. II. Sat. 1, 68, et Cic. de N. D. 1, 23, et totum Sabini Scholion illuſtrant Fragmenta Lucilii p. 260. 261. cf. Serv. inf. ad v. 104).——19. *jam* deeſt tert. Rottend.——20. *inſultant* quatuor ap. Burm., qui remittit ad Ecl. II, 66.——22. *clauſtra* Medic.——24. *mœrorum* pars librorum cum Probo et Servio hic et infra XI, 382, ubi idem fere verſus redit; antiqua pro-

16 ſqq. Artificii plena oratio Veneris: ut faciat miſerationem pro Trojanis et indignationem adverſus Junonem. *Venus aurea*, notiſſima res, χρυσῆ Ἀφροδίτη ex Homero: Exponitur vulgo, pulchra. Verum eſt, ex antiquiſſima religione, auro ornata. *poteſtas* eſt pro potens: abſtractum pro concreto. 19. *Namque*. Solus enim tu reſtas, quem implorare poſſim, cum fere omnes dii in favorem Junonis conceſſerint: ut fere Serv. 24. *aggeribus mœrorum* ex

Æneas ignarus abeſt. Numquamne levari
Obſidione ſines? muris iterum inminet hoſtis
Naſcentis Trojæ; nec non exercitus alter,
Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis
Tydides. Equidem, credo, mea volnera reſtant;

pronuntiatione pro murorum, ut in *cæra* et aliis; manſere, *pomœria*, a murus, mœrus, item pœna, Pœni. Cur tamen non niſi his binis locis poëta antiquatum hoc nomen retinuerit, cum in aliis locis *muros* communi more eloquatur, equidem non expediam, niſi forte *agger mœrorum* ex Ennio aut alio vetere poëta deſumtum ſervavit. Non enim *mœrorum* deprehendo ſcriptum niſi in *aggere mœrorum* inf. 144, et XI, 382. Quod ni ita ſe habet, grammatici alicujus ludibrium hoc eſſe arbitror; nam Rom. et Medic. aliique præſtantiores *murorum* habent. Potuit fieri, ut vetus Grammaticus ex ſuo codice, in quo *mœrorum* ubique ſcriptum erat, hunc locum laudaret, utque hinc increbeſceret opinio de ſcriptura huic loco peculiari: quæ communis erat omnibus locis. In fine verſus *foſſas* plerique Pier. Gud. alter Hamb. tert. Rottend. qu. Moret. cum tert. Goth., ſicque Serv. legiſſe videtur. *foſſæ* tamen, quod in Medic. et aliis habetur, ubique lectum erat ante Burmannum: et haud dubie hoc doctius dictum: *foſſæ inundant ſanguine*, abſolute, pro vulgari, *ſanguis inundat foſſas*, ut *amnis inundat campos*; nec exempla aliorum poëtarum deſunt; et ſic Priſcianum VIII quoque legiſſe notat Ge. Fabric. At Burm. *foſſas* prætulit; cum enim *miſcent* præceſſerit, quod ad Rutulos referatur, requirere rationem, ut et *foſſas* ad eos referatur. Sed ſi hæc regula valere debet, non pauca Maronis loca erunt immutanda. Errorem ut præcidamus, poſt *murorum* plena tantum interpunctione opus eſt. Tum idem infra XI, 383 in ſimili loco *foſſæ* reliquit. Equidem non dubitem *foſſæ* pro vero habere. ——25. *Unquamne* ſec. Moret.——26. *iterum inſidet* tert. Moret.——27. *nec non exercitus alter*. Hemiſtichium mihi videbatur frigere, multo magis, ſi, ut fere factum, plene interpungitur poſt *alter*: Sed bene monuit Brunck., cum ſeqq. verba hæc eſſe jungenda; etſi vel ſic dura oratio. ——28. *furget* Medic. Gud. et alii Heinſ. ac Burm., minus bene. Poëtæ videndum eſt, ut quam maxime in præſentem rem lectores adducat. *ab arvis* pr. Voſſ.——29. *me v.* alter Menag.

ex Ennio aut alio vetere poëta ductum: v. Var. Lect. 25. *Nunquamne*, an ubique ea ipſa fortuna manet, ut obſidione ſe preſſos videant. 27. Nec non alter exercitus et Diomedes ſurgit Ætolis *ab Arpis*, ab Ætolis ſub Diomede inſeſſis, ad quem belli ſocietate jungendum miſſi erant a Latinis legati. cf. ſup. VIII, 9, et lib. XI, 225 ſqq. 29. Superſunt adhuc cicatrices vulneris a Diomede accepti. vid. Iliad. ι, 334 ſeqq. Videtur hic locus lectus eſſe Ovidio Met. XV, 768

Et tua progenies mortalia demoror arma! 30
Si ſine pace tua, atque invito numine, Troës
Italiam petiere: luant peccata; neque illos
Juveris auxilio. Sin tot reſponſa ſecuti,
Quæ Superi Maneſque dabant; cur nunc tua quiſ-
quam
Vertere juſſa poteſt? aut cur nova condere fata? 35
Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſis?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentis
Æolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manis (hæc intentata manebat

31. *inviſo* Ven. *invicto* Dorvill. *nomine* Gud.——*luunt* Franc.——33. *Sint tot* Franc. *Si* bini alii ap. Burm. cum Commentat. Horatii.——34. *non tua* Montalb.——35. *Vertere juſſa.* Receptam hanc lectionem tuetur Mediceus cum aliis, inprimis vet. Vatic. Pierii. At Rom. *jura.* Enimvero *flectere juſſa* oblong. et alii Pier. pars vett. edd. cum magna parte Heinſianorum. *flectere jura* ſec. Menag. et Leid.——36. *exhauſtas* ed. pr. Burm., qui cur Erycinum littus in Italia quærat, non aſſequor.——38. *exactos* Menag. pr.——39. *intempeſta* Goth. ſec. *intempeſtiva* tert., corruptum ex vetere ſcriptura, *intemptata.* *manebant* Dorvill.

ſeqq. 30. *demoror*, ego, dea, ſuſtinebone iterum ac depellam impetum hoſtilem, ne a mortali iterum vulnerer? 33. *tot reſponſa* cf. ſup. Tom. II, Diſquiſ. II, ſ. VI ſq. *Manes* Hectoris lib. II, 294. 295. Creuſæ II, 780. 781. Anchiſæ V, 729 ſq., niſi deſcenſum ad Inferos maxime reſpexit.

36. Facit invidiam Junoni commemorandis ejus in Trojanos machinationibus: primum *incenſæ* in Siciliæ littore *claſſis* lib. V, 606 ſqq.; porro 37 in *Æolia inſula*, quod adiit Æolum lib. I, 50 ſq., et 38 *Irim* ad Turnum miſſam lib. IX pr. Si tamen ſeqq. compares, ad ſuperiora tempora adhuc referendum erit hoc, adeoque redit (ita convertit orationem affectus animi concitati) ad ipſum claſſis incendium lib. V, 606. 39. *Nunc etiam:* ex quo tandem Trojani ad Italiam appulerunt. Antea *mare terraſque metu cælumque* fatigabat Juno lib. I, 280. Nunc et orcum, qui reſtabat, adit ad Alecto excitandam. vid. ſup. VII, 323 ſqq. Sed et ipſam audivimus: *Abſumtæ*, inquit, *in Teucros vires cælique mariſque—Flectere ſi ne-*

Sors rerum) movet, et ſuperis inmiſſa repente
Allecto, medias Italum bacchata per urbis.
Nil ſuper imperio moveor: ſperavimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjunx
Dura: per everſæ, genitor, fumantia Trojæ
Excidia obteſtor; liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Æneas ſane ignotis jactetur in undis;

40. *inviſa* Leid.——41. *Allecto.* v. ad VII, 324. *iterum bacch.* Goth. tert.——42. *imperiis* pr. Hamb. *imperium* Sprot. cf. Stat. II Theb. 339. *ſuperavimus* legerat Jul. Sab.——43. Servium diſtinxiſſe: *ſperavimus, iſta Dum f. f.* putat Burm.——44. *dat* duo Burm.——45. Poſt *Dura* interpungendum monet Servius. Junxerunt itaque alii *Dura excidia.* Sed *Dura Juno.* cf. inf. 72.——46. *demittere* aliquot Burm. *liceat ſupereſſe nepotem, Inc. Æ. liceat diſcedere ab armis* Goth. tert.——47. *nepoti* conj. Heinſius; ſed bene ipſe damnat.——48. *ſane* ſemper mihi diſplicuit: etſi non ignoro defendi poſſe, nec tamen ut ſenſum habeat, quem vulgo tribuunt, ut ſit, valde: nec ut cum irriſione dicta innuat: eam enim ineſſe non video; ſed ut ſimpliciter, ſaltem cum amaro dolore, concedatur alterum, altero ſumto ἀλ, ἀλ ἅμα. Habemus vero meliorem lectionem Romani vetuſtiſſimi et alterius Pieriani, cum Sprot. et Goth. ſec. *Æneas procul i.* Hoc amplector. Porro *in oris* aliquot Pier., tum Gud. alter Mentel. bini alii et Ed. pr. Burm. cum Goth. tert. *boris.* Bona ſententia reſpectu Æneæ apud Etruſcos degentis: *Æneas procul ignotis jactetur in oris*; rhetorice, ut alia in hac Veneris oratione, exaggerata; et forte *undas* adduxit vox *jactetur*, quoniam *mari* et *undis jactari* ſollenne eſt. Recepit quoque hanc ex duplici codd. ſecta confectam lectionem Brunck. conf. Not.

ſi nequeo S. VII, 301. 312. 40. *ſors rerum*; pro vulgari, pars, portio: loca infera. 41. *bacchata per u.* vagata: VII, 342 ſqq. Aliud eſt quod Lavinia cum matronis bacchatur ibid. 376 ſqq. 42. *ſuper imperio*: v. ſup. I, 257 ſqq. et Diſq. II, I. VI. VII. 44. *Si nulla*; ut I, 234 quibus—*Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.* 47. *Aſcanium*—ſc. *cui regnum Italiæ Romanaque tellus debentur*; lib. IV, 275, et a quo gens Julia oriunda. 48. *in undis.* Erat nunc in eo ut rediret, ex Etruria Tiberi devectus. Hoc tamen reſpici non puto. Sed ſede in Italia negata iterum

Et, quamcumque viam dederit Fortuna, ſequatur.
Hunc tegere, et diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphus, atque Cythera,
Idaliæque domus: poſitis inglorius armis
Exigat hic ævum. Magna ditione jubeto
Carthago premat Auſoniam. Nihil urbibus inde
Obſtabit Tyriis. Quid peſtem evadere belli
Juvit, et Argolicos medium fugiſſe per ignis,

49. *quacunque* pr. Hamb.——50. *Nunc* Lubec. ap. Burm., qui repente hic prodit novus codex. *duræ* Sprot. cum vet. Pier.——51. *Amathos* perperam codd. Pier. Heinſ. *Amathunt* Franc. Sed eſt Ἀμαθοῦς ex Ἀμαθόυς. *eſt excelſa P.* Dorvill. *Paphus* cum libris Heinſ. reſcripſit; vulgg. *Paphos*: quod retinuit Cuningham. *eſt celſa Paphos atque alta C.* Palatin. ap. Pier. cum Rom., alii ap. G. Fabric. et in Gud. pr. Rottend. pr. Hamb. Alii confundunt utramque lectionem: *eſt celſa mihi Paphos atque alta C.* Videtur *alta* illatum eſſe ex inf. v. 86.——53. *Exiget* plerique Pier. et Heinſ. cum Goth. ſec. *ævom* Gud., et ex hoc repoſuerat Heinſ. Si tamen hic, cur non ubique? Si Virgilius ita pronuntiavit: utique non hoc loco ſolo.——54. *C. ut premat* Goth. tert. *Italiam* tres Burm. *Nil viribus* Parrhaſ. et Reg. *Nihil arcibus* malit Jo. Schrader. *Nil* etiam Cuningham. prætulit.——55. *Obſtabat* Menag. pr. et Sprot. cum Goth. pr. *Tyriis* vel *Teucris* Zulich. *bellis* Goth. tert.——56. *Argolicum* pro—*orum* Bigot. *medios* alii edd. et ſcripti Pier. et Burm., binique Goth. Exquiſitius alterum: Æneam *medium* fugiſſe. *feciſſe* Ven.

conſcendenda fuiſſet Æneæ navis et errandum per ignotum mare. cf. Var. Lect. In v. 49 comparant intpp. verſus de Sarpedone Iliad. π, 436. 437. 50. *tegere, ſubducere*; ὑπάγειν, ὑπεκφέρειν, Iliad. λ, 163. ι, 318.

51. 52. Repete ſupra dicta ad lib. I. 680 et 681. *domus Idaliæ* dictæ eſſe poſſunt plurali numero; docte ſane: feram tamen nec minus, ut ſit *domus Idaliæ* terræ, τῆς Ἰδαλίας. Sic *lucos* Idaliæ dixerat. cf. ad lib. I, 681. *domus* pro habitatione, ſede. Dicuntur autem dii amare terras eas, frequentare et inhabitare, quæ ipſis ſacratæ ſunt, in quibus templa eorum ſunt. 53. 54. Reſpicit Jovis verba paullo ante v. 12. conf. Æn. I, 19 ſqq. Verba ad invidiam gravia: *magna d.* et *premat* pro teneat. 54. *inde*, ab Aſcanio, et ejus poſteris, nulla eſto mora coloniæ Tyriæ, quo minus imperium Italiæ conſequatur. 55. *peſtem* ſimpl. ὄλεθρον, perniciem,

ut

Totque maris vaſtæque exhauſta pericula terræ:
Dum Latium Teucri recidivaque Pergama quæ-
runt?
Non ſatius, cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atque ſolum, quo Troja fuit? Xanthum et Si-
moënta
Redde, oro, miſeris: iterumque revolvere caſus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, et obductum verbis volgare dolorem?
Ænean hominum quiſquam divomque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?

58. *redivivа* Rom. et alius Pier., ſed *recidivа* fere omnes ſcripti Heinſ. v. ſup. ad IV, 344. *r. mœnia* ſec. Moret. *quærent* habet Jul. Sab. et, pro quærerent, addit.——59. *Num ſatius* tres Burm. *inſidiſſe* Mentel. pr. et tert. Rottend. v. I, 719. *expendiſſe* ed. pr. Burm.——60. *quod T.* Zulich. et Oudart. a m. pr. *quæ* Ven. et Leid. Corruptelas nominum fluviorum v. ap. Burm.——61. *evolvere* pr. Hamb. *reſolvere* Erf.——63. *Ista f.* tert. Moret. v. Heinſ. ſup. ad I, 513. *f. gravi eſt* Goth. ſec. *me* abeſt Menag. pr. *coges* duo Burm.——64. *obtectum* ſec. Moret. Sed vulgata apud Lutatium et Nonium. *Burm.*——65. *divumve* tert. Goth.

ut recte Cerda. 58. *recidiva Pergama*, renaſcentia, reſtituta: cf. IV, 344. VII, 322. Tota concluſio orationis, qua expoſtulat Venus, egregia eſt vi ac nervo, quo argumentum per ſe grave potenter vibrat. Quam πατριχῶς *cineres patriæ* memorat. *ſolum, quo Troja fuit:* ut lib. III, 11. Illa vero ſublimiter: redde nobis Trojam antiquam! Præſtabat ſic in Troade remanſiſſe et iterum eaſdem ærumnas toleraſſe. Erat enim metuendum ibi, ne denuo Achivi incurſarent Troadem et eaſdem injurias inferrent, quas Troës antea erant experti. Frangunt Intpp. poſt Servium vim totius loci.

63 ſqq. In oratione hac Junonis, qua Veneris accuſationem diluit, quaſi ſuis machinationibus calamitates hæ inductæ ſint Trojanis, neſcio an non poëta paullo nimis προσωπικῶς verſetur. 63. 64. accipio ſecundum illa lib. I, 23 ſqq. *Nec dum etiam cauſſæ irarum ſævi-*

Italiam fatis petiit auctoribus; esto:
Cassandræ inpulsus furiis. Num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere ventis?
Num puero summam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem aut gentis agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia nostri,
Egit? Ubi hic Juno, demissave nubibus Iris?
Indignum est, Italos Trojam circumdare flammis
Nascentem, et patria Turnum consistere terra,
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater:

67. *fatis petiit*: e Pierianis ordinem bene adoptavit Heinsius. Vulgg. omnes: *petiit fatis*. Rom. *petit fatis*. Menag. sec. *petiit fatisque*.——68. *Non l. c.* sec. Hamb. et Ven.——70. *Non puero* Gud. *flammam belli* Montalb. *non credere* Ven. et Montalb. Versus abest Goth. tert.——71. *Tyrrhenamque* Medic. Gud. et alii Heins. cum Donato. *et g.* Rom. *g. equitare q.* Franc.——72. *dira* sec. Moret., male; *dura* est, quæ cogit. vide v. 45. *nostra* ante Heinsium, qui ex Medic. Menag. ac Bigot. emendavit. Corruptela tamen etiam Romanum invasit et cæteros omnes, etiam Rufinian. de Schem. Dian. §. 7.——73. *Ubi hinc* Medic. *hæc* Parrhas. *dimissaque* multi et hic ap. Burm.——74. *Rutulos T.* Goth. sec. *succendere flammis* ap. Rufinian. de Schem. Dian. §. 5.——76. *Venelia* Gud. a m. pr.

sævique dolores Exciderant animo etc. 67. *Fata* maligne interpretatur Juno *Cassandræ furias* h. vaticinia, quæ adeo primo omnium loco Æneam ad iter suscipiendum adigere debuere: cf. sup. lib. III, 183 sqq. et Tom. II, Disquis. II, s. VI. 69. *ventis*; ἐντοχικῶς de navigatione in Tiberi, qua Evandrum, et inde Etruscos petiit Æneas. 71. *agitare* ad utrumque diverso paullum sensu retulit: *gentes a. quietas*, excitas ad belli societatem impellere, *Tyrrhenam fidem agitare*, movere, sollicitare, societatem et fœdus ciere, expetere; pro vulgari, permovere Tyrrhenos, ut auxilii ferendi causa societatem ineant. *fides* est, societas, fide interposita facta. cf. ad IX, 79. In v. 72 respicit v. 44. 38. *in fraudem*: est malum, ἄτη, ut toties; periculum Servius interpretatur.

74. Comparatio ad invidiam instituta. *Indignum est —Quid*; pro: Si indignum est, an minus indignum, an tolerabilius est. 76. *Pilumnus* inter heroës seu deos Latii indigetes fuit, nunc inter Turni majores habitus: IX, 4. X, 619.

Quid, face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
Quid, ſoceros legere, et gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma? 80
Tu potes Ænean manibus ſubducere Graium,
Proque viro nebulam et ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas:

77. *inferre* duo Rottend. et Dorvill.——78. Huic in nonnullis v. 79 præponi notat Burm. *advertere* alter Hamb. et Zulich. cum Goth. pr. *avertere prædam*, abigere, ſollenne eſt. cf. ad I, 472. *evertere* Oudart. ——79. *lege et* Parrhaſ. cum Goth. ſec. *adducere* Leid.——80. *et pr.* Rom. et aliquot Pier.——82. *votivos o. manes* Ven. *oſtendere* Parrhaſ. *prætendere* Zulich. Bigot. et Oudart. pro var. lect. *protendere* Goth. ſec. ——83. *potis* Cuningham. intulit e Regio et Medic. *Tu potes in t.* iterum

619. *Venilia* ex deabus marinis ſeu nymphis fuit, data a poëta, aliorum forte exemplo, Dauno in matrimonium, orta a Pilumno, ſoror Amatæ Latino nuptæ: conf. VII, 366, et Excurſ. VII ad VII, 371. Vult autem poëta declarare, Turnum eſſe in Italia natum, et defendere terram ſuam adverſus advenas (lene verbum: *conſiſtere* delegit): contra, Trojanos advenas bellum intuliſſe Latinis. 77. *Quid*, an minus indignum eſt? *atra face*; in hoc et ſqq. exaggerat notionem belli per Trojanos moti, dum ea cumulat, quæ in bello fieri ſolent, etſi a Trojanis ea facta eſſe nondum conſtat. *face* itaque proprie; Male Serv. explicat *ſævo bello*; nec bene Burm. remittit ad lib. VII, 456. Non magis prædas egerant Trojani, quam incendia per agros ſparſerant. Sed ad invidiam faciendam ea omnia commemorat, quæ fieri belli more poterant. 79. *legere*, eligere, ſumere. Perperam cum Servio alii: furari, ſublegere exponunt. *gremiis* ſocerorum, adeoque parentum. *pactas* aliis; ſcil. Laviniam. Decet enallage iram et habet vim. 80. Non eadem ſed diverſa eſt ſententia. Ad minas a Trojanis factas, obtinere ſe poſſe vi, quod precibus non concedatur, ſpectat alterum: *præfigere puppibus arma*. Igitur ad invidiam deflectit id, quod ſupra narratum VIII, 92 in ſimili Æneæ Tiberi adverſo navigatione: *Miratur nemus inſuetum fulgentia longe Scuta virum*.

81. *Tu potes*; ad Iliad. *ι*, 315 ſqq. ſpectat: alterum v. 82 Veneri imputatur, quod a Neptuno in ejus gratiam factum Iliad. *υ*, 321 ſqq. cf. ſup. lib. V, 809. 82. *proque eo—ventos inanes*, auram, *ἀέρα*. 83. Etiam hoc per aliam deam factum

Nos aliquid Rutulos contra juviſſe, nefandum eſt?
Æneas ignarus abeſt: ignarus et abſit.
Eſt Paphus, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera.
Quid gravidam bellis urbem et corda aſpera tentas?
Noſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos? an miſeros qui Troas Achivis
Objecit? quæ cauſſa fuit, conſurgere in arma
Europamque Aſiamque, et fœdera ſolvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?

rum volebat Markland., ſed recte monet Burm., etſi in ſe ipſum jus ſtatuat, non ubique ejuſmodi elegantias et adverſus libros eſſe ſequendas. *claſſes* Medic. Ven. Bigot. cum binis Goth., perperam.——84. *contra Turnum* Menag. pr. *eſt* abeſt tribus Burm.——86. *Paphus* et hic ab Heinſio profectum e Medic. et al. pro *Paphos*. *ſint alta* Menag. pr. ——87. *belli* Dorvill. a m. ſec.——88. *Trojæ res* ſec. Moret. *mittere f.* Bigot. *fundere vento* Leid.——89. *quis T.* Dorvill. et pr. Hamb. a m. ſec.——90. *concurrere* Oudart. et Leid. cf. ad Ge. I, 318.——92. *Spartem* ſec. Hamb.

tum erat, ſed in Veneris gratiam: ſup. IX, 82 *Ipſa deum fertur genetrix* etc.

86. 87. Si, quod ipſa dixiſti, tibi eſt P.; quid urbem Latini, adeoque ipſum Latium, bello illato ſollicitas? gentem bellicoſam, *gravidam bellis* ſc. quæ illa gerit; multa bella gerentem; ſic *gravidam imperiis* Italiam dixerat IV, 229, in qua magnum futurum erat imperium. *Idalium:* vid. ſup. 51, et ad lib. I, 681.

88. Inſurgit oratio et acerbe in ipſam Venerem invehitur: non ſe, ſed ipſam Venerem malorum, quæ Trojani experiuntur, eſſe cauſſam, Paridis adulterio: ſic *manet alta mente repoſtum Judicium Paridis ſpretæque injuria formæ*. *vertere fundo* pro vulgari, funditus evertere. *res fluxas*, ſeu per ſe infirmas Trojanorum in Latio res deſignat, ſeu, quod tamen eodem redit, ornans eſt epithetum: nam, quod evertitur, omne infirmatum et labefactatum eſſe neceſſe eſt. 89. *an is qui*; abſolute dictum: ſed interpretandum de Venere, ut Servius; mox ſtatim redit ad proprium: *quæ fuit cauſſa* etc. 91. *fœdera ſolvere furto*, ut ſolveretur, dirimeretur, pax, pacatus ſtatus, inter Trojanos et Græcos, abducta furtim Helena. *furtum* pro raptu. *fœdera* de hoſpitio accipit Jul. Sab., ſed obſtant illa: *conſurgere in arma Europamque Aſiamque*. 92. Comminiſcitur obſeſſam a Paride Spartam Servius;

Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella?
Tum decuit metuiſſe tuis: nunc ſera querelis
Haud juſtis adſurgis, et inrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno: cunctique fremebant
Cœlicolæ adſenſu vario. Ceu flamina prima,
Cum deprenſa fremunt ſilvis, et cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum Pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,

93. *fovique* al. *fovive* pr. Menag., ſed *fovive* meliores Pier. et Heinſ. ——94. *Tum* ſcripti potiores cum Goth. binis; et ſic IV, 597 *Tum decuit*. Cledonius quoque agnoſcit. Caſu igitur factum, quod in Heinſianam recenſionem illud non tranſiit, ſed remanſerat *Tunc*.——96. *T. o. dictis* Gud.——98. *depreſſa premunt* Parrhaſ., et *depreſſa* etiam emendabat Markland. ad Statii Silv. p. 20, ut *depreſſa fremere* ſit, humili et depreſſo ſono murmurare, ut apud Lucret, *Cum tuba depreſſo graviter ſub murmure mugit*. Nec ſpernenda hæc erat emendatio. Idem, ne bis *fremebant* et *fremunt* eſſet, *gemunt* malebat: et *gemere* utique dicuntur et *ſilvæ* ventis et ipſi *venti*: ſed poteſt alterum defendi non modo ſimili loco inf. XI, 296, ubi Heinſ. ad h. l. provocavit, verum ipſa ratione: etſi enim ter redire videtur vox *fremere*: *fremebant, ceu fremunt, cum fremunt*: altero tamen loco nemo de eo cogitat, niſi ſubtilitate grammatica illata.——99. *portantia* nonnulli apud Ge. Fabric. *ventis* Medic. a m. pr.——100. *cui prima p.* Rom. a m. pr. Medic. Gud. pro var. lect. (adde Goth. ſec.) et Donat., itaque receperat Heinſius; ſed iterum *ſumma* revocavit Burmann., quod *prima* modo præceſſerat; et probe factum arbitror; parum enim placet *rò prima* h. l.

vius: perperam; gravi et odioſa voce uſa eſt dea *expugnavit* ad vim et atrocitatem raptus declarandam: quaſi hoc idem eſſet ac bellum inferre. 94. Idem color orationis: *Tum decuit, cum ſceptra dabas* ſup. IV, 596. 597.

97. Ad comparationem hanc cf. Ge. I, 356—359, at exornationem comparationis Miltonus dabit *Parad. Loſt* II, v. 284 ſqq. *deprenſa*, intercepta, impedita, incluſa; proprie ex inſperato; ut de navibus Ge. IV, 421, et de Caco VIII Æn. 248. 249, tum ſimpliciter, ut h. l., oppreſſus, incluſus. Illuſtratum vocabulum a multis. 100. *rerum cui ſ.* ὃ κεράτος ἰσχὺ μέγιστον Iliad. β, 118. Od. ι, 4. Splendidos hos verſus quilibet facile mirabitur. Primas, ſed obſcuras, lineas in

Infit. Eo dicente deum domus alta ſileſcit;
Et tremefacta ſolo tellus; ſilet arduus æther;
Tum Zephyri poſuere: premit placida æquora pontus.
Adcipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios conjungi fœdere Teucris
Haud licitum; nec veſtra capit diſcordia finem: 106

101. *Infit, quo dicente* Ed. Ven., nec male. *d. a. quievit* Jul. Sabinus legiſſe videtur; et *quieſcit* pr. Hamb. a m. ſec., ſcilicet ne *ſileſcit* et *ſilet* continuo ſe excipiant: quod per ſe non male fieret, modo non ſententia interjiciatur: *et tellus tremefacta* eſt *ſolo*; forte ergo repetendum etiam in illis: *Et tremefacta ſolo tellus* ſileſcit.——102. *ſalo* Goth. tert. *ſono* Paſſerat. apud Burm. ſuſpicatur; et ſic pr. Hamb. a m. ſec., ut ſit *ſono vocis*. Perperam. Eſt enim poëticus ornatus; ut *ſolum terræ, ſolum telluris*, jungi ſolet; quoniam *ſolum* ὄδας, per ſe notionem habet fundamenti, quod ſubjectum eſt: ſic quoque *tellus* contremiſcere dici potuit *ſolo*, ſimpliciter, nulla alia notione adjuncta. Sic fere mox, cum *æquora ponti* junctim efferantur, poëta dixit: *pontus premit æquora*, h. pontus premit, comprimit ſe, quieſcit. *Solum* pro *uſque ad ſolidum* accipere ſermonis rationi repugnat.——103. *Jam Z.* malit Burm. *Et Z.* aliquot Pier. Sed variat poëta copulam. *Tum venti* Macrob. VI, 2, ſed ſup. ex lib. VII, 27. *poſuere minas, premit æquora pontus* Ven. Sed jam vidimus lib. VII, 27 *Cum venti poſuere omniſque repente reſedit Flatus*.——104. *f. verba* pr. Hamb. vid. III, 250. conf. Iliad. 9, 5. 6.——105. *Quando equidem* Hugen. Dorvill. cum Goth. tert. *Auſoniis c. f. Teucros* Gud. a m. pr., quo alludit pr. Voſſ. *Auſonios—Teucros*.——106. *licitum eſt* ante Heinſ., qui recte hoc ejecit auctoribus libris.

Ennianis verſibus ex Scipione ſervavit Macrob. VI Sat. 2 *mundus cæli vaſtus conſtitit ſilentio, Et Neptunus ſævus undis aſperis pauſam dedit; Sol equis iter repreſſit ungulis volantibus; Conſtitere amnes perennes, arbores vento vacant*. Adde Catull. Epithal. 204 ſq. 102. *tremefacta ſolo tellus:* adjectum *ſolo* ſpectat ad poëticum ornatum; pro vulgari, ſolum telluris; ſolum terræ. 103. *Z. poſuere* ſe, quievere, cf. VII, 27. *premit pontus æquora:* ſternitur, tranquillatur mare. Ductum ex eo more loquendi, quo *æquora ponti* dicuntur, et, quod *pontus premere ſe* dici poteſt. 104. "Totus hic locus de primo Lucilii tranſlatus eſt libro, ubi inducuntur dii habere concilium et agere primo de interitu Lupi—

Serv.

Quæ cuique eſt fortuna hodie, quam quiſque ſecat ſpem,
Tros Rutuluſve fuat, nullo diſcrimine habebo:
Seu fatis Italum caſtra obſidione tenentur,

107. *Quæcunque* aliquot Pier. *tenet ſpem* Dorvill. Hic velim ab Heinſio et Burmanno appoſitum eſſe, quo ſenſu illa: *quam quiſque ſecat ſpem*, acceperint. Servius exponit: ſequitur, tenet, habet: ut VI, 900 *Ille viam ſecat ad naves*. Sed *viam ſecare* longe aliud eſt. Si poëta archaiſmum ſectatus *ſecit* ſcripſiſſet, poſſet eſſe antiqua vox *ſeco, ſecere*, pro *ſequo, ere*, unde *ſequor* manſit. Turnebus expoſuerat *ſumit*: nam, qui aliquid ſecat, ſibi partem ſumit. Scaliger et Cerda, *aperit ſibi ſpem factis*, ut, qui viam ſecat, aperit. Sed hoc durum et longe petitum eſt. *Spem incidere* et ex Horatio *ſpem longam reſecare* rationem certam loquendi ſatis produnt, quæ quidem ita fert: ut, *ſpem ſecare*, ſit: incidere, intercipere, ſpem.——108. *Rutuluſne* aliquot Pier. cum Rom.; tum Medic. et a m. ſec. tert. Rottend. *luat* Mentel. pr. et Parrhaſ. *ruat* Montalb. cum Goth. tert. *ſiat* Medic. et Zulich. a m. pr. Sed ſatis conſtat *fuat* eſſe verum, ex antiquo *fuo, fuere*, unde manſit *fui*. *habeto* Voſſ. ſec. et ſec. Hamb., unde Heinſ. conj. *habetor*. Cf. Iliad. 9, 419. 430.

poſtea ſententias dicere," *Serv.* conf. Var. Lect. ſup. ad vſ. 18. 107. Quam utraque pars fortunam hodie experietur, quam ſpem magnarum rerum prædictarum et expectatarum alterutri ſibi præcident (qua ſpe excident), ſeu Trojani ſeu Rutuli, juxta et eodem loco habebo: ſive (quod Venus putat) fatis ſuis iniquis, ſive (quod Juno v. 68) ſtultitia Trojanorum et vaticiniis falſis eo res adducta eſt, ut nova Troja nunc oppugnetur. Nec Rutulos ſeu Latinos a fatis impendentibus libero, non intercedo, quo minus fortunam ſibi debitam conſequantur. Experiatur utraque pars ſeu triſtia ſeu læta pro hodiernis rerum initiis et actu. Ego neutris ſtudebo: evenient, quæ fata ferent. Hæc, arbitror, ſententia verbis ſubjecta eſt: 107. 108 *quam quiſque, Tros Rutuluſve fuerit, ſpem ſecat*. Obſcura et ambigua eſt notio vocabuli *ſecat*: vid. Var. Lect.; poteſt præterea ſententia duplici modo conſtitui, aut ut ſit explicativa, ut utrumque hemiſtichium eundem ſenſum habeat: *quæ cuique eſt fortuna, quam quiſque ſecat ſpem*: aut ut altera pars ſit adverſativa: quam alteruter fortunam aut habet, aut ſibi ipſe præcidit et evertit. Alterum hoc malo: ſic *ſecare* eſt incidere, intercipere, ſpem: ut apud Horat. *ſpem incidere, ſpem longam reſecare*. In hoc ſaltem analogiam habes, quam ſequare. Reſpiciunt autem hæc ad ſpem Veneris de futuro Iuli in Italia regno, quam incidi et interimi neceſſe erat, ſi caſtra a Turno expugnabantur. cf. ſup. 42. 50.

109. 110. Jungo *caſtra tenentur obſidione Italorum*: ſeu

Sive errore malo Trojæ monitisque finistris.
Nec Rutulos solvo. Sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. Rex Juppiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentis atraque voragine ripas
Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. Solio tum Juppiter aureo
Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, et mœnia cingere flammis.

110. *Trõës* Hugen. a m. sec. *monitisve* Bigot. cum Goth. tert.——111. *salvo* Zulich. pro var. lect., sicque Goth. tert. *quisque* Medic. a m. pr. Interpunctio etiam sic institui potest: *habebo. Seu — finistris: Nec R. solvo.* Vel: *Seu — finistris (Nec Rutulos solvo): sua cuique exorsa laborem Fortunamque ferent.* Neutra ratio præstat vulgari.——112. *ferant* Bigot. ——113. *inveniant* Gud. a m. pr. cum aliis Heins. et Medic. Pier.——116. *Hæc finis* Schol. Cruqu. Horat. ap. Heins., ut sup. III, 145. *cum* J. Lubec.

fatis, quod fata iniqua, quod Venus volebat, prosequuntur Trojanos etiam in medium Latium, *sive errore malo Trojæ* (h. Trojanorum, qui oracula accepta male interpretati sunt) *monitisque finistris*, oraculis et vaticiniis falsis, *furiis Cassandræ*. vide sup. vs. 67. 68. Porro v. 111 *Nec Rutulos solvo*, obscurum est per brevitatem affectus. Videtur supplendum esse ex iis, quæ proxima sunt: non solvo, exsolvo, eximo, Rutulos *labore et fortuna*, quæ eos manet. *nec* h. non magis Rutulos quam Trojanos. Interpretes secundum Servium *solvo* pro absolvo accipiunt; parum commode arbitror. 112. 113. Omnibus æquus ero; neutri parti studebo. Nihil obstabit fatali rerum ordini; pro, ego non obsistam. 114. docte dixit *ripas* (pro ipso amni) *torrentes pice et voragine atra* h. alta aqua nigra defluens flumen. 115. Notum Iliad. α, 528 seq., et Catull. LXIII, 204 *Annuit invicto cælestum numine rector, Quo tunc et tellus atque horrida contremuerunt Æquora, concussitque micantia sidera mundus.* Jam compara tumorem Statii VII Theb. 3. 4 de Jove indignante: Jupiter—*Concussitque caput, motu quo celsa laborant Sidera, proclamatque adici cervicibus Atlas.* 117. *medium.* Hic Romanum agnosce: ut magistratum, deducunt Jovem. 118. 119. Comparant verba Iliad.

At legio Æneadum vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes ulla fugæ. Miſeri ſtant turribus altis
Nequidquam, et rara muros cinxere corona:
Aſius Imbraſides, Hicetaoniuſque Thymœtes,
Aſſaracique duo, et ſenior cum Caſtore Thymbris,
Prima acies. Hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus et Themon, Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,

120. *At* Heinſ. e codd. pro vulg. *Aſſ.* Zulich. *Ac. flammis obſ.* pr. Hamb. pro var. lect.——121. *Nec ſ. u. fugæ miſeris* Sprot. duo Rottend. et Dorvill.——123. *Jaſius* perperam editum paſſim ante Heinſ. *Aſius* jam Pierius emendaverat ex Rom. Reliquas corruptelas nominum in h. v. videat qui volet apud Burm., in cujus edit. vitioſe exaratum Thimœtes. Eſt enim Θυμοίτης.——124. *A. domus duo et* Ed. pr. ap. Burm. ex lib. I, 284. *Thybris*, et ante Heinſ. *Tybris*, corruptum arbitror: Quomodo enim Trojanus vir poëtæ a Tiberi denominari commode potuit? Legendum *Thymbris*, quod et Rom. habet: eoque alludunt alii ap. Burm., in quibus *Thimbris*, *Tunbris*, *Thimbris* legitur. Fuit autem Thymbra urbs et fluvius, hic etiam Thymbris, Troadis, vid. Iliad. ν, 430, ibique Euſtath., unde Thymbræus Apollo. cf. Ge. IV, 323 et Not.——125. *Prima acie* malit Trappius, vulgare amplexus pro exquiſitiore. Tum ap. Serv. interpungitur ab aliis, quod Ge. Fabric. malebat: *hos germani Sarpedonis ambo*, (ſc. filii), *Et Clarus*.——126. *Et Clarus et Hæmon*. Locus manifeſte inquinatus et in leges metricas peccans, ait Heinſius. Sic tamen Rom. cum aliis Pier. et Mediceus cum aliis Heinſ., ut vetus adeo corruptela hic inſideat; ſcripturus enim fuiſſet poëta: *atque Hæmon*. Heinſius tentat varie *et Cnemon* et *Mæon* et *Memnon*; ſed talia infinita poſſit aliquis comminiſci. *Et Clarus et Hemus* Ge. Fabric. probat, ut ſit *Clarus*, ut Panthus; ſed Ἔμος vix occurrit. *Et Darus* vitioſe nonnulli: multæ etiam edd. *Et Clarus Ethemon*, vel *Æthemon*. Parrhaſ. *clarus Thimon*. Duo Rottend. et a m. ſec. Moret. tert. *et Themon*: Θέμων; quod equidem, ſi quid mutandum, cum Heinſ. edit. amplector: inprimis cum corruptelæ cauſſa in promtu ſit. *liaca* in Gud. ex vitio ſcribentis pro *licia*, *Lycia*, et eraſa vox antecedens: unde Heinſ. putabat fuiſſe *et Hæmo Iliaca c. ab Ida*. Pierius nonnullus habere teſtatur *Ida c. ab alta*, peſſime. Sarpedonis fratres e Lycia oriundi eſſe debuere. *Lycia alta*, nobili, clara, ut alias quoque poëtæ hoc epitheton frequentatur. *comitatur* edd. Ald. Junt. *ab alta* Goth. tert.——127. *c. pectore* pr. Hamb.

Iliad. μ, 35. 36. *et mœnia cingere flammis*, immittere undique ignes, aliter dictum ac ſup. IX, 160. *ſtant primæ acies*;

Haud partem exiguam montis, Lyrneſſius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Meneſtheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis,
Molirique ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura,
Dardanius caput, ecce, puer detectus honeſtum,
Qualis gemma, micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti; vel quale per artem

128. Modeſtius hoc viſum Mæcenati, tumidum quod Homerus dixit Odyſſ. ι, 481 Polyphemum in naves πεφυζὸν ἔρος μεγάλοιο jaculatum eſſe: Senec. Suaſ. 1. Locum jam Burmann. poſt alios laudavit. Sed Mæcenas non cogitaſſe videtur, de Polyphemo agere Homerum, de homine Trojano Maronem. *Lerneſius, Lirneſius, Lyrneius, Herneſſius*, eſt in codd., ſed Λύρνησσον, Troadis, patriam Briſeidis, ab Achille direptam (Iliad. β, 690. τ, 291 ſq.) quis neſcit? *Acmo, Agmon, Æmon* alii.——129. *Liceo, Litio, Lycio* libb., et Gothani *dicio, cliceo, clitro*; tum *Meneſtheo* codd. pars, quod et Macrob. V, 17. Sed eſt Homericum Μενεσθεύς.——130. *tentant* Oudart. *certant illi* alter Hamb. *ſaxis d. certant* Goth. tert.——132. *inter primos* Gud. pro var. lect.——133. *ipſe puer* alter Hamb.——134. *quam d.* qu. Moret.

acies; in acie prima: πρόμαχοι. 131. *moliri ignem*, Trojani etiam parare incendia, *nervoque a. ſ.* Trojani, adverſus Rutulos.

132—138. Ornatus locus, de Iulo: in Juliæ gentis gratiam. *Veneris j. c.* quem merito amabat Venus, quia illi debebatur imperium, ut Serv., vel ſimpliciter, quia dulciſſimus puer. Is, etſi juſſus abſtinere a pugna (ſup. IX, 661. 662) adeoque hinc ſine armis, poëtæ *ſine galea*, tamen in medio pugnantium e muris repente iterum conſpicitur. *caput honeſtum*, pulchrum, ut Georg. II, 392. *Qualis g.* Emicat inter cæteros adſtantes Iulus formoſus, ut gemma auro incluſa, aut opus eburnum buxeo vel terebinthino margine ambiente, ſeu tabulæ et parieti inſertum. Verum χειμήλιον aliquod Homericum ſeu ἄγαλμα cogitat poëta. Actum diligenter de h. l. ad lib. I, 597 Exc. XXII. *aut collo aut capiti decus*, ſive ut monili ſive ut diademati inferatur gemma. *Orcia terebinthus.* Oricus, Epiri civitas ad ſinum Ionium, juxta quam naſcitur terebinthus nigrum lignum habens, ut Serv. tradit. De eadem Plin. XIII, 6 ſ. 12 *Circa Idam Troadis et in Macedonia* (ad hanc tum Epiri pars illa fuit attributa) *brevis arbor hæc atque fruticoſa, in Damaſco Syriæ magna,*

Incluſum buxo, aut Oricia terebintho,
Lucet ebur: fuſos cervix cui lactea crinis
Adcipit et molli ſubnectens circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Iſmare, gentes
Volnera dirigere, et calamos armare veneno,
Mæonia generoſe domo: ubi pinguia culta

136. *Oritbia, Coricia*, al. ap. Pier., et ſic Gothani; plures corruptelas vid. ap. Burm. conf. ad Lucan. III, 187 Intpp. Eſt Ὠρειθύια.——137. *fuſcos* videtur Serv. legiſſe. *cervix fuſos* tres Burm. cum Goth. tert.——138. *Excipit* Schol. Horat. Cruqu. IV od. 10. Sed *accipit* omnes ſcripti et Priſcian. Mox *ſubnectens* ab Heinſ. reſtitutum ex codd., etiam Pierianis; ſec. Rottend. *ſubmittent*. Bigot. *ſubnexus*. Vulgo *ſubnectit*.——139. Frigent *magnanimæ gentes*. Id quoque ſenſerat, ſuſpicor, Heinſ., qui *magne animæ v. Iſmare* olim conjecerat. Brunckius edidit *magnanime* cum Medic. a pr. m. et cum Guellio. Scribam ſaltem *Te quoque magnæ animæ*, h. virum magnanimum: mox *generoſus* idem. Quo vero jure Iſmarum Lydium veneno inungentem tela inducere poëta potuerit, non aſſequor. Mæones illo tempore non adeo barbari erant. Et jam Amycum ſimili modo notaverat IX, 773.——140. *dirigere* Gud. *Spicula dirigere* propius ad vulgarem rationem dixit inf. XI, 654.——141. *M. g. modo* Medic. *aui p. c.* Lubec.

magna. Egit de altera hac Celſius in Hierobotan. non longe a pr. ſub voc. *El Elim. Materies ei admodum lenta ac fidelis ad vetuſtatem, nigri ſplendoris*. Retulit autem, ait Servius, comparationem *ad candidum vultum, qui erat nigris crinibus cinctus*. In hoc tamen comparationem conſtitutam nolim putare; ſic enim omni dignitate caret; ſed, quod ſupra poſui, inter cæteros bellatores Aſcanius conſpectus effulget nitore oris. Non male variavit rem Silius XII, 226. 229 ſeqq. *Quale micat ſemperque novum eſt, quod Tiburis aura Paſcit, ebur; vel qui miro candoris honore Lucet in aure lapis, rubris advectus ab undis*. 137. Sic Ge. IV, 337 Nymphæ— *Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla*. 137. 138. capillum promiſſum diadema aureum, quod inter Phrygii luxus ornamenta eſſe debuit, colligit. Valer. Fl. II, 103 *aut tereti crinem ſubnectitur auro*. Dixit *molli auro*, ductili: ex bractea aurea. Fibulam minus bene intelligat aliquis, cum et de circulo et de crinibus agatur.

139 ſqq. Ornat porro locum binis aliis præclaris viris commemorandis, ne, quod poëtæ turpe eſt facere, in generalibus dictis ſubſiſtat oratio, utque a numero et multitudine animus traducatur ad individua et ſingula. Nihil amplius in his ſpectandum. 141. *M. g. domo*

Exercentque viri, Pactoloſque inrigat auro.
Adfuit et Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere mœrorum ſublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: media Æneas freta nocte ſecabat.
Namque, ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis,
Regem adit, et regi memorat nomenque genuſque;
Quidve petat, quidve ipſe ferat; Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet, violentaque pectora Turni,

142. *Pactolos i.* ſine *que* Rom. *Pactolus et irr.* alii Pier.——143. *Adfluit* Bigot., quod ornat Burm. *pulſi quem* Parrhaſ. et Goth. tert., idque recepit Cuningham. e cod. Markiano.——144. *mœrorum* etiam hic Rom. Medic. cum aliis Heinſ., ut ſup. 24.——145. *Campaniæ* Ald. pr. *dicitur* aliquot ap. Burm.——146. *divi* Hugen. pro *diri*, ut Burm. conjicit. *dura* Exc. Burm. *bellum durum*, h. ærumnoſum, novum nunc eſſe non debebat.——147. *Contulerunt* Exc. Burm.——148. *Jamque* pr. Voſſ. Cæterum junctura eorum, quæ ſequuntur, duplex fieri poteſt; aut, ut prior propoſitionis pars ſit: *ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis* eſt: aut, ut continuetur prodoſis uſque ad: *immiſcetque preces*; alterum hoc oratorium, prius, etſi durius, poëtico ſermoni magis conſentaneum.——149. *nomenque decuſque* apud Diomedem ex lib. II, 89. 90. *nomen memoratque genuſque* Goth. tert.——150. *Quidve ferat quidve ipſe petat* Cariſius; *quidque—quidque* melius ſcripſiſſet; idque multos maluiſſe Servius auctor eſt. *aut quidque ferat* Gud. et Leid.——151. *pectora* vel *præmia* vel *prælia* Zulich.

domo natus nobili genere in Lydia. 143. Iterum ſtudet gentis Memmiæ nomini. v. ſup. V, 117 et Not. ad 114. *quem pulſi*; ſup. lib. IX, 779 ſqq. 145. *Capys—Capua* v. Exc. VII ad lib. VII, p. 156.

146. 147. Dum ita pugnabatur utrinque, interea Æneas Cære redux, unde auxilia adducebat, mari iter faciebat cum navibus; inde ab VIII extr. *Conferre manus, arma*: hinc etiam *pugnam. media nocte*, quæ diem pugnæ memoratæ inſequuta eſt; nam, noctem pugnæ ſuperveniſſe, facile ex tota narratione intelligitur. Noluit poëta iterum ornare, quod copioſe expoſuerat in ſuperioris diei exitu IX, 157 ſqq. Adeſt Æneas cum claſſe poſtero die orto et pugnam novam in eſcenſu facit inf. 260 ſqq.

148. Cf. ſup. VIII, 478 ſqq. 603 ſq. 150. 151. *Mezentius*

Edocet; humanis quæ ſit fiducia rebus
Admonet, inmiſcetque preces. Haud fit mora; Tarcho
Jungit opes, fœduſque ferit: tum libera fati
Claſſem conſcendit juſſis gens Lydia divom,
Externo conmiſſa duci. Æneïa puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:

152. *quæ ſi* Dorvill. *quid ſit* Menag. alter.——153. *admiſcetque* Cariſius. *Tarcho*: v. ſup. ad VIII, 506.——154. *libera fati* e Rom. Medic., aliiſque præclare recepit et illuſtravit Heinſius. Vulgg., etiam Serv., *fatis*. Nec vero ex Eurip. Phœniſſ. 1006 ἰλιάδαις δουρόεσσιν huc advocari poſſunt: ibi enim ſunt, ad quos oraculi ſententia non ſpectat.——155. *divo* Rom. ex *divom*.——157. *subvecta* paſſim in ſcriptis et excuſis. Sed poſt Pierium Heinſius tuetur *subjuncta* ſecundum meliores. Eſt autem poëtica ratio pro, *habens leones roſtro ſubjunctos*. Porro alii ap. Pier. cum Goth. tert. *ſubjecta*, pr. Moret. *ſubvicta*, ſec. *ſubmiſſa*.

xentius arma Quæ ſibi conciliet, Turni ſocietate ſup. VIII, 7. 8. 492. 493. VII, 647 ſqq. 152. *quæ ſit fiducia* h. nullam eſſe: eſſe rerum humanarum varietatem et viciſſitudinem ſummam: poſſe adeo fieri, ut Mezentius expulſus iterum in regnum remeet. 154. *libera fati* a vaticinii neceſſitate ſoluti Etruſci, quo ad perſequendum bello Mezentium externum ductum aſciſcere debuerant ſupra VIII, 495. 503. *fatum* pro vaticinio aruſpicis: vaticiniis et reſponſis deorum *illigatur* vel *obligatur* is, qui aliquid ex deorum juſſu facere debet. *liberatur*, cum res vel conditio eventum habet. 155. *gens Lydia* Etruſci ex vetere opinione, de qua vid. Excurſ. III ad lib. VIII.

156—158. Turbant Interpretes. Sed navis Æneæ, quæ primum locum tenet (ut ſup. lib. V, 338 *Emicat Euryalus et munere victor amici Prima tenet*), habet inſigne ſeu paraſemon in extrema prora leones binos, matri Idææ ſacros, ſub monte Ida (cf. inf. 253 *binique ad frena leones*): cf. Salmaſ. ad Solin. p. 403. *Æneïa puppis*: hanc, ut poëta, dixit: alias puppis tutelam, non paraſemon, haberet. Ea navis *ſubjunctos* habet leones *roſtro*, adeoque infra proram extremam. Proprie tamen paraſemon eſt ſupra roſtrum; igitur *ſubjuncta* non urgendum eſt, ſed eſt: habet appoſitos, additos. Sedet *hic*, h. in navi, Æneas cum Pallante. Poſſes *hic* de prora accipere, unde liber cæli proſpectus; ſed locus ſedendi et alibi in puppi aſſignatur, et inf.

Inminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Æneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios; Pallaſque ſiniſtro
Adfixus lateri jam quærit ſidera, opacæ
Noctis iter, jam quæ paſſus terraque marique.
Pandite nunc Helicona, deæ, cantuſque movete:
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Ænean, armetque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus ærata princeps ſecat æquora tigri:

158. Si Tucca et Varius hunc verſum deleviſſent, Maroniani carminis ſententiæ non male conſuluiſſent, ut equidem arbitror.——159. *ſecumque voluptas* Goth. tert.——161. *fidus* Zulich.——162. *noctis idem* Medic. a m. pr. *noctis iter* rationem nocturnæ navigationis, vel *noctis* lunæ, exponit Burm.; at vid. Notas. *modo quæ* Goth. tert.——163. *caſtus* Rom. *monete* Gud. a m. pr. vide ad eund. verſ. ſup. VII, 641.——164. *Etruſcis* Leid. *comitatur* Hugen. *comitentur* pr. Hamb.——165. *pelagove* Oudart. *trahatur* Ed. pr. Burmanni.

v. 218 in puppi ſedens diſerte exhibetur. *Ida p. gratiſſima Teucris*, cf. ſup. lib. III, 5. 6. Illud forte paullo obſcurius eſt, qua ratione Ida in prora picta et leones ſub monte expreſſi fuerint. Leonis certe ad montis altitudinem vix ulla proportio eſſe potuit. Idam ſub perſonæ ſymbolo expreſſam fuiſſe ſuſpicatur Spencius in Polymeti Dial. XV, 8. Parum commode ſic voc. *imminet* poſitum; debebat Ida in perſonam mutata ſaltem ad latus adjunctos habere leones. Unde porro hæc navis cum inſigni ex Trojanis religionibus petito Æneæ apud Cæretanos ſtatim parata et ad manus fuit? Jam veterum Grammaticorum eā fuit dubitatio, quomodo intra unius diei ſpatium claſſis adornari potuerit. Dicendum, Cæretanos jam ante ad bellum inſtructos claſſem in promtu habuiſſe: Æneæ autem navem feſtinanter ornaſſe. Poëtam tamen minus cautum in his fuiſſe arbitror: ut et inf. vſ. 205 in Ocni Mantuani navi Mincium pro inſigni habente.

159—162. Bene Pallantis generoſam et erectam indolem declarat poëta. Juvenis diſcendi cupidus ex Ænea, qui longum navigationis uſum habebat, modo ſiderum notationes quærit, *opacæ noctis iter*, h. quibus navis curſus per noctem regitur, modo res geſtas et fata Æneæ.

163. In re a priſca memoria repetita Muſas invocat. v. ſup. ad VII, 641. 166. De copiis ex Etruria et de urbibus, unde adducuntur,

Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Cluſi
Quique urbem liquere Coſas: quis tela, ſagittæ
Corytique leves humeris et letifer arcus.
Una torvus Abas: huic totum inſignibus armis
Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos

167. *Cluſi* Leid. *Clauſi* Bigot. et Leid. a m. pr.——169. *Gorythi, Goriti, Coriti, Corithi, Choriti* in libris, prave. Græcum eſt γώρυτος; v. c. Odyſſ. φ, 54, ubi v. Euſtath. et Heſych. h. v.; eſt autem ex γάω, γῶ, antiqua voce, capio: ut vix putem, *Corytus* recte ſcribi poſſe.——170. *turves* Rom. *tornus* Ven. *turnus* Goth. ſec.——171. *aurata f. imagine* pr. Hamb. pro var. lect.——172. *ſeſcentos* codd. apud Pier. et Gud. cum binis Rottend. *dederat illi* Goth. ſec.——173. *bello* Bigot. *tricentos* Reg. *aſt illa* Goth. ſec. *aſulva* tert. Tum Servius interpungendum cenſet: *aſt Ilva trecentos, Inſula inexhauſtis.*

adducuntur, figillatim v. Exc. ad h. l. Quatuor earum copiarum turmas edidit: primam Cluſinorum et Coſanorum ducit *Maſſicus:* qui nomen quidem commune habet cum monte Campaniæ, nihil vero aliud. Infra v. 655 *Oſinius* Cluſinorum rex (ſeu Lar) inducitur: quem ſub Maſſici imperio egiſſe neceſſe eſt. cf. ibi Serv. Alteram ex Populonio et Ilva, ſ. Æthalia inſula, ducit Abas, tertiam ex Piſa Aſylas, quartam ex Cære et vicinis locis Aſtur. Accedunt auxilia e Liguribus v. 185 et e Mantuanis v. 198. Claſſis omnino erat XXX navium v. 213. Copiæ autem mille ſagittarii a Maſſico ducti; nongenti armati ſub Abante, mille alii ſub Aſyla, et totidem ſub Aſture. Reprehendit in his Grammaticus apud Macrob. V, 15 obſcura nomina hominum, quorum nulla in ſeqq. inſignia facta memorantur. Melius utique conſultum fuiſſet carmini, ſi nomina clara poëtæ ad manum fuiſſent. Cum tamen omnia hæc ad probabilitatem ei fingenda fuerint, querelæ fane ſunt ſaltem otioſæ. *aerata tigri*, pro navi cum inſigni tigridis in prora: ut V, 116 ſqq., et inf. v. 205. 206, et v. 209. Sub Maſſico *mœnia* turma, *mille juvenum* erat. 171. *a. f. Apolline puppis.* Ergo is tutela navis erat. Sed poëtæ in cæteris, ut et ſup. V, 116 ſqq., inſignia navium, ſeu paraſema ponit, quæ in prora ſunt; etſi hæc duo, inſigne et tutelam, vulgo confundunt multi; itaque *puppim* potius pro navi omnino dictam velim: ut paullo ante verſu 156. Tribuit autem *arma inſignia* huic turmæ, reſpectu ad ferri metalla, quibus olim Ilva clara erat, habito. 172. *Populonia*

Inſula, inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum divomque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, et præſagi fulminis ignes,
Mille rapit denſos acie atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Piſæ:

174. *inexuſtis* Parrhaſ. *mox hauſtis* Goth. ſec.——175. *Aſillas* Reg. *Aſilas* multi.——176. *cælum* alter Hamb., unde Burm. an *cui cælum et ſ.* Et quid quæſo inde? Addit quoque idem: ſed alterum uſitatius Maroni. *cui cæli* Goth. tert.——178. *horr. umbris* alter Hamb. a m. pr., et a m. ſec. *armis*: hoc multi alii habent apud Burm. cum Goth. tert.——179. *Alphea ab origine* Heinſius e Medic. et aliis repoſuerat. *Alpheæ ab o. P.* tacite

mater h. l. patria. Supra VII, 762 dubitari poterat, an *Aricia mater* eo ſenſu dicta eſſet. 174. *generoſa metallis* pro fecunda, eleganter, ſed cum adjecta notione præclari metallorum generis, quorum venas inexhauſtas habet.

175. 176. 177. Vatis luculenta deſcriptio. Eum *deorum* vel *Jovis interpretem* dici, ſolenne eſt; at h. l. *hominum divumque* eſt *interpres*: accipio, ut ſit inter deos homineſque, tamquam medius et arbiter. *Parent* ei fibræ pecudum et cet., quatenus eas pro lubitu interpretatur, in bonam vel in ſiniſtram partem. Sic apud poëtas *regere et moderari* dicimur ea, quorum ſcientiam habemus, ut ſidera is, qui eorum nomina et curſum tenet. Ita *futura parere* dicuntur iis, qui ea prædicunt, quaſi vim in ea habeant: iidem *futura moderari, regere*. Eo enim omnino inclinat hominum opinio, ut, qui prædicunt futura, eos etiam conſtituere poſſe futura putent. Unde videmus objurgari et odio haberi vates, qui ſiniſtra prædicunt, tamquam ipſos malorum auctores. Tandem eas res, quibus utuntur vates ad divinandum, ut aves, exta, ſidera, vim et ipſas occultam neſcio quam habere, qua fata inflectantur ac mutentur, ſibi perſuaſit ſuperſtitio. Ubi enim ſemel huic opinionum generi aliquid tribuendum eſſe ſtatuas, non facile habes ubi conſiſti poſſit. Laudat Burm. Petron. 134 *Quicquid in orbe vides, paret mihi*. Sed ibi venefica loquitur; hanc autem ſibi poteſtatem in omnem rerum naturam tribuere, nota res eſt. Sollenne illud, *parere* pro apparere, huc ſpectare non poteſt. 178. *rapit*, pro vulgari, ducit, ut ſup. VII, 725 *Mille rapit populos*.

179. Similiter Stat. Theb. IV, 178 *Huic parere dati quos* etc. *Piſæ Alpheæ* ſ. Piſa, ab iis condita, qui Piſa Elidis profecti

Urbs Etruſca ſolo. Sequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens et verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt, mens omnibus una ſequendi,
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis,
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello,

tacite revocavit Burm., et recte, arbitror; quippe elegantius dicas *Piſa, ab origine Alpheas*, quam *Piſas ab origine Alphea*.——180. *Aſtyr* Medic. bis. *Auſtur* Parrhaſ. *haſta* Zulich.——181. *equo fidens* Goth. ſec. *verſiſque coloribus* Bigot. *verſique c.* Goth. tert.——183. *Cærete* ex Καίρετε, adeoque a Καίρης. cf. ad VIII, 597. *Cherete* Medic. *Cerete* al. ap. Pier., ſed eſt *Cære*. Καῖρε, Καιρὲ, Καίρης. Non intelligo Julium Sabinum, qui adſcripſit: "Ego puto per ſe legi: *Nunc Cære vetus.*" Mox *Iſionis* Parrhaſ., ſed de *Minione* vel *Munione* nemo dubitet. *in armis* Dorvill. cum Goth. ſec. ——184. *Phyrgi, Phrigi, Pirgi*, ſcribitur, et *Pugi*. Sunt Πύργοι. *P. juvenes* Bigot. *Gabiſcæ* Rom. *Grabiſcæ* Sprot. *Agruſcæ* Goth. tert.

profecti erant; unde *Alpheæ ab origine*, pro, ab origine Alphea, ſeu Eliaca; at *ſolo*, ſede ac ſitu, urbs Etruſca. v. Exc., ut etiam de cæteris. 181. *equo fidens et v. a.* ornate pro habens, ut Homer. πεποιθὼς ἠνορέῃ πίσυνος καὶ κάρτεϊ χειρῶν; alias *ſuperbus equo. verſicoloribus armis*, e diverſis metallis. Sic Iliad. ε, 504 ἵππῳ κατὰδυ χλυτὰ τεύχεα ποικίλα χαλκῷ. Hoc malim huc trahere quam αἴολα τεύχεα Iliad. ε, 295. αἰολοθώρηξ apud eundem, quod de motu potius accipiendum vario ac celeri, ut κορυθαίολος et alia dicta ſunt. 182—184. Aſturem ſequuntur trecenti ex Cære, et agro ad Minionem, Pyrgis et Graviſcis. v. eund. Exc. Sed cur tam pauci ex urbe tum opulenta Cære? Quia mille hinc abduxerat Mezentius ſup. VII, 652. 653. *Adjiciunt* tercentum viros *ii, qui ſunt Cærete domo* etc., h. qui domo ſunt Cæretani, h. e. ei additi ſunt, eum comitantur. Burm. ſecundum Servium ſupplet *adjiciunt ſe*, nec multum recedit Probus, *adjacent et quaſi juxta ſunt*, interpretatus erat. *intempeſtæ Graviſcæ* aëris intemperie, cum in humili ac paluſtri loco eſſent ſitæ. vid. Excurſ. cit.

185 ſqq. Obſcurior locus, ſeu ex interpolatione, quod equidem ſuſpicor, v. Var. Lect., ut totus v. 188 tollendus ſit, ſeu propter obſcuriorem fabulam a poëta aliter quam ab aliis tractatam; factum enim videtur, ut ex Oriente fabulam de Phaëthonte, Cinyra et Cubabo (cf. Apollod. III, 14, 3, et Not. pag. 825), in Liguriam traduxerint homines; etſi Ligurum diverſus plane eſt Cycnus et Phaëthon. Si Phanoclis elegi, Ἐρῶντες, ſupereſſent (de quibus v. Heinſ. et Burm. ad Ovid.

Transierim, Cinyra, et paucis comitate Cupavo,
Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ, 187

186. *Cinyra.* Deficit nos Phanocles, ut in notis dixi, vel ductus ex eo rivulus, quo minus aliquid certi de hoc loco statuere possimus. Veterum edd. lectio erat *Cycne*, vel *Cygne (Cygnæ* duo Goth. et tertius *tacite)*; nec aliter Aldd., haud dubie ex interpolatione. Servius *Cunare* legerat, sed inepte adjiciens: *quidam duci nomen datum tradunt a Cunaro monte qui in Piceno.* Romanus legebat: *Cumare;* vetustissimus Pomponii cum aliis apud Pierium *Cinere*; sic et Gud. At Medic. *Cinyræ*, Mentel. pr. *Cinyre*, alter Voss. *Cinira*, Moret. tert. *Cynare*, Parrhas. *Cinate*, Hamb. sec. *Cyrina*, multi alii, inter quos Reg., *Cynire* vel *Cinira*; et Macrobio quoque V Sat. 15 *Cinirus* est. Scripsit Heinsius notum nomen *Cinyra.* Tum *Cupano* Sabin. et Parrhas. cum Ald. pr. *Cupabo* tres Burm.——187. *pinnæ* Rom. Medic. Gud. et alter Mentel. *eristæ* alii Pier. cumque iis Goth. tert.

Ovid. Met. X, 83, et nuper Ruhnken. V. C. Ep. crit. p. 299), melius forte de fabula constaret; nam ex illo ductam eam esse, a Lactantio proditur in Narrat. fabb. II, 4. Eandem fabulam Ovidius II Met. 357 repetiit. Multa autem in ea tradita fuisse, de quibus nunc parum constat, etiam ex anaglypho discas ap. Winkelm. *Monum. ined.* n. 43, ubi in eo argumento ex sarcophago villæ Borgheſiæ expresso a tergo Cygni adolescens stat testudini insistens. Pro Cupavone eum habebat Winkelm., sed sola conjectura nixus. Ut nunc locus se habet, ut aliquo saltem modo expediatur illud: *Crimen amor vestrum*; statuere necesse est, Cinyram et Cupavonem turpi se amore prosequutos esse: quo ducere videtur voc. *vestrum.* Mox tamen non illi, sed Phaëthon amatus fertur a Cycno: Itaque quocunque te vertas, versu illo servato, res non procedit. *Cupavo* et *Cinyras* vix videntur posse conjungi, tamquam Cycni filii: itaque aut sustinenda est pronuntiatio post *Cinyra: Non ego te Transierim Cinyra*; *et* (pro *nec te*) *paucis comitate Cupavo, Cujus.* Aut accipienda et scribenda sunt: *Cinyra et paucis comitate Cupavo*, ut Cupavo Cinyram et paucos comites habuerit. Extruso versu: *Crimen amor vestrum*, reliqua expedita sunt; *Cupavo* cristam habet ex pennis olorinis v. 187 in memoriam patris Cycni in olorem mutati ex nimio luctu de Phaëthontis, quem amaverat, casu. Cygnus apud Ovidium l. c. Sthenelei (non Stheneli) filius, Phaëthonti *materno a sanguine junctus, mente tamen propior dictus. inter populeas frondes umbramque sororum*, populos (nigras, *αἰγείρους*), electrum exsudantes (Steph. Byz. in Ἠλιάδες et Aristot. Mir. Audit. 82. ubi vid. Beckman.), in quas Phaëthontis sorores fuere mutatæ, ex nonnullorum saltem narratione (vid. Apollon. IV, 604); nam alias in alnos, larices, piceas, mutatæ esse dicuntur. cf. ad Ecl. VI, 62.

Mox

Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondis umbramque ſororum
Dum canit, et mæſtum Muſa ſolatur amorem,
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam;

188. *formæ quæ* Waddel. Animadverſſ. crit. p. 33; quo fructu, non video. Mihi totus verſus e margine irrepſiſſe videtur: ita conſutus eſt ex binis ſententiis hiantibus: tum turbat totius loci ſententiam, et illa: *Crimen amor veſtrum* per ſe nullum habent commodum ſenſum, ne tum quidem, ſi *verſum inſigne* legas, pro, inſigni formæ verſæ. Sed adſcripſerat aliquis: *ſurgunt de vertice pennæ: formæ inſigne paternæ.* Supplevit verſum ineptus homo ex reliquo Scholio, quod adſcriptum erat de inceſto amore Cycni in Phaëthontem. Jam hoc verſu ejecto quam bene procedant omnia, pro ſe quiſque intelligit. Aliam iniit viam vir doctus, Ouwens Noct. Hag. III, 27, qui omne vitium in verbis *Cinyra et* quærit et relinquit; ut agatur de uno Cupavone; ut *pennæ olorinæ* ſint per appoſitionem *inſigne formæ paternæ* Cycni, et *crimen*, cauſſa tanti infortunii, *amor*, luctus nimius in Phaëthontis morte. *veſtrum* pro tuum. Quam dura et coacta hæc ſint, facile ſentias. Non multum recedit tertia ratio, quam Brunckius V. C. intulit, interpunctione mutata: *pennæ: Crimen, Amor, veſtrum, formæque inſigne paternæ.* Non licebat aſſequi ſenſum, niſi nota inſpecta; e qua apparet, ſic accipiendum eſſe: *quæ pennæ, o Amor, tibi ſunt crimini.* Exigat hæc unus quiſque pro ſe et videat, an valde mollia ea ſint, et accommodata reliquis. Inciderat in eandem rationem Jo. Schraderus in ſchedis, et laudat verſus Ciris 328 *Non ego te tenor Flectere, Amor*, etc. Verſu ad meum judicium ejecto non hiat ſententia, ſed multo magis coit: namque redditur cauſſa ejus, quod antecedit: quod olorinas pennas pro criſta geſtat Cupavo: namque ferunt patrem in olorem eſſe mutatum. *Namque* pro ἤ, δηλαδή, ſcilicet, nimirum, ſollenne, v. c. ſup. 148. XII, 247. IX, 40 et al.——189. *amici* ſec. Rottend. *Pethontis* Rom.——190. *P. que inter* Franc. *umbraſque* Parrhaſ. *umbraque* alter Mentel.——191. *ea.* pro *cantu* habet Parrhaſ. pro *Muſa.*——192. *C. m. penna* Goth. tert. *ſenecta* Leid. et tert. Rottend.

Mox v. 192 ferunt Cycnum *duxiſſe*, induxiſſe ſibi, nactum eſſe, *ſenectam canentem molli pluma*, candidas plumas, quæ pro canis eſſent; Exile eſſet, ſi acciperes: eum *duxiſſe*, egiſſe, *ſenectam canentem pluma*, ſic ut haberet plumas pro canis, in cycnum mutatus; uti fere Claudian. VI Conſ. Honor. 171 *Mutatumque ſenem plumis*; et Nemeſian. Cyneg. 37 *Cycnum plumamque ſenilem.* Alia fabula apud Etruſcos fuit de Tarcone, ut e Strab. V, pag. 336 A colligas, quem propter prudentiam a pueris inde *canum* (πολιὸν) fuiſſe narrabant; addit Euſtath.

Linquentem terras, et ſidera voce ſequentem.
Filius, æqualis comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxumque undis inmane minatur
Arduus, et longa ſulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantus et Tuſci filius amnis,
Qui muros matriſque dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives avis: ſed non genus omnibus unum;

194. *æquali c. claſſe* Medic. et ſec. Moret. *æqualis* Dorvill.——195. *ſubmovet* pr. Hamb. *centurumque admovet ipſe* Ed. pr. Burm.——196. *aquis ſaxumque vides* alter Hamb.——198. *Quin etiam p.* antiquum ſatis exemplar ap. Pier., quod non diſplicet. Nunc ut eſt, accipiendum: *Ocnus ille, qui.* Tum unus e Vaticanis: *Ocnus ciet agmen.* Etiam *Ognus* nonnulli Pier., tum Medic. Gud. et alii: ut in *cycnus, cygnus.* Corrupte *Ornus* ſec. Hamb. et pro var. lect. prior. *Ocnus* Hugen. cum pr. Goth. *Hocnus* Montalb. Servius dicit *Aucnum* eundem fuiſſe.——199. *Mantoys* pr. Menag. et Exc. Burm., ut *Pantboys* in nonnullis lib. II, 319. Alii *Mantos, Manthos, Mantis.* At eſt Μαντὼ, Μαντῦς.——201. *dives agris* pr. Hamb. et Zulich. pro var. lect.; expeditior utique lectio; ſed propter hoc ipſum minus vera. Videntur quoque ſequentia, ut bene monet Burm., priſcam majorum potentiam adſtruere: Loca ab eo laudata, ſed melius conſtituta, vid. in Nota.

Euſtath. ad Iliad. p. 167 Cycnum Trojanum. 194. *æquales catervas:* h. turmam æqualium; niſi potius eſt, æquali numero: alios trecentos ex v. 182. 195—197. Cum navi vectum dicere vellet, quæ Centaurum pro paraſemo habebat, ſuaviter inſigne navis ad ornatum orationis convertit: Centaurus ita erat ſculptus, ut ſaxum evulſum terra projiceret.

198 ſqq. Tandem *Mantuani* accedunt Etruſcis, quippe auctoribus civitatum XII tranſpadanarum, adeoque etiam Mantuæ. conf. Exc. I. Ocnus dux, Matuns nymphæ (nam de Manto Tireſiæ filia cogitaſſe non videtur) et Tiberis fluvii filius, diverſus ab eo Ocno, quem poëtæ in inferis collocarunt, condidit et a matre appellavit Mantuam. 201. 202. 203. Non expedire locum in promtu eſt ſecundum interpretationem Servii et Cerdæ, aut Gronovii, aut Catrœi. Equidem ſic accipio: Mantua, potens olim copiis urbs, quæ tamen non ejuſdem erant generis, ſed ex trinis gentibus ac populis

Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires;
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.

202. *populi triplex* Rom. *cum gente* qu. Moret.——203. *Ipſe caput* Montalb. *populi* duo Rottend. et pr. Hamb. a m. ſec.——204. *Hic* Montalb. a m. pr.——205. *duce Benaco* Zulich. pro var. lect. *Venaco* Rom. *Bonacho* Goth. tert.——206. *Minchius*, *Minſcius* bini Goth., iidem *in æquore*.

lis XII conſtabant, quorum quaterni ſub una gente erant comprehenſi, quibus illa caput erat: copiæ autem illæ erant Etruſcæ. Videamus ſingula: *dives avis*, non eſt, quæ multos avos habet, ſed quæ avos claros habuit, adeoque aliquando potens fuit. Sollennior et planior eſt forma loquendi de ſingulis hominibus: Statius Theb. I, 392 Adraſtus *Dives avis et utroque Jovem de ſanguine ducens*. Supra lib. VII, 56 *Turnus avis atavisque potens* eadem vi qua *dives*; et Silius XVI, 593 *Burrus avis pollens*. VIII, 382 Scævola, *avis pollens nec dextra indignus avorum*. Attamen et Silius de populo: Oſci, *quos dives opum, quos dives avorum E toto dabat ad bellum Campania tractu* VIII, 523. Eſt adeo h. l. Mantua valens olim opibus, potens copiis. Bene Servius explicat: *majoribus præpotens*; h. e. habens majores potentes; quid autem hoc aliud quam, potens olim, majorum ætate; quod monendum erat inprimis, cum nunc illa tantopere a priſtino ſplendore deſciviſſet. Conſtabat tamen agmen e diverſis populis: *ſed non genus omnibus unum: omnibus* non ad *avos* erat referendum, quod vulgo faciunt, ſed ad *agmen*, quod Ocnus adducit patriis ab oris. Pergit: Namque Mantua trinas gentes et duodenos populos habebat: *Gens illi triplex* etc. *Gens* tamquam latius ſub ſe continet populos: quod notum eſt, quodque Jo. Fr. Gronov. ad Liv. V, 34 docuit. Populi igitur erant XII in trinas gentes diviſi. Mantua vero horum XII populorum, qui Etruſci erant, caput erat. *vires*, copiæ.

204. *Hinc in ſe armat* eleganter de copiis adverſum Mezentium ductis. 205. 206. Navis, qua vehitur Ocnus, paraſemum ſeu inſigne habet in prora Mincium fluvium: Is ſupra quoque Ge. III, 15 *tenera prætexit arundine ripas*, ubi v. Not. et ad Ecl. I, 52. *patre Benaco*; ducit enim ortum Mincius *(Mincio)* ex Benaco lacu *(Lago di Garda)*, aut potius ex Alpibus ortus medium eum tranſit. cf. ſup. ad Ge. II, 159. 160.

It gravis Auleſtes, centenaque arbore fluctus
Verberat adſurgens: ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton et cærula concha
Exterrens freta: cui lateram tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in priſtin deſinit alvus;
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Trojæ, et campos ſalis ære ſecabant.
Jamque dies cœlo conceſſerat; almaque curru

207. *Auleſtes* Heinſ. e Medic. et al., ut XII, 290. Vulgo: *Auletes*. Sed Latinum nomen deſiderabas. Apud Jul. Sab. *Auleſtbes*. Tum *fluctus* Heinſ. cum Rom. et aliquot aliis ac binis Goth. Vulgg. *fluctum*. Leid. *fluctu*. Parrhaſ. *fructum*.——208. *inſurgens* Goth. tert., ut lib. III, 560 et al. Sed et *adſurgere* (in ictu inf. 284. 797. V, 443) et *conſurgere* inf. v. 299.——210. *exercens* alter Hamb. et Zulich. a m. ſec. *hoſpita* Goth. tert. *hiſpida* Dorvill.——211. *profert* pr. Hamb. *priſtim* Nonius Marcellus et tres Heinſ. *piſtrim* et *piſtrin* plerique etiam h. l. conf. ſup. ad V, 116; peſſime Goth. tert. *in ſerpentem d.* Rom. *alvos*——212. *fumifero* Montalb. *cæruleo ſub p.* citat Aruſianus Meſſius.——213. *Tot l. juvenes* Leid. et ſec. Moret.——214. *campos maris* Bigot. et Goth. tert. *ruebant* aliquot Pier., ut Æn. I, 35. *Tè ſecabant* Heinſio diſplicebat, quod ſequitur idem verbum v. 222.——215. *diſceſſerat* olim in edd. Mutatum in ed. 1514 Ald. in *conceſſerat*; quod codices ubique agnoſcunt, præter Francianum, qui recentiſſimus eſt, ut et Goth. pr. *detexerat* Vratiſl. *curſu* Dorvill.

207. Sequitur Auleſtes in navi C. remorum: *νηὸς ἰκριόφιν* Iliad. *υ*, 247; hoc extulit magnifice: *Auleſtes adſurgens verberat fluctus centena arbore*, centenis remis. Silius XI, 492 *centeno verbere* dixit, cf. Cerda. *adſurgere*, *inſurgere*, *conſurgere*, notæ elegantiæ vocabula, de niſu ejus, qui aut magna vi ictum infert, aut incumbit, protrudit, impellit. Navis hujus paraſemon in prora Triton eſt buccinam inflans. *frons lateram tenus*, exquiſite pro ipſe a fronte uſque ad latera, ſeu medium corpus. 212. ſuaviſſimæ modulationis verſus ex Apollonio ductus eſt lib. I, 542. 543 Ἀμφὶ δ' ἴδακα καὶ ἴδακα κελάδων ἐκέκλιτο ἄκμων, Δεινὸν μυκηθμοῖσι τερασκόπον ἔμπνοι ἀνδρῶν. 214. *Trojæ* novæ. *et campos* ſ. *a. ſ.*, ut jam lib. I, 35.

215. Salebroſum, ſi quis alius, in Marone locum evecti, libero

Noctivago Phœbe medium pulſabat Olympum: 216
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clavumque regit velisque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio chorus, ecce, ſuarum
Occurrit comitum: Nymphæ, quas alma Cybebe
Numen habere maris, Nymphaſque e navibus eſſe,
Jusſerat, innabant pariter, fluctuſque ſecabant,

219. *in medio* Mentel. et pr. Hamb. cum Goth. tert. ——220. *Cybele*, Κυβέλη, debetur Heinſii doctrinæ, qui Colot. et Gud. ſequutus eſt cum Leidenſi. *Cibebe* Dorvill. Nec multum abludebat Rom. *Cybere*. Vulgg. *Cybele*, quæ Κυβέλλα eſſet; nam Κυβέλλα ne quidem ſcribi pronuntiat Brunck. ad h. l. niſi per noſtrorum hominum imperitiam et temeritatem: a qua equidem eos non abſolvam, ſecundum ea, quæ Gudius ad Phædrum et Burmann. ad Anthol. Lat. docuere; illud tamen monere æquum eſt: ap. Schol. Lycophron. 1168 legi: ἡ Ἰσσηδὼν Κύβελα τὴν Ῥέαν λέγει παρὰ τὸ ἐν Κυβέλλῳ (deb. Κυβέλῳ) πόλει Φρυγίας τεθῆναι: explicat autem ille eo loco voc. Κύβηλα. Nec exemplo res caret, inprimis in voce barbarorum. Nec magis dubitari poteſt τὸ Κύβελλα eſſe dicta; v. Steph. Byz. et τὸ Κύβελλα, ut in Marmore Pario lin. 19. manet tamen haud dubie hoc: uſu receptum eſſe, ut aut *Cybebe* aut *Cybele* ſcribatur. vid. ſup. ad lib. III, 111. Laudat Burm. notas ad Phædr. III, 17 et 20. ἡ Κύβηβος e Photio mſ. in notis Ruhnk. ad Timæum p. 11.

libero jam nunc incedimus campo. *dies*; erat is tertius ex quo caſtra reliquerat Æneas: is ipſe dies, quo Rutuli caſtra oppugnarant: ſup. inde a IX, 459. cf. Exc. I ad lib. XII. *almaque curru Noctivago Phœbe*. ἄμματι νυκτιπόλῳ. Ex Egnatii lib. I de rerum natura ducta eſſe Macrob. VI, 5 notavit: *Roſcida noctivagis aſtris labentibus Phœbe Pulſa loco ceſſit concedens lucibus altis*. 218. Utrumque docte ut poëtam decet: *clavum regit*: proprie navem regimus clavo: tum *velis miniſtrat*, pro, miniſtrat, miniſterium præſtat nauticum, ad vela, conf. ſup. ad VI, 302. Sic *Luna miniſtrat equis* apud Propert. III, 14. 15. et Statius, quem alii laudarunt, de Apolline currui inſidente lib. VII, 751 *Ipſe ſedens telis pariterque miniſtrat habenis*. Affectarunt mox idem ſcriptores in ſoluta oratione, ut Tacitus Germ. 44, ubi vid. Not.

219. *medio in ſpatio*. Nam ſup. IX, 121 novæ Nymphæ; *pontoque feruntur*; qui totus locus huc animo revocandus. *ſuarum comitum*: quia cum eo venerant naves. Serv. conf. ſup. IX, 80 ſqq. 221. *numen habere maris* exquiſite pro, numina

Quot prius æratæ ſteterant ad litora proræ.
Adgnoſcunt longe regem, luſtrantque choreis.
Quarum, quæ fandi doctiſſima, Cymodocea
Pone ſequens dextra puppim tenet, ipſaque dorſo
Eminet, ac læva tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum adloquitur: Vigilaſne deum gens,
Ænea? vigila, et velis inmitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphæ, claſſis tua. Perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulos flammaque premebat:

223. Idem vſ. ſup. IX, 121, ubi vide. *Quo p.* Medic. et *puppis* a ſec. m.: hoc et alii codd. ap. Pierium habebant, et Oblongus *naves*.——224. *choreas* ſec. Hamb. conf. ſup. ad VII, 391.——225. *Quarum una f.* Goth. ſec. *quæ nandi* Markland. ad Stat. II Silv. 2, 19 legebat, quem refellit Burm. hactenus, quod non magna laus Nymphæ eſſe poteſt, ſi bene natare didicerit. Fatendum tamen, nec alterum ſatis eſſe accommodatum: etſi enim illa mox partes adfandi Æneam ſibi ſumit, non tamen facundiæ laus in Nympham cadit. Maximam natu nympharum Italidum edidit Cymodocen Silius lib. VII, 428.——227. *at læva* a m. pr. Medic. *ac levi* Montalb.——228. *ignavum* Rom. *vigilanſne* Goth. tert.——229. *ac ventis* ed. pr. Burm.——231. *Nos pelagi* Exc. Burm. *Fervidus ut nos* emendabat Jo. Schrader., ut IX, 72, et ſæpe alibi. Sane et hoc ferri poteſt, et illud. Contra VII, 24 *vada perfida* conjicit, ubi *fervida*. Sane utrumque bene.——232. *flammiſque* Goth. tert. *petebat* alter Hamb. pro var. lect., alter a m. pr.

mina eſſe; ſup. IX, 101. 102 *magnique jubebo Æquoris eſſe deas*. 224. *luſtrant choreis*, ornate, pro circumdant, circum natant.

228. *deum gens*. ſup. IX, 642 *Dis genite*. 229. *velis inmitte rudentes*, ut vela laxentur ad ventum excipiendum. Sic ſup. VIII, 708 *Ipſa videbatur ventis regina vocatis Vela dare et laxos jam jamque immittere funes*, ut *immittere habenas*, *frena*, alibi. cf. ſup. V, 146. 147. Nec tamen *immittere* per ſe aut eſt aut eſſe poteſt laxare; quod olim ipſe putabam, ſed eſt concitare, incitare; et, ubi vela laxantur, rudentes non laxantur, ſed intenduntur. 231. *Perfidus*, quandoquidem fœdere jam inter Latinos

Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. Hanc genetrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas, ævumque agitare ſub undis. 235
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Tela inter media atque horrentis Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenent forti permixtus Etruſco
Arcas eques. Medias illis opponere turmas,

233. *Rupimus* Heinſ. ſcripſit cum vetuſtioribus, etiam Pier. codd. parte. Alii *Rumpimus*.——237. Jo. Schrader. conj. *ardentes Marte L.* At vid. Not.——238. *tenent—Arcas eques* e Medic. Heinſ. et late illuſtravit. Vulgo *tenet. commiſtus* Ald. pr.

nos Trojanoſque facto bellum moverat. 234. *Hanc genetrix faciem refecit*, fecit, mutavit: nihil amplius. *dedit*, fecit ut, δῶκε Homer., ut jam alibi vidimus. 237. *horrentes Marte Latinos*; erunt igitur horrendi, qui horrorem faciunt, bello, pugna; cujus ſignificatus me exemplum in Marone deſiderare ſupra ad exordium Æneidis faſſus ſum, cum *horrentia Martis arma* explicarem. Poſſit *umbras horrentes* aliquis ſic accipere lib. I, 165 et 311. III, 230, verum umbræ ſunt ibi ipſæ arbores, et ſic *dumi horrentes, rubi horrentes, horrentia luſtra* dicta ſunt, quatenus *horrent* omnia, quæ ſuperficiem habent inæqualem et aſperam. Quibus opponuntur ea, quæ nitent. Hinc omnino *horrere* pro aſperum eſſe atque hinc ſqualere interdum: ut *apes horrent* Ge. IV, 96. *terra horret* III, 161. Atqui nec hic aliter dictum arbitror: ſed *Latini horrent Marte* h. armis: exquiſita dictio, pro habentes arma horrentia, haſtas crebras erectas: dum ſtant in acie denſis ordinibus et pugnant. Ut Ennianum ſe habet: *Horreſcit telis exercitus aſper utrinque*. Aliter Valer. Fl. VI, 424. 425 *arma horrentia* dixit de thorace aſpero ſquamis ſeu ornamentis ex ære ſculptis. Ex Lucano I, 445 *horrens feris altaribus Heſus* commode *horrendus* accipi poſſet, niſi communis poëtarum mos ſuaderet ad ſqualorem et incultam ac rudem faciem dei referre, quæ ſævitiam arguit: ſævum enim declarare deum voluit, ut *immitis Teutates* et *Taranis non mitior ara*.

238. *Jam loca juſſa tenent*. Refert et hoc Servius ad ea, in quibus κατὰ τὸ σιωπώμενον aliquid intelligendum ſit, "nam intelligimus, eum equites miſiſſe per terras." Sane quidem ſup. VIII, 548 ſqq. cum in Etruriam pergit Æneas, parte ſociorum in comitatum aſſumta cæteros jubet Tiberi vectos reverti ad caſtra et nuntiare Aſcanio quæ facta ſint.

Sed

Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age, et Aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma jube, et clipeum cape: quem dedit ipſe
Invictum ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non inrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.
Dixerat: et dextra diſcedens inpulit altam,
Haud ignara modi, puppim. Fugit illa per undas
Ocior et jaculo et ventos æquante ſagitta.

230. *Nec c.* Franc. *jungant caſtris* pr. Moret. *juſſa eſt ſ.* Hugen.——232. *Primus in arma* aliquot Pier. *quem dedit ingens* aliquot Pier. Mentel. et pro div. lect. Sprot. et duo Burm. cum Erf., *ſed ingentes acervi*, monet Heinſius, mox ſubſequuntur.——243. Quotieſcunque hunc verſum recitavi, hemiſtichium ſenſi languere, *atque oras ambiit auro*, itaque ab alia manu ad explendum verſum inſertum arbitratus ſum. Nunc video apud Burm., etiam Ortuinium, quiſque ille eſt, a manu indocti monachi adjecta illa credidiſſe. Probabilius tamen eſt, ipſi poëtæ verſum excidiſſe.——244. *Craſtina lux*; deficere hic verbum, ſc. aderit, veniet, Burmannum putare potuiſſe, miror: nam Longo et aliis veteribus Grammaticis id conſonandum eſt, qui vſ. ſequ. *ſpectabis* legebant. *verba p.* pr. Hamb.——245. *R. gentis* Gud. Ven. et Oudart. *ſpectabis* Medic. Bigot., et ſic olim quidam legerunt, inter quos Longus apud Serv., male ipſo Servio judice; nam jung. *craſtina lux ſpectabit*. Laudat Burm. Bentleium ad Terent. Hec. III, 1, 6. *ſpectabat* Hugen. *ſpectabant* Exc. Burm.——246. *altam*; Montalb. pro div. lect. *actam*.——247. *modo* Dorvill. *undam* duo Burm. ——248. *ventos ſeſtante ſ.* Sprot. Eſt ἄμα πνοῆς ὠκίονι.

Sed in his vix *equites* eſſe potuerunt (nam CCCC equites Evander et Pallas dederant VIII, 518. 519), multo minus *Etruſci*, quos nondum adierat. Ad artificium itaque narrationis et ſuavitatem ex brevitatis ſtudio hoc referamus, quod nunc illud innuit, quod facile intelligi poteſt: conſcendiſſe Æneam naves in portu Cæretano, equitatu in littore præmiſſo, qui ne caſtra intrare poſſet, Turnus objecta copiarum parte cavebat. Nec diſſentit, ut video, Cerda. 240. *jungant* ſe: ut ſolet Maro. 246. Locus, quem laudant, Apollonii eſt lib. II, 600. 601, ubi Minerva ſimili modo Argo in Symplegadas immiſſam protrudit. 247. *Modus* non eſt ratio, modus propellendi; hoc eſſet tenue et jejunum in epico poëta.

Inde aliæ celerant curſus. Stupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera adſpectans convexa precatur:
Alma parens Idæa deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad frena leones;
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſque adſis pede, diva, ſecundo.
Tantum effatus: et interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.

251. *ſupera ſpectans* aliquot Pier. et Heinſ. *ſuperaſpectans* duo Moret. *ſupera breviter ſpectans* ed. pr. Burm. ἠμὲν ὑπερθεν Homericum eſt Iliad. ω, 307.——255. *aſis* Dorvill. *ſuperbo* ſec. Hamb.——256. *effatus* duo Burm. *eſt fatus* Goth. tert. *at interea* alter Hamb., non male, cum Goth. ſec.

poëta. Sed eſt, quod bene Servius monuit, moderatio. "Impulit navem libramento peritiæ (malim *librāmēnti peritia*) et moderationis, quippe quæ fuerat navis." 249. *Inde aliæ*, ſc. naves, *celerant curſus*, cum Æneæ navem evolare vident. Sic, puto, bene accipitur. Servius tamen argutius explicat: inde aliæ Nymphæ aliarum navium curſus celeriores efficiunt, ſicut fecerat Cymodocea. 250. *omine*, oſtento, prodigio. Mox v. 255 ſimili metonymia *augurium* dixit.

252. Vid. ſup. IX, 80. 83. 618, ubi *Dindyma* ὄρη. 253. *Turrigeræ urbes:* Hinc ipſa Cybele turrita; eſt enim mater Terra ſup. lib. VI, 786; cui curæ ſunt, quæ amas, *ad frena leones*, frenari ſolitos; ut *ad lectum ſervi, ad limina cuſtos* ſup. IX, 648. 254. 255. *tu rite propinques augurium:* h. e. fac oſtentum hoc rite eventum ſuum habere. Ita interpretandum arbitror. *Propinquare* poëtæ et alibi eſt admovere, adducere, fere ut πελάσαι Homericum. *Augurium* autem, ut omen, oraculum, fors, ſæpe, pro eventu. Eſt igitur: fac eventum oſtenti haud longe abeſſe. *Ut ſenſus* ſit, quem alii volunt: *tu propitius ſis et propitio hoc augurio:* Cybele deberet propinquare ipſa cum augurio. Nec Barthius bene ap. Burm. *propitior et propior augurio adſis.* Cerda ait eſſe: propitium facias augurium; ſed id in altero ſubjicitur: *adſis pede diva ſecundo.*

256. 257. ornate: *revoluta ruebat* pro revolvebatur, redibat *ruebat* pro veniebat, ut ſup.

Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.
Jamque in conſpectu Teucros habet et ſua caſtra,
Stans celſa in puppi: clipeum cum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem. Clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ e muris. Spes addita ſuſcitat iras.
Tela manu jaciunt. Quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi ducibuſque ea mira videri

258. *edicit ſociis ut* Oudart. *bella ſequantur* Vratiſl. Nec vero in *ſigna ſequi* argutandum, an ævo Trojano ſigna militaria habuerint.——259. *aptant* aliquot Burm. *optant* ſec. Hugen. pro var. lect. *armant* a m. pr. *pugnæ ve* Oudart. *aptent* et *parent* idem ſunt.——261. *cum* ex Pier. et ſuis repoſuit Heinſ. pro vulgari *tum*.——263. *e* deerat Romano. *D. omnes* Ven.——265. *dant colla* Sprot., quod ornare aliquis poſſit de porrectis volantum gruum collis. Sed *dare ſignum* h. l. ſimpl. dant clamorem, v. Not. *æquora tr.* alter Hamb., quod Jo. Schrader. conjiciebat, quia in Homero eſt, ἐπ' ἀτρυγέτοιο ῥοάων. At ibi eſt pro verſus Auſtrum. *tranſnant* Dorvill. cum Goth. tert., ut ſolent recentiores.——267. *fama mira* Medic. a m. pr.

ſup. II, 251 *ruit oceano nox. matura luce:* adulto die (aliter ac Ge. I, 66 *adultis ſolibus*, æſtate provecta; et iterum aliter Tibull. IV, I, 205 *matura dies* de morte præmatura. Nolim hæc eſſe laudata).

261. *Clipei* a Vulcano fabrefacti uſus nunc a poëta non male in medium adducitur. Apud Homerum ſplendidior locus eſt, cum Achilles ſola oris majeſtate Teucros terrefacit Iliad. σ, 203. 215. 264. 266. Ad clamorem ſpectare comparationem h. l. recte monet Serv. Nam Trojanorum multitudinem deſignare non poteſt, ut ſup. VI, 310 ſq., cum ſinguli in muris ſtent, non agmine incedant (cf. Lucan. V, 711 ſqq. Stat. Theb. XII, 515 ſqq.); multo minus telorum copiam. Ducta comparatio de Homero Iliad. γ, 3 ſqq.; nec dubito, poëtam de abitu gruum in calidiores plagas, ingruente hieme, cogitare. vid. ad Æn. VI, 310. Nec aliter Homerus l. c. Non vero ad imbrem inſtantem evolantes grues Ge. I, 374. 375 huc traho. Itaque v. 266 *noti* pro quibuſcunque ventis hibernis dicti ſunt. *dant ſigna*, edunt

Auſoniis; donec verſas ad litora puppis
Reſpiciunt, totumque adlabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtiſque a vertice flamma
Funditur, et vaſtos umbo vomit aureus ignes:

268. *verſare ad* Ven. *proras* Leid., male.——270. Verſus jam in Aldd. ſic legitur. *capitis* Rom. Sprot. et Montalb. cum ed. Pontana Macrob. V, 10, quod deterius eſt. cf. ad VII, 689. Tertius caſus docte pro, in capite. *triſtiſque* Faernus emendabat apud Urſin. et Cuninghamus, ſicque Erf. legit. *a vertice* damnabat Pier., ſed revocavit Heinſ. e Medic. et aliis, et ex Nonio ac Macrobio. Alii cumque iis idem Erf. *criſtiſque* ac *vertice* duce hujus familiæ Romano, quod equidem præferam. *que* etiam nonnullis abeſt, nec male.——271. *ac vaſtos* Goth. ſec. *umbo æreus* cum Macrob. V, 13 aliquot Pier. cum Medic. Leid. et pro div. lect. Rottend. tert., utrumque recte. cf. inf. 884, ſed *aureus* poëtica oratione dignius. *movet a.* Montalb.

edunt clamorem; quatenus is pro ſigno eſt, eos adeſſe. *Clamor ſecundus*, lætus, ut alibi quoque. Reditum gruum ex auſtralibus plagis, redeunte vere, fundum comparationis fecere alii, quorum loca appoſuit Cerda. Sunt Statius Theb. V, 11—16. Valer. Fl. III, 359 ſqq. Claudianus de b. Gildon. 474—478. Oppian. Halieut. I, 620—625. Nonni vero locus lib. XIV, 331—337 totus ex Homero eſt concinnatus. 269. *totumque allabi claſſibus æquor.* Docte de magna navium copia, ad Rutulorum phantaſiam, et ad mirationem faciendam accommodate. Vulgari oratione, claſſis allabitur late per totum mare. Nunc mare ipſum, quam longe proſpectus patet, navibus tectum, videtur adfluere ad littus cum *claſſibus*. Nec aliter Servius. 270—275. De ſummo armorum Æneæ, quæ a Vulcano erant facta, ſplendore cogitandum eſt, quem per ignem et flammam reddi ſollenne eſt: Homerus vero ipſam flammam exire fecit armis. Plura ſunt Homerica loca, quæ Maro ante oculos habuit, quæ diligenter comparanda ſunt, adſcribere non vacat: primum ſplendidiſſimum illum de Diomede Iliad. ε, 4—7, quem variavit in Achille Iliad. σ, 205—214. Ad hunc inprimis reſpexiſſe videtur Maro. Comparandus quoque ſup. VII, 785—788. Mox v. 272 comparationem *cometæ* de ſuo adjecit Maro: nam Iliad. δ, 75—77 de ſtellæ trajectione agit, non de cometa. Maronem imitati ſunt, quos Cerda laudat, diligenter Silius lib. I, 460—464, et Claudian. de R. Proſ. I, 230—234, qui Homericum locum modo laudatum ad verbum expreſſit. Quomodo noſtri poëtæ excellere et ſuperare poſſint veteres, exemplum eſto hoc Miltoni *Parad. Loſt*

Non ſecus, ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, et lævo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Litora præcipere, et venientis pellere terra.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro.
Quod votis optaſtis, adeſt, perfringere dextra.
In manibus Mars ipſe, viri. Nunc conjugis eſto

273. *Sanguineæ* multi apud Burm., et duo *ac Syrius*. Eſt autem *Sirius* adjectivæ formæ; Σείριος ἀστὴρ, unde h. l. *Sirius ardor*. Vocem peregrinæ eſſe originis, dubitare non debebant veteres grammatici.——275. *lævo*. Schraderus: f. *ſævo*. *circumſtat l. c.* Goth. tert.——276. *Haud tunc* Erf.——277. *præcipere* Heinſ. e Pier. et ſuis poſt Ge. Fabric.; vulgg., etiam Serv., *præripere*, quod toties in ejus locum ſucceſſit. Ait Burmann., melius hoc convenire audaciæ Turni. Sed poëta doctius vocabulum amplecti mavult, quod eandem vim habet, ante capere, occupare.——278. Abeſt hic verſus Mediceo et aliis Heinſ., in aliis ſuperiori præponitur, ut ſatis conſtet eſſe huic retractum ex ſup. IX, 127.——279. *Quos v.* Parrhaſ. *optatis* aliquot apud Burm. *perſtringere* pr. Hamb. pro var. lect. *perfingere* Dorvill. *perfringite* Parrhaſ. *perſtringite* Ed. Ven. Burm. Sed dictum ut *aciem perfringere*, perrumpere.——280. *In m. M. ipſe viris* olim editum, et ſic Mediceus cum aliis, inter quos

Loſt lib. II, 708 ſqq. ubi cometen exuſtum igni et conſumtum ab Ophiucho flammare et coma quaſſa peſtem et famem immittere dicit. Sed Sirii ſeu caniculæ comparatio tota debetur Homero: Iliad. χ, 26—33 de Achille. Cum æſtu, qui ſub ſideris ortum exoritur, in iis terris febres tentant homines malignæ; cf. Apollon. II, 518—521 et Schol. Cic. de Div. I, 57, et Daviſ.; hinc mox: *Ille ſitim morboſque ferens*.

270. *apex*; cogitavit λόφον, conum, cui criſta inſerta; deſignat tamen totam omnino galeam ære coruſcantem. 272. *liquida nocte*: tranſlate ab aëre liquido, pro clara. 275. *lævo lumine*, noxio, ut *infelix*. *contriſtat cælum*, magna cum vi pro, fulget.

276 ſqq. Turni et animus et oratio digna heroë. *littora præcipere*, ante capere, occupare. 279. *perfringere*, grave verbum, pugnare cominus, cum adhuc caſtra oppugnaſſent: ductum ab eo, quod *perfringere aciem*, perrumpere, pugnantes dicuntur. 280. Nunc res ad diſcrimen adducta. Pugnandi tem-

Quiſque ſuæ tectique memor; nunc magna referto
Facta patrum, laudes. Ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi egreſſique labant veſtigia prima.
Audentis Fortuna juvat.
Hæc ait, et ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit: multi ſervare recurſus

quos tres Goth. cum Erf. Habet hoc ipſum quod placeat. *viris* prò vobis: ſed cum adjuncto, ſi viri eſtis. Pro altera lectione, *viri*, quam Naugerius intulit, ſtat Rom. cum aliis, etiam Ge. Fabricii codice, qui hoc præferebat tamquam acrius adhortantis verbum. *Mars ecce* pro var. lect. pr. Hamb.——281. *teſtiſque* Goth. tert., belle vero teſtis ſeu teſticulus, poſt, *conjugis ſuæ!* tum *non m. r.* idem. *referte* Gud. a m. pr., ſicque malebat Heinſ., ſcilicet doctius hoc arbitratus.——282. *laudeſque* Egnatius videtur correxiſſe, ſicque edd. ejus: etiam P. Dan. ed. idemque bini Goth. habent; improbat copulam Ge. Fabric., vix ego; etſi τὰ πλεῖα reſpicit poëta. Saltem *Facta, patrum laudes*; diſtinguo, ut olim nonnulli in Servianis. *et laudes: ultro* Jul. Sabin., hoc et Erf.; et forte præferendum. *accurramus* Leid. *curramus* Exc. Burm. *ad undas* Ven. cum Goth. tert. *ad amnem* pr. Hamb. pro var. lect.——283. *egreſſq.* Rom. et plerique alii Pier. et Heinſ. ſcripti fere omnes. Cur ergo non receptum? magis haud dubie figuratum: *egreſſi labant veſtigia prima* h. veſtigiis primis. vulg. *egreſſi*, et *egreſſuſque* aliquot Pier. *primi* ſec. Moret. *primo* pr. Hamb. pro var. lect.——284. *Audaces* pr. Hamb. a m. ſec. *juvat vireſque miniſtrat* Leid., interpolate. Ennius dixerat: *Fortibus eſt fortuna viris data*, ap. Macrob. VI, 1 extr.——285. *quos d. mavult* Goth. tert.——286. *poſſet* Hugen. *committere* pr. Hamb. pro var. lect. *conducere* Sprot. a m. pr.——288. *receſſus* codd. ap. Pier., quod pro interpretamento habeo; eſt enim h. l. de loco, quo fluctus recedunt, quouſque unda procurrit ſeu recurrit.

tempus, quod optaſtis, adeſt; in manu pugna, pugnandi opportunitas eſt. Adhuc enim oppugnatio caſtrorum facta erat, non acie pugnatum. *referto* animo, memor eſto, quod modo præceſſit: itaque nolim accipere, exprimito, imitator. *laudes*, κλέα ἀνδρῶν, præclara facta. cf. Iliad. π, 207—209 et ad ſequentia Iliad. ο, 661 ſqq.

288. Pontes: τὰς ἐπιβάθρας et ἀποβάθρας navium dixit. Illuſtrant vocem Cerda et Guell. *ſervare recurſus Languentis pelagi*. De refluxu reciprocantis maris accipi nequit: nam

Languentis pelagi, et brevibus ſe credere ſaltu;
Per remos alii. Speculatus litora Tarcho,
Qua vada non ſpirant, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti adlabitur æſtu;

291. *ſpirant* ſecundum Rom., alioſque vetuſtiores Pierianos, tum Medic. duoſque Voſſ, nec non ed. Junt.; adde Colot. et binos Goth., item Jul. Sab., Heinſius recepit; *ſpirat* a m. pr. tert. Rottend. Vulgo: *ſperat*, qua non ſperat, locum eſſe vadoſum: id quod alienum ab h. l. Erat olim quoque *ſperant*, cui præferebat *ſperat* Servius; ſicque plerique libri et, qui familiam ducit, Romanus. *ſuperat* Franc. *ſpectat* edd. nonnullæ ap. Pier. Sed *ſpirant* Heinſ. illuſtrat ad faſtidium uſque plurimis locis, in quibus ſententia plurimum ab hoc loco diverſa eſt. Nunc enim eſt æſtuare, inflatum eſſe, fluctus movere, κορύσσεσθαι. Jam Ge. I, 327 vidimus: *fervetque fretis ſpirantibus æquor*, ubi alii *ſpumantibus*, quod pro interpretamento eſt: Etiam h. l. nonnulli Pieriani: *ſpumant*. Alia exempla dabit Heinſ. hic et ad Georg. l. l. Mox *fracta*: *ſtrata* pro var. lect. pr. Hamb.

eum profecto nunc non expectarunt: ſed ſunt *loca vadoſa* littoris, non abrupta, ſed declivia, in quibus deficiunt extremi fluctus. *recurrit*, currit, procurrit, adeo fluctus per magnum arenæ ſpatium; is locus, qui fere in ſinuoſis littorum plagis eſſe ſolet, eſt *recurſus pelagi languentis*: et eadem ſunt *brevia*: cf. ſup. I, 111. V, 221. Non autem animo dimittendum, agi hæc in oſtiis Tiberis, ubi mare ſeſe infert aliquantum flumini, turbatumque, et vento adverſo ſpirante adactum, retundit flumen veniens, et intra oſtia late immittitur. 290. *Per remos alii*: aſſumendum: terræ ſe credere ſaltu; remis, pro contis littore infixis, quibus nixi in littus proſiliunt.

290. Tarchon moræ impatiens, vel cum navium periculo, in molli, qua ad littus aditum mare ſatis profundum daret, anfractu littoris, terræ declivi impingit navem remis concitatam, ut in ea confidat et ipſum ſolum pro firmamento ac retinaculo habeat; ut noſtro quoque tempore ſolent nautæ ſalutis ſpe abjecta naufragium facere voluntarium in amico littore. Conf. Act. Ap. XXVII, 39 ſqq. Feliciter res ſuccedit cæteris, molle ac limoſum ſolum nactis, excepta Tarchontis navi. *Qua vada non ſpirant*, aqua non æſtuat, nullos fluctus movet, adeoque ſcopulis non alliditur aut latentes ſcopulos arguit. 292. *creſcenti æſtu*. Nec hoc de æſtu maris reciproco accipere licet: ne de mari quidem tempeſtate moto: ſed de provolutis latius maris fluctibus, qui ſi locum littoris molli clivo aſſurgentem acceperint, eo explicant ſe et late exundant adeoque

Advertit ſubito proras, ſocioſque precatur:
Nunc, o lecta manus, validis incumbite remis;
Tollite, ferte rates; inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo;
Adrepta tellure ſemel. Quæ talia poſtquam
Effatus Tarcho: ſocii conſurgere tonſis,
Spumantiſque rates arvis inferre Latinis;
Donec roſtra tenent ficcum, et ſedere carinæ
Omnes innocuæ. Sed non puppis tua, Tarcho.
Namque, inflicta vadis, dorſo dum pendet iniquo,

293. *proram* Medic. a m. ſec.——294. *Nunc electa* tres Burm.——295. *forte r.* Waddel. Animadv. crit. p. 35, perperam. Si conjecturæ indulgere vellem, dicerem me malle, *Pellite, ferte, rates*; h. impellite. Sed *ferre, tollere*, ad motum navis remorum impulſu jactatæ et elevatæ ſpectare poteſt. *fundite* Ven. *ſcindite* Zulich. Heinſius conj. *figite*.——296. *premet* pr. Hamb. *illa c.* ſec. Hamb. et Montalb.——297. *puppes* Rom. Medic. et alii pervetuſti Pieriani; item Gud. a m. pr. cum Moret. binis et Regius, idque Catrœus ſequutus.——299. *Affatus* Zulich. *Eſt fatus* pr. Hamb. a m. ſec. *Sic fatur* Bigot. *Sic fatus* Goth. tert. v. ſup. 256. *Effatus T. ſocii* Medic.——300. *armis* et hic aliquot. *referre* Ven.——301. *ſidere* tert. Rottend., quod verum videtur; ſaltem proprium hac in re. v. Heinſ. Adde Tacit. Ann. II, 6 *quædam planæ carinis ut ſint nova ſiderent*.——302. *innocue* Medic. a m. pr. Cuninghamus emendabat: *innocuum*, perperam. Quorſum enim mutes id, quod per ſe bene poëticum eſt.——303. *Jamque* Hugen. *infricta* alter Hamburg. *pendit* tres Burm. *vadis dorſo* per appoſitionem dicta jungebat olim Probus ap. Servium, male.

que *creſcere* videri poſſunt: *æſtum* autem pro fluctu, ut poëta, dixit. 295. *Tollite*, attollite remos puta, *ferte*. impellite, agite navem; mox v. 300 *inferre* littori. Hinc Claudian. de B. Gild. 491 *Quaſſatis cupio tellurem figere roſtris*. 299. *conſurgere remis*, conf. ſup. v. 294 et 208.

301. *ficcum* de littore, ut Ge. I, 363 *In ſicco ludunt fulicæ*, et Homerus, ξηρὸν, ξηρὸν, pro χέρσον, Odyſſ. ε, 402. *innocuæ*, illæſæ; paſſive, ex poëtarum more. 302. 303. *dorſo iniquo*. Bene Serv. "dorſum eſt durior arena (Sic), quæ remeantibus fluctibus plerumque denſatur et in modum ſaxi indu-

Anceps ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat:
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis; 305
Fragmina remorum quos et fluitantia tranſtra
Inpediunt, retrahitque pedem ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora: ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, et contra in litore ſiſtit.
Signa canunt. Primus turmas invaſit agreſtes 310
Æneas, omen pugnæ, ſtravitque, Latinos,
Occiſo Therone, virum qui maxumus ultro
Ænean petit: huic gladio perque ærea ſuta,

304. *fatigant* pr. Hamb. Zulich. cum Erf. At vid. Not. Malim vero interpungere: *Anceps ſuſtentata, diu fluctuſque fatigat.*——306. *remorumque et* Mentel. pr. *effluitantia* tert. Rottend. cum parte Pierianorum. *fluctuantia* Dorvill.——307. *pedes* ante Heinſ., quod tuetur Romanus; ſed meliores et ipſius et Pier. elegantius, *pedem*: nam alterum vulgus loquitur. *ſimul ora r.* Goth. tert.——308. *capit* Goth. ſec.——309. *in* abeſt binis Burm. *in littora* duo alii.——310. *invadit* quatuor Heinſ.——311. *ſtatuitque L.* Goth. pr.——313. *ſuta*, quod Rom. Medic. et alii vetuſt. agnoſcunt, poſt Urſinum, Pierium et alios, aſſeruit Heinſius magna locorum copia, in quibus idem vocabulum reſtituit. *Scuta* vulgo lectum: ſed in *ſuta* Rom. et Medic. omneſque meliores conſentiunt: thoracem ſutilem ex ære h. ex æreis lamellis vel catenulis deſignat.

indureſcit, quod a nautis *pulvinus* vocatur." *dorſum* tale, *ῥαχίαν*, in medio mari ſup. I, 110 vidimus. *iniquum*, noxium, exitioſum; uti quis *in locum iniquum adductus* dicitur. *pendet anceps ſuſtentata*, ſuſpenſa, ſe librat, agitat, quoniam ſulcum nullum impreſſit nec firmata carina ſtabilem habet ſedem. cf. Lucan. IX, 337 et totum locum. *fatigat fluctus* navis, dum allabentes ac recedentes eos agit, verſat (cf. ad lib. VIII, 94), adeoque librata ipſa in diverſas partes verſatur; hoc magis poëticum, quam ſi *fluctus fatigat navem*. 307. *unda relabens*, fluctus littus alluens et ex alliſu remeans.

308—310. Laudatur Attius in Hellenibus: *Signa extemplo canere et tela ob mœnia offerre imperat.* Prudenter poëta primum Æneam fortiter pugnantem inducit. *turmas agreſtes —Latinos* conf. ſup. VII, 573. 582. VIII, 8 et IX, 607 ſqq. 311. *omen pugnæ* ad ſqq. ſpectat: *ſtravit Latinos*. 313. *ærea ſuta*, thoracem ſutilem ex ære, hoc eſt, ex æreis lamellis vel cate-

Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lichan ferit, exſectum jam matre peremta,
Et tibi, Phœbe, ſacrum, caſus evadere ferri
Quod licuit parvo. Nec longe, Ciſſea durum,
Inmanemque Gyan, ſternentes agmina clava,
Dejecit leto: nihil illos Herculis arma,

314. *ſuadentem* ſec. Rottend. *hauſit* alter Hamburg.——315. *Lichan* bene Heinſ. reſtituit e codd. ὁ Λίχας. Vulgo *Lycam*, corrupte: alii *Lychan, Licen, Lithan, Licham, Lycum.* Porro *et factum* Oblongus Pierii, *exemptum* alius Pier. *exemplum* alter Menag. *exceptum* alter Hamb. *excetum* Leid.——316. *ſatum* nonnulli vett. Pier.——317. *Cui licuit* vulgg., ſed Romano præeunte. *Quoi* ed. pr. Burm. *Quod* Heinſ. e ſuis et Pier. emendavit. Utrumque Servius ſcriptum reperit. *Quo* Gud. a m. pr., atque ſic Markland. ad Stat. pag. 28 emendabat: *caſus evadere ferri Quo licuit parvo?* Vix probabit tale acumen, quiſquis Maronem noverit. Tum *Ceſea, Ciſea, Sciſſea, Sciſea, Cyſſea*, corrupte. Eſt Ἐκφώνησις.——318. *Finalemque* Bigot. *Gyan* vulgg. ante Heinſ. Alius Gyas inter Trojanos memoratus eſt lib. I, 222. 612 et al.——319. *Dejecit leto:* Jo. Schrader. conj. *telo*, ut alibi: XI, 665. Ge. I, 339. At *ferri leto* v. c. Sil. Ital. X, 33.

catenulis. v. Var. Lect. Suberat thoraci 314 *tunica ſqualens auro*, aurea. *Squalere* perperam a ſquamis ducitur; ſed, ut *horrere*, de aſperitate ſuperficiei, cujus oppoſitum ſit, *lævor* ac *nitor*, dixere poëtæ, ſic *ſqualere* videtur traductum primum ad ſuperficiem ſordido ac ſqualido colore vel nitore impuro, lutulento aut pulverulento, inductam, qualis in piſcium ac ſerpentum cute eſt, tum omnino de nitore quocunque, ut auri. Nam Accius in Pelopidis (apud Serv. h. l. et Macrob. VI, 7 f.) diſtinxit ſqualorem auri a ſquamis ſerpentis: *ejus Serpentis ſquamæ ſqualido auro et purpura Prætextæ.* Eſt adeo *ſqualere* doctius dictum h. l. quam ſplendere. cf. ad Georg. IV, 91. *haurit.* De voce ſup. ad II. 600. *apertum:* ſi per thoracem adactum ferrum fuit, nudatum corpus eſſe non poterat: ſed voc. ornat; dum vulnus infligitur, aperitur ea corporis pars. 315. 316. *Phœbo ſacrum* quippe deo medico, cujus ope ex matris utero eſſet ſervatus. An verum ſit, quod Servio tradente narrant alii, omnes ſecto matris ventre procreatos Phœbo fuiſſe ſacros, dubito. 317. *Nec longe:* pro, nec multo poſt, adverbium loci pro temporis, antique. *Serv.*, ut alias, *nec mora*, hoc eſt ſtatim, inde. Narratiunculas, quibus poëta nominum ac cædium factarum argumentum, per ſe moleſtum, Homeri exemplo

Nec validæ juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidæ comes, uſque gravis cum terra labores
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertis,
Intorquens jaculum clamanti ſiſtit in ore.
Tu quoque, flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon;
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande, jaceres:
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies; ſeptem numero, ſeptenaque tela

320. *Nil v.* ante Heinſ. *Non* Goth. ſec.——321. *comes ille* pr. Hamb. pro var. lect. *graves* ante Heinſ. *cum t.* idem e Medic. a m. pr. pro *dum*, quia mox *dum* redit. Sed: *A. comes uſque, g. c.* aut *uſque—dum* relinqui, et vſ. ſequ. legi debet *cum*.——322. *Pharo* ſapienter tuitus eſt poſt Ge. Fabricium Heinſius, ut ſit a Pharus: τῷ φάρῳ. *Pharo clamanti*; ſic Rom. et Oblongus Pierii, etſi is *Pharo* accipit ut *Plato*: item Medic. Gud. et alii vetuſtiores. Alii *Pharon*; utrumque Servius agnoſcit. *dum tractat* pr. Hamb. et Ald. *inertes* dubitat Burm. an pro gloſſa irrepſerit, quia Serv. ad I Æn. 102 *inanes* excitat. Enimvero ſatis inertis eſt, clamare et convicia ac contumelias jactare, ubi pugnando opus erat: *inertis* ex Nonio repoſuit Heinſius.——323. *clamanti* Heinſ. e nonnullis, tamquam elegantius. Vulgo *clamantis*.——324. *Tum* Franc. *faventem* Rom. *flaventes* apud Probum in Arte Grammat.——325. *Clicium, Licium, Clycium, Litium, Licium, Ditium, Elicum, Eliquum*, aberrat., et *Clidon* Zulich. Eſt Κλύτιος.——327. *juvenes* Parrhaſ.——328. *obvia coborti* ed. pr. Burm. *Phorchi* Rom. et al.——329. *ſeptem numeros* Medic. a m. pr. Poterat et hoc vitium in elegantiam deflecti; ut ſit pro *numerus*. Melius autem ſic diſtingui putem: *Progenies: ſeptem n.*, quam continuari orationem, ut in Heinſ. et Burm.

emplo variat, pro ſe quiſque notabit. Nunc Ciſſeus et Gyas filii ſunt Melampodis: iſque fuit comes Herculis, quem in hæc loca ſequutus (ſup. VIII, 201 ſqq.) reſtitit et conſedit in Latio. Illa: *nihil illos Nil v. juvere:* Homerica ſunt, v. c. Iliad. ι, 53. 54. ν, 142. 143. *uſque cum*, uſque dum; tamdiu quam.

324 ſqq. Phorcum igitur fingit poëta vel tradit ſeptem habuiſſe pueros, qui pugnæ interſunt. Memorantur quatuor: primus, ſi modo is ex hoc numero fuit, *Cydon*, amator Clytii; alter *Mæon* vſ.

337.

Conjiciunt: partim galea clipeoque reſultant
Inrita; deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneas adfatur Achaten:
Suggere tela mihi, non ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos, ſteterunt quæ in corpore Graium
Iliacis campis. Tum magnam conripit haſtam,
Et jacit. Illa volans clipei tranſverberat æra
Mæonis, et thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextra: trajecto miſſa lacerto

330. *Conſiliunt* Ruſin. de Schem. Lex. *Continuit* alter Hamb. *partem* Rom. *clipeo galeaque* Dorvill.——331. *ſtridentia* Medic. a m. pr.——333. *Suffice tela mihi* et mox *Sparſerit in R.* Barthius ex vet. Schol. profert ad Stat. VII Theb. 593. *nullum dextra mea* Exc. Burm.——334. *ſteterant* editum ante Pier. *ſteterint* Medic. a m. pr., tum *ſteteruntque* Goth. pr. et ſec. cum Erf., ſicque a nonnullis lectum Serviana docent. *quæ* abeſt a Franc. *in corpora* alter Hamb.——336. *eras* alter Hamb. et Parrhaſ. cum Goth. ſec., ut inf. v. 477. *area* Mentel. pr. a m. pr.——337. Maſvos, *Meonis* vett. edd. *rupit* Rom. cum aliquot Burm. et Goth. binis.——339. *Subſtentat* alter Hamb. *Suſtentant* Franc. *lacertos* Medic. a m. pr.

337, tum *Alcanor* et tandem *Numitor* v. 342. *nova gaudia* pro eo, qui amatur, τὰ παιδικὰ, *deliciæ*; *nova* bene Serv. quem primum tunc amare cœperat. *ſecurus*, oblitus, in morte, nec memor amoris puerorum, qui tibi ſemper erat. Occurrit hoc ipſum in ſenſum, nec adeo diverſe id poëta poſuerat ſup. lib. I, 350 *ſecurus amorum germanæ*, non curans, non reſpiciens. Tamen Serv. Scalig. Burmann. omnes in diverſa abeunt. 331. ea, quæ ſtringere poterant, corpus, *deflexit*, ut Juno lib. IX, 725. 726 in Turno: deorum apud Homerum exemplo Iliad. δ, 129 ſqq. ε, 187 ſeq. 333. *Suggere tela mihi*; heroum Homericorum opes: haſtarum copia in armario: vide omnino Iliad. ν, 260 ſqq.; puta igitur haſtas expugnis cum Achivis collectas et diligenter ſervatas Æneam ſecum attuliſſe. *non ullum dextera f.* Homerica gloriatio Polydamantis Iliad. ξ, 453 ſeq. 339—341. impetum et vim jactus, adeoque robur Æneæ, declarat poëtæ: haſta alia ab

Protinus haſta fugit, ſervatque cruenta tenorem;
Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit; ſed non et figere contra
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clauſus
Advenit, et rigida Dryopem ferit eminus haſta

340. *haſta ſubit* pr. Moret. et Sprot. a m. pr., præceſſerat id v. 338. ——341. *Dextraque per humeros* ſeq. Rottend. *pudibunda* Hugen.—— 343. *ſed non effigere c.* multi codd. et edd., alii *affigere, afigere, effligere, efflingere* apud Heinſ. et Burm.——344. *perſtringit* duo Burm.——345. *Viribus hic fidens* Ald. ſec. et edd. aliquot ante Pierium. *Hic viribus* Ald. pr., ut et Goth. pr. *Hic curribus* Rom. *Curribus hic* tert. *Curibus fidens* malebat Cerda jungere. At *fidens juventa, robore*, pro uſus, habens; jam alibi monitum, ἁπαξ εἰρημένον. Tandem *Lauſus* lectum ante Pierium. Sed *Clauſus* emendavit Naugerius et Pier. v. VII, 106. Videtur autem in Claudiæ gentis gratiam Clauſum hunc ornare. *Laurus* Medic. a m. pr. *lapſus* duo Burm.——346. *Advolat* Oblongus Pierii, Hamb.

Ænea emiſſa ejus brachium transfigit, et *trajecto lacerto Alcanoris fugit protinus*, porro, ulterius abit, *ſervatque tenorem*, nec remittit quicquam de impetu, quem ex jactu fortis viri habebat. Uno verbo, brachium Mæoni ſuppoſitum tantum non reſcinditur. Reliqua ad ornatum adjecta. Ita ſic ſatis forte ſententia poteſt conſtitui, ut duæ ſint haſtæ ab Ænea emiſſæ. Si tamen verborum et ſententiarum junctu-ram æſtimes, fatendum erit, poëtam admirationem facere voluiſſe et unius haſtæ jactum tam validum et efficacem narrare, ut Mæonis thorace et pectore trajecto tergum egreſſa, Alcanoris fratris, qui in proximo ſtans corruentis humeros ſuſtentabat, dextram perſtringeret. Eſt ſane id, quod ſequitur, prodigio propius: quod Numitor frater haſtam tam alte infixam haud magna opera e corpore evellit. 341. *Dextera moribunda:* qualis eſſe ſolet moribundi hominis, languida; pendet *nervis*, per nervos, h. e. tendines, ligamenta et muſculos. Ita enim poëtæ hac voce abutuntur: v. c. Horat. I Carm. 28, 13. Occurrit tamen et proprie dictum. Ita Macrob. VII, 9 agnoſcit ſeptem nervorum συζυγίας. 342. Color ubique Homericus, ut et in hoc verſu et in ſequ. *figere contra* πῆξαι ἀντικρύ, in adverſo Æneæ corpore. *magnique f.* cf. Iliad. Υ, 302.

345. *Clauſus*, qui Latinis Sabi-

Sub mentum, graviter preſſa, pariterque loquentis
Vocem animamque rapit, trajecto gutture; at ille
Fronte ferit terram, et craſſum vomit ore cruorem.
Tris quoque Threicios Boreæ de gente ſuprema,
Et tris, quos Idas pater et patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. Adcurrit Haleſus,
Auruncæque manus; ſubit et Neptunia proles,

Hamb. pr. et ſec. Rottend. cum Leid. *Dryopen*, legebatur; reſcripſi *Dryopem* ex Δρύοπ. *Driopem*, *Dyopen*, erratum ap. Burm.——347. *preſſo* ſphalma eſt ed. Burm.——349. *Fronte premit* aliquot Burm. cum Goth. tert.——350. *Tris* vetuſtiores plerique. At Valer. Probus apud Gell. XIII, 19 priore loco *Tres*, altero *tris* poſitum monuit, idque a pœta auri datum. Sed iſtius hominis argutias plures paſſim vidimus.——351. *et patria, Iſmara mittunt*: malebam ſcriptum. Sicque video etiam Heinſium in votis habuiſſe; uti fuit Ge. II, 37. Sed potuit a pœta *Iſmarus* pro *Iſmarius* dici; ut tot alia. *Iſmarus* autem non modo urbs Ciconum, circa Maroneam, Odyſſ. ι, 40, ſed et ipſe mons apud Virgil. Ecl. VI, 30. *nutrit* Leid. et Goth. tert.——352. *Adcurrit* Heinſ. e Medic. et aliis repoſuit, vulgo *Occurrit*. Porro *Halæſus* h. l. exaratum in ed. Heinſ. et Burm., cum tamen ſup. VII, 724 *Haleſus* inductum eſſet. Sed et ea, quæ Heinſius h. l. ſuper vocis origine diſputat, ſcripturæ *Halæſus* adverſantur. In Troade erat τὸ Ἀλέσιον πεδίον: Strab. XIII, pag. 902 A.

Sabinos adduxerat. vid. VII, 106. *fidens primævo corpore*, juventa. cf. Var. Lect. 347. *haſta graviter preſſa*, impreſſa, dum ille ἐπερείδει, ut Hom. Iliad. ϕ, 47 et alibi. 350. *Tres Threicios Boreæ de gente ſuprema*. Duplex ſuppetit interpretatio, utraque jam in Servianis propoſita, nec definire licet, utra ſit verior. *Boreæ gens ſuprema* poteſt eſſe extrema terra borealis, ut venerint illi ex Thraciæ partibus verſus ſeptentrionem ultimis. Poteſt tamen *Boreas* etiam eſſe auctor ſtirpis, a qua ducti illi tres dici potuere: *Boreæ de gente ſuprema* h. ultima, antiquiſſima; ut *gens* pro genere ſit. *Iſmara* pro Iſmaria. Mons et urbs Thraciæ Iſmarus: cf. Var. Lect. Putandi autem ſunt illi Trojanis ſe adjunxiſſe, ſeu tum cum Trojani iſtis littoribus adhæreſcebant lib. III, 13, ſeu in ipſo bello Trojano ſocietate armorum juncti. 352. *Haleſus, Auruncæque manus* v. ſup. VII, 723 ſqq. *Meſſapus*, qui Etruſcos ab Pelaſgis oriundos ducebat: ibid. 691 ſq.

Insignis Messapus equis. Expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso
Ausoniæ. Magno discordes æthere venti
Prœlia ceu tollunt, animis et viribus æquis:
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedunt;
Anceps pugna diu; stant obnixi omnia contra.
Haud aliter Trojanæ acies acieſque Latinæ

354. *Insanis M.* Parrhas.——355. *limite* Zulich. *limina in ipsa* Gud. a m. pr.——356. *Magno æquore* suspicatur Burm., quia mox sequitur: *non mare*. Atqui sequitur quoque *non nubila*. Vix putes serio talia tractari. *Magnum mare* idem interpretatur tempestuosum et agitatum ventis. *Magnos fluctus* in eum sensum dici non dubito: *Magnum mare*, vix puto: sed sic dicitur pro vasto mari.——357. *animis et viribus æquis*. Mallet forte, inquit Burmannus, qui modo *æquore* protulerat, critica prurigine laborans aliquis hic legere *æqui*. Sed docte mox docet, utrumque quidem recte dici, sed Virgilio placuisse alterum *viribus æquis*, multis in locis, v. c. inf. 431.——358. *Nunc* in edd. ant., sicque Goth. tert. *cedit* omnes. *cedunt* Medic. a m. pr., idque Heins. arripuit, paullo cupidius.——359. *obnixi* et olim editum inde ab Aldd. (donec ed. Commelin. e Palat. *obnixa* intulit) et reductum ab Heinsio tamquam elegantius, per græcismum *stant contra* venti *obnixi* (κατὰ) *omnia*. Est hujus lectionis auctoritas apud Arusianum Messium. Omnes tamen ubique fere codd. cum Romano et Mediceo *obnixa*; ut *omnia* sint *obnixa*, obnitantur sibi invicem, mare ventis, venti mari et sic porro. Quod si sunt codd., in quibus *obnixi* legitur, scriptum illud in litura: præter alterum Hamb. et Moret. tert. et Goth. pr. de quibus id monitum non video. *obnoxia* sec. Rottend. Retraxit *obnixa* Cuningham. et Brunck. Habet sane utraque lectio, quo se commendet et quo se tueatur.——360. *Teucrorum acies* sec. Rottend.

354. *Expellere*; loco depellere, movere. Laudant Iliad. μ, 417 sq.

356 sq. Comparatio prœliantium cum ventis Homero frequentata, v. c. Iliad. π, 765—771, et Ennio apud Macrob. VI, 2, nunc a Marone ita ornata, ut nihil supra cogitari possit. 359. *obnixi venti contra omnia:* ut nihil sit, quod eos in alterutram partem impellat et inclinet; scilicet, donec aliquando turbo erumpit. conf. Var. Lect. 360. *hæret pede pes*; Notissimi versus Iliad. ν, 130 sqq. a Tyrtæo expressi. cf. Klotz. ad Tyrtæum p. 33 et 51 post Cerdam. Ennius jam ante Maronem: *Pes pede premitur, armis feruntur arma*, et A. Furius

Antias

Concurrunt: hæret pede pes, denſuſque viro vir.
At parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Inpulerat torrens arbuſtaque diruta ripis,
Arcadas, inſuetos acies inferre pedeſtris,
Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci;
Aſpera quis natura loci dimittere quando
Suaſit equos; unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem adcendit amaris:
Quo fugitis, ſocii? per vos et fortia facta,

361. *hærent* Dorvill. a m. pr.——363. *Impulerat* e Medic. Colot. Scheffer. et Moret. qu. Heinſius repoſuit. Addit Burm. Aldinam, perperam puto; nam omnes Aldd. tuentur quod vulgo habent codd. cum Rom. *intulerat*; tum *deruta* Sprot.——364. *Arcades* ed. pr. et N. Heinſii, operarum haud dubie vitio.——365. *ſequenti* Vratiſl.——366. *quos* Gud. *demittere* aliquot Pier. et Burm., perperam; eſt enim *dimittere* voc. proprium. Burmannus laudat Suet. Cæſ. 60. *quondam* Parrhaſ.——367. *quod reſtat rebus e.* duo Hamb.——368. *v. extendit* Parrhaſ.——369. *Quos ſ.* Gud. a m. pr.

Antias Annal. IV *Preſſatur pede pes, mucro mucrone, viro vir* ap. Macrob. VI, 3. Alia laudant Guell. Cerda, al., in pr. Stat. Theb. VIII, 398. 399.

362. Arcades, equites ex Pallanteo ducti et a Pallante præmiſſi (v. ſup. 238. 239), alia ex parte Rutulos adorti erant (nec opus erat, ut poëta commemoraret, quomodo Tiberim trajeciſſent) et duce Pallante pugnabat ea parte littoris, qua torrens in mare exierat; itaque equi in lubrico et aſpero ſolo conſiſtere non poterant: quare iis relictis pedites pugnabant; verum, cum pedeſtri pugnæ parum aſſueti eſſent, loco cedebant; cum ecce Pallas eos increpat. Cur Arcades equites tantum adducti fuerint, ſupra diſputatum eſt ad lib. VIII, 518. 519. *rotantia* ſe, ut Ge. I, 163 *volventia* et tot alia in Marone. 365. *Latio*, Latinis et Rutulis. 366. *quis* paullo durius pro iis; quandoquidem natura loci aſpera et impedita adduxerat eos, ut equis deſcenderent. 367. *rebus egenis*, dubiis, egentibus conſilii, ut inopia abſolute pro inopia conſilii. Sic quoque ſup. VI, 91, et Homeri ἀμηχανίη, aliorum autem ἀπορία. 368. Comparant Iliad. μ, 267. 268. δ, 232. 240.

369. Oratio Pallantis plena fiduciæ et indignationis, ſed qualis juvenem, qui nondum propriam laudem habebat, decere poterat. *devicta bella* novedixit: ut pugnata bella, depugnata..

Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudi,
Fidite ne pedibus. Ferro rumpenda per hoſtis
Eſt via. Qua globus ille virum denſiſſimus urguet:
Hac vos et Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali urguemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis animæque manuſque.
Ecce, maris magna claudit nos objice pontus:
Deeſt jam terra fugæ. Pelagus Trojamne petemus?

370. Forte *Et ducis*. Nam eſt: *Vos precor et per f. f. et per d. E. nomen*. ——371. *laudis* edd. aliquot ap. Pier. et Ald. pr. cum Goth. tert.——372. *rapienda* pr. Hamb., ſed *ferro rumpitur* via. conf. Burm.——373. *Quo gl.* Rom.——374. *p. arma* pr. Hamb., an *alma*, inquit Burm. *repoſcat* Parrhaſ.——376. *nobiſque* Montalb. *in nobis* duo Burm. *nobis totidem* Dorvill.——377. *magna obice* ſeu *objice* recepit ſecundum Pierium Heinſius vetuſtiorum omnium auctoritate: quem vide ad h. l. et ad Claudian. II in Eutrop. 34. Edd. et codd. recent., ut Goth. tres, *magno*, quomodo et Servii ætate nonnulli legebant, parum memores et *hic* et *hæc obex* dici. Nonnulli adeo *magni* emendare auſi. vid. Serv.——378. *Pelagus Trojamne* hoc eſt, utrum p. an Trojam. *Pelago Trojamne*, quod eſſet: num mari Trojam novam (nam de hac agitur) petendam eſſe putatis? edd. vulgg. ante Heinſ., cum tamen vetuſtiores codd., quod et Pierius monuit de ſuis, conſtanter habeant: *Pelagus Trojamne*. Niſi quod Gud. et Leid. *Pelagus Trojane*. Montalb. *Trojam pelaguſne*. Ed. pr. Burm. *Pelagus terramne*. Mediol. *Pelagos Trojamne*. Porro *petamus* Medic. a m. ſec. Gud. et alter Mentel. cum aliis Burm. et cum aliquot Pierii, qui *petetis* ex edd. vett. habet, quod et in Goth. pr. occurrit, reliqui *petatis*. *Pelage Lernamne petemus* h. e. Arcadiam, vel, *Pallantcumne petemus*, ingenioſe tentabat Jo. Schrader. in ſchedis.

pugnata. 371. *ſubit*, ſuccedit, *æmula laudi*, qua virtutem paternam ego æmulor. 375. Comparant Iliad. φ, 568. 569. et ad v. 376 Iliad ν, 814. 377. Cf. egregia dicta Ajacis Iliad. ν, 504 ſeqq. et altera 734. 378. Num mare fuga petemus, an *novam Trojam*, caſtra Trojarum? atque via ad hanc intercluſa eſt, hoſte objecto; et obſidentur caſtra a parte copiarum a Turno relicta ſup. v. 286. cf. IX, 130 ſqq. Mireris,

Hæc ait, et medius denſos prorumpit in hoſtis.
Obvius huic primum, fatis adductus iniquis,
Fit Lagus: nunc, magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium qua ſpina dabat: haſtamque receptat
Oſſibus hærentem. Quem non ſuper occupat Hiſbo,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis,
Excipit, atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthenelum petit, et Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.

379. *prorupit* Parrhaſ.——380. *fatis primum deductus* Ven. *deductus* etiam Goth. tert. *advectus* Parrhaſ.——381. *hic* quidam olim edd. ap. Pier. *vellit magno* Rom. et aliquot Heinſ. ac Burm. cum binis Goth. et MS. Berſman., unde revocavit Cuningh. *cum* Rom.——383. *qua ſ. dabat* Medic. Gud. a m. pr. Montalb. cum Colot. et Parrhaſ. ac Goth. ſec., idque recte recepit Cuningham., idque ipſe nunc ſequor: poſtulat enim id conſequutio temporum, quam poëta amat. Vulgo *dedit* editur. *hoſtemque retemptat* Dorvill., ineptiſſimus codex, a m. pr. eſt ἀνεσκαμμένον ἰγχος.——384. *Quem deſuper* Dorvill. et Goth. ſec. *occubat* duo Moret. et var. lect., Pierii ap. Burm. *Hiſbo* e libb. reſinxit Heinſ. pro vulgari *Hiſbon*. Corrupte alii: *Hyſbon, Hiſpon, Iſbon, Iſbon, Hiſmon, Uſbon.*——386. *Marte* Goth. tert.——387. *in deeſt* Ven.——388. *Hinc Helenum* vett. edd., etiam Ald. pr. At *Sthenelum* ex libris, in quibus fere *Stenelum* eſt ſcriptum, defendit Pier. et Heinſ., ediderunt que hoc Egnatius et Nauger. Niſi verum eſt *Sthenium*, quod Medic. Gud. et bini Rottend. habebant. *Stenium* quoque ed. pr. Burm. *Stelenum, Stenenum, Stelem, Stimum* alii. Tum: *petit, hinc* Parrhaſ. *Rhætbi, Rebeti, Reti, Rathi, Hreti*, vitioſe al.——389. *Anthemolum,*

ris, quomodo Burm. hic hærere potuerit, cum Cerda. 382. 383. verbo: qua parte ſpina per medium dorſi inter utramque coſtam procedit. 384. *ſuper* aut eſt, ſuper hoc, dum in eo eſt occupatus, aut deſuper, ut eſt 490 *Quem Turnus ſuper adſiſtens*. cf. 540. 541. Pallanti inclinanti ſe ad recipiendam haſtam vulnus deſuper inferre volebat Hiſbo: ſed id antevertit Pallas. 388. 389. Præclara hic Servii nota eſt, qui

Vos etiam gemini, Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia, Laride Thymberque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis gratuſque parentibus error;
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput Evandrius abſtulit enſis;
Te deciſa ſuum, Laride, dextera quærit;
Semanimeſque micant digiti, ferrumque retractant.
Arcadas adcenſos monitu, et præclara tuentes
Facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hoſtes.

themolum, Achemodum, Anchelamum, Archemodum, Ancelomum, Arthemolum, Anſtemolum, aberratt. *Archemorum* quædam edd., ut ap. Juvenal. VII, 234 legitur, qui h. l. reſpexit. *thalamumque* ed. pr. Burm. *temerare* ſec. Moret.——390. *in agris* Gud. et tert. Rottend. cum tribus al. *armis* Leid., aberrationes perpetuæ.——391. *Dautia* nonnulli Codd. cum Goth. pr. *Daucia* Julius Sab. *Daunia* Menag. pro div. lect. et Scheffer. cum Zulich. a m. ſec., quod probat Heinſ. Equidem non video, cur non *Daucus* aliquis eſſe aut fingi potuerit, cui duo filii eſſent, Larides et Thymber, *Daucia proles*. *Lauride* Goth. tert. et aliquot Burm. *Laridæ* Mentel., et *Lauridæ* Dorvill. Tum *Thymbræque, Tyber, Thiber, Tymber, Tiber* al. Quod poëta ſibi in tam brevi ſpatio *Thymber* et *Thymbre* permiſit, exemplo non caret.——393. *Et nunc* Dorvill. *dira* Sprot. pro var. lect. et Zulich. a m. pr. *ſæva* Schol. Stat. IX Theb. 295.——394. *enſes* Medic.——395. *deſciſſa* duo Burm.——396. *Semianimes* Rom. et 404, et ſic ſcribi malim.——398. *d. et furor* Rom. conf. ſup. ad IV, 91.

qui ex Avieno et Alexandro Polyhiſtore, quem ille ſequutus videtur, hæc narrat: Rhœtus, Marrubiorum (Marſorum: vid. ſup. VII, 750) rex, Anchemolo filio Caſperiam novercam ſuperinduxerat, quam privignus ſtupravit, pœnæque et iræ paternæ metu ad Danaum confugerat, Turni patrem. 390. 392. Imitationes notavit Cerda Silii lib II, 636—639 et ad 649. Lucan. III, 603—608. Add. Statii Theb. VI, 340—345. IX, 292—295. Claudiani de IV Conſ. Honor. 206—211. 391. Fuit ergo Daucus aliquis, cujus filii Larides et Thymber. 392. ut ne a ſuis quidem parentibus diſcerni poſſent. 396. Bona Servii et hæc nota eſt: "Ennii eſſe verſum: *Oſcitat in campis caput a cervice revulſum, Semanimeſque micant oculi lucemque requirunt*. Quem verſum ad ſuum carmen tranſtulit Varro Atacinus." Luſere hinc alii in hoc plus quam par erat. vid. ap. Guell.

Cerdam

Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
Trajicit. Hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo;
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus
Cædit ſemanimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut, optato ventis æſtate coortis,
Diſperſa inmittit ſilvis incendia paſtor;

399. *propter* in fine tert. Rottend., ut ſit prope. Eadem varietas alibi. Burm. laudat ad Ovid. Met. V, 159.——400. *Illo* Parrhaſ.——401. *direxerat* Rom. et Medic., ut alibi.——402. *Teucra* Dorvill. *Teucrum* Goth. tert. Nec vero *Teuthra* cum Servio a *Teuthras*, æ, eſt repetendum, ſed a *Teuthras*, *antis*, unde Teuthra, ut Τεύθρᾱς et Τεύθρᾱ.——403. *Tyrin* Rom., ex Τύρᾱν.——405. *optata* vett. edd. ante Pier. cum Ald. pr. et codd. nonnulli apud Heinſ. et Burm. et duo Goth., perperam; non enim æſtas optatur, ſed in æſtate *venti aura*. Itaque recte vetuſtiores, quod editum a Naugerio, *optato*, h. ex voto, ut bene Servius explicat; ſed male interpungitur in Heinſ. et Burm. *optato*, *ventis*. Porro ſec. Rottend. *optatu*.——406. *Diſperſam* Parrh.

Cerdam et Burm. Quanto ſimplicius Homerus Iliad. ε, 81. 82.

399 ſq. Pallas Rhœteum, *præterfugientem* bigis, ne a Teuthrante et Tyre fratribus interimerctur, haſta trajicit. Ita Ilus mortem effugit, quem Pallas hoc telo petierat. 404. Sic et inf. v. 731. Quod *Rutulorum arva* pro ſolo poſuit, ornatus cauſſa fecit. 405 ſqq. Comparatio ad Homericum exemplum concinnata Iliad. λ, 155 — 157, forte quoque ν, 490 ſqq. Supra ſimilem locum vidimus lib. II, 304, et Ge. II, 303 ſq., in quibus vel incauto vel ignaro paſtore incendium exoritur. Hoc autem loco paſtor volens lubenſque ſilvam incendit et flamma lætatur: quod aut ſtultum aut facinoroſum hominem prodit; et quorſum omnino hoc pertinet, ut quis in media æſtate incendat ſilvas? hoc quidem quomodo placere aut quomodo poëtæ excidere potuerit non video. Verum nec poëtæ culpa ea eſt, ſed interpretum, qui ſilvam non meminere eſſe h. l. ſtipulas agri demeſſi, quas paſtor ſeu omnino agreſtis ad ſolum recreandum incendit. Sic *ſilvam* dixit Maro de leguminum calamis Ge. I, 76. et de herbis lib. I, 152, et hoc ſenſu expreſſit locum Lucan. IX, 182 ſqq. 406. *diſperſa* epitheton ab eo, quod ſequitur, ſumtum: quod ſe diſpergit incendium:

Conreptis ſubito mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Volcania campos;
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantis:
Non aliter ſocium virtus coit omnis in unum,
Teque juvat, Palla. Sed bellis acer Haleſus
Tendit in adverſos, ſeque in ſua conligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque;
Strymonio dextram fulgenti deripit enſe
Elatam in jugulum; ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaque diſperſit cerebro permixta cruento.
Fata canens ſilvis genitor celarat Haleſum;

409. *diſpectat* Leid.——410. *virtus ſocium* Oblong. Pier.——411. *Pallas* omnes fere vetuſtiores Heinſii. cf. inf. 152 lib. XI. *Aleſus, Alæſus, Halæſus* etiam h. l. vid. ſup. ad v. 352.——413. Λαδονα Φέρητόν, Δημοδοκόν τε. *Laudona* et mox *Fereta, Phareta, Pharetra, Pherea, freta, fretam, Pheretra*, librariorum aberratt., et *Dedomocum, Dedemocum, Demodum*.——414. *diripit* deteriores.——416. *diſperſit* e melioribus Pier. et ſuis Heinſius. Vulgg. cum pr. Goth. *diſpergit*. In qu. Moret. *diſperdit*: pr. Voſſ. *diſperſa et c. permixta*.——417. *Facta* ſec. Moret. *cavens* aliquot Pier. et pro div. lect. pr. Hamb., ſicque alii ap. Serv. Poteſt et hoc defendi, etiam præferri, *cavens celarat*; ſed alterum et ipſum bonum eſt et a libris defenditur. Præſtat monere, nos interpunctionem mutaſſe. Male interpungebatur: *Fata c.—Halæſum; Ut ſ.—ſolvit. Injecere m.*

dium: non quod diverſis locis paſtor fecit. 407. *correptis mediis*: eleganter ad interiora penetrare dixit. Reliqua v. 407. 408 ornatiſſima, comparatione incendii cum pugna facta; unde et mox *flammas ovantes*, quaſi ſucceſſu exultantes, dicere auſus eſt. 409. *victor*; bene Serv. voti compos, ἐπιτυχών; et 410 *in unum* locum *Burm.* Eſt autem vis et momentum comparationis in hoc, quod in ſtipula flamma uno loco exorta late extenditur, et nunc pugna ſemel a Pallante incepta, mox ab Arcadibus collectis late per hoſtiles turmas propagatur. 411. Haleſus Auruncorum dux. v. paullo ante v. 352. 412. *ſeque in ſua c. a.* "poſt ſcutum ſe clauſit; ſic et XII, 491." *Serv.* Eſt συναλὶς ἐν ἀσπίδι, ὑπ' ἀσπίδος. 415. *Elatam in jug.* "jugulo ſuo vulnus minantem." *Serv.* 417. Ergo Haleſi parens erat vates, qui filium, cujus fata prævidebat, eduxit, quoad viveret, in ſilvis. cf. ſup. lib. VII, Excurſ.

Ut ſenior leto canentia lumina ſolvit:
Injecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Evandri. Quem ſic Pallas petit ante precatus:
Da nunc, Thybri pater, ferro, quod miſſile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Haleſi.
Hæc arma exuviaſque viri tua quercus habebit.
Audiit illa deus: dum texit Imaona Haleſus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem

418. *Ut genitor* ſec. Rottend. ex gloſſa. *leto canenti* Rom.——420. *paratus* alter Hamb.——421. *Tybre, Tibre, Timbre, Tymbri* inepti librarii. *ferri* Sprot.——422. *Fortuna atque via* Franc. *Fortunamque* Exc. Burm. *diri* Mentel. pr.——423. *habebat* Medic. a m. pr.——424. In *texit* hærere potuiſſe Grammaticos, quis credat? quis dubitet a *tego* eſſe? Haleſus clipeum prætendebat amico Imaoni, ſicque ſuum pectus aperiebat. At Serv. a *texo*, ut ſit ſpoliat, detexit. Sententia eſſet ſimilis Iliad. λ, 468. Tum *Hymenia* Medic. et al., unde Heinſ. conj. *Hymæona*, et aliæ iterum aberratt. librariorum *Imæona, Imeona, Himaona, Himagona, Imabora*. Rom. *Himæonia*.——425. *Aradico* Goth. *telum* Rom. *dat telo* ſec. Moret. *juveni dat* alter Hamb. *inerme* tres Burm. *apertum* Goth. tert., non indocte, ut alibi.——426. *tanta* exquiſitius quam *tanti*.——427. *ſunt agmina* Franc., ſed *ſinit* ſcil. eſſe p. *Abantum* Rom. *Abanta* Leid.

curſ. ad v. 732. Similis locus Iliad. β, 830—834. 418. *Lumina canentia* audacter pro ſenilibus, ſeu ſenis canentis; canent enim ſupercilia, tempora, ipſæ genæ. 419. In altero juris, in altero ſacrorum vocabulo uſum poëtam obſervat Servius: *Manus*, inquit, *injectio, quotiens nulla judicis auctoritate exſpectata rem nobis debitam vindicamus*. Agnoſcas facile verba juris. Alterum ductum ex eo, quod Diis vel Manibus ſacrati dicuntur quibus moriendum eſt. cf. Macrob. III, 7; unde etiam in evocandorum deorum formula devoventur hoſtium capita: vid. ibid. III, 9. *tela Evandri*, Pallantis haſta, quia, a patre acceptam attulerat. 424. Haleſus, clipeum prætendens amico Imaoni, ſuum ipſius pectus nudat, ut Pallantis haſtæ pateret.

426. *Lauſus*, Mezentii f. (VII, 649), nunc prodit; amabilis et Pallanti haud prorſus diſſimilis juvenis; is *non ſinit agmina eſſe perterrita* morte Haleſi. *pars ingens belli*, h.

Oppoſitum interimit, pugnæ nodumque moramque.
Sternitur Arcadiæ proles; ſternuntur Etruſci;
Et vos, o Graiis inperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt ducibuſque et viribus æquis.
Extremi addenſent acies: nec turba moveri
Tela manuſque ſinit. Hinc Pallas inſtat et urguet,
Hinc contra Lauſus, nec multum diſcrepat ætas,
Egregii formæ; ſed quis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent majore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum; qui volucri curru medium ſecat agmen.
Ut vidit ſocios: Tempus deſiſtere pugnæ;

428. *interemit* Rom. Gud. Mentel. pr. *pugnæ interimit* Dorvill.——429. *Arcadia* Parrhaſ.——430. *a Graiis* aliquot Burm. *Teucrum* Schol. Statii Theb. III, 84.——432. *addenſent* edidit Nauger. Ge. Fabric. et Heinſ. e codd. aliquot; ſicque poëta ſolet. v. VII, 794 et al. Vulgg. cum Rom. et Medic. *addenſant*. Montalb. *Extremæ addenſant acies* pro addenſant ſe, addenſantur. Priſcian. lib. VIII *Poſtremi addenſent acies*, at lib. IX *Extremi addenſent acies*.——434. *His c.* Franc.——435. *formæ* Heinſ. e Gudiano, tamquam elegantius. Vulgo *forma*.——438. *illi* Hugen. *majora* Leid., ſed *majore* bene: Turno et Æneæ.——439. *movet* Voſſ. et Goth. ſec. *ſuccedere* Rom. et alii Pier. et Heinſ., quod et hic probat; ejus interpretamentum eſſe *ſuccurrere*. conf. v. 441. 444. Tuentur tamen hoc Medic. et alii.——441. *Ut vidit, Socii, t.* vel *Ut vidit, ſociis t.* Waddel. conj.

pugnantium. *Abas* eſt is, de quo ſup. X, 170. 428. *nodum pugnæ* non de denſa acie ac militum globo; ſed a nodo arboris ſub cuneo petitum: de eo accipe, qui fortunam belli diutiſſime ſuſtinet, longiſſime reſiſtit ἐτεραλκία νίκην ſua virtute facit. *moram*. Sic in noto illo: *belli mora concidit Hector*. conf. ſup. ad IX, 155. 432. Qui in extremis ordinibus collocati ſunt, urgent priores ordines, adeoque condenſant aciem, ut arma vix moveri poſſent.

439. *ſoror alma*. Juturna nympha: de qua tamen nondum

Solus ego in Pallanta feror; ſoli mihi Pallas
Debetur; cuperem ipſe parens ſpectator adeſſet.
Hæc ait; et ſocii ceſſerunt æquore juſſo.
At, Rutulum abſceſſu, juvenis tum juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno, corpuſque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia viſu.
Talibus et dictis it contra dicta tyranni:
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,

conj. Animadverſſ. crit. p. 36. *deſiſtere pugna* Rom. et alii, quod vulgare eſſet: cum ſecundo caſu doctius dictum, ut tot alia: *deſinere irarum* etc.——442. *ferar* tentet aliquis: ſicque Bigot. et Goth. tert., prave: alterum enim eruditius, ut infinitis aliis in locis quæ in communi oratione futura erant, in præſentia deflectit Maro. *fero* Goth. pr.——443. *pater ſp.* Parrhaſ.——444. *juſſi* olim edd. ante Pier., in his Ald. pr., ut vulgaris oratio ferebat: *ceſſerunt juſſi*, ut inf. XII, 696 *Diſceſſere omnes medii ſpatiumque dedere.* Sed hoc ipſum epitheton elegantius tranſfertur ad alterum: *æquore juſſo*, quo ipſi cedere juſſi fuerant: Hoc a Naugerio editum, et ex eo in aliis, habet Pierii Medic. aliique Heinſ. cum Goth. pr.; et hanc lectionem Servius interpretatur et Macrob. VI, 6, ſed, quod mireris in Grammatico, tamquam inſolentiorem eam improbat Probus. Laudat Burm. Silium X, 447, ubi *ordine juſſo*. Ex Julio Sabino patet fuiſſe olim qui legerent *juſſu*.——445. *Et* Dorvill. *At juvenis Rutulum acceſſu* Goth. tert. *tam juſſa* idem cum qu. Moret. *dum* Exc. Burm. cum Goth. tert. *tamen ipſa* idem alter Menag. *ea juſſa* Parrhaſ. Hæſerunt omnes in *tum*, quod paullo aſperius dictum hic videtur. *tum*, deinde Serv. interpretatur. Aut junges: *At tum juvenis*, aut ſupplebis: *cum Rutulorum abſceſſu, tum juſſa miratus.* Variavit ſcilicet orationem pro vulgari: partim Rutulorum diſceſſum, partim cauſſam diſceſſus, jubente Turno, miratus. *dicta ſuperba* Oblongus Pierii et pr. Hamb.——446. *Miratur* Rom. et alii Pier. et Burm., ac bini Goth.——449. *lætabor* Bigot.

dum mentio facta: ſed v. inf. XII, 139 ſq. 443. cf. II, 538. 539 et Serv. 444. *ceſſerunt æquore juſſo:* doctius dictum, quam *juſſi ipſi:* campo, quo ipſi juſſi erant cedere. vid. Var. Lect. 445 ſqq. Pallantis perſonam egregie tuitus eſt poëta: immota juveni mens in tanto diſcrimine etc. 447. *omnia* dixit pro, totum Turnum. 449. 450. ornatius quam Homericum Iliad. χ, 253 Ἴλοιμί κεν ἢ κεν ἁλοίην (h. ἁλψην). Sententiam alibi aliter variavit Homerus: Loca Cerda collegit. Macrobius lib. VI, 1, p. 579 ed. Liſp. ex Attii Armorum

Aut leto insigni. Sorti pater æquus utrique est.
Tolle minas. Fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus bijugis; pedes adparat ire
Comminus. Utque leo, specula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem in prœlia taurum,
Advolat; haud alia est Turni venientis imago. 456
Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas, si qua fors adjuvet ausum

450. *est* in fine abest tribus Burm.——451. *Fatus.* Alias adjicit, *hæc fatus.* Jo. Schrader. conj. *Fatis. processit* Menag. pr. et Hamb. pr. cum Goth. sec.——453. *Dissiluit* aliquot Burm. *Subsiluit* Exc. ejusdem.——454. *Itque* Goth. sec.——455. *meditantem in prælia:* ita Heins. e Medic. et binis Pierii Vaticanis, quorum alter Romanus est: adde ed. Mediol., cum vulgo *in* abesset: *meditantem prælia taurum.* At alterum illud Heinsius illustrat partim Silii imitatione VII, 439 partim similibus, quæ affert, nonnullis tamen aliquantum diversis. Conveniunt: *proludere in pugnam, audere in prælia* sup. lib. II, 347. *irasci in cornua* Ge. III, 232, et inf. XII, 104 *proludere ad pugnam* iisdem locis. Scilicet ad exquisitiorem formam sic processit poëta: *meditari*, exercere se, *aliqua in re*, et *aliquam ad rem*, hoc alterum elegantius extulit, *in rem.*——456. *Evolat* Zulich. *est* duo Rottend. omittunt: at Gud *et*, quod Heins. amplectitur; et facit utique orationem nitidiorem. Nescio, cur Burm. tacite iterum ejecerit. *venientis* vid. ad Ecl. IX, 13.——457. *Nunc tibi* Goth. pr.——458. *si quæ* et hic malebat Bentlei. ad Horat. Sat. II, 6, 10. *fors* aliquot Burm. *adjuvat* Medic. et alii tres.

morum judicio ductum esse versum dixit: *Nam tropæum ferre me a forti viro pulchrum est; Si autem et vincar, vinci a tali nullum est probrum.* 450. *Sorti pater æquus utrique*, scil. ferendæ par est: is est pater, qui utramque fortunam, et victoriæ et mortis gloriosæ, æquo animo ferat, ut fere Serv. Respicit enim ad verba Turni vs. 443 *cuperem ipse parens Evander adesset.* 453. *Desiluit*, ut par pari congrederetur: ita enim heroicæ vitæ lex fert. 454. Comparationes a leone sumtæ multæ similes sunt ap. Homerum. cf. inf. ad v. 729, et Cerda ad h. l.; sed novum in Marone hoc, quod *a specula* h. montis vertice, ἐκ σκοπιᾶς, prospicit, et quod taurum videt *meditantem in prælia* (h. exercentem, parantem se ad pugnam, v. c. spargendo arenam pede, ictum cornu minando. v. Var. Lect.). Imitatorem Silium conf. lib. V, 309—315. Statium VII Theb. 670 sqq. 457. 458. Ubi intra teli jactum

veniſſe

Viribus inparibus; magnumque ita ad æthera fatur:
Per patris hoſpitium, et menſas, quas advena adiſti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adſis:
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrimaſque effudit inanes.
Tum Genitor natum dictis adfatur amicis:
Stat ſua cuique dies; breve et inreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ: ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ ſub mœnibus altis

462. *Cernant*, ſc. *morientia lumina*, Oblongus, tert. Moret. Zulich. et Franc., quod multo ſuavius altero. *cruento* Goth. tert.——464. *Audit* Rom.——465. *effundit* plerique Pier. et Heinſ., et ipſe Medic. ac Rom. Totum hemiſtichium ab aliena manu veniſſe arbitror; cum et otioſum ſit et vero etiam moleſtum: qui deus corde premit gemitum, ut idem ille lacrimas fundat, abſurdum eſt, ſi quid video.——466. *Cum G.* Montalb. *ita fatur* Ed. pr. Burm.——467. *irremeabile* Oudart. cf. ad Ge. III, 284. In voc. *Stat* argutantur veteres grammatici apud Macrob. I, 16 extr., quaſi dictum ſit ad modum τῷ μενὸς ἐκρυῆναι: *extremum diem ſtare dicens, quaſi ad quem per omnes ſtatur—intelligens illud ſtare dici, ad quod acceditur.* Niſi ſanam jam mentem attuleris ad Grammaticos, raro ex illis ſapies.——468. *fatis* Goth. tert. cf. ſup. ad lib. VI, 707.

veniſſe Turnum videt, prævertere et occupare decrevit Pallas, ſi qua ratione fortuna adjuvet ſe: pro *ſe* dixit *auſum imparibus viribus.*

460. De hoc ſup. VIII, 362. 363. 462. 463. Ornate. *Cernat Turnus* ſe ſpoliari et ferat, ſuſtineat, videre me victorem. 465 ſqq. Variavit et ornavit Maro ea, quæ in Sarpedonis morte Homerus præclare memoraverat Iliad. π, 431—462, et in Hectore Iliad. χ, 168 ſqq. Alios imitatores paſſim Maro habuit. Unum laudat Burm. Flaccum lib. IV, 114 ſqq. 467. *Stat*, eſt, *ſua cuique dies*, τὸ μόρσιμον ἦμαρ apud Homerum. Sententia autem verſſ. 467. 468. 469 ex Homero inhærere debuit poëtæ animo Odyſſ. τ, 328—334, ſed multo ſuavius ea reddita verbis numeriſque. *irreparabile* h. l. quod renovari, iterari, nequit. 469 ſqq. Color ex Hom. in ſententiis paullo diverſis

Tot gnati cecidere deum: quin occidit una
Sarpedon, mea progenies. Etiam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam,
Vaginaque cava fulgentem deripit enſem.
Illa volans, humeris ſurgunt qua tegmina ſumma,

470. *Hoc g.* Goth. ſec. *periere d.* Oudart. pro var. lect. *gnati* Pier. e libb., al. *nati.*——471. *Et jam* Heinſ. invexit e Mentel. et aliis melioribus. Sed in his et ſimilibus codicum vix ulla eſſe poteſt auctoritas: et multo magis conſentaneum argumentationi: *Etiam Turno.* Interceſſit quoque ſpatium aliquod inter Turni necem et præſens tempus. Servius: multi, ait, *Etiam* legunt, ut ſit *ecce.* Scripſerat Servius: *En jam.*——472. *Fata manent* aliquot Pier., etiam hoc recte; ſed codd. conſenſus tuetur alterum.——473. *torſit in arvis* Ed. Ven. Burm. Noluit poëta: *reicit ab arvis.*——474. *immittit* Oudart.——475. *diripit* perperam plerique codd. et edd. ante Heinſ., qui illuſtrat *deripere.* De hoc verſu valde ambigo; inutile enim et otioſum hoc intulit poëta; enſis nondum poterat eſſe uſus, expectandum enim, ut alter haſtam emitteret, donec propius accedere et cominus pugnare poſſent.——476. Variant codd. et edd. inter *humeri* et *humeris:* hoc editum inde ab Aldd., donec Commelin. alterum intulit: prius tamen Rom. cum aliis Pierianis, Urſin. et Medic., aliique Heinſ. tuentur. Forte parum refert, utro modo legamus; modo interpretationem recte inſtituamus. Vulgo de thorace accipiunt; quod ut recte fiat, vereor; ita enim *haſta, quæ in humerum inciderat,* mox per clipei oram, ἄνευγα, adacta tandem corpus ſtrinxit, quod quomodo fieri potuerit, nemo facile dicat. *Tegmina* nulla alia eſſe poſſunt, quam *clipeus:* ut eandem rem amplificet: *tegmina ſumma* et *oras clipei.* In hac interpretatione *tegmina humeri* et *humerorum* eſſe poſſunt, nullo diſcrimine; ad perſpicuitatem tamen, et ad orationis poëticæ genium, cum tertius caſus poni ſoleat ubi vulgo ſecundus, præſtat *humeris* legere: Haſta

diverſis Odyſſ. γ, 108 ſqq. Alii comparant ex Iliad. σ, 117. 118. 119, Achillis verba. 473. *rejicit* quaſi retro jacit; πάλιν τρέπεν ὅσσε φαεινὼ, pro vulgari: retorquet, avertit: tamquam a ſpectaculo ingrato, quod impedire nec vult nec poteſt. Grammaticorum argutiæ ſuper cauſſa, cur dii vultum avertant, alienæ ſunt. Cf. inf. XII, 151 et Var. Lect. ad XII, 841.

476. 477. *tegmina humeri* ſeu *humerorum* non eſſe poſſunt thorax, ut vulgo accipiunt, nam

Incidit, atque, viam clipei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
Adſpice, num mage ſit noſtrum penetrabile telum.
Dixerat; at clipeum, tot ferri terga, tot æris,

Haſta incidit ea parte, *qua tegmina ſumma ſurgunt humeris*, qua extrema clipei ora humeris prætenditur, in ſumma clipei parte: ἄντυγ' ὑπὲρ πρώτην, ᾗ λαστέταται βόες χαλκῆες, ut Iliad. υ, 275; atque eo trajecto *(viam clipei molita per oras)*, etiam Turni humerum ſtringit: διὰ πρότονον—ἐπίζεψε χρόα φωτός Iliad. ὀ, 139; quem locum a v. 134 nunc Maro ante oculos habuit. Similiter inf. 589 ab inferiore parte *haſta ſubit per oras imas clipei* Lucagi ſtantis in curru, *tum* (h. ora clipei trajecta) haſta *perforat inguen lævum*, imam ventris partem in ſiniſtro latere. add. inf. XII, 924. 925. Etiam Hector ſaxo ab Ajace percuſſus narratur haud abſimilem in modum Iliad. ᾐ, 442 Ajax arrepto ſaxo, Σπερχῆος βαβλάκα ὀπὶς ἄντυγος ὄγχοθι λειῆς. Porro *qua ſurgunt* Erf. In fine vſ. *tegmina prima* Rom., ſolita varietate.——477. *clipei eſt* Medic.——478. *Partem etiam* Goth. ſec., memorabilis lectio, niſi in codice tam recenti et nitide ſed inſcite ſcripto caſui potius deberi videretur, aut interpretamento. *magni* Sprot. *deſtrinxit* Bigot. ſec. Moret., et *detrinxit* Goth. tert. Heinſius nec ipſe habebat quomodo expediret τὸ *ſtrinxit de*, et conj. *ſtrinxit ſe*, at mox *ſtringit* abſolute pro ſe ſtringit, ſtringitur, dictum accipit; non video quo ſenſu. Non veniebat in mentem viris doctis eſſe hoc græcum: τῦ σώματος ἐπίζεψε, ἐπίγραψε, ſc. μέρος τι; ſic *ſtrinxit de corpore* ſc. partem. *ſtringit* pr. Hamb. *de pectore* Ven.——479. *robus* Goth. tert. Eſt Homericum ἔλασσε δ' ἔγχος ἀκαχμένον ἐξὶ χαλκῷ.——481. *nunc mage* duo vel tres Burm. *non m.* Reg. *nunc magis eſt* alii apud Servium. At Medic. cum Moret. tert. *ſi mage ſit*, eleganter. *magi* Rom. *penetrabile* active, ut Ge. I, 93 *p. frigus*. Tandem *p. ferrum* ſec. Moret. et Franc.——482. *ac cl.* vulgo ante Heinſ. *quum ferri* aliquot Pier.

nam haſta mox per clipei oram venire narratur: itaque *tegmina humerorum* ad ipſum illum clipeum referemus: haſta volans deſuper per ſummam clipei oram incidit et penetrat, donec corpus Turni ſtringat. Bis igitur idem dixit: *tegmen ſummum humerorum* et *oras clipei*; et qua ſuperior clipei pars attollitur, eminet ante humerum, dicta illa eſt *ſurgere*. Tenendum autem animo, ἄντυγα clipei tenuiorem eſſe umbone, faciliuſque perforari poſſe. vid. V. L. 478. *ſtrinxit de corpore*: græcum ἐπίγραψε τῦ σώματος ſc. μέρος τι. v. Var. Lect. 481. Color orationis ex Iliad. λ, 384. 391. 392. 483. Va-

Cum pellis totiens obeat circumdata tauri,
Vibranti medium cuſpis tranſverberat ictu,
Loricæque moras et pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de volnere telum:
Una eademque via ſanguis animuſque ſequuntur.
Conruit in volnus: ſonitum ſuper arma dedere:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper adſiſtens:

483. *Quom* codd. Pier. *Quem* Medic. et Montalb. cum Gud. et Ven., uti et Marklandus malebat ad Stat. p. 8, et recepit Cuningham. *oberat totiens* Parrhaſ.——484. *cuſpis medium* alii; et ſic vulgo editum ante Heinſ.——485. *pectus ingens* Pallantis tamquam fortis et magnanimi juvenis. Male argutatur Servius et alii, *ut cuſpis ingens* jungatur. *tranſforat* Goth. tert.——486. *de pectore* Rom. et Goth. ſec. *de corpore* Gud. Sprot. Parrhaſ., nec diſplicebat Heinſio, quoniam *volnus* ſtatim occurret. *ferrum* Bigot. et Goth. tert.——487. *Sanguiſque* edd. vulgg. ante Heinſ. Sed jam Fabric. Pier. monuerant, præſtantiores codd. copulam non agnoſcere; quæ indoctorum hominum metro male caventium emblema eſt.——488. *Concidit* Oblong. *inſuper* Dorvill.——489. *Terramque* Goth. pr. *moriens ferit* conj. Burmannus Sec. ad Antholog. Lat. p. 88. Cauſſam mutationis non ſatis perſpicio; nam ipſe laudat exempla Silii V, 526, et IX, 383, ubi *appetere ore*, *morſu*, *terram* in ſimili re occurrit: *mordere* et *mandere humum* inf. XI, 418. 669. Homericum ἅδῃ ἰλυὶ πῆσαι, quid hoc aliud quam capere, petere. Sed aliud eſt, quod ambigo: an poëta hunc ipſum morientium angorem ex doloris impatientia, ira ac rabie, exhibere h. l. voluerit. Quantum video, ſimpliciter narrat eum pronum terram ore petiiſſe, h. e. procidiſſe: ore *cruento*: nam vulnere tali accepto, ore et naribus ſanguis erumpit.——490. *ſic ore profatur*: hemiſtichium in Rom. et aliis expletur; in aliis aliter. *cum voce ſuperba*. Leid.

riavit ſtructuram, ne eodem tenore ſequeretur: tot laminas ferri et æris; πτύχας Homerus dixit, *tot tauri terga*, h. e. tot coria, quibus clipeus erat indutus, et ipſam loricam ac pectus perforat telum. 487. *animus* pro anima, θυμὸς pro ψυχή. 488. *in vulnus*, haſtæ gravi pondere. Sed et omnino cum Lucretio IV, 1042 *Namque omnes plerumque cadunt in vulnus*; reliqua ſunt Homericum notiſſimum: ἀράβησε δὲ τεύχεσ' ἐπ' αὐτῷ vel ἀμφὶ δέ οἱ βράχε τεύχεα ποικίλα χαλκῷ. Monenda hæc ſunt, ne præteriiſſe videar. Expreſſerant Homerum jam ante Maronem Ennius, et Furius Antias ap. Macrob. VI, 1, pag. 574 ed. Lipſ., et Urſin. 489. *terram petit*, puto ſimpliciter eſſe, pro labitur ore humi afflicto. cf. Var. Lect. 490. Ferocitas veteris ævi ex Homero adumbrata,

Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro: Qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quidquid solamen humandi est,
Largior. Haud illi stabunt Æneïa parvo
Hospitia. Et lævo pressit pede, talia fatus,
Exanimem, rapiens inmania pondera baltei,
Inpressumque nefas: una sub nocte jugali
Cæsa manus juvenum fœde, thalamique cruenti:

491. *memores inquit* pr. Hamb.——492. Aut sic ut nunc sit, aut: *Evandro qualem m.* distingui posse, Servius putabat.——493. *Si quid* vel *Si quis* in Gud. a m. pr. *bonor* duo Burm. *bonos rutuli* Goth. pr., nec tanti est, ut conjicias *bonos, Rutuli.* *os* itidem duo omittunt.——494. *constant Æ.* Sprot.——496. *Exanimem*, præter unum Gud., omnes Heins. et Pier., at *Exanimum* olim editum. Contrarium sup. IX, 451 vidimus. *Exanimum* tamen præferam in poëta, et retraxit illud Cuningham.

brata, ut insultet cæso victor: hoc loco tamen hactenus temperata et mitigata, quod Turnus corpus humandum concedit Arcadibus; at *super adsistens* est simpl. adstans, ipse stans, alteri jacenti; nec nisi infra vs. 495 *lævo pressit pede*, λὰξ προσβὰς, λὰξ ἐν στέρνοισι βαίνων, qui est spoliantium corpus mos, ut arma exuant; etsi h. l. unum tantum memoratur hoc, ut balteum exueret. 492. *Qualem meruit*, s. qualem Evander meruit ut sibi remitterem filium, s. qualem Pallas meruit ut se remitterem h. ut dignus erat audax adolescens; pro vulgari dictum est: remitto Pallantem, qualis, quomodo, meruit remitti: οἷος pro ὡς: scilicet, sic, ut corpus humi mandandum concedatur. Prius sequuntur fere Intpp., idque ex sqq. adstruunt. Cum irrisione dictum putant: Sic par erat te ex pugna dimitti. Quod mihi quidem minus probandum videtur.

497. 498. Brevitatis et varietatis, adeoque et suavitatis, studio, structuram orationis, quam orsus erat, poëta deserit, et a quarto ad primum casum transit. Erat enim *impressa manus juvenum*, exsculptum balteo *nefas Danaidum*, nocte nuptiali suos sponsos interimentium. Nec alio modo sup. V, 536 *Cratera impressum signis*, cui signa impressa erant, etsi exsculpta, dixit. Burmannus comparat versus extr. lib. VIII. Idem Danaidum argumentum in clipeo copiosius exsculpsit Statius Theb.

Quæ Clonus Eurytides multo cælaverat auro;
Quo nunc Turnus ovat ſpolio gaudetque potitus.
Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ,
Et ſervare modum, rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cum optaverit emtum
Intactum Pallanta, et cum ſpolia iſta diemque
Oderit. At ſocii multo gemitu lacrimiſque
Inpoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor atque decus magnum rediture parenti!
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cum tamen ingentis Rutulorum linquis acervos!

499. *Quæ bonus Eurytion* vett. edd., etiam codd. pars. Sed, quod Heinſ. et ante eum Commelin. e Palat. repoſuit, præſtantiores ejus et Pier. codd. habent. Monſtra corruptelæ ex aliis libris v. ap. Burm.; adde *domus Eurycion* ex Goth.——501. *fortis* edd. vulgg. aliquot, ſed cum *fato* omnino *ſors* melius jungitur.——502. *Nec ſervare m.* Diu hæſi in hoc *Nec*, quod prorſus incommodum eſſe videbam. Mox vidi nil eſſe aliud quam vitium edd. Burmann. Nam omnes, quos evolvi, ſcripti et editi *Et ſ.* habent; itaque mutavi non cunctanter. *rebus laſſata ſ.* apud Lutat. ad Stat. II Theb. 188. *ſublata* poëtæ eſt, quod *elata* vulgo.——504. *ſp. ipſa* Medic. a m. pr. et Leid.——505. *Ac* Dorvill.——506. *Imp. clipeo* apud Serv. inf. 841. *Pallanta ſequentes* Zulich.——507. *parentis* Rom., ſed vulgatum elegantius.——508. *atque eadem* pr. Hamb. *aufer* Rom.——509. *Cui t.* Leid. *linquit* Leid. alius.

IV, 132—135. 499. Quod artificis nomen adjicit, ut poëta, facit Homeri quoque exemplo; artis enim præſtantiæ fidem hoc facit. 501. Quæ hic, etiam vſ. 507—509, de ſuo adjicit poëta, et egregiam ſententiam habent, et, dum futura anticipat, animum expectatione futurorum agitant. v. inf. XII, 940 ſqq. Hinc poëtæ certatim hoc artificio uſi ſunt. 503. ut lib. II, 104 *magno mercentur Achivi*. Comparandus ad rem ſimilis de Hectore Patrocli ſpoliis ovante locus Iliad. ε, 193—201 ſq. 507. *dolor atque decus*. Sumſerunt hinc alii paſſim. Exempla habent Cerda et Burm., inprimis Martialis XI, 14 *Romani decus et dolor theatri*. Sup. V, 49. 50 *quem ſemper* acerbum, *ſemper* honoratum *etc.* 509. Hæc ad vulgarem hominum ſenſum: quem temperant illa, quæ ſupra præmiſerat: 465 *Stat ſua cuique dies* etc.

Ita

Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Æneæ, tenui diſcrimine leti
Eſſe ſuos: tempus, verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro; te, Turne, ſuperbum
Cæde nova quærens. Pallas, Evander, in ipſis
Omnia ſunt oculis; menſæ, quas advena primas
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes; totidem, quos educat Ufens,
Viventis rapit, inferias quos inmolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.

510. *ſed c. alter* ſec. Hamb.——511. *diſcrimine vitæ* Bigot. et Goth. tert., quod et ipſum bonum et alias frequentatum.——512. *verſis tempus* Gud. *ſuccedere Teucris* Rom. et alter Hamb. cum Goth. alt., ut ſup. 439.——514. *limen* Vratiſl. *te cæde ſ. Turne nova* Bigot. et Goth. tert.——516. *Omina* Exc. Burm. *primas* e Medic. Gud. et aliis ac parte Pierianorum Heinſius recepit. Vulgg. partim cum Ald. pr. *primus*, partim cum Ald. tert. et Rom. *primum*.——517. *Tunc* in capite verſus: vox hæc videtur merum verſus fulcrum eſſe, nec quicquam aliud. Apud Servium eſt: Quidam *tunc* pro *quondam* accipiunt. Obſervavi tamen Virgilium et aliis locis durius hac voce *tunc* et *tum* uti: ſic ſup. v. 445 *At R. a. juvenis tum*: inf. 533 *jam tum Pallante peremto*, pro, jam tum cum Pallantem peremit; et eodem modo Homerus τότε interſerit. Reſpicit autem poëta ſup. lib. VIII, 102. 175 ſqq.——518. *hinc j.* Ven.——519. *inferias quas* ſec. Rottend.——520. *perfundant* Medic.

Ita poëtæ aſſuefaciunt animos noſtros, quæ in utramque partem diſputari poſſint, videre et reputare.

510. Pugnabat Æneas in altero agmine 310—361. *tenui diſcrimine leti*, modico mortis interſtitio Serv. *letum* pro exitio, ſtrage copiarum. 513. *latum limitem agit*. Elegans tranſlatio a vacuo ſpatio ad viam et actum inter duo agros relicto petita: conf. ſup. IX, 323. A Marone mutuatus eſt Silius lib. IV, 463. 464. *Agere limitem* autem proprie dicitur pro facere. v. Gronov. ad Tacit. German. 29. 516. *menſæ quas*. Reſpicit ſup. lib. VIII, 102. 175 ſq.

518. *Ufens*; is ſcilicet, de quo ſup. VII, 745. VIII, 6. Alias de hominibus e Volſcorum gente Ufentis fluvii accolis accipi poterat: ut *Sulmo* de Pelignorum oppido; ſed et ſupra Sulmonem hominem vidimus lib. IX, 412. 520.

captivoque

Inde Mago procul infenſam contenderat haſtam :
Ille aſtu ſubit ; at tremebunda ſupervolat haſta ;
Et genua amplectens effatur talia ſupplex :
Per patrios Manis, per ſpes ſurgentis Iuli,
Te precor, hanc animam ſerves natoque patrique.
Eſt domus alta ; jacent penitus defoſſa talenta 526
Cælati argenti ; ſunt auri pondera facti

521. *procul Mago* Parrhaſ. *Lago* Scheffer. *Magno* Goth. pr. *infeſtam* Macrob. V Sat. 2 et Rom. Gud. Moret. ſec. Parrhaſ. *immenſam* pr. Hamb. pro var. lect. Porro *contenderat* Heinſ. recte tuitus eſt (cf. ſup. ad lib. V, 520) et ſententiæ et præſtantiorum auctoritate, inter quos Oblong. et alii Pier. Medic. a m. ſec., nam a prima erat *contenderet* : unde vulgaris lectio orta : *cum tenderet*. Mentel. a m. pr. *cum tenderat*. At in Rom. *contorſerat*.——522. *haſtu* Goth. pr. *haſtam* alter Hamb. *iſtu* Zulich. *actu* Goth. ſec. *aſtu evadit* ſec. Rottend., quod pro interpretatione eſſe poteſt. *ac tr.* vulgg. edd. et codd. para. *en tr.* a pr. m. Medic., at ab altera manu *at* : ſic et Gud. aliique, unde Heinſ. recepit. *tremibunda* vett. codd., ut Medic. Rom.——523. *En g. a.* Medic. *affatur* alter Hamb. et Zulich.——524. *et ſpes* vulgg. *per ſpes* Heinſ. emendavit, tamquam efficacius (et ex more : cf. ſup. ad III, 599. 600) dictum, ex Leid. Moret. ſec. Macrob. et Donato ad Terent., ut ſupra quoque VI, 364 vidimus. *per ſpem* Goth. tert. *et ſpes hæredis Iuli* Gud. ex lib. IV, 274.——525. *gnatoque* fere omnes Heinſ. *paterque* Franc. ——526. *jacens* Rom.——527. *cælata* Goth. ſec.

captivoque h. e. captivorum, eleganter pro, et quorum ſanguine etc. In ulciſcendo Pallante et mox in eo ſepeliendo Achillem, qui Patrocli cædem ulciſcitur eique inferias facit, Maroni ante oculos fuiſſe, nemo non animadvertit, qui Homeri lectione imbutum habet animum. Ad idem exemplum Achillis nunc octonos juvenes inferias Pallanti deſtinat et inf. lib. XI, 81. 82 immolat Æneas. Nondum igitur ea ætate metuendum fuit Maroni, ne diſpliceret immane facinus lectoribus: nec, cum Æneas ira ad furorem actus ſumma cum crudelitate ſupplicem ac pretium offerentem Magum v. 523 ſeqq. obtruncat, et Tarquiti cadaveri inſultat v. 555 ſqq., videri ille ea ætate debuit inhumaniter et impie egiſſe ; etſi hoc ad noſtrum ſenſum aliter ſe habet. Mihi quidem diſplicet manifeſta nimium imitatione Homeri Iliad. φ, 26 ſqq. ψ, 175 ſqq.

521 ſqq. Iterum aperta, ſed ornata, imitatio loci Homerici Iliad. φ, 67 ſqq. *Mago*, in Magum, ut toties. *ſubit*, ὑπιδραμε. *ſupervolat*, ὑπιφθατο. *Et genua amplectens* : apud Homerum plus miſerationis : altera ἑλὼν ἐλλίσσετο γόνων, altera haſtam Achillis retinet. 526.

Duxit

Infectique mihi. Non hic victoria Teucrum
Vertitur; aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis. Belli conmercia Turnus
Sustulit ista prior jam tum Pallante peremto.
Hoc patris Anchisæ Manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus adplicat ensem.
Nec procul Hæmonides, Phœbi Triviæque sacerdos,
Infula cui sacra redimibat tempora vitta,

528. *mali* pro *mihi* Franc. *Teucrum*. *Graium* pr. Hamb. pro var. lect. ——529. *aut a.* probe e Medic. et aliis restituit Heins. Vulgo: *haud. tantum* sec. Rottend.——530. *cui contra* Dorvill. Goth. pr.——531. *Auri atque argenti* Goth. sec. *magna talenta* Leid. et Goth. tert. cum Cod. Thuaneo apud Macrob. V, 10. cf. sup. ad IX, 265.——532. *Gratis* alter Menag.——533. *illa p.* Medic.——534. *Hoc patris manes hoc ipsum s. Iul.* pro var. lect. Cod. Kœler. In *sentit* nulla varietas.——536. *applicat* Rom. et Medic., omnesque vetustiores. Vulgg. *abdidit*, quod sup. legebatur in simili versu 553 lib. II. Variare autem poëta solet vel verbo: v. sup. ad IX, 814.——537. *Æmonides* ante Heins., uti libb. pars: item *Emonides, Emenides*.——538. *cui sacro* Rom. *redimibant, redimebat, redundabat* erratum ap. Burm. *redimeibant* alii ap. Pier.

Duxit hæc ex alio loco simili Iliad. ζ, 46 sqq. adde Iliad. κ, 378 sqq. *dabit* pro faciet, ut et alibi, et δώσει. Male vero poëtam ad grammaticam subtilitatem revocant Intpp. post Servium, ut tria genera auri, argenti ærisque: *signatum* (in numis), *factum* (in vasis et signis), *infectumque* (rude, grave, in massis) exprimere debuerit. *Argentum cælatum* est in vasis, opere ectypo ornatis, ut *aurum factum* quoque; et *talenta* simpliciter pro ponderibus dixit. 531. Sententiam versus ornavit Claudian. de B. Getic. 604—615.

532. 533. Ornavit Homerica l. c. Iliad. ρ, 99 sqq., et in v. 534. 535 ibid. 115 sqq. *parce gnatis tuis* pro serva, ut apud Lucilium et Ennium invenitur: Serv., quem cf. *belli commercia* redemtionem captivorum. 534. Eandem Anchisæ Manium et Iuli sententiam esse aio. Respicit ad preces v. 524. 525.

541. *in-*

Totus conlucens veſte atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, labſumque ſuperſtans
Inmolat, ingentique umbra tegit; arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropæum.
Inſtaurant acies Volcani ſtirpe creatus
Cæculus et veniens Marſorum montibus Umbro.
Dardanides contra furit. Anxuris enſe ſiniſtram
Et totum clipei ferro dejecerat orbem; 546

539. *inſignibus albis.* Sic apud Serv. Probus legendum dicebat: " ut albas " veſtes accipiamus, quæ ſacerdotibus congruæ ſunt. " Nec tamen video, quomodo *inſignia* de veſte poſſint accipi. Niſi forte voluit, certe debuit, *inſignia alba*, de infula et vittis intelligi, et *veſte alba* inde expleri. Ita blanditur lectio: etiam quia paullo poſt v. 550 in *fulgentibus armis* itidem exit. Tuentur tamen codd. *vel inſ. armis* et vetus Grammaticus Aſper apud Servium: et *arma lecta* v. 541, nec extat *albis* niſi pro var. lect. in pr. Hamb. Ald. pr. et inde profectis. Nam Nauger. *armis* repoſuit.——540. *congreſſu* ed. Mediol. *ait* ed. pr. Burm. *campum* ejuſd. Exc. *laſſum* pr. Hamb. *lapſu* Lutat. ad Stat. VII Theb. 710.——541. *Ceroſtus* aliquot edd., etiam Heinſ. *Segeſtus* Mentel. pr. conf. Serv.——542. *Tecta* Rom. *Læta* qu. Moret. Spolia legere, propria vox. *refert latert* pr. Hamb. a pr. m. *triumphum* Bigot. et Goth. tert.——544. *et juvenis Marſorum* Bigot. *a montibus* Zulich. et Goth. pr. *e m.* Sprot. et Montalb.——545. *contra ruit* Hamb. ſec. *Anauris* Rom., corrupte. *Anxiris* codd. recentiores: tres *Anſiris*: duo *Anxyris*, hoc melius: verum enim eſt *Anxuris*, ſive, ut veteres ſcribebant, *Axuris*. cf. ſup. VII, 799. Hic et in ſeqq. interpunctionem mutavi. cf. Not.——546. *ferri* vltioſe aliquot edd. e trivio: pro *orbem*, *umbo* Goth. tert.

541. *ingentique umbra tegit* ſc. ſuper adſtans et inclinans ſe, ut ſpolia legat. Ordo verborum ſimplicior erat: *lapſum immolat, ſuperſtanſque ingenti umbra tegit.* Ita accipio, nec aliter accipi poſſe puto. Sane de morte tum alii tum Urſin. Scalig. Cerda accipiunt, ut ſit σκότος ὅσσε' ἰκάνωσιν, et quæ ſimilia alia apud Homerum occurrunt. At enim *noctem, umbram, tegere oculos* recte dixeris: quis vero ferat: *tegere aliquem umbra?* et tum *umbra ingenti?* Arma detracta dat Sereſto abſportanda: ex more, v. c. Iliad. π, 663—665.

543. *Inſtaurant acies* puto ſimpl. ſuccedunt in pugnam cum Æneа. *Cæculus* ſupra VII, 678. 681. *Umbro* ibid. 750. 752. Cudunt vero h. l. ſibi difficultates et moleſtias Intpp. alius aliter, dum non ad Anxurem ſed ad Umbronem ſqq. referunt. Perperam. Brevitati ſtudens poëta,

Dixerat ille aliquid magnum, vimque adfore verbo
Crediderat, cœloque animum fortaſſe ferebat,
Canitiemque ſibi et longos promiſerat annos.
Tarquitus exſultans contra fulgentibus armis,
Silvicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit. Ille reducta
Loricam clipeique ingens onus impedit haſta.

547. *illi* Rom. *aliquid magicum* Guellius emendabat, quem Cerda et Catrœus ſequuntur: prava enim interpunctione eo devenerant, ut ad Umbronem referrent; eum autem incantationis peritum prodiderat poëta ſup. VII, 750 ſqq. Sed agit nunc de Auxure, homine ſuperbo, qui inſolentius increpuerat Æneam, ut ſolent veteres heroës in primo congreſſu pugnæ. *aliquid magnum ἴσως μέγα.* Nihil notius. cf. Hemſterh. ad Lucian. T. I, p. 59. *aliquod magnum* malebat Heinſ. *Dictum erat illi aliquid* emendaverat Waddel. pag. 36 Animadv. crit., infelicis ingenii criticus. Totus verſus aberat Goth. tert. Porro, pro *verbo*, *bello* Rom.——548. *animam* tres ap. Burm. *cælumque animo* Ven. a m. pr., quod ornari poſſet verbis; ad vocem *fortaſſe*, quoties ad eam redeo, ſemper offendo.——549. *et multos* Goth. ſec. *permiſerat* Ven.——550. *Traquitus*, *Tarquinus*, ap. Burm.——551. *Faulo* Ven. et Gud. a m. pr.; alius, quam deus, *Silvicola Faunus* vix eſſe poteſt. Vocem e Nævio de b. Pun. I et Accio adoptatam eſſe ap. Macrob. VI, 5 traditum. Ita vero humani quid paſſus eſt poëta, dum ſubjicit v. 558 *patrio ſepulchro*. Videtur hoc ſenſiſſe Jul. Sab., qui legit *Dauno*, ſed ſic *Silvicolæ* parum accommodatum. 552. *ſeſe tulit* Heinſ. conj.——553. *Lorica* Ven., tum *impedit* Burm.; an *impetit*? Laboravit igitur et ipſe in h. l. vid. Not.

ta, ne rem eandem vicies repetat, non addit Cæculum et Umbronem fuiſſe cæſum: pergit ad Anxurem, ſed variata oratione, ut eum jam ante cæſum dicat, et narrationem de eo ſubjungat, nam *dejecerat* ſc. *Dardanides*, Æneas. *Dixerat ille* ſc. Anxur. 548. *cæloque animum fortaſſe ferebat.* Singulare dictum hoc. *Ferre cælo*, pro ad cælum efferre, alias jam vidimus poëtæ frequentatum de ſuperbia et arrogantia: Et fortaſſe ille arrogantiorem ſe geſſerat; dum de Ænea victoriam et longam vitam ſibi promiſerat. Adumbravit h. l. Silius lib. V, 403 ſqq. et ibid. 411, ut mox noſter 550.

550. *exſultans* ſimpl. proſiliens, prodiens. 552. 553. *Ille*, Æneas (non Tarquitus), *haſta reducta*, quam reduxerat (conf. ſup. ad IX, 423) adeoque magna cum vi immiſerat, *impedit loricam clipeique onus*, transfigit Tarquiti clipeum et loricam, ſic ut infixa haſta hæ-

Tum caput orantis nequidquam, et multa parantis
Dicere, deturbat terræ; truncumque tepentem
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur:
Iſtic nunc, metuende, jace. Non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra ſepulcro:
Alitibus linquere feris; aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſque inpaſti volnera lambent.
Protenus Antæum et Lucam, prima agmina Turni,

554. *Tunc* Goth. tert. *Cum* pr. *et plura parantis Hiſcere* Parrhaſ.——555. *deturpat* a m. pr. Medic. *truncumque repente* vulgg. At *tepentem* jam antea lectum in Commelin. Heinſ. e Medic. et aliis, etiam Pierii ac Ge. Fabricii. *petentem* Rom. *jacentem* tert. Moret.; Heinſ. conj. *truncumque repentem*, nimis erudite!——556. *Pervolvens* aliquot Burm.——557. *nunc e non* pro var. lect. pr. Hamb. *Nunc te* vett. edd. ap. Pier. *Nam te* Sprot. *te* multis abeſt.——558. *bumo* Medic. a m. ſec. et Dorvill. *patrioque* nonnulli. *onerabat* duo Burm. *oneravit* Gud. *ornabit* Hugen. a m. ſec. *honorabit* Dorvill., et *onerabit* emendaverat Acidalius ap. Heinſ. Scilicet recordandum eſt, *ſepulcrum* h. l. eſſe tumulum, quo alias mortuus dicitur *premi*, cum ſub eo conditus jacet; pro *membra*, *umbra*, Goth. tert.——559. *liquere* Dorvill. a m. ſec.——561. *Antheum* Medic.

reret nec retrahi facile poſſet: hinc Æneas arrepto ſtatim enſe caput dejicit. Servius *impedit:* non permiſit, uſui eſſe ad protegendum Tarquitum. Nec aliter Cerda. Verum caput parum tuetur lorica clipeuſque, ſed galea. Eſt autem exquiſite dictum: *loricam et clipeum impedit haſta*, pro vulgari: *haſtam impedit lorica:* nam haſta impedita et fixa tenetur: ſicque et ipſe clipeus impeditus eſt, nec libere regi ac moveri poteſt: cf. inf. 794. 795. Sed in his, quæ reciproca ſunt, poëtæ illud ſequuntur, quod minus vulgare eſt. 554 ſqq. Iterum Homerica adumbrat in ſqq. quod quidem hic factum nolimus: cf. ſup. ad v. 520. 527. Primum quidem φθεγγομένῳ δ' ἄρα τῷγε κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη aliquoties occurrit, inprimis de Dolone Iliad. κ, 457: ubi vide ante 454 ſq. Reliqua autem ex Iliad. φ, 120—127 petita ſunt. conf. Iliad. λ, 452 ſqq. 558. *onerabit:* Scilicet ſepulchrum h. l. eſt tumulus, τύμβος impoſitus corpori, quod alias inde tumulo *premi* dicitur. conf. Var. Lect. 560. *piſces lambent*, ut Homer. l. c. ἀπολιχμήσονται, ſanguinem haurient.

561. *prima agmina Turni*, vel προμάχους, qui pugnant, ante

Perſequitur, fortemque Numam, fulvumque Camertem,
Magnanimo Volſcente ſatum, ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, et tacitis regnavit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſque arſiſſe, Jovis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clipeis, tot ſtringeret enſis:

dic. Eſſet adeo Ἄιδιον; ſed nunc Ἀνταῖος eſt. *Lucam* bene Heinſ. ſecundum Pierium e libris: melius *Lucan* Gud. Vulgo *Lycam*: ſic primam corripi probabile fieret. *Lyncam* Oblong. Alii aberrant: *Licam*, *Lican*, *Licnam*. *pr. a Turnum* aliquot edd. ante Pier.——562. *Proſequitur* aliquot Burm. *Numan* Medic. Diverſus is ab eo, qui ſup. IX, 454 memoratus. *flavumque* uterque Hamb. *Camentem*, *Careſtem*, aberratt.——563. *Vulſcente*, *Vulcente*, *Volſente*, *Volcente*. conf. ſup. ad IX, 370. *dit. agris* Bigot. conf. ſup. ad v. 201. *aquis* Goth. tert.——564. *regnabat* Dorvill.——565. *Ægæon* eſt, Αἰγαίων.——566. *orbibus* Franc. *auribus* alter Hamb. pro var. lect.——568. *et ſtringeret* Sprot.

ante ordines, vel qui in prima acie, ἀριστεῖς. 564. *Auſonidum*. Auſonidarum, ut bene Serv. exponit; *Auſonidas* autem pro Auſonibus dixit, quibus, cum olim omnem Italiam inferiorem tenerent, ſedes a Circeiis ad Lirin uſque etiam ſerioribus ætatibus manſere. Jam in his locis inter Tarracinam et Caietam juxta mare *Amyclæ* fuerunt, a ſerpentibus delatæ, ſeu viperæ ſeu hydri illi fuere, incolentibus urbe excedere coactis. v. Serv. ad h. l. Plin. VIII, 29 et cæteros, qui oppidi meminere, apud Cluver. Ital. ant. pag. 1093. Nomen oppidi ſervavit ſinus, *mare Amyclæum* vel *Amuclanum*, quod Tacitus etiam memorat IV Ann. 59. Has Amyclas *tacitas* dixit, epitheto huc retracto ab alteris Amyclis Laconicæ, quæ ab Achæis habitatæ ac diu fortiter propugnatæ tandem a Dorienſibus expugnatæ ſunt: hoſtium enim adventu ſæpe temere, nuntiato, cum vere hoſtis veniſſet, nemine nuntiante, et *tacentibus omnibus*, urbs capta eſt. Cætera v. in Excurſ. II ad h. Lib.

565 ſqq. Splendida comparatio. Qui primus nunc deductus erat in prælium Æneas, quanta virtute quo furore ſit conſpicuus! Aliter de Ægæone ſeu Briareo tradit, quam Homerus Iliad. α, 402. 403, cum inter Gigantes eum referre videatur, qui Olympum oppugnant. *Pectoribus* addit 567, quia efflat ignem, ut Cacus

Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,
Ut ſemel intepuit mucro. Quin ecce Niphæi
Quadrijuges in equos adverſaque pectora tendit;
Atque illi, longe gradientem et dira frementem
Ut videre, metu verſi retroque ruentes
Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.
Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger; ſed frater habenis
Flectit equos: ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
Inruit, adverſaque ingens adparuit haſta.
Cui Liger;
Non Diomedis equos, nec currus cernis Achilli,

369. *deſcedit* Goth. tert. *in agmine* aliquot Pier. et Leid.——570. *Nyphæi*, *Nipei*, *Riphei* in aliis. *Quin et Ufei* Ed. pr. Burm.——571. *Quadrijugos* aliquot Pier. Goth. tert. et Ed. pr. Burm. *Quadrijugis in aquis* Medic. a m. pr. et bini Burm.——572. *illum* Menag. pr. *et dura* Dorvill.——573. *retroque fluentes* alter Hamb.——574. *in littore* edd. Ald. pr. et aliæ ante Pier. cum Gud. Bigot. et pr. Hamb. *in littora* Goth. tert.; et poteſt alterum illud pro interpretatione eſſe alterius; tum *currum* optimi quique, inquit Burm., ſicque Rom. et alius Vatic. cum Goth. ſec., ſed *currus* magis poëticum. *r. ad l. curſus* aliquot Pier.——575. *Ligagus* Exc. Burm. *Licagus* Goth. ſec. et mox.——576. *In medioſque Liger frater* Goth. tert.——578. *fruentes* alter Hamb. *ruentes* Parrhaſ. et Erf.——579. *Diruit* Ed. pr. Burm.——580. *Cui L. ait* duo Burm. *Cui tum Liger ait* Ed. Ven. At in Ald. tert. et hinc ductis excidit totum hoc. In eodem et cætt.——581. *non currum cernis Achillis* legitur.

cus ſupra, ut Typhoëus, et tot alia monſtra. *tot paribus*, pari numero, ſcilicet quinquaginta clipeos. *Sic*, " ut non unam manum putares, *toto* etc." Serv. Locum bene tranſtulit ad Tydeum Statius II Theb. 595 ſq.

572. *longe gradientem*; longis gradibus incedentem non e longinquo: μακρὰ βιβῶντα. Magnificum vero et hoc de Ænea et mox v. 579 *ingens apparuit*. 575 ſqq. Comparare ſolent Iliad. λ, 101 ſqq. aut 122 ſqq., ubi duo fratres eidem currui inſiſtunt. 579. ſimpl. accipe: venit, adſtitit intenta cum haſta: ſed ornatius. 581. Congreſſus quidem eſt

Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis et ævi
His dabitur terris. Veſano talia late
Dicta volant Ligeri: ſed non et Troïus heros
Dicta parat contra; jaculum nam torquet in hoſtem.
Lucagus ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos: projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ: ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clipei, tum lævum perforat inguen;
Excuſſus curru moribundus volvitur arvis.

legitur. *nec c.* Heinſ. cum parte codd. et edd. Alii *non c.*; tum *currum* omnes Heinſ. cum Medic. et aliquot Pier., it. binis Goth. *Achilli* Heinſ. e Menag. pr. et Moret. pr.; adde Leid. et Goth. tert., utpote doctius. ——582. *Phrygios campos* Goth. alter.——583. *His d. telis* Dorvill., atqui opp. *Phrygiæ campos*. *Veſani* Goth. tert.——585. *parit* Leid. pro var. lect. Quod Servius habet: "poteſt legi: *Edicta parat contra*," huc ſpectare puto, quod alii intepungebant poſt *parat*: nam *edicta* vitioſum eſt. *jam torquet* alter Hamb. et Dorvill. a m. ſec. *contorquet* Oudart. *in hoſtes* plerique Pier. et potiores Heinſ. ſicque Heinſ. expreſſum dederat: quod tacite a Burm. mutatum: nec male.——586. *prono p. in v. telo* Aruſianus Meſſius: quod merito placet Heinſio: modo codd. addicerent. *in verbere ſolo* Montalb. *Lucagus at pronus pendent in verbere tela* corrupte Erf.——587. *Ammonuit bijugis* idem Aruſianus. *bijuges* Goth. ſec., tum *trajecto* Medic., ſed *projecto pede* recte in ſtatu pugnandi. Ad faſtidium illuſtravit Heinſius. cf. Macrob. VI, 4, p. 596 ed Lipſ.——588. *Aptet* duo Heinſ. *ſub imas* ſec. Moret.——590. *volv. agmen* Mediol. Ed.

eſt Æneas cum Diomede Iliad. ı, 217. 275 ſqq., et cum Achille Iliad. υ, 79 ſqq. Sed neutrius pugnæ exitus is fuit, ut poëta eum hic reſpexiſſe videri poſſit. Itaque Cerda eſt audiendus, qui ſententiam eo retulit, ut omnino Latinos præferat Achivis Liger, Latium Troadi; eſſe ipſi rem nunc cum fortioribus viris, quos non tam facile effugiturus ſit; ut ſupra Turnus lib. IX, 154. 155 *Haud ſibi cum Danais rem faxo et pube Pelaſga Eſſe putent.* 586. *pendens in verbera.* conf. ſup. lib. V, 146. 147. Ge. III, 106. 107. Hic Lucagus gladio pro flagro uſus eſt, dum, moræ impatiens, equos ipſe incitat, fratre Ligeri eos regente. Notabile autem hoc, quod Lucagus in curru ſtans, non haſta, ex perpetuo heroum more, ſed enſe utitur. conf. 577. Tum 588. 589 trajecta ima clipei ora haſta ipſum bubonem tranſfigit;

Quem pius Æneas dictis adfatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hoſtibus umbræ:
Ipſe rotis ſaliens juga deſeris. Hæc ita fatus
Adripuit bijugos. Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delabſus eodem:
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, ſine hanc animam, et miſerere precantis.
Pluribus oranti Æneas: haud talia dudum
Dicta dabas. Morere, et fratrem ne deſere frater.
Tum latebras animæ, pectus, mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor

591. *Quem prius* emendat Jo. Schrader., quod per ſe non malum. *affatus* Dorvill.——592. *Huc age* Rufinian. de Schem. Dionœas. Ed. vet. ——593. *Perdidit* Ven. *advertere* Leid.——595. *Abripuit* Leid. Menag. pr. et Exc. Burm. *bijuges* etiam hic Goth. ſec. *inertes* vel *inertis* aliquot Pier., inter quos Rom., et Heinſ. fere omnes, etiam Medic., haud dubie elegantius altero, etſi ſenſu eodem. Hic tamen Heinſio *inermes* magis arridebat: cauſſam non adjecit: niſi forte alterum ſervavit alteri loco inf. XI, 414, et poteſt hoc urgeri: quod Liger auriga equos regebat adeoque ſine armis erat.——596. *delatus* Sprot. pro var. lect. In nonnullis inſertum teſtatur poſt hunc Burmannus verſum peſſime cuſum *Tendebatque tales illi de pectore voces.*——597. *Per qui te tanti talem g. p.* Donat. in Terent. *qui tanti talem g.* Schol. Horat., et idem alio loco: *Æneam tanti talem g.* Fuiſſe hic jam antiquitus aliquid turbatum ſuſpicabatur Heinſ. Melius Burm. vidit homines iſtos confudiſſe cum h. l. verſum Æn. I, 606. *parentem* Goth. pr.——598. *et* abeſt Goth. tert. ——600. *et* abeſt Mediol. et binis Goth. *non deſere* duo Burm.—— 601. *recludit* vel *reſolvit* pr. Hamb.——602. *ductor* probatiores Pier. et Heinſ. Alii edd. et ſcripti *victor*, ut Goth. pr. et tert. cum Erf.

figit; ut contra ſuperiore clipei ora vulnus inferebatur ſupra v. 476, ubi v. Var. Lect. 591. *pius* epitheton nullam vim habet. Super Æneæ inhumanitate conf. ſup. ad v. 520. 592. *nulla fuga ſegnis equorum* ſc. quoniam hos incitaverat v. 586 *pronus in verbera.* *aut vanæ v.* exemplo Niphæi v. 572. 573. 574, ſed ſponte deſiluiſti de curru. Simili

Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt, et caſtra relinquunt
Aſcanius puer et nequidquam obſeſſa juventus.
Junonem interea conpellat Juppiter ultro:
O germana mihi atque eadem gratiſſima conjunx,
Ut rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Trojanas ſuſtentat opes: non vivida bello
Dextra viris, animuſque ferox, patienſque pericli.
Cui Juno ſubmiſſa: Quid, o pulcherrime conjunx,
Sollicitas ægram, et tua triſtia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamque eſſe decebat,

603. *Dardanus et* aliquot Pier.——604. *fremens* Mentel. ſec., ſicque Rom. *erumpit* pr. Moret. *clauſtra* pr. Hamb. et Parrhaſ.——609. *Trojanis* Sprot. *ſubſtentat* Ven. *nec, nunc, nam,* erratum apud Burm. *nec* etiam Goth. tert. *non invida* Parrh.——610. *animoſq.* Gud. a m. pr. 611. *Cum J.* pr. Hamb. *Et J.* Rom.——612. *me ægram* Exc. Burm. *tr. juſſa t.* Medic.——613. *quemque* Montalb.

milis ſarcaſmus Iliad. π, 745—750. 603. Comparatio Homerica. cf. Iliad. ε, 87. 88. 604. 605. Artificium narrationis velim obſervari in judicio et dilectu rerum, quas narrat, tot aliis omiſſis. Pugnari debuit interea non minus acriter circa muros: ſed his nunc recte caremus: itaque ſatis erat binis verſibus moneri nos de exitu oppugnationis.

606 ſqq. Eo jam res erat adducta, ut Turnum Æneas aſſequeretur adeoque pugna inter eos fieret. Hæc ex rerum in Æneide ordine deſtinato adhuc erat differenda. Deorum interventu ad hoc uſus eſt, ut epicum poëtam facere neceſſe eſt. 607. 608. Amare hæc ad Junonem. Comparant locum Iliad. σ, 356 ſqq.; adde δ, 5 ſqq. 609. 610. *nec v. v.* immo vero Æneæ virtus pugnam reſtituerat. *dextra viris,* virorum: ut ſolet poëta.

611. *pulcherrime* h. l. notabile, inter blanditias. 612. *triſtia dicta* h. l. exprobrantis, acerba. 613. *Vis in amore mihi,* pro ſi tuo in me amori eſſet vis. Alias *potentia* dicitur de amantibus. Vulgaris oratio eſſet: *ſi tantum valeret amor meus apud te, tantam haberet*

vim

Vis in amore foret: non hoc mihi namque negares,
Omnipotens, quin et pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti. 616
Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas.
Ille tamen noſtra deducit origine nomen,
Pilumnuſque illi quartus pater; et tua larga
Sæpe manu multiſque oneravit limina donis. 620

614. *non hæc* duo Moret. et Junt. ed. cum Goth. ſec. *mihi nempe* Bigot. et Zulich., ſed vid. Not.——615. *Turnum ſ. pugnæ* aliquot Pier. ——616. *Vel Dauno* Oudart. *poſſim* uterque Rottend. et Leid.——617. *ſuo det ſ.* Dorvill. *modo det* Erf., ſed *pio*, quatenus non meruit.——618. *ded' cet* duo Rottend. et Gud.——620. *que* abeſt binis Burm. *oneravit* ubique legitur. Jo. Schrader. Emendatt. p. 151, memor perpetuæ varietatis in duabus voc. *onerare* et *ornare*, emendabat *ornavit*: quod ſane et ipſum præclarum eſt, ut, *decorare*. Et qui donaria in templis ſuſpendit, ille ornat templum: quod nunc per *limina* declarat poëta. Lucan. VI, 260 *Non tu bellorum ſpoliis ornare Tonantis Templa potes.* Accommodatum itaque Jo. Schraderi inventum dicam et ingenioſum. Sollenne tamen non minus eſt copiam magnam per *implere*, *onerare*, declarare. Sup. III, 485 *Nec cedit honori, Textilibuſque onerat donis.* Lectionem igitur non auſim contra omnes codices mutare, quæ nec ipſa aut minus poëtica aut abſurda aut alia de cauſſa damnanda ſit.

vim et auctoritatem, ut olim inter amoris noſtri primordia. 614. *namque* non vacat, ſed aſſeverat: ſcilicet, utique, γάϱ τοι, γὰϱ δή. 617. *Nunc pereat* ſtomachabunda pronuntiat: pro, nunc vero ei pereundum eſt in Trojanorum gratiam; etſi ille etc. 618. *deducit nomen* h. ſtirpem, genus. A Junone Turni genus ſi ductum fuit, ignotam fabulam attingere videri debet poëta, ut fortaſſe Pilumnus Junonis filius habitus fuerit; quod nunc ignoratur. Poteſt tamen illud: *noſtra origine*, ita ſumi, ut ſive Jovis ſive omnino divina ſtirps et origo reſpiciatur. Nam ſi a Danaë ductum Turni genus: debuit illud ad Jovem et Io referri; aut Pilumnus Jovis filius haberi potuit vel Saturni. Nunc cum veriora ignoremus, præſtat ſimpliciter de divina origine inde a Pilumno accipere: unde etiam adjectum: *Pilumnuſque illi quartus pater.* cf. Exc. VII ad VII, p. 159. 619. 620. Frequens ad exorandos deos et ad rudiora hominum, qui ſacris factis tamquam donis et muneribus numen placari poſſe putant, ingenia accommodatum argumentum, cujus prima exempla in Homero Iliad. Θ, 238 ſq. et 203 ſq.

621.

Cui rex ætherii breviter ſic fatur Olympi:
Si mora præſentis leti tempuſque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere ſentis:
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe vacat. Sin altior iſtis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum: ſpes paſcis inanis.
Et Juno adlacrumans: Quid ſi, quod voce gravaris,
Mente dares; atque hæc Turno rata vita maneret!

621. *fatus* a m. ſec. Medic. et Gud. cum aliis Heinſ., ſic et Rom. cum Goth. ſec. et Erf.——623. *hæc ita* Leid. qu. Moret. Ed. Ven. *ponere ſi vis* Dorvill. a m. ſec.——627. *Multarive* Medic. a m. pr. *putes* Oddart. *poſcis* idem.——628. *Et J. adlacrimans* e Medic. et aliis Heinſius. Edd. Mediol. et Ald. pr. *Quoi J. allacrimans.* Vulgo inde a Naugerio: *Cui J. illacrimans.* At præceſſit *Cui* v. 621. Rom. *Cui J. lacrimans.* Duo Moret. et pr. Hamb. *Cui J. adlacrimans. Quod ſi* Gud. et Sprot. *quæ voce gr.* Rom. et pars codd. Pier. Heinſ. et Burm. cum Goth. pr.——629. *data vita* Rom., non Servius, quem Heinſ. nominat.

621. Juno hoc ſpectabat, ut Turnum omnino morti eriperet. Huic occurrit Jupiter ſic, ut in præſens modo tempus fata Turni differri patiatur. cf. ſup. VII, 313 ſqq. Eſt vero totus locus Homericus Iliad. π, 439 ſqq., ubi Jovi Sarpedonem morti ſubducturo ſimili modo intercedit Juno, ac nunc Junoni Jupiter. 622. *caduco*, exquiſite, mox caſuro, vel cui mox cadendum, moriendum eſt: ut VI, 481 *bello caduci*, cadentes. 623. *meque hoc ita ponere ſentis:* ſique ita hoc factum interpretaris, in hunc ſenſum accipis, ut in eum modum a me conſtituatur nunc hoc: ſcil. ut Turni fata differantur, non ut mutentur. *ponere* docte, τιθέναι pro διατιθέναι, ordinare, conſtituere. 625. *vacat* exquiſitius quam *licet:* nihil ultra. 626. *venia*, conceſſio: quod concedam, indulgeam.

628. Belli exitum fatalem immutatum non iri Jupiter pronuntiaverat; de Turno nil meminerat. Juno itaque Jovem, quem ſibi placatiorem videt, ſeu alia de cauſſa ſeu Veneris jurgia veritum, cætera de Turni vita et incolumitate eloqui non audere arbitrata, utinam id, inquit, quod diſertis verbis promittere mihi gravaris, animo ſaltem et voluntate annueres, ſcilicet, ut Turno vita eſſet incolumis! Niſi *atque* eſt ὡς δή.

Nunc manet insontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror. Quod ut o potius formidine falsa
Ludar, et in melius tua, qui potes, orsa reflectas!
Hæc ubi dicta dedit, cœlo se protenus alto
Misit, agens hiemem nimbo succincta per auras;
Iliacamque aciem et Laurentia castra petivit.
Tum Dea nube cava tenuem sine viribus umbram

630. *haud ego* Oudart. et Exc. Burm., quod et ipsum defendi posset. ——631. *feror* Dorvill. *Quod uti p.* Gud. *Quid ut o* Ed. pr. Burm. *Quin o*, et, *Quin ut o*, vett. edd. cf. Pier. *Quin ut* Goth. pr. *ultro p.* tert. *Quod ut opto tuis* Erf.——634. Post hunc in Moret. sec. retractus erat versus ex lib. XI, 144 *Ordine flammarum et late discriminat agros.*—— 635. *et L. tecta* aliquot Pier. Alii *I. a. petit et Laurentia castra.*

Sic sane *T. r. v. m. Quid si?* valet idem, quod, cur non? quid ni? τί δ'ου; εἰ καὶ, quid mali inde futurum esset, si; reditque adeo sententia ad optativam: o si! *gravaris* sc. dare. *rata* eleganter, adeoque perpetua et integra, incolumis. Mox se ipsam retractat: Enimvero, *nunc, manet* etc. 630. 631. *aut ego v.* nisi admodum fallor, a vero aberro. *vanus*, qui sibi vana et inania persuadet, *vanus veri* græce dictum, ut fallax veri, deceptus, falsus veri h. vero. *Quod*, καθ' ὅ, qua in re tamen utinam frustra metuam et utinam tu consilium de Turno mutes.

633 sq. In simulacro Æneæ conflando habuit Apollinem Homericum, quem sequeretur, qui Æneæ εἴδωλον objicit Diomedi Iliad. ε, 449 sq. Euripidi est φάσμα pluribus locis. Inventum autem hoc Junonis eo pertinet, quod, si ei aperte fugam suasisset, more viri fortis Turnus fugæ mortem prætulisset. cf. Serv. ad 644. vid inf. 666 sqq. Imitatus, sed sobrie, Silius X, 83 sq., et paullo pinguius, in fraude Annibali a Junone facta lib. XVII, 528 sqq.—572 sq. In quo loco multa ex nostro expressa. Si a prisco poëta, Homero, Hesiodo vel Pindaro, hic locus profectus esset: dicerem Junonem sagaciter esse adhibitam ad meteorum creandum, quippe, quæ aëris erat symbolum antiquæ Græciæ. Sed a Marone hæc aliena sunt, quippe cui Juno persona poëtica est, qua caussam efficientem rei, vulgari modo non tractandæ, subjicit, accommodate tamen ad mythorum fidem. *nimbo succincta*, nube. *hiemem agens*, turbinem, procellam. Novum hoc ad deæ præsentiam designandam, sed in ἐπιφανείαις deorum in templis non insolens: vide Callimach. in Apoll. pr. et Intpp. Cerda laudat ex Valer.

In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis; clipeumque jubaſque
Divini adſimulat capitis; dat inania verba;
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis:
Morte obita quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exſultat imago,
Inritatque virum telis, et voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum vero Ænean averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
Quo fugis, Ænea? thalamos ne deſere pactos:

637. *miſerabile* Ven., ſicque edd. nonnullæ diobolares.——638. *ornat* pro div. lect. Dorvill. et *jubamque*.——639. *verba* vel *membra* Gud.——640. *greſſumque* Medic., idque præfert Cuningham.; cauſſam non video. *effigit* Ven. *inertes* Goth. ſec., felix librarii lapſus, ſi intelligas eſſe greſſus non veros, ſed per ludibrium aſſimulatos: ut modo *inania verba*.——641. *qualis* binis locis Priſcianus.——642. *ludunt inſomnia* pars codd. Heinſ. et Burm., ſicque Goth. tert. Omiſerat, puto, aliquis præpoſitum verbi: *deludunt*. In Hugen. *deducunt ſ.* In tert. Moret. *alludunt ſ.*——643. *Aut p.* Zulich. et Ed. Junt. *Iati* Dorvill.——644. *ac voce* Menag. pr. et Goth. tert. *aut* aliquot Burm.——645. verſus deerat Goth. tert.——647. *verſum Æneæn* Sprot. et Montalb. nec male. *Æneæn verſum incedere* alter Menag. *Æneam adverſum* Zulich. et Ed. P. Daniel. cum Goth. tert. *ubi cedere* Parrh.

ler. Fl. II, 115 *Cum dea* (Venus) *ſe piceo* per ſudum *turbida nimbo Præcipitat.* 638. *telis* h. l. pro armis, paullo durius; niſi de valida Æneæ haſta accipere præſtat. Mox *jubas* pro galea cum criſta. 639. *inania verba* ipſe mox interpretatur: "*dat* ſine mente *ſonum.*" 641. *figuras*, εἴδωλα. Ante oculos fuiſſe Lucret. I, 133—136 obſervatum Macrobio VI, 1, p. 577 Lipſ. 648. *turbidus*, tumens, elatus arrogantia, inquit Serv. Perturbatur ſcilicet mens ſuperbientis tu-

Hac dabitur dextra tellus quæſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Forte ratis celſi conjuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, et ponte parato;
Qua rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat;
Exſuperatque moras, et pontis tranſilit altos.
Vix proram adtigerat: rumpit Saturnia funem,
Avolſamque rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas abſentem in prœlia poſcit;

652. *ut ferre* Franc.——653. *ſaxi—celſi* Goth. tert.——654. *Inpoſitis* Hugen. *ponte peracto* Goth. tert.——655. *Cluſiniis* Medic. a m. ſec. *Clauſtrinis* Ed. pr. Burm. *adventus* Ven. *Oſimius* Oudart. *Oſirius* Goth. ſec., ſicque aliquot Pier. cum Rom. *Oſinus* Franc. *Oniſius* Bigot. pro var. lect. Ineptit Servius, qui Maſſicum Oſimium hinc exſculpit, et Grammaticus apud Macrob. V, 15, p. 532, qui hæc reprehendit.——656. *Hucè* Medic. *Æneæ trepida* Ald. pr. et Goth. pr. *trepidam Æneæ* alter Hamb. ——657. *in tenebras* Hugen. *in latebris* pr. Menag. *Latebras* pro refugio dixit. *ſegnius* alter Hamb.——659. *rupit* aliquot Heinſ. cum Goth. pr., ſicque edd. ap. Pier. et Rom.——660. *Avolſam* et *Advulſam* in Pier. libb. *Evulſam* Leid. *reſoluta* Goth. tert. *navim* Pier. malebat ex vett. ſcriptis, *claſſem* Ven.——661. *Ille autem* Gud., quod ſe non capere profitetur Heinſ., Ex Servio tamen facile eſt intelligendum. Legerunt olim nonnulli, quod Romanus quoque exhibebat: *Ille autem Æneam abſentem in pr. poſcit.* Ita vero ſequens verſus non facilis erat ad expediendum. Urbanus *virum corpora* de nautis in navi inventis accipiebat. Præſtat utique lectio vulgata.

more, ira, ſpe, metu. 652. nec ſentit et intelligit, ſuam exultationem eſſe inanem. Loquendi ratio poëtis non infrequens.

653. Stabat forte navis ita admota, littori ſaxoſo, ut pons applicitus eſſet. *crepido ſaxi*, ornate de littore, quatenus eminet.

rex, ex more veteris ævi pro viro ex principibus: aut fac fuiſſe Lartem Cluſinorum, ſub Maſſico, duce totius agminis. cf. v. 166, et Exc. I. 660. *æquora revoluta*, de fluctuum receſſu, refluxu, a littore accipio.

666.

Obvia multa virum demittit corpora morti.
Tum levis haud ultra latebras jam quærit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe inmiſcuit atræ:
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis,
Et duplicis cum voce manus ad ſidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti, et talis voluiſti expendere pœnas?
Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quemve reducet?
Laurentiſne iterum muros aut caſtra videbo?

gata. Verum ſi ex animo dicendum eſt, quod ſentio, utrumque verſum 661. 662 aut alienum eſſe arbitror, aut a Marone ad marginem appictum, necdum reliquo carmini accommodatum. *abſentem Æneas* Rottend. alter, et Exc. Burm.——662. *viro* Parrhaſ. ex *virum*. *dimittit* multi.——663. *Tunc* ante Pier.——664. *ſe miſcuit* Goth. alt. *arte* Franc.——665. *Tum* duo Burm. *Tunc* Goth. tert. *T. interea magnus fert* Ven. *interea medio* Rom. et Goth. alter. *in medio* Montalb.——666. *ſaluti* pr. Hamb. pro var. lect. *ignaruſque ſalutis* Goth. ſec.——667. *ad ſidera tollit* plerique Pier. pars Heinſ. et Burm. cum Goth. tert. et Erf.——668. *tantum me* Zulich. Sprot. Ed. pr. *tanto* in Rom. et pleriſque Pier., in aliis *n'* eraſum. Tuetur tamen *tantŏn'*, quæ Medicei et aliorum lectio eſt, Priſcianus. cf. ſup. V, 319. Equidem nondum credo *ne* ita eliſum fuiſſe a poëta: ſed ſi *n* ab eo profectum, eſſe debet ex *an* eliſo: *tanto 'n, Pyrrhi 'n*.——669. *Dixiſti* Goth. tert. *impendere* Ven. *expendere* pr. Moret.——670. *quem me fuga quæve reducit?* Zulich. *quo me fuga quove reducet* alius ap. Burm. *quæve reducet* aliquot Pier. *quove reducit* Medic., ſed in marg. *quemve*. Præclare Servius: *quem*, qualem: IX, 481 *Hunc ego te, Euryale, aſpicio*; quomodo et qua cum exiſtimatione redibo? Tandem *reducit* Rom. Gud. et magna cæterorum Pier. et Heinſ. pars, etiam

666. *ingratus ſalutis* exquiſite ad Græcum morem ἀχάριστος σωτηρίας ſc. ὢν: quod ad ſalutem, vitam ſervatam, attinet. Sic paullo ante, *veri vana*. 668. Vir fortis fugæ flagitium appellat *crimen* et *pœnam*. Tota oratio graviſſima, et affectus plena. Nec habeo qui cum comparem præterquam Horatianæ Europæ querelas tantum miſerationis facientes: *Unde? quo veni? levis una mors eſt* Carm. III, 27, 36. 673.

Quid manus illa virum, qui me meaque arma ſecuti?
Quoſne (nefas) omnis infanda in morte reliqui?
Et nunc palantis video, gemitumque cadentum
Adcipio. Quid ago? aut quæ jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos o potius miſereſcite, venti,
In rupes, in ſaxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, ſæviſque vadis inmittite Syrtis,
Quo neque me Rutuli, nec conſcia fama ſequatur.

etiam edd. vett cum Goth. tert., nunc receptum video a Cuninghamo et Brunck. *reducat* Dorvill.——671. *Laurenteſne* ante Heinſ. vulgg. Alii *Laurenteſque*.——673. *Quoſne* (pro *eoſne*) Aſpri eſt lectio apud Servium ab Heinſio recepta, accedente uno Leid., nec abhorret Medic. a m. ſec. *Quoſve*, et ſic cæteri Heinſ. cum Goth. pr. Vulgo: *Quoſque*; nec aliter Rom. Goth. tert. *Quodque*. Tum *in* in plurimis Pier. et Heinſ. deſideratum. *relinquo* Franc.——674. *pallentes*, quod miror Cuninghamum probare, Medic. a m. pr. Bigot. et Goth. tert., alii *pullantes*. *gemituſque* Vratiſl. et Ed. pr. Burm.——675. *Adſpicio* Goth. tert. et Dorvill. *Quid ago?* ex Mediceo et cæteris ſuis reſtituit Heinſ. pro *Quid agam? Quid ego?* Erf. Porro *et quæ* Medic. a m. pr., pro *ecquæ*, putabat Heinſ. cf. ad III, 341. *ſatis una* Bigot. *debiſcet* Rom., probante Pierio, ſex Heinſ. duoque Burm. *debiſcit* pr. Voſſ. Zulich. a m. pr. Goth. tert.——676. *o* aberat Rom. *o vos o potius* Medic. Pierii.——677. *In Syrtis, in ſaxa* Priſcian. lib. VII; et ſic Menag. alt., cum tamen *Syrtes* ſtatim ſequantur. —— 678. *Ferre* pr. Hamb. *ſæviſque malis* Goth. tert. *Syrtes*, quæ vulgo leguntur, tuetur Heinſ. e pr. Moret. Gud. et utroque Rottend. Utinam ſimul interpretationem ſuppeditaſſet: quam talem eſſe arbitror: *immittite Syrtes* h. in Syrtes, ut et alibi amat: *ſævis vadis*, abſolute, ubi vada exitioſa ſunt. Nam ſi malis accipere: *et, o Syrtes, vadis immittite!* alienum hoc eſſet ab hoc loco, cum a Syrtibus Africæ longe abſit nunc Turnus. Vulgata lectio, Medicei quoque, multo ſuavior et lenior: *Syrtis*. Eſt enim et una Syrtis: ut IV, 41; et ſic *vada Syrtis*, ut *Syrtium*. Nec Servius aliter legerat; itaque revocavi, comite Brunckio. Sup. I, 111 *In brevia et Syrtes, urget—Illiditque vadis et aggere cingit arenæ*.——679. *Rutulus* Ed. pr. Burm. et Mediol. *neque* vulgo ante Heinſ. *fata* Exc. Burm. *ſequantur* in iiſdem, Leid. et pr. Hamburg.

673. *Quoſne* docte pro eoſne in eo, quod nunc mari fertur cf. ſup. ad IV, 24. 675. 676. In pudore ſollenne hoc jam Homero τότε μοι χάρμη ὑφείη χθών, nec argutandum Comparant Helenæ illa Iliad. ζ, 343 ſqq. 678. immittite navem

Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc;
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, et crudum per coſtas exigat enſem:
Fluctibus an jaciat mediis, et litora nando
Curva petat, Teucrumque iterum ſe reddat in arma:
Ter conatus utramque viam: ter maxuma Juno
Continuit; juvenemque animi miſerata repreſſit.

680. *animum* magna pars codd., ut ſibi Heinſius non conſtet, qui græciſmum hic non, ut alibi, ſæpe non hac codd. auctoritate, recepit. ——681. *ob tantum mucrone* Parrh. *mucronem* Zulich. et Goth. pr. Sicque Priſcianus legit et interpretatur apud Pier. et Heinſ., non indocte, *induere ſe* (in) *mucronem*. Romanus: *mucroni*. Sed et *mucrone ſe induere* elegans ſatis: de mucrone infixo, qui adeo a corpore et viſceribus tegitur et abſconditur. φαεγάνῳ ἀμφιπλάσσω Pindar. dixit Nem. 8, 40.——682. *Imbuat* Ed. pr. Burm. *et durum* Rom., male. cf. inf. lib. XII, 507. 508. *per c. dirigat* aliquot Pier.——683. *jaceat* pr. Moret. et Ed. Junt. *jaciet* Rom. *in littora* Goth. tert.——684. *Cornua* Medic. a m. pr. *que* deeſt Zulich. ——686. *Conticuit* Goth. tert. *animo* vulgo editum inde ab Aldd., idque tuetur pars codd. Pierii et Heinſii cum Goth. tert. (at ſec. *animis*). *animo miſerata* unuſquiſque facile intelligit: ſicque ſup. VI, 332, ubi etiam Medic. *animi*: quod et hic Medic. et Rom. habent aliique; receptum in edd. a Commelin. ex Palat., et agnoſcit Servius et Aruſianus Meſſius. At *animi miſerata* non eodem ſenſu dictum eſſe poteſt. Caſus ſecundus verbo *miſerari* et ſimilibus additus rem miſerationi objectam denotare ſolet, ut in eo ipſo Silii loco, ad quem Burm. provocat, lib. XI, 381 *ni pœnæ juvenem indignæ miſeratus ab alto Jupiter*; et ſic in omnibus exemplis, quæ vidi. Hic ergo eſſe debet miſerata Turnum *animi*, ut Græcis θυμῷ ſc. ἰᾶσθαι, quod Turnum ira, dolore, pudore, tantopere commotum videt ex eo, quod e pugna ſubductus erat.

navem in vada Syrtis, in Syrtin vadoſam. v. Var. Lect. 681. Sollenne eſt poëtis: *induere ſe telo* et *in telum*, mucrone infixo et viſceribus recepto, ut corpore quaſi condatur et tegatur. cf. Var. Lect. 683. *fluctibus*, in medio fl. an in medium, h. altum mare ſe jaciat. 686. *animi miſerata* Serv. pro: animo m., ſicut XII, 19 O *præſtans animi juvenis*. Immo vero eſt: miſerata animum, dolorem animi; nam ordo eſt: *juvenem*

Labitur alta ſecans fluctuque æſtuque ſecundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucroſque invadit ovantis.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Uni odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant.
Ille; velut rupes, vaſtum quæ prodit in æquor,
Obvia ventorum furiis, expoſtaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cœlique mariſque,
Ipſa inmota manens; prolem Dolichaonis Hebrum

687. *æſtu fluctuque* Goth. pr., eodem ordine et geminata copula Ed. Mediol. et P. Dan.——688. *antiqui* Menag. et Hamb. ſec., ut ſit ſtirpis auctor; ſed ſup. 616 *Dauno—parenti. ad undam* pr. Hamb.——689. *monitu* Parrhaſ.——690. *Succeſſit* Goth. ſec. *invaſit* Menag. et Hamb. priores.——691. *Tyride* Goth. ſec. Ne cogites de Tyrrhidis VII, 484; eſt enim merus librarii ſtupor. *unus* Parrhaſ. et a m. ſec. Dorvill.——694. *expoſtaque* Ald.——695. *præfert* Leid.——696. *manet*, ſuavius quidem meo ſenſu, Oblongus Pierii et Medic. a m. ſec. (ſed a pr. *manent*), receptum nunc quoque a Brunckio; ita vero deficit complementum ſententiæ: *ille* enim non habet verbum, ad quod ſe referat, niſi ſcribas: *ille, velut rupes—minas perfert cælique mariſque, ipſa immota, manet*; ut ſit *ipſe manet*. Sed hoc parum placet. Præſtat prava interpunctione mutata reſcribere, ut feci: *ille—prolem D. H. Sternit humi. manes* Franc.

juvenem repreſſit, miſerata (eum) *animi*. 687. *æſtu*; vento. 688. *urbem*, Ardeam.

689. *Jovis monitis*, impulſu; conf. ſup. IX, 184. 185. Adde Servium, qui multa argutatur ſuper viro impio (VII, 647) a Jove monito. Atqui poëtæ, ſi deorum miniſteriis utuntur ad expediendas res, non ſemper morum et animorum probitatem ſpectant. Multo minus id antiquiores poëtæ curarunt, qui multa impia et ſceleſta, intercedente deorum opera, facta narrant: cum id ſolum reputarent, ut rei miræ et inſolitæ cauſſa et auctor inventus eſſet. 691. Tyrrheni in Æneæ acie, qui ſub Tarchonte tenebantur (conf. VIII, 494. 495, et 603 ſq.), agmine in Mezentium incurrunt. Ex iiſdem ſunt, qui v. 696—699 occiduntur. 693. *velut rupes* Iliad. ε, 618 ſqq., ſed majore cum

Sternit hunii, cum quo Latagum, Palmumque fugacem:
Sed Latagum ſaxo atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciemque adverſam: poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit; armaque Lauſo
Donat habere humeris, et vertice figere criſtas.
Nec non Euanthem Phrygium, Paridiſque Mimanta
Æqualem comitemque: una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, et face prægnans

Franc. *manens* tamen Rom. et reliqui omnes. *proles* alter Hamb. Tum *Dolychaonis*, *Dolicaonis*, *Dolichaonis*, *Delicaonis*, *Donichaonis* librarii: *prolemque Licaonis* Montalb., et *p. Lycaonis* Ed. Ven. Eſt utique vera lectio, quam et Mediceus habet, *Dolichaonis*: ex Δολίχη, vel Δολίχη aut Δολιχή, quæ inſula ad Lyciam erat, unde Δολιχαῖος, Δολιχάων.——697. *Lathagum Lotagum*, *Litagum*, iidem ſtipites librarii: et *Pelmum*.——698. *Latago* maluiſſe Heinſium narrat Burm. Non ſequar: *Latagum* (κατὰ νῦ) *os* e. eſt doctius. *ingentis fr. montis* tres ap. Burm.——699. *adverſum* Gud. a m. pr. *averſam* Franc. *adverſo* Parrhaſ. *adverſa* Goth. ſec.——700. *involvi* Franc. *armaque lapſo* Zulich.——702. *Euanthen* ex Mediceo bene reſtituit Heinſ. Eſt et apud Homerum Εὐανθής. Eodem alludunt librariorum aberrationes: *Euathen*, *Euanthen*, vulgg. *Euantem*: quod Rom. habet. *Enantem* Vratiſl. *Ovantem* Franc. *Mimantem* jam Pier. emendavit ex Rom. Vulg. *Minanta*, alii *Minantha*, *Minanti*, *Minata*, *Myantha*, *Minantem*, *Numata*.——703. Θεανώ. At ed. Ald. pr. et hinc profectæ *Theana*, ſicque codd. multi: item *Teana*, *Theama*.——704. *Amico* al. *genitori Amyco* Bentleii emendatio.

cum ornatu. cf. ſup. VIII, 586 ſqq.

702—706. Mimas Amyci et Theanus filius eadem nocte natus, qua Paris ab Hecuba: Commentum poëtæ ad variandam narrationem: quale ap. Homerum de Hectore et Polydamante Iliad. σ, 251. Memoratur Theano Homero quoque, ſed tamquam Antenoris uxor et Ciſſei filia, Iliad. ζ, 298. 299. λ, 223. 224; contra Hecuba Dymantis filia Iliad. ω, 718. Sed poëta potuit alios, forte tragicos, ſequi, qui hæc variaverant. Certe, quod Hecuba Ciſſei filia nunc traditur, ab Euripide accepit in Hecuba v. 3, monente Servio. Poteſt quoque hæc Theano haberi diverſa ab illa Homeri. 704. *face prægnans Ciſſeis* v. ſup. VII, 319. 320.

Ciſſeis regina Parin: Paris urbe paterna
Occubat; ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſve palus Laurentia, ſilva
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia ventum eſt,

emendatio. v. ad vſ. ſequ. *ut face* malebat Heinſ., ſed *et* inverſionem poëticæ orationi conſentaneam facit. *prægnas* ed Junt., ut alibi ſcribendi mos habetur.——705. *Parim* aliquot Heinſ. cum binis Goth., et agnoſcit Cariſius lib. I. Quod ſequebatur in edd. *creat* (Medic. a m. pr. *crepat*) luce clarius erat vitium: ut illud non dudum ſublatum merito mirareris. Quid enim: *Ciſſeis regina Parin creat: urbe paterna Occubat:* quis quæſo? Mendum ſubolfecerunt jam alii viri ingenioſi apud Pierium, ſed ii ſitum alio loco quærebant et emendabant: *Occubat hic Carum Laurens.* Et Cuninghamus dedit: *Urbe paterna Hic cubat:* Obvium eſt, *Paridis* nomen repetitum excidiſſe: ejuſque locum, monente metro, aliena voce *creat* eſſe expletum: idque vidit dudum acutiſſimus Bentleius ad Horat. Epod. V, 28, et legere juſſit: *Ciſſeis r. Parim: Paris urbe p.* Et ſic eſt haud dubie legendum, judice quoque ſubtiliſſimi ingenii viro, Marklando, ad Statii Silv. p. 43. Quæ Johnſonus in Ariſtarcho P. II, p. 50 contra diſputavit, hominis cavillantis ſunt argutiæ, non ingenue diſputantis. Aliud eſt, quod Uptonus ad Spencer. *(Fairy Queen)* T. II, p. 362 pro vulgata affert: ſolere poëtas propoſitionem, quæ per relativum erat efferenda, demonſtrative efferre. Sed non vidit vir doctiſſimus, h. l. duo oppoſita jungi: alter, alter ille.——706. *Occupat* aliquot Burm. et Goth. *ignotum* fuiſſe qui legerent ex Servio ſuſpicio fit: et Pier. in codd. lituram viderat. cf. ad v. 705.——707. *morſus* Serv. ad XII, 4.——708. *Veſvius* Rom. *Venulus* Zulich. In Veneto ordo hic erat: *m. altis, Defendit multos V.—annos, Actus aper.*——709. *multoque* Medic. Equidem pro *que* malim codices ſuppeditare *ve: multoſve pal. L.* Nunc video jam Serviana inter legi: "*multoſque* pro *multoſos.*" Et hoc nemo arripuit. *ſilvam P. arundineam* Erf.——710. *Paſtus* Antiptoſin eſſe dixerat Servius pro, *Paſtum.* Idcirco id ſollicitat idem Bentleius: non enim caſus mutationem ferri

De *Ciſſeo* v. ad lib. V, 536. 537. 706. *ignarum* h. l. pro ignotum; paſſive, ut et alibi in poëtis, v. c. Ovid. Met. VII, 404 *Jamque aderat Theſeus proles ignara parenti.* Eadem nocte, ſed diſpari fato nati ſunt. Alter in patria occubuit, alter in terra longinqua ignotus jacet. cf. Gell. IX, 12 f. Quod ſi vetus hæc auctoritas non eſſet, mallem dicere: *ignarum* eſſe fati ſui, uti quoque Serv. 707—718. Exquiſite ornatus locus: quem jam Homerus tractaverat Iliad. λ, 414—419 tam præclare, ut vix contendere cum eo quenquam

Subſtitit, infremuitque ferox, et inhorruit armos;
Nec cuiquam iraſci propiuſve accedere virtus;
Sed jaculis tutiſque procul clamoribus inſtant:

ferri poſſe. Itaque legit *Paſcit* vel *Pavit*. Suaviter utique hoc legeretur, fateor. Ferri quoque poſſet quod Cuninghamus dedit: *Paſtum in arundinea*. Sed *Paſtus*, quod horridiorem junctúram facit, ſeveritatem orationi affert epico carmine dignam; dum modo verba rite jungas: *velut aper—Paſtus—Subſtitit*. Schol. Cruqu. Horat. Serm. II, 4, 42 laudat: *Paſtus ſiliquis et arundine longa*. Tum in fine *eſt* deeſt Sprot. et Goth.—— 711. *feros* pr. Hamb. a m. ſec. *armis* Hugen. et Oudart. a m. ſec., minus ſcite.——712. *propiuſque* Gud. et Leid. cum Goth. ſec. Deficit copula aliis.——713. *totiſque* aliquot Burm. Qui ſequuntur verſus, in editis alio ordine ſe excipiebant: *Haud aliter. Non ulli. Miſſilibus. Ille autem. Dentibus*. Non multo acumine opus eſt, ut perſpicias, quod puerili quoque diligentia deprehendere me memini, verſus ſic conſtitutos ſede ſua eſſe motos, et nunc ſequi debere: *Ille autem. Dentibus inf.*, et poſt hos demum: *Haud aliter. Non ulli. Miſſilibus*. Nihil liquidius eſſe poteſt, quam ad comparationem et ad aprum verſus *Ille autem. Dentibus infr.* eſſe retrahendos. Monuerunt hoc idem viri docti, Scaliger in Prolegom. in Manilium, H. Stephanus et alius vir doctus apud Guell. Quibus Heinſ. et Burm., qui poëtam recenſebant, et a quibus tot alia mutata ſunt, quæ bene ferri poterant, obtemperare debebant: obtemperavit Cuninghamus. Diſceſſi quoque a vulgata ratione in edit. altera minore; nec aliter Brunck. edidit. Etiam luxationis cauſſam deprehendere mihi videor in hoc, quod tranſitus ad comparatum ab eo fit, quod vſſ. 712. 713 exponitur. Haud aliter nulli eorum, quibus etc., ut apro nemo audebat propius accedere.

quam audere debuiſſe dicas. Maro tamen ornamenta cum alia tum hæc attulit, quod, cum ibi ſimpliciter eſſet memoratum: prodire aprum ex alto fruticeto: οἷσι βαθείης ἐκ ξυλόχοιο, accurate loca deſcripſit, aprorum frequentia et præſtantia notabilia, in Veſulo, qui in Ligurum finibus mons erat, etiamnum *il Viſo*, in Piedmontii extremis verſus Delphinatum, ex quo Padus fontes habet; tum in *palude Laurentia*, eſt enim totus ille tractus Laurentinus paludoſus et ſilvoſus, de quo v. Cluver. Ital. ant. p. 886. 887; hinc *ſilva Paſtus arundinea*. Horat. II Serm. 4, 42 *aper Laurens, ulvis et arundine pinguis*; add. loca ap. Bentlei. ad Horat. Epod. V, 28. Porro nonnulla a Marone egregie adornata ſunt: v. 710 *inter retia ventum eſt*; et *Subſtitit infr. f.* et *inhorruit armos*; quod Heſiodus in ſimili loco non neglexit: Ὀρθὰς δ' ἐν λοφιῇ φρίσσει τρίχας, ἀμφὶ τε δειρῇ; in Scuto Herc. 386. 391; nec ipſe Homerus alio in loco, qui comparandus eſt ſtudioſis Iliad. ν, 471—476. Ornatiora quoque ſunt, quam apud Homerum, vſ. 712. 713. *iraſci* de virtute et audacia pugnantium,

Ille autem inpavidus partes cunctatur in omnis,
Dentibus infrendens, et tergo decutit haſtas.
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro;
Miſſilibus longe et vaſto clamore laceſſunt.
Venerat antiquis Corythi de finibus Acron,
Graius homo; infectos linquens profugus hymenæos:
Hunc ubi miſcentem longe media agmina vidit,

714. *cunctatus* Gud. *rectatur* Goth. tert. *cunctari* h. l. eſt deliberare, insertum eſſe, quo impetum faciat.——715. *diſcutit* duo et Ed. pr. Burm. cum Goth. tert. Nec aliter legitur apud Lucanum in loco ex noſtro expreſſo VI, 210 *Sic Lybicus denſis elephas oppreſſus ab armis Omne repercuſſum ſqualenti miſſile tergo Frangit et* hærentes mota cute diſcutit haſtas. *Tergo* de ſcuto dictum accipiunt, ut nonnulli ſup. IX, 412 *tergum Sulmonis*. Male. vid. modo ad v. 713.——717. *Non ulli fas eſt* ap. Jul. Sabin.——718. *magno* Leid. et Pierii oblongus.——719. *antiqui* Menag. pr.; tum *Areon* duo Burm.——720. *infeſtos* Zulich. *profugus linquens* quatuor Heinſ. et Burm. cum Goth. tert. Scilicet erat, qui metro metueret.——721. *ſocia agmina* Goth. tert., memorabilis utique diverſitas, ſi in alio codice occurreret, cujus aliqua eſſet auctoritas. Nunc caſui tribuenda videtur; etſi elegans lectio ſit.

nantium, quæ facit, ut cominus congrediantur vel cum vitæ periculo; tum illa vſſ. 714. 715 *partes cunctatur in omnes* et *tergo decutit haſtas*. Eundem locum tractarunt multi alii et veteres et recentiores: Illorum partem apud Cerdam videre licet: Primo tamen loco nominandus erat Silius lib. I, 421 ſqq. In 716 *eſt iræ* poëta primus notavit, pro vulgari, eſſe odio. cf. Macrob. VI, 6.

719. *Corythi fines*. Cortona. cf. Excurſ. VI ad lib. III. *Graius homo*. In hoc aut eandem fabulosam a Corytho Cortonæ originem reſpexit poëta, aut id, quod a Dionyſio nobis ſervatum eſt, Cortonam, Umbrorum urbem, captam et habitatam a Pelaſgis, qui in ſocietatem belli cum Aboriginibus venerant, atque antiquam formam uſque ad paucos ante eam ætatem annos ſervaſſe. vid. Dionyſ. lib. I, c. 20 et 26. *infectos linquens Hymenæos*; ornavit Homerica Iliad. λ, 241 ſqq. 721. *miſcentem*, perturbantem: non aliter; κλονέοντα redditum puta. Comparat Urſinus Iliad. ι, 166, ubi ἀλαπάζοντα σίχας ἀνδρῶν ſimili ſenſu.

Purpureum pennis et pactæ conjugis oſtro:
Inpaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans;
Suadet enim veſana fames; ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervum;
Gaudet, hians inmane, comaſque adrexit, et hæret
Viſceribus ſuper incumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, et calcibus atram
Tundit humum exſpirans, infractaque tela cruentat.

722. *pinnis* Medic. Gud. et Ed. Junt., ſic et alibi. *pannis* Bigot. et pro var. lect. Zulich. et Goth. tert., qui idem: *et pictum* exhibet: quod nec ipſum contemnendum.——723. *Inpactus* Zulich. *ſpecula alta* tres Burm. *cui ſæpe* Bigot. *pererrans* pr. Hamb. pro var. lect.——725. *capram* Franc. et Goth. tert., male. *et ſurg.* ſec. Moret. *taurum* Mentel. alt. et Pariſ.——726. *hians inbianſque comas arrexit* Ed. pr. Burm. *arrectus* apud Macrob. V, 10 in nonnullis. *erexit* Ed. Mediol. *herrexit* Goth. pr.——727. *ſuper incumbens* Heinſ. e Medic. et aliis et parte Pierianorum ac Goth. tert. Vulgg. ſecundum Rom. *accumbens*. *lavat* Rom. *improbat æther* Medic. a m. pr.——730. *cum* pro *et* Goth. tert.——731. *infractaque*. Multa moliuntur

ſu. 722. quæſito artificio omnia dicta ſunt, pro: geſtantem purpuream criſtam et veſtem a ſponſa textam; ſup. IX, 163 *Purpurei criſtis juvenes*.

723—729. Egregie variata comparatio, cui ſimilem jam ſup. IX, 339 ſqq. vidimus, et qua cum comparanda inprimis ſunt loca Iliad. μ, 299—306, et γ, 23 ſq. Imitati ſunt multi, ut Statius VI Theb. 675 ſq.; alia Cerda dabit. *peragrans ſtabula impaſtus*, circumiens jejunus, qui fruſtra ſtabula luſtravit. *ſtabula alta*: epitheton parietes nimis altos declarat, quam ut ſaltu leo ſuperare poſſit. *ſurgentem in cornua c.* Notio per ſe obvia eſt; ferentem cornua ardua, ut fere lib. I, 189. 190. Dictum arbitror pro: ſurgere; eminere, erigere ſe, cornibus; ſed plus ἐναργείας habet, erigere ſe in cornua: ut arbor ſurgit in ramos, mons in cacumen. 726. *hæret incumbens*, ἐμφὺς. 727. 728. *lavit improba*; hoc latius perſequutus eſt alio loco Homerus Odyſſ. χ, 402. 405. *improba*, immodicæ voracitatis. 731. *infracta tela* ſunt fracta. Sæpe vero haſta in vulnus adacta

Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jacta cæcum dare cuſpide volnus:
Obvius adverſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit, haud furto melior, ſed fortibus armis. 735
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus et haſta:
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii lætum pæana ſecuti:

moliuntur in hac voce Dorvill. et Burmann.; et ille quidem e cod. ſuo probat, quod a m. pr. fuiſſe ſuſpicatur, *infectaque*. Verum ſatis conſtat *infracta* nihil aliud eſſe quam *fracta*: ut frangere, infringere, tendere, intendere, frendere, infrendere, etſi ex origine diſcrimen utriuſque vocis deduci poteſt. In fine *cruentant* alter Menag.——732. *Orodem* aliquot Burm. *Hodorem* Goth. pr., quia *Horoden* ſcribi ſolet, ut in Rom.——734. *obverſo* Sprot. et Voſſ. *averſo* Oudart., hoc quidem abſurde.——735. *ſed fortior a.* aliquot codd. cum Erf. et Ed. pr. Burm.——736. *adjectum* duo Burm. *objectum* Goth. tert. *arrectum* Ed. pr. Burm. Non autem neceſſe cum Trappio interpungere: *Tum ſ. a.* poſito pede (ut ſit pede *poſito ſuper abjectum*), *nixus et haſta*: nam et pede niti poterat et haſta: nec cum Cuninghamo ſcribere: *in haſtam*.——737. *haud metuenda* uterque Menag. *haud temptanda* Sprot. *viris* vulgg. inde ab Ald. tert. ex Naugerii emendatione; *viri* jam in Ald. pr. erat, ſed ut jungeretur: *Pars—viri*, quod putidum erat. *viri* per ſe vocandi caſu acceptum jam Commelinus dederat; iterum adſtruxit elegantia Heinſii e codd. Mediceo aliiſque, etiam Mediceo Pierii: ſicque jam Ge. Fabricius emendaverat. *actus O.* Medic., Heinſio interprete, ut ſit pro, ad terram actus. *ultus* alter Hamb. a m. ſec. *Orontes* pr. Hamb. pro div. lect. et Serv. ad Æn. VI, 9, ubi mſſ. *odores*. cf. modo ad v. 732.——738. *pæane* invitis omnibus libris malebat Heinſ., ut *lætum* ſit, læte.

ta in ipſo ferro, qua ligno vinctum eſt, infringitur ipſo haſtilis pondere.

732. *fugientem*. Bene Serv. monet, non h. l. ignavi hominis fugam eſſe, ſed neceſſitate factam. Firmat hoc quod ſequitur: *ſeque viro vir contulit*, et v. 732. Accipio igitur fugere ſimpl. pro, ante alterum incedere. *cæcum vulnus*, recte Serv. quod averſo infligitur adeoque non prævisum. 734. 735. Mezentius indignum viro forti arbitratus a tergo hoſtem cædere, eum curſu antevertit, tunc converſus adverſo ore in in eum proceſſit. *furto*; non dolo ac fraude præſtantior vir. 736. *abjectum*, h. l. proſtratum. 737. Sic apud Homerum paſſim exultabundi exclamant victores, v. c. Iliad. ε, 102 ſq. χ, 391 ſqq., ubi et ἀϊδδοντες παιήονα. 738. *Conclamant ſecuti* jung., non, ut faciunt,

Ille autem exſpirans: Non me, quicumque es, inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira:
Nunc morere. Aſt de me divom pater atque hominum rex
Viderit. Hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos et ferreus urguet
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen;

739. *inulte* Parrhaſ.——740. *longe* pr. Moret., quod vulgare. *facta* Lutat. ad Stat. VII Theb. 701.——741. *Exſpectant* Parrhaſ. et Goth. tert. *mors arma* Dorvill. a m. pr.——742. *Atque* a m. pr. Medic. *Atque et* Voſſ. pr. *Ad quæ* Gud. et alii; ſicque Heinſ. volebat.——743. Trappius malebat: *Tu morere.*——744. *Hæc* tres apud Burm.——745. *dira* et *oculis* pro var. lect. pr. Hamb. *q. oculos Horodi et ſ.* Ed. pr. Burm.——746. *in aternum* Oudart. et Goth. ſec., ſic ſaltem *noſtr. mortem* Bigot. et pro var. lect. Zulich. et ed. pr.——747. *Gelicus* Goth. ſec. *Alcathonum* alii, et *Alchatoum*, *Alchatonum*. Eſt Ἀλκάθοος. Tum *Hydaſpen* e tribus Heinſ. pro *Hydaſpem.*

faciunt, *ſequuti pæana.* 739. affectus plena hæc morientis verba! et quanta ferocia Mezentii! ſed viro forti digna. In utroque Homerus præivit in Hectore et Achille Iliad. χ, 358—366, et in Sarpedone et Hectore Iliad. π, 851—861. 741. hoc eodem ſolo proſternere. 743. *Aſt de me d. p.* ex vulgari loquendi ratione eorum, qui aliquid curare ſe nolle dicunt, de eo dii viderint, diis hæc permiſſa ſunto. Volunt tamen Intpp. per ironiam in Jovem dictum: ſcilicet ut conſtet ſibi Mezentius, *deorum contemtor* (ſupra VII, 648) et *cui dextra deus eſt* paullo poſt v. 773. Sed idem inf. v. 845 *Ad cælum tendit palmas.* Videntur Intpp. in *athei* notione arguturi. 745. ornavit id, quod ap. Homerum erat: Ὣς ὃ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον Iliad. λ, 241.

747 ſeq. Latina nomina Latinos, Græca Trojanos, deſignare

Partheniumque Rapo et prædurum viribus Orſen;
Meſſapus Cloniumque Lycaoniumque Ericeten;
Illum infrenis equi labſu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes. Et Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit; at Thronium Salius, Saliumque Nealces,
Inſignis jaculo et longe fallente ſagitta.
Jam gravis æquabat luctus et mutua Mavors
Funera: cædebant pariter pariterque ruebant
Victores victique: neque his fuga nota, neque illis.
DI Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus eſſe labores:
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Juno;

748. *Capo* Dorvill. *Sapo* Goth. tert. *Orſam*, *Orſan*, *Orſem*, *Orſon* al. 749. *Donium*, *Cronium*, *Drionum*—*Ericeten* Heinſ. ex Medic. *Erycheten* Gud. *Erychæten* Rom. Alias depravatt. ap. Burm. vide, qui *Erichaten* retraxit. Verum arbitror *Ericeten*, Ἐρικήτην.——751. *præceſſerat* Ven. *Argis* Medic. cum aliis etiam Goth. *Hargis*, *Ages*, *Hagis*, *Agys*, *Argus* al. ——752. *Valarus* duo. *Valeſus* Jul. Sabinus invenerat, forte verius: Nam Valerii primum Valeſii fuere.——753. *Anthronium* e Gud. dedit Heinſ. pro vulgato: *Atronium*. Medic. *Attbronium*, et is audiendus erat. Scribendum eſt: *at Thronium*, a Θρόνιος, quod codd. Heinſ. pars expreſſe exhibebat, quo etiam reliquæ aberrationes ducunt: *at Cronium*, *ac Thronium*, *Acthronium*, *Antronium*, *Aucronium*.——754. *Inſidiis j.* Rom. et a m. pr. Medic. *Inſidiit* Gud., perperam utique.——755. *Et gravis* Goth. tert. *Nartis* alter Hamb.——756. *cedebant* alii apud Servium: et ſic Mentel. uterque et Ed. Junt.——757. *neque* e ſuis et Pier. et Heinſ. Vulgo *nec*.——758. *caſum m. i.* Macrob. V, 16. *miſerentur* Ed. P. Dan.——760. *ſpectant* Medic. (ſed a m. pr.), quod placebat Heinſio. Tacite iterum expulit Burmannus. *aſpectat* pr. Moret.

ſignare videntur. 754. *longe fallente ſagitta*, feriente e longinquo incautum. vid. ſup. IX, 572.

755. Comparant Iliad λ, 70 ſeq. 758. *iram inanem*, qua neutra acies proficiebat quicquam; neutra enim alteram impellere poterat. Tum inflexit orationem, pro vulgari: miſerantur iram et labores tantos eorum. 760. Nominat inter

Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo. Quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas;
Aut, ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo et caput inter nubila condit:
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet inperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, et mole ſua ſtat;

761. *inter limina* Montalb. Verſus hic ad cætera, quæ de deorum ex Olympo proſpectu agunt, non bene eſt accomodatus.——763. *campum* Medic., nec inelegantter: ut VI, 117. *Quem m.* Parrhaſ. *Cui* Leid. pr. Hamb. pro div. lect. et Goth. tert., lenius utique altero; nec tamen verius. Oppoſita ſunt: *quam magnus ſupereminet, aut ingreditur, talis* (pro tam magnus) *ſe infert.*——764. *Dum p.* Leid.——765. *numero* Gud. *unda* Goth. ſec.——766. *At ſimul infremiens annoſum* Ed. pr.——767. *ſolum* pro var. lect. pr. Hamb. et Goth. tert. Vide modo v. 763. *intra* ſec. Hamb. ——769. *Hunc contra* Medic. et Leid. et Dorvill. a m. ſec. *Hinc* Ven. *Tunc* Sprot. *agmine magno* pr. Hamb.

ter cæteros deos duas deas, quibus potiſſimum pugnæ exitus cordi eſſet. Quod vero ſequitur de Furia, ad ipſam aciem ſpectat. Eſt enim veterum poëtarum phantaſma hoc: Ἔρις, Ἐννὼ, Κὴρ, inter acies pugnantium volitans. Ut unum exemplum memorem, cf. Heſiod. Scut. 248 ſq.

763. *Turbidus:* quod alias ſæviens, furens: ingreditur tam magnus, *quam magnus Orion humero ſ. u. cum pe i.* Nota eſt prodigioſa Orionis proceritas et per mare inceſſus, vid. Apollodor. I, 4, 3, ubi cf. Not. Nata fabula fiderea hujus nominis ejuſque ortu. Orion oriens ἐπ' ἤπειρον πόδας ἴσχει, ut rem Theocritus effert VII Idyll. 54. Ad Polyphemi ſtaturam corporis idem tranſtulerat Maro ſup. III, 664. 665. *Nerei ſtagna* ſupra ad lib. I, 126. 766. 767. *Aut ſ.* Etiam Homerus Orionem venatorem exhibet in Necyia Odyſſ. λ, 571. 771. *mole ſua ſtat* ſumtum a rupe, quæ ſuo pondere librata firmum ſitum habet. De magnæ molis homine ſtante neſcio quam bene dicatur. Servius explicat: in

Partheniumque Rapo et prædurum viribus Orſen;
Meſſapus Cloniumque Lycaoniumque Ericeten;
Illum infrenis equi labſu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes. Et Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit; at Thronium Salius, Saliumque Nealces,
Inſignis jaculo et longe fallente ſagitta.
Jam gravis æquabat luctus et mutua Mavors
Funera: cædebant pariter pariterque ruebant
Victores victique: neque his fuga nota, neque illis.
DI Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus eſſe labores:
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Juno;

748. *Capo* Dorvill. *Sapo* Goth. tert. *Orſam*, *Orſan*, *Orſem*, *Orſon* al. 749. *Donium*, *Cronium*, *Drionum—Ericeten* Heinſ. ex Medic. *Erychæten* Gud. *Erychæten* Rom. Alias depravatt. ap. Burm. vide, qui *Erichaten* retraxit. Verum arbitror *Ericeten*, Ἐρικήτης.——751. *præceſſerat* Ven. *Argis* Medic. cum aliis etiam Goth. *Hargis*, *Ages*, *Hagis*, *Agys*, *Argus* al. ——752. *Valarus* duo. *Valeſus* Jul. Sabinus invenerat, forte verius: Nam Valerii primum Valeſii fuere.——753. *Anthronium* e Gud. dedit Heinſ. pro vulgato: *Atronium*. Medic. *Atthronium*, et is audiendus erat. Scribendum eſt: *at Thronium*, a Θρόνιος, quod codd. Heinſ. pars expreſſe exhibebat, quo etiam reliquæ aberrationes ducunt: *at Cronium*, *ac Thronium*, *Acthronium*, *Antronium*, *Aucronium*.——754. *Inſidiis j.* Rom. et a m. pr. Medic. *Inſidiit* Gud., perperam utique.——755. *Et gravis* Goth. tert. *Nartis* alter Hamb.——756. *cedebant* alii apud Servium: et ſic Mentel. uterque et Ed. Junt.——757. *neque* e ſuis et Pier. et Heinſ. Vulgo *nec*.——758. *caſum m. i.* Macrob. V, 16. *miſerentur* Ed. P. Dan.——760. *ſpectant* Medic. (ſed a m. pr.), quod placebat Heinſio. Tacite iterum expulit Burmannus. *aſpectat* pr. Moret.

ſignare videntur. 754. *longe fallente ſagitta*, feriente e longinquo incautum. vid. ſup. IX, 572.

755. Comparant Iliad λ, 70 ſeq. 758. *iram inanem*, qua neutra acies proficiebat quicquam; neutra enim alteram impellere poterat. Tum inflexit orationem, pro vulgari: miſerantur iram et labores tantos eorum. 760. Nominat inter

Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo. Quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas;
Aut, ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo et caput inter nubila condit:
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet inperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, et mole ſua ſtat;

761. *inter limina* Montalb. Verſus hic ad cætera, quæ de deorum ex Olympo proſpectu agunt, non bene eſt accomodatus.——763. *campum* Medic., nec inelegantер: ut VI, 117. *Quem m.* Parrhaſ. *Cui* Leid. pr. Hamb. pro div. lect. et Goth. tert., lenius utique altero; nec tamen verius. Oppoſita ſunt: *quam magnus ſupereminet, aut ingreditur, talis* (pro tam magnus) *ſe infert.*——764. *Dum p.* Leid.——765. *numero* Gud. *unda* Goth. ſec.——766. *At ſimul infrendens annoſum* Ed. pr.——767. *ſolum* pro var. lect. pr. Hamb. et Goth. tert. Vide modo v. 763. *intra* ſec. Hamb. ——769. *Hunc contra* Medic. et Leid. et Dorvill. a m. ſec. *Hinc* Ven. *Tunc* Sprot. *agmine magno* pr. Hamb.

ter cæteros deos duas deas, quibus potiſſimum pugnæ exitus cordi eſſet. Quod vero ſequitur de Furia, ad ipſam aciem ſpectat. Eſt enim veterum poëtarum phantaſma hoc: Ἔρις, Ἐνυὼ, Κυδοιμός, inter acies pugnantium volitans. Ut unum exemplum memorem, cf. Heſiod. Scut. 248 ſq.

763. *Turbidus:* quod alias ſæviens, furens: ingreditur tam magnus, *quam magnus Orion humero ſ. u. cum pe i.* Nota eſt prodigioſa Orionis proceritas et per mare inceſſus, vid. Apollodor. I, 4, 3, ubi cf. Not. Nata fabula fiderea hujus nominis ejuſque ortu. Orion oriens ἐπ' ἠιόνων ποσὶν ἴσχει, ut rem Theocritus effert VII Idyll. 54. Ad Polyphemi ſtaturam corporis idem tranſtulerat Maro ſup. III, 664. 665. *Nerei ſtagna* ſupra ad lib. I, 126. 766. 767. *Aut ſ.* Etiam Homerus Orionem venatorem exhibet in Necyia Odyſſ. λ, 571. 771. *mole ſua ſtat* ſumtum a rupe, quæ ſuo pondere librata firmum ſitum habet. De magnæ molis homine ſtante neſcio quam bene dicatur. Servius explicat: in

Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtæ:
Dextra, mihi deus, et telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint: voveo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, tropæum
Æneæ. Dixit. Stridentemque eminus haſtam
Injicit: illa volans clipeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Antoren latus inter et ilia figit:
Herculis Antoren comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Evandro, atque Itala conſederat urbe.

773. Interpungo: *Dextra, mihi deus, et telum—adſint!* ne accipiatur: *dextra mihi deus* eſt, *et telum*. Tum *in telum* Ven. *vibro* Oblongus Pierii. ——774. *Huc* Hugen., ut Ecl. II, 45 et al. *aſſit* Erf.——775. *Inductum* Leid. *triumphum* Bigot. et pro var. lect. pr. Hamb., natum ex ſcriptura vitioſa *trophæum*. Sed volebat Mezentius Lauſum induere armis Æneæ, ut in tropæo truncus armis indui ſolet.——777. *Injicit* Heinſ. e Gudiano refinxit: pro vulgato: *Jecit, at*. Turbatur ſcre in libris: in aliis *Jecit: illa*, ſicque in Medic. et a ſec. m. *at* inſertum. *Jacit* Voſſ. pr. *Conjicit* Parrh. et Montalb. *Ejecit* Mentel. pr. *Injecit* pr. Hamb. Tum *clypeoque* quatuor Burm. *expulſa* Zulich. et alter Menag.——778. *Antorem* Servius, Valerius Probus et Agrœcius, Grammatici jam ſatis monuerunt eſſe ab Antores. Ἀντώρης, ut Δωρίης: unde tamen melius fieret *Antoren*. Corruptelas vid. ap. Pier. et Burm. *Antoren* dedit ex ed. pr. Cuningham., idque ſequutus ſum. Apud Cerdam Alciatus Parerg. VII, 16 *Antonem* legebat, quia Plutarchus Antonios originem et nomen ab Antone Herculis filia trahere dixit (in Vita Anton. pag. 917 C). *fixit* Goth. ſec., ſicque Agrœcius de Orthographia laudat.——779. *juſſus ab* Franc.——780. *conſiderat* Gud. a m. pr. et tert. Mentel.

ſua mole, ut dicitur, in veſtigio; quod parum placet. 773. Sic inf. XII, 95. 96. *Nunc o. n.* Similis locus Apollonii I, 466 ſq. 775. Cum alii tropæa in deorum honorem conſecrent: Mezentius vovet, ſe armis induturum eſſe Lauſum filium, ut adeo ille tamquam tropæum adſtet.

777. 778. Intelligo haſtam, magna vi actam, ſuperficiem convexam clipei tantum ſtrinxiſſe, hinc reſiliiſſe, tranſverſim actam, et in Antorem adſtantem aberraſſe; ἀλισθεῖν. 779. *miſſus*,

Sternitur infelix alieno volnere, cœlumque
Adſpicit, et dulcis moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine; ſed vires haud pertulit. Ocius enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit a femine, et trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus; lacrimæque per ora volutæ.
Hic mortis duræ caſum, tuaque optuma facta,

782. *moriens dulces* aliquot Heinſ.——783. *At p.* pr. Hamb. a m. ſec. et Bigot. cum Goth. tert. *et per* Leid.——784. *Ære cavo* Rom. *ter linea* idem. *lignea* nonnulli ap. Pier., tum Sprot. pr. Hamb. et pr. Moret., ac pro var. lect. Zulich. cum ed. pr., idque Catrœus perperam ſequutus.——785. *imoque* Colot., indocte ex interpretamento. *ſidit* in marg. ed. Sylburg. ap. Burm.——788. *femine* Cariſius et plerique codd. Pier. et Heinſ., itaque ab Heinſio receptum, quem vide. Alii cum Goth. ſec. et tert. *femore*, quod Priſcianus agnoſcit. Conf. ad Tibull. I, 9, 26. *in femine* Goth. pr.——789. *graviter cari* Dorvill.——790. *volutant* tres Heinſ. et duo Burm. cum Erf. *ſolutæ* Bigot. et Goth. tert.——791. *optima facta* erunt fortia: ſicque libri conſtanter. At apud Servium alii: *tuaque, optime, facta*; quod placere poteſt, Ge. Fabricio quoque et Cuninghamo judicibus: ſicque Goth. ſec., etſi e recentiſſimis, et, quod mireris Heinſio non obſervatum, a m. ſec. Mediceus. Unde Jul. Sabinus Apronianum ita legere tradidit. Obſtat tamen, quod bene vidit Brunck., quod additum jam eſt, *juvenis memorande*. *fata* pr. Voſſ. cum eodem Goth., nec hoc male; ut alias fata et caſum jungit poëta.

miſſus, profectus, ut bene Serv. cf. VI, 812. 813. 781. *alieno vulnere*, quod Silius VIII, 630 *telo non in ſua vulnera miſſo.*

783 ſeq. Homeri veſtigia jam veteres hic agnoverunt Iliad. γ, 355 ſeqq. 361 ſeq. Clipeus Mezentii ſeptemplex fuit; ex triplici ære, ex tegumento lineo, triplicique corio taurino compectus; *tribus tauris*: coriis taurinis, ut Homericum βοῶν.

789 ſqq. In loco ſec. de Lauſi in Mezentium patrem pietate Antilochum, Neſtoris f., ante oculos habuiſſe videri poteſt poëta, quippe cujus ſimi-

Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equidem, nec te, juvenis memorande, filebo.
Ille pedem referens, et inutilis, inque ligatus
Cedebat, clipeoque inimicum haſtile trahebat.
Prorupit juvenis, ſeſeque inmiſcuit armis:
Jamque adſurgentis dextra plagamque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem, ipſumque morando
Suſtinuit; ſocii magno clamore ſequuntur:
Dum genitor nati parma protectus abiret;

792. Videtur ex Servianis laciniis colligi poſſe, lectum olim fuiſſe *Si qua fides*. An verſum male expletum arbitrabimur, ut nunc eſt? *eſt* deeſt pr. Hamb. et parti Pier. codd.——793. *Non equidem*, ſic interpunxi: nam partes ſententiæ hæ: *Non equidem filebo hic mortis duræ caſum—nec te m. j.*——794. *atque ligatus* tres Burm. cum Goth. tert.——796. *Prorumpit* Heinſ. e Romano adoptaverat: is vero *Prorupit* habet, et hoc recte, nam ſequitur *immiſcuit*; hoc igitur nunc emendavimus. Vulgo: *Proripuit*, quod fugientis eſt, non in pugnam prodeuntis.——797. *dextræ* vulgg. cum Servio ante Heinſ., qui e Medic. Gud. et pro div. lect. Hamb. pr. (adde Goth. tert.) repoſuit *dextra*, ut ſit *aſſurgere dextra*, ad ictum inſurgere manu elevata. In Rom. erat *dextram*, minus concinne.——798. *ſubigit* Medic. *morantem* Serv. ad VII, 161.——799. *magno ſocii* Goth. tert.

lis pietas apud Græcos poëtas inde a cyclicis et tragicis fuit celebratiſſima. Vel Pindari Oden VI Pythic. vide. Hoc certe probabilius dixeris, quam quod hiſtoriam de Scipione Africano eum reſpexiſſe aiunt. In hoc vero poëtæ acumen obſervari velim, quod tantam pietatem tribuit filio hominis ſævi et injuſti, quodque hunc ipſum patrem, hominem impium et odioſum, naturæ affectu et amore in filium molliſſimum exhibuit: ut enim in tragicis, ita nunc in epica hac perſona, tanto magis movemur pietatis hoc affectu in homine, qui nullam talis humanitatis ſenſus ſpem de ſe fecerat. 792. *Si qua vetuſtas:* pro poſteritate dicta eſſe debet; aliter *ſi qua* non expediri poteſt: Si qua ſerior ætas fidem habebit tantæ Lauſi pietati et virtuti. *opus* ut ἔργον pro facinore. Simile illud Ciceronis pro Milone 35 *de me nulla unquam obmuteſcet vetuſtas.* 794. *inutilis*, vulnere debilitatus; ut Serv. *illigatus* ſc. haſtæ, quæ clipeo transfixo in inguen penetrarat. Similis locus de Sarpedone Iliad. ν, 664. 665. At Æneas vſ. 797

aſſurgit

Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hoſtem
Miſſilibus. Fuit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut, effuſa ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola; et tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris; ut poſſint, ſole reducto,

801. *perturbant* Medic. Parrhaſ. Ed. Mediol. et Ven. perpetua variatione. In Ven. etiam *que* deeſt.——802. *clypeoque tenet ſe* alter Hamb. ——803. *effuſi* Zulich. cum Goth. tert. *effuſo* Oudart. *effuſam* Franc. ——805. *et* ante *tuta* abeſt vett. edd. codd. Ge. Fabricii, qui ſublatum volebat; et ſuſtulit Cuningham., ſed numeris verſus debilitatis; tum *tuta —arte* Medic. cum pleriſque Heinſ. ac Parrhaſ., quod illi placebat. Sic quoque Rom. Suus tamen quemque ſenſus docebit facile *arce* præſtare, nec debuiſſe poëtam aliter dicere, cum, genere poſito, mox duas formas ac ſpecies ſubjiciat: cavum ripæ vel antrum; ſolent autem poëtæ generi poſito ſubjicere formam: v. c. inf. lib. XII, 522 *Arcentem in ſilvam et virgulta ſonantia lauro.* Et ſic ſexcenties. *tute* Dorvill.——807. *Dum pluit:* ſic etiam Servius diſtinguere juſſit, ne archaiſmus exiſteret: *Dum pluit in terris:* pro in terras. Vix tamen magna ſenſus ſubtilitate opus eſt, ut aliquis percipiat hanc interpunctionem eſſe unice probandam: primum quod Virgilius doctrinæ cauſſa antiquiorem formam prætuliſſe videri debet, præeunte Lucretio lib. VI, 630 *Cum pluit in terris et venti nubila portant*; etſi illa forma non tam antiquior quam exquiſitior dicenda erat; tum vero, quod ex altera interpunctione friget totus locus: quam enim vim habet *in terris* in hac ſententia: *in terris ut poſſint, ſole reducto, Exercere diem?* Edd. variant. Porro *in terras* Ed. pr. Burm. *ut poſſit* Medic. a m. pr. cum aliquot aliis; ſic quoque, quod mireris, itidem a m. pr. Romanus. Etiam Goth. pr.

aſſurgit dextra, inſurgit ad ictum enſe inferendum, manu elevata ac reducta.

802. *tectus tenet ſe:* ſub clipeo, quo miſſilia excipit: Sic ſup. X, 412 *ſeque in ſua colligit arma.* cf. Iliad. ν, 405. 803 ſqq. præclara comparatio: nec Homero quicquam in ea debet Virgilius: etſi laudari ſolet Iliad. μ, 156 ſqq.; nam in illo loco diverſa res geritur. Sed ſimillimus locus eſt in Quinto Calabro VIII, 379—385, qui poëta omnino omnium ditiſſimus eſt his ornamentorum copiis. *diffugit*, aoriſto modo, ut toties. 805. 806. *tuta arce*, latebris, refugio, cavo ripæ vel antro. 807. 808. *exercere diem* opere faciendo: exquiſite, pro, exercendo opere transigere diem: ut noctem producere cœna, extendere ſermone; diem

Exercere diem: Sic obrutus undique telis
Æneas nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet, et Lauſum increpitat, Lauſoque minatur:
Quo moriture ruis, majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exſultat demens; ſævæ jamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt: validum namque exigit enſem
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.

809. Vett. edd. quas vidimus omnes: *nubem belli dum detinet, omnes* vel *omneis ſuſtinet*. Primum in Ald. tert. emendatum a Naugerio *n. b. dum detonet, omnis Suſtinet*, et ex eo aliæ; et aliæ adhæſerunt priori. *detonet, unus* in marg. ed. 1544 occurrere video. Pierius tamquam inauditam lectionem e cod. Romano protulit *belli, dum detonet, omnem Suſt.*, quæ deinde in edd. ſaltem Steph. recepta eſt: quandoquidem etiam Ge. Fabricius ſic ex ſuo Pſeudo-Donato et libris vetuſtis, quos nec denominat, ſcribere juſſit. *detonet* etiam Servius legerat: eamque lectionem Heinſius firmavit, et ante eum, monente Burmanno, Schottus Obſſ. II, 2. Sed Rom. Cod. lectionem Pierius parum diligenter exhibuit: nam legitur in eo, ut in Aldina expreſſum, *n. b. dum detonet omnis S.* Iterum eandem hanc lectionem e Palatino excuſam video in ed. Commelin. et hinc in Pulman., nec abludit Voſſ. pr. *dum detonat omnis.* Scilicet diſtinctione mutata tenere nos veram lectionem nullus dubito: *nubem belli, dum detonet omnis, Suſtinet.* Codd. omnes inde a Mediceo vitioſam edd. priorum vulgatarum lectionem retinent: niſi quod Zulich. pro var. lect. *dum detinet atque*, et Exc. Burm. *dum retinet omnis.*——812. *Fallet* Gud. a m. pr. *Fallit et in tantum p. t. nec unius illa Exultat* inepte Franc.——813. *Exſultans* Medic. a m. ſec. Mox *que* abeſt Franc.——815. *jamque* Goth. ſec.

diem fatigare remigio ſup. VIII, 94, ubi vid. Not. 809. *nubem belli*, ut πολέμοιο νέφος, de pugnæ mole et h. l. de telorum multitudine accipe. Bene Serv, "Bellantium impetum ſuſtinet, donec deferbeat." cf. Cerda.

810 ſqq. Ut ingenium, ſic oratio Æneæ diverſa ab ea, qua ſimili in congreſſu cum Pallante utebatur Turnus paullo ille ferocior, ſup. 442 ſq. 490 ſq. 814. 815. *Parcæ fila legunt.* "Proprium, inquit Servius, fuerat, *rumpunt:* tamen *legunt* aut colligunt, aut rumpunt, aut etiam tranſeunt." Prima bene dixit, cætera minus. Leguntur, puto, inter

nendum

Transiit et parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro;
Inplevitque sinum sanguis: tum vita per auras
Concessit mæsta ad Manis, corpusque reliquit.
At vero ut voltum vidit morientis et ora,

817. *Transilit* edd. vett. ap. Pier. et codd. pars: sed Rom. Oblong., tum Medic. et alii Heins. *Transiit*, quod lectum inde a Naugerio. Heinsio tamen alterum se probabat, quia jam v. 785 præcesserat de hasta: *Transiit intextum tauris opus*. Non assentiar. *Transiit* proprie dictum; et sic διὰ, ut passim apud Homerum. *media arma* Rom., minus bene. *minantis* quidam Pier. et Ven., sed Rom. *minaci*, hoc elegantius; ut solet poëta tertium pro secundo casu ponere: et recepisse id video Cuninghamum. Cæterum in ed. Burm. erat distinctum: *Transiit et parmam mucro, levia arma, minacis*. Scilicet Servium sequutus est, qui perperam h. l. monet: minacis *autem non Lausi, sed Æneæ*. Immo vero Lausi, cujus, cum tam minaciter in Æneam insurrexisset, nimis levia haud dubie arma erant parma. Hoc quoque Cerdam sequutum video. Ornavit autem Maro Homerica Iliad. *v*, 470. Cæterum quatuor hos versus 817—820 damnat vir doctus tamquam a re et consilio poëtæ alienos, et infringentes vim et impetum reliquorum: exacto enim jam per medium corpus ense nunc subjici: etiam parmam et tunicam esse ense perforatam: quod sane ridiculum et puerile. Vide tamen, an male se sententiæ habeant, si ita eas constitueris: *exigit Æneas ensem per medium Lausum: etenim transierat ensis parmam et tunicam, et in pectus penetraverat*. Scilicet *Transiit et* non est *etiam*, sed jungenda *et parmam et tunicam*; tum deficit particula *Nam* ante *transiit*. Consentaneum autem erat, ut poëta vulneri et morti describendæ immoraretur, cujus tanta vis erat ad animum Æneæ miseratione movendum.——818. *niverat* Rom.——819. *sinus* a m. pr. Medic. et Gud. cum aliis Heins. (adde Goth. tert et Erf.), sicque Macrob. et Schol. Juvenal. apud Heins., atque hoc ipsum Heinsius dederat; quod, nil monens, mutavit Burmannus.——820. *Cum cessit* et *relinquit* Franc. et Dorvill. *Discessit* Goth. sec.——821. Lenius foret: *Ut vero voltum*.

nendum fila, dum in fusum colliguntur, h. dum lana e colo in filum ducta in fuso glomeratur. Quod si itaque Parcæ *fila extrema* ducunt, nent, etiam ea *legere* recte dicuntur. 817. *transiit et:* describit nunc tanti vulneris modum disertius. *minacis* pro, ejus sc. Lausi. 818. Decens in Etrusco juvene vestis auro texta; quod vestimenti genus frequentatum Etruscis fuisse constat. Ornavit Maro Homerica Iliad. *v*, 470. 819. 820. *per auras, ad Manes*, sunt Homerica Iliad. *π*, 856. 857; nihil amplius; nec in his oppositis argutandum. *Vita* pro anima, ψυχή.

821 seq. Ad miserationem egregie facit ipsa Æneæ miseratio, et respectus Ascanii, et in al-

Ora modis Anchiſiades pallentia miris:
Ingemuit miſerans graviter, dextramque tetendit;
Et mentem patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum? 826
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus et cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.

823. *graviter miſerans* pars Pier., tum Medic. alter Mentel. et Ven. cum Goth. tert. Burman. notat ex v. 789 patere, *graviter* ad *ingemuit* referendum.——824. *ſubiit* ante Heinſ., qui ex Colot. Medic. et utroque Rottend. repoſuit *ſtrinxit*, etſi ſup. IX, 294 idem hemiſtichium cum ipſa voce *ſtrinxit* præceſſerat; in quo ſibi parum conſtare videtur, cum variare talia poëtam alibi contenderit; per ſe utrumque bonum eſt. *ſtringit* tert. Moret. *ſubit* Rom. familiæ ductor, in qua etiam Goth. ſec. et tert. ſunt. ——827. *perentum* ſcribunt bini Goth. et plures puto codd. *teque peremtum* Ven., quod alicui, qui novas lectiones aucupatur, probare ſe poteſt: *remitto te peremtum* (ſc. ad ſepulturam), *ſi qua ea cura eſt Manibus et cineri*, h. ſi modo Manes et cinis tale quid curant: ſc. quod te remitto: quod jejunum eſt; nec remitti corpus ſatis erat, verum *ſepeliendum* mitti; *cineris* vero notio a recenti cæde erat aliena. Hoc idem adverſatur conjecturæ Jo. Schraderi: *teque parenti (Manibus et cineri ſi qua eſt ea cura) remitto.* Aliter res ſe habebat IV, 34 *Id cinerem aut Manes credis curare ſepultos?* de Sichæo dudum ſepulto. Præſtat vulgaris lectio: *te remitto parentum Manibus et cineri*, h. ad ſepulcrum patrium, ut inf. XI, 688 *nomen tamen haud leve patrum Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.* Tenent tamen interpretem verba adjecta: *ſi qua eſt ea cura*: cuinam? num *tibi?* an *Manibus et cineri* parentum? an univerſe, modo eſt qui id curet, qui te inferendum curet: ut additum forte ſit propterea, quod patria cum patre exulabat Lauſus. Sed illa forma: *ſi qua, ſi modo* poëtis, græcorum more, ἴδιον, non ſemper eſt conditionalis, ſed interdum cauſſalis, pro, *ut*: poteſt adeo omnino accipi, ad curandum, ut funus tuum curetur.

in alterius fortuna cogitatio de caſu, qui ſibi accidere poſſet. 824. *patriæ pietatis imago*, amoris ſui in Aſcanium recordatio: et quem ipſe dolorem ſuſcepturus ſit in ſimili caſu. Sic interpretandum arbitror. Ea, quæ recordamur, poëtæ per imaginem efferre licet animo objectam. v ſup. ad IX, 294. 825 *pro laudibus iſtis*, iſta virtute, ut jam aliquoties vidimus, τὰ κλέα et τὸ κλέος, h. l. virtus, qua, ut patrem ſervaret, ipſe vitæ diſcrimen adiit. 827. *Arma habe tua.* Magnus ſcilicet honos in illo ævo habitus, ſi victum victor non ſpoliaret. conf. Iliad. ζ, 417. 827. 828. *te remitto parentum manibus et cineri*, h. e. ad ſepulcrum patrium, ut te inferant;

Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem;
Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantis ſocios, et terra ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comtos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
Volnera ficcabat lymphis, corpuſque levabat
Arboris adclinis trunco. Procul ærea ramis
Dependet galea, et prato gravia arma quieſcunt.

831. *Cunctatos* Hamb. ſec.——832. *turbantem* Zulich. *turpantem pulvere crines* laudat Schol. Cruqu. Horatii IV Od. 13, confundens monente Burmanno alterum locum lib. XII, 99.——833. *undas* etiam hic ſec. Rottend. Bigot.——834. *lavabat* Medic. Rom. et alii Pier. et Heinſ., ac Goth. tert., etiam vett. edd. multæ: idque præferebat Cerda. Eſt tamen otioſum hoc *corpus lavabat*; accommodatius alterum: *levabat acclinis*: eſt ornate dictum pro acclinabat. Si altera lectio defendenda eſt, ſequi neceſſe eſt Cod. Pariſ., qui diſtinguebat: *Vulnera ficcabat: lymphis corpuſque levabat*, et a m. ſec. *lavabat*. Recte tamen monet Burm. *ficcabat lymphis* non eſſe divellendum, Statii I Theb. 527 imitationem docere: *ficcati vulnera lymphis*. Saltem inde diſcimus, Statium non aliter in Marone interpunxiſſe ac nos.——835. *acclivis* et *acclivus* plerique codd. et vett. edd., et fuerunt adeo viri docti, Valeſius et Cerda, qui vitioſam lectionem defenderent. *acclinis* vel *adclinis* meliores, Rom. Medic. et alii, cum Servio; niſi quod Mentel. alter ac Scheffer. cum Regio ac Pariſ. *adclinus*, quod arridebat Heinſio et receptum a Cuninghamo. Depravate *adnixus* Ven. *obnixus* Dorvill. Porro *æneæ* Hugen. In fine *ramo* Rom. et Serv. ad Ecl. VI, 16.——836. *Dum pendet* Dorvill. *et* abeſt Zulich.

inferant; *ſi qua eſt ea cura*, ſimpliciſſimum eſt, ad ipſum Lauſum cæſum hæc inter cætera referre: ſi modo tu hoc curas, ſi ſenſum hujus rei habes. vid. Var. Lect. 832. *comtos de more* Etruſcorum: quod ex vaſis aliiſque monumentis intelligitur.

833. Sequentia de Mezentio tamquam in tabula exhibita ſunt. Declaratur locus, poſitus, actio ipſa. Similis locus Iliad. ε, 692 ſeqq. de Sarpedone. *vulnera ficcabat lymphis*, ſanguinem ſiſtebat frigida aqua. Ignoramus, an primus hoc auſus ſit Maro; imitatus eſt Statius I Theb. 527. Nam τίεσιν et τιερναίνειν, ſed *aquæ* notione non adjecta, jam Homerus de vulnere dixerat. 835. "*Procul*, modo juxta, ut Ecl. VI, 16, Servius," non male. Eidem videtur novaſſe h. l. poëta *adclinis* et *propexam barbam*: equidem novatum dicerem primo loco *quieſcunt*, jacent,

Stant lecti circum juvenes: ipſe æger, anhelans,
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam:
Multa ſuper Lauſo rogitat, multumque remittit,
Qui revocent, mæſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimem ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti volnere victum.
Adgnovit longe gemitum præſaga mali mens.
Canitiem multo deformat pulvere, et ambas
Ad cœlum tendit palmas, et corpore inhæret.
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,

837. *Stant circum lecti proceres* aliquot Pier. *Stant leti* Dorv. a m. pr. *atque ipſe æger* idem. *anhelus* Zulich.——838. *proſpexam* Rom. *perpexam, perpeſſam* vitia codd. et edd. *in corpore* Gud.——839. *rogitans* Gud. Leid. *multumque remittit*, haud dubie doctius, Rom. et Medic. cum Gud. pr. Mentel. et cæteris præſtantioribus: itaque recte receperat Heinſius. Excidit tamen et hoc Burmanni recenſioni et iterum illatum vulgare *multoſque*. ——840. *ferent* Exc. Burm. et Franc. *reſponſa* Leid.——841. *exanimem* Heinſ. e ſcriptis revocavit; vulgo *exanimum*. v. ad IV Æn. 8. *exanimum ſocii* Parrh. et Dorvill.——843. *Agnoſcit* alter Hamb.——844. *multo* Heinſ. ſecundum Pierium reduxit, ob codd. conſenſum, et Macrob. IV, 3, tum quoque variaſſe dicendus eſt poëta id, quod lib. XII, 611 retractavit: Canitiem *immundo perfuſam pulvere turpans*; unde in recentiores (etiam Goth. ſec.) et in edd. h. l. venit: *immundo d. p.*——845. *corpori* alter Menag. Moret. ſec. et a m. pr. Zulich., quod vulgarius eſſet; nunc *hæret in corpore*.——846. *voluntas* etiam hic aliquot Burm. cum pr. et tert. Goth.

cent, de armis, ſeu clipeo. 838. *Colla fovet:* ſuſtinet caput arboris trunco. *fuſus barbam*, habens barbam, eamque propexam, fuſam in pectus, non otioſum eſt, ſed ad ἐναργειαν phantaſmatis requirebatur, dum ad truncum acclinatus capite demiſſo, recubat. *in pectore*, pro in pectus, ut bene Serv., antique.

841. Hic magnum poëtam in his agnoſce, quod arte ſua effecit, ut Mezentii, tam inviſi hominis, miſeratione animos noſtros tangeret. Rationem et modum, et quæ illa ſint, per quæ hæc effecit, videant harum rerum ſtudioſi. *ſuper arma*, ſuper clipeo, ut facile aſſequeris. cf. ſup. 506. *ingentem—ingenti:* etiam hæc ad commendationem cæſi juvenis pertinent. Κεῖτο μέγας μεγαλωστὶ Iliad. π, 776. 844. *deformat:* ſic ornat Homericum

κατα-

Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ,
Quem genui? Tuane hæc genitor per volnera ſervor,
Morte tua vivens? Heu, nunc miſero mihi demum
Exſilium infelix! nunc alte volnus adactum!
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulſus ob invidiam ſolio ſceptriſque paternis.
Debueram patriæ pœnas odiiſque meorum:

847. *ſuccumbere* vett. codd. Priſciani lib. XVI cum Erf.——849. *M. t. juveni* Zulich. et pro var. lect. pr. Hamb.——850. *Exitium* cum Ald. pr. plerique Pier., etiam Rom., tum Medic. et cæteri fere omnes. Etiam hoc eſt exemplum conſenſus codicum, emendationis veritate inferioris. Etſi enim adjuvari poteſt ea lectio interpunctione: *nunc m. m. demum Exitium! infelix! nunc alte v. a.*, at tamen *exilium*, quod pleræque vett. edd. habent, et Naugerius intulit, verum eſt.; hoc enim primum erat, quod in Mezentii fortuna poëtæ animo occurrere poterat. Sunt autem codd., qui tueantur, Gud. a m. pr. pro div. lect. Rottend. Leid. et ſec. Menag. cum Goth. pr. *nunc autem v.* Dorvill.——851. *violavi* Lutat. ad Stat. III Theb. 697.——822. *P. ob i. regno* idem Lutat. ibid. ex lib. XI, 539, niſi et hic, inquit Burm., *regno* legit pro *ſolio*. Verſus hujus cum ſeqq. ſententia diſtinctione mutata aliter procedit; poteſt enim et ſic interpungi:

Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen.
Pulſus ob invidiam ſolio ſceptriſque paternis,
Debueram patriæ pœnas odiiſque meorum.
Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſem!
Nunc vivo.

h. Utinam, ut fas erat, omnibus ſuppliciis animam efflaſſem ego, te ſuperſtite! Nunc vivo. Sentio tamen deſiderari ſic in primo verſu *criminis* rationem et cauſſam: quæ in vulgari interpunctione bene ſubjecta eſt. ——853. *odiiſque malorum* Montalb.

κατιχύατο Od. ω, 315. 847. Supra vſſ. 797. 798 Æneæ manum ad ictum patri inferendum ſublatam ſubierat Lauſus et vulnus moratus fuerat, dum pater aſportaretur: nunc *ſuccedere dextræ*, eſt dextram h. e. vulnus excipere alterius loco. 848. *tua per vulnera*, pro vulnere; ut jam millies vidimus: tamen nunc argutantur cum Servio Intpp., et volunt ad invidiam eſſe dictum. *Exilium* præclare memorat; hoc enim primum erat, quod in Mezentii fortuna occurrere poëtæ animo debuit, eum regno pulſum exulare. 850. *nunc alte v.*; loquitur de proprio vulnere v. 785. 786. 851. *crimine*, criminatione et odio; te infamem et odioſum feci meis ſceleribus. 853. 854. *Debueram*, cum deberem, vel ſi debebam pœnam

Omnis per mortes animam ſontem ipſe dediſſem!
Nunc vivo: neque adhuc homines lucemque relinquo.
Sed linquam. Simul hoc dicens adtollit in ægrum
Se femur; et, quamquam vis alto volnere tardat,
Haud dejectus, equum duci jubet. Hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. Adloquitur mærentem, et talibus infit:

854. *dediſſe* aliquot Pier., perperam.——855. *homines vitamque* Sprot.——856. *hoc* e ſcriptorum conſenſu Heinſ. pro vulgari *hæc*. *his dictis* Parrhaſ.——857. Primum, pro *vis*, paſſim in codd. *ſeſe alto* vel *alto ſeſe*, vel *quamvis alto ſe*: ex interpolatione indoctorum hominum. Tum vero *vis tardet* Medic. a m. ſec. et a pr. Gud., cumque iis *tardet* plerique codd. et edd. vett. Forma tamen verbi: *tardeo, ere*, alibi vix occurrit. *vis—tardat* Rom. et al., it. Goth. pr., recte: quod Heinſ. interpretatur: tardat ſe, tardatur; cf. ſup. ad Æn. II, 208. Poteſt tamen commode *vis tardat* accipi, ſolito poëtarum more, pro virium defectus tardat. Servius aliter reddidit: *alti volneris violentia*; ut adeo doloris notio adjuncta ſit. Cerda legiſſe videtur: *vis a. v. tarda*.——858. *Haud dejectus*, animo dejecto.——859. *erit* Gud., ſollenni errore. Heinſius tamen ſuſpicatur fuiſſe: *Hoc ſolamen heri*; eleganter, ſed nulla cum fide. *hoc v. ebibat* a m. pr. idem Gud. *habebat* Montalb. cf. ad XII, 17.——860. *ac talia fatur* aliquot Pier., inter quos Rom.

civibus meis; ſi merebar mortem: utinam ipſe vitam, vel omnibus ſuppliciis expulſam, reddidiſſem ſuperſtite te! At nunc vivo, te erepto!

857. *vis alto vulnere tardat*: h. vis ademta, virium defectus, per altum vulnus, tardat. vid. Var. Lect. *Haud dejectus*, animo haud dejecto. 860 ſqq. Diſplicuit hæc ad equum ſuum Mezentii oratio venuſtioribus noſtra ætate. Non defendam Homeri exemplo, in Hectoris et in Achillis equis Iliad. Θ, 184 ſeqq. Υ, 399 ſq., aut Statii imitatione vel Silii; quæ ad alias ætates pertinere videri poteſt. Sed in naturæ humanæ indole hoc ipſum videtur alte infitum eſſe, ut cum iis ipſis animantibus, quibus diu adſuevimus, tamquam cum familiaribus et ſodalibus agamus et confabulemur. Atque hoc ipſum optimorum hominum confeſſione firmatum vidimus. Non vero pro epici carminis dignitate nimis humile hoc videri debet in equo bellatore. In Mezentio accommodatum erat commentum, quia mox equi

vulnere

Rhœbe, diu (res ſi qua diu mortalibus ulla eſt)
Viximus. Aut hodie victor ſpolia illa cruenta
Et caput Æneæ referes, Lauſique dolorum
Ultor eris mecum: aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter. Neque enim, fortiſſime, credo
Juſſa aliena pati et dominos dignabere Teucros.
Dixit, et exceptus tergo conſueta locavit
Membra, manuſque ambas jaculis oneravit acutis;
Ære caput fulgens, criſtaque hirſutus equina.
Sic curſum in medios rapidus dedit. Æſtuat ingens
Uno in corde pudor mixtoque inſania luctu,

861. *Rhœbe* Heinſ. e codd. pro vulgari: *Phœbe*. Apud Macrob. IV, 6 *Rhebe*. An dicendum: *ϝοῖβον* pro *ϝοιβὸν* dictum fuiſſe? *Rhœbus*, *ϝοιβὸς*, quod in Rom. eſt, *συγχαμαίνον τὸν πόδα* ſignificaret. *mortalibus ægris* pr. Moret., quod Maroni, et hinc librario, familiare. *ultra eſt* Rom. *uſquam eſt* Erf.——862. *cruenti* Hugen.——863. *Ut c. A.* Gud. *Lauſique laborum* tert. Moret. At Regius: *dolorem. Ultor.*——865. *Occumbes* a m. pr. Gud., tum Ven. et ſec. Rottend. cum Goth. ſec.——867. *acceptus* Exc. Burm. *in tergo exceptus* Goth. ſec. *aſſueta* pr.——870. *Sic curſu in m. r. redit* Rom., quod et ipſum bonum.——871. *Uno in corde* nec ineleganter multi ap. Pier. et vetuſtiores Heinſii cum Goth. pr., qua de cauſſa hic recepit pro vulgari: *Imo in c.*, quod Pierius præferebat. Deſeruit Heinſ. et hic placitum ſuum, dum variare poëtam ſimilia bis in carmen illata contendebat. Jam autem inf. XII, 667 eſt *Uno in corde*. Habuit tamen hoc Servius quoque in ſuo; et facilis lapſus inter duo: *imus* et *unus* multis exemplis conſtat. *Una in c.* Moret. ſec. et Gud. cum Goth. ſec.; tum *dolor* vetuſtiores Heinſii cum Mediceo Pierii. Romanus tamen cum Mediceo Fogginii in *pudor* conſentiunt, cumque his cæteri. In aliis Pier. *puer*, et in Sprot. *puer* vel *pavor*.

vulnere ipſi ſeſſori cædes paratur. 861. *res ſi qua diu mortalibus ulla eſt*. Gravis ſententia et h. l. affectus plena. 863. *Lauſi dolorum*, ex Lauſi cæde: ut tot alia: II, 784 *lacrimæ Creuſæ*. 867 ſqq. ad *ἐνάργειαν* a poëta ſubjecta ſunt, ut Mezentii imago ſenſibus noſtris alte inſideat.

871. Pudor, furor, luctus, una et conjunctim (hoc enim eſt *uno in corde*, ſi poëtice hoc extuleris) eum inflammant.

874.

*Et Furiis agitatus amor, et conſcia virtus: *
Atque hic Ænean magna ter voce vocavit.
Æneas adgnovit enim, lætuſque precatur:
Sic pater ille deum faciat, ſic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, et infeſta ſubit obvius haſta.
Ille autem: Quid me, erepto, ſæviſſime, nato,
Terres? hæc via ſola fuit, qua perdere poſſes.
Nec mortem horremus, nec divom parcimus ulli.
Deſine. Jam venio moriturus, et hæc tibi porto

872. Verſus haud dubie ejiciendus; nam adverſatur loci rationibus; tum inf. XII, 668 iterum occurrit; tandem deeſt in antiquiſſimis Rom. Medic. et a m. pr. Gud. At in Menag. legebatur poſt v. 875. Ejectus eſt quoque a Cuninghamo.——873. *ter magna* Dorvill. *magna ſic* ed. Ven. Burm.——874. *agnovit enim* ex vetuſtioribus Pierianis et ſuis (adde Ed. pr. Burm. cum Goth. ſec. et tert.) præclare dedit Heinſ. pro vulgari: *a. eum.* Idem ad illuſtrandum laudat ſup. lib. VI, 317. IX, 340. Ge. II, 509, ſed in illis locis ratio diverſa; nam h. l. *enim* eſt pro γάρ του. *enim-vero.*——875. Ut nunc interpungitur, jungenda ſunt: *Sic—faciat—(ut) incipias.* Poteſt tamen oratio juvari: *Sic—Apollo!* (ſc. ut tu conferas manum, congrediaris mecum) *Incipias conferre manum.*——876. *Incipies* Hugen. *manus* ſec. Rottend. vid. XI, 283. *manum mecum* Dorvill., et expleto toto verſu: *manum et mihi jungere pugnam* Exc. Burm. Franc. et Goth. alter. Sup. IX, 741 *Incipe ſi qua animo virtus et conſere dextram.*——877. *ſubiit cominus* Franc.——878. *o ſæviſſime* Zulich.——879. *Terreas* aliquot Pier. Nunc, cum natus mihi ereptus ſit, nihil eſt, quod me terreat.——880. *ulti* Goth. tert. Poſſis aliquid exſculpere; ſed nihili illud eſt.——881. *Nam venio* omnes antiquiores Pier. et Heinſ. cum Medic. et Rom., etiam aliquot vett. edd. et Schol. Statii Theb. III, 71. Tuetur tamen alterum Heinſius tamquam elegantius. Stant pro eo pr. Hamb. Moret.

874. *agnovit enim*, utique; δὴ γάρ τοι; enimvero. 875. Faxint vero dii, ut tecum congredi liceat! v. Var. Lect. *altus* Apollo eſt magnus, ut jam aliquoties novavit Maro. 877. *ſubit* h. l. ſimpl. it, occurrit: aliter ac modo v. 798. 880. *nec divum parcimus ulli*; ut ab eo auxilium expectemus. Alio loco: *nihil ſe jam diis debere*, eodem fere ſenſu. *parcere*, pro vereri, metuere, adeoque omnino *curare*. Sic Gr. φείδεσθαι; φειδὼ pro cura. 881. *Deſine* terrere. 885. Lævam

in

Dona prius. Dixit, telumque intorſit in hoſtem;
Inde aliud ſuper atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum adſtantem lævos equitavit in orbis,
Tela manu jaciens; ter ſecum Troïus heros
Inmanem ærato circumfert tegmine ſilvam.
Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, et urguetur pugna congreſſus iniqua:
Multa movens animo, jam tandem erumpit, et inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.

Moret. qu. Ven. et Goth. alter cum edd. vett. Tum Heinſ. emendandum eſſe cenſet: *at hæc*; quod et ipſum elegantius. Sic et Waddelius maluerat apud Burm.——883. *figitque volutatque*: ita Heinſ. e Gud. a m. pr., in quo virum ingenioſum exquiſitioris lectionis ſtudio auram pro Junone amplexum eſſe nullus dubito. Nam primum Gudiani librarii lapſus ille eſt, non lectio: tum poſt *figit* importunum eſt *volutat ingenti gyro*, quod de haſta librata accipere neceſſe eſt, ut *volutat* ſit pro, volvit, rotat. Tandem nemo dicat, quid in vulgata diſplicere poſſit, quam omnes codd. vetuſtiores exhibent: *volatque ingenti gyro*, quod, ſuo more, poëta mox diſertius et ornatius exponit: *ter circum a.* etc. In Mediceo, quod non eſſe animadverſum miror, ſcriptum eſt: *fugitque* (etſi a m. ſec. mutatum) *volatque*. Sic et Voſſ. et vett. edd., uti Ven. 1484. atque hoc mirifice placere poteſt, ut ſit: *telumque intorſit in hoſtem: Inde aliud ſuper atque aliud: fugitque volatque Ingenti gyro*. In Ven. erat: *aliudque: fugitque volatque*, quod interpolatoris eſt, qui non viderat præteritum eſſe tempus poëtæ in his ſollenne. In Leid. erat *fixitque*, ex ſimili ſtupore: quia præceſſerat: *intorſit*. *figitque* tamen librorum conſenſus tuetur, a quo in his et ſimilibus ſtandum eſt, quando utraque lectio habet quod probari poſſit.——884. *æreus umbo* Medic. et Gud. vid. ſup. ad 271.——885. *Tum* Franc. *circum acoſtem* Goth. tert., ex librarii inſcitia.——887. *tegmine* et pro var. lect. *agmine* Gud.——888. *tranſiſſe* Franc. et Goth. tert., indocte. *riſiſſe* Bigot.——890. *erupit* tres Burm. *intra* Ven.

in partem non modo ob naturalem equi flexum in lævum, ſed ideo maxime equitabat, ut, ipſe læva clipeo tectus, et dextra expedita, Æneæ, qui ei ſemper a læva in interiore gyri orbe ſtabat, dextrum latus peteret, quod a clipeo tectum non erat. Sed Æneas clipeum circumfert, et hunc quidem 887 oneratum infixis haſtis: is exceperat et ſuſtinuerat tela.

889. *pugna iniqua*, contra equitem ipſe pedes. 891. *tempora trajicit*. Comparant ſimilem locum Iliad. 9, 81, ubi Neſtoris equus παρήορος (tertius adjectus bigis, συνωρίδι, idem qui

Tollit ſe adrectum quadrupes, et calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Inplicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum Troëſque Latinique.
Advolat Æneas, vaginaque eripit enſem,
Et ſuper hæc : Ubi nunc Mezentius acer, et illa
Effera vis animi? Contra Tyrrhenus, ut auras

892. *arrectus* alter Hamb. et Montalb. Mox ſi ſcriptum eſſet, *tum c. auras*, expeditior eſſet interpretatio. Sed poëta alterum maluit, forte ut celeritatem aſſequeretur.——894. *ejectumque* Zulich. *dejectoque* Gud. a m. ſec. et ſec. Mentel.——895. *intendunt* Goth. ſec., quod defendi poteſt; vera lectio non eſt.——897. *ſuper hoc* Ed. pr. Burm. Eſt : et inſuper hæc addit. *et illi* Hugen.——898. *et auras* Medic. a m. ſec. et alii Pier. et Heinſ., minus bene, et perpetuo lapſu.

qui et σειραῖος, σειραφόρος, nobis funalis, *an der Leine*) percutitur ἄκρην κακκεφαλὴν etc.; ibi equus primum exultat (ἀνέπαλτο), tum caput in terra volutat, ut telo ſe liberet (κυλινδόμενος περὶ χαλκῷ, ut hoc loc. *cernuus*). 892 — 894. Quod natura in tali vulnere fert, poëtam ſcripſiſſe probabile fit. Igitur equus primum prioribus cruribus elevatus ſe erigit : ſimul præ dolore calcibus calcitrat; Sic eques effunditur, et h. l. quidem *in latus* (non in caput, nec reſupinus; neutrum reliqua admittunt); mox ipſe equus in caput procumbit, et, armo ſuo, incumbit proſtrato Mezentio. Sic mihi videntur ſingula eſſe tenenda, ut locus expediatur. *tollit ſe arrectum*, prioribus pedibus erectis haud dubie. conf. inf. XI, 637. 638. 639, et bene inter multa inania Cerda laudavit Livii locum VIII, 7 *Spiculum inter aures equi fixit* etc. Adde Silium lib. IX, 594 ſqq., ubi res ad elephantum traducta. *calcibus* de poſterioribus pedibus accipio : quis enim neget equi naturam ſic ferre, ut præ dolore calcitret. *Implicat :* hoc ipſe poëta dilucidat : *cernuus incumbit armo* ſuo equus (quis enim aliter accipiat?) domino *ejecto :* quippe qui ad latus equi exciderat. *cernuus* proprie de præcipitato, qui κυβιστᾷ. conf. Serv. 895. *Clamore incendunt cœlum*; uti et mox XI, 147 *incendunt clamoribus urbem*. Eſſe pro *implent*, facile quilibet et videat et dicat. Sed rationem reddere non tam facile eſt. Cerda duas rationes proponit : quarum neutra ſatis facit. Mihi ſic videtur expedienda forma hæc : *incendere* poëtis eſt augere, magnum facere quid. Inde dicitur aliquis *incendere clamorem in aëre, cælo*, h. magnum clamorem movere. Sic *incendere luctum* ſup. IX, 500. *vires* V, 455 et quot non alia. Ductum autem ex Tragicorum φλέγειν, ἐπιφλέγειν, pro ἐγείρειν, ἀνεγείρειν

Suſpiciens hauſit cœlum, mentemque recepit:
Hoſtis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas; nec ſic ad prœlia veni;
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Unum hoc, per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro;
Corpus humo patiare tegi. Scio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc, oro, defende furorem; 905
Et me conſortem nati concede ſepulcro.
Hæc loquitur, jugulo que haud inſcius adcipit enſem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

899. *Suſcipiens* ſec. Rottend.——901. *in prœlia* Zulich. et Dorvill. *venit* Medic. a m. pr., ut de Lauſo agat, inquit Heinſ. Probabilius, librarii lapſu.——902. *fœdere* Franc.——903. *veniam* pars codd. Heinſ. ——905. *Circum adſtare* Exc. Burm.——907. *Hoc* Franc.——908. *defundit* Gud. a m. pr. et Rom. *diffudit* Goth. alter et tert. *in arva* ed. pr. Burm. et Menag. pr., male. Jungenda ſunt: *cruore undanti in arma*, thoracem ſeu clipeum.

ἀνιγνίειν. v. c. Sophocl. Aj. 196. Nunc cf. Brunck. ad Æſchyl. Perſ. 393. Jam poëta hoc ipſum doctius transfert ad *cælum*, quod hactenus proprie adeo incendi dici poteſt, quatenus res magno motu accepto omnino *incaleſcunt, fervent*. Hinc *fora fervent clamoribus, theatra ſtrepitu*. 899. *hauſit cælum* ſ. hauſit oculis, quod malim; ſeu cælum pro aura, anima, quam recepit. Expeditius forte, ut jungas: *auras hauſit, ſuſpiciens cælum*: niſi forte oratio ſic nimis tenuis efficitur pro epico carmine. 901. 902. Interfice me: mortem non deprecor. Hoc ſic extulit poëta: Non erit crimini, me interfeciſſe, *nullum in cæde nefas* (Serv. et Cerda: "Mori viro forti nefas non eſt:" quod eſt remotius); *nec ſic—Lauſus* ſc. ut ne me interficeres, aut ut ego mortem deprecarer. Imo vero, dum ſuperſtes Lauſo eſſe non ſuſtinet, mori decreverat. *nec tecum* h. nec Lauſo a te cæſo pugnæ hæc conditio nobis propoſita eſt.

903. *Per, ſi qua eſt venia*: ex more in precum formulis; pro: *per veniam, ſi qua eſt. venia*, gratia, beneficium, ut jam alibi vidimus. Similes morientium preces dederat Homerus Iliad. χ, 338 ſq. et alibi. 905. *defende f.* propulſa (ut jam toties ſic ex ἀρεῖν) odia et iras, quominus corpus meum inſepultum abjiciant et male mulcent; αἰκίζεσθαι. 906. *Et me c.* pro vulgari oratione *conſortem ſepulcri nato* poſuit exquiſitius. Eſſe pro hoc dictum illud, etiam Macrob. VI, 6 monuit.

EXCURSUS I.

Auxilia Æneæ ex Etruria.

Lib. X, 166 ſqq. Non omnes veteris Etruriæ civitates memorari a poëta, cum copias inde adductas recenſet, manifeſtum eſt. Ex iis quoque, duodecim numero, civitatibus, quæ rempublicam Etruſcorum conſtituebant, *Cluſium* et *Cære* tantum nomine poſuit, reliquas præteriit. Habuit igitur dilectum? an temere appoſuit, quæ in mentem veniebant? Si noſtrum Virgilium bene novi, habuit ille haud dubie, quod cum judicio et veteris memoriæ reſpectu in hoc loco ſequeretur; in aliis quidem, quod maritimæ urbes ſunt et navium copiam ſuppeditant; in aliis cognationem et amicitiam cum Romanis, ut in Cluſio et Cære; ſeu fabulas priſcas, ut in Mantua. *Cære* quidem ſummo cum dilectu primo loco poſuit, quoniam Mezentium regem pulſum bello perſequi decreverat ea civitas, caſtris in propinquo urbis poſitis, quibus Æneas exceptus cuncta ſtatim ad profectionem parata reperit (ſup. VIII, 478—494. 603 ſq.): quod niſi opportune accidiſſet, ad parandas copias mora facta eſſet, quæ poëtæ totam narrationem perturbaſſet. Mature autem cum Romanis Cæretani in amicitiam et ſocietatem venere, ſacris et ſacerdotibus, cum Galli adveniſſent, receptis. v. Liv. V, 40. 50. In civitatem quoque adſcripti ſunt, etſi ſine ſuffragio. Cæretanis ſocietate adjunxit poëta civitates loco vicinas, pleraſque littoralem Etruriæ regionem incolentes, nam longinquis locis copias arceſſere non potuit; potuit alias quoque rationes ſpectare, quas in tantis hiſtoriæ Etruſcorum tenebris nunc ignoramus. Illud tamen vel maxime miror, quod nulla *Cortonæ*, ſeu *Corythi* veteris, mentio facta eſt, cum inde originem trahere dictus eſſet Dardanus, etſi Acron inde oriundus inf. X, 719 memoratur. Sed ſi recte conjicio, cum Agylla vetus Pelaſgorum urbs eſſet, in ſocietatem adſcripſit poëta alias civitates, quas Pelaſgi inhabitaſſe dicti ſunt. Dionyſ. I, 20, qui claſſicus locus eſt, multas eos urbes partim Siculis ereptas, partim a ſe extructas, habitaſſe ait communiter cum Aboriginibus, eo in numero eſſe *Cære*, *Piſam*,

Saturniam

Saturniam et alias quaſdam urbes, quas ipſis, temporis progreſſu, Etruſci eripuerunt. Potuere ergo inter eas urbes, quas Pelaſgi tenuere, et illæ eſſe, quas poëta recenſuit.

Cluſium, Camers vel Camars olim dictum, inter Æneæ auxilia bene referri potuit, quandoquidem in ſocietatem et amicitiam a Romanis receptum Gallorum arma in Romanos avertit: Liv. V, 36 ſq. Erat urbs antiquiſſima, quam Umbris ejectis Etruſci ſuam fecerant. De hac et nonnullis urbibus ſequentibus vide nunc *Lanzi*, viri docti et ingenioſi, librum de Lingua Etruſca (*Saggio di Lingua Etruſca* To. II.) *Coſæ*, vel Coſa, ad mare ſupra Herculis portum ſitæ, *Coſa Volcientium* Plinio dictæ lib. III, 5, 8, a *Volcis* videntur eſſe deductæ; antiquum id fuit Etruriæ oppidum, forte ad ipſum Cluſium originem retulit, aut ſub Cluſinorum poteſtatem olim fuit: Certe ex his unum agmen conflatum videmus in Virgilio. Ducit illud Maſſicus: ſub quo adeo Cluſinorum Lar eſſe debuit *Oſinius*, qui infra v. 655 memoratur. Alterum agmen eſt ex *Populonia* ſeu Populonio et ex inſula *Ilva* ſeu Æthalia, nunc *Elba*, ei objecta, coactum. Populonii origo incerta eſt. vid. Serv. ad h. l. Ilva, Etruſcorum colonia (vid. Stephan. in Αἰθάλη), olim æris, mox ferri fodinis nobiliſſima: vid. Strabo V, p. 342. Diodor. V, 13 et al. apud Cluver. Ital. pag. 502 ſqq. et Serv. ad h. l. Mille viros *Piſa* adductos videmus v. 175—180. Piſam autem inter urbes a Pelaſgis et Aboriginibus habitatas paullo ante vidimus: ut adeo inter antiquiſſimas illam fuiſſe neceſſe ſit. Lycophron ipſos Lydos advenas Piſam occupaſſe tradit v. 1359, quod ex opinione veterum de Etruſcorum ex Lydia origine intelligendum. Fecit tamen ſcriptoribus fraudem et hæc nominis ſimilitudo, ut a Piſa Elidis profectos dicerent, qui Piſam Etruriæ conderent; vid. Strabo V, pag. 340 B. Plin. III, 5. Juſtin. XX, 1. Solin. 8. Copioſius e noſtro poëta perſequitur Rutilius Itin. I, 565 ſq. Addit Strabo fuiſſe eos ex iis, qui Neſtorem ad Ilium ſequuti in reditu via aberraverant. Homerus tamen Piſatas non commemorat inter eos, quos Neſtor adduxit. Adde Serviana ad v. 179 h. l., unde patet plura fuiſſe poëtarum vel hiſtoricorum commenta de Piſæ origine. Alia tamen in Servio legerat Jul. Sabin. Sequitur v. 180—184 Aſtur cum trecentis ex *Agylla* ſeu *Cære* et vicinis locis adductis, ſcilicet ex agris ac vicis circa *Minionem* fluvium (nunc *Mugnone*) haud longe a Centumcellis; exiguo intervallo verſus occidentem fuit Graviſca vel *Graviſcæ*; ultra Minionem ab

oriente, verſus Cære, *Pyrgi*. Egit de utriſque diligenter Cluver. Ital. p. 483. 495. Servius ad h. l. Pyrgos ait *caſtellum* fuiſſe *nobiliſſimum eo tempore, quo Tuſci piraticam exercuerint (nam illic metropolis fuit:* ab indocto homine fuit adjectum) : *quod poſtea expugnatum a Dionyſio tyranno Siciliæ dicitur* (Diſerte narratur res a Diodoro XV, 14, ubi cf. Weſſeling.), *de quo Lucilius:* Scorta Pyrgentia. *Pyrgi* jam Rutilii ætate, ineunte Sæc. V: *Nunc villæ grandes, oppida parva prius* Itin. I, 223. 224. Omnino totus ille Rutilii locus cum hac carminis parte comparandus eſt. Quod Graviſcas *intempeſtas* dixit, ſitum reſpexit in humili ac paluſtri planitie ſub montibus Cornetanis a læva Martæ fluminis. Rutil. Itin. I, 282 Graviſcæ, *Quas premit æſtivæ ſæpe paludis odor*. Cato in Origg. apud Serv. ad h. l. *Ideo Graviſcæ dictæ ſunt, quod gravem aërem ſuſtinent:* quod ſi ita eſt, nomen a Romanis demum vel a Latinis inditum eſſe debuit.

Inde a v. 185 *Ligures* Etruſcis comites dedit, vicinum populum, quicum multa bella geſſerant veteres Etruſci : nunc vero addidiſſe eos videtur propterea, quoniam ornatum dabat carmini ea gens, quippe de qua veteres fabulæ, poëtarum carminibus decantatæ, olim fuere plures ; quibus cauſſam dedit Græcorum priſcorum ἀνισοχρονία in his locis, dum Padum ſ. Eridanum in Ligurum finibus ex monte Veſulo ortum una cum oſtiis et ſuccino, tum Phaëthontem et Cygnum ad Ligures retulere. Pherecydes primus fabularum harum auctor fuiſſe videtur : ſaltem is primus Eridanum edidit ſecundum Hyginum fab. 154; fabulam de Phaëthonte et Heliadum electro primi Æſchylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus, commenti eſſe videbantur Plinio XXXVII, 2 ſ. 11, 1. De cæteris vid. Not. ad v. 185 ſq. cf. ſup. p. 405.

Claudunt agmen quingenti *Mantuani* duce *Ocno* v. 198—212, quem, Tiberis et Mantus filium, Mantuam condidiſſe et matris nomen urbi impoſuiſſe acceperat Maro. *Mantuæ* originem antiquiſſimam fuiſſe neceſſe eſt, cum poëta ad hæc tempora eam referre auſus ſit. Tiberis filius non male habitus *Ocnus:* cum ab Etruſcis condita fuerit Mantua tum, cum, barbaris, qui ea loca incoluerant, expulſis, loca ultra Apenninum illi tenerent. *Manto* autem Tireſiæ filia mater ei data, ſecundum eundem vulgarem Romanorum errorem, quo urbium Italiæ nomina et origines a Græcis repetebant : qua de re ſatis in Excurſſ. ad lib. VII dictum eſt. Ocnus autem hic, vel Aucnus

nus nullo modo cum Græcorum Ocno eſt confundendus, quem in locis inferis collocarunt nonnulli ex poëtis. Diverſa de Ocno alios et de Mantuæ origine tradidiſſe, ex Servio ad v. 198 colligi poteſt; fuerunt enim qui Bononiam quoque, olim Felſinam, ab eo conditam traderent: at Mantuam a Tarchonte conditam narraverant alii, Mantuamque ideo nominatam, quod Etruſca lingua *Mantus* Dis pater eſt, cui urbem conſecravit. Quæ ſequuntur v. 201—203 *Mantua dives avis: ſed non genus omnibus unum; Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni, Ipſa caput populis, Tuſco de ſanguine vires*, plurimum habent obſcuritatis. Servii nota ad v. 201 et 202 admodum corrupta et obſcura eſt, et quantum intelligo ex binis interpretationibus diverſis conflata. Altera hæc: ut *Mantua tres habuerit tribus, quæ in quaternas curias dividebantur*. Ita dicerem ſub Gallorum incurſionem Etruſcos ex cæteris XI civitatibus circumpadanis Mantuam confluxiſſe, et fuiſſe in tres tribus deſcriptos, quarum quæque quatuor demos haberet, quos Virgilius *populos* dixit. Verum ſic non poterat Mantua dici *caput bis populis*. Attigit locum Jo. Fr. Gronovius ad Liv. V, 34. 35 et *gentem triplicem* accipit tres regiones. Docet ille quidem eo loco copioſe, *gentes* et *populos* ſæpe conjungi apud ſcriptores, et patere gentem latius, ac poſſe ſub ſe comprehendere plures populos, de quo nemo facile dubitet. Verum hæc omnia Virgilianum locum parum expediunt. Fac enim hoc ita ſe habere: Mantuam (aut, quod malim, agrum Mantuanum) habuiſſe tres regiones, quarum quæque contineret quatuor populos (h. conventus, δήμους), an de priſco Mantuæ ſtatu ſic conſtat melius? an in vetere hiſtoria quicquam eſt, quod cum ea memoratione conſentiat? Nec vero verſus præcedens convenit: *Mantua dives avis*; quid enim his cum illa diviſione in regiones commune eſt? Cluverius in Ital. ant. p. 255, etſi populos quaternos prorſus explodit, tamquam poëtæ commentum, quo diverſas hiſtorias compilatas miſcuerit: *gentem* tamen *triplicem* agnoſcit et ad triplices colonos refert, qui Mantuam inſederunt. Fuerunt enim conditores urbis Etruſci: iis ex agris circumpadanis expulſis, Galli urbem tenuerunt aut Etruſcis fuerunt admixti; tandem ex finitimis Venetis nonnulli inter cives adſcripti fuere. Ea vero ratio nec illud expedit: *dives avis*; nec reliqua, inprimis hoc: *illa caput populis*. Servius ad v. 201 primum a Thebanis, deinde a Tuſcis, noviſſime a Gallis, vel, ut alii dicunt, a Sarſinatibus, qui Perufiæ conſederant, conditam narrat Mantuam:

Mantuam: quæ unde acceperit, cum inepta prorſus ſint, nemo facile dicat. Thebanos intulit forte propter Manto. Meo quidem judicio hæc omnia facile expedias, ſi memineris Etruſcos antiquitus, cum trans Apenninum late omnia tenerent, regionem circumpadanam in XII civitates deſcripſiſſe, quemadmodum ipſa Etruria XII civitates principes habebat. Cf. Polyb. II, 17. Liv. V, 33. Inter has XII civitates Virgilium arbitror non modo retuliſſe Mantuam ſuam; id quod recte faciebat: nam etiam Plin. III, 19 ſ. 23 *Mantua Tuſcorum trans Padum ſola reliqua:* verum etiam principem cæteris præpoſuiſſe; etſi honorem eum ab aliis Bononiæ habitum conſtat. Plinius utique lib. III, 15 ſ. 20 *Bononia Felſina vocitata cum princeps Etruriæ eſſet*; etſi ſententia Plinii et hæc eſſe poteſt: fuiſſe et ipſam Felſinam inter principes. Copias igitur adducebat Ocnus Mantuanas ex XII populis Etruſcis, qui incolebant agrum circumpadanum, conflatas: itaque *non genus omnibus unum* erat. Quod vero addit poëta, ex eo primum diſcimus, XII illos populos ſeu civitates in tres gentes fuiſſe diviſas; id quod ad Etruſcas origines notabile eſt. *Non* igitur poëta, quod voluere interpretes, *de Mantuanorum origine* in h. l. agit, nec de majorum diverſa ſtirpe, nec de diviſione agri Mantuani in regiones et conventus; *ſed de copiis* agitur, *quas Ocnus* Mantuæ conditor *adducit ex civitatibus XII circumpadanis*, quibus Mantua illo tempore caput erat.

Mantuanis accenſuit denique v. 208 *Auleſtem*, quem inter Italos non ignobilem fuiſſe ex Servianis laciniis ad v. 198 colligo: fuit enim ſecundum nonnullos Ocni frater et *Perufiæ* conditor habitus.

Illud adhuc ſubjiciam: novam ſuper loci interpretatione moveri poſſe difficultatem ex Silio, qui VIII, 600. 601 in recenſu populorum et civitatum: *Et quondam*, inquit, *Teucris comes in Laurentia belli Ocni priſca domus parvique Bononia Rheni.* De Mantua eum accipi non poſſe, manifeſtum fit, quod viris doctis notatum, cum v. 594 jam eam memoraverit. Neceſſe igitur eſt, Silium verba *patriis ab oris* ſup. v. 198 hujus lib. X accepiſſe de Bononia, tamquam priſca Ocni et patria ſede, antequam ad Mantuam condendam diſceſſiſſet. Diverſa igitur et hæc eſt ab ea, quam ſupra ex Servio ad v. 198 attigimus, fabula de condita ab Ocno Felſina (ut cum Cluverio legendum), ſeu Bononia. Lux ex his affundi poteſt notæ Julii Sabini ad vſ. 203 *Ipſa caput populis*, qui de Bononia hoc accipere voluit.

EXCUR-

EXCURSUS II.

De Amyclis tacitis.

Lib. X, 564 *tacitis regnavit Amyclis.* Cur *tacitas Amyclas* dixerit, varia commenta affert Servius, vix digna quæ repetantur. Quæ probabiliter dici poſſint, hæc eſſe arbitror: Loca Lucilii: *Mihi neceſſe eſt, loqui: nam ſcio Amyclas tacendo periiſſe*, Silii VIII, 529 et Pervigil. Ven. ſub f. ſatis docent, ad illam narrationem poëtam reſpexiſſe, qua, " cum frequenter falſo " nuntiarentur hoſtes, et inani terrore civitas quaſſaretur, lata " lege cautum eſt: ne quis unquam hoſtis nuntiaret adventum. " Poſtea cum vere hoſtis veniret, nullo nuntiante, ex improviſo " civitas capta eſt: unde *tacitæ Amyclæ* dictæ ſunt, quod " periere ſilentio." Recte hæc ab Aſpro, nam is auctor a Julio Sabino proditur, tradita videntur, ſed falſo ad has Auſonum Amyclas revocata, quæ a ſerpentibus deletæ fuere; v. Notam: cum ea ad Amyclas Laconicæ ſpectarent, quas a Dorienſibus deletas eſſe, proditum reperimus. Nam, Peloponneſo a Dorienſibus et Heraclidis occupata, oppida aliquot Laconicæ per ducentos adhuc annos tenuerant Achæi, donec, paullo ante bellum Meſſenium primum, regis Telecli ductu, Dorienſes ſeu Lacedæmonii ea loca expugnata ſolo æquarunt. Inter quæ fuere Amyclæ, quæ acriter reſtiterunt, nec niſi belli diuturnitate attritæ in ditionem ceſſerunt. Tropæum de iis erectum pro argumento virtutis eorum, qui victi erant, habebatur: Pauſan. III, 2, p. 208 et c. 12, p. 237. Amyclæ everſæ vici formam per multa tempora habuerunt, claræ inprimis dei Amyclæi templo et throno. v. ibid. III, 19 et 18, de quo diſputatum eſt a nobis in *Antiquar. Abhandl. I Stück.* De expugnatione illa Amyclarum a priſcis ſcriptoribus plura fuiſſe narrata, tum ex Pauſania, tum ex Pindari locis Iſthm. VII, 18—22. Pyth. I, 124. 125. 126 patet: unde intelligitur, fuiſſe Ægidarum, quæ Spartæ tribus erat Thebis oriunda, præcipuas in eo bello partes Amyclaſque illis habitandas eſſe aſſignatas. Si veterem commentatorem in Pyth. V, 96 et 101 et Iſthm. VII, 18 integriorem haberemus, plura ex Ephoro et Ariſtotele de hoc bello teneremus. A Strabone lib. VIII, p. 560 C. 561 D. ex Ephoro (conf. Meurſ. Miſc. Lac. IV, 3), Amyclæ ab Heraclidis Philonomo, qui Lacedæmonem iis prodiderat, conceſſæ narrantur; ſi vera ſunt, quæ Conon Narrat. 36 appoſuit,

poſuit, adducti ab eo coloni ex Imbro et Lemno fuere, qui tertia hinc ætate, ſeditione adverſus Dorienſes facta, ejecti Cretam adierunt et Gortynem occuparunt. Ad hoc itaque tempus referenda eſſe videtur Amyclarum illa a Dorienſibus facta expugnatio: urbe ex improviſo occupata. Ut autem hoc *ad Amyclas Italiæ* transferri poſſet, error ille, quem toties caſtigavimus, locum fecit, cum non modo Græcorum colonias per totam Italiam diſſeminarent veteres auctores Latini, verum etiam urbium origines ac notitias nominum ſimilitudine corrumperent. Urbem *Amuclas* in his locis Italiæ fuiſſe nemo dubitet. Sed nominis ſimilitudo fecit, ut a nonnullis narraretur, Laconas eam urbem condidiſſe, et ab Amyclis ſuis nomen indidiſſe. De tempore coloniæ ductæ varie traditum. Alii comites Caſtoris et Pollucis huc appuliſſe narrarunt, alii Amyclæos cum Glauco, Minois filio, veniſſe (apud Servium); tandem etiam fuere, qui Lycurgi ætate coloniam ductam dicerent ab iis, qui novis legibus uti nollent: hos enim, ubi in agro Pomentino eſcendiſſent, Feroniæ fanum extruxiſſe, et partim inde Sabinos contendiſſe. v. Dionyſ. Halic. lib. II, 49 (p. 113).

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER UNDECIMUS.

ARGUMENTUM.

Occiso Mezentio victor Æneas Marti tropæum erigit: Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Evandri urbem remittit: ubi summo et patris et suorum omnium luctu excipitur —99. Interim oratores a Latinis missi dierum duodecim inducias impetrant: quo temporis spatio utrique suorum cadavera perquirunt, supremoque sepulturæ honore prosequuntur — 224. Eodem quoque tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomedem miserant Latini, ad suos rediens auxilia sibi denegata renuntiat—295. Ea spe destitutus Latinus, consilio convocato de summa belli consultat, legatosque de pacis conditionibus ad Æneam mittendos censet—335. Ibi Drances et Turnus pro inveterato inter ipsos odio se mutuis conviciis proscindunt

—444. Interim Æneas, bipartito divisis copiis, levis armaturæ equites planis itineribus ad urbem præmittit: ipse cum reliquo exercitu per loca silvis montibusque impedita ad editiorem oppidi partem contendit. Cujus rei nuntio Laurentum perlato consilium dimittitur: paranturque ea, quæ ad urbis defensionem putantur pertinere—485. Turnus cognito per exploratores Æneæ consilio bifariam et ipse suas copias partitur: equitibus Messapum et Camillam præficit, eosque hostium equitibus opponit; ipse cum peditibus angustias, qua necessario Æneæ ad urbem iter erat, breviori itinere occupat, atque ibi in insidiis subsistit—531. Interponitur episodium de Camilla—596. Interim equestre prælium committitur, diuque dubio utrimque eventu pugnatur—647. Ibi Camilla, magna prius edita hostium strage, dum Chloreum, Cybeles sacerdotem, armorum ejus pulchritudine capta, incautius sequitur, ex insidiis ab Arunte hasta trajicitur—835. Quam tamen sacræ virginis cædem Aruns non diu tulit inultam: nam et ipse paullo post ab Opi, Dianæ ministra, sagitta trajectus offensi numinis pœnas persolvit—867. Camillæ nece consternati Rutuli fugam arripiunt: Trojani urbis oppugnationem parant—895. Ejus calamitatis nuntio ab Acca, Camillæ comite, ad Turnum perlato, relictis quas obsederat angustiis, suis auxilio accurrit. Eodem subsequitur et Æneas; et, quoniam imminente jam nocte prælium committi non poterat, utrique positis ante urbem castris considunt—*ad fin.*

Ductus adversus Latinorum urbem Laurentum Æneæ exercitus merito, ut partem argumenti et rerum narratarum, ita librum Æneidis constituit. Hoc, quod per se parum fecundum erat et jejunum, magna rerum, accessionum, et episodiorum copia, ornavit poëta: funere Pallantis, sepultura cæsorum, reditu legatorum Latini ad Diomedem, consultatione de legatis cum pacis conditionibus ad Æneam mittendis, et, in ipso accessu ad urbem, Camillæ pugna et cæde.

ÆNEIDOS, LIBER UNDECIMUS.

Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit.
Æneas, quamquam et ſociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens eſt,
Vota deum primo victor ſolvebat Eoo.
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezentī ducis exuvias; tibi, magne, tropæum,

2. *et* abeſt nonnullis Pier. et Heinſ., etiam edd. vett. *humandi* Zulich. ——3. Julius Sab. ad h. v. "Apronianus legit: "*mens turbata præcipitat funera.*" Spectat hoc eo, quod in Mediceo legitur: *funera*; ſic quoque Exc. Burm., perperam.——6. *Conſiſtunt* Goth. tert., perperam et hoc. Truncum quercus amputatum ſtatuit, conſtituit, Æneas in tumulo.—— 7. *eximias* Franc. *triumphum* Goth. tert. pro var. lect. pr. Hamb.

1. Altero mane poſt ſuperioris diei pugnam, cujus exitum non diſerte memoravit, ſed Mezentii cæde territos Rutulos in fugam ſe dediſſe facile unuſquiſque aſſequitur. Brevitatiſne ſtudio hoc dederit poëta, qui ſemper ad eventum feſtinat, et, quæ ornari nec poſſunt, omittit, an ſecundis curis reſervarit, quis pro certo affirmet?

2. 3. *curæ præcipitant*, potentius, quam, urgent, premunt, ut impenderet tempus humationi cæſorum militum. *funere*, dolore ex funeribus ſuorum, inprimis Pallantis. 4. *Eoo* Lucifero, ut ſup. III, 588. Ad religionem autem Æneæ hoc ſpectat, quod ante omnia perſolvit diis vota (*vota deorum*), et nunc quidem tropæo in Martis honorem conſtituto. 5. Locus de tropæo erigendo luculentus: quem æmulatus eſt Stat. Theb. II, 704 ſqq., ad orationis ſaltem copiam comparandus. *tumulo*, ſeu eminentiore loco, ſeu terra aggeſta. *aggere camporum medio* dixit Statius l. c. 708. *Tela trunca viri*, fractas Mezentii haſtas ſub X, 882 ſqq. *bis ſex*; Statius ibid. *perfoſſaque volnere crebro arma*. Ad faſtidium argutantur Intpp. Illata fuere

Bellipotens; aptat rorantis ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, et bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis: clipeumque ex ære finiſtræ
Subligat atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios, namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum, ſic incipiens hortatur ovantis:
Maxima res effecta, viri; timor omnis abeſto,
Quod ſupereſt; hæc ſunt ſpolia, et de rege ſuperbo
Primitiæ; manibuſque meis Mezentius hic eſt.

8. *roranti* Goth. ſec., ſicque Rom.——9. *Truncaque tela* Goth. tert. *virum* Lutat. ad Stat. II Theb. 710.——10. *Effoſſumque* Dorvill. *finiſtra* aliquot Heinſ. *finiſtris* vel *finiſtra* Gud.——11. *eburneum* Gud. a m. ſec., applaudente Heinſio.——12. *Cum ſ.* Cariſius lib. IV citat. *omnis conſtipata* Goth. tert.——14. 15. Mutavi hic Heinſianæ recenſionis interpunctionem, quæ manifeſte ſententiam vitiabat: *Maxima res effecta viri. Timor omnis abeſto. Quod ſupereſt: hæc ſunt* etc. Imo vero jungenda: *timor omnis abeſto*, quod id attinet, *quod ſupereſt* (κατὰ) τὸ λοιπὸν τῷ πολέμῳ. Quæ ſequuntur: *hæc ſunt ſpolia*, illuſtrant illa: *maxima res effecta*.——15. *et* deeſt Ven. et ſec. Rottend. Alii apud Heinſ. diſtinguebant: *et de rege ſuperbo Primitiæ manibuſque meis: Mezentius hic eſt.* Parum ſcite.——16. *manibuſque meis Mezentius hic eſt.* Paullo durior eſt oratio verborum junctura: *meis manibus Mezentius hic eſt*, talis eſt, mea virtute huc eſt redactus: quod de eo ſupereſt, hoc *eſt*. Supra IX, 481 *Hunc ego te, Euryale, adſpicio.* Nunc *tropæum* oſtenditur, Mezentii armis indutum, quod Mezentium eſſe ait. Hoc acumen veteribus, ſaltem Maroni, placuiſſe, inf. v. 173 docet: *Tu quoque* (Turne) *nunc ſtares immanis truncus in armis:* tu quoque nunc eſſes tropæum. *in manibuſque* Voſſ. *hicc' eſt* monet legendum eſſe Marius Victorinus in Grammatica. vid. Heinſ. ad II, 654. Pro adverbio *hic* accipiunt nonnulli, minus bene: nec melius ſuccedit, ſi quis cum Cerda titulum imaginis animo cogitet.

vulnera per totam pugnam. v. ſup. X, 691. 692. 715. 716.

14. 15. 16. Similis oratio Achillis victo Hectore Iliad. χ, 391—394, ubi Ἡράμεθα μέγα κῦδος, quod hic *Maxima res effecta*, ſimpl. pro magna res peracta. *Primitiæ* ſc. vel belli, vel ſpoliorum, τὰ ἀκροθίνια: ut poëtice ornaverit rem et propria et exquiſita voce. *de rege ſ.*, Mezentio, non Turno, ut Serv. et alii. 16. et mea virtute de Mezentio nihil ſupereſt quam hoc tropæum, hæc ejus arma trunco impoſita. Dictum acutius, puta cum geſtu, ὅτος ἐκεῖνος

Nunc iter ad regem nobis muroſque Latinos.
Arma parate, animis et ſpe præſumite bellum;
Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere ſigna
Adnuerint ſuperi, pubemque educere caſtris,
Inpediat, ſegniſve metu ſententia tardet.
Interea ſocios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
Ite, ait; egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus: mæſtamque Evandri primus ad urbem

17. *Tunc* duo Burm.——18. *Arma parate animis.* Aut hypallage eſt, inquit Servius, pro *armis parate animos*, aut certe mutanda diſtinctio, ut ſit: *Arma parate: animis et ſpe præſumite bellum.* Atque hoc probat Burm., non enim ſatis eleganter dici *animis parare* arma. Tantilli erat videre, *arma* eſſe pro pugna dicta: pugnam autem parare animo, eſſe exquiſitius dictum, quam quod ſollenne eſt: parare animos ad pugnam.——19. *Ne qua bora* Goth. tert. *avellere* præſcriptum eſt ab Heinſio; reperio id exaratum in una Ald. pr. Nam altera 1505 conſentit in *vellere*, quod ubique editum video. Et id Servius interpretatur. *evellere* Dorvill.——20. *Adnuerent* Rom. *Adnuerunt* Leid. *Annuerant* Ed. pr. Burm. *puboſque* Ven. *puppem inducere* Goth. tert.——21. *ſegniſque* Heinſ. e libb. (ſicque Ald. tert.) pro vulgari: *ſegneſque*. At porro Medic. *ſegniſve*, nec aliter Rom. *ſegniſve*. Hoc itaque cum Brunckio repoſui. Alii *ſegnique*; edd. vett. aliquot: *ſegneſque metus.*——23. *eſt* abeſt Rom. et aliis Pier., uni Heinſ. et ed. pr. Burm.——24. Servius: "Vitioſe in media oratione *ait* poſitum Critici notant." Satis indoctos illos fuiſſe neceſſe eſt: cum adeo frequens hæc ſit verbi: *inquit: ait*, iteratio. Aliter Burm. rem expedit: ut nunc ad milites aut famulos ſe convertat. *egregioſque* Ven. *qui* Macrob. et Schol. Horat. ap. Heinſ.——25. *pepigere* Bigot. *et decorate* Oudart.

ἰκτῖνος ὁ Μαζίττιος. vid. Var. Lect. 19. *ubi primum vellere ſigna Annuerint ſuperi.* Verba Romana: et captis auguriis id fieri ſolitum: ſed hic poëta ornatus cauſſa tantum poſuiſſe videri debet: cumprimum licebit agmen ducere. 21. *ſententia* pro cunctatio; quod adjuncta efficiunt: *ſegnis metu* et *tardet*. 23. *qui ſolus*; notiſſimum illud Homericum τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων Iliad. π, 675 et alibi. 24. 25. 26. Egregia et in laudationibus (λόγοις ἐπιταφίοις) pro patria mortuorum frequentata oratio. Exempla quoque nonnulla collegit Cerda.

Illud

Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, et funere merſit acerbo.
Sic ait inlacrimans recipitque ad limina greſſum:
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis Acœtes
Servabat ſenior, qui Parrhaſio Evandro
Armiger ante fuit; ſed non felicibus æque
Tum comes auſpiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulumque manus Trojanaque turba
Et mæſtum Iliades crinem de more ſolutæ.
Ut vero Æneas foribus ſeſe intulit altis:
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus, mæſtoque inmugit regia luctu.
Ipſe, caput nivei fultum Pallantis et ora

28. *et f. vertit* Vratiſl. Verſus idem ſup. VI, 429 occurrebat.——29. *et lacrimans* Ed. pr. Burm.——30. *exanimum* aliquot Pier. *exanime* Bigot. *poſtum* Bigot. *exanimum poſiti* conj. Heinſius et olim viri docti ap. Cerdam, perperam. *Acetes* vulgg., item *Acetas*, *Aceſtes*. Eſt Ἀκοίτης.——34. *Circa* Leid. et ſec. Moret. *omnis* e Pier. et ſuis repoſuit Heinſ., ut nunc ſit: *omnis manus*. Alii *omnes*. *Tr. pubes* qu. Moret.——35. Idem verſus ſup. III, 65. *mæſtæ* editum erat in vulgg. ante Heinſ., qui ſecundum Pierium e codd. vetuſtioribus (inter quos et Medic. et Rom. eſt) retraxit *mæſtum*: quod elegantius eſt, et in vett. edd., quas in manibus habeo, occurrit omnibus. Videtur primus mutaſſe Ald. ſtatim ed. pr. Diſplicet vox verſu hinc quarto repetita.——36. *tectis ſeſe* Schol. Statii Theb. VI, 39. *ſeſe impulit* pr. Hamb.——37. *torſis* ſcribunt multi. *tuſis* pr. Moret. *tollit* ſec. Hamb. et Erf.——38. *immugiit* Mentel. pr. et ſec. cum Exc. Burm.——39. *nivcum* Goth. tert. *fulvum* pr. Moret. et alter Hamb. *vultum* Leid. pro var. lect.

Illud proprium attexuit, quod *hanc patriam* dixit, novas ſedes in Latio. 27. *quem non virtutis egentem* Ennii verſum eſſe, Servius notavit; ὃδέ τι ἀλκῆς δεύόμενον.

29. *ad limina*, in receptis caſtris ſeu nova Troja. *Ubi*, in veſtibulo ex more; ἀνὰ πρόδυρον, Iliad. τ, 212. 32. *Armiger*, ὁπάων, ut jam ſupra, et *comes* θεράπων. 35. *Iliades*, matronæ Trojanæ. cf. ſup. ad IX, 217. Mos autem perpetuus veteris ævi, ut lamenta ſuper mortuo facerent feminæ; idem mos barbarorum ac ferorum populorum. 36 ſqq. Ad naturæ

Ut vidit, levique patens in pectore volnus
Cuspidis Ausoniæ, lacrimis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret,
Invidit Fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de te promissa parenti
Discedens dederam: cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
Acris esse viros, cum dura prœlia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors et vota facit, cumulatque altaria donis.

40. *lenique* Oudart. *in corpore* pr. Moret.——41. *sic fatur* duo Burm. ——42. *cui l.* Hugen., male.——43. *f. tibi* Zulich. a m. pr. *ne r. venires* alter Hamb. a m. sec.——46. *dederim* a pr. m. Dorvill. *compressus* Vratisl.——47. *moveret* Parrhas. ——48. *d. in prœlia* Medic. a m. sec., quod se non intelligere fatetur Heins. Scilicet putavit Apronianus dictum a poëta: *gentem duram in prœlia*, ut virum in pugnam acrem pro, ad pugnam, dicimus. *ad prœlia* Leid.——50. *Forsit* esse posse Servius putabat: *Forsit* nonnulli ap. Pier., qui tamen cum Fabric. et Heins. ac Burm. satis firmat vulgatum *Fors et*. Erat quoque ap. Pier. in libb. *Sors et*, sollenni errore.

naturæ veritatem hoc, quod Æneæ adventu renovatur luctus. Comparat Servius Statii locum VI Theb. 37 sqq. 40. *lævi*, pulchro, puerili: nondum setoso, ait Serv. Malim de loto et a cruore purgato accipere. *Mitteret in magnum imperium*, respectu, puto fatorum et vaticiniorum de initiis potentis imperii, quod in Italia conditurus esset Æneas. Solenne vero nostro poëtæ, ut ex hac ipsa prædictione petat ea, quæ ad amplificandam rerum tenuitatem vim habere possint; ut paullo ante: *Invidit Fortuna mihi, ne regna videres Nostra*; et v. c. IV, 267 *heu regni rerumque oblite tuarum:* ubi cf. 275. Sup. IX, 267 *Si capere Italiam sceptrisque potiri contigerit victori.* Igitur nunc pro vulgari: mittere ad debellandos Latinos et ad novas sedes in Latio parandas. Video etiam Briglebium, V. C., hanc ad me interpretationem perscripsisse: ut potirer magno imperio. 49. 50. Color sententiæ

similis

Nos juvenem exanimum, et nil jam cœleſtibus ullis
Debentem, vano mæſti comitamur honore.
Infelix, nati funus crudeli videbis!
Hi noſtri reditus, exſpectatique triumphi?
Hæc mea magna fides? At non, Evandre, pudendis
Volneribus pulſum adſpicies; nec ſoſpite dirum
Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
Præſidium Auſonia, et quantum tu perdis, Iule!

51. *exanimem* edd. vett. aliquot et codd. apud Pier., inter quos Rom.——52. *comitamus* pr. Moret. *comitantur* duo Burm. cum Goth. tert., inſcite. *amore* Oudart. *ab ore* a pr. m. pr. Moret.——53. *funus nati* Rufinian. de Schem. Lex. *vulnus* Parrhaſ.——54. *Hic.* Goth pr. *exoptati* Rom. cum Goth. et Menag. pr.; vulgatum confirmat P. Burmann. Sec. Antholog. Lat. T. I, p. 163.——55. *Hæc mora* pr. Moret. *pudendus* Franc.——56. *paſſum* idem Franc. et pr. Hamb. *non* Ven. *ne* duo alii. *durum* itidem duo cum Medic. Pierii. *diro* Exc. Burm.——57. *Obſtabis* Rom. *funus nato* Goth. tert. *Heu* multi. *Ei* alii, *Et* Rom.——58. *et* abeſt ed. pr. Burm. *Iuli* Rom.

ſimilis apud Sophocl. Ajac. 509 ſq. 51. *nil jam cæleſtibus ullis Debentem.* Animoſe dictum! Referendum autem ad v. 50 *vota facit c. a. donis* atque hinc illuſtrandum. Qui vota facit, *debere* dicitur *diis*, ſi rata ſunt; ſin irrita ſunt, nihil debet. Adeo juveni juſta perſolvimus, pro quo vota ab Evandro patre fruſtra ſuſcepta fuere, et quem dii ſalvum et incolumem eſſe noluere. Manifeſte hoc mutuatus eſt poëta a Sophocle: etſi paullulum inflexit. Ibi Ajax, cum per deos obſecraſſet Tecmeſſa, ut vitæ parceret, v. 592. 593 Ἀγαν γε λυπεῖς. ἢ κάτοισθ', ἐγὼ θεοῖς Ὡς ὠδὶν ἀρκεῖν εἰμ' ὀφειλέτης ἔτι; *annon vides, nihil me debere diis, quod quidem iis præſtem?* ſalute ſcilicet ſua deſperata, nihil amplius debebat diis σωτῆρσι. Sic equidem loca accipio. Plerique in Marone eo referunt ſententiam, quod Pallas jam deorum inferorum poteſtatem venit. Alia commenta Servii aliorumque Intpp. repetere nil refert. *vano* hactenus, quod eo mortuus in vitam non revocatur. Sic VI, 886 *inane munus.* 54. *Hi noſtri reditus. noſtri*, a nobis promiſſi; alias friget. Et ſequitur: *Hæc mea magna fides? At non pudendis* (ſed pulchris et honeſtis, adverſo corpore; cf. Iliad ν, 288 ſq.) *Vulneribus pulſum*; πληγέντα, percuſſum. 56. *ſoſpite—nato* ſcil. cum infamia, turpi

Hæc ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat, et toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lacrimis; ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii cratis et molle feretrum
Arbuteis texunt virgis et vimine querno,
Exſtructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agreſti ſublimem ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi;
Cui neque fulgor adhuc, nec dum ſua forma receſſit;
Non jam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tunc geminas veſtis, auroque oſtroque rigentis,

59. *Heu ubi* alter Hamb. *dicta deflevit* Rom.——60. *ex ordine* Rom. *mitti* Goth. tert., quod placere poteſt.——61. *comitantur* aliquot Burmann. ——65. *Arboreis* Ven.——66. *obumbrant* Oblong. Pierii et Leid. conf. IV Ge. 20.——67. *Hinc j.* Ald. pr. et aliæ edd. *in ſtramine* paſſim vulgg., ſed abeſt codd. Pier. et Heinſ., itaque ſublatum ab Heinſio.——68. *virgineum* Goth. pr. *demiſſum* Gud. a m. pr. *deciſſum* Dorvill. a m. ſec. *meſſum de pollice* Servius ad II Ge. 274. *poplite* Ven.——70. *nondum* Ven. *nec non* pr. Hamb. *ſua fama* Hugen.——71. *Nec jam* Dorvill. et Goth. tert. *Jam non* Leid.—— 72. *Tum* Heinſ. e codd. pro *Tunc*. Tum alii ſcripti et edd. *oſtroque auroque* Non video, quid interſit. Sed vetuſtiorum codd. lectio recte ſervata eſt.

turpi fuga e pugna ſervato: cujus dedecoris dolore exardeſcens pater infauſtus ſibi mortem, *dirum funus*, optat. Perperam Servii exemplo Intpp. *ſoſpite* pro ſoſpiti dictum volunt.

59. *deflevit*, flendo finem fecit, ut Cannegieter ad Avian. fab. pr. exemplis illuſtrat: quem jam Burm. laudavit: nec tamen video, an omnino hoc neceſſe ſit. 66. *obtentu frondis*, obtentis frondibus ac ramis, qui umbram deſuper corpori facerent.

68—71. Obvia comparatio et multis frequentata ac variata (cf. ſup. IX, 435—437), ſed h. l. ſuaviſſima ornamentorum copia et dilectu: *virgineo* pollice, florem, *ſeu—ſeu—*, et qui nondum marcidus elanguit: *Cui neque—receſſit*: nec tamen priſtino vigore nitet: *Non jam mater*.

Extulit Æneas: quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, et tenui telas diſcreverat auro:
Harum unam juveni ſupremum mæſtus honorem
Induit, arſuraſque comas obnubit amictu:
Multaque præterea Laurentis prædia pugnæ
Aggerat, et longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos, et tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat et poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammam;
Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.

73. *læta bonorum* apud Rufinianum de Schemat. Lex., quod ornari poteſt a novaturo: eſt, quæ abundabat hinc copiis et opibus.——74. *manibus quondam* aliquot Heinſ. et Burm.——75. *Texerat et* Ven.——76. *juvenis* Rom. *ſupremo m. honore* Parrhaſ., quod pro interpretatione eſſe poteſt. *ſupremus* ſec. Menag.——77. *hirſutaſque comas* Ven.——80. *ſpoliaverit* Dorvill.——82. *ſparſurus* aliquot Pier., inter quos Rom., tum Medic. Gud. et alii Heinſ. (ne addam Goth. pr.) cum vetuſtioribus Macrobii VI, 6. Sane *ſparſurus*, quod inde ab Aldo in pr. editum, elegantius eſt: alterum codicum auctoritate nititur; qua ſane in his ſtandum videtur, ubi quæritur, quid poëtæ, non quid nobis arriſerit. *ſparſuras* Montalb. et Franc. *flammas* alii et utrumque Erf. *flammam* Heinſ. e Rom. Gud. Menag. pr. recepit; adde Goth. pr.; et recte conſuluit auribus.——83. *Induſoſque* Gud. a m. pr.——84. *fingi* duo Burm. cum Rom.

mater. 73—75. Magiſtro Homero hoc didicit Maro: commendare rem ſeu artificis auctoritate ſeu muneris auctore. *læta laborum* (cf. ad lib. I, 441 *lætiſſimus umbræ*): adeoque illa ſibi placens in opera ſua et operis ſucceſſu: quo ipſo intelligitur præclari fuiſſe artificii opus. Nec dicas delectatam opere, quod in amantis Æneæ gratiam parabat. 76. *obnubit:* ſc. altera veſte caput velavit; videtur et hoc ad religionem pertinuiſſe, cum Manibus et diis inferis nunc conſecratus eſſet Pallas. 81. De juvenibus his, quos inferiis deſtinaverat, v. ſup. ad X, 518—520. *cæſo ſanguine* audacter pro, cæſorum, ut ibidem: *captivo ſanguine*. 83. 84. Fercula deſcribit in triumphis geſtari ſolita humeris: arma cæſorum truncis

Ducitur infelix ævo confectus Acœtes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:
Sternitur et toto projectus corpore terræ.
Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
Post bellator equus, positis insignibus, Æthon
It lacrimans, guttisque humectat grandibus ora.
Hastam alii galeamque ferunt; nam cetera Turnus
Victor habet. Tum mæsta phalanx, Teucrique sequuntur,
Tyrrhenique duces, et versis Arcades armis.
Postquam omnis longe comitum processerat ordo,

85. *Acetes*, *Aceſtes*, etiam hic. *Aletes* apud Macrob. IV, 3. cf. ſup. ad v. 30.——87. *proſtratus* alt. Voſſ. et pr. Hamb. *dejectus* Oudart. *projecto* Gud. ſec.——88. *Ducitur et* Goth. ſec. *perfuſus* ſec. Rottend. *perfoſſis* a m. ſec. Bigot. *curſus* Hugen. *cultus* Zulich.——90. *Illacrimans* Goth. ſec.——91. *gerunt* Sprot.——93. *Tyrrhenique omnes* Medic. et codd. Heinſ. omnes, trinis exceptis. Errorem verſus ſequens peperit. Sed, ſi hoc non niſi in uno Mediceo primum eſt factum, quantum codicum agmen ex eo prodiiſſe credendum eſt! Romanus contagio liber eſt: cum Goth. pr. et tert.——94. *comitum longe* Parrhaſ. *præceſſerat* Rom. et cæteri Pier., cum vett. edd., omnes itidem Heinſ., uno Ven. excepto, et pro var. lect. Gud. Maluit tamen Heinſ. alterum, quod in Ald. ſec. receptum, retinere tamquam magis proprium. cf. ad VIII, 462; hoc et omnes Goth. præferunt: ſi modo iis aliqua eſſet auctoritas.

truncis infixa vel perticis, cum titulis, ſeu nominibus eorum, quorum arma fuerant. 87. *Sternitur et*; pro, nunc—*nunc* ſtratus et projectus humi. 88. *currus* acciperem Pallantis currum, quo in pugna uſus erat, niſi navibus veniſſet et ſtatim unus equus ſubjiceretur; nunc hoſti erepti currus intelligendi; cf. lib. X, 399 etc. 89. 90. Homerico exemplo, Iliad. ε, 426 ſq. 437 ſq. Quod Maronis ævo forte ipſa imitatione placebat: nunc hoc ipſo diſplicet, quod imitandi ſtudium in oculos incurrit. Res per ſe heroicæ vitæ ſenſibus et ſtudiis accommodata. 91. *nam cetera Turnus victor habet.* Supra X, 496 ſq. balteum tantum commemoraverat, e quo enſis pendere debuit. Reliqua tum ſubticuit. 92 ſeq. Comparant Iliad. ψ, 129 ſqq. *verſis armis* h. haſtis, haud dubie de ſuis tem-

Subſtitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida belli
Fata vocant. Salve æternum mihi, maxume Palla,
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quæ fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ;
Nullum cum victis certamen et æthere caſſis;

95. *que* abeſt Franc. *edidit* Medic. a m. ſec. pr. Menag. alter Mentel. Franc. Parrhaſ. et Goth. ſec., quique primo loco memorandus erat Rom., ut adeo hæc verior ſit lectio.——96. *Nos aliter* Ven.——97. *Pallas* Rom. et Hugen. cf. ad X, 411. adde h. l. Pier.——99. *Cedebat muros* Ed. pr. Burm. *greſſuſque* Oudart. et Dorvill. *in tecta* Ed. pr. Burm. *ferebant* Gud.——100. *Jamque o. adventant ex* Erf., ſic ſaltem del. *ex. de gente Latina* Bigot.——101. *precantes* Parrhaſ. Ven. ſec. Goth., et ita Serv. X, 31, ducta familia a Romano.——103. *tumulos* Mentel. alt., quod Heinſ. illuſtrat. Scilicet *ſubire ſuccedere*, dicimur et *urbi* et *urbem*; igitur res unoquoque loco codicum auctoritate dijudicanda eſt. *ſuccedere dextræ* Parrhaſ. a m. pr., perperam ex aliis locis.——104. *Nullum eſt* Goth. tert. *victis* Bigot. *aëre* aliquot Pier. et Heinſ.

poribus ſumſit poëta. Saltem in Homero occurrere hoc non memini. 96. *Nos alias hinc—vocant.* Egregie hæc ad affectus et ad rerum veritatem; idemque cum ſapientiæ præceptis conjunctiſſimum; obtemperandum eſt naturæ in gravi caſu; eſt flendum, elugendum; tum animo compoſito ad vitæ officia redeundum. Bene ea tranſtulit Silius in nobiliſſimis illis vſſ. *I decus Auſoniæ, quo fas eſt ire ſuperbas Virtute et factis animas: tibi gloria leto Jam parta inſigni; noſtros Fortuna labores Verſat adhuc, caſuſque jubet neſcire futuros.* vid. lib. X, 573 ſq. Burmannus Statii verſus laudat IV Theb. 600. 601. 602. *Exiſtis caſus: bella horrida nobis atque iterum Tydeus.* 97. Iliad. ψ, 19.

100 ſeqq. Similis legatio Iliad. ν, 394 ſqq. ad depoſcenda mortuorum ad ſepulturam corpora. Bene ea uſus eſt poëta ad illuſtrandum Æneæ nomen. Erat enim ea tacita confeſſio Latinorum, victos ſe eſſe a Trojanis. 101. *Velati* ἱκτηρίοις, geſtantes ramos vittatos manibus. vid. ad lib. II, 249. V, 72. 366. VII, 154. 237. 101. 102. *veniam* ſc. hanc,

Parceret hoſpitibus quondam ſoceriſque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantis,
Proſequitur venia, et verbis hæc inſuper addit:
Quænam vos tanto Fortuna indigna, Latini,
Inplicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis et Martis ſorte peremtis
Oratis? equidem et vivis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum ſedemque dediſſent;
Nec bellum cum gente gero: rex noſtra reliquit
Hoſpitia, et Turni potius ſe credidit armis.
Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Adparat: his mecum decuit concurrere telis;
Vixet, cui vitam deus aut ſua dextra dediſſet.

105. *ſoceris*, et pro var. lect. *ſociis* Ven.——106. *aſpernenda* Oudart.——107. *Perſequitur* Zulich. *Præſequitur* Hugen.——109. *quid nos* duo Burm.——110. *Pacem me* ex præſtantioribus Pier. et ſuis Heinſius, ſublata interrogatione, pro vulgg. *Pacemne*; quod jam inde ab Ald. ſec. regnat. Voſſ. pr. *Pacem quam ex.*; et Franc. ex librarii ſtupore *M. ſ. parentis.*——111. *et* abeſt nonnullis ap. Ge. Fabric. *vivis equidem* Oudart. *mallem* Pſeudodonatus et aliquot Pier.——112. *Non veni* Goth. tert. *ni* Probus lib. I apud Heinſ. et Goth. ſec.——113. *de gente* alter Hamb., male; non cum Latinis, ſed cum rege Latino ait ſe bellum gerere. *relinquit* Franc.——114. *potius Turni* Goth. tert. *contulit* unus Burm. et in Gud. eraſa vetus lectio.——115. *hinc* Ven. *Turno* vett. edd., ſed jam emendatum video *Turnum* in ed. Ald. tert., idque firmant codd. omnium auctoritate Pier. et Heinſius, præter Montalb. *ſe ponere* Oudart. *Marti* Sprot. Bigot. et a m. ſec. alter Hamb. Franc. cum Goth. tert. At Marti, pugnæ, ſe objeccrat ſane Turnus. Servius agnoſcit *morti*; ait eſſe ἀναστάσεις, quaſi jacentes oſtendat.——117. *mecum decuit*: hoc ordine meliores Pierii et Heinſii. Vulgo: *decuit mecum. convertere* vel *contendere* Cod. Kœler., perperam.——118. *Vixit* Goth. tert., indocte. *Vivat* pro vixiſſet. *et ſua* Menag. pr.

hanc, ut redderet; mox *pacem*, indulgentiam, conceſſionem. 112. *Nec veni*, pro veniſſem; ἀφ' ἦλθον ἄν, εἰ μή. 115. *huic* *ſe opponere morti*; ſe objicere, periculum mortis ſubire. *huic*; qua hi cæſi occubuerunt. At ille videri tum poterat navi

Nunc ite, et miſeris ſubponite civibus ignem.
Dixerat Æneas. Olli obſtupuere ſilentes;
Converſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior ſemperque odiis et crimine Drances
Infenſus juveni Turni ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Juſtitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi. Quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin et fatalis murorum adtollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit.

120. *Illi* Dorvill. Goth. tert. cum Rom. *Illi obſtipuere* Pier. in omnibus fere invenerat.——122. *ſed crimine* Donat. ad Terent. Hec. V, 2, 13. *Drances odiis et crimine ſemper* Goth. tert.——123. *Infeſtus* multæ edd. vett., ſic et Gud. alter Menag. et duo Goth. *Infenſis* Mentel. pr., et *Infenſi* Medic. a m. pr. et Hugen.——126. *Juſtitiane—labore* Rom. et alii Pier. cum Regio. *Juſtitiane* et *laborum* Priſcian. XVII apud Pier. et Heinſ. *labores* Alcuin. in Grammat. *laborem* nonnulli Heinſ. et Pier., horum alii etiam *Juſtitiam* et *laborem*. Voſſ. *Juſtitiam primum*. Quæ omnia debentur grammaticorum inſcitiæ græciſmi: θαυμάζειν τινὰ τινός (χάριν, ἕνεκα). conf. Guell. *bellive* Parrhaſ.——127. *hoc* duo Burm. *grati* ſuperſcriptum *læti* Zulich.——129. *fœdere* Mentel. pr.——131. *ſubvectari* ſec. Moret. Reg. *ſubjectare* Goth. pr., ſed hoc aliud eſt: cf. Lucret. VI, 700, ubi montes cavernoſi *extollere flammas ſaxaque ſubjectare* dicuntur. Porro *Trojane* a m. ſec. Medic. Montalb. Reg. et Dorvill., perperam; ut *Trojanam urbem*, *Trojanos muros*, ſic *ſaxa Trojana* dixit. Tandem *juvabat* a m. pr. Gud. qu. Moret. et Franc., ut mox v. 168.

vi aufugiſſe ſup. X, 665 ſq.

121. *Converſi — tenebant*: pro vulgari converſos oculos. 122. *et crimine*, crimen pro criminatione: ut ſæpe. 124. *armis* pro factis, rebus geſtis, ut in illo Ciceronis, quod e Cat. maj. Macrob. VI Sat. 2, laudat, *contingebat in eo, quod pleriſque contra ſolet, ut majora omnia re quam fama viderentur*. Sed, ut Maronem a Cicerone petiiſſe credat, nemo in animum inducat. 130. 131. Quin nos parati ſumus in extruenda

Dixerat hæc, unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies, et, pace ſequeſtra,
Per ſilvas Teucri, mixtique inpune Latini,
Erravere jugis. Ferro ſonat icta bipenni
Fraxinus; evertunt actas ad ſidera pinus;
Robora nec cuneis et olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam Fama volans, tanti prænuntia luctus,
Evandrum Evandrique domos et mœnia conplet,
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, et de more vetuſto

132. *unaque* Goth. pr. *ore ferebant* Goth. tert.——134. *ſilvam* Medic. *Latinis* Goth. pr.——135. *icta* Heinſ. e Rom. et aliquot ſuis repoſuit. Vulgg. duce Mediceo *alta*; tum *acta* aliquot Pier. Zulich. pro var. lect., male: cum mox ſequatur: *actas pinus*.——136. *evertuntque* Goth. tert. et pr. Hamb. a m. ſec. *altas* Dorvill. et Goth. tert. *ictas* pr. Moret. *pinos* Medic. pr. Voſſ. et al. vid. X, 230.——137. *findere* Gud. a m. ſec. *cædere* Ven. *quercum* pr. Moret.——138. *ornus* Sprot.——139. *volat* Bigot. et Goth. tert.——140. *domus* Probus in Grammatica, et ſic alter Hamb. Tum *replet* Rom., et reliqui Pier. Medic. a m. pr. et plerique Heinſ. cum binis Goth. Erf. et vett. edd. Firmat quoque Heinſius; reliquit tamen alterum, *complet*, quod legitur ab Ald. pr. quodque ipſe præferam.——141. *Quæ non* ed. pr. Burmann.——142. *Arcadas* Bigot. et

truenda urbe fatis tibi in Latio deſtinata ipſi operas noſtras adjungere. 133. *pace ſequeſtra* h. inducarum fide et auctoritate. *Sequeſter*, ſeu medius et arbiter inter duo litigantes, fidem facit ejus, de quo convenitur vel ejus arbitrio conſtituitur. *pax*, pactio, tutos præſtabat h. l. et Latinos et Trojanos, ut permixti diſcurrerent. Numerum XII dierum ab Homero arripuit Iliad. ω, nec aliud quid quærendum. 134. *Per ſilvas*; itidem, ut Iliad. ν, 417. 135 ſq. Conf. ſup. ad lib. VI, 179 Not. 137. *olentem cedrum*, odoratam. De hac Græcorum et Latinorum cedro, quæ ex juniperorum genere eſt, ſatis dictum ſup. ad lib. VII, 13, et Ge. II, 443. Qui cedrum in Italia non naſci contendunt, perperam de cedro Libani cogitant, quæ ex pinorum genere eſt.

142. 243. Vix ferat aliquis

Servii

Funereas rapuere faces. Lucet via longo
Ordine flammarum, et late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungunt
Agmina. Quæ poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, mæſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis eſt vis ulla tenere:
Sed venit in medios. Feretro Pallanta repoſto
Procubuit ſuper, atque hæret lacrimanſque gemenſque,
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt:

et apud Serv., ſed vitioſe. *Arcades et* ſec. Moret. *ad portam* Ed. pr. Burm. *at portis ruere* multi ap. Serv., non male: etſi eodem redit, ſeu turba portis ruat in campos, ſeu ad portas, ut exeat.——144. *diſterminat* qu. Moret.——145. *jungunt* e Mediceo et aliis Heinſ. (adde Colot.) pro vulgari *jungit*, quod Rom. tuetur.——146. *accedere* pr. Hamb. pro var. lect. *tecto* vett. edd., ſicque Goth. pr. *tectis* primum intuliſſe videtur Ald. pr., idque Rom. et Medic. cum aliis tuentur. *ſuccedere muris* aliquot Pier., ſcil. ex interpretatione.——149. *Pallante* plerique Heinſ. et a m. pr. Medic., ſicque omnes Goth. et Erf. Tumque eſſet vel: *ſuper Pallante, feretro repoſito*; vel *ſuper Pallante repoſito* in *feretro*. *Pallanta* in Mediceo Aproniani emendatio eſt. conf. Jul. Sab. Sed forte fraudem fecit ignorata vocis *repoſto* ſignificatio h. l. pro depoſito, poſito ſimpliciter. 150. *Procubuit* perpetua lectio edd. inde ab Aldo e Medic. et aliis firmata ab Heinſ. *Procumbit* Rom., quod Pier. commendaverat, et Commelin. e Palat. intulerat, iterum revocatum a Burmanni operis ex Pulmann. aut alia Elzev. *hæret* aliquot Heinſ. cum Goth. tert.——151. *Ut via* aliquando malebat Heinſ., ſed *et* Maroni ſic frequentatum. *mox tandem* Zulich. a m. pr. *vocis* Rom. et Medic. ac Gud., adeoque vetuſtiſſimi eodd. Heinſius etiam argutius quid ſuſpicatur: *Et via—vocis laxata dolori eſt*. Aberat *eſt* Ven.

Servii et aliorum nugas. Refert h. l. poëta ingenioſe ad veterem Arcadum morem, quod Romanis ſollenne erat, ut facibus et cereis accenſis pompam funebrem ad rogum ducerent. Omnino nocturno tempore exequias facere mos erat: quod tamen in nobilium funeribus non æque obtinuiſſe inde colligas, quod pro roſtris laudationes habebantur. Cum facibus forte etiam mos fuit, ut obviam progrederentur mortuis, qui ex prælüis reportabantur. 145. Comparant Iliad. ω, 707 ſqq. 146. *ſuccedere tectis* h. l. ingredi urbem. 147. *incendunt clamoribus urbem*. v. ad X, 895.

152.

Non hæc, o Palla, dederas promiſſa parenti.
Cautius ut ſævo velles te credere Marti!
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poſſet.
Primitiæ juvenis miſeræ! bellique propinqui
Dura rudimenta! et nulli exaudita deorum
Vota preceſque meæ! tuque, o ſanctiſſima conjunx,
Felix morte tua, neque in hunc ſervata dolorem!
Contra ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem ut genitor. Troum ſocia arma ſecutum

152. 153. Si vera hæc eſt lectio et interpunctio, quæ vulgo habetur: *Non hæc dederas promiſſa parenti, Cautius ut ſævo velles:* invita ratione grammatica dictum eſt: *promittere ut.* Ruæus non male ſupplet: *ſed fore* ut. Poſſit quoque aliquis ſupplere: *parenti*, cum ego te monerem, *ut velles.* Sed tum præſtitiſſet ſtatim ſcribere: *non hæc d. p. monenti, Cautius ut ſ. v.* Ineptit Servius: nil vident Cerda et cæteri. Unus Faber alterum jubet verſum ſejungere a ſuperiori, et explicare: *utinam vero voluiſſes cautius te credere Marti!* Ita *velles* pro voluiſſes. Præſtaret ſaltem ſic: *Cautius at velles.* In Servianis traditur: "Alii non *parenti* ſed *petenti* legunt:" quod etſi ab indocto grammatico perperam exponitur, tamen omni difficultati occurrit, et merito ipſi Heinſio concinnius videbatur: *petenti* mihi *ut velles.*——153. *aut ſævo* Rom. *te cr. bello* Goth. tert.——154. *Haud ignarus enim* Hamb. pr. non illepide. *nova gaudia* cod. Thuan. ap. Macrob. IV, 6.——155. *p. in certamine* Ven. et qu. Moret. *poſſit* aliquot Burm. et Goth. pr.——157. *Clara r.* ſec. Rottend. *n. e. priorum* ſec. Hamb.——160. *vixi m. f.* Menag. pr. *vinci* vel *vinco* Montalb. *facta* Zulich.——161. *ſecutus* pr. Menag.

152. 153. Turbata oratio dolore loquentis. Vide Var. Lect. Si vera eſt lectio, ita, ut fecimus, interpungenda, et ſic explenda eſt: Non hoc promiſeras mihi in diſceſſu! *ut velles*, utinam voluiſſes, *credere te Marti*, pugnæ, periculo, *cautius!* Etiam id ſqq. ſententiæ abruptæ dolorem acuunt. 156. *belli propinqui*, finitimi: ac nimium vicini, quo Pallas mitti poſſet; ut Serv. 160. *vivendo vici mea fata*; ſimpl. accipio: vitam protraxi longius quam natura ferre videbatur, mihique adeo ipſe ſupervixi, ut pater ſuperſtes eſſem nato! *fata* pro morte, quam ex naturæ lege jam dudum ſubire debuiſſet, ætate adeo provecta. Servius et alii in-

Obruerent Rutuli telis! animam ipſe dediſſem,
Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret!
Nec vos arguerim, Teucri, nec fœdera, nec, quas
Junximus hoſpitio, dextras: ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ. Qnod ſi inmatura manebat
Mors natum: cæſis Volſcorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros cecidiſſe juvabit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, et quam magni Phryges, et quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.

162. *Obruerent Rutuli: telis a. i. dediſſem* diſtinguunt aliquot codd. Heinſ. *Obruerint* Exc. Burm. *Obruerunt* Hugen. *telis Rutuli* Sprot. *telis R. et* Franc.——163. *Pallante* pr. Mentel. *non P. dediſſet* Leid. et a m. ſec. Zulich. cum Reg.——164. *Non vos* pr. Hamb. *arguerem* aliquot Pier. et a m. pr. Gud. *arguero* Goth. ſec.——165. *dextræ* Gud. a m. pr. *fors* Zulich. *illa* edd. ap. Pier.——166. *matura* Franc. et Goth. tert.——168. *in Latio* duo Burm. *juvaret* Rom., tum Medic. Gud. a m. ſec. et Ven. cum Goth. tert. Ita ſenſus eſſet hic: Quodſi—juvaret ſaltem hoc, ſi non ante cecidiſſet filius meus, quam Teucris in Latium ductis, eorum rebus ac ſedibus firmatis. Nunc *juvabit* eſt pro juvet, juvato, pro ſolatio eſto.——169. *dignem te* alios legere narrat Servius, per archaiſmum: *dignor* Sprot.—170. *Phryges* græce extulit poëta, Φρύγες: alias ultima corripi non poſſet. *et quod* ſec. Menag.——171. *Tyrrhenumque* omnes vett. edd., quod quidem conſtat; grammatica ſane ratione id poſtulante, ſed cum verſus vitio; hinc *Teucrum* Muſonius conjiciebat, *Turnumque* Ven. Sed codd. fere omnes *que* excludere teſtantur Pier. et Heinſ., et primum ſublatum *que* video in Commelin. Pro inſititio habeo totum hoc: *et quam T. d.—omnis.*

terpretes ſibi ipſi laqueos mira ſubtilitate induunt. 162. *Obruerent*; utinam me ipſum obruiſſent! 166. *Quod ſi.* Si tamen. Solari ſe ipſum incipit. 167. *Volſcorum:* ut poëta, omnino pro hoſtibus dixit: nam Rutulis et Latinis aderant Volſci, duce Camilla: VII, 803. *juvabit*, juvato, ſolatio eſto, filium non cecidiſſe niſi aditu jam Teucris in Latium patefacto: ſc. per prælium ſecundum.

172.

Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
Tu quoque nunc ſtares inmanis truncus in armis:
Eſſet par ætas, et idem ſi robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, et hæc memores regi mandata referte: 176

172. *ferunt* Rom. et alii Pier. Ed. pr. Burm. Gud. et aliquot alii Heinſii, quod ei non damnandum videtur: etſi ſententiam non explicat. Hunc verſum Orruinum confodiſſe, narrat Burm., et ſpurium haberi atque a codd. nonnullis abeſſe Taubmannus tradit. A Pierio tamen et Heinſio nil monitum. In margine autem ed. Ven. 1544 legitur: Verſum hunc non habet codex vetuſtus. Neque ſane Virgilianus eſſe videtur. ——173. *in arvis* malit Heinſ., quia ſtatim v. 175 *armis* recurrit. Non aſſentiar: nam *trunci in armis* docte ſunt *trunci boſtilibus armis induti*: ut v. 83; h. e. tropæa.——174. Eſt vir doctus, qui hunc verſum expunctum eſſe malit, ut ſit ſententia: *cum iſtis tropæis etiam tuum tropæum, o Turne, hic jamdudum adſtare deberet*; ut ſic tacita exprobratio Trojanorum, qui vindictam de Turno nondum ſumſerant. Bona ſententia; niſi poëtæ alia placuiſſet. *idem ſit* ed. Ald. et Junt., quod corrigit Pierius et Nauger. Ald. tert. *robor* Mentel. pr. et codd. Pier. *ab armis* Franc. et Zulich. a m. pr. *in annis* Montalb. Dorvill. et Exc. Burm. cum Goth. ſec. *in armis* Goth. tert.——175. *quod* Leid. *qui* uterque Hamb. a pr. m. *cur* Ed. Mediol. *quo* conj. Heinſius. *arvis* Rom. Idem vir doctus malit *Teucros quid demoror ultra*. Ut III, 480 *quid ultra Provehor*. At *demoror armis* eſt, ab armis; moram facio, ne arma capiant et in Turnum excurrant.——176. *Audite* Rom. *regi memores* Leid.

172. Obſcura eſt hujus verſus ſententia. Ratio quidem grammatica ſic accipere jubet: Nihil ſe honori funebri, quem Trojani nato perſolverant, addere poſſe. Spolia et exuvias eorum, quos Pallas interemerat, eſſe pro maximis decoribus. Illi, inquit, quos tua dextera, o Palla, leto *dat*, dedit, *ferunt magna tropæa* tibi, afferunt; tropæa magna ducuntur in pompa funebri, eorum, qui a filio meo cæſi fuere. v. ſup. 83. 84. Eſſet alius modus, ſi ita verba jungas: *magna tropæa ferunt* (ſc. Troës et Tyrrheni, eorum) *quos dat*, dedit, *tua dextera leto*. Verum et languet ſententia et dura eſt verborum junctura. Etſi omnino paullo durior eſt verſus. v. Var. Lect. 173. atque etiam tu eſſes tropæum, ſ. truncus armis indutus, Turne: pro, tropæum de te eſſet factum (v. ſup. ad v. 16 Var. Lect.), ſi fuiſſet par ætas et robur Pallanti. Scilicet, quod Turnus non interemtus eſt a Pallante, non virtutis, ſed virium in Pallante ex ætatis imbecillitate defectu factum. 175. quid vos retineo a bello proſequendo?

Quod vitam moror inviſam, Pallante peremto,
Dextera cauſſa tua eſt; Turnum gnatoque patrique
Quam debere vides. Meritis vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro;
Nec fas: ſed nato Manis perferre ſub imos.

177. *Quod viſam* Parrhaſ. *invitam* Montalb. a m. pr.——178. *gnatoque* defendit Pier., non, *nato*.——179. *Quem* ſec. Moret. *Quod* alter Menag.——179. 180. Ut nunc interpungitur, paullo impeditior eſt ſententia et ſubtilioris acuminis, præclara tamen: vid. Not. Servius, qui interpunctionem hanc agnoſcit, ſic explicat: "Nihil eſt aliud, quod poſſit vel virtus tua vel fortuna præſtare (nam his rebus victoria contingit), niſi ut, occiſo Turno, et vindices filium, et patrem conſoleris orbatum." Bona ſententia, ſed, quomodo verbis poëtæ efficeretur, docere oblitus eſt. Ab hoc profecta interpunctio vett. edd. obſidet. Sed multi codd. Heinſ. ſic interpungunt: *Quam debere vides meritis: V.*; ut *meritis* ſit, *natoque patrique*, qui de te meriti ſunt. Quod Heinſio quoque judice præſtat; ſicque etiam expeditiora ſunt illa: *Vacat hic tibi ſolus Fortunæque locus*. Hoc uno et tu et fortuna conferre aliquid in me poteſtis. Proclivior itaque et ipſe olim eram in hanc interpunctionem; ſicque eandem ſequutus eſt Brunckius. Nunc ſentire mihi videor, graviorem magiſque epicam eſſe ſententiam ex altera, ſi ſic exponas, ut in Nota feci. Tum *vacat his* Ortuinus malebat ap. Burmannum, et id Ge. Fabricius amplectebatur. *ſolum* Sprot.——181. Dura verſus oratio, *perferre* pro perferre nuntium, et quidem de Turno interemto: nam hoc nuntiaturus eſt ſenex brevi ipſe ſubiturus loca infera. Itaque ſuſpicor in Maronis apographo hic verſum aut defuiſſe aut excidiſſe inchoatum. Supplent alii *gaudia* ſumtæ ab hoſte vindictæ. Quis hoc ferat, cum *vitæ gaudia* præceſſerint? Servius et ipſe ſubſtituiſſe videtur *nuntium*. Saltem *hoc* vel *hæc* interponi poſt *nato: ſed nato hoc Manes perferre ſub imos*, ſc. quæro, et ſic ſententia expleri poterat: *hoc*, Æneam ultum eſſe Turnum. Et nunc dubito, an non legerit ſic Julius Sabinus: "hoc ſignificat, cauſſam eſſe, quod patietur vitam, ut apud Manes Pallas videat cæſum Turnum." Bona ſententia! ſed verba expedita volebam; ea autem expedies admiſſo *hoc*.

do? 177. Vitam mihi adeo inviſam eſſe neceſſe eſt, ut eam quocunque modo abrumpam. Ut tamen eam tolerem, cauſſa eſt *dextera tua*; ſpes de virtute tua, qua Turni cæde Pallantis mei mortem es ulturus. Hanc dextram, hanc ultionem debes patri filioque. 179. 180. *Tibi fortunæque hic ſolus locus vacat meritis:* ad meritum, ut de me mereamini. Hæc una ratio eſt, qua et mereri de me et fortunæ ego aliquid debere poſſim. vid. Var. Lect. 181. *ſed quæro*, in votis habeo, *nato perferre*, nuntiare (hoc, de Turno ſumtam eſſe pœnam), *Manes ſub imos:* nimirum in morte; quam ſibi brevi obeundam

Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarcho
Conſtituere pyras. Huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum: ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum adcenſos, cincti fulgentibus armis,
Decurrere rogos; ter mæſtum funeris ignem
Luſtravere in equis; ululatuſque ore dedere.
Spargitur et tellus lacrimis, ſparguntur et arma.
It cœlo clamorque virum clangorque tubarum.
Hinc alia ſpolia occiſis derepta Latinis

182. *alma* Gud. a m. pr. et Oudart. *armis* Goth. tert.——183. *Extulerat.* Apud Servium Aſinii Pollionis acumen ſuper hac voce h. l. profertur, quod, cum tot aliis ex priſcis illis Commentariis ſervatis, faciat, ut deſiderium eorum facile ferri poſſit. Quis enim *extulerat* propterea commode poſitum putet de *aurora*, quoniam de ſepulturis hoc die agetur, in quibus proprie *efferre* dicitur de funeribus.——184. *in* deeſt ſec. Hamb. ——186. *que* a pr. m. aberat pr. Hamb.——187. *in tenebris* Zulich. a ſec. m. Bigot. et Goth. tert. Burmannus malebat: *atras Conditur in tenebras*; ſed vid. Not. *interea* Goth. pr. In ſec. hic et ſequens vſ. exciderat.——188. *cunĉti* Rom. et Parrhaſ.——189. *Diſcurrere* Exc. Burm., perperam.——190. *que* deeſt binis Burm. *ora* iidem et quatuor alii. ——192. *clamor, cæloque* Goth. tert.——193. *Hic alii* Medic. et multi alii cum binis Goth. et Rom. *derepta* egregie Heinſ. e Medic. et al. pro vulg. *direpta.*

eundam eſſe auguratur. v. Var. Lect.

182. *miſeris*, δειλοῖσι βροτοῖσι, alias generaliore epitheto, nunc proprio, ærumnoſis, ſc. propter hoc, quod ſequitur: *referens* iis *opera atque labores.* 184. In ſeqq. ritus funebres ævi heroici expreſſit, quos ex Homero illuſtret, qui volet, Iliad. ψ, 420—432. ψ, pr.—27. 110—257. ω, 777 ſq. Od. ω, 57. Alios Auctores dabunt Guell. et Cerda. Etiam ſingulos verſus comparant Intpp., qui tamen illuſtratione hac non indigere videntur. 186. *ignibus atris* propter fumum, non aliter; patet ex altero verſu, ubi *caliginem* vocat. 188. Vi oppoſiti *decurrere* ad pedites ſpectare videtur. 191. Ex Iliad. ψ, 15. 192. *clangor tubarum.* Tubas ex

ſuo

Conjiciunt igni; galeas, enſiſque decoros,
Frenaque ferventiſque rotas; pars munera nota,
Ipſorum clipeos, et non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora Morti;
Sætigeroſque ſues raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes. Tum litore toto
Ardentis ſpectant ſocios, ſemiuſtaque ſervant
Buſta; neque avelli poſſunt; nox humida donec
Invertit cœlum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus et miſeri diverſa in parte Latini

194. Verſum Macrob. VI, 6 laudat et *igni*, pro in ignem, inter figuras Maronis refert.——195. *pars m. vota* Franc.——197. *circum* pr. Hamb. *mactabant* Ven. *Marti* Ven.——199. *flammas* Parrh.——200. *ſocios ſpectant* pr. Moret. *ſemiuſta* Goth. tert. etiam hic cum Rom.——201. *neque* Heinſ. e libb. pro *nec*, quod Rom. tuetur.——202. *ſtellis ardentibus* omnes codd. Heinſ. præter Montalb., et pro div. lect. tert. Moret.; item Goth. ſec. et tert., qui *fulgentibus* exhibent. Pierius nil monet: nec videtur is aliter ſcriptum in libb. inveniſſe quam *ardentibus*: ſic etiam omnes vett. edd., quantum video: nec alterum prius occurrit quam in ed. Ald. tert. Hoc Heinſ. retinuit, *fulgentibus*, ut poëta variet verſum, qui idem repetitur a poëta ſup. IV, 482. VI, 798. *baptam* codd. Pier. ——203. *diverſi* Hugen. *in* deeſt Franc. et Goth. tert.

ſuo ævo adſcivit Maro. 195. 196. alii arma, quibus ipſi mortui uſi erant, in ignem conjiciunt: ea, *munera*, quia proprie ſic dicuntur omnia, quæ ad honorem funebrem ſpectant: *non felicia*, quibus ſe defendere nequiverunt, ut Serv. 197. *Morti* tamquam deæ. Sic Servius quoque, qui laudat ſimilia loca Statii IV Theb. 528. Lucan. VI, 600. Notabile tamen hoc: alias Orco vel Manibus et Inferis victimæ hæ mactari ſolent. 202. uſque ad auroram: ad ſenſus errorem dictum, poëtarum more, ac ſic per noctem cælum circumagatur ab occidente verſus orientem. cf. ſup. Excurſ. II ad lib. II. *ſtellis aptum cælum* Ennianum eſt. Comparat Jacobs Animadverſſ. p. 278 οὐρανὸς ἀναψάμενος τὰ ἄστρα. Rem ipſam eodem modo expoſitam vides Iliad. ψ, 154. 226 ſq. ω, 788 ſq. Interdiu ſtruitur rogus: nec accenditur niſi veſperi: ardet per noctem. Altero die, vel tertio, ut h. l. v. 210, ubi rogi refrixerant, legebantur cineres.

202. 205. De induſtria hoc memoraſſe videtur, quoniam in

Innumeras ſtruxere pyras, et corpora partim
Multa virum terræ infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt;
Cetera, confuſæque ingentem cædis acervum
Nec numero nec honore, cremant; tunc undique vaſti
Certatim crebris conlucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
Mærentes altum cinerem et confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Jam vero in tectis, prædivitis urbe Latini,
Præcipuus fragor, et longi pars maxima luctus.

205. *terræ fodiunt* Gud. *infodiunt terræ* ſec. Rottend. *advectaque* Ven. et Parrhaſ. *paſſim* ſec. Moret. et pro var. lect. tert. Rottend. *raptim* Erf. Tum Menag. pr. hunc verſum non habet: nec Goth. tert. at ſequenti eum poſtponunt Leid. Zulich. et Goth. ſec.——207. *ſtragis* Rom., perpetua varietate; cf. inf. 384. ſup. VI, 504.——208. *neque honore* Reg. *nunc* Ven.——209. *ignibus atris* Parrhaſ.——210. *cœlo geli-dam* Dorvill. *demoverat* Zulich. a m. pr.——211. *et* abeſt Parrhaſ.——212. *trepidoque* Goth. *trepidumque* Mentel. pr. a m. pr.——213. Impeditus locus: unde mendo laborare verſum monuit Markland. ad Stat. Silv. V præf. Et ſane *in tectis—urbe Latini* ſcabra videtur eſſe oratio: cui variis modis poterat occurri. Ipſe Burm. conj. *in triſti p.* vel *in tectis et divitis*. Deeſt *in* Erf. *et tectis* Franc. Poteſt tamen locus aliquanto juvari diſtinctione et interpretatione opportuniore. Tranſit ab agris ad luctum in urbe: dicendum erat in tectis h. domibus urbis; hoc ſic extulit: *in tectis p. urbe Latini P.*——214. *Præcipuus* Franc. *longi* Heinſ. bene

in Italia ſemper variavit ſepultura, modo humatione modo crematione in uſum recepta. Sic apud Romanos: ſic apud Etruſcos. *avecta tollunt*, ornate, avehunt: ſc. ſublatos in currum. *urbi*, Laurento. 207. *cædis*; cæſorum. 208. *nec* cum *numero*, non numero inito, *nec* cum *honore*, quia indiſcrete, nec ſingulis ſinguli rogis cremantur: quod honorificum fuiſſet. 210 ſq. v. modo ad v. 201. *ruebant*, de cineribus eruebant, pro, legebant. *focus* audacter de pyra. 212. *tepido*: tranſlate, cui tepida oſſa inferebantur.

213. *in tectis*, per appoſitum, *urbe Latini*: pro in tectis,

Hic matres, miſeræque nurus, hic cara ſororum
Pectora mærentum, puerique parentibus orbi,
Dirum exſecrantur bellum Turnique hymenæos:
Ipſum armis, ipſumque jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ et primos ſibi poſcat honores.
Ingravat hæc ſævus Drances, ſolumque vocari
Teſtatur, ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contra variis ſententia dictis
Pro Turno; et magnum reginæ nomen obumbrat;
Multa virum meritis ſuſtentat fama tropæis.
Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
Ecce, ſuper mæſti magna Diomedis ab urbe

bene tuitus eſt, ut elegantius, ex Rom. Medic. Gud. et aliquot aliis. Vulgg. *longe*, quod Servius defendit, indocte.——217. *Durum* aliquot Burm. cum tert. Goth. *execratur* Rom.——218. *armis—ferro* ad otioſam orationem refert et acute conjicit *animis* V. C. Jac. Bryant; ut ſæpe *animis* ap. noſtrum, ut VIII, 256. XI, 438. Jungi quoque *animis* et *armis*, ut XII, 788. XI, 291. *diſcernere* Goth. tert.——220. *An gravat* Franc. *Ingravat et* vett. edd. et Gud., primum video *hæc* in ed. tert. Ald. *hic* Montalb. *ſævos* Rom. *ſævis* Bigot. *ſolus* ed. pr. Burm.——221. *ſolumque duci* alicubi legitur ap. Pier. *ſoli* Ven. cf. inf. 434. *in certamine* aliquot Pier.——222. *varii* Goth. tert. *certamina* alter Hamb.——223. Aut *et* tolli præſtabat, aut altero verſu interſeri: *multa virum et meritis*. ——225. *in* inſeri juſſit Pier. et inſeruit Heinſ. codicum auctoritate: adde edd. vett. aliquot, ut Norimb. Ed. pr. Burm., ubi una voce *inflagrante*. Abeſt *in* in ſolo Hamb. pr. et Goth. pr., in nonnullis eraſum. *magno ſt.*——226. Legitur et *magni* inquit Servius, et ſic Oblongus Pierii, et

tis, domibus, urbis. vid. Var. Lect. 215 ſeqq. Enumeratio miſerationi apta et omnibus poëtis frequentata. Exempla vel Cerda dabit. 219. *primos honores*, ut præferatur in Laviniæ matrimonio, cumque ea in regni ſucceſſione. 220. 221. conf. quæ ſupra ex Æneæ audierat Drances v. 115 ſeq. 222—224. Contra etiam multæ ſententiæ diverſæ erant pro Turno: eumque et regina Amata, quæ ei ſtudebat, et fama magnarum rerum geſtarum ſuſtentabat. *obumbrat* eum, tuetur, defendit, ut Serv.

225 ſeqq. Inſuper, ſuper hæc

Legati reſponſa ferunt; nihil omnibus actum
Tantorum inpenſis operum; nil dona, neque aurum,
Nec magnas valuiſſe preces; alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendam.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus.
Fatalem Ænean manifeſto numine ferri,
Admonet ira deum, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio adcitos, alta intra limina cogit.
Olli convenere, fluuntque ad regia plenis

et alii apud Heinſium cum ed. Ald. tert. *Magni Diomedis* bene dici nemo dubitet: ſicque hoc ipſum ſup. VIII, 9 occurrit. Sed excluditur ea lectio eo, quod præcedit, *mœſti*: ne ſit, *mœſti magni*. In Goth. tert. *magna mœſti*.——227. *mandata f.* Zulich. a m. ſec.——228. *neque a.* ab Heinſio eſt: pro vulg. *nec*.——229. *Nil m. v.* Parrhaſ. et pr. Hamb. pro var. lect. cum Goth. tert.——230. *a rege* Rom. Parrhaſ. Dorvill. *pacem—petendum* agnoſcunt Grammatici Servius, Donatus ad Terent., Rufinian. de Schem. Lex. p. 256 et al., ex codd. nulli præter Moret. pr. Voſſ. pr. Menag. pr. Leid. et Goth. pr. Cum itaque codicum auctoritas deſit, facile quis a grammatico acumine hoc profectum odoretur. Moleſta quoque oratio, cum præceſſerit: *arma quærenda*, non *quærendum*. Itaque Burm. iterum expulit illatum ab Heinſio *petendum*. Poteſt tamen poëta variare voluiſſe orationem. Ita ſenſiſſe videtur præſtantiſſ. Ruhnken. ad Rufinian. l. l.——233. *Admovet* Medic. a m. pr.——234. *conſilium* Reg. et Dorvill., quod præferendum cenſet van Houen Campenſ. Faſc. III, p. 226. *in conſilium* Goth. tert.——235. *inter l.* aliquot Burm. *intra mœnia* Rom. cum Goth. ſec.——236. *Illico* aliquot apud Burm., aut potius *Illi convenere*. Porro *ruuntque* Colot. Medic. Voſſ. pr. et Ven., adde

hæc omnia, legati redeunt ad Diomedem Argyrippam miſſi. Vide ſup. lib. VIII, 9 ſeqq. 232. 233. *ira deum* (propter adverſam belli fortunam; unde etiam ſubjicitur: *tumuli ante ora recentes*) *admonet, numine manifeſto*, clara voluntatis deorum ſignificatione, *ferri* (eſſe) *Æneam fatalem*: fatis ei ſedem in Latio eſſe deſtinatam. 235. Comparant locum de ſimili concilio Iliad. β, 51 ſqq., et ad v. 239 ſqq. renuntiationem legatorum Iliad. ζ, 667 ſqq. *imperio accitos*, cum iis impe-

Tecta viis. Sedet in mediis et maxumus ævo,
Et primus sceptris, haud læta fronte, Latinus.
Atque hæc legatos Ætola ex urbe remissos,
Quæ referant, fari jubet, et responsa reposcit
Ordine cuncta suo. Tum facta silentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit:
Vidimus, o cives, Diomede Argivaque castra;
Atque iter emensi casus superavimus omnis;
Contigimusque manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,

adde Goth. sec. et tert., quod et ipsum bene dici nemo dubitet: et exemplis probavit Heinsius; verum nec minus *fluere* elegans et sollenne est de magna turba, uti Græc. ῥεῖν, ἐκῥεῖν; et permutatio utriusque vocis frequens. Scilicet quod caussam decidere poterat, hoc erat: quod *plenis* viis adjectum satis arguit, poëtam de copia cogitasse, adeoque *fluunt* verius est. *ruitque* Ed. pr. Burm.——237. *rex maximus* vett. edd. aliquot et Ald. pr. et sec. et codd. sed potiores omnes cum Ald. tert. *et m.*, sicque emendarunt Pier. Ge. Fabric. Heins.——238. *primos* Mentel. pr. *et læta* Ed. pr. Burm.——239. *hinc* Zulich.——240. *Quid r.* Exc. Burm. *referunt* pr. Hamb. *referent* alter.——242. *inquit* ed. pr. Burm. cf. sup. ad IX, 423, et vid. Guell. ad h. l.——243. *Diomedem* edd. vett. pleræque et Ald. sec. cum tert. et cett. et pars codd., at Medic. cum aliis *Diomeden*, quod metrum corrumpit. *Diomede*, quod Ald. pr. habet, et jam ant. edd., ut Ven. 1486, in plerisque suis extare vidit Pier. (inter quos tamen Romanus non fuit, in quo *Diomeden* est), sicque Mentel. pr. et Rottend. sec. cum Servio et Macrob. V, 17, ut sit Græca forma: Διομήδια, Διομήδη. Retraxit hoc Heinsius, idemque opinabatur aliquando scriptum fuisse: *Diomedei* vel *Diomedi*, quod merito deseruit. In tert. Rottend. et Sprot. *Diomedæ*; ut apud Solin. c. 2 sub. f.——246. *Argiripam*, *Agrippam*, *Agripam*, *Ægripam*, aberratt. Illud notabilius, quod poëta

imperatum esset, ut venirent. 237. *primus sceptris*, imperio et dignitate, inter reges ac duces copiarum, qui auxilio venerant. *sceptris* pro sceptro.

243. *Argiva castra* pro urbe, Argyrippa, ut toties novam Trojam Trojanorum castra dicta vidimus. 245. *Contigimus manum* ad dextram datam refer., ut sup. VIII, 124 in accessu ad Evandrum. *Ilia tellus*, Ilium urbs, ut toties *gens*, *urbs*, *terra*, poëtis permutantur, ut mox v. 246 *patriæ cognomine gentis* h. urbis.

Argos

Victor Gargani condebat Iapygis arvis.
Poſtquam introgreſſi, et coram data copia fandi:
Munera præferimus, nomen patriamque docemus;
Qui bellum intulerint, quæ cauſſa adtraxerat Arpos.
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii, quæ vos fortuna quietos

poëta mediam corripuit, cum perpetuum ſit *Argyrippa*: ut apud Lycoph. v. 592 Ἀργυρίππαν. At Ἀργυρωνὶς apud Strabonem (lib. VI, p. 434 B) agnoſcit Stephanus Byz. h. v. Virgilium ſequitur Silius XIII, 30. ——247. *Garganii* aliquot apud Burm. *Garganis* Franc. *Gorgaii* indocte Goth. tert. *Iaſpidis* idem. *arvis* ex parte codd. Pier. et ſuorum repoſuit Heinſius. Tuetur tamen *agris* Mediceus cum al.——248. *P. congreſſi* Rom. *data coram* Goth. tert.——249. *docentes* Exc. Burm.——250. *Quid* Gud. a m. pr. *attulerint* Goth. tert. *attexerat* idem, ex *attraxerat*, quod in Medic. et Mentel. pr. *abtraxerit* Ven.——251. *Auditis?* duo Leid. *Audiſtis* Sprot. *ille bis* Oudart. et tert. Moret. *edidit* Medic. Franc. Goth. fec.

Argos Hippium in Peloponneſo deſignat, cujus nomine novam in Apulia conditam urbem a Diomede appellatam tradidit antiquitas; ut corrupto eo nomine poſtea Argyrippa facta ſit, tandemque hinc Arpi. *patriam* autem gentem ſeu urbem Argos appellat poëta improprie; fuit enim Diomedes Ætolus; ſed Adraſti filia, Ægialea, ducta in regno Argivorum ſucceſſerat. cf. Var. Lect. ad v. 269. *Victor*, armis cum Dauno adverſus Meſſapios junctis, conditione propoſita, ut pro auxiliis latis agri partem acciperet. v. Antonin. Liberal. Met. c. 37. *Gargani Iapygis*, Iapyx, pro Iapygius, ut tot alia. Etiam in Ovidio, qui h. l. expreſſit, Met. XIV, 458 *Daunus Iapyx* occurrit. Patuit autem Iapygiæ nomen latius, et ad Apuliam, Calabriam, et Meſſapiam pertinuit. *arvis Gargani*; paullo latius, in tractu terrarum, quæ ad eum montem (nunc *Monte di S. Angelo*) pertingunt. De cæteris v. Excurſ. I ad h. libr.

252. 253. *Saturnia regna*; quibus olim regnavit Saturnus; et hoc reſpectu *fortunatæ*. cf. VIII, 324. 325. Exc. V ad lib. VII. *Antiqui Auſonii*; ab Auſonibus enim oriundi, et ipſi Auſonum pars, Latini: cf. ſup. Excurſ. II ad lib. VIII. Excurſ. IV ad lib. VII. *Auſonios* autem (populos, viros) dixit ut poëta, pro Auſonibus.

Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicumque Iliacos ferro violavimus agros
(Mitto ea, quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
Quos Simois premat ille viros), infanda per orbem
Supplicia et ſcelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miſeranda manus: Scit triſte Minervæ

254. *acceſſere* alter Hamb., forte pro *arceſſere*, ut X, 11.——255. *f. populavimus a.* Rom. *vaſtavimus* pr. Menag.——256. *Mitto quæ* Dorvill. *Omitto muris* Goth. tert. *exacta* ed. Ven. Burm.——257. *premat* Heinſ. cum melioribus omnibus; vulgo: *premit.*——258. *ſceleris—omnis* alii, apud Servium. Codices non variant.——259. *m. domus:* Bigot. et Parrhaſ. *Stat tr.* Exc. Burm.

254. *laceſſere bella:* ut: movere bellum; monitum jam ſupra ad X, 10. *ignota*, pro bello dubii et incerti exitus. 256. 257. Ne memorem, ut omittam, ea, quæ urbe expugnanda ab Achivis tolerata ſunt: quot viri in locis illis circa Simoëntem occubuerint. *Simois ille*, cum execratione. *premat* ſc. merſos. Similiter ſup. I, 100 *ubi tot Simois correpta ſub undis Scuta virum galeaſque et fortia corpora torquet.* Ubi jam laudatus locus, quem reſpexit poëta, Iliad. μ, 22 ſq. Adde Odyſſ. γ, 107—117. 258. *Supplicia et pœnas*; atrocibus vocabulis utitur, pro malis et ærumnis, quaſi hæ pro pœna excifi Ilii fuerint; et ante *violavimus* dixerat, tamquam in ſacrilegio. 259. Servius laudat Pacuvii illud: *Si Priamus adeſſet, et ipſe ejus commiſereſceret.* Vides, qua brevitate ſententiam complexus Maro vibraverit! Color alioqui orationis multis frequentatus. Exempla collegit Cerda. Ovidius XIV Met. 474, ubi totum hunc locum ante oculos habet: *Græcia tum potuit Priamo quoque flenda videri.* Et ipſe Maro ſup. II, 6. 7 *Quis talia fando Temperet a lacrimis! triſte Minervæ ſidus.* Ineptit Servius aut quiſquis ejus nomen mentitur, quando arietem et manubias Minervales, hoc eſt fulmina, memorat. Cerda de face a Nauplio, Palamedis patre, in fraudem Græcorum elata accipit *ſidus Minervæ:* non magis commode. Alii aliter. Quod ſimpliciſſimum eſt, hoc tenebimus. Tempeſtates ortas per ſiderum ortus et occaſus declarare, perpetuus poëtarum uſus eſt. Tempeſtas, qua Achivorum claſſis disjecta eſt, Minervæ ira (conf. ſup. lib. II, 163 ſeq.) fuit concitata. vid. Odyſſ. α, 326. 327, inprimis γ, 134. 135 ſq. cf. ſup. Æn. I, 39 ſq. Seneca Agam. 528 ſq.

Sidus, et Euboicæ cautes, ultorque Caphereus.
Militia ex illa diverſum ad litus adacti,
Atrides Protei Menelaus aduſque columnas
Exſulat; Ætnæos vidit Cyclopas Ulixes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque Penatis

260. *Caphereus* e Medic. et aliis Heinſ. recepit: vulgo *Caphareus*. Eadem varietas et alibi. Sed Græcis eſt Καφηρεύς.——261. *abacti* plerique codd. et vett. edd., idque tuetur Pier. *abactis* Parrhaſ. At *adacti*, quod inde ab Ald. pr. editum, Medic. cum aliis nonnullis, unde retraxit Heinſ., cum in vulgg. edd. veniſſet *abacti* ex ed. Commelin. Omiſſo *ad* Mentel. pr. *diverſum littus adacti*, quod ornat Heinſius.——263. *Exulat* Medic. a m. pr. et Gud.

ſq. 560. Nihil igitur magis in promtu, quam tempeſtatem a Minerva commotam *ſidus Minervæ* appellare, nullo reſpectu alio habito. Sane quidem Solinus c. 11 *Caphereus prominet in Helleſpontum, ubi poſt Ilii excidium Argivam claſſem vel Minervæ ira, vel, quod certior prodit memoria, ſidus Arcturi gravibus affecit caſibus.* Sed ſub Arcturi ortum non dilata eſt Achivorum navigatio, quippe æſtate facta: verum ſub eteſiarum aquilonum ortum. v. ſup. ad lib. III Excurſ. II pr. *ultorque Caphereus*; promontorium Eubœæ verſus orientem, ὁ Καφηρεύς, propter latentia ſub unda ſaxa et vortices, mariſque æſtum, inprimis naufragia Græcorum a Troja redeuntium, infame. *ultor* omnino ornat, tamquam calamitoſum ſaxum, nihil amplius.

262. In ſequentibus noli nimis ſubtiliter quærere, unde Diomedes in littus Calabriæ ejectus hæc omnia reſciſcere potuerit. Poëtæ licet hæc ſumere ac ponere. Etſi fatendum eſt, apud Homerum Neſtorem et Menelaum cautius pauca eloqui, cum de fatis redeuntium quæſiviſſet Telemachus. *Atrides* Menelaus: de cujus erroribus v. Odyſſ. δ, 81 ſqq. 351 ſqq. *ad uſque Protei columnas*; novavit paullo audacius poëta pro finibus Ægypti; nam Proteus ad Pharum inſulam agebat, ut ex Odyſſ. l. c. 351. 354 ſatis conſtat: ſed, ut majore animum phantaſmate percuteret, *columnas* dixit *Protei*, ut extremas terræ plagas ſignificaret; quemadmodum *Herculis columnas* extremas verſus occidentem terras dicere mos eſt. *exulat*: ſimpl. errat. Male aliter Serv. Cerda. 264. *Regna Neoptolemi.* Novum regnum Pyrrhi in Epiro v. ſup. III, 296. 319. *verſos penates Idomenei* everſam domum et regnum. vid. ſup. lib. III, 121 ſqq. ibique Notam.

Idomenei? Libycone habitantes litore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achivom
Conjugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit; devictam Aſiam ſubſedit adulter.

265. *Libycone* ex omnibus Pier. et potioribus ſuis Heinſ. pro, *Libycove*. Tum *et Libycone* Dorvill. *et Libyco hab.* Goth. tert. *Libycoſve* Goth. pr.——267. *Conjugis (infandum)* Macrob. IV, 4. Exempla nemo facile deſideret: ſed dabit plena manu Burmann. ad Anthолog. Lat. p. 196, ſicque placebat legere Ge. Fabricio: qui tamen vox vidit, expreſſum eſſe Homericum: ὀλομένης ἀλόχοιο. *inter lim.* aliquot Heinſii, qui id receperat, iterum ejectum tacite a Burmanno. *lumina* Zulich. cum Goth. tert., non adeo male.——268. *Procubuit: d.* vett. edd. Macrobii IV Sat. 3. *devictam Aſiam ſubſedit* præclare Menag. alter et a m. pr. Medic. et Gud.; nam ab altera manu *poſſedit* interpolatum eſt, uti etiam Rom. *devictam Aſiam poſſedit*, habebat. Sed *devictam Aſiam ſubſedit* etiam Aruſianus Meſſius

tam. 265. *Libycone habitantes littore Locros.* Memorari hoc alio loco non memini. Sed Maro habere hoc potuit ex Νόστοις, ſeu epicis illis carminibus, quæ Achivorum a Troja redeuntium caſus narrabant; e quibus Augias Trœzenius fuit, cujus Νόστοι libris V Cyclicis ſunt annumerati. Argumentum eorum e Procli Chreſtomathia nuper vulgatum in *Bibl. der alt. Litt. und Kunſt* inter Inedd. p. 40: nihil tamen de his et aliis memorat, ne de Diomede quidem; ut aut argumentum mancum eſſe, aut ab Augia non omnium Achivorum reditus narratos fuiſſe neceſſe ſit. Certe Ajacis Oilei comites Locros delatos in littora Africæ, in his locis conſediſſe tradere olim debuerunt nonnulli, quos poëta h. l. ſequitur. Variæ in Serviānis partes Africæ a variis memorantur, ſed incerta fide, confuſis quoque Locris; nec enim Ozolæ (male Ozoli) et Epizephyrii; ſed *Opuntii* erant memorandi ex Iliad. β, 531 ſq. Alii ex Locris his in Bruttiis conſederant. vid. ſup. lib. III, 399. conf. ibi Serv. 266—268. De Agamemnone, qui Clytæmneſtræ et Ægiſthi inſidiis periit. *prima intra limina*, puto dictum, pro, in primo ſtatim limine, h. e. primo ædium ingreſſu, cum vix domum intraſſet. Servius: in ipſo limine imperii, id eſt, in littore: quod non placet. Sed nec ad locum ædium referre licet, ut in atrio occiſus ſit: etſi convivia in celebriore ædium loco habebantur, inter quæ cæſus ille fuit. v. Odyſſ. λ, 408 ſeqq. 268. victorem Trojæ inſidiis excepit adulter. Magnifice verbis ornatum! *Subſidere* de inſidiis, ex quibus aliquis

Invidiſſe deos, patriis ut redditus aris
Conjugium optatum et pulchram Calydona viderem!
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur,
Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis,

Meſſius agnoſcit: *et ſubſidere* de inſidiis elegans vocabulum: vid. Not. Itaque Heinſ. recepit pro vulgari: *devicta Aſia*, quod Servius male præferebat. In Leid. erat *devicta Aſiamque obſedit*, in Menag. pr. *devicta Aſiaque obſedit*, Ed. Ven. Burm. *devicta Aſia permanſit*, Exc. Burm. *dev. Aſia ſub fedus.*——269. *Invidere dii*, p. Goth. tert.; ab interpolatrice manu, credo, ut difficiliori rationi ſubſtitueret faciliorem. *Invidiſſe deos* per exclamationem dictum: ſc. *an referam*; vel, credatne aliquis? annon durum eſt! *patr. ne redd.* Hamb. pr. et Goth. tert. In fine *eris* Oblongus Pierii et pars Heinſ. cum vett. edd. et in edd. vulgatis inde ab Aldd. *patriis* tamen *aris* codicum etiam præſtantiſſimorum conſenſus tuetur, Medic. Romani etc., et miror hoc ab Heinſio receptum iterum expuliſſe Burmannum, inprimis cum *patriæ—oræ* ſtatim v. 281 iterum occurrant: revocavi itaque in hac editione. Tandem nonnulli apud Pier. exhibebant: *patriis — Argis*, quod ap. Ovid. XIV Met. 476 itidem occurrit in libb. pro vulgari *agris* vel *arvis*, et merito ibi Heinſio probatur; at h. l. admitti nequaquam poteſt, cum poëta Calydonem ſubjungat, adeoque *patrias aras* de Ætolia et Calydone accepiſſe videri debeat.——270. *pulchrum* duo Burm. *pulchra* ejus Exc.——272. *admiſſis—pennis* alios legere Servio notatum, ſicque aliquot Pier. et pro div. lect. Leid., quod tamquam elegantius (ut ſit pro, *alis concitatis*) repoſuerat Heinſius, tacens iterum ejecit Burmannus. Videtur tamen nec ipſe improbare, et laudat pro eo Guellium et Daviſium ad Cæſ. I. B. G. 22. Narrat quoque Schottum II Obſſ. 49 maluiſſe *amiſſis pennis* pro emiſſis. *admiſſi* Goth. pr. *admiſi* Ven. Sed librorum auctoritas tuetur *ſocii amiſſi*: ſic Rom. Medic. et cæteri. *pinnis* Rom. *allis* (pro *alis*) Medic. Pierii.

aliquis ex improviſo adoritur, invadit et intercipit rem. 269. 270. *Invidiſſe deos* ſc. an referam! *p. Calydona viderem.* Hic ſui non ſatis memor fuit Maro. Argos redire Diomedes debuit, quibus regnabat, et ubi uxor degebat, unde copias eduxerat, non Ætoliam, unde genus ducebat: inprimis eum ſup. v. 243 *Argiva caſtra* memoraſſet. Etiam Homerus Odyſſ. γ, 180. 181. 182 reditum ad Argos diſerte memorat. Rectius Ovidius, quem hæc ante oculos habuiſſe jam ſupra monuimus, XIV Met. 470 *patriis ſed rurſus ab Argis Pellor.*

271—274. Aves Diomedeæ, certum avium genus in inſulis Diomedeis littori Apuliæ, contra montem Garganum, objectis frequens, nunc *Artemas* appellant.

Fluminibuſque vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia!) et ſcopulos lacrimoſis vocibus inplent.
Hæc adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore, cum ferro cœleſtia corpora demens
Adpetii, et Veneris violavi volnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales inpellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama; nec veterum memini lætorve malorum.
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Ænean. Stetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus: experto credite, quantus
In clipeum adſurgat, quo turbine torqueat haſtam.

273. *heu damna* Parrhaſ.——274. *clamoſis* Oudart.——275. *Hæc eadem* Zulich. *ſuperanda* Goth. tert., ſicque aliquot Pier., inter quos Rom., *Hæc adeo mihi jam ſuperanda.*——276. *Tempore, quo* pr. Hamb. pro var. lect. Bigot. et Goth. ſec. et tert.——278. *Nunc vero* Dorvill. et Ed. Ven. apud Burm. *Nec* Ven. et Goth. pr.——279. *diruta* Rom. et alii Pier. alter Hamb. et Ed. Mediol., quo in binis ſpectat: *dirupta*. Tum *eſt* in fine aliquot Heinſ. et Burm., ſicque Goth. ſec.——280. *lætorque* Leid. *laborum* vel *malorum* cod. Kœler.——281. *portaſtis* vett. edd. cum codd. nonnullis. Sed monuit Pier. in Rom. et aliis eſſe, quod delicatius ſit, *portatis*; hoc edi cœptum a Commelin. Sic quoque Medic. et Heinſ. potiores. *p. huc apportaſtis* Leid. *deſertis* Parrhaſ. pro *defertis*.——283. *manum* Menag. pr. v. ſup. X, 876. In Dorv. poſt h. v. ſequebantur vſſ. 336 uſque ad 352.——284. *inſurgat* Nonius in *experiri*.

lant. v. Excurſ. I ad h. l. 275. *ſperanda*, metuenda, ut toties, vel ſimpl. cogitatione præcipienda, expectanda. conf. ſup. IV, 419. 276. 277. Ingenioſe hæc repetiit ex Iliad. 1, 330 ſqq. cf. ſup. X, 29. Adde Ovid. XIV Met. 477. 478. 282. 283. Congreſſi Diomedes et Æneas (Iliad. 1, 239 ſqq. conf. Not. ad Æn. I, 96) ſingulari certamine; ſed in pugna hoc ſæpius factum ſupponere et fingere licet poëtæ. 283. 284. *quantus in clipeum aſſurgat*. De eo, qui gladio infert vulnus, alias dictum vidimus: *aſſurgere* vel *inſurgere*, erigi, *in ictum, in haſtam, in enſem* (ἐφόρσεσθαι ἀτερθεν, ut Odyſſ. 1, 383); At h. l. *in clipeum*, quia elato in altum clipeo haſtam vibrat: namque is naturalis motus eſt, et ad corpus tuendum valet. Nil expediunt

Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra viros, ultro Inachias veniſſet ad urbes
Dardanus, et verſis lugeret Græcia fatis.
Quidquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Trojæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Graium
Hæſit, et in decumum veſtigia retulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis:
Hic pietate prior. Coëant in fœdera dextræ,
Qua datur: aſt, armis concurrant arma, cavete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optume, regis

286. *Achaicas* Menag. ſec. *ad umbras* Parrhaſ.——287. *lugeret Græcia campis* ſec. Rottend.——288. *certatum eſt* Apronianus emendarat in Mediceo, perperam. *ceſſatum eſt*, inquit Heinſ., optime exprimit tarditatem belli. Apud Senecam patrem Suaſor. II, p. 23 cum laudatus eſſet Abroni Silonis verſus: *belli mora concidit Hector*; ſubjiciuntur hæc: *notate præ cæteris, quanto decentius Virgilius dixerit hoc, quod valde erat celebre:* Quicquid apud—victoria Graium hæſit. *Meſſala aiebat, hic Virgilium debuiſſe deſinere: quod ſequitur:* et in d. v. r. annum, *explementum eſſe. Mæcenas hoc etiam priori comparabat.* Aſſentiendum arbitror Meſſalæ. Idem hemiſtichium fere jam ſupra intexuerat lib. IX, 155. Tandem *eſt* abeſt ſec. Voſſ. et pr. Hamb. *victoria tantum* Oblong. Pierii. In Erf. v. 290 ante 289 legebatur.——290. *v. diſtulit* Vratiſl. et Dorvill. *victoria redegit* Menag. pr.——293. *concurrent* Medic. a. m. pr.——294. *rex o. regum* vulgg. edd. et codd. non modo infimi ævi, ut Dorvill. Goth. pr., ſed et Romanus a pr. m. Obtulit tamen *regis* Pier. e Rom. et al. Adde Medic. et al. Heinſ. nec tamen hoc repoſitum video niſi a Pulmanno.

expediunt Serv. et Cerda. 285. Color idem, qui in pulcherrimis verſſ. Iliad. β, 371—374. 287. *Dardanus* pro Dardanius: ut ſup. IV, 662, et hoc pro Dardaniis, Trojanis; utrumque ex poëtarum more. Etiam Pindar. Nem. γ, 106 Δαρδάνων. 288. *Quicquid*, quantum, ἐφ' ὅσον, per omne tempus, per quod *ceſſatum eſt*: quæ mora excidii facta; *hæſit*, retardata eſt, ſubſtitit victoria Achivorum et *retulit veſtigia*, relapſa eſt, adeoque dubia et incerta fuit Hectoris et Æneæ opera: hos autem Trojanorum fortiſſimos ipſe Homerus pronuntiavit Iliad. ϛ, 513. cf. Iliad. ι, 467. 468. Porro

Audiſti, et quæ ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati; variuſque per ora cucurrit
Auſonidum turbata fremor: ceu, ſaxa morantur
Cum rapidos amnis, fit clauſo gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, et trepida ora quierunt,
Præfatus divos ſolio rex infit ab alto:
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, et fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium, cum muros adſidet hoſtis.

296. *variuſque* vel *validuſque* Scheffer. *varius ſuper ora* qu. Moret. ——297. *tremor* pr. Hamb. Bigot. Goth. tert. *fremur* ſec. Rottend. Firmat *fremor*, de quo nemo dubitet, Burmann. ex Æn. X, 96 ſqq.—— 298. *ſit clauſo* veterrimi Pierii et Heinſii, qui recepit; vulgo, *clauſo ſit*. Tum aliquot Pier. et Sprot. *it clauſo*.——299. In *crepitantibus* nil variant codd.——300. *pacati* Vratiſl. et pro div. lect. pr. Hamb. cum Goth. tert. *tepida* Zulich. *rabida* aliquot Pier. et Goth. ſec. Sed *ora trepida* ſunt trepidantium. *quierant* Rom.——301. *rex dixit* Zulich. *juſſit* Goth. tert.——302. *equidem* e libb. Heinſ. pro, *quidem*. *hos ſumma* pr. Hamb. a m. ſec. *Latinis* Montalb.——303. *melius fuerat* Goth. pr.—— 304. *conſilium* aliquot Pier. duo Goth., ut v. 234. *adſidet* Heinſ. recepit: ſic Rom. et Medic. Pierii, Gud. et quinque alii Heinſ.; vulgo *obſidet*, eadem vi, ſed vulgarius.

295. *quæ ſit magno ſententia bello*. *bello* paullo durius ſeu tertio caſu, quod ad bellum attinet, ſeu pro, de bello.

296 ſeqq. Sollennis hæc comparatio: præeunte Homero Iliad. β, 144 ſqq., ubi non minus eſt ornata; ſed Maro phantaſma variavit: pro mari flumen poſuit. Aliter tractaverat ſup. lib. X, 96—99. *clauſo gurgite*, præcluſo aquarum curſu ſaxorum objectione.

301. *Præfatus divos*, præclare, more antiquo (cf. Serv.) etiam a Romanis ſervato, in Senatu et Comitiorum habendorum cauſſa factis verbis.

302. Latinus de bello temere ſuſcepto conqueſtus et ſpe omni melioris fortunæ dejectus pacem cum Ænea ſuadet ineundam. *ſtatuiſſe*, pro deliberaſſe. Nam bellum aggreſſi ſunt Latini tumultuario modo, cum nihil ipſe rationibus, quibus diſſuadebat, efficeret, ſup. VII, 591 ſq. 304, *cum m.*

adſidet

Bellum inportunum, cives, cum gente deorum
Invictiſque viris gerimus, quos nulla fatigant
Prœlia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem, ſi quam adſcitis Ætolum habuiſtis in armis,
Ponite; ſpes ſibi quiſque. Sed hæc, quam angusta, videtis.
Cetera qua rerum jaceant perculſa ruina,

306. *Injuſtiſque* Goth. tert.——307. *p. decedere* Oblongus Pier. *bello* Goth. tert. et Arcon ad Horat.——308. *adſcitis* e Rom. Medic. et cæteris præſtantioribus Heinſius repoſuit, pro vulg. *accitis*. cf. inf. v. 473. XII, 38.——309. Veteres Grammatici Servius, Donatus, Priſcianus, Marcianus Capella diſtinxere: *Ponite ſpes ſibi quiſque:* ut ſit, *deponite*. Sed melior interpunctio jam antiquitus obtinuit: nec aliter Apronianus inſtituit, idque ſequuntur vett. edd. Quod facere præſtat etiam propterea, ut breve tempus conſtet ultimæ in *ponite:* disjuncta voce, cui duplex conſona initium facit; quandoquidem hoc unicum eſt exemplum ſimilis poſitus verborum et ſyllabæ brevis ante duplicem conſonam hujus naturæ. Horatium minus caſtum et religioſum eſſe in collocatione hac verborum vitanda, jam ab aliis eſt obſervatum. Occurrit apud illum: *olente in fornice ſtantem* I Serm. 2, 30. *velatamque ſtola* v. 71. *Sæpe ſtilum vertas* I, 10, 72. Ante *vs* nec Homerus brevem ſervare dubitavit, ut in λιμῆνι Σκαμανδρίῳ. Daweſius Miſc. crit. pag. 4 immutatum volebat: *Ponite: quiſque ſibi ſpes.* Alias argutias Metricorum nolo repetere: videat, qui volet, Dorvill. ad Chariton. p. 184. Melius Burgeſſ. V. C. ad Dawes p. 6 [imo Daweſius ipſe in curis ſecundis] divinavit, male ſuppletum eſſe verſum, cum poëta tantum appoſuiſſet *Ponite*. Et hoc veriſſimum——310. *Cetera quæ* codex ap. Pier. *percuſſa* aliquot Pier. et Heinſiani, et Goth. tert.

adſidet hoſtis. Facile intelligitur, rhetorico more hoc dici factum, quod minantur Trojani facere. 305. *gente deorum*, σὺν παισὶ Διῶν: Æneas. 307. Vocant huc Homericum μάχης ἀκόντοι Iliad. ν, 639. υ, 117. *poſſunt abſiſtere* ſ. ſimp. pro abſiſtunt, ſ. pro non poſſunt ſibi temperare, ne rebellent. 309. Nunc unumquemque in ſe omnem ſpem repoſitam habere neceſſe eſt: non alienam opem expectare. Pergit inde: Sed hæc ipſa ſpes, quam in ſua quiſque virtute ſitam habet, quam ſit exigua videtis. Nam reliqua omnia, quam afflicta ſint, ante oculos et inter manus veſtras eſt: h. oculis manibuſque tenetis, tamquam quod certiſſimum eſt: Græce, πρόχειρόν ἐστι. *Cætera*; bene Servius: abſolute dixit, id eſt: exercitum, auxilia, vires imperii. Scilicet copias intelligit

Ante oculos interque manus ſunt omnia veſtras.
Nec quemquam incuſo. Potuit quæ plurima virtus
Eſſe, fuit. Toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo, quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam, et paucis (animos adhibete) docebo.
Eſt antiquus ager Tuſco mihi proximus amni,
Longus, in occaſum, finis ſuper uſque Sicanos;
Aurunci Rutulique ſerunt, et vomere duros
Exercent collis, atque horum aſperrima paſcunt.
Hæc omnis regio, et celſi plaga pinea montis,

311. *manus noſtras* Franc.——313. *regnum* Ed. Ven. Burm.——314. *Hinc adeo* ſec. Rottend. *dubiæ quæ ſit* Dorvill.——315. *et* multis abeſt apud Burm.——316. *mihi* vel *qui* Zulich.——317. *in occaſu* ſec. Moret.——318. *Arunci* paſſim in codd. legitur, quod adeo Ge. Fabricius præferre voluit, perperam.——320. *Hic* Franc.

ad bellum gerendum neceſſarias. Pro explicatione ſunt inf. vſſ. 419. 420 Turni verba: *opes, intacta juventus, auxilia.* 312. *quæ plurima* h. quanta maxima. ὅση πλείστη. 313. *corpore regni*, pro viribus, copiis. Inf. XII, 835 *commixti corpore tanto Subſident Teucri.*

316—321. Sententiam poëtæ ex ipſis verbis eruamus. Suadet Latinus cedi Trojanis agrum ad Tiberim: quem his notis deſignat: *eſt antiquus ager mihi*, h. non noſtra demum memoria occupatus et cultus, *longus in occaſum*, non quod in occaſum protendatur, ſed quod a Laurento in occaſum ſpectat et late verſus orientale Tiberis littus procedit *uſque ad Sicanorum fines*, quos verſus Romam a poëta poni credibile fit. Scilicet auctores ille videtur habuiſſe, qui Sicanos quoque ad Tiberim aliquando incoluiſſe narrarent. conf. Excurſ. ad VIII, 314, p. 261. Ager hic, qui Latii pars erat, ab Auruncis et Rutulis partim colebatur partim paſcebatur: v. 318. 319; ergo hos Rutulos et Auruncos ſub Latini imperio fuiſſe neceſſe eſt. Sunt in hoc agro colles, et tractus aſperi et ſaxoſi nec niſi paſcuis idonei, tum quoque pineta. Videtur hoc ad colles Albanos ſpectare, quos ager iſte attingere debuit, quandoquidem iidem omnino agrum Laurentem finiebant. Sunt in his omnia, puto, ſatis expedita. Servius recte refellit Donatum, qui ad agros circa Uſentem fl. in Volſcis hæc referebat; etſi, quod miror, Cluverius Donati ſententiam

Cedat amicitiæ Teucrorum; et fœderis æquas
Dicamus leges, ſocioſque in regna vocemus;
Conſidant, ſi tantus amor, et mœnia condant.
Sin alios finis aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſcuntque ſolo decedere noſtro: 325
Bis denas Italo texamus robore navis,
Seu pluris conplere valent: jacet omnis ad undam
Materies: ipſi numerumque modumque carinis
Præcipiant; nos æra, manus, navalia demus.

324. *Si in alios fines* vel *leges* Zulich. *aliamve* aliquot ap. Burm. cum Goth. ſec.——325. *poſcuntque* ſec. Moret. et Bigot., idque jam Heinſio placuit, etiam Waddelio et Cuninghamo: et valde utique arridet. Languet enim alterum, *poſſunt*, ſi vel maxime ad fata revoces: ſi per fata facere liceat, ut Servius voluit. Adde, quod *poſſunt* paullo inſolentius poſitum ante jam occurrebat v. 307 *nec victi poſſunt abſiſtere ferro*.——326. *robora* Goth. tert.——327. *implere* ſec. Moret. et pr. Hamb. pro var. lect. *volunt* Menag. pr.——328. *numeroſque* Sprot.

ſententiam amplexus eſt, *Ital. ant.* p. 789. Habuit autem poëta auctoritatem, quam in his ſequeretur, Catonis, qui, ut apud Servium legitur, in Originibus narraverat, Trojanos a Latino accepiſſe agrum, qui eſſet inter Laurentum et caſtra Trojana, jugerum DCC. Domitius lib. I hiſtoriæ ſuæ D jugera ediderat, auctore Victore O. G. R. c. 12, quem numerum ex Hemina quoque repetit Solinus cap. 8. Stadiorum XL agrum a colle, cui Lavinium impoſitum, quaquaverſus patentem per fœdus cum Latino pactum ceſſiſſe Trojanis memoraverant alii apud Dionyſ. I, 59. At apud Appian. lib. I pr. Faunus Martis f. cum filia Lavinia Æneæ CCCC ſtadiorum agrum in circuitu dat: καὶ δίδωσι γῆν ἐκ περιόδου σταδίων τετρακοσίων quæ utique verior lectio eſt quam τριῶν. Me de jugerum numero parum laborare facile intelliges; hoc volebam, ut conſtaret, fuiſſe famam antiquam, quam in rem ſuam vertit ac traduxit Maro. Quod tandem Latinus ait *ſibi eſſe agrum* vſ. 316, poteſt hoc, ſi quis ita velit, proprie accipi, ex vetere vita, qua regibus aſſignata agri portio, τέμενος, ut vel ex Homero notum Iliad. μ, 313.

324. *aliam gentem*; iterum pro terra. 327. *complere* proprium vocabulum de ſociis et copiis navalibus; ut πλήρωμα. *Serv.* 329. *navalia*, res navales, ceram, funes, vela,

Præterea, qui dicta ferant, et fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, pacisque manu prætendere ramos;
Munera portantis aurique eborisque talenta
Et sellam regni trabeamque insignia nostri.
Consulite in medium, et rebus succurrite fessis.
Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni

330. *ferunt* a m. pr. Gud. *firmant* pr. Hamb.——331. *Latini* plerique Pier. et quatuor apud Burm., minus bene.——332. *ramum* Moret. sec. ——333. *eborisque aurique* vulgg. edd., nec modo inde ab Ald. tert. ex Naugerii emendatione, verum jam ex ed. pr. At vett. edd. una cum codd. omnibus id habent, quod Heins. revocavit. *eboris talenta* per se recte dici possent: æstimatur enim ebur ac venditur ad libram. Verum h. l. non appenditur *ebur*. Aiunt ad *sellam* curulem spectare vs. sequente: implicita itaque inter se collocavit (per chiasmum illustrare solent grammatici) *auri talenta et eboris sellam*. Mutavi autem interpunctionem, quam Burm. parum commodam intulerat hanc: *M. p. aurique, eborisque talenta, Et sellam, regni, trabeamque, insignia nostri.* Pierius distinguere malebat: *M.—eborisque, talenta Et sellam n.* Tum *talentaque* ex Medic. Heins. receperat. Mihi nihil dum satis placet; præstat tamen lectio ante Heins. vulgata: *munera portantis, eborisque, a. t.*——336. *Tunc* al. *infessus* pro *infestus* Ven. In toto versu nitorem desidero: *idem infensus, quem.* Servius: Drances *idem*, videlicet, qui supra apud Æneam egerat. Hoc facere impedit appositum *infensus*. Mollior, puto, exiret oratio, si sic scriptum esset: *Tum Drances, idem, infensum quem gloria Turni—agitabat.* Ex libris nil notatum video.

vela et alia hujusmodi. *Serv.*; nam *materiem* jam memoraverat. *manus*, operas; male aliter alii. 331. *prima de gente*; primis de gentibus, ex nobilitate. 332. *pacis ramos:* v. sup. 101. 333. *auri talenta et eboris sellam:* videri debet implicita inter se collocasse; chiasmum grammatici vocant. Si modo Maro hoc voluit. vid. Var. Lect. 334. Sella curulis et trabea insignia imperii, et inter munera mitti solita, apud Romanos, Albanos, Etruscos, adeoque h. l. recte et apud Latinos.

336. Male ingenioſi nonnulli in Drance Ciceronem, ut in Turno M. Antonium quæsivere; Ursinus in Drance Polydamantem Iliad. μ, 210 sqq. Macrobius V, 2 Achillem: utrumque nimis sedulo. Diceret saltem aliquid, qui Thersitem ex Iliad. β, 212 sqq. ante oculos fuisse contenderet, sed turpitudine et probro, quo ibi flagrat, liberatum. Etiam is ἴχθιος Ἀχιλλῆι,

Obliqua invidia ſtimuliſque agitabat amaris,
Largus opum, et lingua melior, ſed frigida bello
Dextera, conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens; genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat;
Surgit, et his onerat dictis atque aggerat iras:
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
Conſulis, o bone rex. Cuncti ſe ſcire fatentur,
Quid fortuna ferat populi; ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum moreſque ſiniſtros

337. *que* abeſt Franc. et Goth. tert.——338. *et* a Parrhaſ. abeſt. *linguæ melior* legiſſe videri poteſt Servius: nam laudatur ab eo non modo vſ 441 lib. I *lætiſſimus umbra*, ubi *umbræ* eum legiſſe probabile ſit; ſed et Salluſtii II Hiſt. *fructuum pabulique lætus ager*. Atque ſic emendabat quoque Marklandus in Epiſtola critica pag. 121, et Cuninghamus Silii ſimile dictum: *fati melior* lib. V, 333 advocat. Docte ita loqui poëtas nemo dubitet. Sed idem exemplum ab indocto homine aliunde adſcribi potuit, et ambitioſum eſſet putidumque, tales delicias ubique ſectari velle. Tandem *fr. bellum* ſec. Rottend.——339. *non f. actor* aliquot Pier.——341. *ferebant* Rom. Gud. a m. ſec. alter Mentel. a m. pr. et Hugen., quod verum arbitror: præfero ſaltem; recepit etiam Brunck.——342. *auxerat* Goth. tert. *agregat* Dorvill.——344. *te ſcire* Dorvill. a m. ſec.——345. *Quid f. petat* Medic. Gud. a m. ſec. et multi alii ap. Heinſ. et Burm. cum Goth. tert. Altera lectio vett. edd. obſidet, et merito præfertur: *ferat* eſt poſtulet, ejuſque interpretatio, *petat*, ut Burm. quoque cenſet. *populis et* Sprot.——347. *ob augurium* ap. Priſcian. lib. XIV, vitioſe haud dubie. *auſpicium infandum* Leid. *infauſtum auſpicium* Parrhaſ.

λῆι, ut hic *infenſus*. *lingua melior*, fortior, quam manu. At *largus opum* alienum ab h. l. videri poteſt, ſive ut dives ſit, ſive ut liberalis. In verbis Turni, quibus reſpondet, eſt v. 378 *Largo—copia fandi*. 340. 341. Poëtam hoc ad ornatum excogitaſſe probabile eſt. Julius tamen Sabinus, neſcio unde, hæc annotavit: "filius ſororis Latini, patre ruſtico." 342. *onerat*, docte pro auget, accumulat odia in eum. 345. *muſſant*, cunctantur, non audent dicere. 346. *flatus*, φύσημα, de arrogantia. Ad eandem et obſtinatum Turni

(Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe urbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra, fugæ fidens, et cœlum territat armis.
Unum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis dicique jubes, unum, optume regum,
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
Quin natam egregio genero digniſque hymenæis
Des, pater, et pacem hanc æterno fœdere jungas.
Quod ſi tantus habet mentis et pectora terror:
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo;

350. *Conſidiſſe* Zulich. *in luctum* alter Mentel. *in luctus* Parrhaſ. *in luctu* Leid. et quinque alii ap. Burm. cum Goth. ſec. *Troica* alter Hamb. *captat* Leid.——351. *fuga f.* Rom.——352. *mittis* Franc.——353. *dicique* Heinſ. ſecundum Pierium ex Rom. Medic. et omnibus præſtantioribus: pro vulgari *duci*, quod in Ald. ſec. receptum: Docuit Heinſ. et ad h. l. et ſup. ad lib. V, 486, *dicere* in his et ſimilibus eſſe promittere. Proprie eſt deſignare munus et deſtinare.——354. *ullius ſententia* Bigot. et pr. Hamb. pro var. lect. cum Goth. tert.——355. *gnatam* Rom. et al. *egregius* Goth. tert. *que* abeſt Dorvill.——356. *Das* pr. Moret. *hanc* deeſt Ven. *huic* Franc. *f. firmes*, quod longe melius, habent Rom. et alii Pier. Medic. a m. ſec. cum aliis multis Heinſ. et Burm. item Goth. ſec. *finges* ſec. Rottend. a m. pr.——357. *mentes* Rom.——358. *obteſtamur* Gud. a m. pr. *rogemus* Zulich. *precemur* ſec. Rottend.

ni animum refero *mores ſiniſtros. ob auſpicium:* auſpicia et ductus belli. 350. *Conſediſſe luctu*, in luctum eſſe demerſam, ut bene Serv., ſcil. ut συνιζάνειν, Sup. II, 624 *conſidere in ignes Ilium*; it. IX, 145. Saltem *conſidere luctu* dictum erit ut collabi, concidere, jacere, calamitate, dolore. Nimis tenue eſt, quod alii volunt; totam urbem ſedere lugentem. 351. *fugæ fidens*, reſpicit ſup. lib. X, 665 ſq. *et cœlum territat armis:* tamquam qui provocat. Servius obſervat hoc nimis tumidum eſſe, nec, niſi e Drancis perſona dictum, gravitati Virgilii convenire.

352. *Unum etiam. etiam* h. l. pro adhuc eſſe, Servius vult: ut Terent. paſſim. *dici*, deſtinari, promitti. 357. Quod ſi, quominus hoc facias, Turni metu

Cedat, jus proprium regi patriæque remittat.
Quid miſeros toties in aperta pericula civis
Projicis, o Latio caput horum et cauſſa malorum?
Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
Turne; ſimul pacis ſolum inviolabile pignus.
Primus ego, inviſum quem tu tibi fingis, et eſſe
Nil moror, en, ſupplex venio. Miſerere tuorum,
Pone animos, et pulſus abi. Sat funera fuſi
Vidimus, ingentis et deſolavimus agros.
Aut, ſi fama movet, ſi tantum pectore robur
Concipis, et ſi adeo dotalis regia cordi eſt:

359. *proprium* vel *patrium* Zulich. *patriæque* quam commode memoretur, non dicam; accipiendum de populo Latinorum et de ſalute publica. Latinus in filiam, ejuſque conjugium quicum vellet jungendum, jus habebat duplex: et tamquam pater, et tamquam rex. Igitur non *patriæ* ſed *regique patrique* videtur legendum. Nullus tamen codex hoc præfert, niſi unus Goth. tert., in quo *patri* eſt, ſed forte lapſu verius quam judicio. Contra Servius Aſprum primum monuiſſe narrat, ut interpungatur poſt *Cedat.*——360. *Qui* Goth.——361. *a Latio* Franc. pro *ab! laborum* Moret. qu. v. ſup. VII, 481.——362. *pacem bello te* Dorvill. *pacem depoſcimus* ed. Ven. Burm.——364. *Primus age* Ven. *fingis abeſſe* alter Menag. *ineſſe* Ven.——365. *et ſupplex* Franc. *veniam* Zulich. a m. pr.——366. *funere f.* Reg. et Parrhaſ., qui et: *fuſus abi*; at *funera fuſo* Gud. a m. pr. Mentel. tert. *funera fuſis* Medic.——367. *deſpoliavimus* Gud. a m. pr.; at *deſolare* non improbandum: cf. Gronov. Obſſ. IV, 21.——368. *At ſi* Goth. ſec.——369. *aut ſi* Medic. *at ſi* pr. Hamb. *eſt* abeſt Ven.

metu teneris. 359. invidioſe: *regi* Latino *patriæque*, populo Latinorum, *remittat jus proprium*, ſuum, quod Latinus Latinique in regiam puellam habent, ut poſſint eam matrimonio jungere cui velint. v. Var. Lect. 363. *pacis pignus*, Laviniæ conjugium cum Ænea. 364. *inviſum*: haud dubie pro, inimicum, active. 366. *pulſus ubi*; referebam ad ſuperiora de Lavinia et putabam eſſe: patere te repulſam ferre. Hærebam, an, quod faciunt alii, compararem inf. v. 392 *Pulſus ego?* ut adeo ſit: pugna victum te fatere ac cede. Atque in hoc concedam et ipſe viro docto monenti. 369. *dotalis regia*:

Aude, atque adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet, ut Turno contingat regia conjunx,
Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. Et jam tu, ſi qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum adſpice contra,
Qui vocat.

Talibus exarſit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga quidem, Drance, ſemper tibi copia fandi
Tum, cum bella manus poſcunt; patribuſque vocatis

370. *averſum* Rom. *fer fidens* Franc. *fer pectora in b.* alter Mentel. a m. et Exc. Burm.——371. *Si licet* Dorvill.——372. *infleta inhumataque* Ed. pr. Burm.——373. *Sternemur* Donatus et Pierii Mediceus, tum pars Heinſianorum, cum Ed. pr. Burm., ſed vetuſtiores omnes tuentur id, quod inde ab Ald. editur, *Sternamur*. Tum *Etiam tu* editum ante Heinſium; ſicque Servius legit, et explicat *Eia*, nam eſt hortantis adverbium hoc loco. *Et tu jam* Ed. pr. Burm.——374. *Martis quid* Goth. tert. *ſolum adſpice* Waddel. emendat apud Burm.——375. *Quid v.* Gud. et Rottend. tert. a m. pr. Supplet Leidenſis; *audacem ſolum te in prælia dura.*——377. *rupitque* Parrhaſ. et Pariſ. cum Goth. tert. *imo e pectore* pr. Mentel. a m. pr., aut, ut Burmanno videbatur, *imo a p. imo de pect.* alter Hamb., at in ſec. Moret. deerant voces: *has imo.*——378. *Longa q.* Zulich. a m. ſec. *Drance ſemper*. Ordo ex libris Pier. et Heinſ. pro vulgari: *ſemper Drance*: quem Rom. tuetur. Tum *Drances* Goth. pr. Zulich. et ipſe Medic., ſed eſt ὦ Δρέγκη.——379. *Tum* ab Heinſio. Vulgo: *Tunc.*

regia: dotale regnum. Sic et alibi. 372. Expreſſit vulgare Græcorum ἡμεῖς, ἄθαπτος καὶ ἄκλαυτος ὄχλος; quaſi tam viles habiti, ut projiciantur vel inſepulti. Minus bene Serv. et alii aliter. 374. *Martis*: patriæ virtutis. *aſpice contra*. Homericum ἄντα, ἄντη; ut ἄντην ἰσιδέειν, Iliad. τ, 15.

376. Ad verba comparant Iliad. α, 188, et ſup. lib. VII, 445, et ad vſ. 378 Iliad. β, 796. Cæterum in hac Turni oratione, multo etiam magis quam in altera Drancis, ſæculi ſui genium artibus rhetoricis imbuti declaravit Maro. Nec quicquam in Græcis, multo minus in Homero, reperiri arbitror,

Primus ades. Sed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant, dum diſtinet hoſtem
Agger mœrorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio, ſolitum tibi; meque timoris
Argue tu, Drance; quando tot ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque tropæis
Inſignis agros. Poſſit quid vivida virtus,
Experiare licet; nec longe ſcilicet hoſtes

380. *complenda* Franc. *implenda* Goth. tert.——381. *detinet* Medic. et alii Heinſ. et Pier. cum binis Goth. *deſtinet* Rom.——382. *Agger murorum*: Scripturam recepit e codd. Heinſ. cf. ſup. ad lib. X, 24 et 144. Editum vulgo: *murorum*, quod Rom. tuetur. In Medic. et Mentel. pr. a m. pr. *Aggere mœrorum*. Porro *foſſas* ap. Priſcian. lib. VIII legi Pierio obſervatum. At v. ſup. ad X, 24. Illud vero multo minus probandum, quod Canterus VI Nov. Lect. 8 conjecit, et a Cerda repoſitum video: *et inundant ſ. f.*, poſtulante, ut ait, ſententia. A qua utique aberravit. Nam eſt: Magna loqueris, dum adhuc muri ab hoſte te tutantur et foſſas nondum ſanguis inundat, h. urbs nondum oppugnatur; quod exquiſitius altero modo extulit: *nec inundant ſanguine foſſæ*: ut *inundant* abſolute ſit dictum.——383. *ſona* Vratiſl. *eloquio ſolito* plerique Pier. (excepto Romano) et aliquot Heinſiani cum Goth. tert. et Erf. Sed *ſolitum tibi* elegantius; variata oratione, pro: ut ſoles. Sic *tibi* abſolute interponitur, et alia. *meque furoris* Montalb.——384. *Arguite D.* pr. edit. Burm. et Erf. *Drances* etiam hic aliquot. v. ad v. 378. *quando tot* Heinſ. e grammaticis et ſcriptis. Vulgo: *tot quando*. Tum *cædis acervos* Quinctil. lib. IX, 2, ut ſup. X, 245. XI, 207, h. e. cæſorum.——385. *Teucrum tot tua* ſec. Moret. *tua tela* Zulich. a m. pr.——386. *Inſignes* tres Heinſ. *Inſignis tot agros* Zulich. *Inſignis campus* duo Rottend. Ita fuere de ſyllaba *is* male ſolliciti. *quod* Zulich. a m. pr. *Sparſit quid* Sprot. pro var. lect. *invida v.* Goth. tert.——387. *libet* Menag. pr. *non l.* pr. Hamb. et Goth. ſec. *longe* Exc. Burm.

bitror, quod ad artem declamatoriam propius ſpectet. Sed habebat Euripidem, forte et alios tragicos, qui in rhetoricis his dialogis ad dramaticam formam compoſitis præiverunt. 380. Sed nunc non tempus eſt orationi in curia faciendæ. 381. 382. magna loqueris, dum intra mœnia tutus ab hoſte lates, necdum, murorum oppugnatione facta, foſſæ ſanguine cæſorum implentur. conf. Var. Lect. 383. Cum itaque muris adhuc hoſtis diſtineatur. *Proinde* ad formam τῦ εἶτα, ἔπειτα; quæ cum ita ſint. Mox *quando*, pro quan-

Quærendi nobis: circumſtant undique muros.
Imus in adverſos? quid ceſſas? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?
Pulſus ego? aut quiſquam merito, fœdiſſime, pulſum
Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Thybrim
Sanguine, et Evandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
Incluſus muris, hoſtilique aggere ſæptus.
Nulla ſalus bello. Capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis. Proinde omnia magno

388. *Quær. vobis* Zulich. a m. ſec. *circumdant* aliquot Pier. et Burm. et Ald. pr., nam tertia *circumſtant* cum cætt. vett. edd.——389. *Imus in adverſos?* Interrogationem Heinſius quoque firmat. Ego non deſiderem. *Imus* pro *Quin imus*, quod ſæpe apud Comicos. Et Homericum 'Αλλ' ἴομεν.——391. *nequicquam armis terrebimus hoſtem* ſuppleverat Medic. a m. pr. *nunquamne fines fallacia verba* Leid.——392. *haud quiſquam—Arguet* ἀνοφορικῶς Donatus. *haut* etiam Erf. *an qu.* Leid. cum Goth. *an merito quiſquam* Parrh. *aut quiſnam* Ed. pr. Burm.——393. *Arguit* Oudart.——394. *tota cum ſtirpe* tres Heinſ.——395. *Proc. deos* Goth. pr. *exhauſtos* Oudart. et pr. Hamb. pro var. lect. *exuſtos* Goth. tert. *Arcades* cum eodem Dorvill.——396. *Aut ita—miſi?* Ed. Ven. Burm. *et Pand. urguens* Medic. a m. pr.——397. *Et quo* Franc.——399. *N. manus* Goth. ſec.——400. *Proin* Oudart. Sed nec hoc nec *Proinde*, quod v. 383 præceſſit, nunc ſuaviter repetitur.

doquidem. 389—391. Comparant Iliad. *α*, 226. 227. *Imus.* Quin imus. Age eamus adverſus hoſtem! 393—395. Omnia in majus aucta. Arcadas dixit, cum de uno duce Evandro cogitaret. Ante oculos eſſe potuit locus Iliad. *θ*, 153—156. Ad 396 conf. ſup. IX, 672 ſq. 399. Pergit in refellendis Drancis verbis et nunc ad v. 362. *Cane talia*, ominare hoc, nullam ſalutem eſſe bello, pugnando ſalvos eſſe nos non poſſe, Æneæ et tibi. Vertant dii in tuum caput! Comparant Od. *β*, 178. 179. 400. Perge itaque, quod facis, metum de

Tro-

Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ; contra premere arma Latini.
Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiſcunt,
Nunc et Tydides, et Lariſſæus Achilles:
Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas.
Vel cum ſe pavidum contra mea jurgia fingit
Artificis ſcelus, et formidine crimen acerbat.
Numquam animam talem dextra hac (abſiſte moveri
Amittes; habitet tecum, et ſit pectore in iſto.

402. *et contra* Goth. pr.——403. *tremeſcunt* ſcribunt Rom. et pæne omnes Pier. Mediceus et alii Heinſ. conf. Heinſ.——405. *Amnis ad H.* Parrhaſ. et Dorvill., ex interpretatione. *Omnis et* conj. Cuningham. *v. f. Appulus* conj. T. Faber, perperam.——406. Locus Quinctil. IX, 3, 14, eſt: *Alia vetuſtatis commendatio eſt* (de ſchematibus loquitur) *cujus amator unice Virgilius fuit: Vel cum ſe pav.* Cum non appareat, quo in verbo archaiſmus lateat, Heinſ. poſt Matium ſuſpicatur ſcriptum fuiſſe *contra mis*, quod veteres pro *mei*. Alia eſt Geſneri ad e. l. ſententia, excidiſſe aliquid in Quinctiliano, idem tamen putat eſſe in uſu voculæ *vel* vetuſtatem quærendam: cum ſit pro *etiam, adeo*. Sed vid. Not. In fine *jactat* Bigot. et Goth. tert., ſicque apud Quinctil. l. c.——407. *acervat* paſſim ſcribitur; etiam in binis ex more ſuperiorum ſæculorum. conf. Pier.——408. *ſubſiſte* Goth. ſec. *dextra ac aſſiſte* Dorvill.

Trojanis ingravare, etc. *gentis bis victæ*, ab Hercule primum. cf. lib. II, 642. 643; contra deprimere res Latinorum. 403—405. *ἐπιφώνως* hæc vel maxime, plus forte quam in poëta epico feras. Auget ſcilicet per ironiam quod Diomedes belli ſocietatem detrectaverat; erat is inter Græcorum principes, pro quibus *Myrmidonum* poſuit, quibus ſolus Achilles imperabat. *Lariſſæus Achilles* v. ſup. ad lib. II, 197. 405. h. et terrorem, quo Diomedes audito Æneæ nomine percuſſus fuerit, amplifica verbis quam maxime. Poëtas id, quod populis vel regibus proprium eſt, terris, tandem et fluviis, tribuere, notum eſt; itaque h. l. terror ad fluvium Aufidum tranſlatus: phantaſmate poëtico. 406. *Vel cum ſe*. Reſpicit ſup. 348 et 364. Abrupta vero oratio irati hominis pro: cum tu fingis te; *vel* ad 401 *Ne ceſſa turbare*

Nunc ad te, et tua magna, pater, consulta revertor.
Si nullam nostris ultra spem ponis in armis;
Si tam deserti sumus, et semel agmine verso
Funditus occidimus, neque habet Fortuna regressum:
Oremus pacem, et dextras tendamus inertis.
Quamquam, o, si solitæ quidquam virtutis adesset,
Ille mihi ante alios fortunatusque laborum,
Egregiusque animi, qui, ne quid tale videret,

410. *et* abest Mentel. pr. et Goth. tert. *magna*, quod Heinsius intulit, Romani lectio est, quam aliquot alii Pier. Menag. pr. Sprot. Moret. sec. et ipse Gudianus firmant, quem miror hic deserere Mediceum, qui alteram familiam ducit; *magne pater*: ut vulgo editum; quod Donatus interpretatur, et bini Goth. agnoscunt: nam alter *magna* habet. *revertar* Leid.——412. *deserto* Hugen. *et si semel* alter Hamb. *et simul* Gud., sicque Ed. pr. Burm., male. cf. mox v. 418.——413. *neque* Heins. e scriptis pro *nec*. *regressus* alter Hamb. *recursum* Leid. Laudat Burm. not. ad Ovid. VI Met. 450.——414. *reddemus* Zulich. a m. pr. *inertis* recepit Heins. e Rom. aliisque Pier. suisque melioribus, quoniam videbat nervosius esse et plus artificii præ se ferre, quam vulgatum *inermes*, quod Servius quoque habet. cf. sup. ad X, 595, ubi eadem varietas, et inf. v. 672.——415. Non puto male aliquis aposiopesin statueret, et distingueret: *Quanquam o! si solitæ quicquam virtutis adesset*—(sc. quisquamne sustineret hoc facere?) Tum pergit: *Ille mihi*. Sic sup. lib. V, 195 *Quanquam o!—sed superent, quibus hoc, Fortuna, dedisti*.——416. *ante oculos* apud Rufinian. de Schem. Lex. pag. 247. *fortun. malorum* Hamb. alter.

bare metu fingendo. *artificis scelus* pro, artifex. *jurgia* sunt minæ v. 348.

410 seqq. Utitur Turnus callido et subtili aditu ad persuadendum id, quod non audet palam dicere: melius esse interire, quam pacem rogare, ut bene observavit Servius. *tam deserti*; propter Diomedem, qui solus negavit auxilia; ut idem Serv. 415—418. Seu turbavit affectus seu calliditas inflexit orationem, quæ sic procedere debebat: quanquam, nisi inertissimi essemus, debebamus illum habere fortunatissimum et fortissimum, qui etc. (h. e. debebamus mortem præferre tali dedecori). Hoc alterum transtulit ad se: *Ille mihi ante alios f.* Est autem *fortunatus laborum* (ut *lætus laborum* sup. v. 73), felix in

Procubuit moriens, et humum ſemel ore momordit.
Sin et opes nobis, et adhuc intacta inventus,
Auxilioque urbes Italæ populique ſuperſunt:
Sin et Trojanis cum multo gloria venit
Sanguine; ſunt illis ſua funera, parque per omnis
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variique labor mutabilis ævi

418. *ſimul* Zulich. a m. pr. Ed. Ven. Burm., et qui paullo majoris eſt auctoritatis cod. Rom. Sicque conj. Burmann. ad Anthol. Lat. T. I, pag. 88. Præferet tamen vulgatum qui cogitet ſententiam eſſe: præſtat ſemel mori. *memordit* aliquod Pier. et Leid. conſ. Gell. VII, 9. ——419. *Quin et* Montalb. pro var. lect. *Sunt et opes* Ed. Ven. et Dorvill. a m. ſec. *vobis* Goth. tert——420. *Italiq.* Goth. tert.——422. *funtque illis* Rom., ſuavius utique, probantque Pier. et Heinſ., nec tamen receptum. *ſint illis* pr. Hamb., f. pro *ſin*, ut conj. Heinſ. *illi* quoque legi monuit Servius et ex eo Jul. Sabin., ut ſit pro *illic*, ſicque Leid. a m. pr. et edd. aliquot.——424. *Deficimur* Montalb., eleganter, judice Heinſio, quem v. ad Ovid. Epp. V, 150.——425. *variiſque labor*, quod Macrob. et Nonius agnoſcunt, quodque Brunckius retraxit, ante Heinſ. legebatur, qui Rom. Medic. et cæteros meliores codd. ſequutus eſt: et recte, primo, quod verborum et epithetorum collocatio inde exit poetica: *varii labor mutabilis ævi*; cum *varius labor mutabilis ævi* minus doctum ſit; tum, quod dictum eſt hoc ipſum elegantius: *varii labor mutabilis ævi*: ut ſit *ævum varium*, quo varia fortuna jactamur. *labor mutabilis* h. mutatio laboris, ærumnæ. *bellique labor* aliquot Pier. *variiſque* Dorvill.

in malis ſuis et calamitatibus. 418. *humum ore momordit:* Homericum v. ſup. var. Lect. ad lib. X, 489. 419. 420. Reſpicit Latini verba ſupra 309—311. *urbes Italiæ:* iterum reſpectu Diomedis, tamquam Græci et exteri hominis. *ſuperſunt*, ſuperabundant, Serv., quod Burm. adſtruit. 421. *gloria* pro victoria, ut, κῦδος. Ad ſententiam comparant vſſ. Homericos Iliad. ε, 361—363, et ad v. 425 laudatur tritum illud: νίκη δ' ἀναμίξεται ἀνδρῶν Iliad. χ, 339. Sententiam autem tritiſſimam, tamen habuit, quomodo verbis ornaret: *Multa dies—Fortuna locavit.* Enniani verſus ſunt apud Macrob. VI, 2, quos ante oculos fuiſſe Maroni ille putat: *multa dies in bello conficit unus; Et multæ rurſus fortunæ forte recumbunt. Haudquaquam quemquam ſemper fortuna ſequuta eſt.* In Marone *labor ævi* pro ævo ſimpliciter cum notione ærumnæ adjecta: die et ævo, h. e. temporis viciſſi-

Retulit in melius; multos alterna reviſens
Luſit et in ſolido rurſus Fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Ætolus et Arpi:
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, et quos
Tot populi miſere duces; nec tarda ſequetur
Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
Eſt et Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentis ære catervas.
Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,

426. *multoſque* Medic. a m. ſec. *m. mutata r.* Schol. Horat. ad I Od. 34. *recuſos* Franc.——427. *in ſolio* alii apud Urſin. Zulich. et Parrhaſ. *in ſolito* ſec. Rottend. et a m. ſec. Dorvill., perperam. *in ſolido* eſt in integro, in incolumem ſtatum, in integrum reſtituit.——429. *Tolonius* Parrhaſ. *Tholonius* Goth. tert.——430. *non* edd. nonnullæ. *nec tarda* tamquam elegantius recepit ſecundum Ge. Fabricium Heinſius ex Servii auctoritate: cui Ven. et pro var. lect. Menag. accedebant: cum Goth. ſec. Cæteri codd. omnes tuentur vulgatam: *nec parva. nec tanta* Exc. Burm. *ſequentur* Bigot. Verſum laudat Schol. Statii ad VI Theb. 910, ubi *ſequitur* explicat: concedit illi, datur.——431. *delectas* Parrhaſ. *dejectos* Gud. a m. ſec. cum aliquot aliis Heinſii, ut ad Trojanos referatur. In Mediceo verſum hunc poſtponi ſequenti notat Burm., quod apud Foggi-nium non ita ſe habet.——433. *et* deeſt Dorvill. De toto verſu dubito an huc tranſlatus ſit ex lib. VII, 804.——434. *Quo ſi* Rom. *Quos ſi* Hugen. *me Teucri ſolum* in Pierianis aliquot. *in certamine* Mentel. pr. et Franc. vid. ſup. v. 221.

ciſſitudine multæ res mortalium in melius mutantur. Ad ornatum ſpectant adjuncta: *ævum varium*, in quo fortuna varia jactamur. *labor* πόνος, ærumna, *mutabilis*, in meliorem fortunam mutari ſolita, *alterna* poteſt eſſe dicta ipſa Fortuna; niſi malis: *alterna* (κατὰ) *luſit et rurſus in ſolido locavit*, in firmo, tuto, ἐν τῷ ϛαδιερῷ, antea in lubrico labantes. *ludere*, præter expectationem aliquid inferendo, mutando: plerumque in deterius: h. l. in melius. *in ſolido*, in integrum, in incolumem ſtatum, reſtituit.

428. 429. Comparant Homericum παρ' ἐμοίγε καὶ ἄλλοι, Οἵγέ μ' τιμήσουσι. *Ætolus et Arpi*: ſup. 239 ſq. *Meſſapus*, de quo lib. VII, 691 ſqq. et alibi. *Tolumnius* cf. inf. XII, 258. *felix* autem videtur infelicitatem Diomedis reſpicere. 430. et parata erit gloria ipſis Latinis. 432. De Camilla lib. VII f. 433. *florentes ære*, fulgentes. v. ſup. VII, 804.

tantumque

Idque placet, tantumque bonis communibus obſto:
Non adeo has exoſa manus Victoria fugit,
Ut tanta quidquam pro ſpe tentare recuſem.
Ibo animis contra: vel magnum præſtet Achillem,
Factaque Volcani manibus paria induat arma
Ille licet. Vobis animam hanc ſoceroque Latino
Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devovi. Solum Æneas vocat. Et, vocet oro.
Nec Drances potius, ſive eſt hæc ira deorum,
Morte luat; ſive eſt virtus et gloria, tollat.
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant

439. *patria i. arma* duo Burm.——440. *Illa licet* pr. Moret. *Ire l.* Parrh. *libet* Bigot.——442. *Devoveo* vett. edd. et deinceps vulgatæ. *Devovi* Heinſ. e Pier. et ſuis omnibus. *Devivo* Rom. *Æntas ſolum* alter Hamb. *S. A. vocat?* cum interrogatione Ge. Fabric. *orat* Hugen. *omen* ſec. Rottend.——443. *ſive hæc eſt* Franc. et Goth. tert. *cura d.* Montalb.——445. *Olli inter ſeſe d.* Ed. pr. Burm. *variis* Parrhaſ. *dubiis dum rebus* conj. Burm.

tantumque b. c. obſto: et in tantum obſum commodis publicis, ut, niſi ſolus dimicavero, concidat univerſa reſp. Sic Servius, et v. 437 *tanta pro ſpe*, ut ſolus dicar ſervaſſe remp. 443. 444. Sententiæ forte nimis acutæ ad noſtrum ſenſum. Tres habet Servius interpretationes, quarum nulla ſatis commoda, etſi ad veram quodammodo ducere poſſunt. Solus cum Ænea vult congredi Turnus, etiam ea de cauſſa, ne cum Drance quicquam ſive ſecundæ ſive adverſæ rei communicet, utque is et a calamitate et a felicitate ſua abſit. Et *vocet* Æneas, ut ego ſolus cum eo congreſſus de ſumma belli tranſigam: *Nec Drances potius morte luat* ſua, occidat, communi clade, *ſi hæc ira deorum eſt* (h. ſi eventus erit belli hujus infauſtus), nec, *ſive eſt virtus et gloria*, ſi hoc bello laudem virtutis (κλέος) et gloriam (νῖκος, victoriam) conſequi dabitur. *tollat* eam ille, auferat hanc laudem pro ſua parte (ut αἴρεσθαι νῖκος).

Cum ſollertia et cum arte poëta partim deliberationum et incertorum fluctuantiumque conſiliorum exitum facit non præviſum; partim inſtruxit et præparavit inde a v. 434 ſq. pugnam inter Æneam et Turnum,

Certantes; caſtra Æneas aciemque movebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus inplet:
Inſtructos acie Tiberino a flumine Teucros
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque volgi
Pectora, et adrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt; fremit arma juventus;
Flent mæſti muſſantque patres. Hic undique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras:

446. *acieque* Ven. *movebant* Dorvill. *vocabat* pro var. lect. Oudart. ——447. *per r. caſtra* ſec. Moret.——448. *que* abeſt Oblongo et Parrhaſ. *inplent* Hugen.——449. *aciem* Voſſ., ut *inſtructos aciem* græciſmo dictum ſit. *a* abeſt Medic. a m. pr.——450. *decedere* Hugen.——451. *turbati animo* Rom. *confuſaque* Parrhaſ.——452. *non*, pro, *haud* Bigot. et Goth. tert. *aures* Montalb.——453. *manu* Heinſ. e ſcriptis non tam repoſuit, eſt enim communis edd. lectio, quam potius vitium, puto, editionis Dan. Heinſii expulit, in qua eſt *manus*. Idem conj. *manus trepidæ*, Voſſ. alter *metu tr.*——454. *Hinc u.* plures Heinſ. *Sic* Dorvill. *Tuno* Goth. ſec.——455. *Diſſeſſu* tert. Rottend. *magnus vario* vett. edd. ap. Pier., idque revocavit Cuningham. e MS. Berſmanni. *ad auras* Medic.

num, in qua narrationis et carminis tela olim erit detexenda. Ad 445 et 446 comparari ſolent vſſ. 304. 305 Iliad. *a*. Præſtat monere, ut artem poëtæ obſervet lector in narrationis ordine a vulgari tenore ac pedeſtri rerum narrandarum ſtructura avocato. Nam ſecundum hanc res ſic erat exponenda: Æneam interea caſtris motis duplici agmine adverſus urbem Laurentum inceſſiſſe, pedeſtri per ſaltus montium, equeſtri per planitiem camporum. Poëta vero ſingula ſingulis locis commode dicenda ſervavit. Vide inf. v. 511 ſqq. 522. 452. *et arrectæ ſtimulis iræ:* de virtute bellica; exaſperati ſunt animi. conf. inf. 727. 728. *fremit arma*, pro vulgari: cum fremitu poſtulat. 454. *muſſant*, vid. ſup. 345. 457. 458.

Haud ſecus, atque alto in luco cum forte catervæ
Conſedere avium, piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Immo, ait, o cives, adrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, et pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruant. Nec plura locutus
Conripuit ſeſe et tectis citus extulit altis.

456. *in* abeſt Goth. tert. et Exc. Burm. *cum fronte* alter Hamb.——457. *Conſidere* Hugen. et tert. Mentel. cum Reg. *amni* Parrhaſ. *piſcoſoque* plures ap. Burm. *piſcoſæve* Oudart.——458. *nivei* Moret. qu. et Vratiſl. *loquacia* firmant vetuſtiſſimi Rom. Medic. et al. *loquencia* vel *loquentia* pars codd. Pier. et Goth. tert., ſicque codd. Servii ad Ecl. VIII, 22, quæ varietas et alibi occurrit. *liquentia* Bigot. et Ed. Ven. apud Burm. cum Dorvill. *liquacia* pr. Moret., quo apparet, omnia hæc eſſe a librariorum ſtupore profecta. cf. ſup. ad IX, 679. Interpolatum eſt in aliis *ſtagna ſonantia* ap. Pier. et in Sprot.——459. *o juvenes* Schol. Statii lib. VII Theb. 612. *arrecto* Goth. tert.——460. *et* deeſt qu. Moret. *ſequentes* Bigot.——461. *ad tecta* Ed. pr. Burm. et Goth. ſec. *in tecta* Schol. Statii VII Theb. 612. *ruant* e libb. ſuis et Pier. prætulit Heinſ., pro vulgato *ruunt*, quod et ipſum ſuam vim habebat.

457. 458. *Padus* cycnorum copia apud poëtas celebratus: in ſeptem oſtia cum tempore diductus, binis primum oſtiis in mare delatus eſt, quorum alterum ſeptentrionem verſus erat *Volana*, alterum a meridie *Paduſa* prope Spinam a mari exceptum. Creditur eſſe illud, quod nunc *il Po d'Argenta* appellatur. Oſtium hoc *amnem* dixit et quidem *piſcoſum*, ut Homerus ἰχθυόεντα Hyllum Iliad. υ, 392. Facit illud quibuſdam locis paludem, hinc *ſtagna*, quæ *loquacia* dixit eleganter, a loquacibus cygnis, ut inf. XII, 475 *nidos loquaces* hirundinis; hos *raucos* vocavit, ſimpliciter, a clamore vel cantu. Tranſtulit hoc Claudian. XXXI, 109. 110. De Paduſa accurate egit Cluver. Ital. ant. lib. I, cap. 35: cf. Serv. Ambitioſum eſſet Italos ſcriptores laudare, qui de his oſtiis copioſe egere: Nuper *Giambatt. Mirzoni* demonſtratum ivit: eſſe Paduſam *Canalem S. Alberti*, h. e. foſſam XII M. paſſ. a Ravenna ductam.

459. Concilium habete *arrepto tempore*, αὐταίρως, ἐν καιρῷ, cum irriſione. 462. *ſeſe conripuit*, ὥρνυτο, ὠρμᾶτο, ἴσσυται. Ex his ac ſimilibus ductum videtur *rapere*, *corripere*, pro

Tu, Voluſe, armari Volſcorum edice maniplis;
Duc, ait, et Rutulos. Equitem, Meſſapus, in armis,
Et cum fratre Coras, latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant:
Cetera, qua juſſo, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater et magna incepta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt;
Multaque ſe incuſat, qui non adceperit ultro
Dardanium Ænean, generumque adſciverit urbi.

463. *Tum* Ed. Ven. ap. Burm. *Volſce* eadem, cum Dorv. et Ed. Mediol. *dice* alter Hamb. *maniplos* Gud. a m. pr.——464. *Duxit ait* Ven. et Goth. tert. *Dixerat* Bigot. Tum *Equitem* e Medic. et aliis egregie reſtituit et defendit Heinſ. Agnoſcit et Servius. Vulgg. ſecundum Romanum *equites*, et plerumque junctim: *Rutulos equites*. Reſpicit locum Rutil. Itin. I, 170.——465. *Corax* Goth. pr. *Latiis* Erf., nec ipſum male. *effundite* Franc.——466. *firmant* pr. Hamb. et Ven., qui et *capeſſunt* habet. *firmet* aliquot Heinſ., inter quos a m. pr. Gud., qui idem cum Erf. *capeſſat*, hoc quidem cum Medic., qui idem a m. ſec. *firmet* habet.——467. *qui* Bigot. *qua jubeo* Vratiſl. et Goth. ſec., male vid. Not.——469. *Conſilium* Reg., ſic et alii hic et ſup. 460. *pater ipſe* Medic. pr. a m. pr. pr. Moret. et Goth. tert. *magnum* Medic. a m. pr. ——470. *tr. t. pectore* vett. edd. Mutavit, puto, primus Naugerius in Ed. Ald. tert., ut ſit *tempore*, hocque codd. conſenſus firmat.——471. *quod non* Gud. Ven. Mentel. pr. a m. pr. Exc. Burm. *quod non deceperit* Erf. *acceperat* Bigot.——472. *generumque adſciverit urbi.* Sic conſtanter legitur et diſtinguitur. Erit adeo *urbi*, in urbis ac regni utilitatem. Parum

movere, paſſim vidimus. 463. Feſtinationem Turni bene aſſequitur oratio abrupta, dum Turnum eſſe loquuturum non prædictum eſt. 464. *Equitem in armis*, pro armatum, ut ſæpe alibi. *Meſſapus*, græce, pro Meſſape, et *Coras*, pro Cora, *cum fratre* Catillo. v. ſup. VII, 672. 467. *qua juſſo*, pro juſſero: ut, levaſſo, declaraſſo, amaſſo et al.; ſequutus eſt Silius XII, 175. 468. 469. Comparant Iliad. β, 808. Tum 472 *urbi* erit in urbis, regni, utilitatem.

473.

Præfodiunt alii portas, aut ſaxa ſudeſque
Subvectant. Bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina. Tum muros varia cinxere corona
Matronæ puerique; vocat labor ultimus omnis.
Nec non ad templum ſummaſque ad Palladis arces
Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
Cauſſa mali tanti, oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, et templum ture vaporant;

rum commode. Suſpicor fuiſſe *qui non acceperit ultro Dardanium Æneam generumque adſciverit; urbis Præfodiunt alii portas.* Sic utique lenior procedit oratio.——473. *Perfodiunt* tres ap. Burm. *ac f.* Goth. tert.——474. *Subjiciunt* lect. varians vett. edd. adſcripta, quam Catrœus recepit: ſcilicet deterius pro exquiſitiore. *Bello ſignum dat* Moret. qu.——475. *Tunc* ante Heinſ. vulgg.——476. *labor vocat* Parrh., ſicque Cuningham. edidit.——477. *Nec non et* Leid. *magnaſque ad* ed. pr. Burm.——478. *corona* tert. Goth., ſed *caterva* in marg.——480. *Cauſſa mali tanti atque oculos* vett. edd. et, quamvis Pierius ejiciendum *vè atque* monuerat, etiam ſeqq. vulgg. Itaque Heinſius expulit ſecundum codd. Hiatum, quem toties librarii ferre nequivere, explevere Montalb. et Parrhaſ. *tantique.* Majorem dubitationem facit, quod in Rom. erat: *Cauſſa malis tantis:* ſic Donatus et pars codd. Heinſ. cum Regio et Goth. tert., nec vero aliter fuit in libro, unde Mediceus deſcriptus erat, nam in hoc a pr. m. fuerat: *mali tantis.* Itaque rationes potiores conſpirant in hoc, ſcriptum a Marone fuiſſe: *Cauſſa malis tantis oculos d.* Tandem Cuningham. emendabat *Tanti cauſſa mali.* Sed poëtam dedecet ſemper eoſdem numeros ſectari. *oculis d. decoris* ſec. Rottend. *oculos d. decores* alt. Voſſ.——481. *tura* Mentel. pr.

473. Ante portas foſſas faciunt, ut bene Serv., et vallum ducunt. 477. Manifeſta veſtigia Iliad. ζ, 86 ſqq. 269 ſqq. Illud autem miror, quod Palladem jam tum coli a Laurentibus tradidit, quam Trojanos primum intuliſſe communis fama obtinebat. 478. *Subvehitur*; ſupra VIII, 666 *caſtæ ducebant ſacra per urbem* Pilentis *matres in mollibus.* 479. *Dona.* Perperam peplum ex Homero huc vocant. Poëtæ genus ponere placuit. 480. κατ' ὄμματα κάλα βαλοῦσα; oculis dejectis. cf. Ruhnk. V. C. ad H. in Cer. 194. 481. *Succedunt* ſc. templum, intrant, ut bene Serv. Alias languet verſus

Et mæſtas alto fundunt de limine voces:
Armipotens, præſes belli, Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, et ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.
Cingitur ipſe furens certatim in prœlia Turnus.
Jamque adeo Rutulum thoraca indutus aënis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc; laterique adcinxerat enſem;
Fulgebatque alta decurrens aureus arce;
Exſultatque animis, et ſpe jam præcipit hoſtem.

482. *de pectore* aliquot Pier. et Heinſ. cum Goth. tert. *de limine* etiam Serv. agnoſcit. Sed vid. Not.——483. *belli præſes* ordo in vulgg. ante Heinſ., quem revocavit Cuningham.; adeo difficile eſt quicquam in his probare, quod non alius improbet factum. *præſens* nonnulli, etiam apud Serv. ſicque Medic., ſed a ſec. m., cum aliis Heinſ. et Ed. pr. *et Saturnia v.* Parrhaſ. a m. ſec.——484. *Fr. m. templum* Goth. tert.——485. *Sterne ſolo pronum* Parrhaſ. *et portis* Ed. pr. Burm. *portiſque* vel *pontiſque* Leid. *ſub ipſis* ap. Macrob. V Sat. 3, ſicque a m. ſec. pr. Hamb.——486. *in* aberat Gud. *in funera* pr. Hamb. a m. pr.——487. *rutilum th.* Macrob. V, 20. VI, 7 et Gellius II, 6 agnoſcunt, et ſic Romanus, duo Rottend. et Hamb. alter. Sed alterum doctius. *inductus* ap. Pier. codd.——490. *aureus.* Si tamen thoracem æreum indutus fuit, ut v. 487 dixerat, nunc non *aureus* ſed *æreus* fulgere debuit. Tum diſplicet in his verſſ. quinque quinquies repetita copula *que.*——491. Deficit verſus Goth. ſec. Vellem majoris eſſet auctoritatis codex! *præripit* Vratiſl. conf. ſup. lib. X, 277 et ſæpe al.

verſus poſt illa: *Subvehitur magna matrum r. caterva.* 482. *de limine.* Nil argutandum; eſt pro, ingreſſæ templum. Nam in prima templi parte vota faciunt, qui deos adeunt. 483—485. Preces fere ad verbum converſæ ex l. c. Homerico v. 305. 306. 307. *effunde*, de prolapſo, proſtrato ante urbis obſeſſæ muros.

486 ſqq. Æmulatur et h. l. Maro Homerum, qui heroës ſe armantes inducit Iliad. γ, 330 ſeqq. Paridem; λ, 15 ſqq. Agamemnonem; π, 130 ſqq. Patroclum; τ, 369 ſqq. Achillem. Sed orationem egregie ornavit et variavit Maro: *thoraca indutus aënis Horrebat ſquamis*, pro thoracem induerat ex ære in ſquamarum ſpeciem contextum, *ſuraſque i. auro.* ocreas aureas induerat. Sed multo

Qualis, ubi abruptis fugit præſepia vinclis,
Tandem liber, equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in paſtus armentaque tendit equarum,
Aut, adſuetus aquæ perfundi flumine noto,
Emicat, adrectiſque fremit cervicibus alte
Luxurians; luduntque jubæ per colla, per armos.
Obvia cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit; quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis; tum talia fatur:
Turne, ſui merito ſi qua eſt fiducia forti,

492. *adruptis* Reg.——493. *pratoque* Dorvill. *potitur* aliquot Pier., quod non præferam cum Catrœo. *ab alto* Goth. tert. a m. pr.——494. *impaſtus* aliquot apud Burm.——495. *equæ* Bigot. *profundi* Ven. *ſt. toto* Zulich. a m. pr. et Ed. pr. Burm. *nando* pr. Hamb.——496. *cervicibus altis* ſec. Rottend. *altum* malebat Cuninghamus: ſcilicet ut poëta nihil variet; ſemper idem ſequatur!——497. *luduntque comæ* Oudart.——498. *cui grege Volſcorum* Sprot.——500. *Diſſiluit* aliquot codd. et Ed. pr. Burm.——501. *deflexit* alter Hamb.——502. *ſui meriti* Goth. tert. *andacia* Ven.

multo etiam ornatiora ſunt ſequentia, v. 492—497, quæ ex Homero Iliad. ζ, 506—511 converſa eſſe, jam veteres notarunt. Ad Turnum tamen convenientius tranſlata puto, quam de Paride fuerant pronuntiata: contra quam Popio viſum. Nam in Turno ſumma alacritas et feſtinatio ac diſcurſatio. Virgilio tamen in verbis Ennius jam præiverat, Macrobio monente VI Sat. 3 *Et tunc, ſicut equus, qui de præſepibus actus Vincla ſueis magneis animeis abrumpit et inde Fertſe campi per cærula lætaque prata Celſo pectore: ſæpe jubam quaſſat ſimul altam; Spiritus ex anima calida ſpumas agit albas.* *Luxurians*; reddidit feliciter ex Hom. loco κυδιόων, quod ibi eſt pro γαυριῶν, de equo exultante, ferociente. *alte* autem nolim jungere: *arrectis alte*; ſic enim langueſcit verſus; ſed *alte luxurians*, etſi hoc inſolentius dictum videri poſſit, eſt alte exultans.

498. De Camilla modo ad 432. *Deſiluit*, honoris cauſſa factum volunt. Cf., ſi tanti videtur, anaglyphum Borgheſianum apud Winckelman. *Monum ined.* No. 137. *cohors* pro turma: nam equitum h. l. eſt.

Audeo, et Æneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte, et mœnia ſerva.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus:
O decus Italiæ, virgo, quas dicere gratis,
Quaſve referre parem? ſed nunc, eſt omnia quando
Iſte animus ſupra, mecum partire laborem.
Æneas, ut fama fidem miſſique reportant
Exploratores, equitum levia inprobus arma
Præmiſit, quaterent campos: ipſe ardua montis

503. *et* deeſt Gud. pr. Mentel. et ſec. Moret. *turbæ* Bigot. et Goth. tert. *turmis* Rom. et Donatus.——505. *tentare ſpicula* Goth. tert.——506. *obſiſte* Hugen.——507. *horrenda virgine* Medic. a m. pr., idem a m. pr. *fixis*, etſi *oculos* præceſſerat. *oculos fixos* pr. Voſſ. et pr. Moret. cum Hugen., unde Heinſ. conj. *oculis—fixis*. Sed præſtat recepta lectio, *oculos fixus*, et errorum cauſſæ ſatis patent. *fixit* editio, qua Pier. utebatur: h. e. Ald. pr. vel alia, quæ inde fluxit, ſicque Sprot. et pr. Hamb. pro var. lect. *fixus* emendatum a Naugerio Ald. tert.——508. *grates* Rom.——509. *Quaſque* Ven.——510. *Iſta* volebat Heinſ. *ſuper: at m.* (in Foggin. *ſuperat*) Medic. a m. pr.

l. eſt. *defluxit*; Macrob. VI, 4 (p. 595 Lipſ.) e Furio lib. I laudat: *Ille, gravi ſubito devinctus vulnere, habenas Miſit equi, lapſuſque in humum defluxit et armis Reddidit æratis ſonitum.* 503. Comparant Iliad. ν, 79 ſqq. 507. *horrenda in virgine* h. l. admiranda. Nam, quæ *admirationem, ſtuporem, horrorem*, faciunt, ad idem fere genus referri poſſunt. Sic ἐκπαγλος Homericum. 510. *partire*, reſpicit illud *Solaque T.* v. 504. In illis: *quando animus eſt ſupra omnia*, expreſſit magnanimam: adeoque int. ſupra pericula, fortunæ caſus et ſic porro; non aliter.

511. *fidem* eleganter pronuntio. Nam, quæ nuntiantur, fidem facti faciunt. 512. *improbus*, accipio pro: audax: proprie, qui nimium audet. Sic alia ſupra paſſim. 513. *quaterent campos*, ad inceſſum equorum referri præſtat. Lucret. II, 326 *equites—medioſque repente*

Per deſerta jugo ſuperans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite ſilvæ,
Ut bivias armato obſidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem conlatis excipe ſignis;
Tecum acer Meſſapus erit, turmæque Latinæ,
Tiburnique manus: ducis et tu concipe curam.
Sic ait, et paribus Meſſapum in prœlia dictis
Hortatur, ſocioſque duces; et pergit in hoſtem.

514. *ſuperans* revocatum ab Heinſ. e Medic. et cæteris præſtantioribus; ſic et vett. edd. Prima eſt edit. tert. Ald., in qua receptum video *properans*, quod Rom. et alii Pieriani exhibebant; ſicque Goth. tert. Exquiſitius tamen alterum. *ſuperas* alter Menag. *jugum ſuperans* alter Hamb., quæ vulgaris, ut inf. v. 906, eſt ſtructura; ſed exquiſitior: *jugo*, ſuperior evadens. cf. ſup. ad lib. II, 207. *advenit* Oudart. *in urbem* aliquot Pier., probante Heinſio.——515. *belli*: hic diſtinguebat Zulich. *convexa* Leid.——516. *Ut binas* Vratiſl. *armato ut binas* ed. pr. Burm. *obſidem* Leid. et Goth. tert. *obſidant* Mediol. Ed. et Lutat. ad Stat. I Theb. 609.——517. *accipe* ed. pr. Burm.——519. *Tiburni* Heinſ. invexit, nelcio quam bene: cum idem ſub. lib. VII, 671 *Tiburti* reliquerit, ubi ſimilis varietas occurrebat: quanquam *Tiburni* et illo loco præferendum arbitror. Addit vir doctiſſ., *Tiburni manus* ad Tiburnum fluvium Tibur alluentem eſſe referendum. An Anienem Tiburnum eſſe voluit? Tiburnum conditorem Tiburis, deum vel heroëm indigenam, novimus omnes: vid. ſup. Exc. ad VII. Sequutus autem eſt Heinſius vetuſtiores ſuos cum Donato: quibus accedebat pars Pier., Mediceus tamen a ſec. m. *Tiburtigus* habet, idque Romanus firmat et Servius cum aliis codd.; adde tres Goth. et edd. vett. et Aldd. Tum pars codd. diſtinguit: *T. manus ducis: et tu*, male.——521. *pergit* vel *tendit* pr. Hamburg. *in hoſtes* vel *hoſtis* nonnulli.

repente Tranſmittunt valido quatientes impete campos. Servius ad perturbationem agrorum, h. e. agreſtium, revocat. 513. *ardua montis deſerta*; neceſſe eſt extremas Albanorum montium partes reſpexiſſe poëtam. 515. *Furta*, ſollenni poëtarum voce pro inſidiis. 519. *Tiburni manus*, copiæ Tiburtinæ, a Tiburno heroë ac conditore deſignatæ, fratribus ejus Catillo et Cora ducibus; ſup. VII, 670 ſqq. Adverſus equitatum Æneæ, in quo turmæ Arcades ab Evandro miſſæ, VIII, 518 et Etruſcæ (lib. X, 238. 239.) erant, per planitiem camporum incedentem mittitur Meſſapus, qui nunc non ſuas copias (v. ſup. VII, 691 et Exc. p. 164) ſed Latinas et Tiburtinas

Eſt curvo anfractu valles, adcommoda fraudi
Armorumque dolis; quam denſis frondibus atrum
Urguet utrimque latus; tenuis quo ſemina ducit,
Anguſtæque ferunt fauces adituſque maligni. 525
Hanc ſuper in ſpeculis ſummoque in vertice montis
Planities ignota jacet, tutique receptus:

522. *vallis* vulgo editum: atque ſic codd. pars; et revocavit id Cuninghamus; nec male. *valles* Heinſ. recepit e vett. codd., ut Medic. et al., item Rom. et parte Pier. Firmant et Grammatici Probus et Servius. Si verum eſt, poëtam ita ſcripſiſſe, quod valde dubito, non, quod aiunt, ob metri neceſſitatem, ſed antiquitatis ſtudio id feciſſe dicendus. Nam *valles* et *vallis*, ut *vulpes* et *vulpis*, et ſic alia. Metro alias in *vallis* metuendum non erat: cum ultima in cæſuram incidat.——523. *d. fr. artum* Exc. Burm., non infelici lapſu.——524. *utrumque* Parrhaſ. et Goth. tert. *quo* Heinſ. e ſuis vetuſtioribus et Pier., etiam Serv. pro vulgato *qua*, quod tamen multo accommodatius: Servio quoque agnitum. *quam* ed. Junt.——525. *fremunt* Bigot. *f. premunt*, inquit Heinſ. Mox v. 526 præponebatur huic in Regio.——526. *in* aberat Rom. *e ſpeculis* Gud. a m. pr. Mentel. pr. et Goth. ſec.——527. *P. inculta* Sprot. *immota* Parrhaſ. vid. ad

tinas turmas equeſtres ducit, et cum eo Camilla. 522 ſeqq. Inſidiarum locus et ratio hujuſmodi animo repræſentanda. Via Trojanorum agmini pedeſtri, quod Æneas ipſe ducebat (cf. ad 445. 446), erat facienda per montium juga et ſaltus: in his erat *vallis, curvo anfractu*, ſinuoſo flexu, quæ ex adverſa venienti Æneæ parte in clivum aſſurgebat; iſque erat agmine ſuperandus: ab utraque vallis parte ſilvæ. Has inſedit Turnus: Equitatum autem Meſſapo et Camilla duce præmittit, ut manus cum præmiſſo ab Ænea Etruſcorum equitatu conferat, qui per camporum planitiem incedebat, Tarchontis ductu. Hic pugna equeſtris fit, in qua, Camilla cæſa, equites Latini fugiunt ad urbem. Audita Camillæ cæde equitatuſque fuga, Turnus conſilio inſidiarum abjecto ex ſaltibus obſeſſis in campum procedit, ut fugam Latinorum equitum ſiſtat urbemque, ne primo incurſu capiatur, præſidio firmet. Quo facto Æneas liberas ſaltus anguſtias ſuperat; v. 896 ſqq. Aſſequutus eſt hac œconomia poëta hoc, ut abſentibus Ænea et Turno geri res poſſet virtute Camillæ et Tarchontis.

523. *quam—atrum* h. ſilva denſa, per quam, *qua*; anguſta ſemita eſt. 525. *aditus maligni*, anguſti, exigui; non, obſcuri, ut Serv.; nam lib. VI, 270 adjunctum eſt: *lux*; *ſub luce maligna*. 526. *in ſpeculis*; in collis vertice, ut σκοπιά. 527. *ignota* Trojanis. Similis autem

Seu dextra lævaque velis occurrere pugnæ:
Sive inſtare jugis, et grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis nota fertur regione viarum;
Adripuitque locum, et ſilvis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Unam ex virginibus ſociis ſacraque caterva,
Conpellabat, et has triſtis Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,

ad Ge. III, 416, quod Burmanno ſe probabat, ut eſſet a belli tumultu immunis. *receſſus* plerique Pier., inter quos Rom. et Medic. a m. ſec. cum Goth. pr., quod jam Serv. damnavit. *recuſſus* ed. Mediol.——528. *conurrere* aliquot Burm.; ſic vero *pugna* eſſe debebat. *pugnis* pr. Hamb. pro var. lect.——529. *aut gr.* Dorvill. *evolvere* ſec. Mentel. *involvere* Leid. *vulnere* Rom.——531. *Arripiuntque* ſec. Moret. *inſidit* Hugen. *ſedit* Montalb.——532. Ὦπιν. *Opem* alter Hamb. *Opin* apud Macrob. V, 22. ——533. *ſacris ſociaque c.* Rom. *ſocia ſacriſque* Hugen. *ſociis ſociaque* Goth. ſec.——534. *triſti* Heinſ. e Rom. et aliis Pier. (quibus adde Goth. pr. et ſec.), pro vulgato: *triſtes*, vel *triſteis*, ut in Aldd. et al. At *triſtis* Medic. et Macrob. V, 22 cum Donato, quod et ipſum Heinſius prætuliſſe videtur, et nunc revocamus cum Brunckio. Judicium noſtrum puta eo niti, quod *triſtis voces* plus gravitatis epicæ habet; alterum *triſti ore* Ovidii elegantia dignum. *Latoida* alter Hamb., pro *Latoïa* putat Heinſ. vel *Letoïa*. ——535. *ad* abeſt Ven.

autem inſidiarum collocandarum deſcriptio comparanda ap. Statium Theb. II, 469 ſqq.

532. Recte Servius tranſitum tamquam abruptum et nimis tritum reprehendit. cf. ſup. Not. ad IX, 638 et ibi Exc. *Opim* autem h. l. nympham edidit in Dianæ conſortio; cum alias ipſius Dianæ nomen fuerit: quod ex Callimacho quoque conſtat in Dian. 204 et 240, ubi vid. Spanhem. Mirum id viſum Servio, quem ad h. l. vide, et Macrobio V, 22, qui de nimia doctrina hoc Virgilium feciſſe ſuſpicabatur. Perperam utique: nam et apud eundem Callimachum in Del. 292 Opis eſt inter puellas Hyperboreas, quæ frugum primitias olim Delum apportarunt, et cum Diana ibi manſerunt; cf. Apollod. I, 4, 4. Recte adeo a Marone nympha Opis memorata eſt, et eodem forte reſpectu inf. 858 Threiſſa appellatur. Juvat autem illud notare, Dianam h. l. *cum Nymphis ſuis*, quibus ſilvæ ſolent pro ſedibus aſſignari, in Olympo ſedere, unde vſſ. 595. 596 Opis

O virgo, et noſtris nequidquam cingitur armis,
Cara mihi ante alias. Neque enim novus iſte Dianæ
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno vireſque ſuperbas
Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
Infantem, fugiens media inter prœlia belli,
Suſtulit exſilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ, mutata parte, Camillam.

537. *Nec* alii. *enim* abeſt binis Burm. et uni Goth. *novus* deerat Dorvill.——538. *ſubitoque* a m. pr. Medic., perperam. vid. Heinſ. ad III, 225. *ſubitique* Montalb. At pro *que* malim *ve* : *ſubitave*; nec novus amor eſt nec ſubitus.——540. *Privernum* Serv. ad VIII, 803. Ita et *urbem* legendum, quod in Exc. Burm. erat.——542. *vocari* Parrhaſ. *locavit* Gud. ——543. *Scamillæ* editum Pierius memorat: ſc. in Ald. pr. At *Caſmillæ* editum in alt. et hinc in cæteris. *Carmillæ* Gud. a m. pr. *quas millæ* codd. ap. Pier. Verum arbitror eſſe: *Caſmilæ*, ad quod accedit Dorvill. *Caſmile*, infimi tamen loci codex: idem in ſuis membranis reperit Brunck. et recepit; niſi potius, inquit, *Cadmilæ* poëta ſcripſerit: ut Καδμίλος apud Lycophr. 162 eſt: *mutata* jam ed. Ald. tert. dederat cum aliis vetuſtioribus noſtris. At Egnatiana et aliæ *mutilata*: ut et Pierius editum legebat: quod Burmanno magis placebat: quia una littera extrita eſt *ſ*. Debetur hoc inventum Benedicto philologo in edit. Junt. 1520, qui eam lectionem vetuſtos codd. et bona ingenia agnoſcere ait. Videtur tamen *mutata* poëticam orationem magis decere: et mutilatio ſub illo tamquam genere comprehenſa eſt: tum tuetur id conſenſus codd. vetuſtiorum omnium.

devolat in terram. 536. *noſtris armis*, quibus Camilla in morem Dianæ et Nympharum utitur. cf. inf. 844.

540. Quæ ſequitur narratio de Camilla et patre Metabo, Privernatum tyranno, ex antiquis Italorum fabulis, ſeu annalibus petita, et egregie ad epicam poëſin accommodata, cum τὸ τερατῶδες habeat, reprehenſionem tamen admittit in hoc, quod Dianæ illa ſermoni mandata dantis ad Opin inferta eſt non ſatis commode. Alia v. in Exc. II ad h. l. 539. *vires ſuperbas*, h. nimias opes, potentiam libertati civium infeſtam; unde odia in eum: *Pulſus ob invidiam*. At Servius *vires ſuperbas*, quibus ſuperbe utebatur, interpretatur. 543. Tribuit igitur poëta patris voluntati, quod emollita pronuntiatio ſerioribus ætatibus attulit, ut, pro *Caſmilo Camillus*, pro

Ipſe, ſinu præ ſe portans, juga longa petebat
Solorum nemorum; tela undique ſæva premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce, fugæ medio, ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis; tantus ſe nubibus imber
Ruperat. Ille, innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. Omnia ſecum
Verſanti ſubito vix hæc ſententia ſedit:
Telum inmane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis et robore cocto;
Huic natam, libro et ſilveſtri ſubere clauſam,
Inplicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ;

545. *bella u. f.* Ed. pr. Burm.——546. *pendebant m. V.* Sprot.——547. *f. in medio* alter Mentel. et Scheffer. *fuga e media* tert. Rottend. *habundans* in codd. paſſim, ut et alibi. *ab undis* Parrhaſ. et Exc. Burm.——548. *iantis* Erf.——550. *Tardatus* Sprot.——551. *Verſanti ſubito:* diſtinguit Ge. Fabricius cum aliis: in ſubitis enim cogitationibus animum difficulter conſilium capere aut rem expedire. Vix tamen ſatis placet: *Omnia verſare ſubito.* Ita *celeriter* dicendum fuiſſet. Præſtat igitur altera ratio: cum omnia ſecum verſaſſet, *ſubito vix h. f. ſ.*, ut nova ratione *ſubito vix* junxerit. Nam *ſubito victrix ſententia ſedit*, quod quis mecum conjiciat, eſſet ornatius forte, quam locus fert, vim autem illam non haberet.——552. *ferebat* a m. ſec. Medic. et Goth. ſec.——554. *Hic* Hugen. *Huc* a pr. m. Rom. pr. *gnatam* Leid. *gratam* Sprot.

pro *Caſmila*, *Camilla* diceretur. Vox illa a Pelaſgis in Italiam illata Etruſcis quoque fuit frequentata, qui Mercurium Caſmilum appellarunt, tamquam *miniſtrum* deorum. v. Schol. Apollonii ad I, 917. Macrob. III Sat. 18, et Serv. ad h. l. 544. *juga longa*, non longinqua et remota, ſed longo tractu continuata. 549. *Ruperat*, eruperat ſe, ut jam alibi vidimus: ἐῤῥάγη. 551. Cum omnia ſecum verſaſſet, *ſubito vix hæc ſententia ſedit.* 553. *robore cocto*, igni durato, præuſto. 554. *Telum immane—Huic*; nota ſtructuræ immutationem, quæ vel ob negligentiæ ſpeciem ſuavitate non caret. *clauſam*, involutam cortice. Suberis copiam in Priverni agris naſci obſervavit Sponius. *habilem*, ita ut haberi, tractari, pro jaculo emitti cum haſta poſſet: ἀφαρμόττον.

Sic

Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo,
Ipſe pater famulam voveo; tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit. Adcipe, teſtor,
Diva tuam, quæ nunc dubiis conmittitur auris.
Dixit, et adducto contortum haſtile lacerto
Inmittit: ſonuere undæ: rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magna propius jam urguente caterva,
Dat ſeſe fluvio, atque haſtam cum virgine victor
Gramineo donum Triviæ de ceſpite vellit.
Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes

557. *hanc* abeſt Dorvill.——559. *hoſtem ſupplex* Goth. ſec.——560. *d. c. armis* ſec. Rottend.——561. *abducto* Oudart. *contentum* pr. Menag. tert. Mentel. Par.——562. *ſonuere auræ* conj. Burm. Qui enim undæ, inquit, *ſonuere?* Scilicet graviter commotus aër aquæ ſuperficiem impellit et undæ fremitum movet; quid? quod tranſvolans jaculum ſibilum vel ſtrepitum facit in aëre, quem ipſi amni tribuere potuit.——654. *propius magna* aliquot Burm. *jam* aberat Medic. et Goth. pr.——566. *de c. tollit* Gud. et Erf.——567. *non ullæ m.* Goth. pr. *montibus* alter Hamb. *urbis* Ven.

Sic I, 318 *habilem arcum* vidimus, *enſem* IX, 305; *galeam* ibid. 365. De alligata porro puella ingenioſe v. 558. 559. *tua tela tenens ſupplex.* Haſta autem illigatum pondus in alteram ripam tranſmittit, ut ipſe liberis manibus tranſnatare poſſit; *famulam* dixit conſecratam: quia miniſtri deorum ὑπηρέται, δοῦλοι, diis ſe conſecrant. 560. *dubiis auris*, per quas ipſa infans dubia ſalute fertur. 562. *ſonuere undæ*; h. aër ſuper undis, ſibilo per haſtam trajectam facto. cf. Var. Lect. Sic inf. cum Opis per aërem cum impetu deſcendit, moto in aëre ſonitu, ipſa *cæli delapſa per auras Inſonuit* XI, 595. 596. 563. *Infelix*; vel reſpectu præſentis Camillæ fati, vel quod jam illa ætate tantum vitæ diſcrimen adiret.

565. *victor* compos voti (ut ſæpe, v. c. VIII, 61), ſcil. flumine trajecto. *domum Triviæ*, ex voto; quam Dianæ voverat:

v. 557.

Adcepere, neque ipſe manus feritate dediſſet:
Paſtorum et ſolis exegit montibus ævum.
Hic natam, in dumis interque horrentia luſtra,
Armentalis equæ mammis et lacte ferino
Nutribat, teneris inmulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto;
Spiculaque ex humero parvæ ſuſpendit et arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorſum a vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habena;

568. *Excepere* Sprot. *ille* Zulich.——569. *et* aberat Oudart.; et melius abeſſet. Sed quot alia non eſſent delenda, ſi hæc ratio valeret! Suſtulit Brunckius V. C. *ſolus* Parrhaſ. *P. in ſævis* Ed. pr. Burm. *ævom* Rom. ——570. *Hic* edd. Aldd. et hinc omnes, quas vidi, etiam Nic. Heinſii priores. Nec niſi in ed. Burm. probatum *Hinc:* merito iterum ejectum. ——572. *teucris* pro *teneris* Franc.. ſtupore librarii. *immulcens* pr. Hamb. *munera* Goth. tert.——573. *plantas* Medic., ſed a m. pr.——574. *Inſiterant* pr. Hamb., tum *armavit* omnes Pier. et Heinſ. potiores: adde Burm. et Goth. ſec. ac tert. cum Erf. Retinetur tamen *oneravit* inde ab Aldo editum, tamquam elegantius; inprimis cum de tenellæ puellæ manibus ſermo ſit; quandoquidem credere licet, poëtam maluiſſe id, quod venuſtius eſſet. Agnoſcit quoque Servius. In Sprot. erat *firmavit. jaculis acutis* pr. Hamb. et Ed. pr. Burm.——575. *ex humero parvo* Goth. tert. ——576. *vittæ* pro *pallæ* Oudart.——577. *a* abeſt aliquot Burm. *pendunt* duo ejuſdem. *terrent* Hamb. alter a m. ſec.

v. 557. 558. 559. 560. 568. *manus dat* proprie victus, tum omnino qui cedit, qui placatur, h. l. qui, quod humanitas aliorum vel hoſpitalitas offert, accipit. An uſquam de manibus hoſpitum jungendis loquendi uſus tulerit *manus dare*, ut dictum: *accipere aliquem manu*, dubito. 569. non *paſtorum ævum*, ut Serv., pro paſtorali vita, ſed *in montibus paſtorum:* qui a paſtoribus habitabantur. 570. *dumi, luſtra* pro ſilvis. *Armentalis equa*, ἵππος ἀγελαία. 572. *lacte ferino*; quia *ferus* etiam de equo: ut ſup. II, 51. 573. Proprie erant *veſtigia prima*, in quæ, quibus, inſtitit plantis pedum.

Sed

Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum. Sola contenta Diana,
Æternum telorum et virginitatis amorem
Intemerata colit. Vellem haud conrepta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros:
Cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
Verum age, quandoquidem fatis urguetur acerbis,
Labere, Nympha, polo, finiſque inviſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto conmittitur omine pugna.
Hæc cape et ultricem pharetra deprome ſagittam:
Hac, quicumque ſacrum violarit volnere corpus,

581. *Multæ jam f.* ſec. Moret.——583. *v. honorem* pr. Moret., et ipſum non male. Sed *colore amorem*, ut fovere, ſervare: ſtudium armorum et virginitatis.——584. *corrupta* Vratiſl., perperam. *corripi militia*, exquiſite pro vulgari, corripi cupidine, ſtudio militiæ.——586. *Cura mihi* Goth. tert., elegantius vulgato; ſed iſti codici non tantum tribui poteſt, ut vulgata mutetur.——587. *V. a. nunc quanquam f.* Ed. pr. Burm. *quando equidem* Rom. *urgentur* Hugen. et pr. Moret. a m. pr. *urgemur* olim alicubi editum fuiſſe ex Pierio apparet, ſed omnes, quas habemus, edd. vett. *urgetur* exhibent. *fatis—iniquis* aliquot Pier. et Heinſ. cum Goth. tert. cf. ſup. ad lib. I, 668.——588. *inviſa* Rom.——589. *ordine* alter Hamb. a m. pr. *pugnæ* Goth. pr., ut *committatur* ipſa Camilla; ſed perperam.——590. *Hoc* Ed. pr. Burm. *Hanc* Goth. pr. *Ac* ſec.; utrumque etiam in Pierianis occurrebat. *ſacra* Sprot. *violaret* Mentel. pr. *violavit* Parrhaſ., ut inf. 848.

Sed doctius alterum, pro vulgari. Ut primum infans pedibus inſtitit. 580. *Strymoniam gruem:* v. ſup. Ge. I, 120. 581. *Multæ illam.* Idem orationis color ſup. lib. VII, 54. Laudat Cerda Ovid. Met. III, 353 ſqq. I, 478 ſq. Adde Pindar. Pyth. IX, 188 ſqq. Catull. Carm. Nupt. 42 ſeqq. *Tyrrhena per oppida.* Amaſeno trajecto Metabus ad Campanorum fines accedere debuit: hos inſedere olim Etruſci. Servius ad h. v. et 567 ad Etruſcorum potentiam rem refert, quorum jure olim tota Italia tenebatur. 520. *Hæc cape*; puta cum his dictis Dianam arcum et pharetram Opi tradere. 591. Auguſte: pro: qui vulnus intulerit; ſed loquitur de virgine

Dea

Tros Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
Poſt ego nube cava miſerandæ corpus et arma
Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.
Dixit: at illa levis cœli delapſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruſcique duces, equitumque exercitus omnis;
Conpoſiti numero in turmas. Fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, et preſſis pugnat habenis

592. *Italuſque* Rom., tum Medic. et alii tres Heinſii, minus bene.——593. *miſerabile* pr. Hamb.——594. *Intemerata* Franc. *cumulo* Zulich. *tumuloque patriſque* Ven.——595. *Dixit et illa* Medic. et Ven. *Dixerat: illa* Goth. ſec. *delapſa* Heinſ. primus e Medic. et aliis: inter quos duo *dilapſa*. Vulgg. leg. *demiſſa*.——596. *Inſonuitque nigro* pr. Hamb. *Advolat at virgo* Franc. *I. longo t.* Zulich. a m. pr. *tegmine* Goth. tert. Sed *turbine* recte, de nube obſcura, ut jam alibi factum vidimus, et Homericum νέφος, νεφέλη.——597. *muris tectiſque propinquant* citatur a Valerio Probo in Arte. Τὸ *propinquant* impenſe placebat Heinſio. v. ad lib. X, 238.——598. *Etruſque* vel *Etrurii* multi apud Heinſ. et Burm., librariorum utique inſcitia; etſi dubitari vix poteſt, ab initio *Etruros* et *Etruriam* fuiſſe; et temporis ſucceſſu alterum in *Etruſos* et *Etruſcos* abiiſſe. Prima pronuntiatio *Turſci* et *Turſi* fuiſſe videtur, inde *Truri*, *Truſi*, *Etruſci*, et molliore ſono *Tuſci*, *Tuſcia*. Vid. Comment. Soc. Gott. T. III, P. II, p. 38.——599. *Conpoſito* Zulich. *in* abeſt binis Burm. et Goth. tert. *in turbas* idem et Sprot. *in turmis* Parrhaſ. *in turmas numero* duo Burm.——600. *pulſat* Ald. (pr.). *ſpumat*

Deæ conſecrata. Et ducta hinc ultionis ab Arunte ſumtæ cauſſa. Nam, qui ſacra violant, a Diis puniuntur. 592. 593. Sarpedonis fatum ante oculos ex Iliad. π, 453. cf. ſup. ad v. 432. 594. *patriæ*, græce; in patriam vel in patria terra. 595. 596. volatus velocitatem bene declaravit per *inſonuit*: involuta *turbine*, nigra nube.

597. *manus Trojana*; de pedeſtri agmine, quod Æneas ducebat, accipe, ut ſequentia de equitatu. v. ſup. 449. 450. 511 ſqq. et Not. ad 522. Conſtabat autem equitatus maxime ex Etruſcis: ſup. 450. 517 et Not. 519 et h. l., iſque per campos incedebat: hinc *æquore toto*. 599. *numero*: ad numerum ſuum militum, quos quæque turma habere debebat; unde etiam *numeri*, ipſæ cohortes, turmæ. Non audiendus Servius 599. 600. 601. ἰναργι-

Huc obverſus et huc; tum late ferreus haſtis
Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contra, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, et virginis ala Camillæ,
Adverſi campo adparent, haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris, et ſpicula vibrant;

ſpumat Tan. Faber emendat, perperam; nam *habenis pugnat* eſt contra habenas preſſas luctatur, quod Burm. illuſtrat: ut μάχεσθαι στόμ.——601. *converſus* Medic. Gud. Sprot. et Leid. (cum Erſ.), quod minus placere Heinſ. monet. *converſus adhuc* Franc. *jam late* pr. Hamb.——604. *Coras* Goth. ſec. et hic. conf. VII, 672.——605. *haſtaſque reductas* Medic. a m. pr. et Sprot.——606. *Protendunt* potiores codd. omnes, edd. vett., et recte: nam, etſi reducta dextra tenetur haſta, tamen ea protenditur, prominet, inprimis ſi cogites infra mediam fere partem eam manu teneri. *Prætendunt* tacite irrepſiſſe in Burmannianam editionem, non conſilio receptum videtur. Nam Heinſ. non admiſit, nec illud niſi in Medic. a m. pr., tum in Menag. ſec. Moret. tert. et Leid. ac Zulich. reperit ſcriptum. Pierius tamen antiqua pleraque exemplaria ita legere ait: nec eſt cur illud per ſe improbet aliquis. Nam *prætendere*, προτείνειν, ad idem fere redeunt. *Projiciunt* Goth. ſec. Tandem *librant* emendandum eſſe pronuntiat Jo. Schrader. Nam nondum emittunt, adeoque nec *vibrant*.

ϛάσις deſcriptio equorum generoſiorum incedentium: *Inſultans* vid. Ge. III, 117. *pugnat* ſpectat ad reluctationem equorum, qui frenis cohiberi ſe vix patiuntur et repugnant: hinc *Huc obverſus et huc*. Prudent. Pſychom. 194 *Huc illuc frendens obvertit terga* etc. 601. 602. Poëticum hoc phantaſma ſatis notum: et jam alibi obſervatum, Ennium in eo præceſſiſſe, Ennio autem Græcos et ipſum Homerum Iliad. ν, 339. De hoc igitur nil nunc monemus. Sed *ferreus ager* audacius etiam quam ſup. VII, 525 *atraque late Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus*. Scilicet *ager horret late haſtis*: atque inde *ferreus* ad viſum et opinionem, ferreis haſtis totus collucens: hinc ſubjicitur: *campique armis ſublimibus ardent*. Quæ ſi ad hunc modum expedias, intelligis, non ſine judicio poëtam hunc verſum ab Ennio (Annal. I, p. 33 ed. Column.) ſumſiſſe, Ennium autem male irriſum fuiſſe ab Lucilio, quod h. l. factum narrat Servius. Add. Macrob. VI, 4 pr. *ardent*, exquiſitius quam refulgent. Sic tamen et αἴθεσθαι, αἴθειν, φλέγειν et alia.

603. 604. Ut prædixerat v. 518. 519. 606. Non idem, ut Cerda vult, ſed aliæ ſunt *haſtæ*, alia *ſpicula* h. jacula: his eminus, illis cominus, pugna fit. Igitur haſtas *reducunt*, ut cum impetu immittant, jacula

Adventuſque virum fremituſque ardeſcit equorum.
Jamque intra jactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementiſ-
que 609
Exhortantur equos; fundunt ſimul undique tela

607. *et fr.* alter Menag. Neminem video ad hunc verſum offendiſſe. Videntur igitur alii expeditiorem rationem habuiſſe quam equidem exputare poſſum. Nam, quid *fremitus equorum ardeſcit* ſit, obvium quidem eſt; ſed velim doceri, quid ſit: *Adventus virum ardeſcit*. Poteſt abſtractum videri poſitum pro concreto, ut ſit pro: *viri advenientes, propius accedentes*, exardeſcunt. At hoc jejunum eſt, et loci ſplendorem, qui ſummus eſt, offuſcat. Dicam igitur: utriuſque agminis, quo propius jam invicem turmæ accedunt, inceſſum concitatiorem eſſe ſolere, idque deſignari per *advenum virorum ardeſcentem*. Egregia ſententia! vereor tamen, ut ſatis commode verbis concepta videri poſſit: non enim adventus, ſed in adventu greſſus, ingreſſus, exardeſcit. Suſpicetur aliquis vitium ineſſe ex una littera, quam copula invexit, et leg. *adventuque, virum fremituſque ardeſcit equorum*; h. et adventu, cum utrinque propius accederent, fremitus virorum equorumque ardeſcit, h. increſcit, major fit. Aut, ut magis niteat oratio: *Adventuque virum, fremitus ardeſcit equorum*: quo propiores fiunt, eo magis equi fremunt. Si tamen hæc comparo cum lectione vulgata, malo in ea ferre, quod durius et audacius dictum videri poteſt, et id tenere, quod in notis appoſui: *adventum* innuere ſtrepitum adventantium. Illuſtrat poëta ſententiam quodammodo infra vſ. 910 *Et ſævum Æneæn agnoſcit Turnus—Adventumque pedum flatuſque audivit equorum.*——608. *inter* Goth. tert. *iter* Ven. *intus j. leti* Franc. ——609. *Subſtiterant* duo Hamb. et Scheffer. Zulich. Leid. et Exc. Burm., quod magis etiam obſcurat orationem; nam non agmina, ſed agminum progreſſus ſubſtitiſſe dicitur. *rumpunt* Goth. tert. *furentis* Zulich. Parrhaſ. Par. et Ed. pr. Burm. *furentiſque* Rom., tum Medic. pr., ſicque Goth. et ſec. *furenteſque* vett. edd., uſque ad Aldinam tertiam a Naugerio caſtigatam; inde *frementes* recte præferri cœpit.——610. *fundit* Zulich. a m. pr. unde Heinſ. conj. *fundi*.

cula *vibrant*, rotant. conf. Var. Lect. 607. *Adventus virum ardeſcit*, h. ſtrepitus ex adventu, ſeu ſtrepitus adventientium, major majorque ad aures accidit et increbeſcit, quo propiores invicem ſibi turmæ fiunt. Etenim, quæ augentur, inprimis motu, incaleſcere, adeoque et exardeſcere, dicuntur. cf. Var. Lect. 608. Progreſſus utriuſque exercitus eo jam factus erat, ut intra teli jactum ventum eſſet: quando utraque acies ſubſtitit. In ſqq. comparatio inſtitui poteſt non ſine fructu cum Iliad. δ, 446 ſqq. et v. 610. 611. vi-

Crebra nivis ritu, cœlumque obtexitur umbra.
Continuo adverſis Tyrrhenus et acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primique ruinam
Dant ſonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. Excuſſus Aconteus,
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,

612. *adverſi* vett. edd., ſicque Rom. cum aliis; et ipſe Mediceus, ad Fogginii quidem fidem, cum trinis Goth. *adverſus* Franc. Sed *adverſis* elegantius. Habet jam Ald. pr. *verſis* Ed. pr. Burmann. *Acbonteus*, *Acontheus*, *Acontes*, in codd. Eſt Ἀκόντιος.——613. 614. *Commixti* pr. Hamb. *Connexi* pr. Moret. et ed. Mediol. *occurrunt* Bigot. et Goth. tert., quos jam toties in eandem lectionem conſentire vidimus. *ruina Dant ſonitum ingenti* Moret. ſec. et qu., quo Heinſ. Mediceum alludere arbitratur, in quo *ruinam* et *ſonitum*. Probabilius eſt, iſtam Moretanorum lectionem confectam eſſe ex ſimili lapſu: etiam Gud. a m. pr. *ruina Dant ſonitum ingentem*, et *ruina Dat ſonitum* Parrhaſ. *ſonitum* etiam Exc. Burm. Quod autem ad ſententiam verborum attinet, video utique accipi hoc, etiam a Burmanno: *dant ruinam*, id eſt, cadunt cum magno ſonitu. Nec dubitare licet, *dare ruinam*, vulgo ita dici. Verum h. l. ſignificatum hunc habere nequit; ſi enim nunc uterque cadunt, ineptum eſſet, mox Aconteum excuſſum præcipitari v. 615—617. Igitur verius arbitror, quod in notis poſui, eſſe ſimpl. pro ruere; irruunt viri mutuo impetu, et haſtis elusis ipſi equi confligunt adverſis pectoribus.——614. *Dat* Franc. *præfractaque* vett. edd., tum Ald. et inde vulgatæ. *perfractaque* ex Rom. Medic. et aliis jam Pier. notavit, et ex Medic. a m. ſec. aliiſque Heinſius. Sic quoque tres Goth. *perfectaque* a m. pr. Medic. et Gud. *perfoſſaque* tert. Moret. *quadripedantum* ſcriptum paſſim in codd. Pier., ut in Rom., ut et alibi. *quadripes* ut *quadrijugi*. cf. Burm. ad XI, 873.——615. *Expulſus* Bigot.——616. *tormenti* Medic., ſed a m. pr. *aut torto* Goth. tert. *actus* Gud. a m. pr. et pr. Menag.

dendus Iliad. μ, 156 ſqq. 278 ſqq. *cælum obtexitur umbra*. conf. inf. XII, 578 *et obumbrant æthera telis*. Etiam vulgari ſermone tritum. Unde illud Laconis, ſe ſub umbra telorum eſſe pugnaturum. At Iliad. ϱ, 366 ſqq., quem non cum noſtro contendere debebant, pulvere caligo obducitur pugnæ, non telorum crebritate. Quod autem Servius ad vſ. 608 habet: "Et Enniana eſt iſta omnis ambitioſa deſcriptio:" hoc ad ea ſpectat, quæ ſupra IX, 806 ſqq. vidimus.

612. *Tyrrhenus* h. l. nomen viri Etruſci proprium; *Aconteus* e Latinis. 613. *ruinam dant*, ruunt. *perfractaque—rumpunt* pro perfringunt; ſcilicet haſta neuter alterum attigerat, itaque ipſi equi concitati ſummo impetu in ſe ipſos

Præcipitat longe, et vitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatæ acies, verſique Latini
Rejiciunt parmas, et equos ad mœnia vertunt.
Troës agunt: princeps turmas inducit Aſylas.
Jamque propinquabant portis, rurſuſque Latini
Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penituſque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſque ſuperjacit undam

617. *diſpargit* Leid. *ſpargit* Goth. pr. et Ed. Mediol. *diſparſit* alter Mentel. *diſperſit* a m. pr. Gud.——619. *Dejiciunt* ſec. Moret. *palmas* Goth. tert., perperam. Mos in fuga clipeos in tergum rejiciendi notiſſimus. *ad m. verſant* alter Hamb. *torquent* ed. Mediol.——620. *invaſit* vett. edd, quod tamen in ſolo Menag. pr. et Exc. Burm., quodque miror, in Colotiano, occurrebat. *invadit* Leid. Contra Rom. et omnes Pier. Medic. et omnes Heinſ., Gothani quoque, *inducit*, quod jam Ald. tert. exhibere cœpit, et quod unice verum: turmas in hoſtem inducit. *Aſillas*, *Aſilas*, *Aſillus*, aberrat.; accedit *aſellus* librarius.——621. *verſique* Pierius in ora codicis notaverat.——624. *procumbens* pars codd. Heinſ. et Burm., tum Ed. Ven. Burm. cum Goth. ſec. et tert. Adde Rom., ſed perperam. conf. ſup. ad V, 204.——625. *ad terram* pars codd. cum Rom. et vett. edd. *ad terras* Aldd., ſicque Medic. aliique. *unda* Medic. cum aliis ap. Burm. *ſuperjacet unda* duo alii: ſed *ſuperjacit undam* doctius h. jacit undam ſuper ſcopulos: præpoſitione ad verbum retracta: ut

ſos irruunt: qua ruina, quo conflictu, labefactus Aconteus equo dejicitur. 620. *Troës* nunc: mox *Tuſci* 629, quoniam ex utraque gente equitatus conſtabat, *agunt*: verſos in fugam impellunt, ut ſupra V, 265. vid. Burm. *Aſylas*, qui Piſa Etruriæ copias adduxerat: ſup. X, 175 ſqq. 622. *colla* equorum: qui quoniam domiti, ut facile flecti queant, hinc colla *mollia*: ut Ge. III, 204 *molli collo*; et *mollia crura* ibid. v. 76. 624 ſqq. Comparatio præclara et ornatiſſima: cui ex parte ſimilem ex Quinto Calabro excitavit Guellius (lib. XI, 226 ſqq.); accedit tamen hæc propius ad locum Homeri Iliad. λ, 305 ſqq. Non autem ad æſtum maris creſcentis et decreſcentis trahendum eſt, ſed de motu maris littus alluentis et alternis accedentis ac recedentis. Ornatum obſerva in ſingulis. *alterno gurgite*, unda, fluctu. *arenam extremam*,

Spumeus, extremamque ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æſtu revoluta reſorbens
Saxa, fugit, lituſque vado labente relinquit.
Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos;
Bis rejecti armis reſpectant terga tegentes.
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prœlia, totas
Inplicuere inter ſe acies, legitque virum vir:
Tum vero et gemitus morientum, et ſanguine in alto
Armaque, corporaque, et permixti cæde virorum
Semanimes volvuntur equi; pugna aſpera ſurgit.

ut fere Græce dicas: σπουδὴ δ' ὀπιθοβαλὲς κῦμα ſc. πόντου. Scopulos autem minores ante oculos habere neceſſe eſt. Nam, ſi majores fuerint, tum ἀμφὶ ἄκρῃς Κορυθὶ ἰὼν (κῦμα) πεφρῖται, ἀπονοσφὶν δ' ἀλὸς ἀχνη, fractus ſcilicet fluctus: ut Iliad. δ, 425. 426. conf. Od. ι, 402. 403, unde bene h. l. v. 626 adjectum *Spumeus*.——626. *ſinus* Mentel. pr. *profundit* Ven. ——627. *Nunc trepidus* Zulich. a m. ſec., perperam. *reſoluta* Gud. et Goth. tert. *reſolvens* Franc.——628. *Saxa ferit* Zulich. a m. interpolatrice. *vado lambente* Exc. Burm. Verum aquam fluctus revoluti decreſcentem memorat poëta, adeoque labentem.——629. *Bis Teucri* Medic. a m. pr. et Zulich. a m. ſec. Vid. Not. ad v. 620. *verſus* Hugen. ——630. *reſp. 4. ſequentes* Goth. tert.——631. *in* abeſt pr. Voſſ. et Oudart. *que* in fine, ut *totaſque* eſſet, adſciverat Heinſ. ex binis Rottend. pr. Hamb. ſec. Mentel. et Franc., parum ſuaviter, tum parum gravi auctoritate.——633. *Tunc* alii. *et* abeſt Goth. tert. *ab alto* Menag. pr. *ſ. multo* Parrhaſ. et Oudart. pro var. lect.——634. *et* abeſt Ed. pr. Burm.——635. *Semineces* Gud. pro div. lect. *Semianimes* etiam hic Rom. *ſternuntur* Bigot. et Goth. tert.

mam, in interiore littore, *perfundit ſinu*, fluctu in ſinum undas jam languentes curvante. Nunc *pontus*, unda, *æſtu*, viciſſitudine maris æſtuantis, graviter commoti, *rapidus retro* (παλιβρόδιον κῦμα, v. c. Od. ι, 430. Sic malo, quam *retro fugit*), *atque reſorbens* (ſe, ἀναβροιβδῶν) *fugit ſaxa revoluta*, h. per quæ unda revolvitur, ἀναχυλίνδεται, *et relinquit* pontus *littus vado labente*, fluctu recedente ac decreſcente; donec novus fluctus iterum alluat.

631. *in tertia prælia:* eleganter pro, tertio. 632. *legitque virum vir* Homericum: ἀνὴρ δ' ἄνδρ' ἰδνοπάλιξεν Iliad. δ, 472, h. e. percuſſit. 633. *Tum vero.* vid. Iliad. δ, 450 ſqq. Loca alia ſimilia obſervabit

Orſilochus Remuli, quando ipſum horrebat adire,
Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque jactat
Volneris inpatiens adrecto pectore crura.
Volvitur ille excuſſus humi. Catillus Iolan,
Ingentemque animis, ingentem corpore et armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæſaries, nudique humeri; nec volnera terrent;
Tantus in arma patet. Latos huic haſta per armos
Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore.

636. Ὀρείλοχον. At *Orſilocus*, *Orſilogus*, aberratt.——637. *reliquit* Franc.——638. *ferit* aliquot Pier. et a m. pr. Medic. *atque* alii ap. Pier.——640. *Cathillus*, *Cathilus*, *Cathyllus* (hoc in Medic.), et *Iollam*, *Iollan*, aberratt.——641. *pectore* Gud. pro div. lect., perpetua fere varietate.——642. *Hermonium*, *Hermionum*, *Hermenium* in libb.——643. Suſtuli majorem interpunctionem ante *Nec vulnera terrent*: nam ad *nudo cui* ſpectant.——644. Quem muſcas captare juvet, ex Servio varietatem exſculpere poteſt: *Totus in a. p.* In Rom. *Tantum in a. p.*, ex interpretatione. *hinc* edd. ſphalma.——645. *Acta premit* Ed. pr. Burm. *duplicatque virum transfixa dolore* Heinſ. ex codd. auctoritate repoſuit et ſuorum et Pierianorum. Idem jam vett. edd. habuere. Primum *dolorem* video in Aldd. editum: quod et ex Schol. Statii Theb. VII, 633 enotavit Burm., ſic *virum transfixa haſta*, quæ figitur, transfigitur, et ipſe *dolor duplicatur*. Atqui hoc jejunum eſt, nec magis ferri hoc poſſe arbitror, quam quod Heinſ. conj. *duplicatque viro*, vel quod Pierius in ſuo exemplari habebat atque hinc Catrœus repetiit, *d. viri t. dolorem*.

vabit quiſque pro ſe. Unum excitabo Eurip. Phœniſſ. 1196 ſqq.

637. *Orſilochus* ex Trojanis eſt v. inf. 690. *Remulus* ex Latinis, diverſus ab eo, qui ſupra IX, 592. 593. memoratus. Ad reliqua v. 637—640 cf. ſup. X, 890 ſq. de ſimili vulnere. 640. *Catillus*, qui Tiburtes agebat: cf. ſup. 519, et lib. VII, 672; adeoque Iolas et Herminii inter Trojanos et Etruſcos referendi. 643. 644. *nec vulnera terrent: tantus in arma patet:* arte cohærent cum illis: *nudo cui v. f. C. nudique humeri.* Habebat nudum caput et humeros nudos, ut ſatis appareret, eum vulnera non timere; tantum, tanta ſui parte, patebat in vulnera ſ. in tela hoſtilia. *duplicat virum:* recte Guell. accipit et cum eo Cerda: incurvat, ut reddatur Homericum ἰθὺς, ἰθύνει.

Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramque petunt per volnera mortem.
At medias inter cædes exſultat Amazon,
Unum exſerta latus pugnæ, pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſet;
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, et arma Dianæ.
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit,

646. *dant vulnera* Sprot. cum Mediceo Pierii.——648. *inter acies* Oudart. et Medic. Pierii.——649. *ejecta* Franc. *exerta* Rom.——650. *læta* Donat. *leta* Franc. *denſa* Parrhaſ. *manus* tres ap. Burm. cum Erf., ſed vetat in ſeq. vſ. *dextra* caſu ſexto. *denſet* Heinſ. e codd. et Grammaticis pro vulgato *denſat:* cujus lectionis fons Rom.——651. *rapit in dextram non feſſa* mſ. ap. Pier. *dextra quatit* Parrhaſ. *indefenſa* Franc. et Goth. pr. ac tert., male.——652. *ex humeris* Rom. *erat arcus* Donat., ex interpretamento.——653. *recedit* alter Hamburg.

Ση τι πεσὼν Iliad. ν, 618, ut iis accedendum ſit, facit adjectum *dolore*. Et ſic *duplicatus poples* inf. XII, 927. Niobes filia collapſa dicitur *duplicata vulnere cæco* ap. Ovid. Met. VI, 293, ubi v. Burm., et ad Val. Flac. VI, 509; ap. Græcos πτύσσεσθαι ſic occurrere memini. 646. 647. Hæc ad reliquos pugnantes ſpectant, mortem dant et accipiunt.

De *Camilla* epiſodium eſt inter elaboratiores carminis partes. 649. *Unum exerta latus*, mammam; inf. 803 *ſub exertam papillam*. v. ſup. I, 492. Diſputant Intpp., utram. Cerda ait lævam, nam dextra in Amazonibus erat exuſta. Recte. Verum comparatio inſtituitur tantum ad nudationem mammæ: in venatricibus autem et bellatricibus, ut Diana ac Nymphis, dextrum pectus, dextrum humerum, nudatum videmus in numis ac ſtatuis: ſicque Callimachus in Dian. 213. 214. Quid quod in ipſis Amazonibus dextra mamma exerta, nec ſemper exciſa, in mouumentis occurrit; uti contra læva exerta occurrit, dextra veſtita: ne venuſtati ejus conſpectus obſit, ſi exciſa eſſet. *pugnæ*, ad pugnam, ut expeditior eſſet ad pugnandum. Comparationis autem lineas ducit, quam mox repetit et ornat vſſ. 659 ſeqq. 650. *ſpargens denſet*: id eſt, denſe ſpargit, jacit; alias fundere, χέειν. 651. *indefeſſa* eſt ἄτρυτος. 653. *in tergum p. receſſit:* etiam hoc a vulgari ratione deflexit; nam vulgare eſt:

Spicula converſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, et æratam quatiens Tarpeia ſecurem,
Italides; quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, paciſque bonas bellique miniſtras.
Quales Threiciæ cum flumina Thermodontis

654. *derigit* Rom. et Medic.; Burm. laudat Lambin. ad Lucret. VI, 823.——655. *Et circum* Gud. et alii Heinſ. *jactæ* pr. Moret. ex *lectæ* pr. Goth., ſphalmate. *Laurina* Goth. ſec.——656. *Telaque* ap. Priſcian., male. *ſecurem* Heinſius repoſuit, monente eodem Grammatico, et aſſentientibus Gud. et ſec. Mentel. At cf. inf. 697. *ſecurim* tuetur Rom. ——657. *dura* Rom. et Vratiſl. *diva* paſſim ſcriptum in codd. Pier. Heinſii et binis Goth. et Erf., ſic et Medic. a m. pr.——658. *paciſque bonæ* vett. edd. noſtræ omnes; tum *bonas* emendatum in ed. Ald. pr. et ſec.; at *bonæ* iterum revocatum in Ald. tert. et hinc ductis; donec prior lectio *bonas* iterum obtineret e Commelin. Pulm. Steph., quam meliorem lectionem habent meliores Heinſ. cum Mediceo; agnoſcitque eam Aruſianus Meſſius. *bonæ* tamen tuetur Rom. cum aliis Pier. Heinſ. et Burm., ac binis Goth., tum agnoſcit Servius. *bono* Franc. *belloque* Oudart. *miniſtrans* Franc.——659. *Threicio* Exc. Burm. *Threicia* vitium operarum ed. N. Heinſ. *Thermodontis* vulgg. paſſim edd., item vett. codd., etſi jam emendatum dederunt Naugerius et Egnatius. Res nunc nota eſt, eſſe *Thermodontis* a Θερμώδων, οντος. cf. Apollon. II, 972.

eſt: ſi tergum vertit, dat. 654. *ſpicula fugientia*, ipſa fugiens, ut recte Servius. 658. *miniſtras*, comites: Sic δμωΐδας Penthesileæ dat Quintus Calaber lib. I, 33, ut θεράποντας heroum ſunt. Totum illum locum de Penthesilea et partem libri contuliſſe non pœnitebit: ut omnino poëtico ornatu nullus veterum poëtarum locupletior hoc Quinto eſt; nec dubito antiquiores opes in latere. 659. *Threiciæ Amazones:* pro Scythicis vel Sarmaticis dixit, ut Threiſſam Harpalycen ſup. lib. I, 316, quod tamquam poëta, jure ſuo fecit. Sarmatica autem origo fere communi veterum conſenſu iis tribuitur, etſi vulgaris fabula a Tanaidis oſtiis ad Ponti fines et Thermodontem fl. eas traduxit. vid. loc. claſſ. Juſtin. II, 4. conf. Apollon. II, 370—966 ſqq. et ſchol. 659. *cum flumina Thermodontis pulſant:* pro ripis flumen dictum opinatur Cerda et alii, ut v. c. Georg. II, 11. 12 aliæ arbores *campos et flumina late Curva tenent.* Mihi tamen cum ipſa res perſuadet, agi de flumine glacie obducto, tum vero etiam Claudiani imitatio, qui non aliter intellexiſſe videtur: adſcribam totum locum Prof. rapt. II, 61—66 *Qualis Amazonidum peltis*

Pulſant et pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, ſeu quum ſe Martia curru
Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu
Feminea exſultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum, aſpera virgo,
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eunæum Clytio primum patre: cujus apertum
Adverſi longa tranſverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam

662. *magnumque v.* conj. Cuninghamus.——663. *ſcutis* ex Medic. laudat Heinſius: ſed a Fogginio *peltis* proditum videmus.——664. *primo* Goth. tert.——665. *m. pectora* Sprot., perpetuo errore.——666. *Eumenium* Ald. pr. et hinc cætt. edd. uſque ad Commelin., qui e Palat. dedit *Eunæum*: erit igitur Εὐναῖος, quod aliunde non memini. At Εὔνηος inter heroum nomina notus eſt, qui idem Εὔνεως, et Εὐνεύς, Jaſonis f. v. ad Apollod. p. 183 et ad Hygin. f. 15. Interea *Eunæum* maxima pars codd. defendit apud Pier. et Heinſ.; adde tres Goth. Etiam e vett. edd. nonnullæ, ut Ven. 1486, *Euneum*. aliæ *Eumenium*, Serv. *Eumeneum*, non male. Alias aberratt. codd. vide ap. Burm. Etiam *Glycio*, *Clycio*, *Clythio* aberratt., a Κλύτιος.——667. *longo* pr. Mentel. *t. a. corpus* duo Burm. conf. modo ad v. 665.——668. *movens* un. Burm. *vovens* duo alii.

peltis exſultat aduncis (ex noſtro vſ. 663) *Pulchra cohors, quoties Arcton populata virago Hippolyte niveas ducit poſt prælia turmas* (hoc illuſtrat vſſ. 661. 662); *ſeu cum ſe Martia curru Penthesilea refert* (redit ex pugna et quidem victrix; hinc *exultant*, et *magno tumultu*), *Seu flavos ſtravere Getas, ſeu forte rigentem Thermodontiaca Tanaim fregere ſecuri.* Tranſtulit hic Claudianus ad Tanain, quod Maro de Thermodonte memoraverat. 660. *bellantur* pro bellant, ut alia v. Serv. Sic *nutritor* pro nutrito Ge. II, 425. *pictis armis*, auro argentoque diſtinctis, maxime pelta. cf. ſup. ad VIII, 588. *ſe refert*, redit (v. paullo ante); non ut Serv. pro, ſe fert, infert. *tumultu ululante*, invertit, cum ipſæ ululent cum tumultu: pro tumultu ululantium. *Martia Penthesilea* proprie. Juſtin. II, 4, 13 duæ reginæ—*ne ſucceſſibus deeſſet auctoritas, genitas ſe Marte prædicabant.*

664. 665. Variatus orationis color, Homeri exemplo Iliad. ε, 703. ϖ, 692. *Eunæum* int. e Trojanis, *Lirim Pagaſumque* ex Etruſcis: reliquos v. 673 ſqq. iterum Troja-

Mandit humum, morienſque ſuo ſe in volnere verſat.
Tum Lirim, Pagaſumque ſuper: quorum alter habenas
Suffoſſo revoltus equo dum colligit, alter,
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inermem,
Præcipites pariterque ruunt. His addit Amaſtrum
Hippotaden; ſequiturque incumbens eminus haſta
Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta Chromimque:
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo,

669. *ſe* aberat Franc. *in* deerat pleriſque Pier. et nonnullis Heinſ. *in verbere* pr. Hamb. *in ſanguine* Goth. tert., et ſic Macrob. IV, 6, ſed, ut bene monet Heinſ., *ſanguinis rivi* præceſſerant, male etiam Pontanus e cod. Britannico reponi voluit, *in ſanguine merſat*. Burmannus laudat Drakenb. ad Silium V, 577. Scilicet is locum vindicat ex imitatione Siliana: *et verſantem in vulnere ſeſe Tranſigit*.——670. *Lirim* Heinſ. ſecundum Medic. et alios. Vulgo: *Lirin*. *Pagaſum* tuentur omnes fere; alii *Phagaſum*, *Pegaſum*. In ſec. Moret. *Phaganim*. *Pagaſus* etiam ap. Silium occurrit lib. V, 410.——671. *Suffuſo* vel *Suffuſſo* magna codd. pars, etiam Rom. et Medic. a m. ſec., item tres Goth., invectum et in edd. Ald. tert. et al. De *podum ſuffuſione* Servius cogitabat.——672. *et dext.* duo Goth., ad ſonum magis gratum. *inermem* Heinſ. e codd. reduxit: pro vulg. *inertem*. cf. ſup. ad X, 595.——673. *Amaſtrum* pr. Hamb. et alter *Amaſtrum*. Tum *Hippodatem*, *Hippodaten*, aberratt. libb. Eſt *Hippotæ* ſ. ——674. *Thereaque* multi apud Heinſ. et Goth. tert., non male. *Harpalcem* Dorvill. *Chromimque*, quod jam edd. Aldd. habebant, Heinſ. e Medic. et cæteris revocavit, pro *Chromin*. At Rom. (quem tamen *Chromin* exhibere teſtatur Bottarius) et alii Pier. cum Montalb. *Chromumque*. Goth. pr. et tert. *Chromumque*. tres Burm. *Cromimque*. Verſus e Gr. Τηρέα Δ' Ἀρπάλυκόν τε γε, Δημοφόωντα Χρόμιν τε.

Trojanos: e quibus *Amaſtrus* Hippotæ f. *Mandit humum*: quod alias *mordere*. v. ſup. 418 et Var. Lect. ad X, 489. 671. *habenas dum colligit, revolutus equo ſuffoſſo*, ut equum ex vulnere cernuum retrahat. 674. *ſequitur incumbens*, ἐφίετο ἐφεσσάμενος vel ἐφεσσαμένη puella; hoc refertur ad niſum emittentis haſtam, qua illa inſequitur eminus, h. petit, Tereum et alios.

Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornytus armis
Ignotis et equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit; caput ingens oris hiatus
Et malæ texere lupi cum dentibus albis,
Agreſtiſque manus armat ſparus. Ipſe catervis
Vertitur in mediis, et toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum, neque enim labor agmine verſo,
Trajicit, et ſuper hæc inimico pectore fatur:
Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putaſti?
Advenit qui veſtra dies muliebribus armis

677. *Ornytus* recte; Ὄρνυτος; ſic quoque Rom. Donatus: *Ornutus*. In codd. fere *Ornitus*: ſicque edd. vett. At Pier. in ſua inveniſſe videtur *Orphitus*.——678. *Ignotus* Gud. *Hyapige* paſſim codd. et edd. vett. *Iaſpide* pr. Hamb. *Iapide* alii apud Burm. cf. ſup. ad v. 247.——682. 683. *Agreſteſque* Heinſ. *Agreſtique* Hugen. *palus* Goth. tert., interpolate, pro *ſparus*. *catervas V. in medias* aliquot Pier. et Sprot. *Victor in m.* Bigot. *eſt* in fine abeſt Medic. a m. pr.——684. *nec enim* duo Goth. *a. fuſo* pro var. lect. Oudart.——685. *ſuper hoc* Franc., male. Eſt enim: *hæc fatur ſuper*, inſuper, ἐπί.——686. *Silvis et* Rom. *Silviſne, T.* ad membranarum ſuarum fidem recepit Brunck. (conf. Not. p. 530), non male: modo non metrum violaret. Tum *ne* ſexcenties in interrogatione omittitur.——687. *quæ v. dies* Oudart. *noſtra* Ven. *fides* Bigot.

677. *Ornytus* ex Etruſcis. cf. 686. *armis ignotis*; novis h. l., ut Serv., inconſuetis, inſolentiore ſpecie: nam habebat exuvias tauri pro thorace et rictum lupi pro galea. cf. VII, 666. 667. Talis Argus apud Apollon. I, 324. 325. Perperam loricam ex corio factam intelligit Serv. h. l. *Iapyge* pro Iapygio, Apulo. vid. ſup. vſ. 247. 682. *Sparus:* ruſticum telum in modum pedi recurvum, inquit Serv. cf. ad Salluſt. Catil. 56 (59) et Nepot. Epaminond. 9. 683. *Vertitur*, verſatur, ἀναστρέφεται. 684. *exceptum*, inſidiis circumventum, ait Serv., ut ſup. VI, 173, ſed eſt, aſſequuta fugientem. *Excipere* a venatione ductum h. l., ut bene Burm. monuit.

Verba redarguerit. Nomen tamen haud leve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protenus Orſilochum et Buten, duo maxima Teucrum
Corpora: ſed Buten averſum cuſpide fixit
Loricam galeamque inter, qua colla ſedentis
Lucent, et lævo dependet parma lacerto;
Orſilochum, fugiens magnumque agitata per orbem,

688. *redarguerit* Heinſ. repoſuit ſola auctoritate Priſciani et codd. Scheff. et Menag. pr. Et eſt ſane hoc ad elegantiæ ſenſum venuſtius, quam *redargueret*; etſi diligentiſſime ad grammaticorum præcepta ſit dictum: *advenit dies, qui redarguerit. unum tamen* Parrhaſ. *partum* idem et vulgg. edd., ſed nonnullæ tantum: vitio haud dubie operarum: quod jam in ed. Ven. 1544 in manus incurrit. 689. *M. hinc* idem Parrhaſ. *M. hæc* tres Moret. *referas* Parrhaſ. *bello c. C.* Ed. pr. Burm. *manibus c. C.* Medic. Pierii.——690. *Orchilochum, Horſilecum, Horſiloum,* aberratt.——691. *Butem* Zulich. *Butben* ap. Rufinian. *adverſum* vett. edd. et inde vulgatæ cum codd. parte. Sed præſtantiores Pierii et Heinſii omnes *averſum*; ſicque Rufinian. et Macrob., quocirca Heinſius recepit. Buten enim fugientem, at Orſilochum ipſa fugiens obtruncavit Camilla. Adde graviorem rationem, quod vulneris locus vſſ. 692. 693 averſam corporis partem ſatis declarat. Vulnus infertur ſupra ſiniſtrum humerum, in ipſam cervicis vertebram, quæ attollitur paullulum in capite prominente, qualis habitus ſedentis eſt. Variaſſe adeo poëta videri debet vulnus Hectori ab Achille illatum Iliad. χ, 324 ſqq. et Cycni vulnus ab Achille acceptum ap. Heſiod. Sc. Herc. 416—420. Utraque loca ſedulo comparanda. Ex his ipſi poëtæ mentem aſſequuti ſumus. *adverſa cuſpide* unus Pier. et Leid. *jam verſum* Franc. *a cuſpide* Hamb. alter. *fixit* Heinſ. cum melioribus, etiam Pierii, pro vulgato *figit*.——692. *intus* Franc.——693. *Invenit* pro *Lucent* apud Rufinian. de Schem. Lex. p. 241.

monuit. 689. Eadem ſup. X, 830. cf. Cerda.

690. Butes diverſus forte ab eo, qui lib. XI, 647 ſqq. memoratur, et ab altero utique V, 372. At *Orſilochus* e Trojanis ſup. 636. 692. *ſedentis* in equo. Non enim inter hæc omnia animo dimittendum, nos in pugna equeſtri verſari. *Lucent*, eleganter pro, apparent nuda, et quidem in lævo humero. conf. Var. Lect. et inf. XII, 381. 382. Orſilochum ſe inſequentem ipſa fugit, ita tamen, ut in orbem equum circum,

Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem; 695
Tum validam perque arma viro perque oſſa ſecurim,
Altior exſurgens, oranti et multa precanti
Congeminat: volnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, ſubitoque adſpectu territus hæſit
Appenninicolæ bellator filius Auni, 700

696. *Dum v.* Zulich. et Rottend. ſec. Sed præteriere Heinſ. et Burm. varietatem aliam magis memorabilem: *valida ſecuri*. Ita Medic. Pierii: et Julius Sabinus hæc habet: "Apronianus legit: *valida ſecuri congeminat vulnus.*" (In Mediceo tamen, quem Fogginius excuſum dedit, emendatio illa non ſubnotata eſt) "Æmilius (ſic pergit ille: qui *Æmilius* qui ſit, equidem adhuc ignoro) legit: *validam ſecurim congeminat*; ſic eſt diſtinguendum in *congeminat*: ut poſtea ſit: *vulnus r. o. c.*" Equidem, ſi illam lectionem probandam ſuſciperem, jungerem: *ſecuri inſurgens congeminat* ſc. ictum, vulnus: quod et per ſe intelligitur, et ſtatim repetitur. *perque ora viri* pr. Moret. *ſecurem* Gud., ut ſup. v. 656.——697. *exſurgens* Rom. et alii Pier. Medic. et alii Heinſii potiores: itaque recepit ille pro vulgato: *inſurgens*, quod et ipſum bonum. conf. XII, 902. Sed varietatem hanc jam aliquoties vidimus.——698. *Congeminat vulnus: calido* diſtinguebat Oudart. Similem interpunctionem repererat Servius, mutilatus admodum etiam ad h. l. *ore* alter Menag. *oſſa* alter Hamb. *arma* Ed. pr. Burm. *cruore* Ven.——699. *huc* Bigot. *aſpectus* ed. D. Heinſ.——700. *Appenninicolæ* ſcribendum eſſe bene monuit Brunck., ſaltem ex communiore uſu, *Appeninus* pro *Appenninus*. An prima in ullo Latino poëta correpta occurrat, ignoro, nec vacat quærere. At Dionyſ. Perieg. 343 ἔης—Ὀφιὰ τε πολήνωρ Αυίνιον. *Euni* Goth. tert. *Anni* Ven. et Franc. Burmannus bene remittit nos ad Silium VI, 109, ubi: *tellus lacrimabilis Auni* ex h. l. et ſimilis varietas. Provocat ad Silium etiam

circumflectat, ipſa quidem 694. 695 *gyro interior*, adeoque ab læva Orſilochi (conf. ſup. V, 170); quo facto curſu æquato illa ejus lateri juncta, dextra ſublata Orſilochi capiti ictum bipenni infligit. *ſecurim congeminat*, pro, ictum, vulnus. Silius I, 425 aper—*geminat contra venabula dentem*, h. e. morſum.

699 ſeqq. Quod ſequitur epiſodium novitate et varietate præclarum et ab omni parte perfectum. Ligures fraudibus et perfidia omnino infames fuere: forte quia montium latebris hoſtium incurſus eludere eoſque inter ſilvarum ambages et ſaltus in inſidias allicere ſolebant. *Ligures omnes fallaces*, verba Catonis Origg. lib. II excitat Serv. ad h. l. Eundem vid. ad vſ. 715. Liguriæ autem magna pars per ipſa Appennini juga protendebatur. *Incidit huic*, in hanc, græce.

701.

Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugnæ
Poſſe, neque inſtantem reginam avertere, cernit;
Conſilio verſare dolos ingreſſus et aſtu,
Incipit hæc: Quid tam egregium, ſi femina forti
Fidis equo? dimitte fugam, et te comminus æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque adcinge pedeſtri:
Jam noſces, ventoſa ferat cui gloria laudem.

etiam Julius Sab., qui alios *Arnum* hunc perperam dixiſſe notat, et verſum recitat *Appenninicolæ regnata antiquitus Arno.* Locus eſt ex lib. V, 7, ſed ibi legitur: *vada Faunigenæ regnata antiquitus Arno.* Agitur de Thraſymeno lacu: ut adeo Arnus ibi opportunius heros ἐγχώριος eſſet, quam Aunus Liguriæ.——702. *Is ubi* vett. edd. et codd. *evadere pugna, pugnam, pugnæ* legitur: et *pugna* quidem vulgata erat lectio uſque ad Commelin., qui e Palat. reddidit *pugnæ*, quod ſequitur Pulman. Deſeruit iterum Stephanus. *pugnæ* græca forma dictum, e Rom. aliiſque laudavit Pierius, ex uno ſuo probavit Ge. Fabric. et ex ſuis iterum Heinſ. cf. ſup. ad X, 441. IX, 99. Tandem *pugnam*, quod et ipſum exquiſitum, habebat unus Oblongus Pierii, atque aliquot Heinſ. et Burm. cum Goth. ſec.——703. *advertere* Medic., ſed a m. ſec. emendatum.——707. *Crede ſub mecum* Goth. tert. *pugnaque* ſexto caſu plerique Pieriani.——708. *ventura* Bigot. et pr. Hamb. *ferat* Medic. Pierii et Mentel. pr. *laudem* retepta in impreſſis eſt lectio, quæ et ipſa inter Apronianas, h. e. probatas Apronio Ruſo, referri poteſt; eſt enim ab emendatrice manu adſcripta Mediceo, qui a pr. m. habebat *fraudem*, quod ipſum Rom. exhibebat diſerte, cum qu. Moret. Dorvill. a m. ſec. et Goth. ſec. et quinque Heinſii prodiv. lect. In Gud. erat *pœnam*. In Rottend. ſec. *pœna*, ex interpretamento. Servius egregie: "*fraudem*: hæc eſt vera et antiqua lectio, ut ſit ſenſus: pedes congredere, jam cognoſces, cui inanis jactantia adferat pœnam; nam fraudem veteres pœnam vocabant." "Si autem *laudem* legimus,

701. *Haud L.* h. fraude, quoties ea uti licebat, nemine inter populares inferior. 702. *evadere pugnæ*, græce pro vulgari, pugna. 705. *forti equo*. Epitheto primum obſervant uſum Ennium (apud Cic. Cat. 5), tum Lucret. III, 8, nunc hinc Maronem. Faciunt autem vires ad velocitatem. 706. *dimitte fugam*, curſum equeſtrem, equi uſa velocitate. 707. Deſiliamus uterque de equis et pugnemus pedites. 708. *laudem*, decus ex victoria, κλέος. *ventoſa*, vana, inanis, gloriatio (de pugnæ equeſtris ſucceſſu, cujus major pars equi præſtantiæ, cui inſides, debetur), ut ſimpliciter ornet epitheton; non male comparant,

Dixit. At illa furens, acrique adcenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribuſque reſiſtit in armis,
Enſe pedes nudo, puraque interrita parma.
At juvenis, viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
Haud mora, converſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus, fruſtraque animis elate ſuperbis,

legimus, erit ſenſus: agnoſces, cui inanis gloria afferat laudem." Etiam Donatus agnoſcit: "Experiundo, inquit, cognoſces, quis debeat jure meritoque laudari." Reliquerunt rem in medio Heinſ. et Burm. Rationem, qua controverſia decidi debet, non videntur animadvertiſſe viri docti. Scilicet epitheton: *ventoſa* gloria melius convenit in *fraudem*, h. pœnam, quam κενοδοξίαν, vana et inanis jactantia, affert. Contra in altera lectione jejunior eſt ſententia, etiamſi ſic, ut facere neceſſe eſt, expedias; videbis, cui, h. e. an tibi vana gloria afferat victoriam. In Obſſ. miſc. Vol. I, p. 22 Vir doctus diſtinguebat: *Jam noſces, ventoſa, ferat e. g. laudem*; ſatis jejune.——709. *Dixerat* Goth. tert. *accenſa* vel *adcenſa* Rom. et alii Pier. et omnes vetuſtiores Heinſii, qui recepit. Vulgo: *incenſa*, quod pr. Goth. ſolus exhibebat, iſque recentiſſimus.——710. *aſſiſtit* vulgo editum, inde ab Ald. ſec., ſicque codd. pars, ut bini Goth. et Oblongus Pierii cum quatuor Heinſ. Sed reliqui vetuſtiores omnes Pierii et Heinſii cum Ald. pr. *reſiſtit* legebant; ut reſiſtere ſit reſtare, ſtare, ut Ge. IV, 424. Æn. IV, 76. *inſiſtit* erat in Leid. *ſiſtit* Dorvill. *paribus ſe ſiſtit* conj. Heinſ.——711. Nemo conj. *parva p.*——712. *Et j.* Franc. *viciſſe* emendabat Cerda, perperam. *dolos* a m. pr. Zulich. *advolat* Goth. tert. et multi ſcripti et edd., vitioſe. *evolat* Leid.——713. *converſuſq.* Menag. pr.——714. *Quadripedemque* Pierii codd. etiam hic. *ferrato calce* edd. inde ab Aldo uſque ad Commelin. et pauci ſcripti apud Pierium cum Goth. pr. Sed potiores *ferrata*, quod et Grammatici defendunt.——715. *Ligur* in ſua edit. legerat Pier.; at *Ligus* inde ab Aldo ubique obtinet, ſicque ſcripti et vett. Grammatici: ex Λίγυς. *armis* aliquot Pier. et Sprot.

comparant ἡνιόχου φρόνημα apud Sophoclem. *cui ferat:* an tibi ferat. Sed cf. Var. Lect. 709. comparant Hectoris factum Iliad. Θ, 318 ſqq. 710. ſtat in armis *paribus*, "ſicut "etiam illum congreſſurum (non, congreſſum) putabat," ut Servius monet. 711. *parma pura*. Epitheton arbitror ſimpliciter ornare: ut ſit parma ſine inſigni et ornatu; ut *parma alba* ſup. IX, 548. 714. *ferrata calce*; hoc de ſuo ævo ſumſit poëta. Heroum vita χίντεον, ſtimulum, norat (v. Iliad. Ψ, 387, coll. 384), non calcar, multo minus e ferro.

716.

Nequidquam patrias tentaſti lubricus artis;
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, freniſque adverſa prehenſis
Congreditur pœnaſque inimico ex ſanguine ſumit.
Quam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Conprenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor et volſæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum ſator atque deorum
Obſervans oculis ſummo ſedet altus Olympo.

717. *Nec fors te* nonnullos legere, tradidit Cerda. *perferat* tert. Mentel. et tert. Goth. *proferet* Ald. pr. *Anno* Ven. *ano* Goth. tert. vide ad v. 700.——720. *a ſanguine* vulgg. ante Heinſ., qui *ex ſ.* ſecundum Pier. et præcipuos ſuos repoſuit, ut inf. XII, 949. *parnas i. et ſ.* Franc. *ex ſ. poſcit* Ed. pr. Burm. *ſumpſit* Bigot. Sprot. et a m. pr. Hamb. pr. cum Goth. tert.——721. *facilem* Sprot. *ancipiter* alter Hamb. *adcipiter* et *atcipiter* ſcribebant alii Pier.——722. *in n. volantem* Schol. Horat. Cruqu. ad Od. I, 37, memoriæ vitio, etſi *volantem* pro avi poëta dicere poterat.——723. *Compreſſamque* pars Heinſ. codd., ut alibi ſolet. *Convulſamq.* Ven.——724. *Tunc* alii. *evolſæ* Rom. et Schol. Statii Theb. III, 537. *pennæ* Menag. pr. et Parrhaſ.——725. *hoc* Ven. *hoc ullis* Vratiſl.

716. *lubricus*, fallax, ut ὀλοσυηρός. 718. *ignea*. A Catullo ſumtum jam alii obſervarunt LXIV, 337 *Flammea prævertet celeris veſtigia cervæ:* de Achille. Ut alias ὀξὺς, rapidus, de igni; ſic nunc *igneus* pro celer. 719. *Tranſit equum curſu:* Hæc de ejus celeritate præſtruxerat ſup. lib. VII, 808. 809. 721. Minus bene comparant Intpp. Iliad. ν, 62. φ, 493. Opportunior erat locus Iliad. χ, 139—144. *ſacer ales*; accipio dictum, propter augurium ex eo avium genere capi ſolitum, v. c. Od. ο, 524 ſq. *ſacra* autem diis ea quoque, quæ ad augurium ſpectant et ad divinationem quamcunque. 724. verſus inſeruit exornandæ comparationi. cf. eund. loc.

725. 726. Homericum eſſe: οὐδ' ἀλαοσκοπιὴν ἔχει quilibet facile videt; h. e. omnino vidit oculis ſuis J. Iliad. κ, 515. conf. Odyſſ. ϑ, 285. 727. 728.

Tyrrhenum genitor Tarchonem in prœlia ſæva
Suſcitat, et ſtimulis haud mollibus injicit iras.
Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarcho
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans; reficitque in prœlia pulſos.
Quis metus, o numquam dolituri, o ſemper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Femina palantis agit, atque hæc agmina vertit?
Quo ferrum, quidve hæc gerimus tela inrita dextris?

727. *Tarchonem*, quod et Romanus tuetur, Heinſ. refinxit. v. ſup. ad VIII, 506. Vulgo, *Tarchontem*: duo *Tarchonta*; alii *Tarconem*, v. Pier. Parrhaſ. *carentem in pr.* tum Bigot. *in pr. ſervans.*——728. *injicit* bene Heinſ. ex Moret. et Menag. pr. Addit Burm. Hugen., ſed graviorem auctoritatem jam Pierius dederat Romanum et Oblongum mſſ. Vulgo: *incitat* legitur. Tum Heinſ. conj. *incutit iras.*——729. *cædentia* nonnullæ edd. vulgares, vitioſe. *Tarcho* ut VIII, 506 pro *Tarchon.* cf. inf. 746 et Heinſ.——730. *vaniſque* pr. Moret. *irritat* conj. Heinſius. *i. v. iras* Gud. *balas* Vratiſl. et Rom.——731. *ad pr.* Macrob. VI, 1, qui ex Furii Annal. laudabat verſus (quos vide in Not. ad h. l.), in quibus eſt: *reficitque ad prælia mentes.* Sed *in* ſæpe alias vidimus poëtam ſectari, ubi vulgo *ad* poni ſolebat. *in pr. fuſos* Bigot.——734. *pallentes* tres ap. Burm., perpetuo lapſu. *pallentis* Mentel. pr. *agitatque hæc* Franc. *agitat atque a.* Ed. pr. Totus verſus exciderat Goth. tert.——735. *quove* Zulich. et alter Hamb. a m. ſec., et *quodve* a m. pr. *quidve hoc* Dorvill. *gerimus* meliores libri et pars edd. vett. cum ed. Commel. et hinc ductis; at in aliis: *geritis*, minus bene, et hinc corrupte *gentis* aliquot Heinſiani.

728. ad verba cf. ſup. IX, 717. 718 et hoc lib. vſſ. 451. 452. *ſuſcitat*, ὄρσαν, ὄτρυνεν. 731. Præiviſſe Furium (M. Furium Bibaculum) in Annal. XI, *Nomine quemque ciet: dictorum tempus adeſſe Commemorat. Confirmat dictis: ſimul atque exſuſcitat acres Ad bellandum animos reficitque ad prælia mentes* notavit Macrob. VI, 1. Malim et hic Homerum laudare Iliad. κ, 67 πατρόθεν ἐκ γενεῆς ὀνομάζων ἄνδρα ἕκαστον. In ſeqq. verbis Tarchonis a vſ. 732 neminem fugere poſſunt veſtigia Homeri Iliad. δ, 340 ſq. 732. *O numquam dolituri* dedecoris, infamiæ ſenſum habituri. At Horat. *O dolitura mea multum virtute*

At non in Venerem ſegnes, nocturnaque bella,
Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Exſpectare dapes, et plenæ pocula menſæ;
Hic amor, hoc ſtudium; dum ſacra ſecundus haruſpex
Nuntiet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios, moriturus et ipſe,

736. *nocturnaque* Leid.——737. *Induxit* in nonnullis vulgatum: ſed *indixit* Heinſ. vindicat, et jam ante in edd. extabat. E codd. unus Leid. *inducit* a m. pr., et a ſec. *indicit*.——738. *Expectate* codd. fere omnes, etiam optimus quiſque Pier. et Heinſ. cum Servio: et ſic Ald. pr., mendoſe tamen. *expectare* (ſc. non ſegnes) tamen primæ ſtatim edd. inde ab Ald. ſec., ſicque Goth. pr. et tert. *aut pl.* tres Burm. et vett. edd.——739. *Hic amor, hoc ſtudium* in parentheſi dictum recte notat Servius. *dum ſacroſanctus* Goth. pr. *haruſpex* Medic.——740. *vocat* duo Burm. et Schol. Horat. I Od. 37.——741. *effatur* Montalb. *ita fata* Bigot. *in* abeſt binis

tute Neæra Epod. 15, 11. 736. Egregie in rem ſuam vertit poeta famam de veterum Etruſcorum luxurie: etſi in ſingulis ornamentis Homerum reſpicere potuit: alacriter dicit eos ruere ad epulas et quidem ſacrificiorum. Simili argumento ad exprobrationem utebatur Homerus in Meneſtheum et Ulyſſem, ſed quod primi vocantur ad cœnam et majore carnium vinique copia honorantur Iliad. δ, 340 ſqq. In his *ubi tibia Bacchi curva indixit choros*; putatur reſpexiſſe Maro Priami vocem, qui filios increpans, ἐχθιστὰς χορεστήμεν ἀρίγνως appellat Iliad. ω, 261. Locum de Phæacibus huc vocant alii Odyſſ. θ, 248. 249, quo tamen vix quicquam in poëtæ verbis illuſtratur. De tibia in ſacris omnino, tum in Cybeles et Bacchi, ad choros nil monere opus eſt: Sed Bacchum cum judicio videtur nominaſſe, nam Bacchi ſacri et initia cum in reliqua Italia, tum inter Etruſcos vel maxime viguiſſe, jam olim ex tanto vaſorum et ſarcophagorum numero, in quo illa occurrunt, ſuſpicati ſumus. v. Nov. Comment. Soc. R. Gott. T. III, pag. 53 ſqq. 736. Amaritudo dicti ſic ſatis intelligitur, ſi cogites eos fugere in prælio cum femina. 738. *aut ſegnes exſpectare—plenæ m.*, πλησίστιοι τεφανίζεσθαι. 739. *haruſpex ſecundus*, qui ſecunda nuntiat ex extis inſpectis: ubi autem litatum eſt, epulæ ſacræ ſubſequuntur. Et h. l. quidem ſacra fiunt in luco; adeoque et epulæ; etiam hoc ex veterum more; quod ſervatum inprimis in ſacris ruſticis: v. c. Tibull. I, 10, 51.

741. *moriturus et ipſe*; animo, ut bene Servius, h. ani-

Concitat, et Venulo adverſum ſe turbidus infert,
Dereptumque ab equo dextra conplectitur hoſtem,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor: cunctique Latini
Convertere oculos. Volat igneus æquore Tarcho,
Arma virumque ferens; tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum, et partis rimatur apertas,
Qua volnus letale ferat: contra ille repugnans
Suſtinet a jugulo dextram, et vim viribus exit.
Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, inplicuitque pedes, atque unguibus
hæſit:

binis Burm. et Goth. tert. *in medio* Zulich. *m. m. in hoſtes* Gud., uti ſup. IX, 400 legi vidimus. *ut ipſe* Barth. ad Stat. V Theb. 623 e cod. optimo laudat.——742. *ſe adverſum* Goth. tert. *offert* Rom. Medic. aliique Pier. et ex Heinſianis Gud. cum tribus aliis et Zulich., quibus adde Goth. tert. cum Donato, perperam: cum de vi et pugna agatur, ut jam Burm. monuit.——743. *Direptumque*, male, vulgg. et h. l. cf. ad X, 475.——744. *Egregium a. ſ.* Rom.——745. *ad cælum* tres Heinſ.——746. *ingens* Franc. *Tarcho* Medic. v. ſup. 727.——747. *cum* Ven. et Goth. tert. *illius* alter Hamb.——748. *Diſtrinxit* Ed. pr. *Defigit ferra* Vratiſl. et Parrhaſ.——749. *ferit* ſec. Rottend. *illa* alter Hamb.——750. *dextra* Leid. *vis v. hæſit* Ed. pr. Burm.——752. *Fert avis* Schol. Horat. Cruqu. IV Od. 4. *dapes atque* Goth. pr. *ac viribus b.* Ed. pr. Burm.

mi propoſito. *turbidus* h. l. ira; ut et alibi. 745. Ennius: *Tollitur in cælum clamor exortus utriſque* ap. Macrob. VI, 1, pag. 573. 748. *partes apertas* in jugulo, ut e ſqq. apparet. cf. Iliad. χ, 321 ſqq. cf. ſup. v. 692. 693. *rimatur* cf. ſup. VI, 599. Georg. I, 384. 750. *vim viribus exit:* fallit, evitat, avertit. cf. ſup. V, 438. 751. Comparationem ex Homero petitam clamant inde a Macrob. V, 13 fere omnes Iliad. μ, 200 ſqq., et laudant temere aut vituperant alterutrum poëtam. Erat tamen et hoc monendum: ornatam ac variatam rem eſſe a poëta egregie tum in hoc, quod narrationem Homericam in comparationem mutavit, tum in eo, quod hic vincit aquila, apud Homerum vincitur. In aliorum poëtarum imitatione non laboramus. Conferat qui volet, Cerdam. *volans alte* jungendum eſt ὑψιπετὴς αἰετός. *unguibus hæſit* eſt

Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Adrectiſque horret ſquamis, et ſibilat ore,
Arduus inſurgens: illa haud minus urguet obunco
Luctantem roſtro; ſimul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarcho
Portat ovans. Ducis exemplum eventumque ſecuti
Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Arruns
Velocem jaculo et multa prior arte Camillam
Circuit, et, quæ ſit fortuna facillima, tentat.
Qua ſe cumque furens medio tulit agmine virgo:
Hac Arruns ſubit, et tacitus veſtigia luſtrat;

753. *et*, *ac*, alii. *fumoſa* Bigot.——754. *hæret* duo Burm. *ſeamis* Zulich.——755. *aſſurgens* Ed. pr. Burm. *obunco* Heinſ. dedit e melioribus ſuis et illuſtravit. Eo alludunt alii, in quibus *abunco*. Vulgo editum *adunco*, quod et Romanus agnoſcit.——756. *ſummum æthera* Ven.——757. *ex ſanguine* Zulich. a m. pr. *ex agmine raptam* Serv. ad VIII, 9, ubi quidam *Tiburti*.——758. *eventum exemplumque* aliquot codd. Heinſ. et edd. vett., minus bene. *eventus* autem h. l. pro ſucceſſu ——759. *Arruns* Heinſ. ex optimis codd. ſcripſit et illuſtravit, pro *Aruns*. In ſcriptis fere *Arrons* occurrit. cf. Pier. ad v. 814.——760. Ne *et* delendum putes, vide Notam. ——761. Hunc verſum poſt vſ. 763 *Hac A.*—*luſtrat* collocabat Goth. ſec. ——762. *Quo* aliquot Pier. *ſe cuique* Bigot. *ferens* pars Pier. et Heinſ. varietate fere perpetua. *ferox* a m. pr. videbatur habuiſſe Mentel. pr. Sed h. l. *furens* recte, utpote in pugna; unde inf. 781 *cæca* et *incauta*.——763. *Huc* ſec. Moret. *armis ſubit* Ed. Mediol.

eſt ex ἰμφῦναι vel ἰμφίεσθαι, inhæret, unguibus infixis. Sic et Cicero minus eleganter converterat de Div. I, 47 *tranſigens unguibus anguem*. Ornatiora etiam 753—756, quam quæ ap. Nicandr. Theriac. 456. 457. 758. *eventum* pro ſucceſſu, fortuna, dixit; et *Mæonidæ*: ut VIII, 499. 479, a credita vulgo Etruſcorum e Lydia origine.

759. *fatis debitus*: v. ſup. 590. 591. 592. Eſt autem Arruns ex Etruſcis, quos Tarchon Æneæ adduxerat. Mirum eſt, Grammaticos de hoc dubitare. *jaculo* (quod vibrat, ad ictum paratum. v. mox v. 767) *et multa* cum *arte circuit* Camillam Arruns *prior*: quod ad *velocem* ſpectat; prævertens eam, dum lateri ſemper adhæret. *quæ ſit fortuna facillima*, eleganter, qua facillime haſta peti ea poterat; omnis autem jactus aliquo fortunæ munere ſucceſſum ſuum habet. 762. *furens*, utpote

Qua victrix redit illa, pedemque ex hoſte reportat:
Hac juvenis furtim celeris detorquet habenas.
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
Undique circuitum; et certam quatit inprobus haſtam.
Forte ſacer Cybelæ Chloreus, olimque ſacerdos,
Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum: quem pellis aënis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.

765. *celeres furtim* aliquot Heinſ.——766. *atque hos* Gud. et pr. Menag. *hos jamque* Moret. tert. *jamque hos abitus* pars libb. Pier. et Heinſ. et Erf., et probabat hoc Pier. cum Vlitio ap. Heinſ. Sic quoque Donatus legerat. *jamque hos habitus* in binis Burm. *Hos abitus jamque hos aditus* alter Voſſ.——767. *circuitu* Goth. ſec.——768. *ſatus Cybele* aliquot Pier. *ſacer Cybelo* Medic. Pierii cum Donato: Medic. et alii Heinſiani cum trinis Goth. Eandem varietatem ſupra lib. III, 111 vidimus. Cum *Cybelus* mons Phrygiæ ſit, vix *ſacer Cybelo* cuiquam placere poteſt, nec magis tamen: *ſacer Cybelæ —olimque ſacerdos*; etſi Cybelæ conſecratus a puero eſſe potuit, ut Camilla Dianæ ſup. 559 ſqq. Proclive eſſet, cum Pierio et Cuninghamo refingere: *ſatus Cybelo*, in monte Cybelo natus. Sed hoc idem ſignificat lectio meliorum librorum: *ſatus Cybele*: nam et montis id nomen fuit. Nec aliter Servius legit, etſi alterum ejus ſcholio præſcriptum eſt. Porro *Choreus* Medic., tum Macrob. V, 1 et alii codd. apud Burm., ut auctoritate adeo præſtet. Nec aliter Jul. Sabin. At *Celoreus*, *Chioreus*, *Coreus*, *Cloreus* aberratt.——771. *Implumem* Goth. ſec. et tert. *ſcamis* Zulich. *ſqualis* a m. pr. Goth. *auroque inſerta* Ald. (pr. et ſec., nam emendatum a Naugerio) cum Goth. pr., quod poterat juvare eos, qui in ſtructura verborum hærebant. Sed vid. Not.

pote in pugna, ardens, nihil amplius. 767. *certam*, cujus ictum certum deſtinaverat.

768. Sacerdotes inter pugnantes jam Homerus induxerat Iliad. 5, 9, varietatis ſtudio; nec ille hominum, qui ſacra curabant, ordo inter Græcos et Phryges alioſque populos diſcretus erat a cæteris popularibus ac civibus, quin munera communia præſtaret, adeoque et pugnas ſubiret. Hic, Cybeles ſacerdos, quippe inter Trojanos, et quidem *olim*, ſc. in patria; Tamquam Phryx autem ornatui ſtudet: unde poëtæ locus factus ornamentorum commemorandorum. 770. 771. Hærent in his Intpp. Mihi ſic jungenda videntur: *pellis* ferina *auro conſerta*, h. aureis

Ipſe, peregrina ferrugine clarus et oſtro,
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu;
Aureus ex humeris ſonat arcus, et aurea vati
Caſſida; tum croceam chlamydemque ſinuſque crepantis
Carbaſeos fulvo in nodum conlegerat auro,

773. *Cortinia* paſſim codd. et h. l.——774. *ex humero* Gud. et alii Heinſiani, cum Goth. ſec., ut inf. 844. *erat arcus* Medic. et Leid., minus eleganter.——775. *ſonatque crepantes* Parrhaſ.

aureis fibulis, ſubter alvum equi oras pellis conſtringentibus, collecta et firmata; ſed *pellis aënis in plumam ſquamis*, h. cum ſquamis, habens ſquamas in plumæ modum ex ære factas, ſeu habens laminam æream, in ſquamas elaboratam, quæ plumarum ſpeciem præferrent; huic autem laminæ pellis, ne corpus æris rigore læderetur, pro ſtragula ſubſtrata erat et ſubjecta. Cataphractum equitem oſtendi, bene notat Servius, qui et Salluſtii fragm. incert. laudat: *Equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ annexuerant.* Plumæ igitur eæ ipſæ ſquamæ ſunt; a forma dictæ. Occurrunt eæ etiam alibi. v. auctores de re militari, et ad Juſtin. XLI, 2 f., ubi *loricæ plumatæ* Parthorum memoratæ. *In plumam:* ut VI, 42 *Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum. peregrina ferrugine et oſtro*, h. purpura ferruginea. cf. ſup. IX, 582. *clarus* h. l. conſpicuus. Epitheta v. 773 tantum ad ornatum pertinent: nihil amplius: et jam alibi vidimus. 775. *Caſſida*; forma hæc vocabuli etiam apud Propertium occurrit. conf. Cerda. *ſinus carbaſeos crepantes:* de eadem chlamyde crocea, ut adeo ea ſit ex tenui linteo, croceo colore. Linteum hoc ut crepet et ſonitum edat, mota chlamyde, intextæ faciunt laminæ aureæ; jungendum enim: *ſinus crepantes fulvo auro.* Sic ſup. VI, 206 *crepitabat bractea* auri: et hinc ſimilia apud Statium VI Theb. 62. VII, 682, ubi conf. Barth. Occurrit hoc texturæ genus paſſim apud veteres, ut bracteæ aureæ ac lamellæ inſertæ eſſent ſtaminibus cum ſubtemine. *nodum* in vſ. 776 de fibula accipere licet, quippe in chlamyde; Stat. Theb. VII, 658 *Carbaſeique ſinus et fibula raſilis auro Tænariam fulva mordebat iaſpide pallam.* Claudian. R. P. II, 40 *Collectæ tereti nodantur iaſpide veſtes.* Cum tamen *ſinus* chlamydis h. l. collectus memoretur, ſiquidem proprie loqui maluit poëta, debuit cingulum ſeu balteum aureum intelligere. De cingulo nodum accipiebamus etiam ſup. I,

Pictus acu tunicas, et barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
Troïa, captivo sive ut se ferret in auro,
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
Cæca sequebatur; totumque incauta per agmen
Femineo prædæ et spoliorum ardebat amore:
Telum ex insidiis quum tandem tempore capto
Concitat, et superos Arruns sic voce precatur:
Summe deum, sancti custos Soractis Apollo,

778. *Tunc virgo* Menag. pr.——781. *Certa s.* Parrh. *incauta* jam in vett. edd. fuit: ut in nostra, Ven. Norimb. et aliis, tum in Egnat. Firmavit lectionem auctoritate sua Ge. Fabricius. In aliis, etiam Aldd. usque ad Commelin., *incensa* legitur: quod et codd. nonnulli habent; sed recentiores, uti et Goth. tert. et Erf.——782. *Fulmineo pede* Parrhas.——783. *tum* Dorvill. *et* Franc. *cunctantem* Goth. pr. *t. rapto* Parrhas. *cauto* Goth. tert.——784. *Concitat* e melioribus Pierianis et suis restituit Heinsius, pro vulgari: *Conjicit*, quod ex interpretamento venit; etsi *Concitat* ad ipsum motum librantis telum referri potest.——785. *sacri* pr. Hamb.

320 *nodoque sinus collecta fluentes*, ubi v. Not. et ad IV, 139. Et sic Statius Theb. IV, 266 *Undantemque sinum nodis irrugat Iberis.* Claudian. I, 89 *nodus qui sublevat ensem, Album puniceo pectus discriminat ostro.* Add. II, 109. Possis *nodum* proprie dictum hic locum habere putare; occurrit ille et alibi in veste constricta, ut de Charonte VI, 301, et in nodum collecti sinus etiam in signis veterum occurrunt; vix tamen in chlamyde, sed in pallio et in palla: ergo ab h. l. sunt alieni. Tandem interior vestis seu tunica v. 777 erat opere Phrygio. cf. sup. III, 483. 484. Ad Phrygium amictum, qualis in signis et aliis veterum operibus occurrit, etiam referendum est, quod de crurum integumentis sequitur (non ad colorem croceum, ut Cerda facit post Servium): *et* erant *barbara* (h. Phrygia) *tegmina crurum*. Ita enim Atys, Paris, Ganymedes, Galli, braccarum genere induti esse solent femora et crura. Bene autem Servius: "Sane armorum longa descriptio eo spectat, ut in eorum cupiditatem merito Camilla videatur esse succensa." Scilicet, etsi virilis animi femina, tamen a cultu et ornatu intactam mentem non habuit. Hinc v. 782 *femineo ardore*, impatienti, ut Serv. Sic VII, 345 *femineæ curæ iræque.*

785. De Soracte monte

(*Monte*

Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur: et medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna;
Da, Pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis,
Omnipotens. Non exuvias, pulſæve tropæum
Virginis, aut ſpolia ulla peto. Mihi cetera laudem
Facta ferent. Hæc dira meo dum volnere peſtis
Pulſa cadat, patrias remeabo inglorius urbis.

Hamb. *cuſtos ſci* Zulich., ſollenni ſcripturæ compendio, pro *ſacri*, quod Burm. quoque monuit. cf. Burm. Sec. Anthol. Tom. I, pag. 126.——786. *primum* Oudart. et Exc. Burm. *pruneus* Gud. a m. pr., male. Burmannus laudat Heinſ. ad Silium V, 179.——788. *premimur* conj. Heinſ. *veſtigia prima* Goth. tert.——790. *Armipotens* conj. Burm., quod neſciret, an alius Apollini id epitheton dederit. At *Junonem omnipotentem* ipſe Maro dixit ſup. IV, 693, et VII, 428; et h. l. multo magis hoc in Arrunte ferendum, quod paullo ante v. 785 *ſummum* deum eundem Apollinem appellarat, adjecto: *Quem primi colimus.* Non male igitur Servius ex affectu colentis hæc dicta ait. *p. triumphum* alter Hamb.——791. *ut ſpolia* Franc. *haud ſ.* Goth. pr.——792. *ferent* revocavit, codicum quoque ſuorum auctoritate, Heinſius; quod et in edd. erat; nec *ferant*, quod Pierio placuerat, niſi in recentt. primum, puto, in Pulman. *dura* Ed. pr. Burm. *modo dum* Parrhaſ.——793. *Pulſa* miror nemini diſplicuiſſe poſt v. 790. *pulſæ*. *cadet* Bigot. *patrias urbes* e codd. ſuis et Pier.; adde Goth. ſec. et tert., Heinſius. Vulgo: *patriam urbem.*

(*Monte di S. Silveſtro*) agri Faliſci, et Hirporum familiis, quæ Apollinis ſacra in eo curabant, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes, loc. claſſ. Plinii VII, 2, et Salmaſ. Exerc. Plin. p. 59. Eoſdem Hirpos attigit lib. VII, 696. Imitator hujus loci Silius lib. V, 175 ſqq. 786. *primi* præcipue inter cæteros, quod vulgo: inprimis. *acervum* pro ſtrue lignorum dixit: et quia ea pinea, hinc traduxit ad ignem; *pineus ardor*. 788. *premimus veſtigia*, plantas: ut *ponere*, *imprimere*, h. incedere pedibus, *multa pruna*, in m. p. Fieri hoc plantis medicamento tinctis, non ignoravit Varro, cujus verba Servius ſervavit. Cum autem Soracte et Faliſci ſupra VII, 695. 696 auxilia Turno miſerint, Arruntem Etruſcum neceſſe eſt nunc eſſe ex vicinis Etruriæ locis oriundum; non unum ex Hirpis; ſaltem diverſas ab iſtis partes ſequitur. 790. *pulſæ*, aut impulſæ, proſtratæ, aut fugatæ et h. l. victæ; ne cum Servio arguteris, ut occiſæ ſint *exuviæ*, de fugata tropæum; etiam ſtatim v. 793 *pulſa cadat*. *inglorius*, ut ἀνωλιστος,

Audiit, et voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit: partem volucris diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubita turbatam morte Camillam,
Adnuit oranti: reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque notos vocem vertere procellæ.
Ergo, ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras,
Convertere animos acris oculoſque tulere
Cuncti ad reginam Volſci. Nihil ipſa neque auræ
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
Haſta ſub exſertam donec perlata papillam

794. *et votis* tres Heinſ. *Phœbus voti* apud Macrob. V, 3. *et dextris rebus f.* Zulich.——795. *partim* Ven. et duo Moret. cf. ſup. V, 187. *diſparſit* ed. Junt. *diſperdit* Dorvill.——796. *in ſubita* alter Hamb. *turb. voce* Oudart.——797. *Adnuit, at reducem ut patria alta vid.* Zulich.——798. *Nec d.* Goth. pr.——799. *ubi m.* Medic.——800. *oculos acres animoſque* Leid. *animos alacres* Vratiſl. *Convertere animos acies*, h. copiæ, vett. edd., ut Ven. 1484. 1486. 1495 et ſeqq., etiam Egnatiana recenſio; item Norimb., quod Heinſium fugiſſe miror. Burmannus tantum hoc monuit: "*acies* legere alios ait Cerda." Quæ prima *acres* habeat, apud me Aldina prima eſt cum cætt.——801. *Nihil illa* aliquot Pieriani, unde Catrœus mutuatus eſt, et pr. Menag. *neque* Heinſ. et libb. pro *nec*. Tandem *auras*, quæ vetus ſecundi caſus forma fuit, ut *Maia*, *Maias*, *pater familias*, legerat Aſper, et eam antiquam lectionem eſſe Servius teſtatur. Adde Pompon. Sabin. In Pierianis tamen ea codd. non occurrebat, nec in Heinſianis, præterquam in pr. Moret. altero Menagio, Venetoque (quibus adde Dorvill. et Goth. pr., qui ſunt inter recentiſſimos), tum in tribus aliis pro div. lectione: eoque alludebat Gud., in quo *aura*. In Mediceo *auris* eſſe Burm. notat: quod a Fogginio obſervatum non eſt. Etiam vett. edd. *auras* habent, ut Mediolan. Ven. 1484. 1486 et al. cum Egnat.; primum mutatum video in Aldd. pr. et rel. *neque ante* Goth. tert.——802. *æthere ouli* Goth. tert.——803. *Haſta per* Goth. tert. *expertam* Rom. *exortam* Goth. pr. *perlapſa* Goth. ſec. *mamillam* ſec. Rottend.

ut de Agamemnone Iliad. β, 115. 794. 795. Ad Homericum Iliad. ω, 249 ſqq. *Mente γνώμῃ*, conſilio, decreto animi; nullo tamen ſigno declarato. 797. *patria alta*. Ornans epitheton ſatis frequens, h. clara, nobilis. Interdum ad ſitum refertur, etiam ad murorum ac turrium altitudinem. Sed in talibus epithetis ſatis eſt, animo obverſari obſcuram notionem magnæ alicujus et præclaræ rei.

799. Egregie animus Camillæ imperterritus deſcribitur: inprimis vſſ. 801. 802. 803. Homericum λιλαιομένη χρόος ἆσαι

Hæſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suſpiciunt. Fugit ante omnis exterritus Arruns,
Lætitia mixtoque metu: nec jam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montis ſeſe avius abdidit altos,
Occiſo paſtore, lupus, magnove juvenco,
Conſcius audacis facti, caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſilvaſque petivit:
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Arruns,

805. *comitem d.* Hugen. *cadentem* Leid.——806. *Stetit* Zulich. *Fuit* ed. Dan. Heinſii. *exterritus armis* Goth. tert.——807. *magſque metu* Rott. Forte ortum *magſo* ex *miſto*. *mixtaque* Goth. pr.——808. *concurrere* ſec. Rottend. et Dorvill. cum Goth. pr.——809. *prius quam* Ald. pr. cum Goth. pr. *turba inim. ſequatur* Zulich. Forte ne bis telorum in binis verſſ. mentio fiat. *ſequuntur* Gud.——810. *abvius* pr. Moret. *abvius* Goth. tert. *ſeſe auſus* Goth. ſec. *abdidit avius* Zulich. *aptus* Goth. tert.——811. *magno que* edd. apud Pier., qui e codd. *ve* commendat.——812. *remulgens* Gud. et Mentel. pr.——813. *Subjectat* ſec. Moret. *pavitans* Zulich. *uterum* Hugen. *ſilviſque* ſec. Menag.——814. *abdidit* Zulich. *Arunt* v. ſup. ad v. 759.

ἄσχι exprimi jam Macrobius VI, 6 putavit: quod tamen paullo diverſum eſt. 803. Argutantur Intpp., dum de mamma Amazonum exuſta cogitant: de qua tamen poëta non cogitaſſe ſe fatetur; Comparabatur Camilla cum Amazone, v. ſup. ad v. 649. I, 492. 806. Arruntis miſerum pavorem ex Homero duxit, Iliad. ϖ, 813, ubi Patroclo cæſo Euphorbus ſimiliter ſibi ipſe non ſatis confidit. Comparatio autem v. 809 ſubjecta, etſi et ipſa ab Homero mutuata Iliad. ο, 586—589, tam egregie ornata et ad naturam animantis propius adducta (inprimis vſſ. 812. 813) eſt, ut inter præſtantiores numeranda ſit. Statii imitationem indicavit Burm. IV Theb. 363 ſqq., ſed ea friget ad Maronis locum comparata. *ſeſe abdidit*, abdere ſolet, abdit, fugit, ex græc. aoriſto. *conſcius audacis facti*, quem Ἥρη κακὸν ἰῷχρα dixerat. *caudam pavitantem*, quæ eſt feræ pavitantis, *remulcens*, reflectens, ἰλυδῶν; ſed exquiſite: ut *mulcere* ſit mulcendo

 inflectere,

Contentuſque fuga mediis ſe inmiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat volnere mucro.
Labitur exſanguis; labuntur frigida leto
Lumina; purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic exſpirans Accam, ex æqualibus unam,
Adloquitur; fida ante alias quæ ſola Camillæ;
Quicum partiri curas; atque hæc ita fatur:
Hactenus, Acca ſoror, potui: nunc volnus acerbum
Conficit, et tenebris nigreſcunt omnia circum.
Effuge, et hæc Turno mandata noviſſima perfer:

815. *fugæ* maluit Heinſ. Alterum hemiſtichium a cod. Zulich. aberat. ——818. *Labitur et ſanguis* Donatum legere videri notarat Pier., hoc arripuit Catrœus; Camillam enim non niſi paullo poſt vſ. 827 de equo defluere; perperam utique; nam exilis et jejuna illa eſt lectio. Et *labitur* dictum eſt, ut centies, de ipſo conatu et initio actionis. *exanimis* Vratiſl. *frigida telo* alii apud Servium, et pro div. lect. Menag. pr., male.——819. *calor* Leid. et duo Goth. *oſſa* tres Heinſ. et Leid. cum Goth. tert. *reliquit* tres alii.——821. *fidam* Medic. a m. ſec. *Acca* Latinum nomen eſt; nota Acca Laurentia, Fauſtuli uxor.——822. *Quicum* ubique edd. *Quacum* plerique Pier. et Heinſiani fere omnes (excepto Mediceo, Gud. a m. pr. et tert. Rottend.) cum Goth. ſec. et tert. et Erf., quibus ſuffragatur Aruſianus Meſſius. Tum ellipſi ſuppleta interpolatum in ed. Ven. Burmanni: *Quicum p. c. ſolita: atque ita f.*, et in Dorvill. ac Bigot. cum Goth. tert *Quacum p. c. ſolet, atque ita f.* Tandem Burm. conj. *atque huic ita fatur.*——823. *potui* vel *valui* alter Hamb.——824. *ex t.* Leid. *increſcunt* Oudart.——826. *que* aberat Mediceo Pierii; idem in pleriſque repererat *urbi*, quod doctius. Laudavit jam Burm. ex Ge. III, 155 *Arcebat gravido pecori*, h. a pecore. At idem Maro alterum ſæpe numero adhibuit: *Ignavum fucos pecus a præſepibus arcent.* Brunck. utrumque amplexus eſt: *Trojanos arceat urbi.*

inflectere, uti v. c. in felibus fieri videmus. Heſiod. Ἔργ. 512, ſed de frigore: Θῆρες δὲ φρίσσυσ', οὐρὰς δ' ὑπὸ μίζῃ ἴδιντο. 815. μίκτο δ' ὁμίλῳ.

821. *ante alias ſola fida* quæ erat: quod communius ſolet dici: *una ante alias fidiſſima.* 823. *Hactenus potui*, viribus valui, ut recte Cerda. Pro vulgari: nunc vires deficiunt, vel deficio jam. 825. Animum generoſum Camillæ facile unuſquiſque miretur, quæ in ipſa

Succedat pugnæ Trojanoſque arceat urbe.
Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non ſponte fluens. Tum frigida toto
Paullatim exſolvit ſe corpore, lentaque colla,
Et captum leto poſuit caput, arma relinquens;
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.
Tum vero inmenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera; dejecta crudeſcit pugna Camilla;
Incurrunt denſi ſimul omnis copia Teucrum,
Tyrrhenique duces, Evandrique Arcades alæ.
At Triviæ cuſtos jam dudum in montibus Opis

827. *Simul hæc dicens* ed. pr. Burmanni, et Goth. ſec.——828. *non ſ. ruens* ſec. Rottend. conf. ſup. v. 236, et III Ge. 524. *Cum fr.* Zulich. et Goth. tert. *Et fr.* malebat Faber propter vſ. 832.——829. *ſolvit* Mentel. pr. *ſe pectore* pr. Hamb.——830. *ponit* Ed. pr. Burm. *relinquunt* (ſc. illam) alii apud Servium legebant, inter quos Probus fuiſſe videtur. *reliquit* Rom. et alii Pieriani cum Donato.——831. *venit i.* Goth. pr. *umbris* ſec. Rottend. v. inf. XII extr.——832. *immenſum ſurgens* malebat Heinſ. *ſerpens* Franc. *venit a. c.* Goth. pr.——834. *Concurrunt* Rom. et alii Pier. Voſſ. cum Sprot. et Bigot. ac Goth. ſec. tert. *omnes* Ed. pr. Burm.——835. *Tyrrhenumque duces* ex ſolo Mediceo repoſuit Heinſ., quod ipſi nervoſius videbatur. Sed, cum *Teucrum copia* præceſſiſſet, potuit poëta maluiſſe variare: *Tyrrhenique duces*, quod vulgo legitur. *E. Arcadis* edd. Ven. et Mediol. apud Burm., et omnes aliæ veteres et recentiores; nec *Arcades* illatum, niſi a Commelino, defenſi ab Heinſio e ſcriptis potioribus, cum quos ipſe habebat, tum Pierianis. cf. XII, 551.

ipſa morte non de ſua ſed de reip. ſalute cogitat. 827. Ex Furii Annal. I laudat verſus Macrob. VI *Ille gravi ſubita devinctus vulnere habenas Miſit equi, lapſuſque in humum defluxit, et armis Reddidit æratis ſonitum.* 829. *exſolvit ſe.* Proprie anima corpore exſolvi dicitur. Tamen et ſup. IV, 703 *teque iſto corpore ſolvo:* Iris allocuta Didonem moribundam. 830. *captum leto caput*, h. victum, adeoque languens. 831. Notum illud Homericum: ψυχὴ δ' ἐκ ῥ. Iliad. π, 855. 856. 834. *omnis copia* h. copiæ, totus exercitus, ut bene Serv., uti ſup. II, 564.

836. Exſequitur nunc Opis quod mandatum erat a Diana ſup. v. 587 ſq. *cuſtos*, Dianæ comes, famula, ut lib. V, 546 Epitydes *cuſtos comeſque* Iuli.

VIII,

Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas.
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Proſpexit triſti multatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu nimium, virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello!
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras.
Non tamen indecorem tua te regina reliquit
Extrema jam in morte: neque hoc ſine nomine letum

837. *interrita.* Hoc vocabulo adjecto me non magnopere delectari lubenter fateor. Aut enim alienum, aut otioſum eſt. Ut ſaltem adjuves quodammodo, dicendum eſt, exprimi tantum hoc, quod tuta, e tuto loco, pugnam proſpicit Opis; aut, cum alias vel ſolo armorum ſtrepitu et pugnæ adſpectu terreri ſoleant puellares animi.——838. *Atque* Leid. *juvenum medio* Menag. pr. *juvenem* Bigot. et Goth. tert. *juvenem medio in el. furentem* Gud. *in* etiam Junt. ed. abeſt. *Juvenes* ſunt αἰζοὶ, bellatores.——839. *multatam* Pierius in ſuis invenerat: ſicque tres Heinſ. At Mediceus cum qu. Moret. et Leid. *mulcatam*, quod etiam ex vet. cod. laudat et defendit Guellius. *mutatam* Franc. et Parrhaſ. Jam de his vocibus ſatis accurate actum paſſim a viris doctis. Laudat Burm. Arntzen. ad Aurel. Vict. Vir. III, c. 51, Drakenb. ad Liv. III, 67. *mulcatam* h. l. Heinſ. intulerat; jure ſuo retraxit Burm. *multatam*, quod jam inde ab Aldd. legebatur. Nec enim aliter dicitur quam: multari pecunia, exilio, morte, ut vel Lexica docent. *m. in morte* Sprot.——840. *Ingemit et dedit has* Dorvill.——843. *Hoc tibi* Donatus legiſſe viſus Ge. Fabricio. *Dianæ* Vratiſl.——844. *geſtaſſe* aliquot Pier. et membranæ Brunck., qui id repoſuit. *ſagittas* Medic. cum nonnullis aliis et binis Goth. aberravit.——845. *reliquit* Heinſ. recepit, ex Romano Pierii, Mediceo aliiſque ſuis. Sic ex decreto Dianæ res jam conſtituta habetur. *relinquit* aliquot Pier. et tres Heinſ. *relinquat* vulgo legitur: ſic quoque tres Goth. cum Erf.——846. *jam* abeſt Sprot.

VIII, 270 *domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri* de ſacerdote. Ut vero ſpeculatrix ſit, vix vir doctus fidem faciet. 843. *deſertæ in dumis* venuſtius ex poëtica ratione, quam, in dumis deſertis, h. ſilvis. *noſtras*, ut ſupra 536 *noſtris nequicquam cingitur armis*. 846. non erit hoc letum ignobile, nec habebis *famam inultæ*, ignominiam, h. non morieris inulta; non

Per gentis erit; aut famam patieris inultæ.
Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum;
Hic dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, et Arruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem;
Cur, inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum,
Huc periture veni: capias ut digna Camillæ

Sprot. *in* abeſt quinque Heinſ. et alteri Goth. *nec* al. *numine* Medic. Pierii, et pars Heinſ.——847. *Per gentes eat* conj. Heinſ. non inelegan-ter. *patiaris* Montalb. *inulta* pr. Moret. et a m. ſec. Hamb. unus; ſed eſt *fama inultæ*, ignominia invindicatæ, ut bene Serv.——849. *luat* pr. Hamb. et ſec. Moret. cum Goth. pr. et tert. et Erf. *licet* alter. *luit* Exc. Burm. *arto* Medic. a m. pr.——850. *Dercenni* Medic. *Dircenni* duo aut tres alii Heinſ. *Dirœni* Parrhaſ. *Sturcenni* apud Servium fuiſſe videtur. *Dorcenni* et *Dorcenii* alii.——851. *tentum* Exc. Burm.——852. *uixu* Franc. vel *curſu* in marg. Goth. tert.——853. *Arr. tumidum* alter Hamb.——854. *lætantem animis* Medic. a m. pr. *ſurgentem* Leid.——855. *adverſus* Zulich. *ab his* alter Menag. *dirige* Medic. et Gud. *greſſus* Erf.——856. *muritura* ſec. Moret. *Camilla* Rom.

non narrabitur de te, tuliſſe eum impune, qui te interemit. Fit hoc ex Dianæ mandato ſup. 590—593.

849. Tumulorum hoc genus antiquiſſimum ex aggeſta in collis altitudinem humo, apud omnes fere veteres populos. Exemplum etiam apud Homerum Iliad. ν, 86 ſqq. β, 603. ψ, 245 ſq. Nunc illud obſervandum, quod quercubus conſitus eſt. Regem Dercennum aliunde non novimus. Ex Servio corrupto colligas, regem Aboriginum olim hoc nomine notum fuiſſe. Julius Sabinus, qui pleniorem Servium habuit, hæc affert: "Dercenus, rex unus ex antiquiſſimis in Latio, quem plerique Latinum eundem dixerunt, ut Iginus." Egerat igitur de eo Hyginus in Commentariis in Virgil. deperditis. 854. *vana tumentem*, (κατ') ἰτέαν οἰδαίνοντα. *diverſus*, in diverſa, *ἰτέῳ θι*, jam lib. V, 166, ut toties *adverſus*, *averſus*: v. c. mox 871. 856. *digna C. præmia*, pœnam meritam Camillæ

Præmia. Tune etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, et aurata volucrem Threiſſa ſagittam
Depromſit pharetra, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longe, donec curvata coirent

857. *Tunc* Franc. *Teque* pr. Rottend. *Tute etiam* Erf. *moriare* ſec. Moret. Ad verba: *Tune etiam* ab Heinſio et Burmanno nil notatum mirari licet: cum expeditu haud facilia ſint. Aut enim jungi debet: *Tune etiam*, etiam tu, ſc. ad exemplum tot aliorum, qui Dianæ telis periere. Sic fere Serv. et Donat.; aut: *etiam Dianæ telis*, ſc. nec meis; expectabiſne, dum a Diana ipſa interficiaris? Erant enim ipſius Dianæ ſagittæ, quibus Opis utebatur. Neutrum tamen ſatis placere poteſt. Poſſit alterum diſtinctione juvari: *Huc p. veni. Capias ut digna Camillæ Præmia, tune etiam telis moriere Dianæ?* Ex Cerdæ mente dolet Nympha, fraudulento homini contingere glorioſam mortem: cum periturus ſit Dianæ telis. Ex ſimili indignatione dictum putabat Guell. Alius modus eſt, ut ex affectu reliquorum etiam hoc dicatur: *Tune etiam? Telis moriere Dianæ*, h. Tune etiam longius abis? non pares dicto? Ades vero, o bone, *telis moriere Dianæ*. Uti in objurgatione *etiam* ſollenne eſt. Parum tamen epicæ dignitatis et hoc habet. Brunckius mutavit verba et ex conjectura repoſuit: *Tuque etiam*; ſi tamen locum exigas: Huc periture veni: *capias ut digna Camillæ Præmia, tuque etiam telis moriere Dianæ*: frigere ſententias verba *etiam*, et *que*, et *tu*. Sententia enim his verbis finitur: telis Dianæ moriere, ut capias præmia digna Camilla. Ex Rottendorph. lectione exſculpi poſſit hæc lectio: *Huc periture veni, capias ut digna Camilla Præmia teque, et jam telis moriare Dianæ*. In his nihil eſt, quod deſideres: veni, ut capias præmia digna Camilla et te, utque jam Dianæ telis moriare. Si in loco lubrico quicquam ſtatuere auderem, ſaltem hac lectione uterer. Cæterum tota hæc Opis oratio ad noſtrum ſenſum parum habet gravitatis epicæ. Extrema vero hominis male docti pannus eſſe videri poſſunt, qui explere voluit verſum imperfectum relictum: cum poëta ſubſtitiſſet poſt *Præmia*.——858. *at a.* ſec. Moret.——859. *Depromit* alter Hamb. *incenſa* Hugen.——860. *Eduxit* Franc. et Dorvill. *Adduxit* Macrob. IV, 3. *d. cruenta c.* Franc.

millæ morte. cf. ſup. II, 537. 857. v. Var. Lect.

858 ſqq. Quandoquidem memorabilis inter tot alias hæc eſt ſagittatio, qua dea ulciſcebatur mortem Camillæ, cujus admiratio adhuc animos noſtros tenuit, ornata ea eſt a poëta exemplo Homerico in Pandaro Iliad. δ, 116 ſqq., etſi majorum rerum exordia ab hoc Pandari telo procedebant. Cum his contendi poteſt alius locus Quinti Cal. X, 231—234. *Threiſſa* Opis, forte tamquam una e puellis Hyperboreis. v. ſup. ad v. 532. Thracum autem nomen late propagatum, ut ſupra quoque de Amazonibus ex Scythia v. 659. 859. *infenſa*,

Inter ſe capita, et manibus jam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem auraſque ſonantis
Audiit una Arruns, hæſitque in corpore ferrum.
Illum exſpirantem ſocii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt: 866
Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amiſſa, levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli; fugit acer Atinas;
Disjectique duces deſolatique manipli 870
Tuta petunt, et equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantis Teucros letumque ferentis

861. *Intra ſe* Goth. ſec. *tenderet* Menag. pr. et qu. Moret.——862. *Lævam aciem* fragm. Vatic. *dextram* Ed. pr. Burm.——863. *celi* Goth. tert. *auraſque ſequentes* Exc. Burm.——864. *exitq.* Franc.——867. *pinnis* fragm. Vatic., ex more. *defertur* Oudart.——869. *acer Acernas* alter Hamb. *acer* eſt et h. l. fortis, nec debebat de hoc dubitari.——870. *Defectique duces* Medic. a m. pr., quod Heinſ. illuſtrat, nec tamen aliter accipere vult, quam ut ſint: deſerti a ſuis. Sic vero præſtat, quod omnium codd., etiam fragm. Vatic., auctoritate firmatur, *Disjecti*, h. e. diſperſi, palantes fuga. *Dejectique* alter Hamb.——871. *Tecta p.* pr. Hamb. pro var. lect. cf. mox v. 882. *equos* Gud. Mentel. pr. et alter Menag., ut aut ſit *equos tendunt*, aut *equos averſi*. Tum *equis averſis* Ed. pr. Burm. *equis averſis* Goth. ſec. *equos adverſi* Zulich. *adverſa ad mœnia* pars codd. Pier. cum Erf. *adverſi* Dorvill. *averſa mœnia* ſine *ad* duo Moret. *turbata ad mœnia* Ven. Sed vulgata recte ſe habet: et firmat eam fragm. Vatic.——872. *inſtantes acies l. f.* Rufinian. de Schemat. Lex. p. 237, perperam ex memoria.

infenſa, infenſo animo, qui vires novas adjiciebat. 861. *æquis* pro æque, æqualiter dextra pectus ac læva ſagittæ cuſpidem. conf. Iliad. δ, 143 l. l. 863. 864. cf. ſup. IX, 631. 632. 633. 866. *obliti* ἀμελήσαντες, negligentes, ait Serv., h. e. non curantes præ fugiendi ſtudio.

868. *levis* ſimpliciter ornat. Equitatus omnino levis, quatenus expeditior eſt ad iter, fugam, pedite. 870. *manipli*. De ſigniferis accipiunt Serv. Cerda; quidni ipſi militum numeri? ut vocabulum hoc accipi ſolet. *deſolati*, ut, *vaſtatæ cohortes*, ex diſperſione et fuga. 872. letum inferentes,

Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus;
Quadrupedumque putrem curſu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, et e ſpeculis percuſſæ pectora matres
Femineum clamorem ad cœli ſidera tollunt.
Qui curſu portas primi inrupere patentis,
Hos inimica ſuper mixto premit agmine turba:
Nec miſeram effugiunt mortem, ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum,
Confixi exſpirant animas. Pars claudere portas;
Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent

873. *aut tendere* Parrhaſ.——874. *lapſos* Vratiſl. *laſſos* duo Burm., perpetuo lapſu.——875. *Quadripédoque* Rom. cum fragm. Vatic. a m. pr., uti et Donatus legerat: quod doctius dictum, uti ſup. VIII, 596 *Quadrupedante ſonitu*. *Quadripes* per *i* ſcriptum jam ſæpe vidimus. vid. ſup. ad v. 614. *que* aberat Ed. pr. Burm. *Quadrupédemque* alter Menag. et fragm. Vatic. a m. ſec. *Quadrupedante p.* Sprot., et *p. ſonitu q.* tert. Rottend., utrumque ex altero loco VIII, 596.——876. *c. t. acta* Goth. tert., quod ferri poſſet, ſi melius non haberemus.——877. *e* aberat Franc. *e muris* Dorvill. et Goth. tert. cum Erf. *perculſæ* tert. Rottend. *percuſſo p.* unus Heinſ.——881. *eff. nóctem* Oblong. Pierii. *ſi lim.* Erf. *limite* Zulich. et ſec. Rottend. *limine in primo* Goth. tert., memoriæ vitio. Nam *limine primo* occurrit alibi.——882. *intra* Rom., tum Medic. Voſſ. pr. Parrhaſ. Goth. ſec. et Ed. pr. Burm. Eadem *tecta d.* cum parte Pierianorum, et Sprot. cum Hamb. ſec. a m. ſec., minus eleganter: ut et alibi. *inter tuta* etiam fragm. Vatic.——883. *et ſpirant* Medic. *ſpirant* Zulich.——884. *audet* Ven. et Parrhaſ.

ut Serv. 874. ipſi languentes, feſſi. 875. *campum putrem*, qui in pulverem reſolvitur. conf. ſup. VIII, 596. Mox *e ſpeculis*, de muris, unde proſpiciunt ſup. 475.

879 ſqq. Eſt quidem ſimili pugna ad portas caſtrorum Iliad. μ, 122 ſqq. Sed Virgilii locus haud paullo plus ἐναργείας, affectus et ornatus habet. 880. *ſuper* a tergo: ut alibi quoque; premit fugientes hoſtis. 884. *nec mœnibus*, urbe,

Adcipere orantis: oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Excluſi, ante oculos lacrimantumque ora parentum,
Pars in præcipitis foſſas, urgente ruina,
Volvitur: inmiſſis pars cæca et concita frenis
Arietat in portas et duros objice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ), ut videre Camillam,

886. *Defendent* cum litura Medic. *aditusque inque* Franc. *atque a. r.* Gud. *duro et ſub Marte cadentum* præfixum video Donati interpretationi. Julium Sabinum corruptum potius eſſe arbitror, quam lectione variare. *Cædes*, ait, *quam faciebant Trojani. Oritur cædes deſcendentium per ingreſſum, et ruentium ad portam.*——887. *lacrimantum ante ora p.* concinna repetitione Moret. ſec. et Hamb. pr. a m. ſec.——890. *Arcitat* Goth. ſec. *Artat ſe in p.* tert. *in portis* Gud. cum tribus aliis.——892. *Conflat* alter Hamb. *amas*

be, portis; ex more loquendi; non, pro, muris. 885. 886. Paullo obſcurum eſt, utri ſint *defendentes* et *ruentes*. Si illi, qui fugiunt et qui perſequuntur fugientes, ſenſus haud expediri poteſt. Nec lux ab Servio aliiſque expectanda. Simpliciſſimum poſt alia tentata hoc eſſe arbitror: agi de portis nondum clauſis, ſed claudendis. Dum in eo ſunt oppidani, ut portas claudant, ecce irruunt primi fugientes, quos iſti accipere intra urbem nolunt. Hinc oritur cædes partim eorum, qui vi ab ingreſſu portæ fugientes prohibere volunt, partim eorum, qui vi irrumpunt et in reſiſtentes irruunt. 888. *urgente ruina* ſoli, ut ſit in ora ſeu margine foſſarum, ut ruat ſolum et fatiſcat. At Jul. Sabinus ruinam cadentium interpretatur; ſic quoque alii.

891. Affectum Latinarum matronarum ex hoc profectum dicere neceſſe eſt, quod Camillæ corpus deportatum ex pugna conſpiciunt. Quam cum pro Latinorum ſalute cedidiſſe videant, ipſæ partim miſeratione partim patriæ defendendæ ſtudio inflammantur. De deportato quidem ex acie corpore nihil adjecit narrationi; neque forte rem ſic narrare potuit, cum ſup. v. 593. 594 Diana prædixiſſet; *ſe nube cava corpus et arma inſpoliatæ Camillæ tumulo eſſe illaturam.* Ut ad tempus pugnæ et proſpectum de muris Camillæ pugnantis et occumbentis hæc retrahantur, vix bene fieri poteſt. *ſummo certamine*; in extremo diſcrimine: ut ſup. v. 476 *labor ultimus*. Serv. 892. *Monſtrat amor verus patriæ* ſcil. Latinas matronas: earum ani-

Tela manu trepidæ jaciunt; ac robore duro
Stipitibus ferrum ſudibuſque imitantur obuſtis
Præcipites, primæque mori pro mœnibus ardent.
Interea Turnum in ſilvis ſæviſſimus inplet
Nuntius, et juveni ingentem ſert Acca tumultum:
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſe Camillam,
Ingruere infenſos hoſtis, et Marte ſecundo

amos Gud., quod illuſtrat Heinſ. *amor verſus* Rom., ut jam revertatur ille in pectora. Minus ſcite. In fragm. Vatic. *ut* a pr. m. aberat: et videtur *ut* aut melius abeſſe (nam ſive ſit poſtquam, ſive quemadmodum, parum commodum eſt), aut in *et* mutari. Ita erit: *Monſtrat amor verus patriæ: et videre Camillam*, h. et viderant matronæ paullo ante Camillæ exemplum. Sed vereor, ne, ſi non totus verſus, at hemiſtichium tamen, *ut v. C.*, ad ſupplendum verſum, quem poëta imperfectum reliquerat, illatum ſit. Totus verſus, ut dixi, olet interpolatoriam operam.—— 893. *trepida* Bigot. *manu jaciunt: trepidæque et* Ed. pr. Burm.——895. *ardent* recepit Heinſ., pro vulgato *audent*. Habet et hoc ſuam vim. Sed *ardent* de re bellica poëtis quoque ſatis frequentatum. Duplicis lectionis diverſæ duces: *ardent* Rom. et fragm. Vatic., tum Gud. Menag. pr. et Montalb., et ipſe Medic. a m. pr., ſed idem a m. ſec., adeoque ex Aproniani emendatione, *audent*, quod plerique ſequuntur, ex Gothanis quidem pr. et tert.——896. *in* abeſt Bigot. et Goth. pr. ac tert., et *I. ſilvis T.* Ed. Ven. Burm., qui Virgilium *ſilvis* dicere maluiſſe, quam *in ſ.*, notat. *denſiſſimus* Moret. ſec. *leniſſimus* Franc.——897. *et* deeſt Mentel. pr., unde Heinſ. conj. *Nuntius, ingentem juveni*; inde tamen nihil lucreris. *ingentem* vel *cæcum* Hamb.——898. *Dejectas* pr. Hamb. a m. ſec. Ed. pr. Burm.——899. *infeſtos* Edd. vett. et, haud dubie inde ductus, Goth. pr., a quibus diſceſſit Naugerius in ed. tert. Ald.

mum ac virtutem declarat. Ita ſaltem accipio; etſi obſcuriorem eſſe ſententiam, quam pro poëtæ ingenio ac more, facile largiar. Nec tamen melius fecerit, qui *monſtrat Camillam*, vel *ſe*, vel *jacere tela*, vel *certamen* ſupplere vellet, vel *monſtrat* pro *docet id facere*, accipere. 893. 894. Junge *ſtipites robore duro:* quibus et ſudibus pro ferro utuntur. 895. *Præcipites*, ut *trepidæ*, feſtinationem ac ſtudium declarat.

896. *Nuntius* pro re nuntiata. Hoc facile quiſque videat. Malim illud obſervatum: *Nuntius implet Turnum*, ut abſolute, *implere aliquem*, dictum ſit. Sed res ſic expedienda: uſum eſſe poëtam more ſuo, et id, quod adjiciendum erat: *implet Turnum ingenti tumultu*, in binas enuntiationes reſoluiſſe: *Nuntius implet Turnum* et *Acca fert juveni ingentem tumultum*, perturbationem, rem nuntiat, quæ turbet

ejus

Omnia conripuiſſe: metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (et ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos collis, nemora aſpera linquit.
Vix e conſpectu exierat, campumque tenebat:
Cum pater Æneas, ſaltus ingreſſus apertos,
Exſuperatque jugum, ſilvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt,
Ac ſimul Æneas fumantis pulvere campos
Proſpexit longe, Laurentiaque agmina vidit;
Et ſævum Ænean adgnovit Turnus in armis,

900. *O. c. metum: jam* ſec. Moret., quod et ipſum ferri poſſit. *metu* Menag. pr., ſicque videtur legiſſe Jul. Sab.——901. *et ſæva* codd. Pierii et Heinſii: ſicque editum a Naugerio, et revocatum ab Heinſio: vett. edd. ſere: *jam ſ.* Ita vero diſtingui debebat; *Ille furens jam ſæva J.*, idque non improbem. Ed. Mediol et aliæ vulgg. cum Goth. pr. et cum codd. Urſin. *nam ſ.* Dorvill. a m. pr. *ſi ſ. J. nomina* Medic. *ſic n. polluut* Rom.——902. *n. avia* Bigot. et Goth. tert. *liquit* pr. Moret. *linquent* Goth. ſec.——903. *campoſq.* Medic., et pro div. lect. tert. Rottend.——904. *Tum p.* Parrh. *invadit* aliquot Pier. *evaſit* Ed. pr. Burm. *ſilvaſque—opacas* Sprot. alter Hamb. et Scheffer. cum Parrhaſ. vid. ſup. ad IX, 99.——907. *paſſ. ibant* pr. Moret.——908. *At ſimul* pars codd. Heinſ., ſicque vett. edd. nonnullæ, etiam Ald. tert., idque equidem malim: tunc vero v. 912 copula delenda et revocanda eſt lectio: *Continuo pugnas ineunt.* Continuata enim oratio: *At ſimul—equorum, C. p. i.* Nunc interpunxi poſt *equorum*; ut jungas: *feruntur—ac ſimul—ſimul Turnus. Tum pater* Rom. et quatuor Heinſ., repetitum ex v. 904.——910. *cognovit* Zulich. *conſpexit* Gud. pr. Menag. et pr. Moret.

ejus animum. *M. ſ. omnia corripuiſſe*, et victores pugna facta omnia loca occupaſſe.

901. Comparant illud Διὸς δ' ἐτελείετο βουλὴ Iliad. α, 5. Pertinet autem hoc, ut toties vidimus, ad epicam œconomiam, ne caſu factum videatur, ſed Jovis voluntate. *ſæva*, ut alibi apud poëtam, infeſta, adverſa: at mox *ſævum Æneam* fortem, ut I, 99 et al. 902. Locorum notationem v. ſup. 522. 527 ſqq. et Nota ad e. l. 904. *ſaltus apertos* non obſeſſos amplius, vacuos ab hoſte. 905. *exſuperat jugum*, conf. eod. loco. *Ænean in armis* junge, arma-

Adventumque pedum flatuſque audivit equorum.
Continuoque ineant pugnas et prœlia tentent;
Ni roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Hibero
Tinguat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem, et mœnia vallant. 915

911. *Adventuſque* Medic., doctius. *Adventuſque virum* Ed. pr. Burm. *Adventumque virum* uterque Rottend. ex vſ. 607 h. l. *flatumque* Rom. Montalb. et Voſſ. pr.——912. *Continuoque ineant p.*; ita jam editum inde ab Ald. pr., uſque ad Pulman. et Steph., a quibus vulgari cœpit *Continuo pugnas ineant*, adverſantibus ſcriptis. Etſi id ipſum e MS. Fabricii revocat Cuninghamus. Scilicet laboratum eſt interpunctione et adſcito *At* v. 908. *ineunt* Medic. a m. pr., reliqua idem *Continuoque i p.*; tum Ed. pr. Burm. *ineunt* et *tentant*. Abeſt *que* ab aliis, et vett. edd. *pugnam*. Sed hæc nulli uſui ſunt, adeoque ea monere piget.

armatum, cum agmine armatorum. 911. cf. ſup. ad v. 607. *flatus*, hinnitus. 912. Καὶ νὺ κεν—εἰ μή. *ineant. tentent*; iniiſſent, tentaſſent, ni tinxiſſet h. merſiſſet equos Phœbus Oceano occiduo, qui ultra Hiſpaniam patet. Monuere olim Grammatici apud Servium: *tingat*, humiliter dictum eſſe. Poterat ſimile quid moneri paullo ante in v. 912 *ineant pugnas et prœlia tentent*. Poteſt tamen defendi hoc, cum et diſcrimen habeant illa duo, et jungi fere ſic ſoleant ab Homero: πολεμιζέμεν ἠὲ μάχεσθαι.

EXCURSUS I.

De Diomedis ſedibus in Apuliæ littore.

Lib. XI, 243 *Vidimus, o cives, Diomedem Argivaque caſtra* etc., et ſupra VIII, 9 *Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem, Qui petat auxilium.* Qua arte poëta ſeptimo libro Græcas colonias et populos, quorum originem veteres fabulæ a Græcis repetebant, Latinis et Rutulis in belli ſocietatem adjunxit, eadem nunc ad Diomedem in extrema Italiæ ora de auxiliis petendis legatos mitti narrat. Quorum auxiliorum adventum cum temporis anguſtiæ, quibus reliqua belli eventa includuntur, non admittant: legatorum reditu et renuntiatione auxilii negati præclare utitur Maro ad rerum exitum accelerandum et Latinorum conſilia præcipitanda. Nam primum incidit (v. lib. XI, 225 ſqq.) legatorum reditus in id tempus, quo ante paucos dies a Latinis parum proſpere erat pugnatum, conſiliaque eorum jam inclinatis animis ad pacem ſpectabant. Tum vero legati non modo negatum a Diomede auxilium renuntiant, verum etiam conſilia ejus et mandata exponunt, quibus ad componendam cum Ænea pacem graviſſime hortatur. Erant autem de Diomedis in Daunia, quæ Apuliæ pars eſt, ſedibus fabulæ Græcorum antiquiſſimæ. Ibycum auctorem Schol. Pindari ad Nem. X, 12 excitat, ſed cyclicis probabile ſit poëtis illas eſſe tribuendas, iis inprimis, qui reditus Achivorum (Νόστους) carmine expoſuerant (cf. ſup. ad v. 265. Ad eorum exemplum *Diomedea* libris XII ſcripta erat a Julio Antonio: ap. Schol. Horat. IV, 2, 23, uti *Phæacis* a Tuticano, et *reditus Menelai et Helenæ* a Lupo: Ovid. ex Ponto IV, 16, 26. 27). Redux enim a Troja Argos factus Diomedes (vid. Odyſſ. γ, 180 ſq.), cognitis uxoris Ægialeæ et adulteri Cometæ, Stheneli f., inſidiis, iterum naves conſcendit, et poſt multos errores (cf. Ovid. XIV Met. 478 ſqq.), quibus etiam Ætoliam adiiſſe ferebatur (v. c. Antonin. Metam. c. 37, ubi cf. Not., ad ea add. Not.

ad

ad Apollodor. p. 129 ſqq.), cum ſociis Dorienſibus, quos addux erat, in Sinum Adriaticum evectus, in Daunorum finibus conſedit, et Dauni regis filia in matrimonium ducta urbem condidit, cui ab Argis Peloponneſi, quibus imperaverat et quorum antiquum nomen Ἄργος ἵππιον fuit, hoc ipſum nomen *Argos Hippium* impoſuiſſe fertur; quod poſtea in *Argyrippam*, tandemque in *Arpos* contractum eſſe aiunt. Hæc eſt *Diomedis urbs* lib. VIII, 9. XI, 226, et *Ætoli Arpi* lib. X, 28, et lib. XI, 246. 247 *Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis Victor Gargani condebat Iapygis arvis.* conf. Serv. ad VIII, 9. Cluver. Ital. ant. p. 1215 ſqq. Poſtea aliarum quoque urbium primordia ad Diomedem referri cœpere: ut Brundiſii, ap. Juſtin. XII, 2, etſi alii (Strab. VI, p. 432 A.) Cretenſibus hanc urbem vindicant; tum Beneventi et Æquitutici: Serv. ad Æn. VIII, 9. Venuſiam, Canuſium, Garganum, Beneventum, Venafrum idem ad XI, 246 memorat, Sipuntum Strabo VI, p. 435 B. Fuere etiam aliæ terræ, quas adiiſſe narratus eſt Diomedes: nec modo in locis vicinis, ut inſulam Corcyram (fragm. Heraclid. de rep. pag. 28), verum in Libyam adductus fuit a Juba Libycorum III (Plutarch. Parallel. p. 311 D.). De Diomedis autem erroribus omnino videndi Strabo VI, p. 434. 435. 436. Lycophron v. 592—632 et ex eo Schol. Iliad. ι, 421.

Objacent littori Apuliæ, contra montem Garganum, qui in promontorium ad mare procurrit, inſulæ numero tres; cum tamen tertia ſaxoſa ſit, duæ tantum numerari ſolent; quarum unam vetuſtas *inſulam Diomedeam* appellavit (occurrit jam apud Scymnum Chium v. 430. 431. 432. Duas Strabo memorat, alteram habitatam, alteram deſertam, lib. VI, p. 435 A.); nunc Iſola *di Tremiti* eſt, a terræ motibus, quorum veſtigia multa in ea occurrunt. In hac Diomedes hominum conſpectui ſubductus ac pro deo cultus fertur: monumento quoque ac delubro ad ſeriorem ætatem proſtante: v. Plin. lib. III extr. X, 44 ſ. 61. Inter deos receptum jam Pindarus memoravit Nem. X, 12. Socios autem in aves mutatos vulgata ſatis fabula tulit: quibus hinc *avium Diomedearum* nomen. v. inprimis Ovid. Met. XIV, 457 ſqq. et noſter poëta XI, 271—274 *Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur, Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis, Fluminibuſque vagantur aves—et ſcopulos lacrimoſis vocibus implent.* Ortum fabulæ dediſſe videtur certum avium genus, circa hæc loca ſola, ut volunt, viſi ſolitum, de

quo

quo locus claſſ. Plin. X, 44 ſ. 61 et auctor de Mirab. Auſcult. c. 80. Plinium vel alium inde ductum ſcriptorem exſcripſit Auguſtinus C. D. XVIII, 16. Non diverſa admodum eſt narratio de Leuce Achillis inſula in oſtiis ſeu Boryſthenis, ſeu Tyræ, ſeu Iſtri, ubi avium ſimilis cura circa Achillis tumulum narratur ab Arriano in Periplo M. Eux. p. 22 et, qui primo loco erat commemorandus, a Scymno Chio in Fragm. p. 45 To. II Geogr. Hudſ. it. Antigon. in Admir. c. 134. ubi cf. Becman. et p. 236 et Schneider ad Reliqua Frederici II Vol. II p. 159. et Plin. X, 41. cf. de hac inſula Vauvilliers Notas ad Sophocl. T. II, p. 61. Tertium ſimile his avium genus nobilius forte cæteris fuit *Meleagridum*, ad tumulum Meleagri in Ætolia viſarum: de quibus v. Ælian. H. A. IV, 42, ubi cf. Schneider et Antonin. Met. c. 2. cum Antigono c. 11, et ibi Becman. Exornaverat fabulam in *Meleagro* ſuo Sophocles, de quo v. Plin. XXXVII ſ. 11, 1. Quartum genus eſt *Memnonidum* ad tumulum Memnonis quotannis convenire et depugnare ſolitarum: v. Ovid. Met. XIII, 576 ſq. 600. ſqq. Ælian. H. A. V, 1. Fit quoque ap. Moſchum III, 44. mentio.

Habemus Benedicti Cochorellæ deſcriptionem inſulæ Tremitanæ in Theſauro Italiæ repetitam; multa hic de avibus his, quas nunc *Artenas* appellant, narrantur; nec tamen inde certos avium harum characteres colligere licet, ut appareat, an ad larorum genus referendæ ſint. Nec Aldrovandus Ornithol. lib. XIX, 3, qui accuratius de his avibus egit quemque alii fere ſequuntur, quicquam definit: etſi ille habuit ad ſe tranſmiſſam ex inſula avem ex hoc genere. Nunc tamen inter Procellarias, ex anſerino genere, referunt naturæ rerum auctores: apud Linnæum *Procellaria Puffinus* eſt. Sed bene Willoughbeius et Rayus monent, expectandos eſſe meliores auctores, nec dubitat Bermannus noſter ad Antig. l. c. eſſe Numidam Mele agridem Linn. (noſtratum *Perlhuhn*) Anatibus ampliores ſecundum Cochorellam, diem piſcando in medio pelago exigunt, in ſcopulorum cavernis nidificant (quam recte itaque Virgilius poſuerit *Fluminibuſque vagantur aves*, non dicam. Sollertius Lycophron l. c. v. 595 οἱ θαλασσίαι δίαιται αἰνίσσουσι.), ſolo adipe probantur incolis, quo pro medicamento utuntur: clamore imitantur vagitum puerorum et κινυρισμὸν, unde docte Maro: *ſcopulos lacrimoſis vocibus implent*, eod. loc. XI, 274. Plinius l. c. *fulicarum ſimiles* ait; oloribus aſſimilat Lycophron l. c. v.

597. Et Ovid. XIV Met. 509 *Si volucrum quæ ſit ſubitarum forma requiris, Ut non cygnorum, ſic albis proxima cygnis.* At Servius ad XI, 271 et Tzetzes ad Lycophr. l. c. ἐφωδιὸς interpretantur, quæ *ardeæ* eſſent; ſed his vix accenſeri poſſunt. (Nunc plura de his allata ſunt a Beckmanno ad Mirab. Audit. c. 80 p. 157 ſq. Hoc unum addam, haberi quoque avium Diomedearum deſcriptionem et imaginem in *Veryard Account of divers choice Remarks taken in a Journey* p. 359, 1701 fol.; ſed nec is ſcientia naturæ ſatis fuit inſtructus.) Varie ornata a poëtis eſt fabula de ſociis in aves mutatis ſeu vivo ſeu mortuo Diomede. Ita Illyriis accedentibus infeſtæ, Græcis amicæ aves eſſe narratæ ſunt: Antonin. l. c. Plin. l. c. Strabo VI, p. 435 A. Ælian. H. A. I, 1, ubi v. Schneider. Recedit ab aliis auctor de mirab. Auſcult. l. c., qui aves extitiſſe ait Diomede *ab Ænea, qui rex illa loca tenebat*, per inſidias occiſo. Poteſt ὑπὸ τῦ Αἰνέα videri mutandum in ὑπὸ τῦ Δαύνε: ſic enim olim nonnulli tradiderant. v. Schol. Lycophr. ad v. 603; nam omnino diverſæ de Diomedis morte erant narrationes, monente Strabone l. c. p. 436. De Ænea cogitare non licet: nam congreſſum eum cum Diomede nemo veterum tradidit, Pauſania teſte lib. I, 11 f.

Unum adhuc commemorare juvat, quod Plinius lib. XII, 3 notavit (ex Theophraſto H. Plant. IV, 7), primam *platanum* in hanc inſulam ad Diomedis tumulum ornandum fuiſſe invectam, inde in Siciliam tranſgreſſam, mox Italiæ donatam ad alias terras perveniſſe. Quantum tamen ex Cichorella intelligitur, ex inſula illa nunc exulat. Fuit ſimilis fabula de *myrto* primum in Elpenoris tumulo enata. vid. Plin. XV, ſ. 36. cf. ſup. Excurſ. I ad lib. VII ſub f. Late autem Diomedis nomen per Italiam pertinuit. Nam non Arpis modo ſed Metaponti ac Thuriis pro heroë cultus fertur, vid. Schol. Pindari ad Nem. X, 12. Plurium idem urbium habitus conditor, ut ſupra commemoratum eſt. Et monſtrata vetuſta donaria Diomedis et ſociorum arma Luceriæ in templo Minervæ: Strab. VI, p. 434 C. et auctor Mirab. Narrat. 117, torques aureus in templo Dianæ in Peucetiis ibid. cap. 120. Quod vero multo etiam magis mireris, in intimo Sinus Adriatici receſſu inter Venetos ad Timavum fuiſſe traditur fanum Diomedis. v. Strabo lib. V, p. 328. 329. VI, p. 435 B, aliudque inter Umbros circa Anconam, ut Scylax narrat in Periplo p. 6; apud Plin. III, 20 urbs Spina,

Spina, ad oſtium Padi Spineticum, *condita a Diomede*. Alias de Diomede narrationes v. ap. Strab. VI, p. 436. Vix videtur in his fides Græcis eſſe habenda: qui, cum heroëm indigetem in iis locis coli audiiſſent, forſan more ſuo Diomedem eum interpretati ſunt. Verum a me hæc eo nunc commemorantur, ut intelligatur, fabulam de Diomedis in Italia ſedibus fuiſſe ſatis nobilem inter veteres, ut poëta ea uti potuerit; uſum autem eſſe ea poëtam ad narrationem variandam et ornandam accommodate.

EXCURSUS II.

De Camilla.

XI, 532 ſqq. 539 ſqq. *Pulſus ob invidiam.* Epiſodium hoc poëta ex antiquis Italorum hiſtoriis ſeu fabulis contexuiſſe putandus eſt. Ex Servio ad v. 567 colligi poteſt, Catonem hæc latius eſſe perſecutum in Origg., quæ ipſa res excuſare poterat factum parum probabiliter narratum, ut haſtæ alligatam infantem trans amnem jacere aliquis maluerit, quam cum illa humeris aut tergo illigata tranſnare amnem. Quod de Pyrrho, Epiri rege, puero narratum aiunt ſimile, plane diverſum eſt, ſi Plutarchum inſpicias. Diverſus autem utique hic Metabus ab eo, qui ex Troja redux Metapontum in extrema Italia condidiſſe ferebatur. Is, de quo hic agitur, rex Priverni, quod Volſcorum oppidum fuit (nunc vicus *Piperno*), per ſeditionem a ſuis pulſus, Camilla filia infante ſecum ducta, Amaſeno trajecto, in ſilvis educavit filiam Dianæ conſecratam. Non importuna eſt fabula ad variandam narrationem de bellico apparatu, et tenet animum expectatione fatorum Camillæ, de qua narrationem nunc inſtituit poëta. Interea huic epiſodio ultima poëtæ manus non admota eſſe videtur, cum narratio cum ipſo Æneidis argumento omnino non ſatis coaluerit, Opis autem a Junone miſſæ miniſterium vix eum, quem expectabamus, effectum habeat. Non poterat a morte fatali vindicare Camillam ſuam Diana; ut nec Jupiter Sarpedonem, nec alii dii alios heroës: Quod tamen idem Jupiter in Sarpedone ſibi licere ait, quodque etiam providet, ut ejus corpus, victoris ludibrio ſubductum,

ductum, in Lyciam abducatur, id hoc loco Diana curandum ſibi ſumit. Mittitur Opis, Dianæ arcu inſtructa, ut Camillæ interemtorem conficiat. Illa Aruntem cæde Camillæ exultantem ſagitta transfigit, ſtatimque ad Olympum evolat, v. 863. 867. Erat tamen, antequam diſcederet, corpus pugnæ ſubducendum et in patriam deportandum, quod ipſa dea promiſerat ſe facturam v. 593. 594, ne ſpoliaretur aut truncaretur. Atqui hoc poëta non attigit: in quo excuſari forte poteſt; ad artificium tamen poëtæ referre hunc defectum nolim cum Servio ad v. 593. Ut autem hæc narratio vim ad animos advertendos habeat, ponendum eſt, fuiſſe apud Volſcos vetus Camillæ monumentum: uti Sarpedonis in Lycia habebatur ſepulcrum, quo delatum ejus corpus Homerus narrare voluit Iliad. π, 453 ſqq. Cæterum ex Camilla Clorindam Taſſi tamquam exemplum eſſe expreſſam ſatis conſtat. vid. *Gierusal. lib. Canto XII, St.* 20 *ſqq.*

Sacrificari filium suis, intonsamque videntem Aen. XII. 170

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS,
LIBER DUODECIMUS.

ARGUMENTUM.

Attritis duobus adversis prœliis Latinorum viribus, animisque eorum fractis, Turnus, ubi omnem spem suam in se ipso sitam videt, frustra dissuadente Latino, reginaque multis cum cum lacrimis nequicquam retinente, singulari certamine cum Æneâ dimicare statuit: ejusque rei Æneam per quendam ex suis, Idmonem nomine, facit certiorem—106. Accipit conditionem Æneas, sollennique utrimque sacramento fœdus sancitur—115. Id Junonis impulsu 134—160 a Juturna Nympha, Turni sorore, in falsam Camertis imaginem conversa, perturbatur—243: primusque omnium Tolumnius augur, falso augurio certam suis victoriam promittens, unum ex Gylippi filiis hasta trajicit—276. Quo facto in conflictum armorum utraque pars ruit—310.

Æneas

Æneas quoque, dum ſubiti tumultus cauſſam ignorans ſuos revocare conatur, ab incerto auctore ſagitta vulneratus, prælio excedere cogitur—323. Qua re intellecta Turnus, magnam ſibi rei bene gerendæ occaſionem oblatam ratus, ingentem hoſtium ſtragem edit—383. Interim Venus, decerpto ex Ida Cretenſi dictamno herba, filio ſuo medetur—429. Refectis viribus Æneas, Aſcanium pancis ſuo exemplo ad virtutem cohortatus, ſuis auxilio occurrit, Turnumque nominatim ad pugnam depoſcit—445. Verum cum Turnus ſui copiam non faceret (Juturna enim, quæ excuſſo Metiſco auriga, currum ejus moderabatur, in diverſam ſemper partem habenas deflectens, congredi eos non patiebatur)—485, cæde multorum facta—553, oppugnandæ urbis conſilium capit: admotoque ad mœnia exercitu, in propugnacula proximaque ædificia ignem conjicit—592. Ibi Amata, cum Turnum occiſum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit—613. His rebus Turno per Sacem nuntiatis, cum eo rem redactam videret, ut ſibi neceſſario dimicandum eſſet, niſi perpeti mallet ſociorum urbem, ſe inſpiciente, in hoſtium poteſtatem pervenire, ultro Æneam ex præſcripto fœderis ad ſingulare certamen provocat—696. Ea pugna ſuperior Æneas, cum victi hoſtis precibus jam pæne ad miſericordiam flecteretur, conſpecto in humeris ejus balteo, quem occiſo Pallanti Turnus dextraxerat, repente ira accenſus gladio per pectus adacto eum vita ſpoliat—ad fin.

Tela jam detexta, et rebus ad noviſſimum momentum adductis: cum pugna altero die expectanda ſit, qua Turnum eſſe caſurum facile quilibet prævidet: nova tamen rerum momenta excitavit poëta variavitque narrationem mirifice. Pugnæ utriuſque exercitus ſubſtituitur certamen inter Æneam et Turnum ſingulare. Fœderis conditiones ipſum Æneidis argumentum ac finem continent, ut Trojani in Latio (v. 187 ſqq. 202 ſqq.) ſedes accipiant. Nec tamen hoc exitum habet, turbato fœdere. Ita nova rerum converſio exoritur. Increſcit noſtra ſollicitudo, cum Æneam vulneratum, eoque ex pugna ſubducto Turnum audacter, ſi unquam, ſe jactantem videmus. Præter ſpem Æneas ſanatus in pugnam redux Turnum ad pugnam depoſcit. Sed et hanc noſtram expectationem intercipit Juturnæ fraus. Ad ultima perventum, cum Æneas ad urbem exercitum ducit eamque oppugnare conſtituit. Procedit nunc Turnus in pugnam

et

ÆNEIDOS, LIB. DUODECIMUS.

TURNUS ut infractos adverſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,
Se ſignari oculis: ultro inplacabilis ardet,
Adtollitque animos. Pœnorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum volnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudetque comantis
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Inpavidus frangit telum, et fremit ore cruento:
Haud ſecus adcenſo gliſcit violentia Turno.

3. *oculos* Medic. a m. pr.——4. *Attollit ſe* alter Menag.——5. *v. v. corpus* alter Hamburg.——6. *movet ora* pr. Menag. *comata* Zulich.——7. *Excutiet* Mentel. a m. pr., unde Heinſ. conj. *Excutier c. t.* Tum *f. Latinos* Parrhaſ. *Latinis* Goth. tert.——8. *fregit* Franc.——9. *adverſo g.* Parrhaſ. *gliſcet* Medic.

et victus interimitur. Sed et in his multa deorum interventu incidunt, quibus erigitur animus ac novitate delectatur.

1. *infractos:* "antea ſemper non fractos," interpretatur Servius, quem mirum eſt, nunc demum in hac voce hærere potuiſſe, quam jam aliquoties poëtæ frequentatam vidimus, v. c. ſup. IX, 499 *infractæ ad prælia vires.* Monuerunt nunc ſatis multi *infractum* eſſe valde fractum. cf. vel Cerdam. *in* his habet vim Græcorum α intenſivi, ſi modo utrumque intendit, nec potius, ut ſæpe fit, otioſum vacat et α et *in*. 2. *ſua nunc promiſſa:* de meliore armorum ſucceſſu, et de pugna cum ipſo Ænea ineunda. v. ſup. XI, 436 ſqq. poſci, expectari, ut iis ſatisfaciat. 3. *ultro*; nullis adhuc probris et conviciis a quopiam factis. 4—9. Sumta comparatio ab Homero Iliad. ι, 136 ſqq. ν, 164 ſqq., quæ inter ſplendidiſſima Homeri loca ſunt, tranſlata paſſim in Scut. Herc. v. 426 ſqq., ſed ad aliam rerum ſpeciem deflexa et præclare variata: Ut leo vulnere accepto multo magis furit, ſic Turnus adverſo rerum ſucceſſu magis etiam quam ante iraſcitur: hos

Tum ſic adfatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno; nihil eſt quod dicta retractent
Ignavi Æneadæ; nec, quæ pepigere, recuſent.
Congredior. Fer ſacra, pater, et concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra ſub Tartara mittam,
Deſertorem Aſiæ (ſedeant ſpectentque Latini),

11. *quo dicta* Parrhaſ. *dona r.* Sprot. *retardent* Zulich. a m. pr. Servius ad v. 13 "Quidam ſane a *Nulla mora in Turno* uſque ad *pepigere recuſent* jungunt: ne, ſi diſtinctio interceſſerit, langueſcat ſententiæ color." Nimis ſubtiliter; cum duo membra intercedant: nihil eſt—*nec* eſt quod *recuſent.*——12. *nec quod pepig.* Bigot. *nec quid* Goth. tert.——13. *tu c. f.* Oudart. *conſere* Vratiſl. *fidus* Goth. tert.——14. *Aut fac* Goth. tert.

hoc enim eſt *attollit iras*, et *gliſcit violentia Turno accenſo:* quod Homero erat loco priore Iliad. ε, 135 Diomedem a vulnere recreatum, πρίν πεϱ θυμῷ μεμαὼς Τϱώεσσι μάχεσθαι, Δὴ τότε μὶν τϱὶς τόσσον ἴλεν μένος. Illud vero, quod Iliad. χ, 96 legitur, vix huc commode trahi poteſt. Cæterum, quæ ad ornatum in his vſſ. ſpectent, facile pro ſe quiſque obſervet. Nec ſine fructu ſimiles comparationes aliquis comparet, quæ notatæ ſunt jam ab aliis: inprimis Stat. Theb. II, 128 ſqq. Lucan. I, 205 ſqq. VI, 220 ſqq. Valer. III, 587 ſqq. Q. Calab. III, 142 ſqq. cf. quoque ſup. IX. 551 ſqq. v. 6 *movet arma*, a virorum pugna petitum; nihil amplius; ad pugnam ſe parat. cf. Ge. III, 236. Etſi Statius in tigride ornavit hoc: *Bella cupit, laxatque genas et temperat ungues* lib. II Theb. 130. *gaudet*: gravius quam, ſolet; voluit *exultare*, γαυϱιᾶν, exprimere, quod hic alacritatem animi indicat et ferociam. *fixumque* ſc. in vulnere, receptum corpore. *latronis* h. l. venatoris, qui ex inſidiis eum aggreſſus eſt: tranſlate, ab iis, vias obſident prædandi cauſſa. Multa inepte Serv. et alii.

11. Repetit Turnus quæ jam ſup. XI, 434 ſq. dicta, dum ſe pugnæ ſingulari cum Ænea obtulerat. 11. 12. Reſpicit ſup. XI, 115 ſq. Æneæ verba ad legatos Latinorum, ſed in invidiam Æneæ tranſlata. *retractent* non eſt, quod Serv. voluit, *repetant et revolvant*, ſed, revocent, recantent; nam ſequitur *recuſent.* 13. *Fer ſacra* cf. inf. 118 ſeq. *concipe fœdus*, verbis conceptis, ut Serv. 15. *Deſertorem Aſiæ*, invidioſe, quaſi transfugam; ſupra VII, 359 *exules Teucros* dixerat Amata. *ſedeant ſ. L.* ad ignaviam exprobrandam eſſe accommodatum, quivis videt.

16.

Et ſolus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos; cedat Lavinia conjunx.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
O præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exſuperas, tanto me inpenſius æquum eſt
Conſulere, atque omnis metuentem expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manu; nec non aurumque animuſque Latino eſt;

16. *crimen ferro* pr. Voſſ. Parrhaſ. cum Rom., quod admiſit Cuningham. *repellam* idem cum Leid. et Hugen. et a m. ſec. fragm. mſ. Helmſtad. in Annal. litt. 1783, p. 195.——17. *victos* et *victor* agnoſcit Jul. Sabinus. *victor* quatuor Heinſii, unde ille conj. *Aut abeat victor*: et erat hoc manifeſte ſcriptum in Vratiſl. et Ed. pr. Burm. Alludunt Zulich. *quique abeat victor* a m. pr. *abeat* Goth. tert. Sed hæc ipſa aſpirationis omiſſio mutationi *vs victos* in *victor* locum feciſſe videtur. Habet utique majorem vim et Turni ferociæ magis conſentaneum eſt: *aut habeat victos* ſc. nos: ſim pro victo; *cedat L. c. cedatque Lavinia* pars codd. Pierian., forte eorum auſu, qui primam correptam mallent in *Lavinia*. cf. ſup. ad lib. VII, 359. *Laurentia conjux* Franc.——19. *quoniam ipſe f.* aliquot Pier., quod et ferri poſſit. *quam tu ipſe* conj. Heinſ. *tantum* aliquot Heinſ. *me* abeſt Ed. pr. Burm., et *eſt* abeſt binis Burm. ——21. *metuenti* Zulich. a m. pr.——22. *multa* 23 *Capta m.* duo Rottend.——23. *animus aurumque* Zulich. et Gifan. Ind. Lucret. e Codd., tum plerique apud Pier. In iiſdem *eſt* in fine ſubjectum, quod ab aliis abeſt. Jac. Bryant, acutus judex, hærebat in altero hemiſtichio: *nec non aurumque animuſque Latino*; quod nunc repente de ſe Latinus, et quidem

16. *crimen commune*, criminationem Turni ab omnibus factam (cf. ſup. lib. XI, 215 ſqq.) abolere vult. 17. aut ille vincat me. *victos*, victum me.

18. Decorum ætatis, τὸ πρέπον, in Latini ſermone, hoc eſt, prudentia, moderatio et lenitas, in oculos incurrunt. 19. *quantum ipſe* ornate: quo ferocior tu es, eo magis conſentaneum eſt etc. Ex Attii Antigone expreſſa vult Macrob. VI, 2, pag. 545 *Quanto magis te iſtiuſmodi eſſe intelligo, Tanto, Antigona, magis me par eſt tibi Conſulere et parcere.* 22. *Sunt tibi —Sine me*; hæc jungenda ad abſolvendam ſententiam. Callide ſenex Latinus ea præmittit, quæ

Sunt aliæ innuptæ Latio et Laurentibus agris,
Nec genus indecores. Sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis; ſimul hoc animo hauri.
Me natam nulli veterum ſociare procorum
Fas erat, idque omnes divique homineſque canebant.
Victus amore tui, cognato ſanguine victus,
Conjugis et mæſtæ lacrimis, vincla omnia rupi:
Promiſſam eripui genero; arma inpia ſumſi.

dem ex tertia perſona, loquitur: aut itaque illud ejiciendum cenſet tamquam aliunde illatum, aut legendum *auri argentique talenta*. De opibus tamen Turni minus bene ageretur: quarum hic nullus reſpectus eſſe potuit. Hæſiſſe quoque in hoc loco Jo. Schraderum video: qui et ipſe expectabat, ut de Turno oratio continuaretur, quia *Sunt tibi* præcedit. Sed conf. Not.——24. *Laurentibus arvis* Medic., quod Heinſ. illuſtrat. ——25. *hæc* abeſt tribus Heinſ. et Ed. Ven. Burm. *haud hæc* tres alii Burm. *me* deerat Franc. *fata* Ven. Erſ. *fatis* alter Mentel. et a m. ſec. Zulich.——26. *hoc* repoſuit Heinſ. e Medic. aliiſque. Vulgo *hæc*, quod modo præceſſerat. *animo hæc ſimul* Ed. pr. Burm.——27. *veterum nulli* e MS. Berſmanni refinxit Cuningh.——28. *erit* Exc. Burm. *hominesque divique* Goth. pr.——31. *generoque* vel *genero atque*, interpoſito fulcro, magna codd. et edd. pars: recte ſuſtulit Pier., tum Heinſ.

quæ dolorem et iram lenire poſſint. Habes regnum paternum, cujus ditio nuper captis aliquot oppidis aucta eſt; mihi aurum eſt (ut ſup. XI, 213 *prædivitis urbe Latini*), et animus largiendi tibi quantum ſatis eſt (h. ſi aurum inſuper cupis, habebis id a me. *animus*, propenſa voluntas); ſunt aliæ puellæ tuis nuptiis non indignæ; verbo adſunt omnia, quæ moderatis votis ſatis facere poſſint; ſed meæ filiæ conjugio potiri non potes. 25. ὧν ἀσχήμονες τὸ γένος, comparat Servius. Putant autem poëtam in animo habuiſſe vſſ. 399. 400 Iliad. ι. 27. *veterum procorum*: reſpectu advenæ Æneæ dicti *veteres*, indigenæ illi. De re vid. ſup. VII, 54 ſqq. 29. *cognato ſanguine*, quia Venilia, mater Turni, ſoror erat Amatæ. *Serv.* v. VII, 366. cf. ibi Excurſ. VII extr. adde X, 76. 30. *vincla o. r.* religionis et fœderis. *Serv.*; quod ſequens verſus declarat. 31. *Promiſſam eripui genero*. Nam

Æneæ

Ex illo qui me caſus, quæ, Turne, ſequantur
Bella, vides; quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna vix urbe tuemur
Spes Italas; recalent noſtro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat?
Si Turno exſtincto ſocios ſum adſcire paratus:
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia: ad mortem ſi te (Fors dicta refutet)
Prodiderim, natam et connubia noſtra petentem?
Reſpice res bello varias; miſerere parentis
Longævi, quem nunc mæſtum patria Ardea longe

32. *ſequentur* Oudart. et Zulich. *ſequuntur* Franc. *quæ bella ſ., Turne, vides* Goth. pr.——33. *quantus pr. patiere* Parrhaſ. *patiere* etiam Medic. et Oudart. cum Rom. et pleriſque aliis Pierianis, excepto Oblongo et Portio. ——34. *turba vix* Goth. pr.——35. *noſtro recalant* Goth. pr.——36. *ad hunc* Medic. o. *implent* Hugen.——37. *Quid* ſec. Rottend. *referens* Sprot. *refero* Rom. v. Pier. *refero mentem totiens, quæ* Zulich. a m. pr., et ſec. *referor. mutet* alter Hamb. *motat* Sprot. et aliquot Pier. *mittat* Goth. tert. *verſat* Menag. pr. *cepit* Hugen.——38. *Turni exſtincto* Zulich. a m. pr. *Turno exterrito ſ. accire* Franc. *accire* vel *adcire* vulgo editum. At ex melioribus ſuis et Pierianis Heinſius dedit *adſcire* h. e. adſciſcere; etſi aliud exemplum vocis nec hic nec ad lib. XI, 308 attulit. Antiquam tamen vocem ejus formæ fuiſſe, docet *νὶ adſcivi*, et *adſcitum*. Feram itaque etiam in Tacito Agric. c. 19, ubi v. Ern.——40. *dicent* Gud. a m. ſec., quod Heinſio arridebat. *diſcet* Menag. pr. *dicit* Rom.——41. *Sors* tert. Rottend. *Sors d. refignet* Zulich. a m. ſec. *Fors dura* Montalb. *recuſet* Goth. tert., quod et ab Urſino præſcriptum video notæ, qua per formulam id illuſtrat: *ἢ μὴ γένοιτο*.——42. *Perdiderim* Bigot.——43. *belli* Menag. pr.——44. *meſtum quem nunc* Goth. pr.

Æneæ per legatos promiſerat filiam. Vid. ſup. VII, 267 ſqq. 35. *Italas* ornat: ſimpl. ſpes noſtras. *recalent* pro *calent*; aut *recalent*, iterum calent, magna quod bis victi pugna. *Serv.* 37. 38. 39. Cur toties conſilium muto, fœdere cum Trojanis ſemel ſancito? Si, quod vides mihi faciendum eſſe extincto te, ad ſocietatem cum Trojanis antea initam redeundum eſt, cur idem non facio te vivo et incolumi? 44.

Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exsuperat magis, ægrescitque medendo.
Ut primum fari potuit, sic institit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor, optume, pro me
Deponas, letumque sinas pro laude pacisci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, et nostro sequitur de volnere sanguis.
Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem

45. *Haud quicquam* aliquot Heins. et vett. edd. *Haud quamquam* Gud. a m. pr.——46. *ardescitque tuendo* Medic., quod repetitum ex lib. I, 713 videtur; etsi defendat illud Jul. Sabinus, ut sit: intuendo Latinum. *ardescitque* etiam Goth. sec., et *tuendo* etiam Colot. *videndo* Ed. pr. Burm., sed *medendo* passive ponere potuit, cum adeo *medendæ valetudini* Suetonius dixerit, ut appareat, etiam *mederi* aliquando passivam vim habuisse. Recte Serv. *medendo*, dum ei medetur et medicina affertur.——47. *sic incipit ore* vulgg. ante Commelin. cum Medic. Ven. Scheffer., adde Goth. pr., sed cæteri *institit*, quod omnes Pieriani exhibebant: idque doctius.——48. *consuam geris* Parrhas.——50. *dextram* Goth. tert.——52. *quem in urbe* Ed. pr. Burm.

longe Dividit; ne dubita sic jungere; etsi Ardea non adeo longe aberat a Laurento. Non in geographo sed in poëta versamur: cui animus abducendus erat ab angustis finibus regni, in quo hæc agebantur. Itaque amplificat omnia. Sic sup. XI, 317 ager *Longus in occasum*.

46. *Exsuperat*, felix dilectu vocabulum pro vulgari crescit, prævalet; ut sup. II, 759 *flammæ exsuperant*; est ex ὑπερίσχυει.

49. *letum pro laude pacisci*, ἀντὶ κλέους mortem recipere, non recusare; h. leto redimere laudem, gloriam. *Letum* autem, cujus saltem discrimen subibat pugna suscepta. conf. inf. 74. Supra V, 230 eodem sensu *vitam pro laude pacisci* erat dictum. Scilicet pactione et damus aliquid et accipimus; utrumque *pacisci* designare potest: adeoque et vitam pacisci quis et mortem potest, illam reddendam, hanc ferendam. 51. *nostro vulnere*, quod ego infero. Color in his vss. idem, qui Iliad. υ, 435—437, at Iliad. δ, 510 non satis convenit. 52. *Longe illi erit*: formula minarum frequens inprimis poëtis: v. Cerda, et ad Tibull. I, 5, 2, etiam Græcis exemplis illustranda. In vss. 52. 53 Homericam narrationem Iliad. ι, 311 sqq. respici, per se patet.

53.

Feminea tegat; et vanis ſeſe occulat umbris.
At regina, nova pugnæ conterrita forte,
Flebat; et ardentem generum moritura tenebat: 55
Turne, per has ego te lacrimas, per ſi quis Amatæ
Tangit honos animum (ſpes tu nunc una, ſenectæ
Tu requies miſeræ; decus imperiumque Latini
Te penes; in te omnis domus inclinata recumbit):
Unum oro: deſiſte manum committere Teucris. 60

53. In his: *quæ nube ſ. F. tegat, et vanis ſeſe occulat umbris*, incommode utique *ſeſe* ad Venerem trahit ſententiam: cum de Ænea id melius dicatur. Offendiſſe ad hoc olim viros doctos ex Cerda diſco: cum adeo eſſent, qui pro *eum* poſitum putarent. Poteſt reponi: Si Venus ſe occuluit, eadem nube occultavit ſimul ſuum filium: licuit autem poëtæ pouere id, quod remotius eſſet. Sed ad interpunctionem attendere debebant interpretes: qua mutata omnia ordine ſuo procedunt: *Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem Feminea tegat; et vanis ſeſe occulat umbris* ſc. ille. Nec autumes ſic ſcribendum fuiſſe *occulet*. Nam alterum non modo recte ſed etiam elegantius dicitur, variato poſt prius tempore: ut ſolet inprimis Maro noſter. Pro *Feminea* Jo. Schrader. conj. *Cærulea*; et mox *ut vanis*, hoc non male. ——54. *novæ* duo Muret., non male, niſi alterum elegantius eſſet. Utrumque periphraſin facit vulgaris orationis: *nova pugna conterrita*. *perterrita* tert. Rottend. a m. ſec. *contraria* Goth. tert.——55. *m. tumbat* Montalb.——57. *ſpes te* alter Hamb.——58. *ſpes imp.* Erf.

53. Vid. Var. Lect. Diſtinximus poſt *tegat*; quo facto loci difficultas ſublata eſt: *Longe illi dea mater erit,—et vanis* (h. e. in vanum) *ſeſe occulat* (pro occulet) *umbris*, quibus ille antea nube a matre (unde materna et nunc *feminea* nubes) tectus, occultatus fuerat.

54. *nova pugnæ forte*. Minus bene pro magna, Serv. et alii. Immo: nova pugnæ conditione, novo genere: ſingulari ſc. certamine. 55. *moritura*, tamquam quæ mori decreviſſet, niſi ille flecteretur. cf. XI, 741 et ſæpe. 57. *honos*; *αἰδὼς*; paſſive, qui habetur, reverentia. ſup. VII, 401. 402 *gratia*. Comparant Interpp. modo Hecubæ Iliad. χ, 82 modo Andromachæ exemplum Iliad. ζ, ſed ſunt hæc paullo remotiora. 58. *imperii* notionem ornat et auget τὸ *decus*, dignitas, auctoritas. *in te o. d. i. recumbit*; ornate: nititur, tu columen es, tamquam futurus gener, *ἐν σοὶ ἔρεισμα*. 60. *Teucris* pro Teucro, Ænea, poſitum eſſe unuſquiſque videat. Sed quorſum factum? ut a vulgari

Qui te cumque manent iſto certamine caſus,
Et me, Turne, manent. Simul hæc inviſa relinquam
Lumina, nec generum Ænean captiva videbo.
Adcepit vocem lacrimis Lavinia matris
Flagrantis perfuſa genas: cui plurimus ignem
Subjecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violaverit oſtro
Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa

61. *caſuus* Rom., ut ſolent veteres. v. Pier.——64. *Excepit* maluit Heinſ., ſed ſæpe alterum huic ſuccedere vidimus. Poſt *matris* in fine verſus vulgo interpungi, a Cerda autem hoc etiam defendi video, ut ſit: Accepit vocem matris una cum lacrimis. Quod et durum et jejunum eſt. Imo vero I.. audivit matris querelas *perfuſa genas lacrimis*.——66. *per oſſa* alter Voſſ. Scheffer. Bigot. Dorvill. a m. pr. Ed. Ven. Burm., accedit Goth. ſec, et tert., ut ſubjectum nunc *ignis* ſit. Niſi hoc durius fieret, me ita malle legi, ne iterum de genis idem repetat, haud diffiteor: Hoc enim ſollenne; ſic ſup. VIII, 389 *notuſque medullas Intravit calor et labefacta per oſſa cucurrit.* IX, 475 *ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.* it III, 308.——68. *ebur vel* vulgg. ante Heinſ., qui cum Pierio codd. lectionem reſtituit.

gari oratione eo magis recederet. Ita mox 62 *hæc lumina* pro, hoc lumen, vitam. 63. *captiva* ad invidiam adjectum: ſatis erat victa, cujus propoſitum exitu caruit; vel obnoxia, quæ, marito mortuo, ſub generi manu futura eſt.

64—69. Præclare τὸ ἦθος in virgine ſervatum. Erubeſcit illa; animi ſenſa non eloquitur. Quandoquidem autem ſive ex antiqui ævi more, ſive ex carminis œconomia, Laviniæ nullæ præcipuæ partes eſſe in rerum actu poterant: multo magis in rubore puellæ acquieſcere debuit poëta. Sic ſupra quoque lib. XI, 479. 480. Erubuiſſe autem putanda eſt, cum præſente Turno nuptiarum eſſet facta mentio, quas mater cum ipſo, non cum Ænea, factas eſſe vellet. Nam de amore Laviniæ, in utrum illa animo inclinaret, nihil uſquam, ſi bene memini, poëta meminit. 65. 66. Non eſt hypallage, quod volunt, inepta figura; ſed utrumque dici et animo repræſentari poteſt: ut et ignis h. calor ſanguinis ruborem faciat, et rubor calorem.

67. 68. Eſſe ductum ab Homero Iliad. δ, 141 omnes norunt; ſed ibi de vulnere Menelai; et locus ille eſt haud paullo ornatior. *violaverit* docte pro tinxerit: quia adſcititius color omnino nativum φθείρειν, *corrumpere*, dicitur; et Homerus μιαί-

νειν

Alba roſa: talis virgo dabat ora colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus;
Ardet in arma magis, pauciſque adfatur Amatam:
Ne, quæſo, ne me lacrimis, neve omine tanto
Proſequere in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer: Cum primum craſtina cœlo

70. *tardat* Bigot. *fugitque* Medic. *vultum* Sprot. *in vulnere vulnus* idem a m. pr. Maluit autem hæc Maro ſine copula, etſi duriora; quam *figenſque in v. v.* vel *fixoque in v. vultu Ardet.*——72. *Nec* Ven. cum Goth. pr. *Te q.* Zulich. et Ed. pr. Burm. *ne me omine* Parrhaſ., non male, cum Goth. ſec. et tert. *o. duro* Sprot.——73. *diri* pr. Hamburg. *certamine* Goth. tert. *diro certamine* Oudart.——74. *Turno eſt* pr. Hamb., et a m. ſec. *libera Martis*, ut et pr. Hamb. Mirum autem, veteres in hoc loco adeo hærere potuiſſe; ut, quemadmodum Servius docet, unus eſſe ex XII inſolubilibus fuerit habitus.——75. *Acmon* Ven.——76. *refert* aliquot ap. Burm. *Primum cum* malebat Cuningham.

νειν ἐλέφαντα φοίνικι dixerat. 68. *rubent* int. de repercuſſo rubore vicino. Supplendum autem: *Indum ſ. veluti—Alba roſa:* qualis tum color eſſe ſolet, *tales virgo d. o. colores:* talis color erat in virginis ore.

70. Vt ipſe rubor decebat puellam, Turnus Laviniæ amore magis incenditur: nec tamen alloquitur eam, ſed oculis in eam conjectis matri reſpondet. Aliter heroum vita, aliter noſtri mores ferunt. *turbat amor.* Cerda bene laudat illud Livii III, 47 de Appio: *Tanta vis amentiæ verius quam amoris mentem turbaverat.* 72. *omine tanto*; ipſis lacrimis ominoſis (conf. ad Tibull. I, 3, 13) in exitu ad pugnam. Prorſus ad Homeri ductum Iliad. ω, 218. 219. cf. Iliad. ζ, 486 ſqq. Ex poſteriore loco et ex altero Apollonii inde ducto lib. I, 295 ſqq. illuſtratur ſententia verborum: *neque enim Turno mora libera mortis*, ſi mors fatalis inſtat, non liberum mihi eſt ei moras injicere. Niſi illa exempla eſſent, ſimpliciſſimum erat, mortem de ſummo diſcrimine, ad quod pugna adducebat, accipere. Mortem, h. pugnam, non jam licet detrectare. Vera igitur altera apud Servium ratio: *neque enim in poteſtate mea eſt, moram inferre venientibus fatis.* Sic quoque Jul. Sab. 76. *Haud placitura*

tamquam

Puniceis invecta rotis Aurora rubeſcit:
Non Teucros agat in Rutulos. Teucrum arma quieſcant,
Et Rutulum. Noſtro dirimamus ſanguine bellum.
Illo quæratur conjunx Lavinia campo.
Hæc ubi dicta dedit, rapiduſque in tecta receſſit:
Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementis,
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithyia;

77. *rubeſcet* Parrhaſ. *rubebit* fragm. Helmſtad. et Erf.——78. *Teucra arma* Leid. a m. ſec. *quieſcent* ſec. Hamburg. *quieſcunt* ſec. Menag.——79. *Et Rutulum.* Sic edd. et inde ab Aldo vulgatæ, et antiquiores: inter codd. Heinſianos unus Menag. optimus, quem ille ſequi ſe profitetur. At alii codd. ejuſdem et Pierii omnes (cum Goth. ſec. et eodem fragment.) adeoque Rom. et Medic. in eandem lectionem conſentientes, *Rutuli:* quod præfero, ut oratio varietur: quod et Pierius vidit non invenuſte fieri. Recepit nunc Brunck. *dirimamus* recepit primus Heinſ. codicum ſuorum et Pierianorum auctoritate. Sic quoque jam vett. edd., uſque ad Ald. Inde vulgg. *dirimatur.*——81. *trepiduſque* Menag. pr. Sed *que* inutile eſt onus ac fulcrum verſus. Tollendum arbitror. Sublatum quoque voluit Cuninghamus, et ſuſtulit Brunck.——82. *Poſcit* Hamb. ſec. a m. ſec. *gaudenſque* idem a m. pr.——83. *Orycya* Mentel. pr. eſt Ὠριθυια.

tamquam ignavo Æneæ, qui retractare vellet dicta, ut ſup. vſſ. 11. 12. 78. Comparant Iliad. γ, 68 ſqq. 80. Præclare hæc. Hinc Lucan. VII, 348 *medio poſuit deus omnia campo.*

81 ſeqq. An Maro, ſi retractare licuiſſet carmen, probaturus fuiſſet narrationem, quæ ſequitur, dubito. Locus eſt per ſe elegantiſſimus, ad exempla veterum heroum armantium ſe attemperatus. Sed vix placere poteſt, quod Turnum et Æneam hæc omnia facere narrat *die, ſeu veſpere, qui pugnam antecedit.* Induit arma, ut exploret, an humeris apte inhæreant, experitur haſtam etc., ut iterum exuat et ſe quieti det. Nam ſequitur v. 113 *Poſtera vix ſummos* etc. Non tamen quenquam hæc offendiſſe video. Non male dicas, declarari a poëta ſummum ardorem Turni et pugnæ ſtudium. Recte utique; modo ne animum quis ad temporis notationem retulerit.

83. Poëtico more equorum genus ornat. Sunt hi Turni equi ex Thracia, Boreæ ſede, cujus uxor Orythia ex Attica: conf. Apollon. I, 211 ſqq. A Boreæ

Qui candore nives anteirent, curſibus auras.
Circumſtant properi aurigæ, manibuſque laceſſunt
Pectora plauſa cavis, et colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco

84. *Quo c.* alter Hamb. *c. amnes* Schol. Cruqu. Horat. I Sat. 7, 8. Quod ſimile eſſet illi: *curſu prævertitur Hebrum.*——85. *Et circum pr.* ſec. Moret. *propere* Rom., et alii aliquot ap. Pier., ut inf. v. 573, et alibi variat lectio hæc. *pueri aurigæ* Obl. et Vatic. Pierii.——86. *pulſa* edd. vett. pleræque cum Ald. pr. et ſec., ſicque Gud. et Menag. pr. Bigot. cum binis Goth. Melius cæteri cum Ald. tert. et ſeqq. *plauſa*. Alter Hamb. et Ed. pr. Burm. *clauſa*. *comantia* vel *minantia* in marg. Goth. tert.——87. *ſqualente* Goth. ſec. *aurichalco* tert., noto errore, cum ἠϱιχάλκῳ ſit. cf. Not. et quos h. l. laudat Burm., inprimis Spanhem. ad Callim. L. P. 19.

Boreæ autem cura equorum laudes repetunt poëtæ; etiam Homerus. Nam Erichthonio, Dardani f., erant equæ a Borea adeo in equum mutato prognatæ: Iliad. *υ*, 223 ſeqq., quemadmodum Achillis equos ex Podarce Harpyia ſuſceperat Zephyrus Iliad. *π*, 150 ſq. Quæ omnia celeritatem curſus adumbrare quis non videt? Non male autem Critici veteres apud Servium "culparunt "hoc loco Virgilium, dicen-"tes incongruum eſſe figmen-"tum. Namque Orythia cum "Athenienſis fuerit, filia Ter-"rigenæ (Erechthei), et a "Borea in Thraciam rapta ſit, "quemadmodum potuit Pi-"lumno, qui erat in Italia, "equos dare?" Scilicet exemplum hoc eſt uſus mythorum poëtici apud ſeriores poëtas tam diverſi ab uſu antiquo. Maroni eſt merum ornamentum ac figmentum poëticum; nec de probabilitate hiſtorica ille laborat: antiquis vero erat phantaſma in ſermone hominis ἐνθουσιῶντος, ut ventis natum diceret equum curſu rapido mirabilem. Progeniem modo memorati armenti Erichthonii huc vocat Jul. Sabinus: non magis commode. Probabiliore invento Pentheſileæ equos ab Orythyia donatos narravit Qu. Calaber a Cerda jam laudatus lib. I, 165 ſq. *decus* h. l. γέϱας, munus honoris cauſſa datum; ap. Hom. ἄγαλμα. 84. *Qui c.* ornavit Homericum Iliad. *κ*, 437. cf. Iliad. *π*, 149. *τ*, 415. 85. *Laceſſunt plauſa* ornate pro plaudunt. conf. Ge. III, 186. De voc. *laceſſere* v. ad X, 10. 97. *ſqualentem auro*, ſplendentem. v. ſup. ad X, 314. *albo orichalco*. Cum de metallis omnino multa, fide parum explorata, crediderit vetuſtas: etiam pretioſum aliquod et auro proximum metallum narrant poëtæ ἠϱιχάλκου, v. c. Hymn. Homer. V, 9, male a nonnullis redditum aurichalcum. cf. h. l. Serv. Æ-

Circumdat loricam humeris; ſimul aptat habendo
Enſemque clipeumque et rubræ cornua criſtæ:
Enſem, quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti
Fecerat, et Stygia candentem tinxerat unda. 91

88. *habenas* Zulich.——89. *Enſemque et clypeum ei* vel *et clypeumque et* Ed. Junt. et Ed. pr. Burm. et Zulich. Deerat verſus Parrhaſiano. *cortina criſtæ* Goth. ſec.——91. *intinxerat* Montalb. *finxerat* Ven. a m. pr.

ris genus aliquod pallidius fuiſſe ex hoc Virgiliano loco colligitur. v. Bochart. Hieroz. P. II. VI, 16. Hoc melius quam quod Servius affert, album dici auri comparatione; nam per ſe album non eſſe; niſi *album* ſimpl. ad ſplendorem ſpectat, uti Heſiod. Sc. H. 122 ὀρειχάλκοιο φαεινῷ dixit, quod jam Cerda aliique maluere. Adde Apollon. IV, 973, ubi cf. Schol. Winkelman. *Monum. ined.* Tom. II, pag. 172 alia affert parum ſubtiliter dicta; in hoc tamen audiendus, quod albo ejuſmodi metallo vaſa in Muſeo Herculanenſi extare narrat. Locus Plinii XXXIV, 2 accuratiore tractatione indiget; manifeſtum tamen ex illo fit, veteres nativum aliquod æs candidum notum habuiſſe, ſimile vulgari huic *(Meſſing)*, ad quod nomen nunc vulgo eſt traductum. v. Beckman. V. C. ad Ariſtot. Mir. Aud. p. 132. Etiam in *Mem. de l'Acad. de Bruxelles* T. III, p. 372 de eo agitur. 88. *aptat habendo*, ad habendum, ut Serv., h. e. ut habere eum commode manu ac tractare poſſit; explorat, an habilis ſit enſis; quomodo alias efferre hoc ſolebat Maro. 89. capiti aptat galeam. *cornua criſtæ* nove dixiſſe videtur. Servius comas interpretatur, cornua enim proprie eſſe cincinnos. Sed a poëta deſignari videtur galea duplici vel triplici criſta ornata, τευφάλεια, quæ explicita et diſcriminata in ternas diverſas partes vergit ac nutat: Tales λόφοι, ex conis ſ. φάλοις ſuis prodeuntes, potuere per *cornua* deſignari. Homeri lectione imbutis obſcura hæc eſſe nequeunt. 91. *tinxerat*, ad temperandum, ſeu indurandum ferrum. Sic ſup. VIII, 450 *alii ſtridentia tingunt Æra lacu:* et Ge. IV, 172 *Alii ſtridentia tingunt Æra lacu. Stygia* autem *unda* tinxiſſe ferrum Vulcanum ait; neſcio, an ſatis commode; quandoquidem diis ſuperis Stygis adeundi nulla eſt data facultas; et magis ſobrie Sophocl. Aj. 1056 de ferro, quo is occubuit: Ἆρ' ὀκ Ἔρινυος τῦτ' ἐχάλκευσε ξίφος; argute tamen et ingenioſe; quandoquidem Styx non modo amnis ille eſt ipſis diis ſacer et horrendus: et, cum aqua ad temperandum ferrum candens memoranda eſſet, nulla opportunior videri debebat; verum etiam, quoniam Styx et ipſe ἄφθιτος amnis erat et incorrupta atque ab omni viſcura reddebat ea, quæ in eo merge-

Exin, quæ mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus adſtabat, validam vi conripit haſtam,
Actoris Aurunci ſpolium; quaſſatque trementem,
Vociferans: Nunc, o nunquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt; te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. Da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revolſam
Semiviri Phrygis, et fœdare in pulvere crinis
Vibratos calido ferro myrrhaque madentis.

92. *Exbinc* duo Moret. et Ed. pr. Burm. *in mediis* ante Heinſ., adverſis libris. *obnixa* pr. Moret. *columna* multi Heinſ.——93. *corruit* Bigot. ——94. *Arunci* pars codd. et edd. vett., quod recte ex melioribus emendatum a Pierio et Heinſio, et ab aliis aliis in locis. Reſpicit locum Juvenal. Sat. II, 99. 100.——96. Heinſ. corrigit: *nunc (tempus) adest*; ut apud Statium Theb. X, 548 *adest o mihi dextera*. Commodius laudaſſet ſup. lib. X, 773. 774 *Dextra—et telum, quod miſſile libro, Nunc adſunt. Auctor* nonnulli; etiam Goth. tert. hic, et v. 94.——97. *d. petit: proſternere c.* Goth. tert. ——98. *validam* Goth. tert. *celebrare* alter Menag., an *terebrare?* inquit Burm.——99. *Semiferi Phrygii* Zulich. a m. pr. *Phrygii* etiam aliquot Pieriani. *ſudare in p. c.* cf. ſup. X, 832.——100. *Criſpatos* Moret. qu. pro div. lect., quod interpretamentum alterius eſt; *vibratos*, h. criſpatos calamiſtro, exponit quoque Servius. cf. Cerda. Burm. *mirraque* multi: melius *murraque*. Medic. et Rom. *muraque*.

mergebantur. Nota eſt fabula de Achille Styge merſo. Quemadmodum igitur alia aliam aquam meliorem eſſe ad ferrum temperandum (φαεμάσσειν, τὸ γὰρ αὖτε σιδήρου γε (non τε) κράτος ἐσί Odyſſ. ι, 393) res eſt notiſſima, obſervata quoque Plinio XXXIV, ſ. 41, ita iſto quidem reſpectu Stygia aqua cum judicio ac dilectu poſita videri poteſt.

92. 93. Ad veteris ævi morem omnia. v. Odyſſ. α, 127. cf. Guell. et Cerda ad h. l. 94. *Actoris Aurunci ſpolium*. Actori detractum; ne dubites. Commode vero ponere potuit poëta, bellum Turno cum Auruncis, vicino populo, interceſſiſſe: v. ſup. Exc. ad VII, 726, pag. 168 (149). Ad 95. 96 ſup. X, 773. 774. 99. 100. Perpetua in Trojanos tamquam molles homines jacta probra: conf. ſup. IV, 215 ſeqq. IX, 614 ſqq., partim ex fama de Trojanorum opulentia, partim ex permutatione Trojanorum cum Phrygibus facta. An vero comas jam Phryges illi calamiſtro criſpare ſoliti

His agitur furiis. Totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cum prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco; ventoſque laceſſit
Ictibus, et ſparſa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis ſævus in armis

101. *Sic agitur* Erf. *loquentis ab ore* Moret. tert. et Macrob. IV, 1, mala interpolatio.——102. *exiſtunt* Rom. Leid. et Parrhaſ. *abſiliunt* Hamb. ſec. et pro var. lect. Oudart. et Ed. pr. Burm. *Abſiſtunt ſcintillæ* Sprot. et alius ap. Pier.——103. *cum primum* Rom. et alii Pier. cum parte Heinſ. et Goth. ſec. *cum prima* haud dubie doctior lectio eſt, ſed orta videtur ex vitio Medicei *cum primam*, emendato ab Aproniano, *cum prima*.——104. *ciet, aut* Rom. et alii Pier. cum parte Heinſ., ſic quoque Goth. ſec. et tert., et Medic. a m. ſec. *atque*, perperam tamen. *atque* etiam Ge. III, 232, unde repetit verſus 104. 105. 106.——105. *adnixus* Hugen. *obniſus* Mentel. pr.——106. *Actibus* Zulich. a m. pr. *aut ſp.*, quod hoc loco ferri poterat, omnes Pier. et Heinſ., nec tamen receptum: inter Goth. tantum tertius cum Erf. *aut ſp. pugna* Sprot. Dorvill., hic et male *præludit* cum aliis ap. Burm., quem vide.

ſoliti fuerint, ex poëta probatum dare nolim: videtur heroici ſæculi more deſerto ſui temporis morem ſubſtituiſſe. 101. 102. De ira nil frequentius his: v. Cerda. Jam præivit Homerus Iliad. α, 104. ο, 207. Odyſſ. δ, 662. Heſiod. Sc. Herc. 390, ſed *ſcintillæ* h. fulgores, μαιμαώωναι, rem augent mirifice. Prætulit ſigna Apollon. I, 1296. 1297. In cæteris præivit Lucret. III, 290 de calore: *Cum ferviſcit, et ex oculis micat acribus ardor.* 103. 104. 105. Ornatum comparationis ex Ge. III, 232. 233. 234 petiit, ubi v. Not. Verſum græcum in Epp. ad Attic. VIII, 5 Cerda adſcripſit et jam Guell. βίψαι Πολλὰ μάτην κατὰ ἄσσον ἰὼν ἀέρα θυμήναντα: ut hic: *ventos laceſſit ictibus.* Illud alterum: *ſparſa ad p. p. arena* proprium taurorum naturæ eſſe jam Plin. VIII, 45 ſ. 70 notavit. Add. Oppian. Cyneg. 56. 57. 58. Q. Calab. IV, 237 ſqq.

107. *ſævus*, fortis: ut toties jam poëtæ dictum vidimus *ſævum, crudelem, atrocem, ferum. acuit Martem:* ut *acuiſſe furores* VII, 406. Doctius enim poëtæ dicunt θυμόν, h. e. ὀξύνειν, παροξύνειν, et acuere virtutem, iram, curas, quam acuere ſe ad vel in iram etc. Etiam pro *acuere alicujus famem*, acuere aliquem, noſter poëta auſus eſt dicere: *Auditiſque lupos acuunt balatibus agni*, Ge.

Æneas acuit Martem, et se suscitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum socios mæstique metum solatur Iuli,
Fata docens; regique jubet responsa Latino
Certa referre viros, et pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montis
Orta dies; cum primum alto se gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:

108. *acuit mentem* Ven: *se suscitat ira:* non *iræ*, ad iram; sed ira excitat animum, vires animi, virtutem. Sic sup. V, 454 *vim suscitat ira.*——110. *mæstumque* Erf.——112. *Cuncta* edd. Junt. et Aldd. pr. *discere* Oblong. Pierii, perperam.——113. *Postera lux* Goth. teit. *summo spargebat lumine* aliquot Heins., et apud Diomedem lib. II, in quo etiam *terras* legitur. ——114. *Visa dies cum p. a. se g. tollit* alter Hamb. Ita reliqua sic jungenda: *Solis equi lucemque—efflant.*——115. *e latis* perperam sunt qui legant. De elato equorum in altum eluctantium capite cogitandum. *efflant* Ven. et Ed. pr. Burm.

Ge. IV, 435. 109. *fœdere*; pugna singulari ex fœdere. Idem v. 112 *pacem* dixit. 111. *Fata docens.* Non veretur hoc ipso detrahere aliquantum virtuti herois sui. Qui enim novit fatale sibi esse, ut vincat, non adeo magna virtute indigere videtur, quam qui incerto, multo magis qui certo, vitæ discrimine ad pugnam procedit. Sed fecit hoc, an recte non dixerim, exemplo Homeri: apud quem Helenus Hectorem ad certamen hoc ipso argumento excitat Iliad. ν, 50. 52. 112. *viros.* κατὰ τὸ σιωπώμενον, intelligitur missos legatos, ut Serv. monet: etsi sup. vs. 75 tantum unus Idmon memoratus est; nisi dicas, missos nunc esse ab Ænea alios, comites datos redeuntibus Latini legatis.

113. Bene Servius: "Et "sciendum, nunquam diem "sic potenter descripsisse Vir"gilium, sicut in IV, 522 noc"tem, ubi Dido pervigilans "deliberat." Oritur scilicet dies, *qui fatum rebus in ævum Conderet humanis*, quoque summa belli et carminis exitum suum inveniret. Ordo: *Postera vix summos spargebat—Campum—Rutuli Teucrique parabant*; pro: cum pararent. Reliqua in medio declarant ortum diei. 115. *lucemque elatis naribus efflant.* Exquisitius vocabulum captavit poëta, *lucem* pro flamma, igni. Nam equos Solis ignem efflare, πῦρ πνέιν, commune est: conf. Cerda. Ovid.

Campum ad certamen magnæ ſub mœnibus urbis
Dimenſi Rutulique viri Teucrique parabant;
In medioque focos et dIs communibus aras
Gramineas. Alii fontemque ignemque ferebant,
Velati limo, et verbena tempora vincti. 120

117. *Demenſi* Medic. Gud. Leid. Hugen. Par. *Dimiſſi* Zulich. *campum parare* h. inſtruere, κοσμεῖν, puta æquando et purgando ab arbuſtis, ut inf. v. 770. 771 ſimile quid ſubjicitur. Moneo, ne quis malit interpungere: *Campum—Dimenſi, Rutulique viri Teucrique parabant In medioque focos et Dis communibus aras Gramineas.* Etſi enim *que* facile ad *focos* ſic retrahi poteſt: tamen contortior hæc videtur eſſe ratio.——118. *In m. faces* Oudart. *aris* ſec. Rottend. *arces* Menag. pr.——119. *fonteſque* Zulich. *Aliique ignem fontemque* Leid. *parabant* Goth. tert.——120. Legebatur: *Velati lino.* Ad hæc verba Heinſios et Burmannos expectabam diſputantes; ſed alter ad Servium remittit, alter tacet. Subjeci jam interpretationem vulgatæ lectionis, qualis illa inſtituenda ſit. De inſula ſeu vitta eſt accipienda, qua *velari* toties dicuntur qui vittati ſunt. Conſonant ea, quæ ſequuntur: *et verbena tempora vincti:* ut vitta verbenis ſeu herbis ſacris implicita fuerit. Occurrunt quoque herbæ gramineæ in monumentis veterum. Jam Servius: "Atqui monet, Feciales et Pater patratus, per quos bella vel fœ-" dera confirmabantur, nunquam utebantur veſtibus lineis." Argutatur inde multa, ut ſolet Grammaticus, inepte. Verum nec de Feciali (nam priſca ætas præcones, κήρυκας, habet: ut in eodem loco Homer. Iliad. γ, 116 ſq.) nec de *veſte linea* hic agitur, ſed de miniſtris ſacrorum et de vittis. Jam autem fateor *vittam lineam* mihi nondum auditam eſſe. *Lanea* eſt *vitta, infula:* potuit quoque poëta *Velati lana* dicere: ſed id in *lino* vix corruptum eſſe potuit. *Linteárum* autem *veſtium* uſus multo magis a vetere religione

Ovid. Met. II, 119. 154. 155. Præiverat autem etiam in vocis dilectu Ennius: *funduntque elateis naribus lucem*, ut Servius monuit, et Lucilius apud Victorinum: *efflantque elatis naribus lucem.* 116. In ſeqq. potuit ante oculos verſari ſimile inter Trojanos et Achivos fœdus de pugna ſingulari Iliad. γ, 314 ſqq. Campum *parabant*, inſtruebant, æquando, purgando, ab arbuſtis etc. v. Var. Lect. 118. 119. Argutantur Servius, Jul. Sabinus et alii. In *ara*, quæ h. l. e ceſpite fuit, puta eſſe *focum*, qui *ignem* recipit. *Dii autem communes*, per quos utrique juraturi erant Latinus et Æneas; ut in loco Propertii, I, 11, 16, ubi puella *perfida* non meminit *communes deos.* Sicque ſup. lib. VIII, 275 *communes dii.* conf. Valer. Fl. IV, 761. 120. Legebatur: *Velati lino:* vitta linea cincti, cui frondes ſacræ erant implicitæ. Feciales deſcriptos volunt.

Procedit legio Auſonidum, pilataque plenis
Agmina ſe fundunt portis. Hinc Troïus omnis,
Tyrrhenuſque ruit variis exercitus armis;
Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Martis
Pugna vocet. Nec non mediis in millibus ipſi 125

religione alienus eſt, ut Ægyptiis ſacris proprius habitus ſit. Audiamus jam Grammaticos: "Caper et Hyginus hoc loco dicunt lectionem eſſe "corruptam; nam Virgilium ita reliquiſſe confirmant: *Velati limo*: limus "autem eſt veſtis, qua ab umbilico uſque ad pedes teguntur pudenda po- "parum: hæc autem veſtis habet in extremo ſui purpuram *limam*, hoc eſt "flexuoſam, unde et nomen accepit." Expeditam tenemus rem. Agitur de ſacrorum miniſtris, victimariis et popis, qui ſacra adducunt: hos ex Romano more, quem v. c. in Titi arcu cognoſcere licet, ubi victimæ ducuntur, poëta exhibet ſeminudos, licio pudendæ præcinctos, cui nomen fuit *limi*, ſeu quod tranſverſum femoribus tamquam *cingulum* implicari ſolebat, ſeu a purpura tranſverſa, quæ ambiebat hoc cingulum, ut Grammatici tradunt. *Limum* enim pro obliquo dictum eſſe, nota res eſt vel ex Terentii Eunucho: *ego limis adſpecto*. Simili modo præcincti quoque erant ſervi publici, ut ex Gellio XII, 3 conſtat, et omnino ſervi ſubligari ſeu ſubligaculo: nam eo tandem ipſa *limi* notio redit: περίζωμα. Eſt adeo *velati limo*, ſubligari cincti. Neglecta fuit hæc lectio ab edd., niſi quod in margine Stephani memorata eſt ex Servio. Nunc video *limo* etiam eſſe repoſitum in ed. Cuninghami: nec idem ſequi dubitavit Brunck. Poſſet aliquis opponere dictis Silium III, 24, ubi *volantur corpora limo*, ſine varietate legitur. Dicas et hic *limo* legendum, verum religio peregrina et ex Ægypto accepta a Gaditanis ibi memoratur, unde et ſubjicitur: *Et Peluſiaco præfulget flamine vertex*. Etſi ſuſpicari licet, jam ipſum Silium in ſuo Virgilii codice *lino* legiſſe. In fine verſus: *t. cincti* alter Hamb. pro var. lect. *compti* Goth. tert.——121. *Proceſſit* Zulich. *Auſonium* Rom. In Mediceo *pila* in litura: et ſuperſcriptum *taque*.——122. *procedunt portis* pr. Moret. *Hic T.* Rom. *Troicus* Zulich.——123. *variiſque* Goth. tert.——124. *inſtructi bello* Medic. et Colot., quod recepit Cuningham. *ferrum* Leid. *quod ſi* alter Menag.——125. *mediis in nubibus* Hugen.

volunt. Sed cf. Var. Lect. *limus* eſt ſubligare, περίζωμα, quo cincti erant miniſtri ſacrorum.

121. *pilata agmina*, pilis armata. Recte hoc armorum genus Romanis proprium (cf. Ge. I, 495) nunc tribuit *Auſonidarum* h. Latinorum agmini; ut ſupra Aventini copiis lib. VII, 664. Mirum tamen Grammaticorum veterum acumen fuit, quo *pilatum*, a pilando πιλεῖν ductum, confertum, denſum, eſſe vellent. Docta eſt Servii nota ad h. l. ſuper antiquo hoc verbo: etſi ipſa vocis notio parum recte ab eo conſtituitur. Quod inf. v. 130 *haſtæ* memorantur, nihil obeſt;

Ductores auro volitant oſtroque decori,
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, et fortis Aſylas,
Et Meſſapus equum domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno ſpatia in ſua quiſque receſſit:
Defigunt tellure haſtas, et ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, et volgus inermum,
Invalidique ſenes, turris et tecta domorum
Obſedere: alii portis ſublimibus adſtant.
At Juno e ſummo, qui nunc Albanus habetur,

126. *auro volucres* Zulich. a m. pr. *oſtroque ſuperbi* Medic. et Colot., quod idem recepit Cuningham. Sane *oſtroque decori* jam editum erat V, 133. ——127. *et acer A.* Vratiſl. *Aſilas* multi et h. l.——128. Idem verſus repetitus ſup. VII, 691, et IX, 523.——129. *ſpatia infra quiſq.* Oudart. ——130. *Effigunt, Diffigunt, Diffugiunt* lapſus librariorum apud Burmann. Dignius notatu eſt *telluri*, quod multi Heinſ. (cum Goth. tert.) et Pieriani habent; quam familiam Romanus ducit, alteram Mediceus. Videtur tamen Maro *tellure* amplexus eſſe, ſi alia loca et ſimiles formas compares. ——131. *inerme* Zulich.——132. *turriſque* Goth. tert. *ac t.* Ed. Mediol. Parrhaſ. Rom.——133. *Obſidere* Mentel. tert. vide lib. VII, 313. *inſtant* Zulich. a m. pr. Montalb. et Ed. Burm. pr. cum Rom. et aliis.——134. *ex ſ.* ante Heinſ.

obeſt; nam genus hoc *pila* tamquam ſpeciem comprehendit. Quod ſi *pilatus* alias non occurrit, ad analogiam tamen aliarum vocum: *haſtatus, clipeatus*, recte ſe habet. Martialis auctoritate lib. X, 48 uti vix licet, cum de lectione non ſatis liquido conſtet. 127. Mneſtheum, Aſylam, et Meſſapum excitat nominatim, primum ut poëta, quandoquidem ſingula enarrata plus ἐναργείας habent quam ſummatim annumerata; tum quia hi inter viros principes maxime memorabiles, quorum etiam mox opera erit præcipua. De Mneſtheo Trojano vid. ſup. ad lib. V, 116. 117, de Aſyla Etruſco lib. X, 175—178. Meſſapus in Latinorum auxiliis erat. cf. ſup. VII, 691. 130. Ut ad v. 116 diximus, poſſunt in his nonnulla ex Iliad. γ eſſe adumbrata: ut hic ex v. 134 ſqq. Sed ἀσπίσι κεκλιμένοι ibi diverſum eſt ab hoc, quod *ſcuta reclinant*: ibi innixi ſunt ſcutis, ut ſup. lib. IX, 229 *Stant longis adnixi haſtis et ſcuta tenentes*: at h. l. reponunt in terra, κατατίθενται, ἀνακλίνουσι πρὸς τῇ γῇ ſcuta. 131 ſeq. Ornate: cupiditate ſpectandi domo egreſſæ feminæ, pueri et ſenes, ædium tecta et muros adſcendunt.

134. *At Juno*; de formula hac,

Tum neque nomen erat, nec honos aut gloria monti,
Proſpiciens tumulo campum adſpectabat et ambas,
Laurentum Troumque, acies urbemque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt adfata ſororem,
Diva deam, ſtagnis quæ fluminibuſque ſonoris
Præſidet; hunc illi rex ætheris altus honorem
Juppiter erepta pro virginitate ſacravit:
Nympha, decus fluviorum, animo gratiſſima noſtro,
Scis, ut te cunctis unam, quæcumque Latinæ

135. *neque honos* itidem ante Heinſ., utrumque mutatum ex libb., ſed revocavit *neque* Cuningham. *nec honor nec gl.* alter Menag. et Oblongus ap. Pier. *neque gl.* Rom. et Ed. Mediolan. *monte* pr. Hamb. *genti* Bigot. et Goth. tert. *montis* Ed. pr. Burm.——136. *Aſpicions* Bigot. et Goth. tert. *ſpectabat* vulgg. ante Heinſ., qui *adſpectabat* recepit ex præſtantioribus ſuis et Pierianis. Adde Donatum et Servium: qui, amat, inquit, uſurpare auctoritatem: nam potuit *ſpectabat* dicere. In Gud. *Latini* in litura exaratum erat, unde Heinſius ante lectum putabat *Latinam* vel *Latinorum*: fac fuiſſe; erat ex errore ita ſcriptum.——141. *arrepta* aliquot apud Burm. pro *abrepta*.——142. *N. decens* Goth. ſec. *cariſſima* Rom. et alii Pier. Gud. et pr. Menag., ſed alterum doctius eſſe videtur. ἰμῇ αἰχμαρώτῳ θυμῇ ex Iliad. ι, 243 jam Servius comparavit. Idem Odyſſ. ϑ, 71. *O germana mihi atque eadem gratiſſima conjux* de Junone ſup. X, 607. At ipſa ad Jovem: VIII, 377 *cariſſime conjux*.——143. *Scis unam cunctis ut te* Leid. *Scis ut te e cunctis* Waddel. conj. et Heinſ. *Latinis* Gud. a m. pr.

hac, qua deorum interventum orditur poëta, v. Excurſ. ad lib. IX, 638. De ejus proſpectu hoc ex monte Albano v. Exc. II ad hunc lib. XII. 135. *neque nomen:* nam hoc demum ab Alba condita habuit: *neque honos*, qui per ferias Latinas in eo haberi ſolitas acceſſit. 139. *Juturna* proprie unius fontis Nympha eſt, qui non longe a Numicii fonte aberat, ex montis Albani radicibus progreſſus, mox in lacum diffuſus, et in Tiberim delatus. Habita nympha inter deas Latinorum indigenas. De ea cf. Excurſ. III extr. ad lib. VII. *Diva deam* h. dea deam, nihil amplius: nec Grammatici audiendi, qui diſtinguunt. 141. *ſacravit:* cum dilectu poſitum verbum, pro, *dedit*. 142. *decus fluviorum* ſimpl. pro aquarum,

Magnanimi Jovis ingratum adſcendere cubile,
Prætulerim, cœlique lubens in parte locarim: 145
Diſce tuum, ne me incuſes, Juturna, dolorem.
Qua viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum et tua mœnia texi:
Nunc juvenem inparibus video concurrere fatis,
Parcarumque dies et vis inimica propinquat. 150
Non pugnam adſpicere hanc oculis, non fœdera poſſum.
Tu, pro germano ſi quid præſentius audes,
Perge; decet. Forſan miſeros meliora ſequentur.
Vix ea: quum lacrimas oculis Juturna profudit.

145. *Pertulerim* tert. Rottend. *lubens* Gud.——146. *nec me* tres apud Burm. et aliquot Pier.; f. *non*, inquit Cuningham.——147. *Quoad* olim hic lectum Aruſianus Meſſius agnoſcit, et ſcholion Servio adſutum; Probus autem *Quod* maluit. *Qua* tuetur Servius, ut ſup. XI, 293 *Qua datur*. Uterque Mentel. *Qua* h. quam: et *Quam* aperte in ſcriptis invenerat Pierius.——148. *numine texi* Zulich.——149. *Nunc video imparibus juvenem c.* Goth. ſec. *imparibus telis* Mentel. et Rottend. uterque, etiam Gud. pro div. lect. *factis* ſec. Hamb. *votis* Erf. a pr. m.——151. *nec f.* Goth. pr. et Erf. *in fudere* Medic. a m. pr.——152. *præſtantius* quatuor ap. Burm., male. *præſentius*, efficacius, majus, opportunius.——153. *ſequantur* pr. Hamb. et duo Leid. cum Goth. tert.——154. *tum l.* aliquot Pier. *cum lacrimis* Ed. pr. Burm. *profundit* Medic. Montalb. et alter Hamb., quod Heinſio arridebat. *profugit* Rom. Cuninghamus malebat *profundens*. Sed eſt plena interpunctio poſt *profudit* appingenda, ut nunc fecimus. Tum vſ. ſeq. nova ſententia.

rum, fontium, 144. *ingratum cubile*: h. inviſum, quatenus ſtuprum Junoni inviſum a Jove in eo exercetur. Ita malim accipere quam aut ad *Jovem ingratum* aut ad *Latinas ingratas* retrahere. Servius varie tentat. 151. Comparant Iliad. γ, 305. 306. 307, ſaltem ad verba. Ad rem nota Servii facit, qui numina, quoties morituros viderint eos, quibus favent, ab iis recedere monet: vid. Stat. VII Theb. 789, et Iliad. χ, 213. 153. *decet*; plus eſt quam licet; ἐοικεν. *forſan*.

Terque quaterque manu pectus percuſſit honeſtum.
Non lacrimis hoc tempus, ait Saturnia Juno: 156
Adcelera, et fratrem, ſi quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, et triſti turbatam volnere mentis. 160
Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,

135. *perfudit* Parrhaſ. a m. pr.——156. *Non lacrimis, i, tempus, ait* tert. Moret., venuſte, Heinſio judice, ut ſit: *i, accelera*; non aſſentiar equidem. *hæc tempus* ſec. Moret. *hoc t. eget* Dorvill., felici lapſu. *hoc t. erat* Bigot. a m. pr., et ab altera; *hic t. ait.*——157. *eripe morti*: deerant hæc verba tertio Mentel. et Regio. *morte* Gud. et alter Menag.——158. *Ac tu* Goth. tert. *At tu* Goth. ſec., aliquot Pier. et Menag. pr.; idem *excipe f.*, tum *inceptum* Goth. tert., male. *conceptum* elegantius. cf. ſup. v. 13.——159. *exorata* Hugen. *relinquit* Leid. a m. pr.——160. *vulnere mortis* duo Hamb.——161. Ad figuras Virgilio nove uſurpatas refert Macrob. VI, 6, quod de duobus incipit dicere, et in unum deſinit. Quod tamen ex Homero laudat, Odyſſ. μ, 73. 74, alienum eſt. Hyperbaton eſſe dixit Servius, ut ordo ſit: *Interea reges procedunt caſtris*, cætera in parentheſi dicta ſint. Hoc ſequuntur, quantum video, interpretes; quibus tamen non accedam. Ponit ab initio poëta genus, et tum individua ſubjungit, inflexa ad id oratione. Interpungo itaque: *Interea reges* (et quidem primo loco) *ingenti mole Latinus vehitur* etc. *bigis it Turnus* etc. *Hinc pater Æneas—Romæ: Procedunt* (ſc. omnes) *caſtris. Continuo reges* ap. Cariſium. v. Heinſ. *Interea* (non, ut Burm. tradit, *Continuo*) *rex ingenti de mole* a m. pr. Medic.——162. *Quadrijuge* Papias in *Prolepſi* ap. Burm. *invehitur* pr. ac qu. Moret. et Goth. tert. Aliter vett. Grammatici et ſcripti c. edd.——163. *Auratis* pr. Menag.

ſan. Bene Serv., ut forte poſſit fatorum ordo mutari. 155. *honeſtum*, pulchrum ex καλὸν, ut Ge. II, 392 *caput honeſtum*. 157. *ſi quis modus*, exquiſite pro, quocunque modo; etiam docte mox *excutere* pro concutere, turbare, συγχεῖν. ſup. VII, 339 *dijicere pacem*. Conſilium autem Junonis ex Homero petitum Iliad. ϑ, 64 ſqq. 160. *Incertam*: ſ. utrum tentaret quod Juno juſſerat, ſ. de eventu incerta. Nam v. 153 *forſan m. m. ſ.*

161 ſqq. Multum ſuperavit Maro Homerum in ſollennibus fœderis exponendis: cf. Iliad. γ, 259 ſqq. *ingenti mole*, magna molitione, apparatu. Ser-

Solis avi ſpecimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Æneas, Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clipeo et cœleſtibus armis,
Et juxta Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ,
Procedunt caſtris, puraque in veſte ſacerdos.

164. *ſpeciem* Goth. tert. et Serv. ap. Burm., eodem errore, quem emendavit Broukh. in Propert. IV, 11, 93, ſed *ſpecimen* hic non eſt exemplum, ſed documentum: id quod argueret patrem Solem. δεῖγμα. ἀναδυξις. Sic jam Ge. II, 241 *Salſa autem tellus—Tale dabit ſpecimen. bijugis* Ald. v. Pier. *in altis* aliquot Pier.——166. *Tum* apud Cariſ. et Diomedem. *Hic* Parrhaſ.——168. *ſpes a. pròles* Zulich. a m. pr. Legerunt olim nonnulli *magna*, teſte Servio.

vius: pompa, ambitu. 164. Corona radiata ornatus Latinus in ſtirpis a Sole ductæ argumentum. *ſpecimen* eſt δεῖγμα, documentum. v. Var. Lect. *Solis avi* ad maternum genus et Circen, Solis filiam, hic eſſe recurrendum, nullus dubito. Interea Latinum ipſe poëta ſup. VII, 47 Fauno et Marica genitum prodidit. Quod Maricam eandem ac Circen fuiſſe Servius contendit, grammaticum acumen ſapit. Etſi verum eſt, Circes et Ulyſſis filium habitum Latinum, auctore ipſo Heſiodo Theog. 1011—1015, tamen neceſſitas nulla eſt, ut, quod alii arbitrantur, Maronem ſui ipſius oblitum nunc aliud ſequi dicamus. Sed, cum tam multimode famulæ veteris Italiæ narratæ et ornatæ fuerint, potuerunt eſſe utique, qui vel Faunum vel Picum (nam *avum* ſimpliciter de uno ex progenitoribus accipere licet) e Circe ſublatum traderent. Ita Picum a Circe amatum ex Ovidii Metam. XIV, 320 ſqq. novimus. Circes et Telemachi filium Latinum alii ediderant, quos Hyginus fab. 127 exſcripſit: ubi conf. Munker. Cæterum radiatam coronam, qualis in Regibus et Imperatoribus conſpicitur, exprimere utique voluit poëta; an vero oſtentum Auguſto poſt necem Cæſaris urbem ingreſſo oblatum (v. loca jam laudata a Cerda, Sueton. cap. 94, et Vellei. II, 59, 6) reſpexerit, dubito. Feram, ſi quis honorem Cæſari et Auguſto habitum huc retulerit: *diſtinctam radiis coronam*; v. c. ap. Flor. III, 2, 91, de Cæſare v. Intpp. ad Vellei. l. c. Primo tamen loco fabulam ſpectavit Maro de Circe, Solis filia, cujus caput radiatum ab Argonauticis celebratur: vid. Orph. 1216 ſqq. 165. *Bina*: ex more heroum. v. Cerda et ſup. lib. I, 313. 167. habens clipeum et arma a Venere matre

Sætigeri fetum ſuis, intonſamque bidentem,
Adtulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina ſolem
Dant fruges manibus ſalſas, et tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur:
Eſto nunc Sol teſtis et hæc mihi Terra vocanti,

170. *Sætigeri* Heinſ. poſt Pier. e libb. aſſeruit, pro vulgato altero: *Sætigeræ*. In Sprot. erat *Setigerum*.——171. *Appulit* conj. Heinſii apud Burm., quæ vix debebat ex ora libri Heinſiani enotari. *flagrantibus* potiore jure poterat tentari: cum modo v. 167 præceſſiſſet *flagrans*; cur non *flammantibus*, aut, ultima in *pecus* recte producta, *ardentibus* placebat? ——172. *ad ſurgentis—ſolis* vett. edd., niſi quod *ad ſurgentem* Koberg. *ad ſurgentem—ſolem* emendate Ald. tert. et Fabric., quod firmatum codicum conſenſu ap. Pier. et Heinſ. *converſi lumine* aliquot Heinſ., ſed amat Maro græcam rationem *converſi* (κατὰ) *lumina*.——173. *manibus fruges* Goth. tert. *ferri* alter Menag.——174. Laudat Burm. not. ad Lucan. III, 404, ubi æſtuat in interpretatione ſatis expedita: *ſtructæ diris altaribus aræ*: h. aræ, quibus, tamquam baſibus, dira altaria ſuperſtructa, impoſita ſunt. Eſt enim ara fundus et crepido altaris. Alias in altari etiam ara h. focus eſſe poteſt. Quoties non vidimus hoc: viris ſummis facilius fuiſſe ſcite emendare, quam locum commode interpretari.——175. *Tum pater A.* Parrhaſ. *precatur* vel *profatur* pr. Hamb.——176. *et hoc mihi* Ed. pr. Burm. *precanti* ſecundum Servium vulgata erat lectio. Sed e Pier. et ſuis libb. potioribus Heinſ. recepit *vocanti*; ne ter *precatur*, *precanti*, et *precor* ſuccederent. In Dorvill. *petenti* erat.

tre accepta. *Sidereus* h. l. vel divinus vel fulgens, coruſcus; ſideris inſtar; alterum hoc cum *flagrans* convenit. 170. In fœdere jungendo, porca mactatur more Romano. cf. ſup. VIII, 641; agna Trojano et Græco. v. Iliad. γ, 246 ſq.

172—174. Notandus mos horum ſacrorum. Orientem ſpectantes molam ſalſam injiciunt victimæ, pilos e fronte ejus exſcindunt enſe (conf. ſup. VI, 245. 246), quos in flammam conjiciunt: tum vinum in aram libant. Fieri hæc ad conſecrationem victimæ putanda ſunt. Inde inf. 213 *rite ſacratæ pecudes*. Græcis uno verbo eſt κατάρχεσθαι. Rem pluribus locis Homericis illuſtratam vide apud Feithium et alios. conf. Cerda: *pateris alteria libant* exquiſite, libando rigant. 176. Formula ad ductum Homericæ concepta Iliad. γ, 276 ſqq., in qua, antiquiſſima numina quæ fuerint, obſerva. Formula ſimilis etiam in Odyſſ. ι, 184 ſqq. Iliad. ο, 36 ſqq. τ, 258 ſqq. occurrit. Nec injucundum hoc obſervare in poëta ex decoro perſonarum variatum: Æneas

ſtricto

Quam propter tantos potui perferre labores,
Et pater omnipotens, et tu Saturnia Juno,
Jam melior, jam, diva, precor, tuque inclute Mavors,
Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques:
Fontisque, Fluviosque voco, quæque Ætheris alti
Religio, et quæ cæruleo sunt numina ponto:
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno;
Convenit, Evandri victos discedere ad urbem;
Cedet Iulus agris; nec post arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacessent.

177. *Qua pr.* Ed. pr. Burm.——178. *Saturnia conjunx* vel *conjux*, duce Romano codicum pars (et Goth. pr. ac tert.) cum vett. edd., usque ad Naugerium, qui *S. Juno* recepit: idque Oblongus, Medic., et alii Pierii firmabant, etiam Medic. Fogginii, sed voce *Juno* punctis subnotata: sicque Donatus legerat. *Conjunx* iterum revocavit Cuningham.——179. *inclute* scriptum cum Medic. et Gud., nam al. *inclyte*, quibus dux Rom. ——180. *tenes sub n.* Dorvill. a m. sec. *tenes qui n.* Goth. pr. *nomine* aliquot Heinsi.——181. *Et fontes ſt.* Oudart. *quoque* Exc. Burm. *teque* Zulich.——182. *R. eſt quæ* Leid. *quæ et* pr. Moret. *eſt et quæ* Dorvill., qui et *omnia*, et Mentel. pr. a m. pr. *nomina*.——184. *decedere* Medic. *deſcendere* Goth. tert. et aliquot Heinsi. et Burm. *accedere* Vratisl. *ab urbe* alter Menag. *ad urbes* Goth. tert.——185. *Cedat* aliquot libri vett. ap. Pier. inter quos Rom. et quatuor ap. Burm. cum Goth. tert.; idem *ulla arma*.——186. *referant* et *laceſſant* Oudart. *ferroque* Gud. et pr. Menag. *belloque* pro var. lect. pr. Hamb. et Dorvill. *nec ferro* Zulich. a m. pr. *laceſſunt* sec. Hamb.

stricto ense, tamquam perjurium ulturus, Latinus sceptro protenso precatur. 177. Comparant verba ex Iliad. α ὄφρ' ἔτι πόλλ' ἱμόγησα. 179. *jam melior*, propitia, placata: ad Heleni monitum respicere putatur sup. lib. III, 435 sqq. 180. *torques* h. l. regis, moderaris, proprie, flectis, ut currum. 181. *quæque Ætheris alti Religio.* Variavit orationem; h. Ætherem invoco. Si numen ei est, si religiose colitur, etiam religionem ætheris esse necesse est: hinc suum *quæque* etc. petiit. 184. *Convenit*: σύγκειται; conventum esto in hoc,

Sin noſtrum adnuerit nobis Victoria Martem
(Ut potius reor, et potius dI numine firment),
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto. Paribus ſe legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto;
Imperium ſollemne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas; ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſidera dextram:

187. *Si n.* Ed. pr. Burm. et plerique codd. Pier. cum Rom. *Sin veſtrum* Bigot. *adnuerint* Ven. *Mavors* alter Hamb.——188. *Ut potius* etiam altero loco e Medic. et Hulſ. dedit Cuningh. *numina* Rom. Gud. et Sprot., quod defendi poteſt. *potius munimine* Zulich. *propius di numina f.* vetus liber ap. Pier., qui ipſe ille Romanus eſſe videtur.——189. *te Teucris* ſec. Hamb. *non T.* alter Menag.——190. *Non mihi* Parrhaſ. *P. ſed legibus* ſec. Moret. et Dorvill.——191. *Injunctæ* Hugen. *mittent* tres ap. Burm. et Oblong. Pierii. *mutant* Goth. ſec. *ſe mittere*, eſt coire, convenire.——192. *habebit* Zulich. a m. pr.——194. *Conſtituant* Parrhaſ. *dedit* Goth. tert.——195. *Tum*, *Tunc*, *Dum* aliquot ap. Burm., et mox *cum deinde*, *ſed deinde*, *tum deinde*. Erf. *Hæc prior A. ſ. ſic d.*——196. *Suſcipiens* Gud. et Sprot. *tendenſque* Menag.

hoc, ut. 187. *Sin noſtrum adnuerit nobis Victoria Martem:* Per hypallagen dictum, pro, ſin noſter Mars adnuerit nobis victoriam, accipit Servius, alii tacent. Eſt doctior ratio loquendi, pro vulgari: ſi annuerit Victoria, ſaverit, noſtræ pugnæ: quod ſit fauſto ejus exitu. Nunc, cum pro pugna Mars memorari ſoleat, pro pugna eventu ſecundo *noſtrum Martem* dixit, h. exitum ſecundum, qualem nos optamus. Ita Mars non modo pugnam, ſed et fortunam et ſucceſſum pugnæ, in noto illo denotat: *æquo Marte*, ut ſup. VII, 540 et al. *ſecundo Marte*, X, 21. 188. *reor*, h. l. pro ſpero. 189 ſqq. Hæc egregie ex eo, quod vere factum eſſe ex hiſtoriis conſtat, adumbrata ſunt. v. inf. Exc. III ad h. l. 190. *Paribus legibus.* Hoc jam præmunierat poëta oraculorum veterum auctoritate: ſup. VII, 256 *Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem*—paribuſque *in regna vocari* Auſpiciis. 192. *Sacra deoſque*, intell. Penates ac Veſtam. vid. ſup. Exc. IX ad lib. II. Latinus habebit ſummum imperium cum jure belli:

Hæc eadem, Ænea, Terram, Mare, Sidera, juro,
Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,
Vimque deum infernam et duri ſacraria Ditis:
Audiat hæc Genitor, qui fœdera fulmine ſancit;
Tango aras; medios ignis et numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cumque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet; non, ſi tellurem effundat in undas,
Diluvio miſcens, cœlumque in Tartara ſolvat:

198. *J. biformem* Goth. tert.——199. *inferna et* Zulich. *inferium* Sprot. Ven. et Exc. Burm. *deum infernum* Goth. ſec. *duri* legi in omnibus jam Pier. monuerat; recepit Commelin. et Pulmann. et firmavit Heinſius, pro vulgg. *diri*. Ad ſenſum vel ornatum nil refert, ſeu *durum* h. inexorabilem, ſeu *dirum* dixeris.——200. *qui fidera* Sprot. *numine ſancit* ſec. Hamb. *numina fulmine* Zulich. *ſanxit* Ed. pr. Burm. *firmat* Leid.——201. *medioſque ignes* vulgo lectum. Suſtulit copulam codicum juſſu Heinſ. poſt Pier.——202. *nec fœdere* Medic. a m. pr. *rumpat* Gud.——203. *cadet* Goth. ſec. et Rom. *cadant* alter Hamb. *nec me cara ulla ferentem* a m. pr. Zulich.——204. *Avertit* Gud. *tellure effundat et undas* Medic. a m. pr. *fundat* Dorvill. *effundet* Goth. ſec.——205. *Diluvium miſcens* Dorvill. *cœlumque* Heinſ. poſt Pier. e codd. pro vulg. *cœlumne*. Tum *in T. vertat* codex Pierii, quidam Heinſ. Ven. et Ed. pr. Burm.

belli: ut adeo ſub eo legibus ſuis vivant Trojani. *ſolleune* accipio legitimum: ut ſolent ea, quæ legitima ſunt, ſollenni ritu ſuſcipi, tradi. 198. Deos in Italia vetuſtiſſima religione, Pelaſgica ſcilicet, cultos nominat. conf. Exc. V ad lib. VII. 199. *vim deum*, deos inferos et Ditem. Nil amplius. 200. *fulmine*, tamquam oſtento: aruſpicinam ſpectat. Niſi malis cum aliis de Jove perjurii ultore cogitare. 201. *medios ignes*, in medio poſitos: ut ſæpe. Elegantior tamen Heinſii interpretatio, ut ſint tamquam ſequeſtres et conciliatores pacis. 203. *volentem* bene adjectum: nam poteſt fœdus rumpi eo nolente et invito, ut factum ſup. VII, 586 ſqq. 204. 205. non, ſi vis ulla Terram, Mare, Cælum ac Tartarum miſceat. Exquiſite autem hoc extulit. *Diluvium* pro aquis inundantibus, quibus miſceantur tellus et undæ. *effundat tellurem in undas*. Ex vulgari modo loquendi effunduntur undæ in tellurem: unde per hypallagen dictum putavit Servius et alii. Sed conſtituenda eſt notio τῦ *effundat*

ex

Ut ſceptrum hoc, dextra ſceptrum nam forte gerebat.
Numquam fronde levi fundet virgulta, neque umbras,
Cum ſemel in ſilvis, imo de ſtirpe reciſum,
Matre caret, poſuitque comas et brachia ferro;
Olim arbos; nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum. Tum rite ſacratas

206. *hoc* deerat Mentel. pr. *ſceptrum dextra* Bigot. *dextra hoc ſceptrum nam* Hugen. *ferebat* Zulich. *regebat* Montalb.——207. *neque* Heinſ. e codd. pro *nec*; tum *umbram* pr. Moret. et Macrob. V, Sat. 3. ——208. Perperam Servius et Donatus, cumque iis Pierius, argutantur ſupra genere vocis *ſtirps*: in, *imo de ſtirpe*. vid. Heinſ. conſ. ſup. Ge. II, 379, et inf. XII, 770 et 781. Nulla neceſſitate coactum poëtam alterum maluiſſe *imo*, obſervat Quinctil. I, 6, 1, forte quia doctius erat. *ima de ſtirpe* Sprot. *uno de* Parrhaſ. *una de* Zulich.——209. *Matre cadet* Medic. ——211. *certare* Goth. *Latinus* Leid.——213. *in* abeſt tribus Heinſ. et Burm., item Goth. tert. *Proſpectu* Medic.

ex altero *ſolvat*. Tellurem mari obrutam et diſſolutam ac liquefactam vis major diluat et effundat in mare: tamquam glebam illam, βῶλον ἰνγεὰν, Medeæ apud Pindarum Pyth. IV, 67 ſq. *cælum in Tartara ſolvi*, h. reſolutum cum T. miſceri. Ad 206—211 vix neceſſe ut moneamus, hæc ex Iliad. α, 234 ſqq. eſſe adumbrata. Comparent ſtudioſi ipſa verba. Valerii Flacci alia eſt imitatio lib. III, 707 ſqq. 208. *cum ſemel* ἅπαξ ἀρῶτα τομὴν (h. ſtirpem, unde reciſum fuit) ἐν ὄρεσσι λέλοιπε. *matrem*, de terra, ut ſup. XI, 71 *Non jam mater alit tellus*. Poteſt tamen, quod malim, de ipſa ſtirpe, trunco cum radicibus, accipi. Eſt hæc Pindari arbos ἰὸν ἐρημώσασα χθόνα. 210. Ære ornatum ſceptrum cogita. Vis autem comparationis in hoc: ut hoc ſceptrum, hæc haſta, nunquam repullulabit, ſic nunquam ab hoc fœdere recedam. Aliter res ſe habet apud Homerum, ubi Achilles tam certe ſui deſiderium ſubiturum eſſe Achivis pronuntiat, quam certe ſceptrum, quod geſtabat, nunquam iterum eſſe repullulaturum. Utrique poëtæ injuria facta a viris doctis, qui alterum alteri anteferre volvere. 213. 214. *rite ſacratas* cf. ſup. ad v. 172

In flammam jugulant pecudes, et viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis inpar ea pugna videri
Jamdudum, et vario miſceri pectora motu;
Tum magis, ut propius cernunt, non viribus æquis.
Adjuvat, inceſſu tacito progreſſus, et aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine, Turnus,
Tabenteſque genæ, et juvenali in corpore pallor.

214. *flammas* Mentel. pr. a m. pr. et Parrhaſ.——215. *cumulantque altaria donis* repetitum ex lib. XI, 50 Vratiſl. Tamen et alterum occurrebat jam ſup. VIII, 284.——216. *Rutuliſque* aliquot Pier.——217. *Miſcentur* Zulich. a m. pr.——218. *ut p. c. non viribus æquis.* Servius: eos congreſſuros eſſe, ſubaudit. Burmannus: *ut cernunt* ſcilicet adſtare Æneam, et Turnum non eſſe æquis viribus. Simpliciſſimum erat ſupplere ὄντας: *ut p. cernunt* eos, quod erant, *haud v. a.* ὄντων ἐφ' ἵπποις (ὄντας) ἐν ἱππάζεσθαι, ἱππεύσιμῶν. Aut, ſervata verborum junctura: *ut propius cernunt* pugnam, quæ futura erat *haud viribus æquis.* Hunc in modum bene exponitur locus. Alioqui ultima adſuta putem verſu imperfecto relicto: *Tum magis, ut propius cernunt.* Et hoc amplexus eſt Brunckius. Jo. Schraderus corrigit *haud viribus æquos* e v. 230.——219. *ingreſſu* Oblongus Pierii, cum Donato, Gud. et tres alii Burmanni, qui recte defendit *inceſſum* adverſus Pierium, qui alterum malebat. Nam *inceſſus* de quocunque modo incedendi dicitur, non modo de illo regio et ad majeſtatem comparato: et *ingreſſu t. progreſſus* injucundum foret. *incenſu* duo ap. Burm. *inceſſu tardo* conj. Jo. Schrader. *progreſſus ad aram* duo Moret. et Zulich. cum Goth. ſec.——221. *Tabenteſque* recte receptum: ſed a quo primum factum ignoro. Paullum Manutium eſſe puto. Vett. edd., etiam Ald. tert., *Pubenteſque* legunt, quod et Rom. et

—174. *In flammam jugulant*, ut ſæpe jam vidimus, verbo motus reſoluto in alterum verbum, pro in fl. projiciunt jugulatas. 215. *cumulantque oneratis*, cumulate imponunt aris: eadem ſup. VIII, 284. *viſcera* ſunt exta, quorum primitias (ἀπαρχὰς) lanci impoſitas ad aram allatas in flammam immittebant cremandas: non vero, ut lancibus ſuper flammis tamquam coquenda exta appoſuerint. Ge. II, 194 *Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.* conf. Dionyſ. Halic. VII, 72 extr.

216. Comparare ſolent Iliad. ν, 215 ſqq. 218. *ut propius cernunt* ſcil. pugnam, *non viribus æquis* ineundam. conf. Var. Lect. 219. *Adjuvat*, facit,

Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, et volgi variare labantia corda:
In medias acies, formam adſimulata Camerti;
Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, et ipſe acerrimus armis; 226
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
Objectare animam? numerone, an viribus æqui 230
Non ſumus? En, omnes et Troës, et Arcades hi ſunt,

et Medic., hic tamen, quantum intelligo, in litura; cum his Erf. Sunt tamen codices Pierii et Heinſii, qui *Tabentes* exhibent: adde Goth. tert. *Pallenteſque* Bigot. *Rubenteſque* Exc. Burmanni, qui conj. *Labentes* fuiſſe. *Tabeſcentes* Reg. *juvenali* cum melioribus ſcripſit Heinſ., pro vulgari: *juvenili*. *in* deeſt Sprot. *languor* vel *turpor* malebat Jo. Schrader., ſcilicet quia *in corpore* præceſſit: pro *ore*.——222. *ſimul at* pars libb. Heinſ. et Burm. *increbreſcere* et hic ubique: v. ad Ge. I, 359.——224. *Per medias* Parrhaſ. *forma* ſec. et tert. Rottend. cum cod. Thuan. ap. Macrob. V, 15, minus bene. *affimulata* ſcribere jubet Diomedes, lib. I, pag. 362, monente Heinſio, non *affimilata*: argute magis quam vere; etſi uſus alterum illud conſecravit. *Camertis* Ald. pr. et ſec. Vratiſl. et Leid. cum Goth. ſec. *Camerte* Mentel. pr. et tert. Moret. *Camertæ* ap. Priſcianum et Macrob. l. c. legitur.——227. *haud inſcia* pr. Mentel. et pr. Menag.——229. *cunctis pro talibus* Goth. pr., ut Aldd. ſec. et tert. et hinc aliæ edd. cumque iis Cuningham. Vetuſtiores vero cum Ald. pr. *cuncti pro*, vitioſe. *pro cunctis* codd. vett. ap. Pier. et Heinſ., itaque hic recepit, etſi minus elegante verborum junctura. Jo. Schrader. tentabat: *prob! cunctis caſibus*.——230. *numerone hanc* Goth. pr. *an viribus æquis* aliquot Pier., tum Gud. a m. pr. Menag. pr. ſec. Rottend. Moret. qu., quod commendat Heinſ. *æquæ* nonnulli ap. Pier.——231. *hic Troës* Parrhaſ. *hi ſunt* Heinſius recepit e melioribus. Apud Pier. vetus liber: *En*,

cit, ut ita iis videretur; auget metum. 222 ſqq. Scilicet ſic apud Homerum Iliad. Δ, 86. Pandarus Minervæ monitu fœdus turbat. conf. ſup. V, 496. 497. 228. Macrob. compaſat e Furii Annal. X *Rumoreſque ſerunt varios, et multa requirunt*. 229. *pro cunctis talibus*: in laudem dictum ne dubita vel propter vſ. ſequ. pro his, pro omnibus his viris fortibus, qui et ipſi pugnare poterant, *numero et viribus æqui*.

Fataliſque manus, infenſa Etruria Turno.
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus.
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe devovet aris,
Succedet fama, vivuſque per ora feretur:
Nos, patria amiſſa, dominis parere ſuperbis
Cogemur, qui nunc lenti conſedimus arvis.

En, omn. bi Troës et A. bi ſunt. Vulgo lectum: *hic ſunt.* Rom. *hinc ſunt*, perperam ſcriptum; lib. Brunck. *adſunt*, quod non præferam.——232. *Fataleſque manus* aliquot Pier. et Medic. cum aliis Heinſ. *Mortaleſque* Montalb. pro div. lect. *Etr. mater* Ed. pr. Burm. Sed totum verſum ſuſpectum habere neceſſe eſt: quem aliquis ſubjunxit, qui Etruſcorum auxiliorum mentionem factam deſiderabat. Certe ſententia commoda expediri vix poteſt.——233. *alternum* Bigot. *alternis* alter Menag. *vix alterni hoſtem* Leid.——234. *equidem* alter Hamb.——235. *Succedens* Hugen. *Succedit* Mentel. pr. *vivoſque* Rom. *viviſque* Montalb. Burmannus videtur malle *vivumque.*——236. *admiſſa* Dorvill. et duo Goth.——237. *quis nunc* conj. Heinſ. *læti* Vratiſl. *leti* Zulich. *lentis c. armis* Gud. a pr. m., quod minime eſſe contemnendum judicabat Heinſ. Bonum factum, quod non recepit! etſi etiam Medic. a m. pr. *armis.* Præſtat haud dubie *lenti* et *arvis*, quod quemque ſuus ſenſus docebit. *conſidimus* Gud. a m. ſec. et aliquot alii Heinſ.

qui. 232. *Fatalis manus:* De Trojanis, qui fataliter ad Italiam venerant, vix bene cum Servio accipias: propter copulam, quæ hoc ad Etruſcos revocat: quos vel omnino epitheto hoc ornavit, ut ſint agmen dirum, tetrum, exitiale; vel ut reſpexerit ſup. lib. VIII, 497 ſqq.; ut quoque Cerdæ viſum; etſi hoc moleſtum ſatis et longe petitum eſt; ut et illud, ſi fatis debitam manum intelligas, ut Aruns erat XI, 759. *infenſa* propter receptum a Turno hoſpite Mezentium ibid. v. 492 ſqq. 233. *Vix hoſtem*; breviter expoſuit, quod Homerus ornatum dederat Iliad. β, 123—130. 234. Auguſta rei ſpecies: *ſuperos, quorum ſe devovet aris:* ſententia tamen obſcurior.: *Aris deorum* proprie *ſe devovere* dicitur is, qui aut ſacerdotio conſecratur, aut ſacris templiſque tuendis ſe conſecrat ac devovet, adeoque pro aris: ut ſup. XI, 440 *vobis animam hanc ſoceroque Latino Devoveo:* vobis tuendis, pro vobis, pro veſtra ſalute. Neutrum hic locum habet. Erit igitur *aris deorum* abſolute, pro *in aris*, ad aras; devovet ille ſe, vitam ſuam, morti, pro Latinis, fœdere facto ad aras deorum: re omni in majus aucta. 235. *vivuſque per ora feretur*, ad notum illud Ennianum: *volito vivus per*

Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis,
Jam magis atque magis; ſerpitque per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini.
Qui ſibi jam requiem pugnæ rebuſque ſalutem
Sperabant: nunc arma volunt, fœduſque precantur
Infectum, et Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, et alto
Dat ſignum cælo; quo non præſentius ullum
Turbavit mentis Italas, monſtroque fefellit.
Namque volans rubra fulvus Joves ales in æthra

238. *accenſa* aliquot Pier. Heinſ. et Goth. tert.——239. *Tum magis* Gud. *Tunc* Zulich.——240. *mutari* Zulich. Totus verſus aberat a Goth. pr. Quod ad interpunctionem attinet, neſcio an melius diſtinguatur: *Ipſi—ipſique Latini, Qui—ſperabant, nunc arma volunt.*——241. *Quiſquis jam* Parrhaſ. *Et ſibi jam* ſec. Rottend. *cui jam* Leid.——242. *nunc jam arma* alter Hamb.——243. *et* aberat Ven.——245. *præſtantius* vulgo lectum; niſi quod jam Ge. Fabricius emendavit *præſentius*; unde in edd. Pulmann., ſicque libri Pierii et Heinſii præſtantiores. Etiam Servius: *præſentius*, efficacius. Intellige oſtentum clarum, manifeſtum, ἐναργὲς, quo deorum voluntas tam manifeſta fit, ut dubitari de ea nequeat.——246. *Italis* Montalb. *montes Italos*, interpolate. Ornate expreſſit poëta, quod vulgo dicimus: ſignum, quo nullum aliud clarius Italis h. Latinis viſum erat: ſeu clariſſimum quod unquam viderant. Nec emphaſis quærenda eſt in *mentes Italas*.——247. *Jamque* alter Hamb. et Hugen. *rubea* Vratiſl. *fulvus rubra* Medic. *fulvos* J. Gud., quod idem in pleriſque invenerat Pierius, et Heinſius adeo receperat. *fulvis* Parrhaſ. *in æthra*: alias, ab æthra; ab æthere. conf. ſup. Var. Lect. ad V, 254. Vocem *æthram* jam Ennius uſurpavit, Macrobio obſervante lib. VI, 4, pag. 597; addit *et Ilius in Teuthrante*: leg. *Atilius*.

per ora virum: feretur ſermonibus. 238. *juvenum ſententia*, ut γνώμη, pro animo. 241. Comparant Intpp. Iliad. β, 453. γ, 112.

244 ſq. In his manifeſta veſtigia Homerici prodigii Iliad. μ, 200 ſqq., et Ϟ, 247 ſqq., cum altero Od. ο, 160 ut tamen accommodatum illud ſit ad eventum præſentem. 245. *præſentius*; h. non aliud tam clarum et manifeſtum unquam viſum fuerat a Latinis, vid. Var.

Litoreas agitabat avis, turbamque ſonantem
Agminis aligeri; ſubito cum labſus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit inprobus uncis.
Adrexere animos Itali, cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam; mirabile viſu;
Ætheraque obſcurant pennis, hoſtemque per auras
Facta nube premunt: donec vi victus, et ipſo
Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penituſque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntque manus: primuſque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpe petivi;

248. *Litoreaſque* Leid. et Reg. *agitavit* ſec. Rottend. *turbamque ſequentem* Exc. Burm.——249. *collapſus* Parrhaſ.——251. *Erexere* Goth. tert., male: Nam attenduntur h. l. animi. *junctæque* Zulich. a m. pr. ——252. *miſerabile* aliquot Pier.——253. *pinnis* aliquot ap. Burm. et hic, ut ſemper alias.——254. *donec convictus* Bigot. et Dorvill. *et ipſe* aliquot Burm. cum Erf. *ab ipſo* Sprot.——255. *deficeret* aliquot Pier., quod pedeſtrem efficeret orationem. *deficere* in eo latere conj. Heinſius.—— 256. *P. fluvium* tert. Rottend., mox *que* abeſt Medic. et tribus aliis.—— 257. *nutu*, pro *Rutuli*, Parrhaſ.——259. *Hoc erat in votis* Oudart. et Zulich. a m. pr.

Var. Lect. *monſtro*, h. l. oſtento, augurio ipſo. 248. Fuere cygni, ut ex ſeqq. patet: hos, quam ornate deſignavit! *littoreæ aves*, pro flumineis, paluſtribus. *improbus* h. l. audax. v. ſup. XI, 767 et al. 252. *Convertunt clamore fugam:* redeunt cum clamore, ait Servius, quod in exercitu fieri ſolet. Accepit itaque fugam de diſperſis aquilæ adventu cygnis: ut ſit pro, convertunt ſe a fuga. Nec improbo: niſi malis *fugam* de volatu ſimpliciter accipere; ſic *convertimus iter*, non modo, quod mutamus, ut ſup. V, 581, ſed etiam ſimpliciter, ut ſit dirigere, intendere, et h. l. volatum, in abeuntem aquilam, quam perſequuntur. *Penitus:* in interiora nubium. Vide v. 263.

257. *ſalutant:* venerantur, ut bene Serv., cum acclamatione omen accipiunt. 258. *Expediunt manus*, quas, utpote otioſi,

Adcipio, adgnoſcoque deos; me, me duce ferrum
Conripite, o miſeri, quos inprobus advena bello
Territat, invalidas ut avis, et litora veſtra
Vi populat. Petet ille fugam, penituſque profundo
Vela dabit. Vos unanimi denſate catervas
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit et adverſos telum contorſit in hoſtis
Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, et auras
Certa ſecat. Simul hoc, ſimul ingens clamor, et omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.

260. *ſine me duce* Goth tert.——261. *o Rutuli* edd. vett. et vulgg., etiam codd. plerique ſic, vel *o Rutuli*. Verum *o miſeri* repoſuit Heinſ. ex auctoritate Romani, Medic. et aliorum, etiam Donati. *o famuli* alter Hamb.——262. *invalidus, ut a.* Ed. pr. Burm. *et l. noſtra* vett. edd., donec in Ald. tert. *veſtra* apparuit, quod codd. Pier. et Heinſ. firmant. ——263. *Ne pop.* Parrhaſ. *Petat* alter Hamb.——264. *unanimes* Medic. et alii ingrato ſono. *unanimis* edidit Cuningh. *denſete* Rom. cum parte Heinſii librorum, qui et receperat, tamquam exquiſitius verbum. Defenderat quoque olim Briſſonius apud Guellium. Sed jam Pierius monuerat, *denſate* eſſe numeroſius. Recte itaque revocavit hoc Burm. Firmat quoque Medic. cum aliis.——265. *mobis* Ed. pr. Burm.——266. *adverſus* Leid. et Reg. *telumque intorſit* ſec. Mentel. *conjecit* aliquot ap. Pier.——267. *Præcurrens* Leid. et Exc. Burm. *Percurrens* Zulich. a m. pr. *Protorrens* Montalb. *et aras* Dorvill. a m. pr.——268. *Simul hæc* Ven. *Simul hoc ingens et clamor* Zulich., unde Heinſ. conj. *it clamor*. in Oudart. aberat *Simul hoc*.

otioſi, palliis vel togis involutas habebant. Servius eo refert, ut dimicare ſe velle ſignificent: Cerda cum Guellio, ut manus ad cælum extollant. Videtur naturalis hominum motus, qui ſponte fit, cum re inopinata vehementer percellimur, ut ad agendam et ſuſcipiendam rem nos accingamus, exprimi. 260. pro vulgato: accipio omen. Facile autem vides, Tolumnium augurium in eum ſenſum interpretari, ut aquilam de Ænea, cygnum de Turno, acccipiat. 268. *Certa*; directo. *Simul hoc, ſimul*, variat id, quod alias eſt *ſimul ſimulque*, ἅμα τε καὶ. Sæpe jam vidimus. cf. Serv. 269. *cuneos* ornate pro conſeſſu et conſeſſus ordinibus dixit.

270.

Haſta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contra, quos fida crearat
Una tot Arcadio conjunx Tyrrhena Gylippo;
Horum unum, ad medium, teritur qua ſutilis alvo
Balteus, et laterum juncturas fibula mordet,
Egregium forma juvenem, et fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fulvaque effundit arena.
At fratres, animoſa phalanx, adcenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrum

272. Male ſcriptum *Gilippo*. Totius occurrit Τύλλιτες, notiſſimum nomen ex Thucydide et aliis, ut mirer non emendatum ab Heinſio, cum præſtantiores libri, etiam Rom., adſtipulentur. *Gylipſo*, *Gylippo*, aberrationes.——273. *ad mediam alvum* tres Moret. unus Hamb. Leid. et Scheffer. cum Goth. tert., nata forte lectio et vitio, quale in Medic. a pr. m. eſt, *ad mediam*. Sed in hoc diverſitas lectionis eſt, quam ab Heinſio, qui codicem tam diligenter enotaverat, et ab aliis non animadverſam mireris: *futilis auro Balteus*, ut ex aureis lamellis ſeu catenulis eſſet compactus; ita *teritur* referendum ad fibulæ morſum, qui ipſe verbum illud explicat. *in mediam alvum* Zulich. a m. pr. *ad medium alvum* Hamb. ſec. et Exc. Burm. *futilis* Goth. tert.——275. *Egregia forma* pr. Moret. *juvenum* Rom. *præſtantibus* vel *fulgentibus* codex Kœl.——276. *Tranſadiit* Parrhaſ. vid. inf. 508. *effundit* meliorum codicum omnium conſenſu recepit Heinſ., pro vulgari *extendit*, quod Mentel. pr. Dorvill. et Goth. pr. retinent. *effudit* Zulich. *infundit* Bigot. *et fulva effundit* Ed. pr. Burm.——278. *gladium* Hugen. *gl. ſtringunt, manibus pars* diſtinguunt duo Codd. ap. Burm.

270. *Haſta—tranſadigit unum coſtas*. 273. 274. ſecundum exemplum in Iliad. δ, 132. *laterum junctura* aliter vix accipere licet, quam ut ſint *latera*, h. oræ baltei, ζωστῆρος ὀχῆας, quas *fibula mordet*, colligit, jungit: hincque ornate *junctura laterum* dixit. Vulnus igitur h. l. acceptum eſt *ad medium*, in medio corpore, ea ipſa parte, qua coit in alvo balteus, fibulaque inſerta conſtringitur. *balteus* ita *teritur*, adſtrictu fibulæ. Alii malunt teri balteum *alvo*, quam attingit. Cerda imitationem ex Silio notavit, lib. VII, 624 ſq. *qua fibula morſus Loricæ crebro laxata reſolverat ictu, Accepit lateri—ferrum*.

277 ſqq. Prælio jam pedeſtri et equeſtri juſto deſcripto, reſtabat poëtæ, ut tumultuariam pugnam deſcriberet. Hoc in h. l. fecit, qui ſequitur. Comparent

Conripiunt, cæcique ruunt. Quos agmina contra
Procurrunt Laurentum; hinc denſi rurſus inundant
Troës Agyllinique et pictis Arcades armis.
Sic omnis amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber;
Crateraſque focoſque ferunt. Fugit ipſe Latinus
Pulſatos referens infecto fœdere divos.
Infrenant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, et ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem, regiſque inſigne gerentem,

280. *Hinc depreſſi* ed. pr. Burm.——281. *Agillini, Agilleni, Agilini,* aberratt., ut ſup. VIII, 479.——282. *amor omnis* Dorvill. Goth. pr.——283. *et* pro *it*, Menag. et Gud. a m. pr.——284. *irruit i.* Montalb.——285. *F. ille* pr. Hamb.——286. *infectos* ſec. Rottend. *infeſto* Zulich. et pr. Menag.——287. *et c. ſ.* Medic.——288. *aut ſtrict. enſ.* Gud. a m. pr. cum Lutatio et Serv. ap. Burm. *adſtant* Leid. et Medic. (a m. ſec.)——289. *qui* aberat Dorv. *ferentem* ſec. Rottend. *regentem* Ed. P. Dan. et Goth. pr.

parent ſtudioſi harum rerum pugnam Centaurorum et Lapitharum Ovid. Met. XII, 210 ſqq. 280. *inundant* campum, felix voc. ad copiam declarandam; *Agyllini*, conf. ſup. VIII, 478 ſqq. *pictis A. armis:* ad diverſorum metallorum mixtionem retuli ſup. lib. X, 181 *verſicoloribus armis.* Niſi poëta ſimpliciter γεγραφὰς ἀσπίδων deſignare voluit: quæ tamen *picta* quidem ſed non *verſicoloria* poſſunt dici *arma.* Ad 284 Macrob. VI, 1, p. 578 laudat ex Ennii VIII *Haſtati ſpargunt haſtas, ſit ferreus imber.*

286. *Pulſatos deos*, gravius verbum poſuit, quod αἰκίζεσθαι Græcis eſſet, ut violatos et ignominioſe habitos deſignaret. Morem autem fuiſſe neceſſe eſt, ut fœderibus faciendis ipſa deorum ſigna ad aram ſtatuerentur: quippe quæ h. l. attulit Latinus et ſecum revehit. 287. *Infrenant currus*, ut ἅρματα, pro equis jugalibus. cf. I Ge. 514 et al., ut contra Homer. ἵπποι pro curru. *Subjiciunt* ſurſum, in altum, more Virgiliano. cf. Ecl. X, 74. Ge. II, 19. IV, 385. III, 241. 289. *regit inſigne*, diadema *Serv.*

Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere fœdus,
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis a tergo involvitur aris
In caput inque humeros. At fervidus advolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet; hæc melior magnis data victima divis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Corynæus ab ara
Conripit, et venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os flammis. Olli ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit. Super ipſe ſecutus

290. *Auleſtem* al. *avidum* olim lectum ap. Serv. *auſum conf. f.* Parrh. ——291. *Averſo* Medic. *proteret*, vitioſe codd. et edd. vett. *proſternit* ed. Mediol. *ille recumbens* Parrh.——292. *miſere* Ed. Ven. Burm. *appoſitis* Bigot. et Zulich. *obvolvitur* pr. Moret., quod illuſtravit Heinſ., et videtur eſſe elegantius. *volvitur* ſec. et tert. Moret. Bigot. Dorvill. Parrhaſ. cum ed Ven. Burm.——293. *atque humeros* Parrhaſ. et Goth. tert. *inque humeris* pr. Mentel. *ac f.* edd. vett. *avolat* alter Hamb. ——296. *Hoc habe*, male ed. Catrœana. *datur boſtia* Oudart.——297. *cadentia* pars codd. ap. Burm. cum Goth. ſec ——298. *Corynæus* Heinſ. e melioribus: et nomen hoc paſſim alibi obvium ex Κορύνη: ſup. VI, 228. IX, 571, etſi is *Corynæus* diverſus ab hoc eſt: quod perperam reprehenditur ap. Macrob. Male vulgo et h. l. *Chorinæus*, et alii *Chorineus*, *Corinæus*.——299. *Ebyſo* Rom. Medic. et ap. Nonium. *Hebeſo* Zulich. *Alvulo* Bigot. *Eubuſo* Dorvill.——300. *Olli* e Medic. Heinſ. pro vulg. *Illi. reluſit* Dorvill. *refluxit* Bigot.——301. *ille* pr. Hamb. *locutus* Parrhaſ.

290. *confundere fœdus* ex Homerico συγχέειν ὅρκον pro turbare. Jam ſupra lib. V, 496, ubi vide. 291. *proterret* elegans et efficax verbum, ut bene Burm. monuit: pro, proturbat, irruit in eum. 293. in finciput et tergum: ἐπὶ βρέχμόν τε καὶ ὦμους Iliad. ε, 586. 294. *telum trabale*, magnum, inſtar trabis, ab Ennio ſumſiſſe Maronem teſtatur Serv. 296. *Hoc habet*; ſollenne verbum de accepto vulnere. Notares. cf. Cerda. *hæc melior* fere, ut lib. V, 482 *Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis Perſolvo.*

300. 301. Forte ad nimis tenuia deſcendiſſe videri poteſt poëta,

Cæſariem læva turbati conripit hoſtis,
Inpreſſoque genu nitens terræ adplicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem,
Enſe ſequens nudo ſuperinminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, et ſparſo late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos et ferreus urguet
Somnus; in æternam clauduntur numina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat:

303. *Impreſſoſque* Dorvill. *Impreſſuque* Goth. ſec.——304. *Podaſilius* Medic. *Polidarius* multi. *Poliderius* Parrhaſ. et Goth. tert.——305. *in prima a.* aliquot ap. Burm. *que* ſi abeſſet, comtior exiret junctura verborum. *primamque aciem* Oudart. et Dorvill.——306. *ſuperemine* Goth. pr. et tert. cum vett. edd.——308. *Diſſicit* multi, etiam vett. edd., ut et alibi; idque recepit Cuningham. *Diſcidit* Rom. *Diſſecat* Leid. *Diſſidit* Exc. Burm. *arva* Leid. a m. ſec., ſed vid. Cerdam. κάρηα βαθεροτρυπα. *cerebro* codd. Ge. Fabricii, et aliquot Heinſ. et Burm., idque recepit Cuningham. conf. ſup. V, 413. IX, 9, 753.——310. *conduntur* duo Rottend. *mortem* Dorvill. et Goth. tert. cum aliis apud Pier.——311. *inermem* Medic. (a m. pr.), perpetua varietate.

poëta. Sed de vulneribus et ferendum hoc eſt, et alibi factum jam ſatis vidimus. 300. *Occupat:* cum adjuncto accipiendum: occupando ferit: φθάνει πλήξας. Valerii Fl. III, 168 imitationem notavit Burm. 303. videtur Ebuſus, Etruſcus gente, e Mezentii copiis (ſaltem barbam more Etruſco alebat 300. 301. Secus Trojani), fugiſſe: tum alter Corynæus, qui e Trojanis fuiſſe putandus, a tergo comam corripit et genu a tergo impreſſo eum proſternit, proſtratum cædit. At Alſus Rutulus, vſſ. 306. 307, ex fuga converſus Podalirii, Trojani, os ſecuri elata ferit. 307. Comparant ſimile vulnus Iliad. δ, 460. 461. Iliad. ν, 611 ſqq. ϖ, 502. 309. 310. Jam ſup. X, 745. 746. Homerica confer in locis modo laudd.

312. *Nudato capite.* In cauſſis rei argutantur Intpp. Præſtat ſaltem Servii ratio: ſcilicet depoſita galea, ut poſſet agnoſci. Verum tot exempla et ipſa res docent, galeam non impoſitam capiti, niſi ultimo loco, et re jam ad diſcrimen adducta; in negotiis vitæ communi-

Quo ruitis? quæve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras! ictum jam fœdus, et omnes
Conpoſitæ leges? mihi jus concurrere ſoli;
Me ſinite, atque auferte metus. Ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce, viro ſtridens alis adlapſa ſagitta eſt,
Incertum, qua pulſa manu, quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem, caſuſne, deuſne,
Adtulerit. Preſſa eſt inſignis gloria facti;
Nec ſeſe Æneæ jactavit volnere quiſquam.
Turnus, ut Ænean cedentem ex agmine vidit,

313. *quovs* Rom., aliquot Pier. cum Ed. pr. Burm. Ven. *quænam* Sprot. *quæ iſta* alter Hamb. *recens* aliquot Pier. Sprot. et pr. Hamb. cum Goth. ſec. *repit diſc. ſurgens* Zulich.——314. *nam f.* Sprot. *ſic tum jam f.* Rom.——315. *mihi ſit* alter Menag.——316. *atque* aberat aliquot Pier. et a m. pr. Sprot. *metuus* Rom. et Ed. pr. Burm., antique. conf. ſup. 61, ubi *caſuus*. Leid. *manus*.——317. *debent hæc jam m. f.* edidit Cuningham. et Brunck., ſicque Rom. et ſcripti Heinſ. Parrhaſ. et Goth. ſec., et ſine *hæc* Reg. *Turnumque hæc debent jam m. f.* Menag. pr., at alter *Turnum debent hæc ultima f.*——319. *eſt* deeſt Parrhaſ. et binis Goth.——320. *adacta eſt* Ed. Ven. Burm. *miſſa* Dorvill. in marg.——321. *tantum* Reg. *caſuſne deuſne* Heinſ. e libb. reſtituit pro vulgari ve vv.——322. *ingentis gloria facti* tert. Rottend. *fati* Goth. tert.

munibus incedere ac diſcurrere armatos thorace, nudo adhuc capite, et manu ſine haſta, ut h. l. *manum inermem*. 316. 317. Nolite timere pro me: ego firmabo, ratum faciam fœdus, pugna cum Turno ineunda ex fœderis conditionibus, ſacro hoc ſancitis.

318 ſqq. Ad pactionis inter Achivos et Trojanos turbatæ morem hæc eſſe adumbrata, jam monitum eſt; ſed pleraque docte variata. 319. *alis adlapſa* jungendum, h. advolavit. Docet alter locus ſup. lib. IX, 578. 320. *pulſa*, inf. 856 *impulſa*, pro, emiſſa: ſagitta impellitur nervo, cornu, manu. *quo turbine*, docte, pro motu, ſed vehemente, magno. 322. *Preſſa*, ſuppreſſa, ut Servius. 324 ſqq. Oblique hoc ipſo amplificat Æneæ laudem

Turbatoſque duces, ſubita ſpe fervidus ardet: 325
Poſcit equos, atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, et manibus molitur habenas.
Multa virum volitans dat fortia corpora leto:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas. 330
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clipeo increpat, atque furentis
Bella movens inmittit equos: illi æquore aperto

325. *ardet*: Zulich. a m. ſec. *inflat*.——326. *ſuperbo* Dorvill. in marg. *ſuperbus* Goth. alter.—— 327. *in curru* tres Goth.——328. *f. pectora* ſec. Moret.——329. *curſu* apud Diomedem, ſed fruſtra, notante Heinſio. ——330. *Protrahit* ed. pr. Burm. *et r.* Rom. *fulgentibus* Goth. pr. ——332. *Sanguineos* Goth. ſec., ſed *equos* nimis retractum eſt. *Sanguineum* Heinſ. conj., ingenioſe. Sed nihil eſt quod in recepta reprehendas. *concitus* eſt pro adverbio, concitate. *intonat* Rom. Medic., adeoque veterrimi, tum Montalb. Vratiſl., doctius tamen alterum. Vide ad VIII, 527. *increpit atque f.* Leid. et Goth. tert. *frementis* Medic a m. pr., quod quorſum exemplis congeſtis commendet Heinſius non facile dixeris; nam *equos frementes* dici poſſe nemo neget: ſed in lapſu calami, eoque ab ipſo librario forte damnato, operam conſumere piget.——333. *emittit*, quod damnat Heinſ., ex editt. Pulmann. et Dan. Heinſii eſt. Nam ubique, quantum video, *immittit* legitur.

ac virtutem. 326. *ſuperbus*, nunc pro, animoſus, audax; et *molitur* poëtæ ſimpl. pro movet, adeoque tractat, regit. 330. *haſtas raptas*, ſimpl. correptas, arreptas. Sic ſæpe. Curru vectus non poterat haſtas e vulneribus eductas et raptas jacere.

331 ſeq. Mirifice exornat comparationem Homericam, etſi ſimplicitate et gravitate non minus inſignem, Iliad. ν, 298 ſqq. Adde Iliad. υ, 208 ſeq. Aliter expreſſit locum Silius apud Cerdam (lib. I, 433 ſqq.) Marti ſedes proprie aſſignata Thracia. *Sanguineus*: gaudens ſanguine, αἱμοχαρὴς. Ita Servius: qua auctoritate neſcio. Nam alias eſſet cruentus, ſanguine reſperſus, αἱματόεις. *concitus*, concitate, *clipeo increpat*, docte, pro clipeum movet, quatit, rotat: quod faciens alliſo clipeo ſonitum facit. Nam diverſum eſt, clipeum pulſare haſta: Sic aliquis *haſta* increpat; non clipeo. *Bella movens*, ſimpl. pro faciens, pugnans. *Thraca* ex Θρῄκη pro Thracia. *circumque*, circa deum, *aguntur*,

Ante Notos Zephyrumque volant. Gemit ultima pulſu
Thraca pedum, circumque atræ formidinis ora,
Iræque, Inſidiæque, dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prœlia Turnus
Fumantis ſudore quatit, miſerabile cæſis
Hoſtibus inſultans; ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena.
Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque, Pholumque,
Hunc, congreſſus, et hunc; illum eminus: eminus ambo
Imbraſidas, Glaucum atque Laden, quos Imbraſus ipſe

334. *Gemit excita* Gud. pro var. lect., forte ex lib. VII, 722, et ſic Ed. pr. Burm. *pulſa* Reg. et edd. vett. Ven. 1484. 1486.——335. *Tarcha* eædem edd. *Thraica* Rom. *atra ora* Rom., male. *Form. aura* male olim conj. apud Guell. et Cerdam. Burmannus laudat Markland. ad Stat. II Silv. I, 215.——336. *Inſidiæque dei* male jungit Servius.——337. *acer* a m. pr. Mentel. pr.——338. *miſerabile* Ge. Fabric. et alii parentheſi includunt. Sed jam Servius expoſuit: *miſerabiliter inſultans.*——339. *ſparſit rara ungula* ed. Pontani Macrob. Sat. V, 12. vid. Heinſ.——341. Varietatem lectionis, ſeu potius aberrationem, in nominibus hic et mox vſ. 343 videat, qui volet, apud Pier. Heinſ. et Burm. Nomina ſatis conſtituta ſunt per ſe: Σθένελος, Θάμυρις, Φόλος, Ἴμβρασος.——342. *ambo* Heinſ. cum Medic. et al., pro vulg. *ambos.*——343. Vid. ad v. 341. De *Laden* forte dubitari poteſt. Alii *Laben*, *Hyadem*, *Iadem*, *Iaden*, *Caden*, *Eladen*, *Raden*, *Icidem*. Sed Λάδης nihil habet, quod repugnet. Ladonem ſupra quoque vidimus; et nota Ladæ inſula, Mileto prætenta.

tur, diſcurrunt, incedunt, Formido (pro qua *Formidinis ora* dici obvia res eſt), Ira, Inſidiæ. Variavit et ornavit Comites Martis apud Homerum: Φόβον, Δεῖμον, Ἔριδα, v. c. Iliad. δ, 440. Heſiod. Scut. 195.

337—340. Talis rerum ſpecies ſæpe ab Homero oculis objicitur: v. Iliad. λ, 531. 534—536. ν, 498 ſq. 342. *congreſſus*

Nutrierat Lycia, paribuſque ornaverat armis;
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte alia media Eumedes in prœlia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis;
Nomine avum referens, animo manibuſque parentem:
Qui quondam, caſtra ut Danaum ſpeculator adiret,
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus:
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Adfecit pretio: nec equis adſpirat Achillis.

344. *Lyciæ* pr. Moret., non male. *Lycia*, in Lycia. *ornaverat* Heinſius maluit ex Medic. et aliis; ſicque jam Ald. tert. Vulgo, quæ perpetua eſt diverſitas, *onerraverat*: quod pari jure defendi poſſit.——345. *manus* Zulich. *manu* Leid. *equis* aliquot Pier. *prav. gentes* tres Burm.——346. *Eumenes*, *Eumenides*, *Eumeneus*, aberratur. *Eumedes* Gud. Eſt Εὐμήδης.——347. *Antiqua* Goth. tert. *belli* Zulich. *doloris* Reg.——348. *Nomen avi* Oudart *avum* liber Pier. *animo moribuſque* Ed. pr. Burm.——349. *ſpoliator* Ed. pr. Burm.——350. *currum* Ed. Mediol. (et aliæ vett. edd.), tum Goth pr. Servii inepta ad h. l. eſt nota.——352. *Defecit pretio* Goth. tert. *neque equis* Cuningham. e MS. Berſm. *aſſultat* Zulich. a m. pr. *Achilles* Medic., unde Heinſ. conj. *Achillei*.

congreſſus cum illo, cominus. συνάψας τὰς χεῖρας. 345. ut ſeu pedites ſeu ex equo pugnarent.

346 ſqq. Ingenioſe Eumedem nunc in carmen ſuum produxit et ornavit, tamquam avo Eumede et patre Dolone natum: cf. Iliad. κ, 314. Homerus quidem de Dolone οὐ δὶ τις ἐν Τρ., ſed qui tot alia meminerit, in quibus verſandis et ornandis poëtæ, inprimis tragici, ſeu ut novitate et varietate delectent, ſeu pro conſilii diverſitate, ab Homero ſuo recedunt, non mirabitur, Maronem h. l. ſibi tantum licere putaſſe, ut et nobilem et fortem faceret Dolonem. Vidit hoc idem Macrob. V, 16, nec placet Cerdæ commentum, qui *animum manuſque* ad ignaviam trahit. Multo minus inter ea referam, quæ Maro ſuperſtes operi emendaturus fuiſſet. Nec pro Homericorum heroum more Dolon adeo ignavus homo videri debet. *Antiqui* pro nobilis et magni. Serv. 352. *nec equis adſpirat A.* mutato tempore, pro *adſpiravit*, paullo durius. Dictum cum reſpectu ad *auſus*: ut jam a Diomede deprehenſo ei exciderit magna illa audacia, qua Achillis

Hunc procul ut campo Turnus proſpexit aperto:
Ante levi jaculo longum per inane ſecutus;
Siſtit equos bijugis, et curru deſilit, atque
Semianimi labſoque ſupervenit, et, pede collo
Inpreſſo, dextræ mucronem extorquet, et alto
Fulgentem tinguit jugulo; atque hæc inſuper addit:
En, agros, et, quam bello, Trojane, petiſti,
Heſperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt; ſic mœnia condunt.
Huic comitem Aſbuten conjecta cuſpide mittit;

353. *et c.* alter Mentel. *in c.* alter Menag. *e campo* ſec. Moret. *proſpexit* Heinſ. repoſuit e Rom. Medic. et Gud. Idem tamen jam vett. edd. Venetæ noſtræ omnes exhibent: primum *conſpexit* apparet in edd. Ald. ——355. *curru deſilit alto* Goth. tert., ad aurem plenius et ſuavius: Alterum tamen pronuntiatione adjuvandum.——356. *Semanimi* Rom. *Semianimo* Goth. pr., ut alibi quoque. *elapſoque* Serv. magna codd. pars ap. Heinſ. cum Goth. pr. et tert., et non modo Mediol. ſed vett. edd. noſtræ omnes, uſque ad Ald. pr., in qua *lapſoque*.——357. *Expreſſo* Medic. a m. pr. *dextræ* inde ab Ald. tert. editum firmavit Heinſ. e codd. pro vulgari, *dextra*.——358. *tinguit* Commel. e Palat. edidit et firmavit Heinſ. e libb. ſuis et Pier. pro *tinxit*; tum *jaculo* vitium ed. Dan. Heinſii. Dixit poëta exquiſite *tingere jugulo*, h. ſanguine juguli, vel immittere, demergere in jugulum, ut Serv. *hæc* nonnullis excidit.——361. *condant* Vratiſl. et ed. pr. Burm., minus belle.——362. *Aſbuten* primum emendavit Naugerius: ſi recte video. Antea lectum *Buten*, vel *Butem*. In Medic. *Aſbyten*: in aliis: *Aſbiten*, *Haſbiten*, *Hoſbuten*, *Aibuten*, *Haſputin*, *Aſtuben*, *Aſuntem*. Sed *Aſbytes*

lis equos ſibi pro mercede explorationis pactus erat: nec tum ille amplius adſpiravit ad Achillis equos. conf. vſſ. l. c. Iliad. x, 401. 402. 354. Per longum ſpatium jaculo inſequutus (ut recte Serv.) e longinquo vulneraſſe putandus eſt. Hinc ille *ſemianimis lapſuſque*: et Turnus, qui haſtam nunc non haberet, *mucronem*, ſeu haſtam, ſeu gladium illius manu extorquet, quo eum jugulet. 355. Deſilit ille curru, ut ſæpe pugnantes de curribus cominus congreſſuri, v. c. Iliad. γ, 29. inf. v. 681. 358. *tingit jugulo*, immittit alte in jugulum, ut ſanguine tingatur. 360. Amara irriſio; *metire* agros corpore, quos novis colonis Trojani metiri et aſſignare volebant.

365.

Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Therſilochumque;
Et ſternacis equi labſum cervice Thymœten.
Ac velut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto
Inſonat Ægæo, ſequiturque ad litora fluctus,
Qua venti incubuere; fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno, quacumque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſæque ruunt acies; fert inpetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus animiſque frementem:
Objecit ſeſe ad currum, et ſpumantia frenis

Aſbytes jam vindicatum nomen ab Heinſio et Drakenb. apud Silium II, 58.——363. Vitia librariorum in nominibus ſcribendis vide apud Burm. Sunt ex ratione linguæ Χλωρέα τι Σύβαρίν τι Δάρητά τι Θερσίλοχόν τι. Tum mox Θυμοίτην. Pro *Sybarim* ſunt qui habeant *Fabarim*, quod arridere poteſt: ſed in Trojanorum partibus nulli erant populi, qui Fabarin in Sabinis accolerent. conf. ſup. VII, 715.——365. *Ædonii* Ald. pr. emendatum *Edoni* jam in ſec. *Edonii* fere omnes Pier. et alii ap. Heinſ. et Burm. Male: nam Ἤδωνὸς eſſe ſatis conſtat. v. Bentl. ad Horat. III Od. 25, 9, et Intpp. ad Theocr. VII, 111. Editum quoque *Edoni* jam in vett. edd. et defenſum in Servianis adverſus Donatum: etſi ibi mons Thraciæ *Edon* obſcura fide editur, cum de populo Thraciæ Edonis tantum conſtet: unde nunc *Edonus Boreas*, pro Edonicus, Thracicus.——369. *Converſaque acie* pr. Moret. *ipſe* a m. pr. Zulich., et *illum* a m. ſec. et Goth. ſec.——370. Ne quis conjectet, *adverſo curſu*; nam *curru* eodem ſignificatu doctius. *quatit arva* Goth. tert.——371. *animoque* Oudart. *furentem* pr. Hamb.——372. *Objicit ad currum ſeſe* pr. Moret. *O ſeſe currui* Bigot., ex interpretamento: vulgari forma poëticæ ſubſtituta.

365. Velut boreas nubes fugat, ſic Turnus late ante ſe Trojanos agit. *Edonus* boreas, Thracius. cf. Var. Lect. Incumbunt autem aquilones mari Ægæo inprimis graviter, ſunt enim hi eteſiæ, de quibus v. ſup. Tom. II, pag. 426. 427. Adde Apollon. Arg. II, 527. ſq. *fugam dant*, faciunt, ut jam alibi vidimus. 369. *Converſæ*, ſeu verſæ in fugam, ſeu turbatæ; ex κλονεῖσθαι. 370. Poterat poëta vulgari more efferre: *fert impetus ipſum Adverſo curru, et criſtam quatit aura volantis*. Sed vides Maronis ſtudium exquiſitioris et doctioris orationis, criſtam *volare adverſo curru* abſolute poſuit: dum currus adverſus ventum fertur. 371. 372. Vero proxi-

Ora citatorum dextra detorſit equorum.
Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, et ſummum deguſtat volnere corpus.
Ille tamen clipeo objecto converſus in hoſtem
Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat:
Cum rota præcipitem et procurſu concitus axis
Inpulit, effunditque ſolo; Turnuſque ſecutus,
Imam inter galeam, ſummi thoracis et oras,

373. *contorſit*, quod Pier. laudat, Aldd. et hinc aliæ habent, uſque ad Commelin., a quo e Palat. *detorſit* legitur: in quod libri conſentiunt, niſi quod Goth. ſec. *commovit*.——374. *Dum pendet trahiturq.* pr. Moret. Tum *hic* Rom. *hinc* aliquot Heinſiani: quod eſſet, alia ex parte, ab alio, quam a Turno. conf. Notam noſtram. *pendetque jugis hic* Rom. et aliquot Pier. et Mentel. pr. *alta* Montalb. *relictum* aliquot Pier. *retractum* pro div. lect. Scheffer.——375. *trilicem* Bigot. et ſupp. locis lib. III, 467. V, 259. VII, 639.——378. *educto* aliquot Pier. et tres Burm., quod vulgare eſſet: *adducto* Parrhaſ. perperam. *ducto a mucrone* alii apud Pier. cum Rom. *ſtricto* Donatus, tum Zulich. Goth. pr. et non modo Mediol. a Burmanno laudata, ſed omnes noſtræ vett. edd., uſque ad Ald. pr., in qua primum *ducto* comparet.——379. *Cum rota* Heinſ. e Medic. et aliis; adde Goth. ſec. pro vulgato: *Quem*.——380. *effundit* idem e melioribus ſuis et Pierianis: vulgo *effudit*.——381. *ſummas—oras* Goth. ſec.

proximum eſt jungere: *ſpumantia frenis ora*, h. in frenis, circa, per frena. Nam frenum ſpuma oris madet. Variavit poëta, quod ſup. IV, 135 dixerat: *Stat ſonipes ac frena ferox ſpumantia mandit.* 374. 375. Non a Turno, ſed a tergo immiſſam Phegeo fuiſſe haſtam arbitror ab alio. Phegeus *pendet jugis* ab equis, quos frenis apprehenderat, cumque iis luctatur, dum illi obnituntur et procurrunt. Inter hæc *lancea conſequitur retectum*, h. in loco corporis patenti nec clipeo tecto percutitur. Tum ille *converſus* ſtricto gladio in *hoſtem* ibat, qui adeo alius ac diverſus ab Turno eſſe debuit. Tum equis ejus manu dimiſſis Turnus invehit eumque proſtratum obterit. 375. *bilicem* ut *trilicem* ſup. III, 467. V, 259, ubi Not. 376. *deguſtat*, ut bibere: ſic jam γεύεσθαι pro ſtringere Iliad. υ, 258. φ, 60. 61; alibi alia figura ἐπιγράψει χρόα. *rota et axis procurſu concitus*, Turni puta. 381. 382. De vulneris ſede ac modo in ipſa cervicis vertebra illati; conf.

Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus:
Interea Ænean Mneſtheus et fidus Achates
Aſcaniuſque comes caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, et infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato volnus, telique latebram
Reſcindant penitus, ſeſeque in bella remittant.
Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis

382. *relinquit* Ven. et aliquot Pier. *arenæ* ſecundum pleroſque Pierianos et complures ſuos recepit Heinſius, tamquam exquiſitius (præiverat tamen et in hoc, ut in innumeris emendationibus Heinſianis, Commeliniana editio): vulgo: *arena*, quod Romanus tuetur.——385. *Aſcaniuſque puer* Romanus, quod præfero. Accedunt ei Bigot. et Goth. ſec. et Donatus. *comes* ſtriget.——389. *ſecet* Medic. a m. pr. *latebras* Medic. et alii Heinſ. cum Goth ſec. et tert.——391. *Jamque erat ante alios* Leid. *Phœbi* Exc. Burm. *delectus* Gud. Mox *Iapis* vulgata erat lectio. Sic codicum pars; ut tres Gothani. *Iapyx* Heinſius recepit vetuſtiorum utique codicum auctoritate. Rationi tamen in nominibus propriis plus tribuendum arbitror, et lapſus proclivis erat, cum *Iapyx* notior eſſet librariis. *Iapidis* nomen haud dubie accomodatius medico, quam Iapygis ex Apulia petitum: et facit auctoritatem Auſonius in epigrammate XIX, quod corrigere volebat Heinſius: *Idmona quod vatem, medicum quod Iapida dicunt, Diſcendas artes nomina præveniunt.* Ludit poëta in etymo: ſed ut Iapygem ex

conf. ſupra XI, 691—693, et ibi Var. Lect.

383. Redit ad Æneam vulneratum, cujus curationem, ut *epicum* poëtam decebat, *mirabili modo factam* exponit. 386. nitentem (quoad) greſſus alternos cuſpide, ἴγχει ἑρειδόμενον, alternis, cum altero pede claudicaret, vulnere in femore, ut probabile fit, accepto. 387. *Sævit.* Bene, inquit Serv., viro forti ſervat dignitatem: indignatur hominum perfidiæ, exardeſcit, quod a pugna abſtrahitur: ipſe telum tractat, labefactat: fracto ligno poſcit, ut vulnere ampliato ferramentum exſecetur. Omnia hæc ad noſtros ſenſus accommodatiora, quam quæ de Glauco Homerus Iliad. ϖ, 508 ſqq., ſed Homerica propiora ſunt ad naturæ veritatem.

391 ſqq. Iapis, Iaſi f., inducitur exemplo Machaonis

Iasides: acri quondam cui captus amore
Ipse suas artis, sua munera, lætus Apollo
Augurium citharamque dabat celeresque sagittas.
Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usumque medendi
Maluit, et mutas agitare inglorius artis.
Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
Æneas, magno juvenum et mærentis Iuli
Concursu, lacrimis inmobilis. Ille retorto

ex ἰᾶδω deducat, multo minus alicui in animum veniat, quam si Iapidem audiat. Natus error ex *Iapin*, quod et vitiose scriptum apud Nonium et Macrobium legitur. *Iaspis* Edd. vett. apud Burm. *Iapis* Venetæ et cætt. nostræ. *Iapin* Ald. tert. cum aliis inde profectis; Paullus Manutius, Commelin. cum al. retinuere *Iapis*, hocque revocavi.——393. *sua numina* Ed. pr. Burm. *mittit Apollo* pr. Hamburg.——394. Duplex hic lectio jam antiquitus codices insedit. *dedit* Aproniana fuit lectio, quam Medic., tum a m. pr. Gud., et a m. sec. Zulich. exhibebant: item Goth. tert. cum ed. Florent., teste Heinsio. Sed communis lectio est *dabat*, quam Servius tuetur, nec satis explicat. Nam conatus dandi intelligendus est: dare volebat. cf. Not.——395. *deferret* quartus Moret., forte pro *differret*.——397. *multas artes* perpetuo errore pars codd. apud Burm. *mutatas* Dorvill. cf. Exc.——398. *fixus* Medic.——400. *Conversu* qu. Moret. *lacrimisque* ante Heinsium, qui, libris auctoribus, copulam ejecit: quam Romanus tuetur. *lacrimisque in mollibus* Goth. pr. *reperto* Leid. et Exc. Burm. *reporto* Rom. An: *Inde r.*

vulnus Menelai sanantis Iliad. δ, 213. vid. Excurs. ad h. l. 394. *dabat*, dare volebat: cf. Var. Lect.; nam Iapis, optione sibi a Phœbo data, prætulit et *maluit* medicam artem (quam, ut poëta, *usum* dixit) addiscere. *ut depositi proferret fata parentis*, ut patris sui jam conclamati mortem differret. Idem, sed diversa ratione, est *proferre vitam*, h. producere. Et quam ornate et ad pietatem declarandam potenter: maluit *mutas agitare inglorius artes*. *De mutis artibus*, de quibus tam varie statuerunt viri docti, v. Excurs. ad h. l.; scilicet non sunt artes, quæ silent, sed quæ silentur; et faciunt, ut ii, qui eas tractant, et ipsi sileantur; adeoque obscuræ; unde *inglorius*. At in vita heroum artes augurandi, jaculandi et canendi claritatem dabant. 398. *acerba fremit*, ut supra *sævit* v. 387. 400. *immobilis* ad lacrimas eorum. Ille et *senior* et *succinctus*

Pæonium in morem ſenior ſuccinctus amictu,
Multa manu medica Phœbique potentibus herbis
Nequidquam trepidat, nequidquam ſpicula dextra
Sollicitat, prenſatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam Fortuna regit; nihil auctor Apollo
Subvenit: et ſævus campis magis ac magis horror
Crebreſcit, propiuſque malum eſt. Jam pulvere cœlum
Stare vident; ſubeuntque equites, et ſpicula caſtris
Denſa cadunt mediis. It triſtis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, et duro ſub Marte cadentum.

401. *Pæonidum* Medic., non ineleganter, putem, pro Pæonidarum. Probat quoque Cuningham. Enimvero ſic in legem metricam peccatur: Eſt Παιών, ῶνος, unde Παιώνιος, Παιωνίδης. conf. ſup. VII, 769 var. lect., ibi *Pæoniis herbis* ſcribebamus *Paonis*. At h. l. hæremus.——402. *hermis* a m. pr. Medic. *armis* Dorvill., ſed *herbis* in marg.——405. *trepida* e Mediceo laudatur. Sed a Fogginio *trepidat* expreſſum eſt.——404. *prenſantque* ſec. Moret. *preſſat* aliquot Pier., inter quos Rom. Montalb. *forfice* pr. Hamb. pro var. lect., et ſic Romanus. cf. Pier.——406. *At ſævus* malim legi. Sicque Moret. ſec.——407. *eſt* abeſt Goth. tert.——408. *ſubeuntque* e Pier. et ſuis codd. reſcripſiſſe Heinſius videtur. *que* ab aliis abeſt: et, puto, melius.

ſuccinctus retorto amictu: egregie ad ἐναργειαν narrationis. Imitatur Maronem Silius in Magonis medico lib. V, 367. 401. *Pæonium*, Appollineum. v. ſup. ad VII, 769. 402. *Multa*, multum, *manu trepidat*: novavit egregie: pro multa tentat, ſed turbato animo et cum trepidatione. Servius non male et ipſe: "trepidanter facit." 405. Pro vulgari: Viam hanc ac rationem ferramenti extrahendi fortuna nullo modo ſecundat: fruſtra omnia experitur Iapis. 407. *malum* cum dilectu: eſt pugna, fuga, terror. *Jam pulvere cœlum ſtare vident*. Aër pulvere plenus et quaſi condenſatus potenter ſic deſcribitur a poëtis. Exempla dant Cerda, alii. Præiverat Ennius: *ſtant pulvere campi*; pro vulgari, ſtat pulvis in campis, qui eſcenderat in aërem: quod eſt Homericum: ὣς δ' ὑπὸ ποσσὶν ὀρώρει ἴσαν' ἀτειρέα χῶμα Iliad. Ψ, 365. 366. Non multo aliter ſup. VI, 300 *ſtant lumina flamma*, h. e. ſtat flamma in luminibus, ſunt oculi ignei.

411

Hic Venus, indigno nati concuſſa dolore,
Dictamnum genetrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis et flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæſere ſagittæ,
Hoc Venus, obſcuro faciem circumdata nimbo,

411. *Tum* Goth. pr.——412. *Dictamnon* malebat Cuningham. *Dictamum* vitioſe paſſim ſcriptum. *Dictamnum genetrix* omnes ubique codd. agnoſcunt: Donatus tamen legit et expoſuit: *Ipſa manu genetrix Dictæa carpſit ab Ida.* Lectionem hanc utique veram eſſe cenſendum eſt, quatenus a poëta id profectum eſſe credere licet, quod orationi poëticæ maxime convenit. Decebat poëtam deſignare herbam et ornare: nomen vulgare apponere vix decebat. Ex *Dictæa*, epitheto Idæ, multo facilius Dictamnum aſſequi licebat. Ex Statii loco, qui Silv. I, 4, 102 *Dictamni florentis opem*, reſpectu hujus loci, dixit, vix quicquam conficias. *carpſit* plerique Pieriani, inter quos Romanus, et tres ap. Burm.——413. *floré comante* Ed. pr. Burm.——414. *caprei* duo Leid. *captis* a m. pr. Zulich. et Goth. tert.

411 ſqq. Lineæ loci forte ductæ in Iliad. ω, 523. 527 ſqq. de Glauco ab Apolline recreato. 413. De *Dictamno* (Δίκταμνος et Δίκταμος a Dicte monte Cretæ, qui Idæ partem facit) inter locos claſſicos hic ipſe Virgilii. Inter *origana* retulit Linnæus. v. Exc. cit. *Pubera folia*, ſunt efflorescentia, exuberantia: nihil aliud. Perperam Servius folia adulta exponit. *Pubeſcentem vitem* varie tentat Salmaſ. Exerc. Plin. pag. 364, modo interpretando nigreſcentem, modo viridantem, et ſic porro. Eſt autem *pubeſcere* tranſlatum a pubertate, adeoque flore ætatis, florem arborum, herbarum, ſollenni tamen aliqua ratione vitium, deſignat; modo omnino, ut h. l. et *pubentes herbæ* ſup. Ge. III, 126. IV, 514, modo, ut in aliis locis, cum adjuncta notione maturitatis vel inſtantis, vel expectandæ: ut Ge. II, 390 *Hinc omnis largo pubeſcit vinea fetu.* Hoc niſi uſu conſtante fatis conſtaret: dicerem poëtam reſpexiſſe lanuginem foliorum hujus herbæ: nam, ſunt ea γναφαλώδη καὶ ἐριώδη καί τινα ἐπίφυσιν habentia: ſecundum Dioſcorid. l. c. Eo Cerdam quoque inclinaſſe nunc video.

416. Qua igitur ſimpliciter uſus dici poterat medicina Iapis: hanc poëta a Venere allatam narrat; quæ ſuccum expreſſum, ambroſia et panacea admixta, clam adſtantibus aquæ infundit, qua Iapis vulnus abſterget ac fovet. Ornavit poëta ſingula, utpote in re mirabili: pro aqua *amnem*, pro vaſe *labrum ſplendens* ære, ſeu lebetem,

Detulit; hoc fuſum labris ſplendentibus amnem
Inficit, occulte medicans; ſpargitque ſalubris
Ambroſiæ ſuccos, et odoriferam panaceam.
Fovit ea volnus lympha longævus Iapis
Ignorans: ſubitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor; omnis ſtetit imo volnere ſanguis.
Jamque ſecuta manum, nullo cogente, ſagitta
Excidit, atque novæ rediere in priſtina vires.
Arma citi properate viro! Quid ſtatis? Iapis
Conclamat, primuſque animos adcendit in hoſtem.
Non hæc humanis opibus, non arte magiſtra,
Proveniunt. Neque te, Ænea, mea dextera ſervat:
Major agit deus, atque opera ad majora remittit.

416. *Hanc* ſec. Moret.——417. *fuſum* e Pier. et ſuis Heinſ. eſt tuitus: idem vett. edd., etiam Aldd. et hinc vulgg. habent: cum in nonnullas alias ex Commelin. irrepſerit *fuſcum*: quod ex noſtris nulla habet præter Ven. Scoti 1544 et Guell. *D. infuſum* Leid. *labiis* Hugen. et a m. pr. Zulich. *pendentibus* aliquot Pier.——418. *ſparſitque* plures Pier., at *ſpargit* vett. edd., etiam Aldd. et hinc reliquæ quoque tuentur. Utrumque Priſcianus agnoſcit apud Heinſ. *ſalubris* idem firmat pro *ſalubres*.——419. *fovet* Rom., ex more.——421. *ceſſit* pro *fugit* ſec. Rottend. duo Moret. Zulich. et Parrhaſ.——422. *imo in* v. Rom. et alii Pier. et Heinſ. cum Burm. *imo* v. duo Burm. et Goth. tert.——423. *manu* Gud. et Moret. qu.——424. *ſubiere* ſec. Moret. *in corpora* Hugen. *in prælia* Sprot.——425. *viri* aliquot Heinſ. et Burm. Eadem varietas ſupra occurrebat.——426. *incendit* Hamb. alter. *in hoſtem* Heinſ. e libb. Vulgo: *in hoſtes*. *ad hoſtem* Goth. tert.——428. *Neque Æneam* Hugen. et a m. pr. Medic.

lebetem, pro miſcere *inficere* ponit, et ſic porro. 419. *Ambroſiæ* ſuccus, qua dii utuntur, pro unguento eſt, quod vulnus levat et lenit. *panacea*, πανάκεια, eſt inter fabuloſos ſuccos jam ap. Callim. in Apoll. 40. 421. 422. Comparant Iliad. υ, 528. 529. *Quippe*, pro utique, ὄφρα, ut alias *ſcilicet*. *redire in priſtina*, in priſtinum, *vires*, reſtitutæ ſunt.

425. Exclamationis repentinæ vim facile quiſque ſentit. Egregium narrantis hoc artificium. 428. *Proveniunt*, pro vulgari, fiunt, eveniunt. 429. *agit*, non accipio cum Servio,

Ille avidus pugnæ ſuras incluſerat auro
Hinc atque hinc, oditque moras, haſtamque coruſcat.
Poſtquam habilis lateri clipæus loricaque tergo eſt:
Aſcanium fuſis circum conplectitur armis,
Summaque per galeam delibans oſcula fatur:
Diſce, puer, virtutem ex me, verumque laborem;
Fortunam ex aliis. Nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, et magna inter præmia ducet.

430. *avidus pugna* Mentel. pr. a m. pr. *ſuraſque* pr. Hamburg.——431. *haſtaque* Hugen.——433. *c. c. hamis* Menag. pr.——435. *veterumque* Lcid. et Montalb. *juvenumque* alter Hamb.——436. *Non te* Ed. pr. Burm.——437. *magnum* Hugen. et Ed. pr. Burm. *prælia* aliquot Pier., tum Menag. pr. et Goth. tert. cum ſecundo. Sed *præmia* ſunt victoriæ, ut in Notis dictum. Sup. *præmia pugnæ*, XI, 78.

Servio, Apollo facit hæc, nam id tenue; ſed προτίμησι, mittit ad pugnam, concitat, idem quod mox *remittit*. 430. Mira feſtinatio etiam in Ænea et præclare tempus præteritum: *incluſerat*. 432. *eſt habilis lateri, ἄρηρε, ἰὼ ἀρηρὸς (ἴσῃ,) ἥρμοσο*, vel, ut Iliad. γ, 332. 333, thorax ἥρμοστ' αὐτῷ, ſedit in corpore, adaptata, habilis reddita eſt lorica corpori. *habilis haſta* ſupra fuit, quæ manu facile haberi, tractari, poteſt; *lorica*, quæ membris commode reſpondet. 435 ſqq. Eminentiſſimus locus patris affectu, ſententiæ gravitate, vi ac veritate; quocum comparanda loca pulcherrima, primum Hectoris ad puerum Aſtyanactem verba Iliad. ζ, 474 ſqq., tum Ajacis ad Euryſacem apud Sophocl. 1547 ſqq., unde Attius ſuum ſumſerat apud Macrob. VI, 1 extr. *Virtute fis par, diſpar fortunis patri*. Cum hac ſimplicitate quandoquidem luctandum erat Maroni, ſententiam paullo argutius expreſſit, quam par erat. 435. *verum laborem*. Servius ait: "quem per me "ipſe ſuſcipio: non qui ex "aliorum virtute imperatori"bus aſcribi conſuevit." Friget ſic ſententia. Accipio *laborem* de ipſa laboris toleratione, patientia, καρτερίᾳ, ἀνδρείᾳ. Dixit autem pro vulgari: diſce ex me veram virtutem in tolerando labore; exemplum veræ virtutis me tibi habe propoſitum; at fortunæ ſecundæ exempla pete ab aliis. Altero loco: *Fortunam ex aliis*: vocabulum *diſcere* non æque appoſitum erat. Forma tamen orationis inde exiſtit exquiſitior pro vulgari: utere fortuna meliore, quam ego expertus ſum. 437. *Defenſum dabit* pro defendet, ut jam ſimilia vidimus.

Tu facito, mox cum matura adoleverit ætas,
Sis memor, et te, animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas, et avunculus excitet Hector. 440
Hæc ubi dicta dedit, portis seſe extulit ingens,
Telum inmane manu quatiens: simul agmine denso
Antheusque Mneſtheusque ruunt; omniſque relictis
Turba fluit castris. Tum cæco pulvere campus
Miſcetur, pulsuque pedum tremit excita tellus. 445
Vidit ab adverso venientis aggere Turnus,
Videre Ausonii, gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor. Prima ante omnis Juturna Latinos

438. *Tum* et *adoleverat* Medic., sed a m. pr. *maturo* aliquot Pier.——439. *exempla virorum* Goth. tert.——440. *excitat* Goth. tert. *extulit* sec.——441. *Hæc tibi* Goth. pr. et Ed. Ven. 1484. *portis s. e. altis* edd. vett. et pars codd., sed Pierii et Heinsii meliores *ingens*, quod jam ed. Ald. tertia exhibet, sed male cum aliis ad *telum* refert: nam sic poëta jungere debebat: *telum ingens immane*. Immo vero cum Donato ad Æneam referendum: *ipse seſe extulit ingens*, ut sup. IX, 597.——443. *Antheusque* reposuit Heinsius e Medic. et binis Moret.; adde aliquot alios apud Burm. An bene factum sit, ne dubita. Nam ex Ἀνθεύς jam frequentaverat *Anthea* media brevi sup. lib. I, 181. 510, estque is ex Æneæ sociis. Nec tamen Mediceus aliter quam *Antheus*. Et vulgatum ubique *Anteus* vel *Anteus*. Ἀντεύς, *Antæus*: idem nomen jam sup. lib. X, 561 vidimus; mox *omneſque* Medic., teste Heinsio: sed Foggin. *omnis*.——444. *ruit c.* Gud. pro div. lect. et Menag. pr. *cæco vulnere* alter Menag. *campis* pr. Moret.——445. *fremit* Leid. pro var. lect. *plausuque tremit magno et t.* Zulich. a m. pr.——446. *Vidit ut* Zulich. a m. sec. *agmine* aliquot Pier., inter quos Rom. et Sprot. cf. IX, 375.——448. *Latinis* Gud. et duo alii Burm.

mus. *magna inter præmia duet*, per magna belli decora, victorias. Friget aliorum interpretatio: magno pretio habebo, si te defendero. 438. 439. 440. Versus aurei infigendi puerorum animis, quibus illustres parentes providentiæ munere contigerunt.

441. Verba comparant Iliad. υ, 1, et 443. 444 Iliad. λ, 723. 444. Vulgare est; pulvis miscetur, turbatur in campo: et quia obscurat aërem, hinc cæcus; ut solet poëta pro, qui visum eripit, cæcum dicere. 445. *excita*, doctius quam concita. 449. *Juturna refugit*,

Audiit adgnovitque ſonum, et tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis, ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium: miſeris, heu, præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis; dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis; ruet omnia late;
Ante volant, ſonitumque ferunt ad litora venti.
Talis in adverſos ductor Rhœteius hoſtis
Agmen agit; denſi cuneis ſe quiſque coactis

449. *Avebit* Exc. Burm. *agnoſcitque* Goth. tert.——450. *actum* Dorvill. *campumque atrum rapit agmine aperto* Goth. ſec., elegans lectio: modo graviorem auctorem haberet. Transferunt poëtæ prædicata, adeoque h. l. ad campum, quod agmini debetur: *rapit campum agmine.*——451. *abrupto* Montalb. *adrupto* nonnulli. vid. Notam.——452. *heu triſtia* ſec. Rottend.——453. *ruinis* Goth. tert.——454. *ruit* in multis, in aliis *volant*, tum in nonnullis: *ruit omnia, late Antevolans*: eleganter et hoc: ſic Medic. Leid. Zulich. Parrhaſ. cum Goth. tert.——455. *Ante ſonant* Mentel. pr. *ad l. fluctus* Parrhaſ.——456. *victor* alter Hamb. et Leid. *victor R. heros* Goth. tert. *Retheus in hoſtes* Dorvill. Alii aliter peccant. Eſt τὸ Ῥοίτειον, inde Ῥοιτείης.——457. *denſis* Sprot.

Camerti aſſimulata ſupra 224. Eadem mox, Turno fratre in diſcrimen adducto, iterum in aciem prodit v. 468. In quo nihil erat, quod minus probabile videri debebat. Poteſt quis ſubito terrore fugere, idem recipere animum et in diſcrimen redire.

450. *rapit*, ducit concitate: elegantius quam ducit. *atrum* ad pulverem refer. 451 ſqq. Comparatio ex Homero ducta: ſed variata egregie et ornata novis acceſſionibus: Iliad. δ, 275 ſqq., non vero Iliad. ν, 334 ſqq. comparari et Maroni obtrectari debebat. *abrupto ſidere*, magnifice pro abrupta nube, quæ nimbum, procellam, facit. Auſus hoc videtur poëta, cum ſemel *ſidus* de tempeſtate dicere ſollenne ſit, quoniam ſub certorum ſiderum ortu vel occaſu tempeſtates fiunt. *abruptis procellis* Ge. III, 259. *abruptis nubibus* Æn. III, 199 dixerat. Similiter *præceps* dictum occurrere memini. *dabit ille*: tempore futuro hæc ἐναργῶς extulit: quo ipſo nos in expectationem rei rapit tamquam adhuc futuræ. 456. *ductor Rhœteius*, Trojanus: v. ſup. III, 108. 457. Bene Servius: denſentur, ut cuneatim dimicent.

Adglomerant. Ferit enſe gravem Thymbræus Oſirim,
Archetium Mneſtheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas; cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtis;
Tollitur in cœlum clamor verſique viciſſim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros:
Ipſe neque averſos dignatur ſternere morti;
Nec pede congreſſus æquo, nec tela ferentis
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago

438. *Agglomerat* alter Hamb. et Goth. pr. *Ferit ante* Goth. pr.——459. Corruptelas nominum vid. ap. Burm., nam enotare piget poſt tot millena inutili forte opera enotata. Suſpicor tamen ſine adſpiratione ſcriptum fuiſſe *Arcetium*.——461. *torſit in* Rom. *torſerit* Leid. *haſtis* Bigot.——463. *per haſtes* alter Menag.——464. *adverſos* aliquot Pier. et edd. vett., uſque ad Ald. tert. a Naugerio caſtigatam, quæ *averſos* dedit: recte. Nam membra hæc ſunt: fugientes—congreſſos cominus—eminus petentes ſe telo: omnes omittit. Ge. Fabricius verum vidit; etiam Cuninghamus; Heinſius poſt Cerdam non æque. *adverſus* Leid.——465. *æquo* jam Commelin. ex Palat. dedit. *Nec pede congreſſus nec equo* vett. edd., niſi quod Ven. 1484 *congreſſos equo*. Monuit jam Pierius fere omnes Codd. habere: *congreſſos æquo*; ſaltem pauci ſcripti, ut Parrhaſ. Ven. et Goth. tert., *nec equo* exhibent. Ita tamen Servium, quem habemus, legiſſe manifeſtum eſt. *congreſſus* Goth. ſec. et Ed. pr. Burm.——466. *denſo* Rom. *in* aberat Goth. pr. Sprot. et edd. vett. pr. et Mediol.——467. *in certamine* ſec. Hamb.——468. *Hinc* Oblong. Pierii. *Hæc* alii ap. Pier. *Hic* Parrhaſ. et Ven. *c. manu* Goth. tert.

dimicent. 458. *gravem* non ſatis definiit poëta, quo ſenſu accipi vellet, nec refert: nam ſimpliciter ornat; fortem exponit Servius. Refero ad auctoritatem, dignitatem, annos. 460. Comparant verba Iliad. π, 558. De Tolumnio ſup. 258. 266. 466. Sic Hector Patroclum inſequitur Iliad. π, 731. *tela ferentes*, inferentes, ut ſup. quoque XI, 872, h. adortos ſe, contra ſtantes. 468. *Juturna virago*. Servius:

Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, et longe labſum temone relinquit;
Ipſa ſubit, manibuſque undantis flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemque et corpus et arma Metiſci.
Nigra velut magnas domini cum divitis ædis
Pervolat, et pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parva legens, nidiſque loquacibus eſcas;
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat: ſimilis medios Juturna per hoſtis

469. *Metiſcum* tuentur vett. edd. et codd. cum Grammaticis apud Heinſ. Solus Fulgentius de continentia *Metbyſcum*, Μεθυσκον, interpretatur, ebriоſum. v. ad Auſon. Epiſt. XIV, 16.——470. *longe* Dorvill. *lapſum a. t.* Goth. tert. *reliquit* Heinſ. codd.——472. *et vocem* Zulich.——474. *et pennis* conſtans libb. ſcriptorum et edd. lectio. *pinnis* Ed. Junt. *pennas* alter Menagii. *pernix* ſec. Rottend. *penitus* Parrhaſ., quod Maſvic. expreſſit.——475. *p. petens* Hugen. *n. l. aufert* a m. pr. Rottend. ſec. *eſcam* Goth. pr.——476. *p. variis* Goth. tert., perperam. vid. Not. Bene Jul. Sabin. vacuis, id eſt, magnis vel altis. Aliter ſup. II, 761.——477. *volat* Parrhaſ. et Leid. a m. pr. cum Goth. tert., ſed *ſonat* exquiſitius: volat cum cantu. *ſonant* Medic. (a m. pr.). *ſonans* duo Burm.

vius: virago dicitur mulier, quæ virile implet officium. Eum ſequuntur alii. Argutius dictum puto quam verius. Virago et virgo prorſus eandem vim habent: ſed alterum antiquius adeoque epico carmine dignius. Hinc apud poëtas virago Pallas, Diana, Nympha: ut παρθένος, παρθενική. Quod vero Juturnæ h. l. tribuit Maro, ſublectum eſt Homeri exemplo Iliad. ε, 835 ſqq., ubi Pallas, dejecto Sthenelo, Diomedis currum ſimili modo regit. Sed locus ille plus dignitatis habet, quam hic, in quo verſamur.

473. Exemplum hujus comparationis, quantum quidem conſtat, ante Maronem non occurrit aliud. Niſi itaque poëta is, unde ductum eſt, intercidit: eſt hoc inter inventa Maronis. Obſervanda autem ars in re tenui et humili ornanda et amplificanda. *Nigra hirundo:* ut domeſticam deſignet, non ripariam, ut Scaliger obſervavit. Dicam potius hirundinem ruſticam deſcribi, ἀκανθυλλίδα, quæ dorſo nigro cæruleſcente eſt: et agi hic non de palatio urbano, ſed de villa aliqua, illa docent: *nunc porticibus vacuis, nunc humida circum Stagna volat:* quæ in urbe non facile quæras. *penitus* in interiora domus penetrando. cf. ſup. v. 256. 263. 475. Suavis verſus: *parva* cum dilectu! ut paullo ante *vacuis*

declarat

Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru;
Jamque hic germanum, jamque hic oſtentat ovantem;
Nec conferre manum patitur: volat avia longe.
Haud minus Æneas tortos legit obvius orbis,
Veſtigatque virum, et disjecta per agmina magna
Voce vocat. Quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentavit equorum:
Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu, quid agat, vario nequidquam fluctuat æſtu;
Diverſæque vocant animum in contraria curæ.

478. *rapit omnia* Parrhaſ. a m. pr. et alter Hamb. *curſu* aliquot Pier. et Burm. cum ejuſdem Ed. pr.——479. *Atque hic* eadem Ed. pr. *oſtendit* eadem et cæteræ vett. edd. Primus Pierius e Rom. notat *oſtentat*, receptum ab Heinſio, cum Goth. a m. ſec. Gud. et Leid. idem offerrent: adde Goth. pr.——482. *et* abeſt Ed. pr. Burm. *dejecta* Oudart. a m. ſec. Sprot. et Hamb. pr. cum Goth. pr. edd. vett. Ven., uſque ad Egnatianam emendationem. In fine *magna* Medic. et cæteri Heinſ. omnes, Goth., tum edd. vett. omnes: ut *magna voce* jungatur. At *agmina longa* primus Pierius ex aliquot ſuis notavit: in quibus tamen Romanus non erat; hinc recepit prima, ni fallor, ed. Commel. e Palat., inde edd. Pulmann., et hinc cætt. vulgg., in his Dan. Heinſius: adverſus codicum, ut vidimus, auctoritatem: ideoque nunc alterum retraximus.——484. *fuga curſum* apud Schol. Horatii Cruqu. I Od. 27. *tentabat* Zulich. a m. pr.——485. *Adverſos* Goth. tert. et aliquot ſcripti apud Burm. cum ed. pr. *quotiens* Zulich. *currus* vett. apud Pier., ut ſup. v. 671. *curſus* ſec. Moret. *receſſit* alter Menag.——486. *quid agam* alii apud Serv. ex Æneæ perſona.——487. *animo* tert. Rottend.

declarat ſpatia porticus et amplitudinem. *nidit loquacibus* pro pullis, νοσσοῖς τρύζουσι.

480. *Nec conferre manum*; cum Ænea, ait Serv. Nam alios perſequitur. 481. Ut *legere veſtigia, orat, vias*, eſt perſequi, ſic *legit* h. l. *Æneas tortos orbes*, obliquas et implicitas vias, ut Servii verbis utar (cf. inf. 743), pererrat ac pervagatur. 482. *disjecta per agmina* impetum ruentis currus declarat, quo diſſipati cedunt ordines. 483. 484. Quoties e longinquo Turnum animadverterat

Huic Meſſapus, uti læva duo ſorte gerebat
Lenta, levis curſu, præfixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, et ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
Tum vero adſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus,
Diverſos ubi ſenſit equos currumque referri,
Multa Jovem et læſi teſtatur fœderis aras,
Jam tandem invadit medios, et Marte ſecundo
Terribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat; irarumque omnis effundit habenas.

489. *levi curru* Bigot. et pr. Hamb. *levi curſu* Gud. et alii apud Burm. cum Goth. ſec. *levis lato* alter Hamb. *præfixo* alter Menag. conf. ſup. V, 557.——490. *uno* Parrhaſ. *torquens* Dorvill. *derigit* Medic. cum Romano.——492. *ſubſiſtens* alter Menag. *ſummam* Rom.——494. *inſurgunt* Vratiſl. *ſubactis* pars codd. apud Burm. cum ejuſd. ed. pr. et Mediol. In Mentel. pr. adſcripta gloſſa: id eſt *repulſis*, quod non aſſequor; ſed nec vulgatum ſatis diſerte exponunt Intpp. Nam, ſi *ſubactus* eſt coactus, jejuna fit oratio. Accipio *ſubactus*, ut domitus, victus, ἀμυνθείς, de ira, propter inſidias, quibus petitum ſe viderat. Sic alias *adactus*, permotus.——495. *Diverſos ſubſenſit* Gud. *ubi ſentit* Medic. et aliquot alii cum Goth. tert. *Diverſos*, in diverſam partem actos: quis dubitet?——496. *læſas* Menag. pr. *ſævi* Oudart. *teſtatur* Heinſ. ſecundum Pierium e libb. potioribus. Vulgg. *teſtatus*, unde lenior erat oratio.——497. *et Marte ſecundo, Terribilis*, interpungi poſſe in Servianis notatum eſt: et hoc præferam.——499. *effudit* aliquot codd. et edd. *perfundit* Parrhaſ.

verterat eumque inſequebatur ſic, ut jam aggredi vellet etc. *tentare* h. l. pro aſſequi, attingere: ſaltem in eo eſſe, ut aſſequaris. Videtur autem (conf. v. 465) Æneas pedes incedere. 491. *ſe colligit in arma*, int. in clipeum, quo texit ſe, ὑφιζάνων, *ſubſidens*. Res paſſim obvia. 492. Ennium Annal. XIV *tamen inuvolans ſecum abſtulit haſta Inſigne*, ante oculos fuiſſe Macrobius contendit VI, 1, pag. 578. 494. *inſidiis ſubactus*, ira propter inſidias ſibi factas victus. vid. Var. Lect. 494. Sic ſup. X, 813. 814. 499. Servius: " et hic mode-

" rate

Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædes
Diverſas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Juppiter, æterna gentis in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentis
Pugna loco ſtatuit Teucros), haud multa moratus,
Excipit in latus, et, qua fata celerrima, crudum
Tranſadigit coſtas et crates pectoris enſem.

500. *Qui mihi—qui carmine* Leid.——503. *tanto* Rom. et alii apud Pier. et bini Goth. *tanto'* ed. pr. Burm., ſed *tantum* tuentur Medic. et alii: tum Servius. Conf. ſup. ad X, 668.——506. *morantem*, qui Æneam haud multum moraretur adverſus eum pugnando, Rom. et pars Pierianorum et Heinſiani omnes, interque eos Mediceus cum Goth. tert. *moratur* Goth. ſec. *moratum* Sprot. a m. pr., a ſec. *moratus*. *moratum* etiam Servius agnoſcit et interpretatur. Eſt igitur etiam hic locus ex iis, in quibus ſententiæ ratio et natura omnem librorum auctoritatem evicit. Requiritur enim *moratus*: idque jam a vett. inde edd. vulgatum per Aldd. et cæt.——507. 508 *crudo—enſe* Aldd. et quæ hinc profectæ, invitis libris omnibus, uſque ad Commelin., qui meliorem lectionem e Palat. induxit. *enſem Tranſadigit coſtas* exquiſitius dictum, h. adigit trans coſtas: ſic quoque ſup. v. 275. 276. Sic *tranſigere haſtam*, *exigere enſem per coſtam*, et alia dixit Maro. *Tranſadiit* aliquot Burm. cf. ſup. 274.

" rate locutus eſt. Nam En-
" nius dixit: *irarumque effunde*
" *quadrigas.*"

500. Erant ſuperanda nunc tot alia loca de congreſſibus pugnantium, ipſius quoque Æneæ et Turni. Hinc invocatio dei alicujus. Servius laudat Statium X Theb. 825. 503. 504. pro vulgari: Fœrine potuit, ut gentes duæ mox in unum coalituræ tam atroci pugna concurrerent? 505. 506. *ea prima ruentes Pugna loco ſtatuit Teucros*, h. e. Æneam cum comitibus per ordines ruentem, cum impetu diſcurrentem, dum inſequitur Turnum, nunc autem, eo dimiſſo, cum proximo quoque congreſſum, *ea pugna* primum *loco ſtatuit*, conſiſtere fecit: ſollennis orationis inverſio, pro communi: ad eam primum pugnam Teucri, fuſe adhuc per ordines ruentes, ſubſtiterunt. 507. *Excipit in latus* docte, pro, excipit, vulnerat, in latere.

Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem,
Congreſſus pedes: hunc venientem cuſpide longa,
Hunc mucrone ferit; curruque abſciſa duorum
Suſpendit capita, et rorantia ſanguine portat.
Ille Talon Tanaimque neci fortemque Cethegum,
Tris uno congreſſu, et mæſtum mittit Onyten,
Nomen Echionium, matriſque genus Peridiæ;
Hic fratres Lycia miſſos et Apollinis agris,
Et juvenem exoſum nequidquam bella Menœten

509. *Dioren* aliquot Burm.——510. *Congreſſos* Goth. alter.——511. *curſuque* Ed. pr. Burm. *abſciſa* Medic. *abſciſſa* apud Serv. ad II Æn. 533, et ſic Dorvill. cum nonnullis edd. vett. ctiam Aldinis. *acciſa* Goth. tert.——513. *Thalon* Medic., et a m. pr. *Tanamque: Talum, Tagum*, et *Talainq. Tanainq. Thalainq. Thalarumq. Taganumq. Talarimque* alii. Vera nomina vix habemus: nam in iſtis nihil eſt Latinæ indolis. Debent autem eſſe Latinorum nomina, ut *Cethegus*.——514. *Onyten*, Ὀνύτην, melius quam *Oniten, Onithem, Orontem, Omentem*.——515. *Nomine Echionium* plerique Pier. cum Medic. et aliis. Sed *nomen* (κατὰ) doctius jam antiquitus editum. *Nominechionium* Rom. *nomine chionium* Leid. et Goth. ſec. *Thionium* alter. Perperam Catrœus a Burm. laudatus: *Erichthonium*. Mox *Peridæ* Parrhaſ. *Pericliæ* Exc. Burm. et Goth. tert. *Perrichiæ* pr. Hamb.——516. *Tunc* Zulich. *Et frat.* Serv. ad III, 8. *arvis* pr. Hamb. pro var. lect. Non recitat duorum juvenum nomina.——517. *Menœtem* Aruſian. *Menotem, Menuntem, Meontem, Monentem, Moventem*, depravationes.

tere. *qua fata cel.* ὅθι—μάλιστά τε καίριόν ἐστι. *crudum* pro cruento: ut et ſup. X, 682.

509. Ergo Amycus et Dores filii Priami. conf. ſup. V, 297. I, 221. Diverſi ab hoc Amyco ſunt, quos lib. V, 373. IX, 772. X, 704 vidimus. 500. 511. Comparare ſolent Iliad. υ, 461. 462. 513. *Ille*, Æneas. *mæſtum*, ipſa morte, puto, quam ſubiturus erat. Servius triſtem, ſeverum, σκυθρωπὸν, exponit. *Nomen Echionium*: quoad nomen, nomine, Echionis filium. Ita tandem fieri poteſt, ut nomen per filium explicetur: uti et *genus* mox. Nec vero de Echione Thebano cogitandum. 516. *Hic*, Turnus. *Lycia et Apollinis agris*: reſpicit Patara cum templo Latonæ et liberorum. 517—520. Egregie ad miſerationem

Arcada: piſcoſæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus; nec nota potentum
Limina; conductaque pater tellure ſerebat.
Ac velut inmiſſi diverſis partibus ignes
Arentem in ſilvam et virgulta ſonantia lauro;
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitum ſpumoſi amnes, et in æquora currunt,
Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius ambo
Æneas Turnuſque ruunt per prœlia; nunc, nunc

518. *qui c.* Dorvill.——519. *Lar fuerat* conj. Heinſii: ab ipſo ſpreta. *Adveherat* Dorvill. *parentum* Ed. pr. Burm. et Goth. tert. Zulich. a m. ſec.——520. *Limina* e Colot. et Mediceo jam ab Urſino, Cerda, Heinſio et Marklando commendatum, receptum eſt a Burmanno: etiam a Cuninghamo pro eo, quod per ſcriptos et editos vulgatum: *Munera*. Satis utique frequentia *potentum limina*, vel ex Horatii Epod. II nota; ſed ea ipſa res dubitationem facit, an h. l. in ſedem exquiſitioris vocis venerit *potentum munera*, h. obſequia, officia ſalutandi, comitandi, et ſic porro. Sic etiam Servius interpretatur.——521. *At* Goth. ſec., et hoc malim.——522. *Ardentem* Medic. cum Leid. et Reg. *lauri* alius Leid., minus docte. v. Not.——523. *procurſu* uterque Hamb. et Parrhaſ. *porcurſu* Goth. tert., utrumque vitioſe.——524. *æquore* Hugen. et Zulich. a m. pr., et a m. ſec. *ad æquora*. *verrunt* Parrhaſ.——525. *populatur* tres ap. Burm.——526. *in prælia* aliqui apud Burm. et Pier.

rationem faciendam ornavit locum: idque eo ſagacius fecit, quod ſtatim atrox rerum facies ſuccedit: *Ac velut* etc. Similis elegantiæ locum vide apud Ovid. Met. III, 582 ſqq. *Lerna* autem etſi Argivi agri, fluvius et palus, non tamen a confiniis Arcadiæ multum abeſt. Ex Evandri autem copiis fuiſſe putandus.

521 ſqq. Hic jam variavit ea, quæ ſup. lib. II, 304 ſqq. poſuerat, ubi vide Notam. Comparatio utraque in Homero et Apollonio obvia. cf. loca ſup. ad II, 304 ſq. laudata. De priore inprimis cf. Iliad, λ, 155. Apollon. I, 1026 ſq. vid. ſup. X, 405. 522. ſilvam lauream intellige: poſito generi ſubjungit formam ſeu ſpeciem, ex more; pro virgultis laurorum, lauris, doctius dixit *virgulta lauro*, ut *virgulta ſonantia ſilvis* ſup. III, 442. VI, 704, ubi vid. Var. Lect. 525. *quiſque ſuum populatus iter*: graviter pro, decurrens, ſed cum vaſtatione agrorum. 526. *per prœlia*, ordines pugnantium, aciem. 527. *Fluctuat ira*:

Fluctuat ira intus; rumpuntur nescia vinci
Pectora; nunc totis in volnera viribus itur.
Murranum hic, atavos et avorum antiqua sonantem
Nomina, per regesque actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo atque ingentis turbine saxi
Excutit, effunditque solo; hunc lora et juga subter
Provolvere rotæ: crebro super ungula pulsu
Incita nec domini memorum proculcat equorum;
Ille ruenti Hyllo, animisque inmane frementi,
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:

527. *rapiuntur* Parrhas. *nescia rumpi* Zulich. a m. sec.——528. *in pugnam* alter Hamb.——529. *sonantes* Hugen.——530. *que* abest Parrhas. Zulich. et Exc. Burm.——531. *ingenti* Rom. et Donat. cum Goth. sec. *immanis* Zulich. *t. montis* pro var. lect. Oudart.——532. *Excipit* Medic. quod malim amplecti. *Excutit* accipiendum pro, percutit. *Hinc* sec. Rottend.——533. *Involvere* Goth. sec., ut sup. v. 292 *oppositis a tergo involvitur aris.* In fine versus idem: *cursu*, tert. *passu*.——534. *memorum domini* Parrhas.——535. *Ilo* vel *Hilo* ante editum. *Hyllo* Heinsius e Medic. et Mentel. restituit: notum nomen; accedit aliorum: *Hylo*.——536. *ærata* tentabat Jo. Schrader., quia sollennius hoc. *in tempora* Zulich.

ira: Jam sup. IV, 530 Dido *magno irarum fluctuabat æstu:* petita rei imagine ab aqua efferveſcente et æſtuante: quæ, dum vas eam non capit, luctatur et allaborat, ut erumpat. conf. Lucret. III, 298. 299. Hinc plenum aqua vas *rumpitur:* vocabulo ſollenni de copia; cf. ad Tibull. II, 5, 84. Sic *rumpuntur horrea meſſibus.* Itaque nunc *rumpuntur pectora*, exæſtuante ira, quam vix continere poſſunt.

529. *hic*, Æneas eſſe debet, nam Latinum occidit: et cf. inf. v. 638. *ſ nantem* h. crepantem, jactantem, dixit: ut alias *ſonare*, eſt loqui, commemorare. 530. *actum*, exactum, ductum, procedens; omnes ejus majores regia fuerant dignitate. Mirifice argutantur Intpp. 531. *turbine* docte pro jactu, ſed cum rotationis notatione. 532. provolutus ille eſt ſubter currum; impeditus habenis et rotis. Ita *lora* et *rotæ* eum provolverunt ſubter juga, currum. Equi *nec memores domini* ad miſerationem dicti ſunt.

535. *Ille*, Turnus. 536. *aurata ad tempora*, aurata galea tecta,

Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te, Graium fortiſſime, Creteu,
Eripuit Turno; nec dI texere Cupencum,
Ænea veniente, ſui; dedit obvia ferro
Pectora: nec miſero clipei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, et late terram conſternere tergo;
Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles;
Hic tibi mortis erant metæ; domus alta ſub Ida;

537. *fixa* aliquot Pier., ex interpolatione eorum, qui non viderint, *fixo* eſſe ex Virgilii more pro *tranſixo* cerebro. Recepit tamen *fixa* Cuningham.——538. *Rhetеu* alii apud Pierium; alii *Retеu*, *Rutеu*, quod eſſet Ῥουτεύς, *Cretheu*, *Cereu*. *Creteu* ſtatim a principio editum. Præferendum tamen hic erat *Cretheu*, quod Rom. et Medic. tuentur; et eſt notum nomen Κρηθεύς; alius ejuſdem nominis jam ſup. IX, 774 erat memoratus. Bis autem poëtam eodem nomine uti in obſcurioribus his viris quid vetuit?——539. *Cupencum* ex ſcriptis Pier. et ſuis reſtituit Heinſius. Accedit Servius: "Sane ſciendum, Cupencum Sabinorum lingua ſacerdotem vocari." Eſt adeo Italicum nomen: et repetiit Silius IV, 537. Vulgo *Cupentum* legebatur: *Tupentum* Ed. pr. Burm.——541. *miſeri* Goth. tert. *æris* Rom. Medic. et alii Pier. et Heinſ., omneſque Goth. Erf. cum edd. vett. et Schol. Statii Theb. I, 102. Erroris cauſſa in promtu eſt. *ærei* lectum eſt jam inde ab Ald. pr.——542. *campi* Medic.——543. *late* pr. Hamb. et Exc. Burm. cum Goth. ſec., ſicque olim conj. Heinſius: minime probandum. Nam τὸ *late* efficacius ad magnitudinem declarandam, et amat id poëta. *terræ* Ven.——545. *verſor* pr. Hamb. *averſor* Leid.

tecta, ut vſ. ſq. 537. *fixo* h. l. tranſixo. 538. Græcum Cretea puta fuiſſe ex Arcadibus. *dii ſui* ſ. propitii, ut alibi; ſeu, quorum in tutela erat; ſeu, quod ſuſpicari licet, quod ille ſacerdos erat. 543. ἐπαγγίσιον præ hoc eſt Homericum: πολλὸς ἵκανο παχήτης ἠδὲ καὶ ἠδὲ Iliad. ν, 156. In tota autem narratione hac a v. 538 variatæ orationis ars obſervanda eſt. 546. Æolus ex Lyrneſſo Myſiæ ſub Ida, qua parte poſtea Æolis regio patuit: cf. Burm. ad Ovid. Met. XII, 109, ut videatur poëta fabulam ignotam etiam h. l. eſſe ſequutus. Ex ea capta erat Briſeis, Hippodamia. *mortis metæ*, θανάτου τέλος, vel τέρμας; quatenus ipſa mors pro meta eſt. Alias etiam *vitæ meta* recte dicitur. *Hic tibi*

Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulcrum.
Totæ adeo converſæ acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Et Meſſapus equum domitor, et fortis Aſylas,
Tuſcorumque phalanx, Evandrique Arcades alæ.
Pro ſe quiſque, viri ſumma nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies; vaſto certamine tendunt.
Hic mentem Ænea genetrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen

547. *Lyrneſſi*, verum. Quis non ex Homero novit? Depravationes vide apud Burm.——548. *Tota* Par.——551. *phalans* Dorvill. et h. l., ſcilicet ex corrupto pronuntiandi genere ſuperiorum ætatum. *Arcades* repoſuit Heinſ. e codd. ſuis et Pier., ut ſup. XI, 685, dederat tamen jam idem Commelin. e Pal. Vulgo: *Arcadis*.——552. *Pro ſe quiſque viri*: verba repetita ex lib. V, 501. Exemplum ex Attio in Meleagro laudat Urſin., ubi etiam *Pro ſe quiſque*: quod inter imitationis exempla perperam refert. Etiam alterum hemiſtichium Ennianum eſſe Servius monet: *ſumma nituntur opum vi*; etiam Macrob. VI, 1, p. 573. cf. ſup. IX, 532.——553. *ſummo c.* Bigot. e ſup. verſu.——554. *Hinc* duo Mentel.——555. *everteret* Goth. tert.

m. e. m. colorem orationis comparant cum Iliad. ν, 104. υ, 390. Sed proprie huc ſpectat Iliad. π, 787 ἴνθ' ἄρα τοι, Πάτροκλε, φάνη βιότοιο τελευτή. 548. *converſæ* h. l. inter ſe ad pugnandum: ut συνεφθεῖς.

554. *Hic mentem*; conſilium immiſit, indidit, Venus: *pulcherrima*, tantum ornans epitheton. Male repugnat Cerda cum al. Cæterum in ſqq. cum jam noviſſima totius belli et carminis parentur: ea quidem ipſi urbi Laurentum propius admovere voluit poëta, ut omnia eſſent ipſa rerum ſpecie et hominum frequentia auguſtiora; utque peripetia aliqua etiam hæc eſſet, cum antea Trojanorum caſtra oppugnata eſſent a Latinis, ut nunc eadem fortuna transferretur ad Latinos. Bona etiam Servii obſervatio: "Sane bona, inquit, "uſus eſt œconomia, ut dicere inſtinctu numinis profectum eſſe Æneam ad civitatis "excidium: nam incongruum "fuerat, occupatum bello per "ſe tale cepiſſe conſilium." Immo incongrua eſt cauſſa. Sed facit poëta hoc, ut ipſi conſilio major auctoritas accedat

Ocius, et ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit: adſpicit urbem
Inmunem tanti belli, atque inpune quietam.
Continuo pugnæ adcendit majoris imago;
Mneſthea Sergeſtumque vocat fortemque Sereſtum,
Ductores, tumulumque capit; quo cetera Teucrum
Concurrit legio; nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt. Celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora. Juppiter hac ſtat.
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Urbem hodie, cauſſam belli, regna ipſa Latini,

556. *cæde* duo Rottend. *Latinus* Goth. pr.——558. *aciem* multi apud Burm., propius ad vulgarem formam de acie oculorum. Sed *ad noſtras acies* Lucret. aliquoties.——559. *quietem* Rom.——560. *accendit pugnæ* Goth. tert. *accedit* Ed. pr. Burm. *Mavortis* Hugen. *origo* Zulich. a m. pr.——561. *Sereſtumque v. f. Cloanthum* Parrhaſ., interpolate ex Æn. I, 222. 510 et al. locis. cf. ad I, 611. IV, 288. *Sereſtus* indubitate legitur X, 541.——562. *rapit* Ed. Ven. Burm.——563. *ſcuta et ſp.* Ed. pr. Burm. *haut ſp.* Goth. tert. *feſſi* Zulich. a m. ſec.——564. *medio* pr. Menag. et Goth. tert. Sic ſaltem *Celſus medio* eſſe debebat.——565. *hic ſtat* Donatus ad Terent. Phorm. II, 1. *aſtet* Zulich. a m. pr. *aſtat* Erf.——566. *Ne, Nec, Heu quis*, aberratur.

dat deæ monito. 556. *clade:* proprie, metu cladis, captæ urbis.

560. In ſeqq. adumbratur Allocutio militum. Brevitas et aſperitas in ea commendanda venit. 565. *Juppiter hac ſtat:* hac parte, h. pro noſtra parte. Reſpicit ſcilicet fœdus a Latinis violatum. Enniannum eſſe Macrobius VI, 1 monuit, ex Annal. VII *Non ſemper veſtra* (an *noſtra?*) *evertit: nunc Juppiter hac ſtat.* 567. *cauſſam belli.* Servius ait: quia illic erat Lavinia. Cerda ad Amatam refert: ut inf. v. 600. Immo vero, ut in *regna ipſa Latini* pro regia, graviore uſus eſt verbo poëta, pro auctore belli, h. urbe Latinorum, qui bellum intulerant. Quod Latinis tribuendum erat, urbi tribuit. Sic et v. 572 accipiendus.

Ni frenum adcipere et victi parere fatentur,
Eruam, et æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet exſpectem, libeat dum prœlia Turno
Noſtra pati; rurſuſque velit concurrere victus?
Hoc caput, o cives, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, fœduſque repoſcite flammis.
Dixerat, atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum; denſaque ad muros mole feruntur.
Scalæ inproviſo, ſubituſque adparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant;

568. In Oblongo vſ. 569 ante hunc erat collocatus. *et dicto p.* Sprot. et alii apud Burm. cum binis Goth. Petitum ex lib. III, 189, ubi vide. *Urbem* et *victi* ad ſenſum, non grammatice, poſitum. Cæterum hunc verſum quoſdam per figuram Græcam expoſuiſſe, obſervat Servius, ut eſſet: ὁμολογοῦσι μᾶλλον λαβεῖν. Sane ad vulgarem formam erat: *ni fatebuntur ſe velle accipere.* Sed mutato tempore et omiſſione *vū velle* opus erat, ut a vulgari recederet oratio.——569. *f. fulmina* Vratiſl.——571. *rurſumque* Zulich.——572. *Hæc* qu. Moret. *Hic* pr. Hamb. *Hoc* capit Goth. tert. *O capita, o cives* Zulich. *o duces* Mentel. pr. *hoc belli* ſec. Rottend. et Dorvill. Mira vitia, quæ adſcribere piget. vid. Not.——573. *properi* plerique Pier., doctius; ut ſup. v. 85, item Menag. pr. et a m. pr. pr. Hamb. cum Erf. *reponite* Ed. pr. Burm.——575. *cuneos* ſec. Moret.——577. *primoſque fatigant* pr. Moret. alter Hamb. cum Oblongo Pierii.

piendus. 568. *Urbem* et *victi* ad ſenſum, non grammatice, poſitum. conf. Var. Lect. 572. *caput belli et ſumma* eſt ipſa Laurentum urbs, quatenus illa caput eſt populi bellum gerentis. conf. ad 567. De Turno quis tandem hic cogitet? 573. *fœduſque repoſcite flammis.* Neſcio, an nimis argute dixerit poëta, ſi flammam ſacrorum fœderi feriundo reſpexit. Malim accipere ſimpliciter: illato urbi igni repoſcite id, quod fœdere jam pepigerant Latini.

575. Ipſi certatim, certantes inter ſe, *Dant cuneum,* faciunt, ut toties *dare* noſtro poëtæ. 576. *Scalæ improviſo:* nota figura verbum petendum ex altero membro, *apparuerunt, prolatæ, admotæ ſunt.* 577. *primos:* Bene Servius: qui primi

Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum;
Teſtaturque deos, iterum ſe ad prœlia cogi;
Bis jam Italos hoſtis; hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia civis:
Urbem alii reſerare jubent, et pandere portas
Dardanidis, ipſumque trahunt in mœnia regem;
Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros:
Incluſas ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque inplevit amaro;
Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra

578. *interquent* idem et in fine *pennis*.——579. *dextra* Ven.——581. *T. Deos ſe invitum ad* lectio e Donato a Ge. Fabricio illata recte iterum ejecta eſt ab Heinſio. *in prœlia* Goth. tert.——582. *Bis victos hoſtes* Oudart. *hæc jam altera* Medic. a m. ſec., nervoſius utique Heinſio judice.——585. *trahant* pr. Moret., quod Heinſio impenſe arridebat, ut antea ſit *juvent*: quod non aſſequor. *in prœlia* alter Hamb.——586. *Arma fremunt* Bigot., ut ſimile ſit illi: *fremit arma iuventus*. Lapſus librarii non infelix! lapſus tamen. *et* deeſt Hugen. et Parrhaſ.——587. *I. veluti l.* Medic. et pr. Hamb. *in* abeſt Hamb. ſec. et Ed. pr. Burm.——588. *Inveſtigat apes* a m. ſec. Hamb. pr.——589. *per cerea clauſtra* Goth. tert., minus eleganter. *Cerea caſtra* hinc petivit Claudian. de R. P. II, 125. 126.

mi ad portas erant obvii, ſcilicet ſtationem agentes. 582. Variat orationem: *hæc jam altera*, pro bis ruptum fœdus, bis Italos hoſtes factos: cf. ſup. 212 ſqq. et VII, 263. 285. 585. trahunt regem ad muros, haud dubie dedendæ urbis et renovandi fœderis cauſſa. Nihil apertius.

587 ſqq. Accipiendum de fumigatione, qua, ut favos eximat mellarius, expelluntur alvearibus apum examina: cf. Ge. IV, 229. Comparationem Apollonio ſublegiſſe Maronem ſatis jam monuerunt Intpp. Locus eſt de Bebrycum fuga lib. II, 130 ſqq., ubi Brunck. laudat Lycophr. 293, noſter vero ad urbanorum diſcurſationem et trepidationem tranſtulit, et ornamenta varia adjecit: v. c. πίτρῃ ἐν eſt *latebroſo in pumice*; καπνῷ eſt *fumo implere amaro*; *veſtigavit* eſt

Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras;
Volvitur ater odor tectis; tum murmure cæco
Intus ſaxa ſonant; vacuas it fumus ad auras.
Adcidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inceſſi muros, ignis ad tecta volare;
Nuſquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni;
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit

590. *alas* Zulich. a m. ſec. Qui lectionum varietatem captat, poteſt huc advocare Ge. IV, 202. 203, ſed eſt vitium ex altero natum: *aras*, quod alter Menag. adhuc habet. *iram acuere* etiam pedeſtris oratio frequentat.——591. *Solvitur* Goth. tert. *intus odor* ſec., *caſtris* alter Menag. *nunc* ante Heinſ. lectum. *tunc* nonnulli: *et* alii. Sed *tum* jam Pier. e ſuis commendaverat.——592. *in auras* tres apud Burm.——593. *hic feſſis* Goth. ſec.——594. *totam in l.* Parrhaſ. *tanto in luctu* Hugen.——595. *venientes p. hoſtes* Dorvill. *conſpicit* Oblong. et alii Pier., perperam.——596. Turbatum in prima voce. *Inceſſi* vett. edd., et in his Egnat. e Servio. *Incendi* propagatum inde ab Ald. pr. Hinc utrumque paſſim editum, a nonnullis, ut a Cerda, *Inſcendi*, ex emendatione Canteri non mala, ſi ex libris nihil haberemus, quod probari poſſet. In multis Pier. et in Heinſ. fere omnibus, add. Erf., *Incendi* occurrit; quod ex *Inſcendi* natum videtur; in Rom. *Incenſi*, in aliis Pierianis *Inceſſi*, quod et in Medic. a m. ſec. (nam pr. *Incedi* dederat) et unus Mentel. pro var. lect., item bini Goth. (in tert. *Incendi*) exhibent. Firmat id Servius: *Inceſſi*, invadi, cum Aruſiano Meſſio et Eutyche apud Heinſ. et imitatio Statii XI Theb. 361, iterum occupavit edd. per Commel. Steph. Plant. *ignis ad* Heinſ. c. Medic. et al. Vulgo *igneſque ad*. In Zulich. erat *ignem ad t.*——598. *juvenem puguæ* pr. Hamb. et Gud., quem ver-

eſt pro invenit: et ἀορίστως accipiendum: *trepidæ rerum*, ſollenni (conf. ſup. I, 178) ornatu, pro *trepidæ* ſimpliciter: trepidæ de rebus, propter res, propter caſum repentinum; in trepidis rebus conſtitutæ, ἀμηχανοῦσαι. 591. 592. tantum ad exornandam comparationem valere debent; ſubnati ex verbis Apollonii: ἐπιπρὸ δὲ λιγυφθόγγοις Καπυῒ τυφόμενοι. Studium ornatus videmus vel in his *fumus amarus, ater odor*. Omiſſa in fine ad v. 592 applicatio comparationis: Similis fortuna et trepidatio nunc erat in urbe Latinorum.

593. Nova calamitas afflixit Latinos caſu Amatæ. *feſſos* dixit,

Exſtinctum; et, ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſſam clamat, crimenque, caputque malorum;
Multaque per mæſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam adcepere Latinæ:
Filia prima manu flavos Lavinia crinis
Et roſeas laniata genas, tum cetera circum
Turba, furit: reſonant late plangoribus ædes.

verborum ordinem malim, ne ambigua ſit ſententia. Jungendum enim *in pugnæ certamine*. Tum *in* abeſt Gud. et quibuſdam Pier. *a certamine* Rom. *in certamina* Ven.——599. *et* abeſt Gud. et pr. Menag. *dolore oſſ* Goth. tert.——600. *exclamat* ed. Junt.——601. *oſſata* vel *afflata* item *dolorem* in nonnullis Pier.——602. *diſcingit* Goth. ſec.——603. *Ac* apud Lactant. de Perſec. c. 30. *infamis* Vratiſl. et Dorvill. *informem* Zulich. a m. pr. *ab alto* Gud. a m. pr.——604. *poſtquam miſeræ* Goth. tert.——605. *flavos* omnes Pier. et, quantum video, Heinſiani omnes. *floreos* ex ſcriptis nulli præterquam quos Giphan. Ind. Lucret. excitat, et quod in Leid. ac Mentel. pr. *floros* fuiſſe ſuſpicatur Burm. Servius tamen: "Antiqua, inquit, lectio *floreos* habuit, id eſt florulentos, pulchros; et eſt ſermo Ennianus. Probus ſic adnotavit: neotericum erat *flavos*; ergo bene *floreos*: nam ſequitur: *et roſeas laniata genas*. Accius in Bacchis: *Nam florei crines vide, ut propexi jacent*. In iiſdem: *Et lanugo florea nunc demum inrigat*. Pacuvius Antiopa: *Cervicum floreos diſpergit crines*." Hactenus Servius; cui adde quos laudat Burm. Probi acumen nihili eſt: et omnino vix inducor, ut cultiſſimum poëtam duram et antiquatam vocem probaſſe credam. *Floreos*, puta diſſyllabum factum, unus Egnatius recepit, quantum video, et e recentioribus Cuningham. ——606. *lacerata* ſec. Moret.——607. *latæ*: haud dubie vitioſa lectio, quam miror Heinſium revocaſſe. Burmannus obſervat jam Cerdam et P. Da-

dixit, ſc. malis, ut jam toties vidimus, et jam animis fractos. 600. *caput*; ut ſup. XI, 361 de Turno: *o Latio caput horum et cauſſa malorum*. 603. Mortem Amatæ jam expectare nos fecerat ſup. vſſ. 62. 63. Nec pro odio illa ſuo in Æneam ſuperſtes Turno eſſe debebat. Sed infame hoc mortis genus poëtam maluiſſe mirum videri debet. Scilicet nec hoc ad ſui ſæculi ſenſum attemperavit, nec ad noſtram opinionem eſt dijudicandum; eſt enim hoc genus mortis heroicum ac tragicum, h. e. carminibus et tragœdiis Græcorum frequentatum.

Hinc totam infelix volgatur fama per urbem.
Demittunt mentis; it ſciſſa veſte Latinus,
Conjugis adtonitus fatis, urbiſque ruina,
Canitiem inmundo perfuſam pulvere turpans:
Multaque ſe incuſat, qui non adceperit ante
Dardanium Ænean, generumque adſciverit ultro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantis ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
Jam minus atque minus ſucceſſu lætus equorum.

P. Danielem alioſque ſic edidiſſe: ſine codicum utique auctoritate, et verba ſaltem Donati notæ præfixa ſequutos: *latæ clamoribus ædes*: nam Medic. unus laudatur, is vero emendatus a ſec. m. *late*; hocque poëtæ uſus et rei natura poſtulat: *reſonant late*. Tum *clangoribus* Oblong., item Mentel. ſec. et Hugen. cum Goth. tert. *clamoribus* Medic. Pierii.——612. 613. Hi duo verſus deſiderantur in Rom. Medic. et aliis vetuſtis, tranſlati huc ex lib. XI, 471. 472, omiſſi etiam a Cuninghamo et a Brunckio. *Multum ſe* Zulich. *incuſans* duo Burm. et Goth. tert. *quod* Zulich. *acceperat* alter Hamb. *adc. ultro* Oudart. pro var. lect.——613. *acciverit* Ed. Ven. Burmann., item Zulich. Hugen. Leid. Sprot.

tatum. Multa exempla in iis ſunt, quæ congeſſit Cerda. Nobile adeo leti genus ex antiquo more, inprimis in feminis. Sic Jocaſta laqueo ſpiritum intercluſit, Epicaſte Homero dicta Od. λ, 277 ſqq. Sic mater Ulyſſis, Anticlea, ap. eund. Sic Clite ap. Apollon. I, 1063. Sic Phædra et aliæ. Hanc adeo mortem prætulit poëta hiſtoriarum fidei, qua apud Servium Fabius Pictor Amatam inedia ſe interemiſſe tradiderat. At Piſo apud Victor. O. G. R. 13 ſimpliciter: *interfecto Latino* (in pugna cum Rutulis) *mortem* Laviniam *ſibimet conſciviſſe*. *Nodum leti* egregie dixit pro nodo letifero; et *letum informe* pro turpi, fœdo, eximie! 611. Pathos habet verſus et miſerationem facit; *immundo* ſimpliciter ornat, ut Ge I, 81. Scilicet κόνιν αἰθαλόεσσαν reddidit, quæ non modo de cinere foci in propinquo ſtantis (ut Iliad. σ, 23 de Achille), ſed et de pulvere occurrit Odyſſ. ω, 315. *Canitiem terra atque infuſo pulvere fœdans*: præiverat jam Catullus LXIII, 224, ut etiam monitum a Guellio.

614. Revocandum in animum, quod Turnum Juturna ad extremos ordines deduxerat: ſup. 483 ſqq. 616. triſtis et ſollicitus *ſucceſſu equorum*, quos viribus ac curſu deficere tandem videbat. Ergo *ſucceſſus* h. l. non eſt fortunæ, ſed proceſſus,

Adtulit hunc illi cæcis terroribus aura
Conmixtum clamorem, adrectaſque inpulit auris
Confuſæ ſonus urbis et inlætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currumque et equos et lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, ſequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria pandit;
Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſint.
Ingruit Æneas Italis, et prœlia miſcet:
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.

617. *huc* pr. Hamb. a m. ſec. *cæcis illi* Rom. a m. pr. *clamoribus* Zulich. a m. ſec. et Goth. tert.——618. *que* abeſt Parrhaſ. *arreptaſque* Ed. pr. Burm.——620. *Ei* vel *Heu* multi. *quod t.* Zulich. a m. pr.——621. *Quidve* Zulich. et Parrhaſ. *Quis venit t.* Erf. *tantos* tres Burm. *ad urbem* tert. Rottend. et Hugen.——622. *et ductis* Zulich. a m. pr.——623. *hic* Gud. a m. pr. *hinc* alter Hamb.——624. *curruſque* vett. edd. *currumque* ed. Ald. tert. dedit: idque libb. Pier. et Heinſ. tuentur cum binis Goth. conf. IX, 12. *currum qui* duo Rottend. *tenebat* Gud. a m. pr. et pr. Moret.——625. *Ac* Dorvill.——627. *poſſint* e præſtantioribus Pier. et ſuis Heinſ. pro vulg. *poſſunt*——628. *Ingruet* Hugen. *Irruit* Montalb. et a m. pr. Zulich. Tum *I. A. armis* apud Serv. ad XI Æn. 311. *I. A. et talis* Zulich. *præmia* Goth. ſec. *miſcent* ſec. Moret.——629. *multa manu* Zulich.——630. *neque* e Berſm. MS. Cuningham. *recedens* Gud. a m. pr. *recedas* Bigot.

ſus, procurſus equorum, cujus velocitas ſenſim ſenſimque imminuebatur. Videtur poëta vocem exquiſitiorem ad ſignificatum minus frequentem traduxiſſe. 617. *cæcis terroribus*, quorum cauſſam ignorabat. 621. *diverſa ab urbe*, in diverſa parte ſita: clamor enim ei a tergo oritur. 627. Verborum color comparatur cum Iliad. ν, 312 ſqq. 629. *mittamus funera*; alias adjectum: neci, Orco: et *mittamus f. Teucris*, pro Teucrorum funera: h. corpora. 630. *numero* ſc. funerum,

Turnus ad hæc:
O ſoror, et dudum, adgnovi, cum prima per artem
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti;
Et nunc nequidquam fallis dea; ſed quis Olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri letum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ jam ſpondet Fortuna ſalutem?
Vidi oculos ante ipſe meos, me voce vocantem,
Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter,

631. *Turnus ad hæc.* Deſunt hæc Gud. et Exc. Burm. Contra Leid. ſupplet: *humili reſpondet talia voce.*——632. *O ſoror, o. d.* Goth. pr. et tert. Vulgata accipienda: *O ſoror agnovi, et dudum quidem, c.*——633. *atque hæc* Oudart.——635. *Præmiſſam* Hugen. *perferre* quatuor Burm. et Goth. tert. cum Rom.——636. *miſeri fratris* apud Macrob. IV, 2.——637. *Nam quid ego?* Montalb. pr. Hamb. a m. ſec., ſicque Ed. P. Danielis; et placere poteſt. Cf. tamen X, 675. *aut quam jam* Mentel. a m. ſec. *ſpondit* Gud. *ſpondet jam* Dorvill. et Goth. pr. Totus verſus deerat Regio.——638. *oculos ipſe ante meos* Zulich. *oculis meis* quidam editi apud Quinctil. IX, 3, p. 812, quo Burmannus remittit ſuper hoc loquendi genere.——639. *quod* Reg. *non fuerat* Medic. a m. pr. et pars codd. ap. Burm. cum Goth. ſec. Vulgare pro doctiore: *ſuperat* pro eſt. cf. III, 339 et al.

rum, h. cæſorum. Ita Servii interpretatio lucem accipit. Durius eſſet: *m. f.* immittamus mortes.

632. Non eſt acerbe a poëta exigendum, ut argumenta exponat diſerte, quibus agnoverit Turnus deam ſororem. Sufficit eveniſſe multa inopinato et a cauſſis obſcuris inde a v. 225 ſeqq. Potuit quoque in habitu vel motu corporis aliquid eſſe, quod deam argueret. cf. ſup. Exc. XIII extr. ad lib. I. Similiter res ſe habet in loco, quem comparare ſolent, Iliad. ν, 815. 634. *fallis*, λανθάνεις, latere vis. 638. Non reprehendendum erat a Grammaticis, in ſuperioribus, vſſ. 529 ſqq. Murrani cæde narrata non adjectum eſſe hoc, quod Turni ante oculos ejuſque nomine invocato ea facta eſt. Poteſt utique poëta nunc illud factum fingere, et phantaſma eſt præclarum, quod animo Teucri obverſatum dici poterat. Sic ſup. IV, 460. 461 de Didone; et ſæpe alii poëtæ. Ornatius autem

Oppetere ingentem, atque ingenti volnere victum.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Uſens
Adſpiceret; Teucri potiuntur corpore et armis.
Exſcindine domos, id rebus defuit unum,
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit?
Uſque adeone mori miſerum eſt? vos o mihi Manes
Eſte boni: quoniam ſuperis averſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ
Deſcendam, magnorum haud umquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat; medios volat, ecce, per hoſtis

640. Idem fere verſus ſup. lib. X, 842.——641. *Urens*, *Uſens*, aberratt.——644. *ne D.* Menag. pr. *dextra Drancis hæc* Parrh. *Dranci* maluerat olim Heinſ., forte tamquam magis poëticum.——645. *et* aberat Leid. Mentel. pr. Moret. ſec. et Reg., quod placet. *videbo* Rom.——646. *eſt* abeſt Goth. tert.——647. *adverſa* Medic. Gud. et multi alii ap. Burm. cum tribus Goth. et Ed. pr. et Mediol., perperam. *averſa* recte jam in edd. Venetis. Senſus: quoniam deorum ſuperorum voluntas, numen averſum eſt, vos, o dii inferi, ſitis mihi propitii.——648. Pro *Sancta* Goth. tert. *Cauſa*, forte pro *Caſta*; ſed alterum eodem ſenſu plus dignitatis habet. Sic et ἱερὸς pro ἀγνός. *neſcia* idem Goth. tert. cum altero Menag. Macrob. III, 3 et Ed. pr. Burm. Reliqui ſcripti et editi conſtanter *inſcia*, quod cur poëta, metro vi illata, maluerit, equidem ignoro.——649. *Deſcendet* Dorvill.——650. *volat ille* Hugen.

autem extulit Maro, quod ſimpliciter Iliad. ι, 467 κεῖται ἀνὴρ etc. 641. *Uſens*, v. ſup. 460. De eo lib. VII, 744 ſqq. 646. *Uſque adeone m.* Neronis voce celebratum hemiſtichium ap. Sueton. Ner. 47. *Manes* hic ſunt dii inferi, ut alibi quoque; *boni*; propitii, ut Ecl. V, 65. Sententia vſſ. 646. 647 fere eadem quæ ſup. XI, 51. 52, quoniam deorum ſuperorum voluntas, numen, averſum eſt: vos, o dii inferi, ſitis mihi propitii. 648. *culpæ*, ignominiæ, fugæ.

650. Labefactum Turni animum nunc impellit, utque Æneæ occurrat, permovet, nova res: Sacæ vulnerati et orantis miſe-

Vectus equo ſpumante Saces, adverſa ſagitta
Saucius ora, ruitque inplorans nomine Turnum:
Turne, in te ſuprema ſalus; miſerere tuorum.
Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum arcis Italum, excidioque daturum;
Jamque faces ad tecta volant. In te ora Latini,
In te oculos referunt; muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea regina, tui fidiſſima, dextra
Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus et acer Atinas
Suſtentant aciem. Circum hos utrimque phalanges
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum

651. *Saces* Heinſ. e Medic. et aliis vetuſtioribus. Vulgo *Sages*. aliquot *faces*.——655. *Disjecturum* Sprot. et Leid., vitioſius Ven. *Devecturum*. *Italis arces* Montalb. *excidiumque* pr. Moret.——656. *Ad te ora* Ed. pr. Burm.——658. *in fœdera* pr. Hamb. a m. ſec. *flectet* Leid. *mittat* Oblongus, non male: *ſe mittat*, demittat, inclinet.——659. *tua f.* alter Hamb. *tuis* Bigot.——661. *Atinas* jam ſup. XI, 869 commemoratus: in aliquot Pier. et Burm. *Aſylas*, quia is et ſupra cum Meſſapo jungebatur, v. c. v. 550; et hinc in aliis corrupte *Aſilas*, *Aſilus*, *Aſillas*, *Atiras*.——662. *acies* Medic. et alii ap. Burm.——663. *Sages* Zulich. ——664. *diverſo* in Ven. Interrogationem alii apponunt.

miſeratio. Expreſſit locum Statius XI Theb. 239 ſqq. 654. *Fulminat:* grave vocabulum, cujus vim nulla vulgari voce aſſequaris. Stragem eum late facere ſignificat. Voce jam Ge. IV, 561 uſus eſt. cf. inf. v. 700. 657. *muſſat* h. l. tacite deliberat. Manet tamen notio, quæ ſup. XI, 345 et 454 atque inf. 718 redit, ut muſſare ſit, non audere aperte dicere. Eodem redeunt alia apud Cerdam et al. 659. *tui fidiſſima*, pro vulgari, in te, tibi; ad formam illius: tui amantiſſima: inflexum. 660. *exterrita:* quod ſup. 599 dixerat: *ſubito mentem turbata dolore*, in furorem acta. 664. *deſerto in*

Turnus, et obtutu tacito ſtetit. Æſtuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et Furiis agitatus amor, et conſcia virtus.
Ut primum diſcuſſæ umbræ, et lux reddita menti:
Ardentis oculorum orbis ad mœnia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem, flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat:
Turrim, conpactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, pontiſque inſtraverat altos.
Jam jam fata, ſoror, ſuperant; abſiſte morari;

666. *obtuitu* aliquot apud Burm. conf. VII, 250.——667. *Uno in corde* recepit Heinſ. e melioribus etiam h. l., ut ſup. X, 871, ubi iidem verſus legebantur. Vulgo, *Imo in c.*, quod majorem vim habere in tali loco nemo dubitet, etſi alterum exquiſitius dictum concedam, pro, una in eodem corde. Cumque ea lectio *unus* et *imus* ſemper incerta fluctuare ſoleat: alteri non tantum tribuendum arbitror, ut *Imo* expellatur. *Una* Sprot. ſec. Moret. Dorvill. *in corde dolor* uterque Hamb. a m. ſec. Bigot. Goth. tert. *mixtaque* Goth. ſec. *veſania* Reg.——668. *At F.* tert. Goth. *agitatur* alter Hamb.——669. *et vox* aliquot Burm. In fine *eſt* Medic. et aliis deerat: hincque ſublatum ab Heinſ.——670. *oc. ocies* Goth. tert. et Dorvill., ſed hic alterum in marg.——671. *ad m. reſpicit u.* alter Hamb. *proſpexit* Ven. *conſpexit* Leid.——672. *volutis* Leid. et Hugen. ad vulgarem formam.——673. *petebat* pro div. lect. prior Hamb. et Zulich.——674. *compactam* alter Hamb. et Dorvill. *qua* Goth. ſec. *duxerat* Parrhaſ. et Montalb., perperam. vid. ſup. VI, 630.——675. *inſtraverat* lectum inde ab Ald. tert. firmatumque codd. Pier. et Heinſ. *intraverat*, vitioſe, ed. Dan. Heinſii. At *inſtruxerat* edd. vett. cum Mediceo Pierii, Dorvill. Goth. pr. Erſ.; mutatum idem in nonnullis in *exſtruxerat*.

in gramine, extremo campo: ſup. v. 614. 668. *Furias* ad deſperatas Laviniæ nuptias refer.

669. *umbræ*, quia in vulgari ſermone *caligo mentis* dicitur. 672. Turrim ex ſeriore ævo heroicæ vitæ intulit poëta. Admovebatur illa muris ab oppidanis, ut inde deſuper et ex alto hoſtis miſſilibus peti poſſet. *Tabulata* ſunt turris contignationes, v. ſup. lib. II, 463. 464. *vortex flammis volutus* elegantius quam vertex flammarum. 675. *pontiſque* quibus diſcurſus fieret per turres et muros, vid. ſup. IX,

Quo deus, et quo dura vocat Fortuna, ſequamur.
Stat conferre manum Æneæ, ſtat, quidquid acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
Amplius. Hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
Dixit, et e curru ſaltum dedit ocius arvis; 681
Perque hoſtis, per tela ruit; mæſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluti, montis ſaxum de vertice præceps

678. *acerbum eſt* Serv. ad Æn. II, 750. Sicque Goth. pr. Tum melius, puto, interpungitur poſt *Morte*, ut ſit; *Stat, quidquid acerbi eſt Morte, pati.* ——679. *neque m.* Reg. Parrhaſ. bini Goth. et Probus in Grammatica: ſicque editum a Cuninghamo. *non indec.* Dorvill.——680. *Hoc* pr. Hamb. *luere* Zulich. a m. pr. In archaiſmo in *furere furorem* nemo hærebit; ſed quod a viris doctis illuſtratum et expoſitum volebam, hoc erat: quam vim h. l. habeat *ante*. Servius exponit: "prius quam ad eum veniam, ut pugnam mente concipiam et inſtructus furore in bella prorumpam." Digna Grammatico interpretatio, non poëta! Cerda: *priuſquam moriar* ſupplet; quod æque putidum. Atqui in his et ſimilibus obmuteſcunt ſummi viri. Niſi vitio coinquinatus eſt verſus, eſt utique inter eos, quos poëta, donec emendaret, rudere, ne hiarent, complevit. Alias facile poterat ſuccurri: *ſine me furore, alma, f.*, vel *ſine me inſanire furorem*. Certe *ante* prorſus alienum. Sine me, o ſoror, indulgere furori huic meo, hoc eſt iræ, virtuti, ut congrediar cum Ænea, etiam, ſi fatalis mors inſtet.——681. *a curru* pr. Hamb. *armis* ſec., ſed *arvis* eſt ex more poëtæ, in arva, in terram, χαμᾶζε.——682. *et tela* tres Burm.——683. *trepido* Goth. tert.

170 et 530. 680. *ante*, ante quam *morte patiar quicquid acerbi eſt*; ſed vid. Var. Lect.

684 ſeqq. Comparatio ex ipſa rerum natura unicuique facile poëtæ obvia. Nec tamen ignorare potuit Virgilius, eam jam ab Homero tractatam Iliad. ν, 137 ſqq. Heſiod. Scut. 374 ſqq. 437. Ex Virgilio profecerunt alii etiam Guellio et Cerdæ laudati, Statius VII Theb. 744 ſqq. Valer. Fl. VI, 631 ſqq. Add. Taſſus *Gieruſ. lib. XVIII, St.* 82. Sed omnium diligentiſſimus in ornamentis Q. Calaber lib. I, 694 ſqq. lib. II, 378—385. Maronis laudem cumulat oratio elaborata et phantaſmatum dilectus ſimulque ἐνάργεια. 685. 686. variat orationem pro vulgari: avolſum vento ſeu imbre ſeu vetuſtate. *ſublabſa vetuſtas*

ſaxi,

Cum ruit, avolſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublabſa vetuſtas,
Fertur in abruptum magno mons inprobus actu,
Exſultatque ſolo; ſilvas, armenta, viroſque
Involvens ſecum: Disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtriduntque haſtilibus auræ;
Significatque manu, et magno ſimul incipit ore:
Parcite jam, Rutuli; et vos tela inhibete, Latini;
Quæcumque eſt Fortuna, mea eſt; me verius unum
Pro vobis fœdus luere, et decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,

685. *ventis* ſec. Moret.——686. *Proruit* Bigot. *Proſuit* tres apud Burm. *ſublata* duo ibid., ſicque ap. Schol. Cruqu. Horat. III Od. 30. *ſublapſa* Goth. pr. *ſubcaſſa* Parrhaſ.——687. *magno tunc* Ed. pr. Burm. *ictu* Ed. ead., tum multi codd. Pier. Heinſ. et Goth. ſec., nonnulli a m. ſec. Sed hoc Pierio placere non debebat. *agi*, moveri, deturbari, docte dictum: hincque *actus*.——689. *Dejecta* Oudart. et Zulich., perpetua varietate; vide modo v. 655.——691. *ſtriduntque* ad vetuſtiorum Pier. et ſuorum ductum Heinſ. repoſuit. Vulgg. *ſtridentque*. vid. ſup. IV, 689. et Ge. IV, 556. *que* aberat Sprot.——692. *increpat ore* facile cuique in mentem veniat: ſic tamen poëta hic noluit: ut tot alia, argutius dicta, quibus carere maluit.——694. *me juſtius unum* Sprot. ex gloſſa.——696. *mediis* Dorvill.

ſaxi, pro ſaxo ſublabſo vetuſtate: traducto attributo. 687. *actu* exquiſite, impetu, impulſu. *mons* pro ſaxo, ut augeat phantaſma, *improbus*, ingens, ut al. 688. 689. His exornatur res, et increſcit admiratio. Hæc multo ἐναργέστερα et ad ſenſum efficaciora fiunt, ſi Græca compares, aut ſi ad ſimplicitatem orationis vulgaris ſingula redegeris.

690. 691. Simplicibus verbis eadem dicta Iliad. υ, 789 et v. 692. Comparari ſolent cum Iliad. γ, 81, Odyſſ. ω, 529 ſqq. 692. magna voce inſit. 694. *verius* eſt, juſtius eſt, me unum pro omnibus rupti fœderis pœnam luere, ut jam Serv. Nota nunc vocis *verus* ſignificatio vel ex illo Horatiano: *Metiri ſe quemque ſuo modulo ac pede verum eſt.*

697 ſqq. Præclarus locus: primum in exhibenda impatientia

Deſerit et muros, et ſummas deſerit arcis;
Præcipitatque moras omnis; opera omnia rumpit;
Lætitia exſultans, horrendumque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe, coruſcis
Quum fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali
Vertice ſe adtollens pater Apenninus ad auras.
Jam vero et Rutuli certatim, et Troës, et omnes
Convertere oculos Itali, quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulſabant ariete muros;
Armaque depoſuere humeris. Stupet ipſe Latinus,
Ingentis, genitos diverſis partibus orbis,
Inter ſe coiiſſe viros, et cernere ferro.

700 *exſultat* Oudart. et Sprot. *horrendiſque* Parrhaſ. *inſonat* pr. Hamb. a m. ſec. vid. ſup. VIII, 239 et al.——701. *Athos* Medic. et alii; atque ſic Ald. ſec. et cætt. At veteres edd. cum codicum majore parte *Athon*: quam male Servius pro vera lectione venditabat, metro perperam metuens. Eſt Ἄθως. Monuit quoque Benedictus. *et quantus* Reg.——703. *ſe tollens* Goth. tert.——705. *qui alta* et *qui imos* Dorvill.——706. *altos* Oudart. *abiete* Moret. ſec.——708. *Ingentes* ante Heinſ. Tum *diverſi partib. orbis* Maronis mos poſtulat. Sicque jam conj. Heinſ.——709. In Heinſianis et Burm. *coiſſe* vitioſe expreſſum. Cæterum memorabile exemplum hic

tientia moræ et feſtinatione, tum in phantaſmate miræ heroum magnitudinis et ſpeciei corporis. *Præcipitatque moras omnes*, ornate, h. omnia, quæ eum morari poterant, feſtinanter agit. 700. *intonat armis*, tantus corporis ſpecie, *quantus Athos*. Etiam Hector apud Homerum Iliad. ν, 754 ὠμῳὼ δὲ ὄρεϊ νιφόεντι ἐοικὼς, ſed ornatius Maro ſingula montium nomina ponit, quod efficacius ad ſenſus impulſus eſt. Ne autem quis cum Spencio Polym. p. 248 ſimulacra deorum montium cogitet moneo: Sic tota vis et δεινότης poëticæ imaginis perit, quæ alioqui multum ex illo habet, quod ὑφαντασιῶδες dicere licet. Duxit hinc Miltonus magnificum ac ſublime illud Satanæ phantaſma: *dilated ſtood, Like Teneriff or Atlas, unremov'd: His ſtature reach'd the ſky; and on his creſt Sat Horrour plum'd. Parad. loſt* IV, 984. *Cum fremit* ventorum procellis; hinc et *coruſcæ* ilices, variante variato arborum motu luce et umbra. Sic ſupra I, 164 *ſilvis ſcena coruſcis*. 709. *cernere*, decernere,

Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procurſu rapido, conjectis eminus haſtis,
Invadunt Martem clipeis atque ære ſonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
Congeminant. Fors et virtus miſcentur in unum.
Ac velut, ingenti Sila, ſummove Taburno,

hic verſus prodit librorum in manifeſtam corruptelam conſpirantium; quo quis abuti poſſit in auctoritatem codicum elevandam. Legitur enim in Romano juxta ac Mediceo, et in cæteris Pierianis et Heinſianis omnibus, it. in Erf., adverſus metrum: *virus et decernere ferro*. Unus erat Pier., a quo aberat *et*, quod et Goth. ſec. ignorabat cum aliis, quos Urſin. viderat, qui et Faërnum ſic emendaſſe teſtatur. Sequuntur codicum vitium edd. vett., quantum video, omnes, exceptis iis, quæ ex Egnatii recenſione Ven. 1507 profectæ, in quibus *et cernere*: hoc etiam Ge. Fabricius recte repetiit, hincque alii. Auctoritatem faceret jam per ſe ſatis magnam, ratio poëtica: ſed *cernere* etiam firmat Seneca Ep. 58, tum Quinctil. et Priſcian., teſte Heinſio, inprimis autem Servius, docta in Nota ad h. l. et *cernere* etiam a m. ſec. in Mentel. erat emendatum. Poſt virorum doctorum obſervationem nunc conſtat, *cernere*, κρίνειν ἀγῶνα, pro decernere, jam Ennio eſſe frequentatum. conf. Heinſ. ad h. l. cum Cerda et Burm. ——710. *p. pulvere* Zulich. a m. pr. Jo. Schrader. tentabat: *ut vacui patuerunt æquora campi*.——711. *conjectiſque* Medic., ut Heinſ. tradit. Sed Fogginii diligentia dedit a m. pr. *colectique*, et a ſec. *conlectis*: hoc etiam Rom. exhibebat. Etiam Bigot. *collectis*, Goth. tert. *dijectis*.——712. *ſimul ære* ſec. Menag.——713. *crebris ictis* Medic. (a m. pr.) et Gud. a. m. pr. ——714. *Congeminat* ſec. Rottend.——715. *Sila* diſerte Medic. et al. In aliis, et in edd. vett., nec non in Servio *Syla*. In Rom. *ſilva*, ut ſupra erratum Ge. III, 219, et ut h. l. ab aliis errari Servius monet. *Sylla* Dorvill. a m. ſec. *ſub monte Taburno* ap. Serv. ad Ge. III, 219.

cernere, cf. Var. Lect. 710. conf. v. 696. 712. *Invadunt Martem:* elato ſpiritu, pro, incipiunt pugnam, cf. IX, 186. *clipeis atque ære ſonoro:* utrumque de clipeis colliſis. Infra 724 repetitur: *Concurrunt clipeis*. 714. *Fors et virtus*. Non fors Turni, Æneæ virtus: ſed pugnantes non modo virtutem præſtant, ſed et caſum ac fortunam in ictibus et vulneribus inferendis obſervant.

715. Ornatiſſima comparatio: facile cuivis obvia, ſed tam ſplendide et magnifice vix a quopiam tractata. Nam tenuiter Apollon. lib. II, 88. 89. Sed ipſe Maro jam pugnam taurorum copioſe tractaverat in Georg. III, 217 ſqq. Cum quo conferre juvabit Oppian. Cyneg. II, 43 ſqq. Ornat notionem ſilvæ poſitis nominibus celebriorum ſilvarum, Silæ in Bruttiorum agro (vid.

Cum duo converſis inimica in prœlia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi ceſſere magiſtri;
Stat pecus omne metu mutum, muſſantque juvencæ,
Quis nemori imperitet, quem tota armenta ſequantur;
Illi inter ſeſe multa vi volnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, et ſanguine largo
Colla armoſque lavant; gemitu nemus omne remugit:
Haud aliter Tros Æneas et Daunius heros
Concurrunt clipeis. Ingens fragor æthera conplet.
Juppiter ipſe duas æquato examine lances

716. *converſi* alter Menag. *diverſis* Menag. pr. et Goth tert. *c. inter ſe prœlia* Zulich. a m. pr. *in* abeſt alteri Menag.——719. *Quis nemorì* Heinſ. tandem reſtituit e Medic., tum Rom. aliiſque Pier.; adde Goth. ſec. Vulgo lectum: *Quis pecori*. Porro *imperet et* aliquot Pier. et Burm. *ſequuntur* Sprot. et duo alii Burm.——720. *prœlia miſcent* Gud. Sed alterum figuratius.——721. *infigunt obnixi* Parrhaſ.——722. *rigant* Oudart. a m. ſec., ex interpretamento τῦ *lavant*. *lavunt* aliquot Pier.——723. *Non aliter* duo Goth. et pars Pier. *Lavinius heros* pr. Moret.——724. *fr. a. pulſat* Oblong.——725. *Jupiter ille* Bigot., ut toties. vid. lib. VII, 110. *ex agmine* Parrhaſ. Goth. pr., ut toties alibi. *æquato pondere* Goth. tert.

ſup. Var. Lect. ad Ge. III, 219) et Taburnum, in Samnio (vid. Ge. II, 38). 717. 718. 719. Valent hæc ad pugnæ atrocitatem declarandam. *muſſantque*. conf. ſup. 657. *nemori*, pro paſcuis, ſaltu: ut in Ge. v. c. II, 216 et v. h. l. Heinſ. 720. Cf. Ge. III, 220 ſqq.

725. 726. 727. Apud Homerum Jovem fata Hectoris et Achillis Iliad. χ, 209 ſqq., Achivorum et Trojanorum Iliad. Θ, 69 libra expendere: notum eſt: ſed ibi alterutrius exitium jam inſtare declaratur; quod ſequutus eſt Miltonus in præſtantiſſimo loco lib. IV, 996 ſqq. Expreſſerat idem in Memnonis et Achillis pugna Æſchylus in Ψυχοστασίᾳ, niſi quod Κηρὼν ſubſtituerat Animas, obſervante quoque Euſtath. p. 1266, 38. p. 699, 31.

et

Suſtinet, et fata inponit diverſa duorum; 726
Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum.

727. *aut quo* complures ſcripti Heinſ., tum Parrhaſ. et Goth. ſec. ac tert. Poſſunt hi videri ad Servii exemplum interpretationem inſtituiſſe, ſicque edidit Cuninghamus ex Hulſ. et Nonio p. 177, laudato Caſtalione Obſſ. Dec. III, 9. Monet tamen eſſe hoc duriſſimum, quod in *Quem damnet* ſubſtituendum ſit *voti*; quodque *labor* ſit virtus, quæ alterum victorem reddat. Poteſt *aut* ſervari etiam ex noſtra interpretatione; nam ſæpe pro copula occurrit. Neſcio, an procedat, ſi quis τὸ *labor* ſic ſumat: *Quem damnet, labor* eſt Jovi, laborat Jupiter, dubitat, deliberat, *Quem damnet* (leto) *aut quo* vel *et quo* etc. Sed vid. Not.

et Plutarch. de aud poët. p. 15, conſpicitur quoque in patera Etruſca apud *Lanzi* (To. II *Saggio di Lingua Etruſca* p. 224) quam ad Hectorem retulerat Winckelmann. in Mon. ined. Maro ad diverſum phantaſma Interpretes avocare debebat: ad magnitudinem pugnæ et expectationem exitus, quam ea faciebat. Non modo homines ſuſpenſi expectant, ſed ipſi dii; ipſe Jupiter libra pugnantium fata trutinat, ſed æqua adhuc lance nec in alterutram partem propenſa. *Quem damnet labor, quo vergat pondere letum:* prægnans oratio. Videamus primum de poſteriore, quod eſſe debebat proprie, utra lanx pondere vergat (καταῤῥέπει) eoque ipſo mortem denuntiet. *letum* itaque pro ipſa lance dixit. Jam prius membrum *quem damnet labor* equidem ſic accipio, ut eandem ſententiam more ſuo bis exponat poëta: quem *damnet* ſc. leto, quem morti deſtinet iniqua ſua fortuna, calamitas ſua; ſeu *labor* ſimpliciter pugna, ut πόνος, μάχη. Video alios ſic accipere, ut ſit pro: qui damnetur et addicatur labori; Scaliger vero: a quo fruſtra labor ſuſcipiatur. Nondum damno meam rationem. At Servius contraria juncta putabat: "id eſt, inquit, quem voto liberet labor præliandi, parta ſcilicet victoria etc." Parum luculenter declarat mentem Grammaticus; hoc enim vult, ut ſit: quem, h. utrum, voti damnet pugna: ut ſupra Ecl. V, 80 *damnare votis*; h. e. ſucceſſus, eventus pugnæ. Sed an *damnare* ita abſolute a poëta dictum ſit, recte dubites. Apud Macrob. V, 13 reprehenſo Grammatici eſt non inepta, inter ea, in quibus Maro Homericam majeſtatem non æquaverit, eſſe et hoc, quod poſt v. 149. 150, cum manifeſtum eſſet, Turnum utique periturum, ſero tamen *Jupiter ipſe duas a. p. lances Suſtinet* etc. Addit idem: "Sed hæc et alia ignoſcenda Virgilio, qui ſtudii circa Homerum nimietate excedit modum." Saltem Maro morte impeditus phantaſma hoc poëticum non ſatis cum carminis œconomia coagmentavit.

728.

Emica thic, inpune putans, et corpore toto
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem,
Et ferit. Exclamant Troës trepidique Latini,
Adrectæque amborum acies. At perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu;
Ni fuga ſubſidio ſubeat. Fugit ocior Euro,
Ut capulum ignotum dextramque adſpexit inermem.
Fama eſt, præcipitem, cum prima in prœlia junctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci;

728. *hac* Montalb. *hoc* Dorvill. a m. ſec. *impuné micani* Zulich. *corpore tanto* Sprot.——731. *acies amborum* Bigot.; idem cum multis *ac*, etiam Goth. ſec. *et*.——732. *que* aberat ſec. Hamb. *in medio tardentem* Medic. a m. pr. *ictum* Rom. et aliquot Pier. Poſt hunc verſum in Zulichemio ſequebatur verſus imperfectus: *Quid ſupereſt?* Vidit ſcilicet aliquis, hic deeſſe aliquid ſententiæ explendæ. vide Notam.——733. *ocior aura* Sprot. ——734. *inertem* Leid., perpetua varietas.——735. *cum primum* tres Burm. et aliquot Pier.

728. *impune putans* id ſibi futurum; tuto ſe illaturum ictum. *conſurgit* cf. ſup. ad XI, 284. 731. Ductus caſus ex Iliad. γ, 363, ubi Menelai ictum, quo Paridem petit, ſimilis fortuna eludit. Facit autem novam voluptatem, novamque exſpectationem, quod ne nunc quidem Turni fata exitum habent, ſed ad novam pugnam differuntur. 732. Sententia imperfecta. Poſt hunc verſum animo ſupplendum: et inermis ſic relictus Turnus periiſſet utique, ni fuga ſibi conſuluiſſet. *Ni fuga ſubſidio ſubeat*, poteſt duplici modo expediri: aut, ut jungas *ſubſidio ſubire*, ſubſidio venire, eſſe; aut niſi, id quod auxilio, *ſubſidio*, fuit, fugæ cogitatio ſubiiſſet ejus animo. Capulum mutilum (κολὸν δόρυ Iliad. π, 117) *ignotum* dixit, quoniam alienum, non ſuum, ſed Metiſci, ut ſtatim exponit diſertius poëta. Nam cinxerat ille quidem, cum exiret ad pugnam, enſem Dauni patris (v. ſup. hoc lib. 89. 90); ſed mox, eo depoſito, ad fœdus ibat in bigis, *Bina manu lato criſpans haſtilia ferro* ſup. vſ. 165.

735. *cum prima*; ſup. 324 ſqq.

Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit; poſtquam arma dei ad Volcania ventum:
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit; fulva reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diverſa fuga petit æquora Turnus;
Et nunc huc, inde huc incertos inplicat orbis.
Undique enim denſa Teucri incluſere corona;
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quamquam tardata ſagitta
Interdum genua inpediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur, trepidique pedem pede fervidus urguet:

738. *Jamque diu* ſec. Moret. et Montalb. *Teucris* Leid.——739. *ventum eſt* nonnulli ſcripti et editi cum trinis Goth. et Erf.——740. *Fatalis* Ven. gl. *cui* Rom. et aliquot Pier. *fuſilis* Leid.——741. *reſplendet fragmen* Rom. cum aliis Pier., tum Medic. a m. ſec. aliique Heinſ. cum Ed. pr. Burm., quod exilius eſſet. Heinſius tamen ſubtilitatem captat et conj. *reſplendent fragmen*; ut *crepitabant bracteæ* excudebat ſup. VI, 209. *reſpondent* Goth. tert. *reſplendunt* Dorvill. *reſplendet lumina* Zulich. *reſplendent agmina* Ven.——742. *æquore* Leid.——743. *Nunc hue atque huc* alter Menag. *nunc huc* Ven. *deinde hac* Oudart. Sprot. et pr. Hamb. cum binis Goth. *nunc hunc inde illuc* Dorvill. a m. ſec.——744. *Teucri denſa* Goth. tert. *incl. caterva* Goth. tert.——745. *hinc a. m. ſpargunt* Menag. pr.——746. *tardante ſ.* plerique libri, etiam Medic. a m. pr. et vett. edd. ante Dan. Heinſium, qui primus *tardata* ſc. genua, ſagitta ſ. vulnere: quod ex Rom. et aliis notaverat Pierius. *turbata* Montalb.——748. *inſtat* pro *urguet*, ex Aruſiano Meſſio laudat et illuſtrat Heinſ. cf. ſup. VIII, 433. 434.

ſqq. 739. *arma dei ad Volcania:* novatum docte, pro, ad arma dei Volcani, vel arma divina Volcani. Locus ſimilis Q. Calabri lib. I, 545 ſqq. Bene autem nunc, cum ad ſummum diſcrimen ventum eſt, armorum a deo paratorum memoria refricatur. 740. *futilis*, pro vulgari, fragilis. In ſqq. 742 veſtigia ſunt fugæ Hectoreæ Iliad. χ, 136 ſqq. Certamen hoc ante oculos habuere e recentioribus multi, inprimis Taſſus in pugna Argantis et Raimondi (*Gieruſ. liber. Cant. VII St.* 80 ſqq.). 743. *orbes* v. ſup. v. 481. *inplicat*, eleganter pro facit, implicito curſu. 745. *vaſta palus*, non Juturnæ, nam is nimium quantum aberat, ſed colluvies aquarum agreſtis.

746. Genua tardata *ſagitta*, vulnere

Incluſum veluti ſi quando flumine nactus
Cervum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ,
Venator curſu, canis et latratibus, inſtat;
Ille autem, inſidiis et ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
Hæret hians, jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor: ripæque lacuſque
Reſponſant circa, et cœlum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnis,
Nomine quemque vocans, notumque efflagitat enſem.
Æneas mortem contra, præſenſque minatur

749. *in flumine* vulgg. ante Heinſ. unde prava interpretatio erat nata, ac ſi cervus in flumine natans *mille vias* fugere.——750. *captum* Goth. ſec. *pinnæ* plures Pier. et Heinſ. cf. Ge. III, 372 et alibi.——753. *ac* Medic. et al. *aut* Sprot. *invidus* Bigot. *umidus imber* alter Hamb.——754. *tenens* Rom. et Hamb. pr. a m. ſec.——755. *illuſus* alter Menag. et alter Goth.——757. *Reſponſat* Goth. pr. *circum* etiam legitur. *et* aberat Exc. Burm. *intonat* Sprot. et alii apud Burm. et Pier. *fragore* iidem et alii permulti cum Goth. tert. et Erf.——760. *A. contra præſens mortemque m.* Ed. pr. Burm. et Goth. pr.

vulnere ſup. v. 319. Mox 749 primæ comparationis lineæ in Hectoris fuga Iliad. χ, 188 ſqq. Ornavit narrationem ſimili exemplo Oppian. Halieut. V, 586 ſqq., jam Gueltio laudatus. Incluſus et inlerceptus eſt ab omni parte cervus, quo minus effugere poſſit, hinc reti, illinc alta ripa: de qua ſe dejicere non audet ut amnem trajiciat. 750. *aut puniceæ* cf. Ge. III, 732. 752. *inſidiis:* ſunt illæ ipſæ lineæ pinnis ac formidine diſtinctæ, quas expaveſcens cervus non tranſilit. 753. *Umber*, canis ex Umbria: quod facile videas. 754. 755. Lepidum ornamentum comparantis rei: petitum ex Apollon. lib. II, 278 ſq. Imitationem Ovidii Met. I, 533 ſqq., et Statii V Theb. 165 ſqq. jam Cerda comparavit. 756. *lacus* conf. 745; intelligenda autem arundo et arbuſta circa paludem. 760 ſeq. Prorſus ad Homeri ductum

Exitium, ſi quiſquam adeat; terretque trementis,
Exciſurum urbem minitans, et ſaucius inſtat.
Quinque orbis explent curſu, totidemque retexunt
Huc illuc. Neque enim levia aut ludicra petuntur
Præmia: ſed Turni de vita et ſanguine certant.
Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti divo, et votas ſuſpendere veſtis.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum

761. *Excidium* Ven. *aderat* Dorvill.——762. *Exciſſurum* Parrhaſ. *ſaucius* eſt vel etſi ſaucius; vel, quantum licebat ei ſaucio. Eſtque adeo poëta dignius, quam quod conjicere poſſit aliquis: *nec ſecius inſtat*, aut *et ſævius inſtat*. Nam poëta, *et ſævior inſtat*, dixiſſet. *inſtant* Medic. a m. pr.——763. *implent* Menag. pr. et Leid. *complent* Parrhaſ.——764. *Huc atque huc* Oudart.——766. *Fauni* Aldd. edd. inde a prima, cum ſequacibus (uſque ad Commel., quæ diſceſſit), et ſic Serv. laudat ad v. 779, quod præfert cum Cerda Schrader. ad Muſæum pag. 330, tamquam exquiſitius. Sed aliter codices; et impedita ſit junctura *ſacer Fauni foliis*. *foliiſque* pr. Hamb.——767. *olim nautis* Goth. tert. *ſignum* Menag. pr. et Parrh., non indocte, ut Homericum σῆμα, quod late conſpectum præbet.——768. *ibi* pr. Hamb. et Sprot.——769. *notas—veſtes* Edd. vett.; emendatum *votas* in ed. Ald. tert. et a Ge. Fabricio: ſicque Pier. et Heinſ., paucis exceptis. *voto* Leid. et a m. ſec. Rottend.

ductum in Hectoris fuga Iliad. χ, 205 ſq. Ad noſtrorum vero hominum ſenſus ſuper decoro herois hæc exigenda nequaquam. Hoſtem in congreſſu pugnæ ſemel victum, etiam inermem ac nudum, trucidat Homericus ac Virgilianus heros: et neſcio, an noſtra ætas in præliis aliud probet. De noſtrorum autem certaminum ac duellorum ſingularium ludibriis cogitare h. l. interpretes non debebant. 763. *retexunt* eleganter, repetunt, recurrunt. conf. ſup. lib. V, 583. 584. 764. 765. Hic transfert Homericos notiſſimos verſus Iliad. χ, 158—161. *levia aut ludicra*: ſcil. qualia erant in certaminibus ac ludis ſeu στρατιτικὰ ſeu χρηματίτικα. Hoc erat, quod volebat Meierotto p. 47.

766. Vim poëticam Maroni propriam in oleaſtro hoc ornando agnoſce: Simpliciter declarandus erat locus, quo haſta hærebat. Videtur ea ſata quaſi eſſe ex caprifico Homeri Iliad. χ, 145. cf. ζ, 433. λ, 167. *lignum*, arbor. 770.

Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.
Hic haſta Æneæ ſtabat: huc inpetus illam
Detulerat, fixam et lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor, miſerere, inquit; tuque optima ferrum
Terra tene; colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit, opemque dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas. Dum nititur acer et inſtat:

772. *huic* tert. Rottend. *hic* tert. Goth.——773. *et* abeſt multis, ab aliis *in*, ut a tribus Goth. et Erf. Aberat etiam a Mediceo; ſed altera manus inſeruit *ab r.* et delevit *et*. In Ven. *at lenta*. Tum Bigot. *fixum lento radice*. Porro, idque unice verum, Servius jungebat: *fixam et l. r. tenebat*, non, ut vulgo factum, *Detulerat fixam, et l.* Ge. Fabricius Donatum legere ait: *Det. mollem et lenta r. t.* Quod verum non eſt: nam Donatus *lentam radicem* explicat mollem.——777. *tuaque* ſec. Rottend.——778. *veſtros colui* Goth. tert.——779. *ferro ſ. p.* duo Rottend. Zulich. et pro var. lect. Gud. Saltem hoc interpretationem juvat. Sed hic miror Maroni non tenuem et exilem viſum verſum, inprimis in hoc: *fecere profanum*, pro, profanarunt. Paullo ante ad v. 775 notatum erat in Servianis: humiliter quibuſdam viſum dictum: *prendere curſu*.——781. *Jamque* Hugen. *lento ſtirpe*, cf. Pier. et ſup. v. 208.——782. *potuit* Leid. *diſcurrere* Medic. a m pr. et Gud. pro var. lect. *diſcindere* Ven. *convellere* qu. Moret. et Leid.

nullo diſcrimine, adeoque nullo reſpectu habito, quod ſacra erat arbor. 771. *puro campo*, vacuo, non impedito. Sic Gr. καθαρὸς χῶρος, ut Iliad. ↓, 61. Paſſim mos loquendi illuſtratus a viris doctis, v. c. ad Ovid. Faſt. III, 582. 772. *haſta ſtabat*, ex jactu ſup. 711. 774. 775. Eadem in haſta Achillis convellenda opera ponitur ab Aſteropæo Iliad φ, 174 ſqq. 778. *colui—honores*, ut: ſacra colore, religiones colere. 781. 783. quam ornate: non potuit evellere haſtam. *lento in ſtirpe*: quod

Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratrique enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Adceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli ſublimes, armis animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus haſta,
Adſiſtunt contra certamine Martis anheli.
Junonem interea Rex omnipotentis Olympi

784. *converſa* Zulich. Ven. et duo Rottend. cum Medic. a m. ſec. *mentita* nonnulli apud Cerdam, non conſtat, qui.——785. *tradit* alter Hamb.——787. *ab* abeſt Parrhaſ. *revulſit* Ald. (prima et ſec.) ap. Burm. ——788. *animis armiſque* Parrhaſ. vide ſup. II, 799.——790. *Adſiſtunt contra certamina:* Velim Heinſium, qui hoc repoſuit, etſi jam Commelin. e Palat. idem recepiſſe video, vel Burmannum expoſuiſſe, qua ratione hoc dictum ſit. Exhibent utique hoc Medic. (nam Romanus hic mancus eſt) Mentel., cæterique Heinſ., ſicque edd. vett. Ed. pr. Burm. Venetæ noſtræ 1484. 1486. Hinc aliæ, ut Norimb. et Veneta 1495 etc.; item Egnatii recenſio: *Inſiſtunt c. certamina:* quod rationem habet. Sic ſup. Ge. III, 164 *viamque inſiſte domandi.* Rationem habet quoque alterum, quod verum eſſe arbitror, quodque Servius alios legere ait, *Adſiſtunt c. certamine:* Sic *ſtare, adſtare, παρεστῶς, adſiſtere,* de certantibus, ut ſup. XI, 710. Atque hoc exhibent Menag. et Sprot. cum Goth. tert., ita quoque edidit Ald. ſtatim in pr. ed., quod ſequuntur alii, ut Steph., alii e vulgatis *Inſiſtunt c. certamine,* quod Paullus Manutius intuliſſe videtur, vel *Inſiſtunt c. certamina,* quod Egnatium dediſſe diximus; tum repetiit Pulmann. et hinc vulgg. Tandem *Adſiſtunt c. in certamine* Hugen. *in certamina* pr. Moret., doctius utique, ut ſit *Adſiſtunt in certamina* in pugnam; quod equidem cæteris præferam, ſi librorum auctoritas ſatis gravis adeſt. Sed *Adſiſtunt certamina,* aut *contra certamina,* equidem quomodo interpreter non habeo, adeoque revocavi vulgatam antiquiorem.

quod 773 *lenta in radice. diſcludere morſus roboris* ejuſdem radicis ſeu trunci, qui ferramentum haſtæ arcte amplexus erat, ut difficile eſſet ad ſolvendum. Sic *mordet fibula.* 785. Facit Juturna, quod Pallas in Achillis gratiam Iliad. χ, 267. 789. *arduus,* ut alias, elatus animo, fidens, audax. Sic ſup. *altus Æneas. ſublimes armis* jungunt alii: male hic. 790. v. Var. Lect.

791 ſeqq. Novo invento poëta nos, cum jam pugnam Turni et Æneæ inſtaurari expectamus, avocat, et animos ſuſpenſos tenet deorum conſiliis interpoſitis. 791. Hoc fere modo Odyſſea ad finem prope-

Adloquitur, fulva pugnas de nube tuentem:
Quæ jam finis erit, conjunx? quid denique reſtat?
Indigetem Ænean ſcis ipſa; et ſcire fateris,
Deberi cœlo, fatiſque ad ſidera tolli. 795
Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari volnere divum?

792. *pugnam* Bigot. *videntem* Mediceus Pierii.——793. *Qui* Leid. *Quis* pr. Hamb. *erat* ſec. Menag.——796. *gaudis* Goth. tert. pro *gravidis*. *in montibus* Oudart. et Zulich. a m. pr., merus lapſus librarii; ne quis putet, cum ratione dictum e v. 133 ſqq. Nam et ibi Juno ad cælum redit v. 159.——797. Debet ſcribi *Mortali'n* pro *Mortali an*; ut ſupra monitum. *Mortali* ed. Ven. Burm. cum Goth. ſec. et tert. *Mortalem* legitur in marg. ed. Ven. Scoti 1544, non mala emendatio viri docti, qui in ſententia hærebat; nam hoc utique indignum: vulnere divum, h. divorum, mortalem peti, violari. Video nunc eſſe eum virum doctum Benedictum in ed. Flor. 1520, cujus verba adſcribam: "In vetuſtis et fide dignis codd. legitur *Mortalem decuit*; quod magis placet; etſi Servius *Mortalin* legat. Senſus erit: o Juno, *decuit mortalem*, hoc eſt Æneam, *violari vulnere divum?* i. feriri manu dearum, hoc eſt Juturnæ, quæ dea eſt; q. d. minime. Et hoc dicit Jupiter, ut Junonem inceſſeret, criminareturque, quod impulerat Juturnam ferire Æneam. Ad quod paullo poſt ſe expurgans reſpondet Juno: *Juturnam fateor* etc. v. 813 ſqq. Scilicet ſic ſtatuendum, vulnus Æneæ ſagitta ignotum unde allapſa (ſup. 318 ſqq.) Juturnæ tribui a Jove. Quod ſi ſtatuas et inf. 813 ſq. verba Junonis compares, lectionem *Mortalem* valde arridere non inficiabere. Contra id, quod nunc in libris legitur, difficultatem haud dubie facit, ſi *mortale vulnus* communi ſignificatu accipiendum eſt, ut ſit vulnus mortalis, ſeu a mortali illatum: quid enim in eo mirum, ſi Æneas, futurus deus, nunc tamen homo, a mortali, ab homine, telo petebatur, cum is in media pugna verſaretur? cum Turno congrederetur? Itaque inducor, ut credam, Maronem primum h. l. auſum *mortalem* pro letali dicere: quod ad analogiam tot aliorum ſimilium, v. c. letalis, ſit præclare; etſi Serv. damnet, et Burm. recte moneat, eſſe uſum vocis ſequioris ætatis. Sed hæc ipſa, quæ ſeriores ſcriptores ſibi permittunt, omnia fere a poëtis primum

rat ω, 471 ſeqq. *omnipotentis* Olympi. cf. ſup. ad lib. X, 1. 794. 795. fatale eſſe, ut Æneas deus Indiges, ἐγχώριος, ſit, ſcis ipſa. cf. VII, 313. Nota loca Liv. I, 2 f. Tibull. II, 5, 45. 46 ſqq. *fatiſque ad ſidera tolli* ex Enniano: *Unus erit, quem tu tolles ad ſidera cæli*, quod uſurpavit Ovid. XIV Met. 814. Hinc mox Juno v. 819 ſubjungit aliud quid, quod non fati neceſſitas imponat. 797. 798. 799. Forte hæc expoſtu-

latio

Aut enſem (quid enim ſine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, et vim creſcere victis?
Deſine jam tandem, precibuſque inflectere noſtris;
Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi curæ
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. Terris agitare, vel undis,
Trojanos potuiſti; infandum adcendere bellum,
Deformare domum, et luctu miſcere hymenæos;

primum profecta ſunt. Ita tandem ſententia digna poëta exit. Erat utique quod miraretur Jupiter, Junonem, cum ſciret ipſa Æneam immortalem futurum, tamen putaſſe ſe aſſequuturam hoc, ut ille telo percuſſus vulnere letali occideret. Adſcribendus adeo hic locus iis, in quibus poëta novaſſe aliquid dicendus eſt, ne ineptæ orationis crimine oneretur.——798. *Haud e.* Reg.——799. *Erectum* Goth. tert. *et* deeſt Bigot.——800. *que* abeſt Dorvill.——801. *tacitus* Leid. *edit* Diomedes legerat, ſicque Gud. a pr. m., quod copioſe illuſtrat Heinſ. ex vetere forma: edim, is, it. *ne mihi* Dorvill.——802. *triſti* pr. Hamb. pro var. lect. *tū dulci.* Male; et ſimilis forma apud Tibullum notata: *Ediditᵉ hæc dulci triſtia verba ſono. triſtes dulci* Goth. tert. *recurſant, recuſant, recuſent* (hoc et Medic. a m. pr.), *recurrent*, aberrationes apud Burm.——803. *eſt* deerat Ven. *Ventum eſt ad ſummum* Leid.

latio cum Junone non ſatis ſubtiliter eſt excutienda: argumentatio utique eſt valde levis. *divum*, futurum deum. *mortali vulnere* videtur poëta dixiſſe pro letali. conf. Var. Lect. *victis*, pro victo; ex decoro poëtici ſermonis, ne in vulgari hæreret: Quod toties vidimus etiam in hoc enallages genere. Alia vis nulla ineſt. 801. *Nec te edat dolor:* alias: animum tuum; ut Iliad. ζ, 202 Ὅν θυμὸν κατέδων et alia. In ſqq. turbatur ab Intpp. Putatur eſſe adverſativa propoſitio: *et mihi curæ ſæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent*, immo defer ad me curas ac querelas ſæpe. Sic fere Cerda: ita vero oratio friget. Enimvero eſt reiteratio antecedentis enuntiationis: *nec* toties me querelis tuis fatiges. Fraus eſt facta in eo, quod *et* ſubjunctum eſt, cum negativa *nec* repetenda eſſet. Atqui hoc novum non eſt. Sic inf. 825 *aut* pro nec. Et ſic ſæpe. Etiam hoc exemplo Homeri: μὴ—ἠδὲ. *recurſent*, ut Æn. I, 662, iterentur. 803. *Terris a.* Conſilia Junonis: primum ſup. I, 37 ſq., alterum *infandum accendere bellum* etc. ſup. VII, 286. 315. 316. Tertium ad Laviniæ nuptias cum Ænea pactas et Junonis artibus turbatas ſpectat: *Deformare domum*,

Ulterius tentare veto. Sic Juppiter orſus;
Sic dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu:
Iſta quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Juppiter: et Turnum et terras invita reliqui.
Nec tu me aëria ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati; ſed flammis cincta ſub ipſam
Starem aciem, traheremque inimica in prœlia Teucros.
Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri

808. *quod nota* Sprot. *mihi eſt tua* Parrhaſ. *tua magna voluntas* perpetua lectio edd. vett., tum Ald. ſec. et hinc profectarum. *magne* repoſuit Paullus Manutius, hinc aliæ, Commelin. Steph. Pulmann., idque Pierii codd. et Medic. cum aliis Heinſ. firmarunt: et ex Goth. ſic ſec. ac tert. *tua celſa* v. ed. Ald. pr. Junt.——809. *inviſa* Menag. pr. *relinquo* aliquot apud Burm. cum trinis Goth.——810. *Nec me tu* alter Menag. *aëriam* Dorvill. *ſub nube* Parrhaſ. et pr. Hamb. pro var. lect. *ſub ſede* alter Menag.——811. 812. *ſub ipſam—aciem* e Medic., tamquam elegantius, refinxit Heinſ. pro vulgato: *ſub ipſa acie*; niſi quod ſec. Rottend. et Dorvill. cum binis Goth. *ipſam acie*, et Parrhaſ. *ipſa aciem*.——813. *fateor miſero* tres Burm. et ap. Macrob. VI, 6, incondito ad aurem ſono. *fateor miſeram* Dorvill.

domum, ſcil. luctu, quocum ſqualor ac deformitas conjuncta. *Deformem dolorem* Lucanus dixit lib. VIII, 81, et *deformis ægrimonia* ex Horatio nota.

808. 809. Hoc non reſpicere poteſt ea, quæ hoc libro de Junonis deſcenſu in montem Albanum, et, acceptis Jovis mandatis, ad Olympum reditu fuere narrata ſup. vſſ. 133. 159. 160, ſed ad locum lib. IX, 802 ſqq., ubi Iris a Jove miſſa Junonem vetat pugnæ intereſſe. 810. *Nec tu*, ſcil. niſi hoc ita ſe haberet. 811. 812. Starem in acie *flammis cincta*: ad terrorem dictum puto, ut flamma in Trojanos ſæviat, uti quis ferro ignique graſſari dicitur. Niſi nube ignea circumdata in pugnam prodire voluit. Fulminis uſui locus vix eſt. Supra lib. II, 613 Juno ferro accincta Achivos vocat a navibus, Pallas autem nimbo cincta arcem inſidet. *traheremque Teucros inimica in prœlia*: ſimpl. accipio pro, Teucros aggrederer: nam qui aggreditur, pugnare ſecum alterum cogit trahitque in pugnam. Verborum enim ordo non admittit alterum: *trahere prœlia in Teucros*, ducere copias adverſus Trojanos. 813. 814. Reſpicit ſup. 138. 152. Oratio

Suaſi, et pro vita majora audere probavi;
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
Adjuro Stygii caput inplacabile fontis:
Una ſuperſtitio ſuperis quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cum jam connubis pacem felicibus, eſto,
Conponent, cum jam leges et fœdera jungent;
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari;
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtis.

815. *ut oſtenderet* alii olim ap. Serv.——816. *implicabile* Leid. *intractabile* Montalb. *inſatiabile* Zulich.——817. *Vana* Parrhaſ., perperam. conf. Not. Aliter ſup. VIII, 187.——818. *quæ* abeſt Dorvill. *exorſa* Ed. Ald. tert.——819. *quod n. f. te l.* Goth. tert. *tenentur* Mentel. pr. a m. pr.——821. *infelicibus* Vratiſl.——822. *Componant* Parrhaſ. *Componet* Goth. tert. *leges ad fœd.* pr. Rottend.——823. *Nec* Ed. pr. Burm. Goth. tert.——824. *Ne* Parrhaſ. *Nunc* Serv. ad lib. I, 148. *jubeas fieri* Goth. tert.——825. *veſtem* Medic. et Rottend. ſec. ac tert.

tio eſt fere pedeſtris: ſed obſerva, quomodo eam vel ſic a vulgari deflexerit; cum eſſe deberet: Suaſi Juturnæ, ut etc., quod et Macrob. VI, 6 monere voluit. Probavi eam audentem majus aliquid pro vita fratris. In his ac ſimilibus Virgilianam orationem dignoſcere licet. 816. 817. Res per ſe notiſſima: ſed ornatum eſt egregie *caput fontis Stygii* pro ſimplici Styge. *Una ſuperſt.*, h. quæ maxima juriſjurandi inter deos eſt religio: jusjurandum ſanctiſſimum. Male argutatur Servius, et cum eo alii. Eſt enim idem ac ſi Juno diceret, obſtringo me jurejurando ſanctiſſimo. *eſt reddita*, pro facta eſt, nihil amplius. *Superſtitio* pro religione ſatis frequens. Sic fere Iliad. o, 37. 38 ὅτι μέγιστος Ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι. 820. *pro m. tuorum.* Bene Serv. "Reſpexit ad Saturnum, qui in Italia quandoque regnaverat; inde ait *tuorum*; nam et Latinus inde originem ducit: ſup. VII, 48. 49." 822. *leges* ſunt fœderis conditiones. 823. Cf. ad ſqq. Exc. III ad hunc lib. XII. Argute poëta rem facti jam

Sit Latium; ſint Albani per ſæcula reges;
Sit Romana potens Itala virtute propago;
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troja.
Olli ſubridens hominum rerumque repertor:
Et germana Jovis, Saturnique altera proles,
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?
Verum age, et inceptum fruſtra ſubmitte furorem.
Do, quod vis; et me victuſque volenſque remitto.

826. *Sint Latii* Goth. tert.——828. *fidas* Medic. a m. pr., unde Heinſ. ejecto *que* facit: *occiderit, ſi das. o. licet cum* Goth. tert., ex interpretatione. Occidit Troja, et ſit ita, occiderit adeo cum ipſo nomine; tum *ſine nomine* Vratiſl. *cognomine* Bigot.——830. *Eſt* Mentel. pr. et Hugen. *Es* duo Goth. Erf. et edd. vett. noſtræ omnes; ſic quoque Aldd. Fabric. Dan. Heinſ. *Et* non niſi in Ven. Scoti 1544 video exhibitum. *O germana* complures codd. Burm. et edd. habere ait; ſed videtur vitio factum, cum vellet idem docere, *es* paſſim occurrere. *Saturniaque* Mentel. pr. a m. pr.——831. *tantum* Medic. (Fogginius *tantos* dedit, ſed *volvi* a m. pr.) *volves* tert. Mentel. Leid. *volvit* Serv. ad IV Æn. 377. *volvens* Ed. Ven. Burm.——833. *Dic q.* Leid. *qua vis* Bigot. *nam me* alter Hamb.

jam ad deorum voluntatem retrahit. Nam manſit nomen Latinorum: manſit ſermo Latinus, veſtitus Latinus: nec Trojani coloni quicquam in his immutarunt. Verendum autem erat, ne gens Latinorum victa in nomen victorum cederet, ut fere fieri ſolitum. Laudant Intpp. Salluſtii verba Jug. 21 f. *Victi omnes in gentem nomenque imperantium* (Numidarum) *conceſſere*. 827. Sint Romani potentes, ſed tamquam Itali, non tamquam Trojani; ut Italorum virtutem referre videantur, non Trojanorum. Cæterum totum hunc locum ad lyricos numeros tranſtulit Horat. in regia Oda lib. III, 3, inprimis v. 30 ſq.

830. Tu, cum ſis germana Jovis ſoror, tantas iras in mortales exercere potes? Ut ſup. *tantæne animis cæleſtibus iræ?* ut ne nomen quidem gentis exoſæ ferre poſſis. Male argutantur Grammatici. 832. iram perperam ſuſceptam, conceptam. 833. *me remitto:* dictum ut: remittere animum, ab ira. Remittit ſe, qui molleſcit adeoque concedit: nec amplius *contendit*. Uti ſe remittunt ea, quæ laxantur, ſolvuntur. *Auſonios* et hic et aliquoties, VII, 233. XI, 253. X, 105, itidem ut *Auſonidas*, dixit pro Auſonibus,

Sermonem Auſonii patrium moreſque tenebunt;
Utque eſt, nomen erit: conmixti corpore tantum
Subſident Teucri. Morem rituſque ſacrorum
Adjiciam faciamque omnis uno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio mixtum quod ſanguine ſurget,
Supra homines, ſupra ire deos pietate videbis;

834. 835. *moreſque tenebunt Uſque: eſt n.* Pariſ. *commixti corpore tanto* repoſuit Heinſius; et illuſtravit exemplis, opportunis, importunis, *corpus* de univerſa rep., populo, civitate, imperio, exercitu dici, ad vulgarem comparationem corporis et membrorum hominis. Sic ſup. XI, 313 *toto certatum eſt corpore regni*. Itaque ſunt h. l. Teucri commixti cum *toto* populo Latinorum. In quo facile ſentis *toto* otioſum eſſe. Peſſime ad concubitum traxit Cerda cum aliis τὸ *corpore commixti* et *ſubſident*. Enimvero veterum, et hinc omnium, quas vidi, edd. lectio eſt: *commixti* vel *commiſti corpore tantum*. Eandem firmat Medic. cum aliis codd. Pier. et Heinſ. Erf., item Serv. ad I Æn. 249, nec, cur *tantum* mutare neceſſe fuerit video. Nam ſenſus: *Tantum Teucri ſubſident, commixti corpore*, cum populo Latinorum: tantum tranſibunt in nomen eorum; nulla alia rerum mutatio fiet. Mediceus Pierii et Porcius, tum Parrhaſ. Montalb. Hamb. pr. et Goth. tert. *commixto corpore* exhibebant; ſed *commixti* elegantius. Romanus autem *commixti ſanguine tantum*. At *tanto* in nullo legitur præterquam in uno Pierii *commixti ſanguine tanto*; et *commixti corpore tanto* in pr. Menag. et tert. Mentel., et *commixto corpore tanto* Goth. tert.——836. *Teucris* Goth. tert. *ſacrorumque* Bigot.——838. *Hinc g. Auſonium, mixto quod* Goth. pr. *mixtum cum ſ.* Parrhaſ.——839. *Ultra homines* alter Hamb. a m. pr. *pietate jubebis* Leid.

bus, ut poëta: Græcorum exemplo, etiam in appellativis, ut παξθενικὴ ſc. κόρη pro παξθένος. 835. 836. Permixti cum tanto populo Trojani comprehendentur, deliteſcent, latebunt ſub Latinorum nomine. vid. Var. Lect. *Subſidere* de iis, quæ in commixtione infimum locum occupant, ut in elementis terra ſubſidit. Supra V, 498 de ſorte: *galeaque ima ſubſedit Aceſtes*. Nunc *tantum* hoc fiet, ut etc. 836. 837. *Adjiciam*. Sacra tantum ac religiones Trojanorum adjungam Italicis, Penates Latio inſerentur, cf. ſup. 192, faciamque, ut uterque populus Latini ſint, adeoque ὁμόγλωσσοι. 839. *ſupra ire deos pietate* non eſt urgendum: ſignificat tantum præſtantiam ſummam in hoc genere. Tenendum idem in innumeris locis, ubi quæcunque excellunt et præſtant aliis, non modo paria diis ac divina eſſe, verum etiam ſuperare deos dicuntur. Ita hominum ſermo fert, multo magis priſcorum ac rudium. Nam etſi h. l. ad deos minores vel heroës referunt, tamen

Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores.
Adnuit his Juno, et mentem lætata retorſit.
Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
His actis, aliud Genitor ſecum ipſe volutat:
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ peſtes cognomine Diræ,

842. *relinquit* Medic. cum plurimis aliis. Sollenne tamen poëtæ, motum, inprimis concitatiorem, præterito tempore declarare. Sed meo judicio totus hic verſus melius abeſſet: niſi ille aliter olim lectus fuit. Saltem poſt *retorſit* ſequi debuiſſe videtur: *lumina, et e.* Ut ſolent dii in ſuorum morte. Vt ſup. X, 473 Hercules: *oculos Rutulorum rejicit armis.* Et ipſa Juno ſup. 151 *Non pugnam adſpicere hanc oculis, non fœdera poſſum.* Jo. Schraderum conjicere video: *et vultum l. retorſit.*——843. *His dictis* Goth. tert. *ſecumque volutat* Dorvill.——844. *fratri* Hugen. *demittere* quatuor apud Burm. *deſcendere* Goth. tert.

men nec horum pietas in deos majores uſquam, ſi bene memini, celebratur. 840. Junonis ſacra in Ovidii Faſtis, templa apud Donatum alioſque in deſcript. Romæ quærenda. Revocanda autem in animum ſup. III, 435 ſeqq. 841. *mentem retorſit*, inflexit, mutavit. Comparant μεταϛρέψαι νόον Iliad. ο, 52, ἰτρέπετο νῆς, ϕρὴν et ſimilia. Nec ſane aliter commode te expedias. Alias malim jungere *mentem lætata*. Sic tamen *retorſit* abſolute, ſc. ſe, paullo durius dictum. 842. *excedit cœlo*; quo igitur illa abiit, ſi cœlo exceſſit dea? Erit *cœlum* h. l. de ipſa nube accipiendum, unde illa ſpectabat pugnam, æthere pendens. conf. ſup. 792. 796. 810. Inde illa abiit ad ſuum θάλαμον, cubiculum, quod Homerus memoravit Iliad. ξ, 166 ſqq. cf. Exc. II ad hunc lib. XII.

843. Ingenioſe novum rei expediendæ modum excogitavit Virgilius. Nam ſup. IX, 803 ſq. Homeri exemplo in ſimili loco Irin miſerat ad avocandam deam: nunc res erat varianda. Ut itaque Juturna a fratre diſcederet, manifeſto mortis inſtantis omine illa terretur. *dimittere*: vocabulum quidem ſollenne in dimittendo exercitu, ſed h. l. alio traductum, eſt enim: abſtrahere, avocare, avertere.

845 ſqq. Sit et hic locus pro exemplo variæ artis et rationis, qua poëtæ fabulas antiquas, interque eas id inprimis genus, quod ſymbolicum et allegoricum ab origine fuit, tractant. De Furiis poëtam agere, dubitari nequit. Sed cum earum ſedes alias ſint in Tartaro, ſaltem in Plutonis regia vel in aditu inferorum, ut VI, 280, nunc in Jovis illæ veſtibulo excubant. Servii h. l. et ad III, 209 commenta de triplici Furiarum

Quas et Tartaream Nox intempeſta Megæram
Uno eodemque tulit partu, paribuſque revinxit
Serpentum ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Hæ Jovis ad ſolium, ſævique in limine regis,
Adparent, accuuntque metum mortalibus ægris,
Si quando letum horrificum morboſque deum rex
Molitur, meritas aut bello territat urbis.
Harum unam celerem demiſit ab æthere ſummo

847. *Unum* Leid. *reduxit* Hugen.——849. *Hæc*, aberratur. *ſævoque* Leid. et Par. *ad limina* alter Menag. Oudart. Parrhaſ.——851. *horrificos morb.* Goth. pr.——852. *meritaſque* Parrhaſ. *ac bello* Gud.——853. *demittit* editum ubique, quantum video, ante Commelin., qui primus *demiſit* e Palat.

riarum poteſtate nihili ſunt: uti nec illud ſatis probatum dedit, Furias appellatas eſſe *canes Jovis:* quo nomine Harpyiæ alias inſignitæ, ut Apollon. II, 289 Ἁρπυίας, μεγαλοιο Διὸς κύνας, et Κῆρες ibid. IV, 1666. Nam loca Æn. VI, 257, et Lucani VI, 733, perperam adducit aut potius adigit ad hanc notionem firmandam. Vide nunc hanc *canum* pro miniſtris appellationem docte illuſtratam in Ruhnkenii V. C. Epiſt. crit. p. 93. 94. Neque etiam alias Furias Plutoni, alias Jovi dare, ſed poëtica phantaſmata variare voluiſſe putandus Maro. 845. *cognomine* pro, nomine. *Diræ* eſt nomen illarum peſtium, h. exitioſarum dearum. Male Grammatici inverſe tradunt: cf. inf. 865. Ἀραὶ ſunt ap. Æſchyl. Eumen. 420. *geminæ — et Megæram:* Docte ſic variavit poëta, qu od vulgo erat: Sunt tres Diræ, Tum unum tantum nomen ponit: etiam hoc poëtam decebat. Alecto et Tiſiphonen quis non facile ſupplet animo? *Noctis filias* Furias vel Eumenides etiam ſup. VII, 331. VI, 250 ediderat; idem Æſchyl. l. c. 419. Quod *uno partu editas* facit, neſcio an aliunde acceperit. 847. *paribus:* pro pariter, pari omnes modo. De alis cf. ſup. VII, 561. *ventoſas alas* novo epitheto, quod notionem magnitudinis alarum et concitati volatus habet: nam is ventum movet. 849. *ſævi:* epitheton h. l. accommodatum rebus ac temporibus, quibus Furiarum miniſterio utitur Jupiter, cum iraſcitur. *Adparent* vox propria, de miniſterio, unde apparitores. 850. h. terrent mortales miſeros. 851. 852. Argutantur, qui Furiarum munera diſpeſcunt, et Tiſiphonen morbos, Alecto bella, et Megæram letum immittere aiunt.

853. *unam.* Cum poëta vix

Juppiter, inque omen Juturnæ occurrere juſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non ſecus, ac nervo per nubem impulſa ſagitta;
Armatam ſævi Parthus quam felle veneni,
Parthus, ſive Cydon, telum inmedicabile, torſit;
Stridens et celeris incognita tranſilit umbras.

e Palat. edidit, cui Pier. et Nic. Heinſii codd. adſtipulati ſunt. In nonnullis *dimiſit*: pr. Moret. *dimittit*: tandem pr. Hamb. *ſummo demiſit Olympo.*——856. *a nervo* Exc. Burm. *a verno* Montalb.——857. *Armatus* Sprot. a m. ſec. *Armavit* Goth. ſec. *quam Parthus* Parrhaſ. Malim Codicem aliquem pro *Parthus* meliorem dare lectionem; nam illud vitioſum utique eſſe arbitror: Quid enim *Parthus, Parthus ſive Cydon*, aut gravitatis aut ſuavitatis habeat? Aut genus ponendum erat, ut individua vel formæ ſequerentur: aut utrumque iterandum, ut v. c. Iliad. χ, 127. 128. Latet, arbitror, epitheton ſeu *Parthi* in ſq. verſu, ſeu *fellis*: v. c. *Armatam ſævi fallax quam* etc. aut ſimile quid. Niſi ultima poëtæ manus verſui deeſt: quod probabile fit. Waddelium nunc video Animadv. Crit. p. 39 conjeciſſe *Arcu ſive Cydon*: vel, *Partho ſive Cydon*, h. in Parthum; prius ferri poſſit. Jo. Schrader. autem Obſſ. I, 2, p. 17 *Armatam ſævo patrii quam felle veneni*, ingenioſe ſed parum probabiliter. Felicius Kenzius noſter: *Certus ſive Cydon.*——858. *ſeu C.* Oudart., male. cf. Ecl. X, 59. *medicabile* idem.——859. *auras* nonnullos legiſſe teſtatur Servius, qui rem male expedit de umbra ſagittæ. Immo, ad majorem phantaſmatis horrorem pro *auris* exquiſitius dixit *umbras*, h. e. nigrum aërem, quem tranſvolat ſagitta: hinc *celeres umbræ*, ut *celeres auræ*, quæ celeriter tranſmittunt telum. Vix tamen Maro, ſi carmen emendaſſet ter eadem voce uſurus fuiſſet 853. 856. 859.

dignum ſit, indefinite loqui, Megæram deſignaſſe dicendus eſt: *unam illam.* 855. *turbine* ſimpl. pro motu ſup. 320 et 531. Volat Megæra tamquam ſagitta arcu emiſſa. *per nubem*, auget phantaſma, pro per aërem. Parthos ſagittis venenatis uſos eſſe, firmat Servius Lucani auctoritate lib. VIII, 303. 304. Verba Maronis expreſſit Silius lib. XIII, 197. 198. An Cretes, ex quibus Cydones ſunt (vid. Homer. Odyſſ. τ, 176, et γ, 292, a quibus Cydonia urbs), medicari tela veneno ſoliti fuerint, conſtetque ea de re aliunde, ignorabam: eſt tamen alter locus ap. Lucian. Nigrin. T. II, pag. 79, ubi ad h. l. provocat Hemſt. In venatione ſaltem venenatis ſagittis uſus eſſe apud eos potuit, veterum et noſtrorum barbarorum exemplo. *Fel veneni*, ornate, ut virus, i. e. ſuccus amarus, noxius. *telum immedicabile*, quod vulnus inſanabile facit. De voc. *Parthus ſive Cydon* vid. Var. Lect. *armatam*, tinctam. *umbras* pro aëre dixit. vid. ibid.

862. Ha-

Talis se fata Nocte tulit, terrasque petivit.
Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni:
Alitis in parvæ subitam conlecta figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit inportuna per umbras;

860. Non *Talem*, sed *Talis*, ut toties vidimus in voce *ferre se* pro *incedere*, v. c. VII, 492.——861. *acies venit I.* pr. Moret., quod non displicebat Heinsio.——862. *in pravæ* Waddel. conj. apud Burm., prave utique: etsi sic lectum in Parrhas., idque receptum a Cuninghamo; nam usus sermonis non ita fert. Jo. Schrader. tentabat: *in ravæ, raucæ, furvæ*. Miror neminem incidisse in inauspicatam avem *parram*. *subitam figuram* Rom. et plerique alii Pier., ex Heinsianis Mentel., et secundum Burm. fere omnes: receptum ab Heinsio: Vulgo, *subito c. f.* Porro *subito conversa f.* Medic. Pierii, et Mediceus princeps: *subitam conversa f.* Sed *conlecta*, quod ubique editum, copiose defendit et illustravit Heins. Conf. sup. 491, et X, 412, et multo magis de angue Ge. II, 154 et al.——863. *in* abest apud Marium Plotium de metris: ibidem: *et culm.* Bigot. *aut cumulantibus aris*.——864. *sævum canit* in lib. apud Pier. Etiam *serum* Servius exponit triste, luctiferum, perperam. Est: sera nocte; ὀψιτέρου ἀοιδὴ Aratus. *per umbram* Menag. pr. cum parte Pier.

862. Habet hæc Megæræ in bubonem mutatio aliquid, quod insigniter ad terrorem accommodatum est ex veterum superstitione; ex qua recentes quoque poëtæ certatim transtulere præsagia bubonum et noctuarum. Enimvero nequaquam hoc mortis augurium comparandum ad augustum illud et sublime phantasma, quod Messiæ lib. VIII, sub f. exhibuit auctor, summum Germaniæ ornamentum: ubi Servatoris moribundi caput duo Mortis Genii septenis gyris circumvolant. Locus ille ad horrorem incutiendum efficacissimus. Maronem nostrum imitatur Claudian. in Eutrop. II, 229 sqq. *Alitis parvæ*. Videtur recte monitum a Servio, hoc alienum esse a bubone, quem grandi esse corpore satis constat. Et potuit poëta noctuæ genus aliquod v. c. minimam illam noctuam, quam *funeream* dicunt, intelligere. Reliqua tamen buboni accommodatiora sunt. cf. Plin. X, 12 s. 16, et sic sup. IV, 462. 463. Itaque *parvam* comparative accipiendum: dea mutatur in avem, parvam respectu deæ. *subitam*, pro subito. Scilicet *subitam*, in quam subito *collecta*, conversa, est. *Colligere* de re in minorem speciem mutata. v. Var. Lect. 864. *importuna*, nocte in-

Hanc verſa in faciem, Turni ſe peſtis ob ora
Fertque refertque ſonans, clipeumque everberat alis.
Illi membra novus ſolvit formidine torpor;
Adrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæſit.
At, procul ut Diræ ſtridorem adgnovit et alas,
Infelix crinis ſcindit Juturna ſolutos,
Unguibus ora ſoror fœdans, et pectora pugnis;
Quid nunc te tua, Turne, poteſt germana juvare?
Aut quid jam duræ ſuperat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' poſſum me opponere monſtro?
Jam jam linquo acies. Ne me terrete timentem,
Obſcenæ volucres; alarum verbera noſco,

865. *verſam* Medic. a m. ſec. et Leid. *ſi Turni* Goth. tert. *ob ora* Heinſ. emendavit e Romano, Moret. et Leid. cum Aruſiano Meſſio (accedit Donatus): idque diſerte illuſtravit. Vulgg. *ad ora. in ora* Medic. et Goth. tert.——866. *volans, cl.* pr. Hamb. *reverberat* Medic. Pierii, Parrhaſ. et Ed. pr. Burm.——867. *Olli* Bigot. *novos* Medic. et Mentel. pr., uterque a pr. m. *ſolvat* alter Menag., vel *ſubito* pr. Hamb. ——868. *errore* pr. Hamb. *hæret* idem a m. ſec.——870. *crines ſolvit* Dorvill. *ſcindit crines* Rom.——873. *duræ* repoſitum ab Heinſio, auctoritate Romani, tum Medic. reliquorumque vetuſtiorum omnium. Sicque Servius; *duræ, immiti*, quæ poſſet fratrem cernere tot laboribus ſubditum. Locum ante oculos habuiſſe putatur Statius XII Theb. 214. 215. Vulgo editum: *miſeræ*. Fateor hoc lenius, etiam ad ſenſum mollius, videri; etſi alterum illud doctius eſt. *diræ* Goth. tert., quod vel ipſum præferam ingrato illi et moleſto *duræ*.——874. *moror* ſec. Rottend. et Erf. *tali non p.* tres apud Burm. et Erf. *me* deeſt Leid. *tali me poſſum* Zulich.——875. *Nam jam* Leid. *trementem* Oudart.——876. *dirarum verberæ noſco* Schol. Cruqu. ad Horat. I Od. 2.

intempeſta, importuna. 869. *ſtridorem*, vocis ſonum interpretatur Servius. Melius ad *alas* retrahi poterat. 873. *duræ* mihi, quæ ſuſtineo fratrem cernere in ultimum diſcrimen adductum; ſed v. Var. Lect. 875. 876. *Jamjam linquo acies* ad ductum Apollinis Homerici: Iliad. χ, 213, Hectore jam morti addicto: λίπεν δέ ἑ Φοῖβος Ἀπόλλων. conf. Cerda. *Obſcenæ*

Letalemque ſonum; nec fallunt juſſa ſuperba
Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit!
Quo vitam dedit æternam? cur mortis ademta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe, et miſero fratri comes ire per umbras.
Inmortalis ego? aut quidquam mihi dulce meorum
Te ſine, frater, erit? O quæ ſatis alta dehiſcat
Terra mihi, Maniſque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu

877. *fallant* a m. pr. Zulich.——878. *Magnanima* Gud. *Hoc pro* Ven. et ſec. Moret. cum Parrhaſ.——879. *Cur vitam* aliquot Pier. *Quid vitam* alter Hamb. *Quo vitam æternam dedit, et cur* Medic. Pierii. *cui mortis* Oudart. a m. ſec.——880. *poſſim* Medic. *ut poſſem* Leid. et Zulich. cum Goth. tert. et Erf. *labores* pr. Hamb. ſec. Moret. et Exc. Burm., idque receptum a Cuninghamo e mſ. Bœcleri.——881. *ſub umbras* Medic. Pierii, pr. Hamb. duo Rottend. Ven. et Gud. pro var. lect., quod et ipſe præferam.——882. *Jam mortalis ego haud q.* vett. edd. et multi codd., ut diſtinguant poſt *ego*, alii poſt *haud quicquam*. Sed jam Ald. pr. emendatum dedit: *Immortalis ego?* Sicque Rom. aliique Pier. Malim tamen per exclamationem: Me miſeram! *Immortalis ego!* Tum *haud q.* vett. edd., etiam Aldd. et hinc ductæ. Etiam ſic Priſcian. lib. XIV. *haud mihi quicquam* Ed. Ven. et Mediol. et Goth. pr. Prima mutavit Commelin. e Pal. *aut* Cuningham. id ſublatum eſſe volebat.————883. *O qua* Leid. *quam* Gud. a m. pr. *quo* Leid. alius. *ſatis una* Ven. *ſatis ima*, quod etiam Rom. habet, lectum vulgo ante Heinſ., qui *alta* e præſtantioribus dedit.——884. *dimittat* multi ap. Burm.——885. *detexit* Zulich.; an *prætexit?* inquit Burm.

ſcenæ male ominatæ. v. Georg. I, 470. Æn. III, 241 et al. *terrete volucres*; invidioſe dixit, nam una eſt, inquit Serv. Poëtam hoc ad exquiſitiorem orationem pertinere vidiſſe, ſi pro individuis genus, pro uno plures, poneret, ſæpe vidimus: v. c. 799. 877. Intelligo, nec latet me, fieri hæc Jovis numine ac voluntate. v. lib. VII. 878. *reponit* doctius quam rependit. Expoſtulationes ſimiles apud poëtas ſæpe occurrunt, ut et querelæ de immortalitate ſeu inutili ſeu votis infeſta, v. c. apud Bion. I, 52 ſq. Et habent illæ aliquid, quod ad miſerationem egregie facit. 882. *quicquam meorum*, quicquam meum, ulla mea res: nunc immortalitas. 885. 886. Male ad Tiberim refertur. Nympha ſe in fontem

Multa gemens, et ſe fluvio dea condidit alto.
Æneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, et ſævo ſic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid jam, Turne, retractas?
Non curſu, ſævis certandum eſt comminus armis.
Verte omnis tete in facies; et contrahe, quidquid
Sive animis, ſive arte vales; opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumque cava te condere terra.
Ille caput quaſſans, Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox, dI me terrent, et Juppiter hoſtis.

886. *et fluvio ſe condit in alto* Leid. et Reg.——888. *Ingemens* a m. pr. Medic. *arboreum*; Jo. Schrader. tentabat *roboreum*. Adeo poëtæ nihil novare licet.——889. *Qui* Leid. *relaxas* Bigot., male. *retractare* eleganter, recuſare, tergiverſari, detrectare.——892. *armis* Ven. *animis aut arte* Ed. pr. Burm. *apta ardua* Gud. a m. ſec. *pinnis* ed. Junt. *pugnis* alter Hamb.——893. *clauſumve* Menag. pr., recte. *te credere* Oudart.——895. *ferox hoſtis* jungit Servius, ſeu quiſquis laciniam hanc attexuit, adeoque jungit: *ferox Di me t.*, perperam. *ferox*, o Ænea.

tem ſuum ac lacum immiſit: quem *fluvium* nunc dixit, quandoquidem et fluvius inde prodit. v. Exc. III ad lib. VII. Simile exemplum Tiberis ſe in fluvium immittentis v. VIII, 66, alia ap. Hom. Iliad. ο, 218. 219. Odyſſ. λ, 252. δ, 425.

887 ſqq. Major eſt totius ſequentis loci ſuavitas, ſi quis Hectoris cum Achille pugnam mente teneat. v. Iliad. χ, l. c. Ita vſſ. 268 ſqq. expreſſos videbis, ſed ornatius, hic v. 890—893. Tum v. 894. 895 Hectoris verba referunt, cum ſe a diis deluſum intelligit v. 297 ſqq. Comparant tamen Urſin. et alii Iliad. ν, 811. 812. ϱ, 175. 176. Grave autem pathos illis ineſt. *Non me tua f. fervida dicta* ſunt ſuperba, arrogantia. *Jupiter hoſtis* eſt infeſtus, ut alias *numen inimicum*.

896. Emiſſa haſta, cum altera deficiat, ſæpe (v. c. Iliad. ξ, 409 ſqq. ν, 264) fic heroës Homerici ſaxa jaciunt: ipſi adeo dii, ut Iliad. φ, 403 ſq., unde h. l. verba fere ducta ſunt; Cf. ε, 303. 304, et μ, 445 ſqq. Ad talem morem hæc quoque exigenda ſunt. Turnus autem etſi enſem

Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens,
Saxum antiquum, ingens, campo quod forte jacebat,
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis;
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus;
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem,
Altior inſurgens, et curſu concitus, heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemve manu ſaxumque inmane moventem;

897. Deerat verſus Parrhaſ. Mox *campo qui* (ſcil. *limes*) ubique editum ante Heinſium, idque eleganter, ſicque pars codd. cum Goth. pr. Recepit tamen Heinſius *quod* e Medic. a m. ſec. (erat a prima figla q.) aliiſque ſuis et Pier., ſcilicet idem mutaturus hoc in iſtud, ſi alterum reperiſſet.——898. *Limes agri* invenit neſcio in quibus Pier., ſicque Ed. pr. Videtur ſic variari oratio poſt antecedens *campo*. *agros* Leid. *agris* cod. Barthii, quod inſuave ſequente ſtatim *arvis*. *poſitum* Parrhaſ. *decerneret* duo Moret. *arvi* Hugen. et Goth. pr.——899. *Vix illum* Medic. et Ven. *levarent* Leid. *moverent* Goth. tert.——903. *nec curr.* Dorvill. *nec ſe* Goth. tert. *cognovit* ſec.——904. *Tollentemque* multi, vitioſe, et ipſe Mediceus: qui et perperam T. *manus*, ſec. Moret. *manum*. Tum *ſaxumve* Medic. Dorvill.

ſem receperat, haſta erat deſtitutus (vid. vſ. 711), quam eminus in Æneam mitteret. Ut quis vero victum hoſtem etiam nudum, ipſe armis melioribus inſtructus inſequeretur, dedecori in heroum vita non erat. 898. *litem:* remotius poſuit: pro, fines, adeoque litem de finibus. 899. *Vix illud*; ad notam illam fidem et opinionem de priſcorum hominum vaſtis corporibus eorumque robore incredibili, et notis Homericis exemplis Diomedis et Hectoris; locis laudd. ı, 303. 304. μ, 445. add. Apollon. III, 1366 et al. 901. *manu trepida*, feſtina adeoque non ſatis firma, *torquebat*. Servius: "Bene imperfecto uſus "eſt tempore: quia non eſt "perfectum quod voluit: ut "v. 903. 904. 907" nimis argute! cf. ſup. v. 394 *dabat*.

903. 904. Non hæc Turnum, præ metu, mentis male compotem, ἄνοητον, arguunt, ſed, quod vſ. 913. 914 diſerte quoque exponitur, torporem, quem Furia injicit, vireſque adeo corporis debili-

Genua labant, gelidus concrevit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri, vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium evaſit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in ſomnis, oculos ubi languida preſſit
Nocte quies, nequidquam avidos extendere curſus
Velle videmur, et in mediis conatibus ægri
Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox aut verba ſequuntur:
Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
Succeſſum dea dira negat. Tum pectore ſenſus
Vertuntur varii. Rutulos adſpectat, et urbem,

905. *concurrit* alter Hamb. a m. ſec.——906. *viri vacuus* mſ. Barthii ad Stat. Theb. VI, 938, qui ipſe contorta oratione et ſententia diſtinguit: *ipſe, viri vacuum.* Burm. *viæ vacuum* tentat. Enimvero *lapis viri* (pro ejus) eſt lapis ab eo projectus: dictum ad vulgarem formam: jactus viri. Poterat *viro* dicere, ut eſſet *viro volutus*, h. a viro; ſed alterum maluit: cur non feramus? *inane* de aëre nunc non primum occurrit, nec ejus epitheton *vacuum*; utrumque Lucretio ſublectum.——907. *evaſit, totum nec* interpungunt alii, etiam apud Servium. *neque* Medic. Menag. Parrhaſ.——908. *veluti* Dorvill. et nonnulli editi. *oculos cum* alter Menag. Poſt hunc verſum in Leid. et Reg. ſequebatur initium verſus: *Et jam jamque*, vacuo ſpatio relicto. (Fraudem librario fecerat verſus in idem verbum deſinens 939. 940 *repreſſit, Et jam jamque*).——911. *volet* Medic. (a m. pr.) *corpora* Gud. *motæ* alter Menag. *nocte* Leid. et Exc. Burm. cum Goth. ſec.——912. *aut verba* inde ab Ald. tert. legitur: in aliis *nec v.*——913. *quamcumque viam* Leid. et Par., quod expeditius eſſet: alterum exquiſitius. Sic *Nulla viam fortuna regit* ſup. 405.——914. *dea dicta* Zulich. *cum p.* ſec. Rottend. et Leid. *pectora* Bigot.——915. *conſpexit et urb.* Zulich.

tat. Itaque Turnus ipſe *nec ſe cognoſcit*, vires ſolitas ſibi deeſſe videt: ſe videt eſſe plane alium. Aliud eſt noſtris recentioribus linguis: *ſe non cognoſcere*.

908 ſqq. Egregie ornavit comparationem per ſe jucundam, ex Iliad. χ, 199 ſq. Ex Virgilio expreſſum putant locum Oppiani Halieut. II, 81—85. Eſt etiam Apollonii ſimilis locus lib. II, 278. 913. quamcunque viam iniit, vulgari modo dices. 914. 915. Dictum exquiſitius pro ſollenniore:

Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit;
Nec, quo ſe eripiat, nec, qua vi tendat in hoſtem,
Nec currus uſquam videt, aurigamve ſororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat,
Sortitus fortunam oculis; et corpore toto
Eminus intorquet. Murali concita numquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus. Volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens, oraſque recludit
Loricæ, et clipei extremos ſeptemplicis orbis;

916. *Cunctanturque* alter Menag. et alter Goth. *teloque* pr. Hamb. a m. ſec. argute: inſtantem Æneam telo. *letumque* Rufinian. de Schem. Lex. p. 258, ubi vid. Ruhnken. V. C. *tremeſcit* ſcribitur in multis etiam alibi: ut paſſim vidimus.——917. *Nec qua* Gud. a m. ſec. *ſe rapiat* Ven. a m. pr. et Erf.——918. *currum* Oudart. *curſus* duo Burm. *curruus* Rom., etiam h. l. cf. ſup. ad XII, 61. *aurigamve* Medic., unde Heinſ. recepit pro *que*.——920. *Sortitam* Goth. tert. *pectore* alter Menag. et Leid.——921. *nuſquam* Bigot.——922. *ſaxa ſonant* pro var. lect. pr. Hamb.——923. *ſtrepitus* nonnulli apud Burm. *trepidus* Reg.——924. *Excidium* tert. Mentel. et Parrhaſ. *durum* Medic. Pierii, Goth. tert. et aliquot apud Burm. qui laudat Silii XVII, 188 *O dirum exitium mortalibus*; ex Virgilio adumbratum. *recluſit* Zulich. *recludens* Thaneus ap. Burm., minus ſuaviter.——925. *L. clipeique extr.* Medic. Pierii. *cl. extremo ſ. orbe* Heinſ. conj., cauſſam non video.

niore: vertit, verſat, varia conſilia, ſenſus, animo Turnus. 915 ſqq. Species eadem Hectoris Iliad. χ, 293 ſeqq.

919. *coruſcat*, vibrat, πάλλει Homerus, ibid. 320, ſed multo ornatius, et reſpectu comparationis, quam ipſe ibi attulerat haſtæ cum Lucifero. 920. *fortunam*, h. locum in corpore, quem fortuna dabat. cf. ibid. v. 321; tum omnibus corporis viribus emittit haſtam. 924 925. Haſta trajicit clipeum in extrema, puta, parte, tum loricæ oram, et in femore ſedet. Sup. lib. X, 587 ſq. ſimile fere vulnus fit, ſed in inguine, adeoque mortale. Scilicet, quod jam alii viderunt, noluit poëta vulnus letale eſſe, ut locus eſſet iis, quæ ſequuntur: quibus ad tragicæ fabulæ exitum epos ſuum propius adduxit.

Per medium ſtridens tranſit femur. Incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.
Ille humilis ſupplexque oculos dextramque precantem
Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit;
Utere ſorte tua. Miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt; oro (fuit et tibi talis
Anchiſes genitor), Dauni miſerere ſenectæ;
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,
Redde meis. Viciſti: et victum tendere palmas
Auſonii videre; tua eſt Lavinia conjunx:

926. *Et medium* multi cum Goth. tert. Erf. et Medic. Pierii, quod verum arbitror: *oraſque recludit—orbes, Et m. ſtr. tranſit femur. ſtringens* Parrhaſ. *ictu* Hugen.——929. *Mons circa* pr. Moret. et Parrhaſ. *late vocem* Dorvill. *alta dederunt* Vratiſl.——930. *que* abeſt aliquot Pier. tribus Burm. et Goth. tert.——931. *Prætendens* pr. Mentel. *nec denunquam* Lutat. ad Stat. VIII, 116.——932. *te ſorte* Goth. pr. *ſi te qua* pr. Menag.——935. *ſive meum corpus* Valer. Prob. Art. Grammat. lib. I. ——936. *victum* ſec. Rottend.

duxit. 925. Ajacis *σάκος ἀσπαβόλιον* quis neſcit? 928. *duplicato poplite*, eleganter pro inflexo genu. cf. ſup. XI, 645.

928. *Conſurgunt gemitu Rutuli:* ſollenni poëtæ more, quo a vulgari orationem abducit, pro: *gemitus Rutulorum conſurgit.* 930 ſqq. Vides Hectorem, ne ſepultura careat, ſupplicantem Iliad. χ, 338 ſeqq. 930. 931. *oculos* convertit, *manus* protendit, ſed illud latet in hoc: ut toties fit. 933. *fuit et tibi talis.* Notum artificium ſupplicantium: ad exemplum illud omnium aliorum præſtantiſſimum: *Μνῆσαι πατρὸς σοῖο* etc. Iliad. ω, 486. Dedere alia Guell. et Cerda. Rhetorum acumen figuram extudit anacœnoſin, quam hoc ipſo exemplo illuſtrat Jul. Rufinian. p. 205. Sed tali cum vi, hac *δεινότητι* ſemel tantum hoc dici potuit. 935. *Et me, ſeu corpus.* Viro forti digna oratio; aperte mortem non depre-

Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repreſſit;
Et jam jamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat: infelix humero cum adparuit alto
Balteus, et notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri; victum quem volnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum inſigne gerebat.
Ille, oculis poſtquam ſævi monumenta doloris
Exuviaſque hauſit, furiis adcenſus, et ira
Terribilis: Tune hinc ſpoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc volnere, Pallas

938. *nec t.* Leid.——940. *e. fl. mentem* aliquot Pier.——941. *alto* editum inde a pr. edd. Attamen *ingens* Cariſius lib. I laudat: quam Ge. Fabricius omnium veterum librorum lectionem eſſe ait, mutatam ab iis, qui bina uni nomini epitheta *(infelix ingens balteus)* adjungi vitioſum exiſtimarent. Ex codd. tamen ſuis nec Pier. nec Heinſius id firmant: videtur ubique *alto* legi: *alte* Oudart. *ultro* Parrhaſ.——942. *fluxerunt* Bigot.——946. *incenſus* Dorvill.——947. *Spoliis tunc hinc* Goth. ſec. *hic* Parrhaſ., ita erit *Tune hic*; ut: ille ego. *in ſpoliis* alter Menag.——948. *Eripiere* Parrhaſ. *te* abeſt Leid.

deprecatur: vitæ tamen uſum nec renuit. 938. *acer in armis* jungenda eſſe monet Serv., neſcio an ſatis bene. Ego *in armis* malim abſolute dictum, armatus, ut erat, *ſtetit*; eſt enim poëtica ἐνάργεια. Æneas ſtabat tenens clipeum et enſem, ſtrictum, ut ex v. 950 apparet.

940 ſqq. Hæc jam præparaverat ſup. lib. X, 495 ſq. 500—505. 942. Balteum, e quo enſis pendebat, mox ornate declarat, tamquam rem, in qua nunc rerum cardo vertitur et quæ luculentius animo erat repræſentanda. Tum vero *notis fulſerunt cingula bullis* poëtica forma dictum, pro: et bullæ, ornamenta nota, fulſerunt in cingulo. Itaque verendum non erat, ne otioſus eſſet verſus. 945. *oculis hauſit* jam ſup. IV, 661. 945. *monumenta doloris* h. l. quæ memoriam renovant, recordationem doloris ex Pallantis morte. 947. *meorum* graviter, pro uno ex ſuis.

Inmolat, et pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pectore condit
Fervidus. Aſt illi ſolvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

949. *pœnas* qu. Moret. et Dorvill. *ex* deerat alteri Hamb. *de ſanguine* Oudart. pro var. lect.——950. *adverſum ſub* Bigot. *adverſus pectora* Leid. *in pectore torſit* qu. Moret.

ſuis, ex amicis: Pallante. 949. *Immolat*, non ſibi; ſed, diis inferis. 952. Verſum Homericum eſſe expreſſum, Ψυχὴ δ' ἐκ ῥεθέων etc. Iliad. χ, 362. 363, jam notavit Servius. *indignata cum gemitu* pro gemens, mœrens: ὃν πότμον γοόωσα anima. conf. ſup. XI, 831. Jamque cum Turni morte fœderis ſupra concepti conditiones vſſ. 187 ſeqq. exitum habent: Lavinia in matrimonium accepta, Æneas Trojanos in Latinum nomen adjungit, novam urbem Lavinium condit, juſque ſocero in regno ſuccedendi conſequitur: adeoque Æneas accepit *ſedem in Italia intulitque deos Latio*, ut lib. I, 5. 6 fore poëta prædixerat.

EXCURSUS I.

Super temporis ſpatio, in quod ſex poſteriorum Æneidis librorum res geſtæ a poëta diſpeſcuntur.

Lib. XII, 113 *Poſtera vix ſummos.* Erunt forte, qui vix fidem habeant mihi affirmanti, paucorum dierum acta ſex posteriorum Æneidis librorum argumentum explere. Ita tamen res ſe habet: nondum viginti dies exiiſſe doceri poteſt, cum Turni cæde facta tota Æneis abſolvitur. Sub æſtatis exitum Æneam ad Italiam claſſem ex mente poëtæ appellere ſupra docuimus T. II, p. 428. Ingreſſi Tiberis oſtia Trojani eſcendunt in littore cœnam capiunt lib. VII, 107—147. Altero die explorant terras. Miſſi legati ad Latinum facto fœdere pactoque Æneæ cum Lavinia conjugio redeunt in caſtra, quæ interea foſſa et vallo cinxerat Trojanus. v. 148—285. Inde Junonis odia et fraudes ad turbandas Latii res: 286 ſqq. Turni animum per ſomnum (v. 414) ipſa Alecto ira et furore incendit. Tertio die ſeruntur cauſſæ belli inter Trojanos et Latinos: Turnus Laurentum profectus parat arma, edicit bellum, auxilia colligit. Recte nunc ab omni temporis memoratione abſtinet poëta: ſed paullo poſt ſub libri VIII initium iterum temporum notas adjungit. Viſo nocturno monitus Æneas iter parat ad Evandrum. Orto die bina navigia inſtruit adverſoque Tiberi evectus ſub meridiem collem Palatinum, quem Evander tenebat, proſpicit VIII, 79—97 ſqq. Hoſpitio ab eo benigne exceptus (169 ſqq.), dieque et nocte cum eo exacta v. 367—369 altero die (455 ſqq.) Evandri monitu Agyllam ſeu Cære Etruriæ urbem adit Æneas et Tarchonem ad armorum ſocietatem pellicit v. 604 ſq.

Interea nuntio de Æneæ abſentia accepto Turnus vallum Trojanorum oppugnat, claſſem incendit: IX, 1—158. Nocte inſequuta Niſus et Euryalus ad Æneam miſſi interimuntur 159—458. Altero die, qui idem ille eſt, quo Æneas Cæretanos adierat, Rutuli caſtra Trojanorum omni vi oppugnant 459 *Et jam prima novo ſpargebat lumine terras—Aurora*—Irrumpit in caſtra Turnus, iterum expellitur lib. IX. Habetur concilium deorum X, 1—117. Interea Rutuli pergunt vallum oppugnare 118—

145.

145, donec nox ſupervenit: quod intelligitur ex v. 146 ſqq. Altero mane, qui quartus erat dies, adeſt Æneas cum auxiliis ex Etruria. Is, ſuperiore die (eodem illo, quo pugna ad caſtra Trojanorum facta erat) exeunte, navibus conſcenſis Agylla ſeu Cære ſolverat, totamque noctem iter mari acceleraverat: hoc eſt X, 147 *media Æneas freta nocte ſecabat.* Noctu Nymphas, olim naves ſuas, ſibi occurrere videt v. 215 ſqq. Ab iis, quæ geſta ſint ſuperiore die, accipit. Copiis expoſitis Æneas pugnam facit; finitur illa Mezentii cæde: X ad f. Altero die, quintus is eſt (XI, 1), Æneas tropæum ſtatuit, Pallantis corpus ad patrem Evandrum remittit, Latinis inducias in XII dies dat: e quibus tantum quid altero ac tertio die factum ſit, memoratur 182 ſqq. 210 ſq., concrematio cadaverum et luctus. Interea, pergit poëta v. 225, Venulus a Diomede redit, qui auxilia denegaverat. Cogitur conſilium: in quo dum Drances et Turnus altercantur, ecce adfertur nuntius, Æneam caſtra moviſſe et adverſus Laurentum exercitum ducere: v. 445, quod non niſi induciarum tempore elapſo, adeoque die XIII factum credere licet. Capit Turnus inſidiarum locum, et equites in camporum planitiem præmittit. Sed audito, pugna equeſtri facta Latinos fugere, relictis inſidiis ad urbem properat: atque hic ne pugnam cum Ænea faceret, nox ingruens intercedit. v. vſ. ult. Æn. XI. Turnus Æneam in alterum diem ad ſingulare certamen provocat XII, 76 *Cum primum craſtina cælo* etc. Ortus dies v. 113 *Poſtera vix ſummos* etc. Prodit Latinus in campum ante urbem ad fœdus feriendum, quo leges certaminis ſcribuntur. Turbato fœdere, vulneratur Æneas, inſtauratur pugna. Sanatus a vulnere Æneas Veneris matris interventu, in pugnam redit, Turnum per ordines fruſtra inſequitur. Repente hinc ad mœnia Laurentum partem exercitus ducit 554. Tandem ad urbem tuendam advolat Turnus, et cum Ænea congreſſus occiditur. Quæ omnia ad poëtæ mentem eodem die XIII geſta eſſe neceſſe eſt.

EXCURSUS II.

De Junonis deorumque interventu in extrema parte Æneidis.

XII, 134 *At Juno e ſummo, qui nunc Albanus habetur* etc. 791 *Junonem interea—pugnas de nube tuentem*; et 841. 842 *Adnuit his Juno et mentem lætata retorſit. Interea excedit cælo nubemque relinquit.* Ut poſt illa, quæ de deorum miniſteriis

et

et Junonis odiis universe disputata sunt (Disquis. I f. VII. Excurs. I* ad Æn. I passimque in Notis, ut ad IX, 802), ea illustrentur, quæ in h. l. commentatus sum, placet hic sub unum conspectum adducere, quæ deorum, Junonisque inprimis, in posterioribus sex libris partes, quod ministerium fuerit. Apparebit vel ex his, verum esse quod aliquoties monui, hac in carminis parte longe inferiorem esse Maronem Homero, cui deorum interventus non pro figmento et jucundo mendacio erat: sed res a priscis hominibus credita ac tradita, ac veterum ætatum ingeniis ac mentibus ita frequentata, ipso sermonis genio, carminum perpetuo argumento, narrationum ad solitum exemplum institutarum more ac consuetudine, tam familiaris facta, ut videre, audire, deos sibi videretur in mediis rebus agendis versantes. Juno, cujus arte et consilio classis Trojanorum e Sicilia Italiam petens primum ad Africæ littora tempestate delata (lib. I, 34 sqq.), mox, cum frustra hoc actum esset, ut Didonis amore irretitus Æneas Carthagine retineretur, in Sicilia combusta fuerat (lib. V, 604 sqq.), ubi Trojanos ad Latii littus appulisse videt (VIII, 286 sqq.), ne nihil, quo fata differre saltem liceret, intentatum relinqueret, unam ex Furiis excitat et Latium discordiis miscet. Dum Æneas absens Evandri et Etruscorum auxilia conquirit, Venusque mater ei arma Vulcani arte parat (VIII, 370 sq.), Juno Iride missa Turnum excitat, ut Æneæ absente Trojanorum castra seu urbem ac munitiones oppugnet; lib. IX, 1 sqq. Inter hanc oppugnationem Turnus in castra jam irruperat: cum Junoni per Iridem a Jove missam interdicitur, ne ulterius pro Turno contendat et in pugna allaboret. ibid. IX, 802 sqq.

Consilio habito, Jupiter diis persuadere vult, ut dissidiis compositis nihil ultra intercedant, quo minus fatalis sedes in Italia Æneæ contingat. lib. X, 1 sqq. Quandoquidem monitis precibusque nullum dari locum videt, objurgatis graviter diis declarat, fatis se omnia esse permissurum v. 105 sqq.

Nec tamen hoc ita observari videas in sqq., quin Juturna Turnum fratrem moneat, ut Lausum Pallantis manibus eripiat. v. 438. Juno autem ipsa Turnum eluso Æneæ pugnæ subducat: v. 606. Contra Jovis monitu Mezentius in pugnam succedit v. 689. Juno ad cælum statim redierat (v. 663. 664). Nam paullo post ea cum Venere inter deos memoratur, qui ex Olympo pugnam prospectant 758. Etiam Diana Opim mittit Nympham, ut Camillæ mortem ulciscatur lib. XI, 532—567. Interea Ju-

piter Tarchonem Etruſcum incitat, ut firmatis animis turmas ad pugnandum reducat v. 726.

Inſtabat jam ſingulare Turni cum Ænea certamen. Juno, quæ Turno timebat, dirimere ſaltem ac differre pugnam ſtudet. Nunc inducitur illa ex monte Albano proſpiciens pugnam, unde Juturnam mittit: XII, 134 ſqq., ut fratri ſuo ſuccurrat. Ut hoc poëtæ commentum ſatis ſe phantaſmate rerum commendet, cogitandum eſt, Juturnam eſſe Nympham fluvii et lacus Latii, qui non longe aberat ab Albano monte: Igitur in hunc deſcenderat Juno, ut cum Juturna ſuper communibus rebus ageret; inde eam iterum ad Olympum reverſam eſſe (v. 159. 160) ſtatuendum eſt. Nam aliquando poſt v. 792 illa in nubibus hæret deſpectans pugnam et de Turno ſollicita. Hic Jupiter ad eam accedit utque in fatorum placitis illa acquieſcat tandem obtinet. Quo facto Juno *cælo excedit nubemque relinquit*, adeoque ad ſuam ſedem in Olympo redit.

EXCURSUS III.

De rebus geſtis et fatis Æneæ inde ab adventu in Italiam, et de poëtæ artificio in his rebus tractandis et ornandis.

XII, 189 ſqq. *Non ego nec Teucris Italos parere jubebo, Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ Invictæ gentes æterna in fœdera mittant; Sacra deoſque dabo; ſocer arma Latinus habeto; Imperium ſollenne ſocer: mihi mœnia Teucri Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen*, et v. 821 ſq. *Cum jam connubiis pacem felicibus, eſto, Component; cum jam leges et fœdera jungent: Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troas fieri jubeas Teucroſque vocari, Aut vocem mutare viros aut vertere veſtis. Sit Latium, ſint Albani per ſæcula reges, Sit Romana potens Itala virtute propago. Occidit occideritque ſinas cum nomine Troja.*

Obſervationes ſuper his ſubjungam nonnullas; quæ tamquam pro ſupplemento rerum in Æneide tractatarum ſint, etſi non valde doctas ac reconditas, quaſque adeo mens tam longi operis decurſu feſſa ſecum ferre, juſti oneris leve ſuperpondium, non refugiat.

Et primum quidem ingenioſe hoc factum, quod *futurum Latii ſtatum*, quem majorum primo ſermonibus ſervata, tum a priſcis ſcriptori-

ſcriptoribus litteris prodita, memoria ad poſteritatem pertulerat, *tamquam fœdere jam ab initio conſtitutum* memoravit et commodo loco intexuit. Ceſſere Trojani in Latinorum nomen. Cum tamen Æneas, dum viveret Latinus, ſuos Trojanos diſcretos ab iis haberet, nec eos cum Aboriginibus miſceret, niſi ex quo Latinus vivere deſierat: expectari poterat, Latinos potius in Trojanorum nomen abituros eſſe. Obſcurum eſt, qua ratione id factum ſit, et diverſis modis factum id narratur. Sollerter itaque inventum a poëta, ut fœderis de bello per certamen ſingulare dirimendo conditionibus hæc conſtituerentur. Conditiones igitur hæ habendæ: *Trojani victi agro Laurentum excedunto; victoret æquo jure cum Latinis utuntor; Latinus imperium et ſummum jus habeto: religiones ſuas Trojani Latinis impertiunto: condendæ urbi locum Trojanis aſſignator.* Jam hæc non ſine omni hiſtoriæ auctoritate a poëta eſſe ficta, ex iis intelligitur, quæ, etſi inter diverſas cæterarum rerum narrationes, de pace et fœdere inter Æneam et Latinum inito tradita legimus. Apud Dionyſium I, 59 ex communi commemoratione, quam ibi exponit, ante congreſſum utriuſque exercitus fœdus factum inter Æneam et Latinum in has leges: ut Trojani acciperent tantum agri, quantum a colle (cui Lavinium impoſitum) quoquo verſum euntibus ſtadia circiter XL pateret; ut porro mutua inter Trojanos et Latinos et præſentis belli adverſus Rutulos et cæterorum bellorum eſſet ſocietas, utque communes utilitates utrique et manu et conſilio communiter perſequerentur. Prima conditio hoc loco omiſſa, cum jam ad alterius narrationis morem deflexa ſup. lib. XI, 317 ſqq. ea eſſet expoſita; ſed amicitiam mutuam bellique ſocietatem *(ut communes hoſtes amicoſque haberent,* O. G. R. 13) accuratius poëta exſequutus eſt ſecundum ea, quæ fœdere facto eveniſſe narrata ſunt. Dat Æneæ Latinus filiam Laviniam in matrimonium: quod exemplum ſequuti alii, brevi in unum populum coaleſcunt, Trojani et Aborigines, abeuntque in nomen Latinorum. conf. Dionyſ. I, 60. Partem harum rerum inter Junonis preces Jovis nutu ratas factas retulit lib. XII, 821 ſqq. *Cum jam connubiis pacem felicibus, eſto, Component—Neu Troas fieri jubeas* etc. Cæterum illa, quæ ſupra in pacis conditionibus vidimus, ut Latinus imperii ſummam retineret, tum hoc: ut ſermonem, habitum, nomen ab Aboriginibus Trojani adſciſcerent, reſpexit poëta in Didonis diris lib. IV, 618, cum *pacem iniquam* vocat, cui Æneas ſe ſubmiſſurus ſit. Parum veriſimile eſt, quod Livius I, 2 tradit:

Nomen Latinorum utrique genti impositum, *ut adversus terrorem belli cum Rutulis animos Aboriginum sibi conciliaret: ne sub eodem jure solum sed etiam nomine omnes essent.*

Altera est observatio artificii, quo poëta e rebus et factis plurium annorum post Æneæ ad Italiam aditum elegit potiora, distribuit ac disposuit sic, ut in summa carminis comprehendi ea possent. De quibus ut melius constet, subjiciemus tamquam sub unum obtutum varias scriptorum veterum his de rebus narrationes.

Fuisse primum, qui omnino negarint vel dubitarint, an unquam Æneas Italiam adierit, alios, qui adiisse quidem, sed, Ascanio relicto regno, in Asiam rediisse tradiderint, utrosque prava Homericorum versuum interpretatione adductos, jam alio loco monitum est: Disquis. II s. II sq. cf. Dionys. I, 53. Sed eorum, qui Æneæ accessum ad Italiam tamquam historiarum fide acceptam tradiderant, vulgarem narrationem hanc apposuit Dionysius lib. I, 56, quam breviter hic memorabimus, ut, quæ poëta noster inde aut transtulerit aut immutarit, uno haustu cognosci possit. Qui videre volet ea, quæ alii diversa tradiderunt, adeat Livium, Strabonem, Aurel. Victorem, alios. Capto igitur ex suis albæ fetu ostento narratum est, Æneæ, in condenda urbe, quæ mox Lavinii nomen acceptura erat (nam de hac ille loquitur, non de Troja), occupato, superveniſse Latinum regem, qui tum adversus Rutulos copias eduxerat. Moniti utergue in sequente nocte, alter a Penatibus, alter ab heroë Indigete per visum oblato, cum dies illuxisset, fœdus inter se faciunt, quod supra memoratum est; tum Trojani cum Latinis bellum adversus Rutulos repetitum brevi conficiunt; indeque reversi urbem absolvunt, Lavinii nomine impositio. Erant quoque templa et alia ornamenta Lavinii, quæ ad Æneam auctorem referebantur (Dionys. I, 64). Hactenus Trojanis solus imperaverat Æneas, sed mortuo Latino in universum regnum succedit; factum hoc in bello adversus Rutulos, qui iterum a Latinis defecerant auctore Turno, Amatæ, Latini uxoris, consobrino, et obnuptias Laviniæ ab extero interceptas irato, Amata quoque instigante. Ita bello conflato acre prælium commissum, quo Latinus et Turnus (in quo consentit Justin. XLIII, 1, 11) cum aliis ceciderunt, Æneas tamen victoriam adeptus est. Hoc erat, quod Jupiter prædixerat lib. I, 263 *Bellum ingens geret Italia populosque feroces Contundet* etc. Nec multum abeunt Livius, Strabo, et quorum potior auctoritas habenda, Lutatius Catulus apud Victor.

Victor. O. G. R. 13. Cato apud Servium IV, 620, etsi locus corruptus. Dionysium exscripsit Zonaras VII pr.

Quum autem Æneas post Latini obitum aliquod tempus solus regnasset, iterum rebellarunt Rutuli, assumto in belli societatem Mezentio Etruscorum rege. Commissum non longe a Lavinio prælium ad Numicium flumen nox diremit: desideratus Æneas, seu quod cæsus seu quod flumine mersus perierat, mox pro heroë, patris dei Indigetis nomine, coli cœpit. Eo spectant Æn. I, 263 sqq. diræ Didonis IV, 615 sq. et Jovis verba XII, 794 *Indigetem Æneam scis ipsa et scire fateris Deberi cœlo* etc.

Ita Ascanius succedit in regno. Obsessa urbs Lavinium ab Etruscis: sed solvitur obsidio mox alio prælio facto, quo Mezentius victus, cæso filio Lauso, pacem cum Ascanio facit. Disertius hæc narrata a Dionys. I, 64. 65. Ex priscis scriptoribus, qui hæc ita tradiderant, L. Julius Cæsar lib. I et A. Postumius in lib. *de adventu Æneæ* fuerant, ut ex Victore O. G. R. 15 discimus. Avide autem cognoscimus ea, quæ vetustissimi scriptores his de rebus tradiderant; Livius enim in magna narrationum diversitate tantum unam fere sequitur, non semper eo cum judicio, eave cum subtilitate, quæ nunc a scriptore rerum priscarum requiri solet. Quæ alii diversa tradant, potissimum hæc sunt: Etiam alterum cum Rutulis bellum Turni odiis et consilis tribuitur a Livio I, 2, qui in reliquis fere cum Dionysio consentit; nec discesserat ab eo Appianus, quantum ex Excerpto Photiano intelligas. Mezentium, regem Etruriæ, Cæretibus tum imperitantem tradunt et Livius et Dionys., de quo v. Excurs. III ad lib. VIII. Eurycleontem, mutato nomine Ascanium factum, seu Creusæ seu Laviniæ f. successisse, Appianus l. c. Secundum Livium I, 3 pax inter Ascanium Mezentiumque ita convenerat, *ut Etruscis Latinisque fluvius Albula, quem nunc Tiberim vocant, finis esset.*

Nihil hinc in Latinorum rebus memorabile occurrit, nisi quod anno a condito Lavinio trigesimo ab Ascanio Alba conditur, loco opportuniore, quam cui Lavinium impositum fuerat. Transfertur in eam regni sedes: *regnumque ab sede Lavini Transferet et longam multa vi muniet Albam* Æn. I, 270. 271. Mortuo Ascanio succedit Silvius ex Lavinia susceptus Æneæ, hincque procedit series illa regum Albanorum, quorum nomina seu tradita acceperant seu, ut CCCC annorum decursum explerent, ex parte saltem invenerant scriptores Romani vetustiores, ex quibus hæc

duxere

duxere Dionyſius, Livius, Victor O. G. R. et Ovid. Met. XIV, 609 ſqq., item Syncellus et Euſebius. Memoravit Maro Silvium, Procam, Capyn, Numitorem et Silvium Æneam: lib. VI, 760—770, repetito Silvii nomine, quandoquidem *omnes cognomento Silvii uſque ad conditam Romam Albæ regnaverunt, ut eſt ſcriptum Annal. Pontifical. lib. IV* apud Victor. O. G. R. 17. Etiam Thybris, qui aliis Tiberinus, ante Latinum tamen, memoratur lib. VIII, 330 *Tum reges, aſperque immani corpore Thybris: A quo poſt Itali fluvium cognomine Thybrin Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.* Vetus hæc fuit commemoratio de Tiberis nomine; L. Cincium et Q. Lutatium Catulum auctorem excitat Victor O. G. R. 18, ad eorum ſaltem fidem, quos homo exſcripſit. Cf. Dionyſ. I, 71. Si Syncellus p. 171 B ante ſe habuit auctorem veterem, cognomen *Albani* jam Saturnus inter Latinos habuit. Ab Alba quoque, tamquam priſco Tiberis nomine, Albam Longam, etſi ſatis longe a Tiberi remotam, nomen accepiſſe tradiderant nonnulli, ut ex Diodoro Siculo Syncellus p. 194 C notavit.

Tandem, ut ſuperiora facilius animo comprehendere liceat, utque pertexamus annorum ſupra To. II Excurſ. II ad lib. III inchoatam ſeriem, paucis notationes ſubjiciemus temporum, ad quæ res iſtæ revocari ſolent. Omnino notationes illas ſcriptorum, qui multis poſt ſæculis antiquas res conſtituere et annis finire voluerunt, opera factas ſtatuendum eſt: nam παραδόται illa, et per aliquot ſæculorum decurſum patrum narratione ad poſteritatem tranſmiſſa, et propter hoc ipſum in tam multis variata, vix annis ſuis tam accurate alligari jam tum potuere, cum primum a priſcis hominibus narrata ſunt. Neque adeo mirari debemus, ſi hos ipſos annos fluctuante admodum fide et auctoritate conſtitutos viderimus. Juvat tamen rationes ac modus perſequi, quibus hæc digeſſit ſubtiliorum ſcriptorum diligentia.

Inter hæc tenendum, quod ſcriptores tertio ab exciſo Ilio anno factum aiunt, ut Æneas ad Italiam acceſſerit, hoc Virgilium in ſeptimum rejicere, id quod ſupra Exc. II ad lib. III vidimus. Itaque

a. C. N. 1178. Error. Æneæ 7.

Sub æſtatis exitum, ad Virgilii mentem, Trojani claſſem ad Laurentum appellunt: eſcenſu facto Troja nova munitur: fœdus cum Latino factum repentinis animorum diſcordiis rumpitur:

pitur: oritur bellum, quod Turni cæde intra menſis decurſum finitur, v. paullo ante Exc. I, ut adeo Trojani ſedibus in Latio acceptis de nova urbe Lavinio, ex fœdere condenda, cogitare jam tum poſſent. In hoc adeo Æneidis argumentum abſolvi vidimus. Reliqua per epiſodia inſerta paſſim ſunt.

a. C. N. 1177. Error. Æneæ 8, ab adventu in Italiam 2.

Solis Trojanis imperat Æneas ad Dionyſii mentem lib. I, 64. Anni adventus Æneæ in Italiam ab auctumno ad auctumnum procedunt: adeoque annus hic pro primo et pro altero computari poteſt; ſed hoc alterum uſitatius.

a. C. N. 1176. a. adventus in Italiam 3.

Bellum Latinorum Trojanorumque cum Rutulis. Latinus et Turnus in prælio cadunt. Æneas ſolus utrique populo imperat: ad mentem Dionyſii lib. I, 64.

Aliter Virgilius noſter res Æneæ diſpoſuit, ſequutus eos, qui Æneam tertio ſtatim anno rebus humanis ereptum narraverant. Nam lib. I, 263—266 Jupiter Veneri Æneæ fata exponens: *Bellum*, ait, *ingens geret Italia populoſque feroces Contundet, moreſque viris et mœnia ponet; Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas, Ternaque tranſierint Rutulis hiberna ſubactis*, quod ſcilicet primo ſtatim anno erat factum. Et eo ſpectant diræ Didonis lib. IV, 618—620 *nec quum ſe ſub legis pacis iniquæ Tradiderit, regno aut optata luce fruatur. Sed cadat ante diem mediaque inhumatus arena.* Hæc de triennio Æneæ in Italia exacto narratio videtur hinc vulgatiſſima inter cæteras facta. Oroſius quoque I, 18, Æneæ, *qualia per triennium bella excitaverit, quantos populos implicuerit, odio excidioque afflixerit, ludi literarii diſciplina noſtræ quoque memoriæ inuſtum eſt*, ait, Virgilii in ſcholis prælectionem et interpretationem reſpiciens illo adhuc ævo, quod hinc diſcimus, fieri ſolitam.

Apud antiquiores tamen ſcriptores et chronographos de anno, quo Æneas deceſſit, diverſe admodum traditum fuit. Nam et ipſe Dionyſius tres eum annos cum Latino regnaſſe, quarto ab ejus morte anno in pugna cum Mezentio non amplius apparuiſſe narrat lib. I, 64. Apud Syncellum quoque p. 171 C. D (unde Euſeb. Hieron. idem habet) tres poſt Latinum annos, ſecundum alios octo, regnaſſe, tum, ut alii tradant, quarto, ut alii, duodecimo a Troja capta anno obiiſſe dicitur. Alio loco p. 194 fragmentum ex Diodori lib. VII ſervavit, quo memoratum erat, tertio a capta Troja anno Æneam regnum Latinorum obtinuiſſe per triennium.

a C. N.

a. C. N. 1173. a. adventus in Italiam 6.
Rutuli rebellant; jungit arma Mezentius, Etruſcorum rex. Facto prælio Æneas interceptus nuſquam deinde comparuit. Succedit in regno Latinorum Aſcanius: obſidetur Lavinium: mox pugna facta Mezentius obſidionem ſolvit. Ita Dionyſ. I, 64. 65. Conf. Liv. I, 2. Victor O. G. R. 14.

a. C. N. 1148. a. adventus in Italiam 30.
Hoc anno ex Virgiliana ſupputatione Alba Longa conditur: ad veriorem tamen rationem quarto ante hunc anno a. C. N. 1152 *trigeſimo* poſt Lavinium conditum, ut, ſi bene memini, omnes ſcriptores tempus finiunt. cf. Cerdam ad Æn. I, 269. Victor O. G. R. 17. Sic quoque diſerte Virgilius lib. VIII, 47 inventa ſtatim ſub eſcenſionem ſue alba: *Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis Aſcanius clari condet cognominis Albam.* Paullo obſcurius idem Jupiter ad Venerem vaticinatus erat lib. I, 267 *At puer Aſcanius — Triginta magnos volvendis menſibus orbes Imperio explebit, regnumque ab ſede Lavini Transferet, et longam multa vi muniet Albam.*

In duratione vero regni Albanorum et intervallo uſque ad Romam conditam Virgilius a vera hiſtoriæ ratione et omnium ſcriptorum fide recedit, ſi unum, quem quidem novi, Juſtinum lib. XLIII, 1 excipias: apud quem Longa Alba—*quæ trecentis annis caput regni fuit:* Sic autem Virgilius quoque in nobili verſu lib. I, 272 *Hic jam tercentum totos regnabitur annos.* Enimvero non CCC ſed CCCC annos inter Albam et Romam conditam interceſſiſſe ſummo conſenſu ſcriptores tradunt. In poſtumo libello Jo. Martyni, *Diſſertations and critical Remarks upon the Æneid.* Lond. 1770. 8, eſt Diſſ. VI ſuper Albanis Regibus. Sed parum inde ad rem noſtram proficias. Fide aliqua certa, ex majorum fama accepta, traditum hoc vix arbitror: verum computum, ſuſpicor, ii, qui accurate ad annorum numeros digerere inceperant res priſcas narratas, inſtituerant ad rationem intervalli inter Trojam conditam et Romæ exordia: quod, etſi ab diverſis ſcriptoribus, pro cæteris quidem epochis, inprimis Trojæ captæ, varie conſtitutis, diverſimode conſtitutum (ita ut v. c. ii, qui, Herodoteum calculum ſequuti, Trojæ excidium centenis annis maturius eveniſſe volunt, intervallum inter illud et Romæ exordia ultra quingentos annos producant), ad CCCC tamen annos a pleriſque producitur. Secundum tutiores quidem calculos 430 (ad Varr., et 432 ad Caton. æram) annis finiri videtur: deductis inde annis errorum

rum Æneæ et intervalli inter Lavinium et Albam conditam, quod XXX annorum eſt, facile intelligitur, ſaltem ad 397 vel 398 annos Albani regni uſque ad Romam conditam annales procedere. In hos regum nomina et annos, pro lubitu potius quam certa, puto, auctoritate, diſpertierunt ſcriptores: ut apud Dionyſium et Euſebium videre licet. Rotundum, quem dicimus, numerum CCCC annorum edunt cum alii tum Strabo V. p. 350 C. Τετρακοσίοις ἔτεσιν ἱστορεῖται τὰ περὶ Αἰνείου etc.

Qua itaque auctoritate Virgilium adductum dicemus hoc ſibi ſumſiſſe, ut annorum numerum mutaret? Proclive eſt dicere, eum ſibi tamquam poëtæ hoc licere putaſſe. Sed doctior eſt poëta Virgilius, quam ut ſine ratione quicquam adverſus notiſſimam hiſtoriarum fidem novaſſe aut ab omni ratione receſſiſſe videri debeat. Potuit ſcilicet aliud computi momentum conſtituere, ut intra Romuli et Remi natales ſubſiſteret: *Hic jam*, inquit, *tercentum totos regnabitur annos Gente ſub Hectorea: donec regina ſacerdos Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem: Inde* etc. Subductis XX vel XXX annis, quibus adoleverant Romulus et Remus, antequam Romam conderent, reliquum numerum, ut poëta, craſſe indicaſſe videri poteſt. Videtur etiam ſequutus eſſe arcanum quid et Jove vaticinante dignum, ut ſacro numero procederent omnia: 3. 30. 300; nam tertio anno Æneas inter heroës indigetes receptus, trigeſimo condita Alba, ibi per trecentos annos regnatum: quæ Spencii non inelegans eſt obſervatio in Holdeſworthi obſſ. pag. 215. Sed ſimpliciſſimum eſt dicere, fuiſſe olim auctores, inque eos Virgilium incidiſſe, qui intervallum illud temporum uſque ad Romam conditam artioribus finibus includerent: quod in tanta temporum antiquiorum caligine et difficultate factum adeo improbabile non ſit, cum etiam Trogum ſimilem auctoritatem ſequutum eſſe ex Juſtino intelligatur.

Cæterum in his, quæ a nobis expoſita ſunt, cum commemorentur nonnulla, quæ in primis ſtatim Livii vel Dionyſii foliis occurrunt, erunt forte, qui acute ſibi obſervaſſe videantur, me ſatis trita perſequutum eſſe. Verum in toto hoc genere non refert, quid alii dixerint, ſed quid nunc a te dicendum fuerit; tum vero illud inprimis attendendum, num alii eaſdem res eodem judicio, eodem conſilio, eadem cura ac diligentia expoſuerint. Dici autem vix poteſt, quam parum judicio ſuo tri-

buere ipſi videantur ii, qui res Romanas ante et poſt urbem conditam vulgo exponere ſolent: cum ex Livio et Dionyſio recitent veteres illas fabulas tamquam res fidei exploratiſſimæ, nec unquam in mentem veniat, horum ſcriptorum fidem in his per ſe eſſe nullam; pendere eam totam ex antiquioribus: horum autem fidem ab iis monumentis, quæ ante oculos habuere, aut a majorum fide, quam propagatam per plura ſæcula acceperant. Atqui nemo res Romanas conſignavit litteris ante ſextum ab U. C. ſæculum: et monumentum ſuperfuit vix unum et alterum, quod incenſam a Gallis Romam (U. C. 364) ætate ſuperaret. Sunt tamen annis comprehendenda hæc, quæ narrata ſunt, ut ſaltem teneamus ea, quæ vulgo eveniſſe credidit antiquitas, et quorum ſummam proxime ad veritatem accedere nemo ſanus dubitet.

EXCURSUS IV.

De Iapide medico.

XII, 391 *Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis Iaſides.* Suaviſſimus, qui ſequitur, et laudatiſſimus eſt locus de Iapide medico, hoc eſt, chirurgo, quales veteris ævi erant ἰατροί. Inſignem ei lucem attulit V. C. *Mæbſen*, doctiſſimus medicus, in catalogo imaginum celebr. medicor. *(Verzeichniſt einer Sammlung von Bildniſſen berühmter Aertze)*, ubi pag. 227 Rohdii, clari pictoris, tabulam illuſtrat, cujus argumentum eſt Æneas ab Iapide ſanatus. Antonium Muſam, cujus artem Auguſti valetudo tantopere celebravit, ſub aliena perſona ut laudaret, conſilium fuiſſe Maroni, ſuſpicatus eſt Franc. Atterburius in diſſ. inſerta Virgilio Anglice reddito et a Wartono curato To. IV. Fit tamen hoc parum veriſimile, omninoque parum probari poſſe cenſeo genus hoc referendi loca poëtarum ad certos homines per allegoriam et alluſionem. Sufficit poëtam Iapidem ſuum ad Homericorum medicorum exempla induxiſſe. Sanatur ita a Machaone Menelaus Iliad. δ, 200. 213 ſqq., qui locus, una cum altero Iliad. λ, 843, ubi Eurypyli vulneri Patroclus medetur, Virgilio ante oculos fuerunt: adde iis ea loca, in quibus heroës vulnerati dei alicujus interventu recreantur et vulnus ſanatur: ut Hector Iliad. ο, 236 ſqq., Glaucus Iliad. π, 527 ſqq.,

ſqq., et ipſe Æneas Iliad. ι, 318. 344. Ornamenta autem Maro conquiſivit ingenioſe ac diligenter. Amaſium edidit Apollinis Iapidem. Amatis enim a ſe pueris et puellis ſuas artes ſæpe aut promittunt aut largiuntur dii apud poëtas; non inſuave figmentum, quoties excellere aliquem in arte ſua dicere volunt poëtæ; pro quo aliis locis contendiſſe eum cum deo dicere ſolent. Illud vero præclare factum, quod, cum cauſſa optionis eſſet memoranda, cur Iapis artem medicam prætuliſſet artibus augurandi, cithara canendi et jaculandi, ab affectu pietatis eam petiit poëta: *ut depoſiti proferret fata parentis.* De *mutis artibus* et *medicina, muta arte,* multa diſputata ſunt; pleraque argute magis quam vere. Nam ſilentium medicorum ex jurejurando Hippocratis vel ex adytis Ægyptiorum alienum profecto a poëta eſt. Erat ſaltem unum illud ex Servianis tenendum: *artes mutas* eſſe muſicæ comparatione: non vocales et canoras. Quod ſequutus quoque eſt et illuſtravit Gronov. ad Statii Theb. IV, 183; neque quicquam eſt, quod cum loquendi uſu magis conveniat. Deſidero tamen hoc, quod ſic *mutæ artes* tantum uni ex tribus artibus, quas contemſit Iapis, reſpondent, ſcilicet muſicæ. Adjectum illud *inglorius* videbatur mihi potius notionem τῦ *mutus* conſtituere, ut *mutæ artes* ſollenni figura non ſint, quæ ſilent, ſed quæ ſilentur, vel faciunt, ut ii, qui eas colunt, ſileantur: ars nullam famam datura, de qua ſilebunt homines: inprimis ex iſtius, quo poëta vivebat, ſæculi opinione, cum medicinam tantum ſervi vel liberti ac Græci exercerent; cum contra celebritatem et famam inter homines daturæ fuiſſent artes augurandi, jaculandi et cithara canendi. Quid enim in heroum vita illuſtrius his artibus? Porro antiquum morem poëta retulit in amictu: *retorto ſuccinctus amictu:* medici enim fere palliati, etiam Romæ, quandoquidem Græci fere erant genere. Obvius quoque idem Æſculapii habitus in veterum ſignis et numis. Quod pallium retorquet et ſuccingit, chirurgicam operam et ipſum arguit, non medicam; etſi omnibus omnino idem erat faciendum, qui ſe ad miniſterium vel opus accingebant.

Ingenioſum prorſus eſt commentum de *dictamno*, cujus ſuccum cum ambroſia et panacea clam admiſcet Venus aquæ, qua vulnus Æneæ fovetur. Subſtituit poëta dictamnum τῇ πικρῇ ῥίζῃ apud Homerum Iliad. λ, 845, qua Patroclus Eurypyli vulneri medetur, quamque *gentianam*, olim Chironium dictam, eſſe

docuit Wedelius Centur. Exerc. Dec. VI, pag. 34. Nec vero capreas tantum ſilveſtres in Creta vulneribus dictamno ſuccurrere, eoque comeſo iis excidere ſpicula credidit antiquitas: qua de re vel Æliani locus videndus V. H. I, 10, ubi cf. Intpp., et h. l. Cerda et Mœhſen c. l. p. 232. 233, add. nunc Beckmann. noſter ad Mirab. Audit. 4, verum humanis quoque corporibus adhibitum eſſe dictamnum, Dioſcorides auctor eſt lib. III, 37. Adde Plin. XXV, 8, ſ. 53. XXVI, 14, ſ. 87. Pulegio illud ſimile eſſe produnt auctores laudati: inter *origana* retulit Linnæus. Vim habere id purgandi vulnus, adeoque quicquid alienæ naturæ ineſt extrudendi, facile intelligitur. Uti ſolent hoc poëtæ noſtri loco ipſi botanici doctores ad docendam veram dictamni faciem et formam, v. c. poſt Matthiolum Bauhinus Hiſt. Plant. lib. XXXVIII, p. 253, ubi etiam icon herbæ extat, ab aliis inde repetita. In *Ambroſia* an de herba hujus nominis cogitaverit poëta, equidem non dicam. Etſi enim vim illa habeat adſtringendi humores, qui in aliquam partem decubuere (Dioſcorid. III, 129. Plin. XXVII, 4, ſ. 11), non tamen video eam vulneribus adhiberi ſolitam. Contra ſuccus ambroſiæ, quo deos non modo veſci, ſed multo magis inungi et odore delectari narrant poëtæ, nec a vulneribus alienus eſt, cum v. c. Patrocli vulneri ille infundatur ad putredinem avertendam. Tandem *Panaceam*, variarum herbarum ac medicamentorum nomen (vid. Plin. XXV, 4, ſ. 11), ad opopanacem potiſſimum referre volebat Mœhſen l. c., qui ſuccus eſt Panaces Herculis, vulneribus quondam medendis adhibitus. Inter fabuloſos tamen ſuccos πανάκια jam apud Callimachum H. in Apollin. 40 habetur. Nec dubito ſive ab hoc ſive ab alio Græco poëta Maronem eam eſſe hoc ſenſu mutuatum.

EXCURSUS V.

Cenſura eorum, quæ in Æneidis œconomia reprehendi poſſunt.

Æneidis argumentum et ſummam, eaque, quæ paſſim a viris doctis cum in ſingulis partibus, tum de libris ſex poſterioribus, aut de epiſodiis et locis nonnullis monita fuerunt, expoſui in ipſa enarratione, opportunius, quam ſi ea uno loco cumulare voluiſſem. Aliorum rationem ſatis idoneam reddere mihi viſus

viſus ſum, alia ad fatum Æneidis, tamquam operis ultima manu haud abſoluti, retuli, alia humani ingenii imbecillitati condonanda eſſe dixi.

Præter hæc tamen ſunt nonnulla, quæ judicii laudem, qua maxime Maronem excellere ſæpe pronuntiavi (vid. Diſquiſ. II), haud parum obſcurare videntur, cum modo probabilitate deſtituantur, modo rationi rerum ac temporum, adeoque veritati hiſtoricæ, repugnent. Ut diligentius ea retractarem, movit me inprimis miſſa nuper ad me viri amiciſſimi, *Jacobi Bryant*, acute ſcripta diſſertatio de his ipſis, quæ Æneide male conſtituta ſunt. Subtiliter ille inveſtigavit ea, in quibus aut fidem hiſtoricam aut probabilitatem deſideres. Ad hæc potiſſimum, tum ad alia paſſim a viris doctis animadverſa, reſpectu habito recenſebo potiora, ac videbo, quid in ſingulis aut excuſandum aut defendendum aut damnandum videri poſſit.

Antequam vero ad ſingula deſcendam, monenda ſunt nonnulla univerſe, quæ ad judicium hiſce de rebus ferendum facere poſſunt. Fidem hiſtoricam et probabilitatem rerum ad fidem fictarum non prorſus iiſdem finibus teneri, a multis monitum eſt: evenere multa, quæ probabilitatem non habent; ſunt alia probabilia, quæ ipſo eventu comprobata non ſunt. Porro, in probabilitate fingentium ad delectationem non tam id quæri, num nihil alicunde elici poſſit, quod rerum ordinem et modum evertat; ita enim omnis ſublata et fictio et ex ea delectatio: verum ut nihil ſit, quod legenti vel audienti ſuccurrat, aut ſcriptoris vitio objiciatur, quod admonere poſſit, fraudem his ſubeſſe, nec hoc, quo expoſitum erat, modo res aut geſtas eſſe aut geri potuiſſe. Nullum facile eſt aut eſſe poteſt ullius operis, quod ingenium humanum peperit, inprimis epici vel dramatici, argumentum ita comparatum, quin inſint nonnulla, quæ nec tractari bene nec ſumma arte tractata nitere ſatis poſſunt. Omittere illa tutiſſimum eſt, aut, ſi omitti nequeunt, levi manu tractare, aut ornamentis onerare, aut quacunque alia via oblinere illa et obſcurare. Ad poëtæ itaque artem ſpectat hoc vel maxime, ut, quæ narrantem ſe premant, ex adſpectu, ſenſu, et memoria legentium removeat ſeduloque curet, ne id, quod argumenti in nonnullis forte vacillantis natura et ratio, aut temporum rerumque memoria, ipſaque hiſtoriarum veritas, parum commodi habet, ſenſum legentis repente feriat et voluptatem interpellet, qua delinitus nihil curat, nihil ad ſe pertinere

putat,

putat, quod extra rem præſentem poſitum eſt. Facile id poëta conſequetur ab eo, qui ipſarum rerum phantaſmatibus percuſſum animum habet; difficilius ab illo, qui aut natura minus acrem rerum ſenſum, aut ætate, curis, rerum uſu exercitum animum ad poëtam legendum affert, adeoque, dum remiſſiore eſt animo, ad animadvertenda ea, quæ ſedatius judicium ſuggerere poteſt, magis eſt compoſitus.

Ex his adhuc dictis intelligi arbitror, uti ſenſus cuique ſuus in his relinquendus eſt, ita in reprehenſionem poëtam vere in his tantum incurrere, quæ parum ſedulo cavit ne primo legentis obtutui ſtatim occurrerent. Contra ea, quæ ſubtiliore judicio et cogitatione intentiore elicias, in cenſuram venire non poſſunt, niſi totum hoc genus ipſamque Iliadem et Odyſſeam cum Æneide ſublatam eſſe velis. Videndum eſt poëtæ, ne quid in ipſa fabula inſit quod repugnet aut male cohæreat; extra fabulam et argumentum nil refert ſi qua ſint quæ premant, male reſpondeant celeris aut repugnent. Quam multa enim ſunt, quæ ſcrupulum faciant, ſi de Penelopes ætate ſub Ulyſſis reditum aut de Telemacho curioſius quæras. Multo minus ferendi ſunt, qui nullo poëtices ſenſu imbuti ad dialecticas rationes aut ad hiſtoricæ critices canones epicam poëſin exigunt, aut grammaticis minutiis impediti calumniantur poëtas, qui tamen non niſi eo ingenii contactu, eoque ſenſu, quo ipſi ſcripſere, legendi ſunt. Ex eo genere fuere Zoili totque Homeromaſtiges et Virgiliomaſtiges; in hoc numero nuper Britannus aliquis, qui ſibi valde doctus videbatur (*Heron's letters of literature*. Litt. 23). In dramatibus jam inter poëtam et ſpectatorem facile in id conventum eſt, eſſe nonnulla, quæ, etſi a natura rerum aliena, in ſcena aliter eſſe nequeant, iis igitur pro conceſſis uti poëtam.

Itaque ea, quæ *adverſus temporum rationem* in Æneide moneri poſſunt, etſi ne defenſionem quidem illam admitterent, quam Exc. II ad lib. III, et Exc. III ad lib. XII dedimus, non tamen ad poëtæ laudem evertendam vim habere putabimus.

Aliud eſt, in quo poëta ſui oblitus videri poterat, quod deorum monita de adeunda a Trojanis Italia modo clarius, modo obſcurius, quam par erat, appoſuit. Ab obſcurioribus monitis exorſus erat; idque recte; nec niſi in ipſo Italiæ aditu et ſede occupata vaticiniorum eventus plene explicitus eſſe videri

deri

deri debebat. Jam autem interpoſitum eſt unum oraculum, quo maturius, quam par erat, Trojanis de ſede nova, qualis illa futura eſſet, conſtare debuit, Creuſæ inquam monitum ſub ipſum diſceſſum ex Troja lib. II, 780. 781. 782. 783, quod etſi quantum licuit excuſatum dedi Exc. XV ad lib. II et Diſquiſ. II, p. LXXXVI. LXXXVII, malim tamen illud ſublatum: eo enim omnes reliquæ rationes turbantur, quoties accuratius in hæc inquiras. Sane Heſperiæ nomen bene conveniebat vaticiniis, quando occidentalis regio ſignificabatur, quæ illa ætate inter incognitas terras habebatur a Græcis. Hactenus bene: *Ad terram Heſperiam venies*; et condonari poterat, ſi quacunque in terra ad occidentem ſita ſedes figere volebant. Modo Tiberis memoratio nulla facta eſſet! Ita recte mox in Creta de Heſperia manifeſtius de Italia fieri poterat: III, 163 ſq. *Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt: Œnotri coluere viri*; et cum de exteriore Italia hoc accipi poſſet, mox ad interiorem Italiam avocati ſunt ab Heleno III, 381 ſq. vid. Diſquiſ. II, ſ. 6.

Aſcanii nomen et profuit poëtæ plurimum et obfuit. Palpavit ſane Auguſto et Romanis; et Julium ſidus novum ſplendorem afferre carmini debuit. Verum ſunt alia, quibus tamquam ſcopulis poëtæ ingenium parum cautum impegiſſe videri poteſt. In majore operis parte Aſcanius eſt puer jam ſatis adultus, inprimis in ludo Trojæ lib. V, 545 ſqq. (ubi tamen prudenter *impubem Iulum* dixit), tum in promiſſis Niſo datis IX, 258 ſqq. et in pugna caſtrenſi IX, 622 ſqq. X, 132. Etiam hujus anni initio, cum in Africa agerent Trojani, eductique eſſent in venationem, *At puer Aſcanius mediis in vallibus acri Gaudet equo* etc. lib. IV, 156 ſq., et eſcenſu in Latium facto: *Inſidiis curſuque feras agitabat Iulus* VII, 479. Jam ſi annos computes, haud multum ejus ætas a pubertate tum abeſſe potuit: exierat ille ante ſeptem annos urbe Troja patris manu ductus; fac eum ſexennem vel ſeptennem fingi jam tum natum cum patri comes fieret: ſi quidem *dextræ ſe parvus Iulus Implicuit ſequiturque patrem non paſſibus æquis*: II, 723. At primo illius in locum Cupido ſuccedit, qui tamen Didonis gremio inſidet: lib. I, 718, tum comparatur ille ab Andromache cum Aſtyanacte III, 489 ſq. Videamus, an reprehenſio illa juſta ſit. Prius illud defenſionem habet paratam: nam Cupido veteribus puer eſt ad pubertatis annos vergente ætate,

ut

ut ex ſignis veterum conſtat; quod ille *gremio Didonis inſidere* dicitur, e more accumbentium dijudicandum: poterat ille ejus pectori acclinis ſedere: cf. Not. ad e. l. Quod alterum attinet, quod diximus, Andromache Aſcanii conſpectu commota: *O mihi ſola mei*, inquit, *ſuper Aſtyanactis imago! Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat; Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.* Si cui Aſtyanactis a matre ulnis geſtati ex Iliad. ζ memoria inſederit, is ad nimis teneros annos Aſcanium revocari putabit. Hoc tamen lectoris, qui argute ea, quæ remota ſunt, arceſſita comparat, potius quam poëtæ culpa fieri dicam. Nam primum Aſtyanax a matre geſtari potuit, tamquam puer triennis vel quadriennis; Hectoris cædes anno antevertit excidium Trojæ; anno hinc ſeptimo ad Epirum acceſſit Æneas; itaque haud multum abfuturus fuiſſet adhuc ſuperſtes Aſtyanax ab ea ætate, qua Aſcanius tum erat. Abſolvendus itaque in hoc Maro crimine neglecti temporum ordinis. Gravior dica oblivionis impingi poterat Virgilio in eodem loco de Andromache, quod illa Aſcanium interrogat, num matris amiſſæ deſiderium retineat? III, 341, cum tamen de Creuſæ fato nihil illa comperire potuiſſet. Sed locum interpolatum videri declaravimus.

Si in his poëtæ cauſſam egi, conclamatam aliam cauſſam eſſe fatendum eſt, quando duplici narratione Helenæ recuperatio ab eo expoſita eſt: lib. VI, 510 ſqq., in quo, quantum intelligo, Arctinum in Ilii excidio ante oculos habuit, et lib. II, 567 ſq. Verum in hoc mihi moram facere non licet, quandoquidem ad ipſo loca ſatis hac de re eſt diſputatum.

In excidio urbis Trojæ ſunt haud pauca ad noſtrum ſenſum parum probabiliter narrata, inprimis quæ de Equo Trojano expoſita ſunt; tum de ſimulato diſceſſu et claſſe poſt Tenedum latente, quæ tamen inſula *in conſpectu* erat: Atqui harum rerum fidem nullam præſtare debet poëta, quas ex antiquis mythis poëtarum ingeniis ornatis adſciverat: *in his priſca fides facto, ſed fama perennis:* IX, 79; quo ipſe poëta argumento narrationem de navibus in Nymphas mutatis tuetur.

Paratam Virgilium laudem ex eo habere dixi, quod fabulas Ulyſſis et errorum (τῶν Νόστων) ſuo carmini intexuit eoque varietatem ac copiam rerum narrandarum nactus eſt (vid. Diſquiſ. I, ſ. VIII.) Magnæ in his incidere debuere difficultates, cum multa a diverſis narrata eſſent haud ſatis inter ſe congruentia; multo magis, ſi, quod docui, tragicos multis in locis expreſſit.

Verum

Verum in his ſatis erat, ſi nihil in ipſam narrationem admitteret, quod diſſidere cum cæteris videri poſſet; ut vero nihil apponeret, quod forte rerum ab aliis narratarum ordini repugnaret, id nec cavendum ipſi erat, cum extra argumenti et conſilii fines poſitum eſſet, nec in tanta narrationum diverſitate caveri potuit.

Itaque vitio verti Maroni non poteſt, quod Achemenidem ab Ulyſſe ante tres menſes in Cyclopum littore relictum narravit, etſi ex Homerica narratione primo ſtatim a Trojæ excidio anno Ulyſſes ad Siciliam appulerat: cf. Not. ad III, 613. Eſt enim hoc extra cauſſam, ut ita dicam, poſitum, quod alius aliter eandem fabulam expoſuit. Eodem modo diluendam puto aliam accuſationem, quam viri docti acumen in medium affert: In Odyſſea ſub extrema errorum Ulyſſis tempora, adeoque nono fere decimove anno poſt Trojam captam, Telemachus ad Menelaum venit, qui anno ſuperiore, octavus erat, domum redierat Od. γ, 306. δ, 82). Incidit Telemachus in apparatum nuptiarum Hermiones ad Pyrrhum mittendæ, Od. δ, pr. Jam Pyrrhum occidit—*ereptæ magno inflammatus amore Conjugis et ſcelerum furiis agitatus Oreſtes* Æn. III, 330 ſq., quo facto ejus conjux, Andromache, ceſſit Heleno una cum regno partis Epiri v. 294 ſq. Tempora in his a Virgilio perturbari, ſi Homerum compares, manifeſtum ſit; appulſus enim Æneæ ad Epirum quarto a Troja capta anno factus erat: v. Exc. II ad lib. III, p. 424. 425. Enimvero ratio in hoc eadem eſt, quæ in ſuperiore reprehenſione. Tum omnino fabulæ Oreſtis, Pyrrhi, et Heleni tam diverſis modis tractatæ fuere, inprimis a tragicis, ut fingendi liberum eſſet arbitrium. Dicta ſatis de hoc quoque. Exc. X ad lib. III Tom. II, p. 436. 437. Exc. XII, p. 438.

De iis, quæ in ſex poſterioribus libris occurrunt ſimili difficultati implicita, ſuis paſſim locis aut expedita aut ſaltem annotata ſunt*. Unum eſt, quod non habeo quomodo ſatis defendam, quod templum in urbe Laurentum a Pico conditum non modo tam ſplendide extructum et ornatum commemorat, ſigna majorum in veſtibulo apponit, verum etiam ſpolia, exuvias et tropæa, VII, 183 ſqq., et in his adeo *erepta roſtra carinis*: ac

* V. c. de armis cælo demiſſis ad VIII, 520 et 608, de Turno arma explorante die ante pugnam XII, 81.

ſi illo tempore jam bella maritima geri potuiſſent*. Graviorem tamen aliam cenſuram ſubjicit vir doctus, quem ſupra honoris cauſſa nominavi, quod cum his ipſis Latium perpetua pace floruiſſe aliis locis narravit. *Rex arva Latinus et urbes Jam ſenior longa placidas in pace regebat*, VII, 45. Itaque bello mox moto *Ardet inexcita Auſonia atque immobilis ante:* VII, 631. Ante Latinum fuerant *Faunus*, *Picus* et *Saturnus: Primus ab ætherio Saturnus venit Olympo—Aurea, quæ perhibent, illo ſub rege fuerunt Sæcula: ſic placida populos in pace regebat:* VIII, 319 ſq. Vix hi rerum annales promittere videntur tempora belli tempeſtatibus agitata, ut ſpolia ac tropæa ex victoriis parta reponi poſſent. Hic tamen poëta ipſe ſuæ cauſſæ proſpexit; nam eodem loco, quo de Saturno egerat, verſus ſubjicit: 326 ſqq. *Deterior donec paullatim ac decolor ætas Et belli rabies et amor ſucceſſit habendi. Tum manus Auſonia et gentes venere Sicanæ, Tum reges, aſperque immani corpore Thybris* etc. Et ſi quæras, quo rege geri bella potuerint, Picum deſignavit; *Picus equum domitor*, VII, 189. Itaque Latini adeo inter populos bellicoſos habiti. Apud Ovid. Faſt. III, 79 *Et tamen ante omnes Martem coluere priores; Hoc dederat ſtudiis bellica turba ſuis —Mars Latio venerandus erat* etc.

Apud Macrobium lib. III. IV. V et VI inter laudes poëtæ immodicas, ſæpe in tenuioribus occupatas, reprehenduntur quoque haud pauca ſine idonea ratione, et ex ſubtilitate grammatico digna. Sunt tamen in his nonnulla, quæ fundo ſuo deſtituta non ſunt, etſi profecta pleraque ex eo, quod poëtæ haud contigit operi ultimam manum admovere. Ita verum eſt, quod lib. V, 15 monetur, nominari paſſim viros fortes et ornari, quorum mox inter prælia nullum inſignius facinus commemoratur, ut Virbium Æn. VII, 752, et Cupavonem X, 186.

* Quod Latinorum res multo majores quam pro veritate finxit, hoc ipſi condonandum erat: carminis enim dignitati ita proſpicere debuit; ut paſſim a nobis obſervatum, v. c. ad VII, 275.